NESEFİ TEFSİRİ

تفسير النسفي

مدارك التنزيل وحقائق التأويل

Tercüme

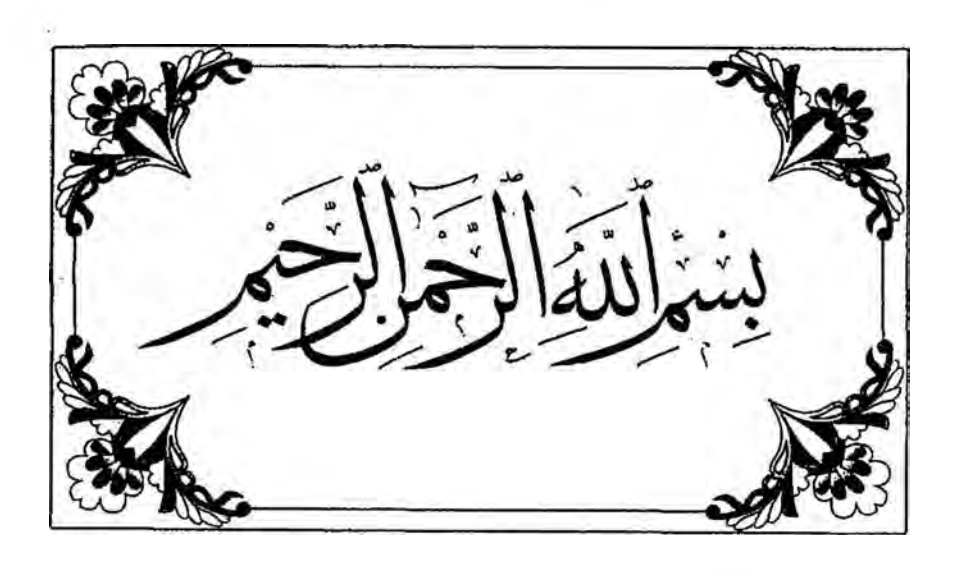
Şerafettin ŞENASLAN

Ömer Faruk HAZNEDAROĞLU

İstanbul Kitap ve Kültür Merkezi
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 22/42
Vezneciler/İSTANBUL
(0212) 528 46 17

Bu Ciltte Tefsiri Yapılan Sureler:

Neml Suresi	56 - 93
Kasas Suresi	1 - 88
Ankebut Suresi	1 - 69
Rum Suresi	1 - 60
Lokman Suresi	1 - 34
Secde Suresi	1 - 30
Ahzab Suresi	1 - 73
Sebe Suresi	1 - 54
Fatır Suresi	1 - 45
Yasin Suresi	1 - 83
Saffat Suresi	1 - 182

İÇİNDEKİLER

NEML SURESİ

56. – 64. Âyetler 11
65. – 66. Âyetler 19
67. – 75. Âyetler 23
76. – 81. Âyetler 28
82. – 86. Âyetler 31
87. – 90. Âyetler 35
91. – 93. Âyetler 40

KASAS SURESİ

1. – 6. Âyetler 44
7. – 14. Âyetler 49
15. – 21. Âyetler 59
22. – 28. Âyetler 65
29. – 32. Âyetler 76
33. – 37. Âyetler 81
38. – 43. Âyetler 86
44. – 47. Âyetler 91
48. – 51. Âyetler 95
52. – 55. Âyetler 98
56. – 61. Âyetler 100
62. – 67. Âyetler 108
68. – 70. Âyetler 113
71. – 75. Âyetler 116
76. – 78. Âyetler 120
79. – 82. Âyetler 125
83. – 84. Âyetler 132
85. – 88. Âyetler 135

ANKEBUT SURESİ

1. – 7. Âyetler 140
8. – 13. Âyetler 147
14. – 15. Âyetler 154
16. – 23. Âyetler 157
24. – 27. Âyetler 165
28. – 35. Âyetler 170
36. – 40. Âyetler 176
41. – 43. Âyetler 179
44. – 45. Âyetler 182
46. – 49. Âyetler 186
50. – 55. Âyetler 190
56. – 60. Âyetler 194
61. – 63. Âyetler 199
64. – 69. Âyetler 201

RUM SURESİ

1. – 7. Âyetler 208
8. – 10. Âyetler 212
11. – 16. Âyetler 216
17. – 21. Âyetler 219
22. – 25. Âyetler 223
26. – 29. Âyetler 227
30. – 32. Âyetler 231
33. – 37. Âyetler 234
38. – 41. Âyetler 237
42. – 45. Âyetler 241
46. – 50. Âyetler 244
51. – 54. Âyetler 248
55. – 60. Âyetler 251

LOKMAN SURESİ

1. – 7. Äyetler 256
8. – 12. Âyetler 261
13. – 15. Âyetler 265
16. – 19. Âyetler 268
20. – 21. Âyetler 272
22. – 24. Âyetler 274
25. – 28. Âyetler 276
29. – 30. Âyetler 279
31. – 34. Âyetler 281

SECDE SURESİ

1. – 6. Ayetler 288
7. – 10. Âyetler 292
12. – 14. Âyetler 295
15. – 17. Âyctler 298
18. – 20. Âyetler 301
21. – 22. Âyetler 303
23. – 25. Âyetler 305
26. – 30. Âyetler 307

AHZAB SURESİ

1. – 3. Âyetler 312
4. – 5. Âyetler 315
6. – 8. Âyetler 319
9. – 10. Âyetler 323
11. – 13. Âyetler 326
14. – 17. Âyetler 329
18. – 19. Âyetler 332
20. – 22. Âyetler 334
23. – 24. Âyetler 337

25. – 27. Âyetler 339
28. – 30. Âyetler 342
31. – 34. Âyetler 345
35. Âyet 349
36. – 37. Âyet 352
38. - 40. Âyetler 356
41. – 44. Âyetler 359
45. – 48. Âyetler 361
49. – 50. Âyetler 364
51. – 52. Âyetler 369
53. – 54. Âyetler 373
55. – 56. Âyetler 377
57. – 58. Âyetler 380
59. – 62. Âyetler 382
63. – 68. Âyetler 386
69. – 71. Âyetler 389
72. – 73. Âyetler 391

SEBE SURESİ

1. – 6. Âyetler 396
7. – 9. Âyetler 401
10. – 11. Âyetler 404
12. – 14. Âyetler 406
15. – 17. Âyetler 410
18. – 19. Âyetler 414
20. – 21. Âyetler 416
22. - 23. Âyetler 418
24. – 27. Âyetler 421
28. – 30. Âyetler 424
31. – 33. Âyetler 426
34. – 39. Âyetler 430

40. – 42. Âyetler 434
43. – 45. Âyetler 436
46. – 50. Âyetler 438
51. – 54. Âyetler 443

FATIR SURESİ

1. – 3. Âyetler 448
4. – 6. Âyetler 452
7. – 11. Âyetler 455
12. – 14. Âyetler 462
15. – 18. Âyetler 466
19. – 26. Âyetler 471
27. – 30. Âyetler 475
31. – 32. Âyetler 479
33. – 37. Âyetler 483
38. – 40. Âyetler 487
41. – 43. Âyetler 490
44. – 45. Âyetler 494

YASİN SURESİ

1. – 7. Âyetler 498
8. – 12. Âyetler 502
13. – 17. Âyetler 506
18. – 20. Âyetler 511
21. – 27. Âyetler 513
28. – 32. Âyetler 516
33. – 36. Âyetler 519
37. – 40. Âyetler 523
41. – 44. Âyetler 526
45. – 47. Âyetler 528
48. – 50. Âyetler 530

51. – 55. Âyetler 532
56. – 62. Âyetler 535
63. – 67. Âyetler 538
68. – 73. Âyetler 540
74. – 76. Âyetler 545
77. – 83. Ayetler 548

SAFFAT SURESİ

1. – 10. Âyetler 554
11. – 19. Âyetler 559
20. – 26. Âyetler 563
27. – 37. Âyetler 565
38. – 49. Âyetler 568
50. – 61. Âyetler 572
62. – 70. Âyetler 576
71. – 82. Âyetler 579
83. – 88. Âyetler 583
89. – 98. Âyetler 585
99. – 113. Âyetler 588
114. – 123. Âyetler 595
124. – 138. Âyetler 597
139. – 148. Âyetler 600
149. – 160. Âyetler 604
161. – 170. Âyetler 608
171. – 179. Âyetler 612
180. – 182. Âyetler 615

56. – 64. ÂYETLER

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا اٰلَ لُوطٍ مِنْ
قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ
قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ
الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ
اصْطَفَى آللّٰهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ أَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ
بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ بَلْ هُمْ
قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا
أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ءَاِلٰهٌ
مَعَ اللّٰهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا
دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ
قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ
وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ تَعَالَى
اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾ أَمَّنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ
يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ قُلْ هَاتُوا
بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾

Meâli

56. Bunun üzerine kavminin cevabı ancak şöyle demek oldu: "Lût'un ailesini memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar temiz kalmak isteyen insanlarmış (!)"

57. Biz de onu ve ailesini kurtardık. Ancak karısını değil. Çünkü onun geride kalıp helâk olmasını takdir ettik.

58. Onların üzerine, bir yağmur yağdırdık. Uyarılanların yağmuru ne kötüydü!

59. *(Ey Muhammed!)* De ki: "Hamd Allah'a mahsustur. Selâm O'nun seçtiği kullarına." Allah mı daha hayırlıdır, yoksa onların ortak koştukları mı?

60. "O taptıkları şeyler mi daha hayırlıdır," yoksa gökleri ve yeri yaratan ve sizin için gökten su indiren mi? Ki biz o su ile sizin bir tek ağacını bile yetiştiremeyeceğiniz nice güzel bahçeler yetiştirdik. Allah'la birlikte başka ilah mı var? Hayır! Fakat onlar haktan uzaklaşan bir kavimdir.

61. Yahut yeryüzünü karar kılma yeri yapan, içinde nehirler akıtan, onun için oturaklı dağlar yapan ve iki denizin arasına bir engel koyan mı? Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!? Hayır, onların çoğu bilmiyor!

62. Yahut kendisine dua ettiği zaman zorda kalmışa cevap veren ve başa gelen kötülüğü kaldıran, sizi yeryüzünün halifeleri kılan mı? Allah ile birlikte başka ilâh mı var!? Ne kadar az düşünüyorsunuz!

63. Yahut karanın ve denizin karanlıklarında size yolunuzu gösteren ve rahmetinin önünden rüzgârları bir müjdeci olarak gönderen mi? Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!? Allah, onların ortak koştuklarından yücedir.

64. Yoksa başlangıçta yaratmayı yapan, sonra onu tekrarlayan ve sizi gökten ve yerden rızıklandıran mı? Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!? De ki, "Eğer doğru söyleyenler iseniz kesin delilinizi getirin."

Tefsiri

56 – Bunun üzerine kavminin cevabı ancak şöyle demek oldu: "Lût'un ailesini –yani Lut'u ve ona tabi olanları– **memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar** –her türlü pislikten sakınan ve arınan ve böylece– **temiz kalmak isteyen insanlarmış (!)"**

Çünkü Lut ve kavmi, bizim işlediğimiz fiili pislik kabul ederlermiş. Onların bu davranışları, bizi kızdırıyor. Bir başka ifadeye göre de, tıpkı aşağıdaki ayette geçtiği gibi böylece alay ederlerdi:

﴿ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴾

"Oysa (Ey Şuayb!) sen, gerçekten herkes tarafından yumuşak huylu ve çok olgun olarak tanınan ve bilinen birisin." [1]

Bu ayette geçen « كَانَ » fiilinin haberi « جَوَابَ » kelimesidir. İsmi de « أَنْ قَالُوا » ibaresidir.

57 – "**Biz de onu** –Lut'u– **ve ailesini** –kavminin başına gelen azaptan– **kurtardık. Ancak karısını değil. Çünkü onun geride kalıp** –azap içinde kalarak– **helâk olmasını takdir ettik.**"

Kıraat imamlarından Hammad ile Ebu Bekir dışında diğerleri burada geçen « قَدَرْنَاهَا » ibaresini şeddeli olarak, görüldüğü gibi « قَدَّرْنَاهَا » olarak kıraat etmişlerdir. Bu durumda mana, Yani *"biz, onun geride kalan karısını, azap görecek olanlar arasında kalıp azap görmesini takdir ettik"* demek olur.

58 – "**Onların üzerine,** –üzerlerinde adları yazılı bulunan ve hangi taşın kimi öldüreceğini gösteren– **bir yağmur** –gibi taş– **yağdırdık.** –Başlarına gelecekler konusunda– **uyarılanların** –ve bu uyarıyı kabul etmeyenlerin taş– **yağmuru ne kötüydü!**"

59 – (Ey Muhammed!) **De ki: "Hamd Allah'a mahsustur. Selâm onun seçtiği kullarına." Allah mı daha hayırlıdır, yoksa onların ortak koştukları mı?**

Ey Muhammed! *"De ki: 'Hamd Allah'a mahsustur. Selâm onun seçtiği kullarına."* Allah (cc), bu ayette, Hz. Muhammed (sav)'in kendisine hamd etmesini, sonra da kullarından seçtiklerine de selam getirmesini emir buyurmaktadır. Böylece Yüce Allah, aşağıda gelecek olan hususlarda, onun birliğine, kudret ve vahdaniyetine, her şeye kadir oldu-

[1] Hud, 87.

ğuna delalet eden konulara dair Resulullah'ı (sav) bilgilendirme konusunda bir hazırlık mahiyetindedir. Çünkü bu, önemli olan her hususta konuşan kimselere bir tür öğretmedir ve herhangi bir işe başlarken mutlaka bu iki şeye, Allah'a ham, salât ve selama sarılmalarını, bunu mutlaka okumalarını öğretiyor. Böylece hamd ile salât ve selam'ın ne kadar önemli olduğunu gösteriyor.

Ya da bu hitap Hz. Lut'a (as) yöneliktir. Ondan, Allah'ın, onun kavminin kâfir olanlarını helak etmesi sebebiyle, Allah'a hamd etmesini, onlardan ayırıp seçtiği, kâfirler gibi helak etmeyip kurtardığı, onların da aynı günahları işlemesinden koruduğu seçkin ve temiz kullarına da selam etmesini emrediyor.

"Allah mı daha hayırlıdır, yoksa onların ortak koştukları mı?" Esasen, müşriklerin Allah'a ortak koştukları şeylerde hiçbir hayır yoktur. Olmadığı için de, her şeyi yaratan ile hiçbir şey yaratmayan ve buna rağmen Allah'a ortak koştukları şey arasında bir denge, bir benzerlik bir eşitlik asla söz konusu değildir. Aslında bu ifade ile onlar ilzam edilmekte ve susturulmaktadır. Bir bakıma müşriklerin halleriyle dalga geçmektir. Çünkü müşrikler, putlara tapınmayı, Allah'a tapmaya, ona kullukta bulunmaya tercih etmişlerdir.

Oysa gerçek akıl sahipleri herhangi bir konuda bir tercihte bulunurlarken, tercih ettikleri veya edecekleri şeyde, kendilerine ne kadar yarar ve kar sağlayacağı, ne getirip ne götüreceğinin hesabını yaparak çıkarlarına olanı seçip tercih ederler. Bu itibarla onlara şöyle denilmektedir: *"Tercih ettikleri şeyde hayır ve menfaat olmadığını bildikleri halde nasıl böyle bir tercih yaparlar ki? İşin aslında onlar bir tercihi değil, sadece oyun, eğlence ve işe yaramayan abes şeylerle uğraşma yolunu tuttular."*

Böylece ifrata ve aşırılığa varan bu hataları ve cehaletleri sebebiyle düştükleri gülünç durum yüzünden kendilerini uyarma amacıyla bunlar dile getirilmektedir. Böylece bilsinler ki, gerçekten bir tercih yapılacaksa mutlaka bolluk, bereket getiren, iyilikte bir artış sağlayan, bir çıkar olan şeyler konusunda olur. Nitekim Resulullah (sav) bu ayeti okuduğunda şöyle dermiş: *"Bilakis Allah daha hayırlıdır, daha bakidir, daha yücedir ve daha çok kerem sahibidir, cömerttir."*[2]

---

[2] Hafız İbn Hacer diyor ki: "Nitekim Salebî de bu ifadeyi herhangi bir isnad göstermeden zikrediyor. Salebî diyor ki bu rivayeti, Beyhaki, Şuab adlı eserinde Cabir el-Cufi'nin Ebu Cafer'den rivayetle, 9. bapta tahric etmiştir. Ebu Cafer demiş ki: "Ali b.

Burada ortak koşmak manasında olan « يُشْرِكُونَ » kelimesini, Basra Okulu ve Asım « ي » harfiyle aynen olduğu gibi « يُشْرِكُونَ » olarak kıraat etmişlerdir, « ت » harfiyle, yani « تُشْرِكُونَ » şeklinde değil.

Daha sonra Yüce Allah rahmetinin ve fazlının, ikramının eserleri olarak bütün hayırları ve faydalı, yararlı olan şeyleri bir bir sayarak aşağıdaki ayetlerde şöyle buyurmaktadır:

60 – O taptıkları, ortak koştukları şeyler mi daha hayırlıdır,– **"yoksa gökleri ve yeri yaratan ve sizin için gökten su indiren** – yağmur yağdıran– **mi?"**

Burada « أَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ » diye başlayan bu ayetin başında yer alan « أَمْ » harfi ile bundan önceki ayetin sonunda yer alan « أَمَّا يُشْرِكُونَ » ibaresinde yer alan « أَمَّا » harfinin başında bulunan « أَمْ » arasındaki farka gelince, « أَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ » ayetinin başında yer alan « أَمْ » harfine göre bir önceki ayette geçen muttasıldır. Yani ilgi zamiri manasınadır. Çünkü mana: *"Bu ikisinden hangisi daha hayırlıdır?"* demektir. Oysa bu ayetin başında yer alan « أَمْ » harfi munkatıdır. Çünkü kelime burada « بَلْ » manasınadır ki, bu ızrab içindir. Yani bir konudan bir başka konuya geçmek manasınadır ama bu arada « أ » manasını yani soru anlamında olan « أ »'yi de anlam olarak içinde barındırır.

Çünkü « آللّٰهُ » – *"Allah mı daha hayırlıdır"* yoksa ilahlar mı? diye sorduğunda, buna cevap olarak şöyle buyurdu: *"Bilakis gökleri ve yeri yaratan mı" daha hayırlıdır?* Burada onlara karşı bir gerçeği ortaya koymaktadır. O da, şu âlemi, varlık dünyasını yaratan, elbette hiçbir şeyi yaratma gücü olmayan cansız varlıklardan çok daha hayırlıdır.

Hüseyin anlatırdı. Hz. Peygamber (sav), Kur'an'ı hatmedince, diye başlayan uzunca bir hadis rivayet ederdi ve o hadiste şu ifadeler de bulunuyordu: *'«Hamd Allah'a mahsustur. Selâm onun seçtiği kullarına.» Allah mı daha hayırlıdır, yoksa onların ortak koştukları mı? Bilakis onların ortak koştukları şeylerden Allah, daha büyük, daha hayırlı, daha baki, daha yüce ve daha çok kerem sahibidir, cömerttir.'"* Bak: Haşiyetul-Keşşaf, 3/363.

"Ki biz o su ile sizin bir tek ağacını bile yetiştiremeyeceğiniz nice güzel bahçeler yetiştirdik." Burada *"yetiştirdik"* anlamında olan kelime, « أَنْبَتْنَا » kelimesidir ki, yetiştirdik, (bitki) bitirdik, meydana getirdik gibi manalara gelir. İşte ayetin bu kısmıyla, artık söz gaip ifadeden, birinci şahsa dönüştürüldü ki, bu şekliyle söz konusu fiillerin yaratılmasının Yüce Allah'ın zatına özgü olduğuna, ona has olduğuna dikkat çekmek, bu yöndeki manayı pekiştirmek içindir. Yani Yüce Allah şunu bildirmek istiyor ve diyor ki, *"Farklı çeşit ve tatlardaki, renklerdeki bahçeleri, meyveleri, ağaçları, bitkileri yaratan, meydana getiren ve bitiren, bütün güzellikleriyle bir tek sudan var eden Allah'tır."*

Zaten ayette geçen « بِهِ » ifadesi, *"su ile su sayesinde"* demektir. « حَدَائِقَ » kelimesi de *"bahçeler"* demektir. Çoğul bir kelimedir, tekili de « الْحَدِيقَةُ » – *"bahçe"* kelimesidir.

« حَدِيقَةٌ » : Çevresi duvarla örtülü olan bahçe demektir. Kelime kök itibariyle « الْإِحْدَاقُ » kelimesinden alınmadır. Bu da ihata etmek, çevirmek, kuşatmak manasına gelir. Yine ayette tekil olarak « ذَاتَ » kelimesi zikredildi, « ذَوَاتُ » kelimesi kullanılmamıştır. Çünkü mana « حَدَائِقَ » kelimesinin çoğul olması hasebiyledir. Örneğin: « النِّسَاءُ ذَهَبَتْ » yani kadınlar gitti, dediğin zaman, gitti, fiilini tekil olarak kullanmaktasın. Ayrıca çoğul kullanmaya gerek yoktur. Bu da aynen böyledir. « بَهْجَةٍ » kelimesi de güzel demektir. Çünkü o bahçeye bakanlar, güzelliğine hayran kalırlar. Daha sonra da şu ifade ile aidiyetlik manasını göstermek için de şöyle buyurdu:

"siz, bir tek ağacını bile yetiştiremezsiniz," sizin buna gücünüz yetmez. Burada geçen « كَيْنُونَةٌ » – *"oluş"* kelimesi, yaraşmak, yapmasının yakışık alması manasınadır. Burada demek istenen husus şu gerçektir: *"Bütün bunları, Allah'tan (cc) başkasının yapması muhaldir, olamazdır. Bu, sadece Allah'a (cc) özgü olan bir fiildir, ona hastır."*

"Allah'la birlikte başka ilah mı var? –Allah'tan (cc) başkalarını mı Allah (cc) ile denk tutuyor ve ona ortak mı koşuyorlar?– **Hayır! Fakat onlar haktan uzaklaşan bir kavimdir."** Bilakis onlar, başka

şeyleri Allah'a (cc) denk ilahlar kabul ediyorlar. Ya da onlar Haktan yani tevhid inancından dönüyorlar.

Yüze karşı olan hitaptan sonra gelen « بَلْ هُمْ » ibaresi, onların görüşlerinin yanlışlığını daha açık ve net bir şekilde ortaya koymuş olmaktadır.

61 – Yahut yeryüzünü –döşeyip– **karar kılma** –yaşanma ve kalma– **yeri yapan, içinde** –ortasında– **nehirler akıtan, onun için oturaklı** –yerin hareketini engelleyen– **dağlar yapan ve iki denizin arasına** –tatlı ve acı olmak üzere onun gibi– **bir engel koyan** –birbirlerine karışmamalarını sağlayan– **mı?** –daha hayırlıdır?– **Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!? Hayır, onların çoğu** –tevhidi– **bilmiyor!** –tanımıyor ve ona iman etmiyor!

Bu ayetin baş tarafında yer alan « أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ » ibaresi ve sonrası / devamı, bundan önce geçen « أَمَّنْ خَلَقَ » ayetinden bedeldir, bu itibarla her ikisi de aynı hükme tabidirler. « خِلَالَهَا » zarftır ve aynı zamanda ikinci mefuldür. Birinci meful ise, « أَنْهَارًا » kelimesidir. « بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ » de aynen onun gibidir.

62 – "Yahut kendisine dua ettiği zaman zorda kalmışa cevap veren.." Burada geçen « مُضْطَرٌّ » – **"zorda kalan"** kelimesi, « افْتَعَلَ – افْتِعَالًا » kalıbında olan bir kelime olup « اضْطِرَارٌ » kipinden alınmadır. Ki bu da zaruret ve zorunluluk, mecburiyet gibi manalara gelir. Bu, kişinin bir başkasına muhtaç olarak ona sığınmayı ifade eden durum manasınadır. Örneğin Araplar, « اضْطُرَّهُ إِلَى كَذَا » dediklerinde bununla, *"O filan kimseye sığınmak zorunda kaldı."* manasında kullanırlar. Burada da ifade böyledir. Bu durumda fail de mef'ul de Allah'a (cc) muhtaçtır. Muztar yani bir hastalık, bir yoksulluk veya herhangi bir felaket veya musibetin kişiyi Allah'a (cc) sığınmaya ve ona yalvarıp yakarmaya mecbur kılması demektir. Nitekim günahkâr ve suçlu da, Allah'tan (cc) mağfiret dilediğinde böyledir, haksızlığa uğrayan mazlum dua edip yakarınca bu haldedir. Ya da Rabbine ellerini kaldırdığında, elinde hasene (iyilik) olarak sadece tevhidin var olduğunu, elinde başka hiçbir şeyin kalmadığını görenin durumu da böyledir.

"Ve başa gelen kötülüğü –zulüm veya haksızlığı– kaldıran, sizi *yeryüzünün halifeleri kılan mı?"* söyler misiniz, hangisi daha hayırlıdır? Bu ise, Yüce Allah'ın kullarını yeryüzünün varisleri kılması, çağdan çağa tasarruf yetkisini dünyada hilafete layık olan salih kullarına verdiğini, vereceğini ifade ediyor. Ya da burada geçen hilafetten kasıt, mülk, egemenlik ve tasallut manası da olabilir. **"Allah ile birlikte başka ilâh mı var!? Ne kadar az düşünüyorsunuz!"**

Ayetin sonunda yer alan « تَذَكَّرُونَ » fiilini, Ebu Amr, « ى » harfiyle « يَذَّكَّرُونَ » olarak şeddeli tarzda kıraat etmişlerdir. Ancak Hamza, Ali ve Hafs ise, aynı kelimeyi *Şeddesiz* olarak kıraat etmişlerdir. Bu kelimeden önce geçen « مَا » harfi ise, mezidedir. Buna göre mana: *"Ne kadar da çok az düşünüyorsunuz!"* demektir.

63 – "Yahut karanın ve denizin karanlıklarında –gece vakitlerinde, gündüzleri de yeryüzündeki bir takım alametler aracılığıyla– **size** –yıldızlar sayesinde– **yolunuzu gösteren ve rahmetinin** –yağmurun– **önünden rüzgârları bir müjdeci"** –(Bu kelime, « بُشْرَى » kelimesi olup, « بِشَارَة » kelimesinden alınmadır. Daha önce *Araf Suresi, 57. ayet*te geçmişti.)– **"olarak gönderen mi? Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!? Allah, onların ortak koştuklarından yücedir."**

Bu ayette geçen « الرِّيَاحَ » – *"rüzgâr"* kelimesini, Mekke Okulu, Hamza ve Ali « الرِّيحَ » şeklinde kıraat etmişlerdir.

64 – "Yoksa başlangıçta yaratmayı yapan..." sonra da onlara şöyle denildi: **"...sonra onu tekrarlayan"** Çünkü bunlar yeniden dirilmeyi inkâr ederlerdi. Bu şekilde mesele gerekçelendirilmek suretiyle, gerçekler açık ve net olarak sunularak, bilgilendirilerek, ikrarları sağlanarak şüpheleri ve inatlarının ortadan kaldırılması sağlanmaya çalışıldı. Bundan böyle artık inkâr etmeleri için ellerinde herhangi bir mazeretleri kalmamış oldu. **"...ve sizi gökten** –yağmur ile– **ve yerden** –de bitirdikleriyle– **rızıklandıran mı?** –Kim söyler misiniz?– **Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!? De ki, 'Eğer...'** –Allah'tan başka ilahlar da var, davanızda– **doğru söyleyenler iseniz** –ortak koşmanız hakkındaki– **kesin delilinizi getirin."**

65. – 66. AYETLER

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللّٰهُ وَمَا
يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ بَلْ
هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾

Meâli

65. De ki: "Göktekiler ve yerdekiler gaybı bilemezler, ancak Allah bilir. Onlar öldükten sonra ne zaman diriltileceklerinin de farkında değildirler."

66. Ahiret (gününün gerçekleşeceği) hakkında bilgi (peygamberler aracılığı ile) onlara peş peşe gelmiştir. Fakat onlar bu konuda şüphe içindedirler. Daha doğrusu onlar ahiretten yana kördürler.

Tefsiri

65 – De ki: "Göktekiler ve yerdekiler gaybı bilemezler, ancak Allah bilir. Onlar öldükten sonra ne zaman diriltileceklerinin de farkında değildirler."

Gayb: Hakkında herhangi bir delil ortaya konulamayan şeydir. Yaratılmışlardan hiçbirisi de gayb konusunda hiçbir şeye muttali olamaz, herhangi bir bilgiye sahip değillerdir. Bu itibarla mana: *"Allah'tan başka hiçbir kimse gaybı bilemez"* demektir. Evet, Yüce Allah göklerde ve yerde var olan her şeyden yücedir, münezzehtir.

Bu ayette yer alan *"gayb"* kelimesi, Araplardan Temim oğulları kabilesinin lehçesine göredir. Çünkü Temim oğulları munkati olan istisna ile muttasıl olan istisnayı aynı şekilde değerlendirirler, birini diğerinden ayırt etmezler. Bu itibarla tıpkı muttasıl isnada yaptıkları gibi munkati isnada da nasb ve bedel durumlarını caiz görürler.

Örneğin: « مَا فِى الدَّارِ اَحَدٌ اِلَّا حِمَارٌ » – *"Evde bir eşekten başka hiçbir kimse yoktur"* demeleri ifadesi böyledir.

Hz. Aişe (rha) diyor ki: *"Kim, yarın neler olacağını bileceğini iddia ederse, o kimse Allah'a karşı en büyük iftirayı atmış olur."* [3]

Oysa yüce Allah şöyle buyuruyor:

"De ki: "Göktekiler ve yerdekiler gaybı bilemezler," Deniliyor ki bu ayet:

"Müşrikler, Resulullah'a (sav), kıyametin ne zaman kopacağını sorduklarında, bu ayet o zaman inmiştir."

"Onlar öldükten sonra ne zaman diriltileceklerinin de farkında değildirler," ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.

Ayette yer alan « مَنْ » kelimesi, « يَعْلَمُ » fiilinin faili yani öznesidir. « الْغَيْبَ » kelimesi de bu fiilin mefulü yani tümlecidir. *"Allah"* lafzı da « مَنْ » kelimesine bedeldir.

66 – "Ahiret –gününün gerçekleşeceği– **hakkında bilgi** –peygamberler aracılığı ile– **onlara peş peşe gelmiştir."**

Ayetin başında yer alan « بَلِ ادَّارَكَ » ibaresini, Mekke ve Basra kıraat okulları ile Yezid ve Mufaddal, burada olduğu gibi « بَلِ ادَّارَكَ » olarak vasıl ile kıraat etmişlerdir. Kelime, mana olarak, sona erdi, kemale erdi, tamamlandı, meyve oldu, olgunlaştı gibi manalar taşır.

Kıraat imamlarından A'şa ise kelimeyi, « افْتَعَلَ – افْتِعَالاً » kalıbında olarak « ادَّرَكَ » diye okumuştur. Bunlar dışında kalanlar ise, « بَلْ ادَّرَكَ » diye kıraat etmişlerdir. Bu da müstahkem oldu, sağlam hale geldi, demektir. Kelimenin aslı « تَدَارَكَ »'dir. « ت » harfiyle « د » harfinin mahreçleri birbirlerine yakın olması hasebiyle, « ت » harfi, « د » harfinin içine katıldı, yani idğam yapıldı. Konuşma sağlansın, kelime okunabilsin

[3] Müslim, İman, h: 287/177; Buharî, h: 3234–3235, 4612, 4855, 7380 ve 7531; Tirmizi, Sure 6, bap: 5; sure 53, bap: 3. Müslim, uzunca bir hadis içerisinde Hz. Aişe'den (rha) rivayetle hadisten bu bölümü de veriyor.

diye, başına fazladan bir elif harfi getirildi ve kelime, « ادَّارَكَ » şeklini almış oldu.

"Ahiret hakkında bilgi" yani *"ahiretin durumu ve manası ile ilgili bilgi"* demektir. Buna göre mana: *"Konu ile ilgili bilgi sebeplerinin sağlamlığı ve mükemmel oluşu açısından kesinlikle kıyamet kopacaktır, bu durum onlar için gerçekleşmiştir ve kesinleşmiştir. Onlar bu konuda şüphe etseler ve işi bilmezden gelseler de, kıyamet hakkında edinilen bilgiler de sağlamdır."* İşte bu ifade ayetin şu bölümünün ifade ettiği manadır. Çünkü ayetin bu bölümünde deniliyor ki:

"Fakat onlar bu konuda şüphe içindedirler. Daha doğrusu onlar ahiretten yana kördürler."

Dikkat edilirse burada üç durum bildirilmektedir ki, onlar bu üç durumda da karasızdırlar. Ayet, onların bu üç halini dile getiriyor ve cehaletlerini tekrar ediyor. Çünkü ayette bunlar ilk önce, *"yeniden dirilme konusunda, bunun ne zaman olabileceği hususunda işin farkında olmamakla, meseleyi bilmemekle"* niteleniyorlar.

İkinci olarak da bunlar: *"Kıyametin vuku bulacağını bilmiyorlar"* diye nitelenmektedirler.

Üçüncü olarak da: *"Bunların şaşkınlık ve şüphe içinde oldukları, bir türlü bunu yenmedikleri"* nitelemesi yapılmaktadır. Oysa bunu her zaman yenebilecek güçte olmalarına rağmen şüphede ısrar etmektedirler. En son bir nitelik de; en kötü bir niteleme ve durum olan bunların ahiretten yana kör oldukları gerçeğidir.

Ahiret hayatı, onların üzerinde oldukları şey bakımından bunun menşei ve başlangıcı kılındı. Bu nedenle, « عَنْ » cer edatı ile değil de « مِنْ » cer edatıyla geçişli hale getirildi yani müteaddi kılındı. Çünkü akıbeti, cezayı ve orada cezalandırılmayı inkâr etmekle, bu durum artık onları bu konu hakkında düşünmekten, menediyor. Konunun bu ayetle bundan önce geçen ayet içeriğindeki uyuma gelince –ki bu, müşriklerin ahiret hayatını inkâr ile nitelenmelidir. Oysaki müşrikler, buna dair sağlam bilgi sebeplerine ve bu işi öğrenmeye sahiptirler– o da, gaybı bil-

menin sadece Yüce Allah'a has olduğu gerçeğidir. Çünkü kullardan hiçbirisi gayba ait bir bilgiye asla sahip değildirler.

Yüce Allah, kulların gaybı bilmeyeceklerine dair gerçeği bildirince, işte bu, onların acizliklerinin bir açıklaması ve ilimlerinin bu konuda sınırlı ve eksik olduğunun kanıtı oldu. Bunu, onunla bağlantılı kılması, bu konuda onların belirtilenden de daha büyük bir acizlik içinde olduğunu göstermektedir. Çünkü müşrikler kesin ve mutlak olarak olacak olan bir hadise için –ki bu, onların amellerinin cezalarını da görecekleri vakittir– şöyle diyorlar:

"Kıyametin vuku bulacağına dair bilgileri ve gerekçeleri ellerinde olduğu ve konu hakkında kesin ve sağlam bilgiye sahip oldukları halde, olmayacak diye söylemektedirler."

Burada onların konu hakkında bilgi sahibi oldukları ve kâmil manada bilgi edindikleri nitelemesi, bir bakıma onlarla alay etmek olduğunu göstermektedir. Örneğin en cahil bir adama, alay vari olarak: *"Gerçekten sen ne büyük bir âlimmişsin(!)"* ifadesine benzer bir anlatım tarzıdır. Çünkü adamlar yeniden dirilme konusu ile ilgili olarak şüphe içindedirler ve onu isbat konusunda da kördürler, gerçeği görmemektedirler. Çünkü gidilen yolu kişiye gösteren gözlerdir. Adamlar bir yola girmişler ve fakat önlerini görmüyorlar.

Burada « أَدْرَكَ » fiilinin manasının, sona erdi, bitti, yok oldu manasına gelmesi de caiz olabilir. Örneğin « أَدْرَكَتِ الثَّمَرَةُ » dediğin zaman, burada, meyveler olgunlaştı, artık olgunlaşma zamanını bitirdi, bu zaman sona erdi, demek olur. Çünkü bu, artık hedefin o noktada son bulduğu ve yok olduğu manasına gelir. Nitekim Hasan Basri de bu kelimeyi:

"Onların ahiret hakkındaki bilgileri artık son bulmuştur, daha ilerisine geçemezler." diye yorumlamıştır.

« تَدَارَكَ » fiili de, « تَدَارَكَ بَنُو فُلاَنٍ » ifadesinden alınmadır ki, helak olmaları bakımından birbirlerini peş peşe izlediklerinde bu ifadeyi bu kelime ile kullanırlar.

67. – 75. AYETLER

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَئِذَا كُنَّا تُرَابًا وَآبَاؤُنَا أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾
لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ
الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا
يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾
قُلْ عَسٰى أَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾
وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا
يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ
﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٧٥﴾

Meâli

67. İnkâr edenler dediler ki: "Biz ve babalarımız toprak olmuş iken mi, gerçekten bızler mi (dırıltilip) çıkarılacağız?"

68. "Andolsun, bizler de bizden önce babalarımız da bununla tehdit edilmiştik. Bu, öncekilerin masallarından başka bır şey değildir."

69. De ki: "Yeryüzünde dolaşın da suçluların sonunun nasıl olduğuna bir bakın."

70. Onlardan yana üzülme. Kurdukları tuzaklardan ötürü de sıkıntıya düşme.

71. Onlar, "Eğer doğru söyleyenler iseniz, bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?" diyorlar.

72. De ki: "Belki de acele gelmesini istediğiniz şeyin bir kısmı size çok yaklaşmıştır."

73. Şüphesiz senin Rabbin insanlara karşı lütuf sahibidir. Ancak onların çoğu şükretmezler.

74. Şüphesiz senin Rabbin, onların kalplerinin gizlediği şeyleri de, açığa çıkardıklarını da mutlaka bilir.

75. Gökte ve yerde (ğaib) gizli hiçbir şey yoktur ki apaçık bir Kitap'ta (Levh-i Mahfuz'da) olmasın.

Tefsiri

67 – İnkâr edenler dediler ki: "Biz ve babalarımız toprak olmuş iken mi, gerçekten bizler mi –kabirlerimizden dirilerek– **çıkarılacağız?"**

Ayette bulunan « اِذَا » ile « اِنَّ » harflerinin başında yer alan soru harflerinin yani « اَئِذَا » ve « اَئِنَّا » diye tekrar edilmesi, Asım, Hamza ve Halef kıraatlerine göredir. İnkâr üzerine inkâr, redden sonra red manasını taşır. Bu ifade, gerçekten çok kesin ve abartılı bir küfrün delilidir.

« اِذَا » harfinde amil olan şey, « لَمُخْرَجُونَ » kelimesinin, ifade ettiği manadır ki o da « نُخْرَجُ » kelimesidir ve çıkarılırız demektir. Çünkü ister ismi fail yani etken sıfat fiil olsun, ister ismi meful yani edilgen sıfat fiil olsun, soru edatı olan « اَ »'den veya « اِنَّ » ve ibtida « لَ »'ı denilen başlangıç « لَ »'ından sonra gelmeleri durumunda makablinde yani kendilerinden önce gelen kelime üzerinde amel etmezler. Ya hepsi de bir ibarede bir arada bulunurlarsa o zaman nasıl amel etmiş olsunlar ki? Yani o durumda hiç amel edemezler.

« اِنَّا » ifadesinde yer alan zamire gelince, bu zamir hem kendilerini ve hem de onların atalarını içermektedir. Çünkü toprak olmaları ifadesi hem onları ve hem de onların atalarını da kapsamaktadır. Ancak olay, hazır olanlar üzerinde değil de, mevcut olmayanlar, orada var olmayanlar üzerinde kurgulanmak suretiyle bu ifadeye baskınlık kazandırılmıştır. Yine « اٰبَاؤُنَا » ifadesi de, « كُنَّا » fiilindeki zamir üzerine atfedilmiştir. Çünkü mef'ul burada, te'kit yerine geçmiştir.

68 – "Andolsun, bizler de bizden önce –yani Muhammed'den (sav) önce– **babalarımız da bununla** –yani bu yeniden diriltilme olayı ile– **tehdit edilmişti."**

Bu ayette « هٰذَا » işaret ismi « نَحْنُ » ve « اٰبَاؤُنَا » ibaresinden önce getirildi, yani « هٰذَا » işaret ismi, bu ibareye takdim edildi. Müminun suresi 83. ayette ise « نَحْنُ» ve « اٰبَاؤُنَا » ibaresi, « هٰذَا » işaret ismine takdim edilmiş, öncelik ibareye verilmiştir. Böyle olmasındaki amaç, burada yani birincisinde üzerine vurgu yapılan şey, yeniden *diriltilme* olayıdır. Oysa Müminun suresinde dikkat çekilen nokta *diriltilenler*dir.

"Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir." Bu, öncekilerin boş sözlerinden ve yalanlarından ibaret olan bir söylentidir.

69 – De ki: "Yeryüzünde dolaşın da suçluların sonunun nasıl olduğuna bir bakın."

Ayette suçlu ifadesinin yer alması, suçları terk etme ve bu türden fiillere yaklaşmama olayı, Yüce Allah'ın Müslümanlara bir lütfudur. Tıpkı Rabbimizin şu kavline benzer bir anlatımdır:

﴿ فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوّٰيهَا ﴾

"Bunun üzerine Rableri günahları sebebiyle onlara büyük felaket gönderip hepsini helak etti." [4]

Bir de şu ayette görüldüğü gibi cezalandırıldılar:

﴿ مِمَّا خَطِيٓـَٔاتِهِمْ اُغْرِقُوا ﴾

"Bunlar, günahları yüzünden suda boğuldular." [5]

70 – Onlar sana uymadıkları için– **"Onlardan yana üzülme.** –Müslüman olmadılar, oysa Müslüman olsalardı, kurtulacakları diye de üzülme.– **Kurdukları tuzaklardan** –sana karşı giriştikleri hilelerden– **ötürü de sıkıntıya düşme.** Sakın göksün daralmasın. Çünkü Allah, seni insanları hile ve tuzaklarından koruyacaktır.

---

[4] Şems, 14.
[5] Nuh, 25.

Ayette geçen « ضَيْقٍ » kelimesi, « ض » harfinin fetha harekesiyle « ضَيْقٍ » olarak İbni Kesir dışındakilerin kıraatidir. İbni Kesir ise aynı kelimeyi esre hareke ile « ضِيقٍ » olarak kıraat etmiştir.

71 – Onlar, "Eğer –azap gelip yalanlayanları yakalayacak sözünde– **doğru söyleyenler iseniz, bu tehdit** –azabın geleceği tehdidi– **ne zaman gerçekleşecek?" diyorlar.**

72 – De ki: "Belki de acele gelmesini istediğiniz şeyin bir kısmı size çok yaklaşmıştır."

Çünkü onlar tehdit için ileri sürülen azabın bir an önce gelmesinde aceleci davranıyorlardı. Zira böyle bir beklenti içinde değillerdi. Bu nedenle onlara şöyle denildi: *"Belki de bir an önce gelmesini istemekte acele ettiğiniz azabın bir kısmının zamanı gelip çattı bile."* Çünkü bu Bedir'de uğrayacakları yenilgi azabı olacaktı.

Bu ayette yer alan « لَكُمْ » zamirindeki « ل » harfi, tıpkı Bakara, 195. ayette geçen ﴿ وَلَا تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ ﴾ ayetinde yer alan « بِاَيْدِيكُمْ »'deki « ب » harfi gibi tekit ve manaya güç kazandırmak amacıyla ziyadelik için eklenmiştir.

Ya da « دَنَا لَكُمْ » ve « اَزِفَ لَكُمْ » yani *"size uysun, tabi olsun"* ve *"Size kavuşsun, sizinle beraber olsun"* gibi ifadelerde olduğu gibi bu da « ل » harfiyle geçişlilik özelliği kazanan fiil manasını içermek içindir.

« عَسَى », « لَعَلَّ » ve « سَوْفَ » kelimeleri, kralların söz verme veya tehdit içeren ifadelerinde yer aldığı zaman, o işin doğruluğa, mutlaka uygulanacağına, ciddi olduğuna delildir. İşte Yüce Allah'ın vadi ve tehdidi de bu tarzda cereyan eder.

73 – "Şüphesiz senin Rabbin insanlara karşı lütuf sahibidir." –Azabı hemen acele olarak göndermemekle, aceleci davranmamakla insanlara karşı lütuf ve ihsan sahibidir.– **"Ancak onların çoğu şükretmezler."** Yani çoğu gerektiği gibi nimetin hakkını bilip de takdir etmezler, buna şükretmezler ve bilgisizliklerinden ötürü bir an önce azap gelsin isterler.

74 – "Şüphesiz senin Rabbin, onların kalplerinin gizlediği şeyleri de, açığa çıkardıklarını da mutlaka bilir."

Allah onların ne söyledikleri, ne konuşup ne düşündüklerini çok iyi bilir, Allah'a gizli hiçbir şey yoktur. Azabın hemen gelmemiş olması, durumlarını gizlemeleri ve saklamaları sebebiyle değildir, ancak onun için belirlenmiş ve takdir edilmiş bir zaman var, o vakit beklenmektedir.

Ya da bunun manası, Yüce Allah, onların Resulullah (sav) hakkında gizledikleri düşmanlıklarını da, açıkladıklarını da, tuzak ve hilelerini de bilir. Bundan dolayı da Allah, onlar hak ettikleri cezayı da verir ve verecektir.

Ayette geçen « تُكِنُّ » kelimesi, « تَكُنُّ » olarak da okunmuştur. Nitekim herhangi bir şeyi saklı veya gizli tuttuğunda: « كَنَنْتُ الشَّيْءَ » ve « اَكْنَنْتُ الشَّيْءَ » dersin ki, her ikisi de, "Ben o şeyi gizledim" demektir.

75 – "Gökte ve yerde ğaib olan hiçbir şey yoktur ki apaçık bir Kitap'ta (Levh-i Mahfuz'da) **olmasın."**

Gizli kalan ve ortada olmayan şeye, ayette « غَائِبَةٌ » diye isim verilmiştir ki bu, gizli kalan, bilinemeyen manasında « خَافِيَةٌ » demektir. Bu iki kelimenin sonlarında bulunan « ـة » harfi, tıpkı « اَلْعَافِيَةُ » ve « اَلْعَاقِبَةُ » kelimelerinin sonlarında yer alan « ـة » harfi gibidir. Bu iki kelimenin benzerleri de « اَلرَّمْيَةُ », « اَلذَّبِيحَةُ » ve « اَلنَّطِيحَةُ » kelimeleridir. Çünkü bunlar sıfat değil, isim olan kelimelerdir. Ancak her iki kelimenin sıfat olmaları da caizdir. Sonlarında yer alan « ـة » harfleri ise, tıpkı « اَلرَّوِيَةُ » gibi mübalağa, manasını bildirmek içindir.

Sanki burada şöyle der gibidir:

"Hiç bilinemeyecek ve bulunamayacak derecedeki bir güçlülükte olan bir kayıp yoktur ki, Allah onu bilmemiş ve ihata etmemiş, Levh-i mahfuzda onu kayda geçirip ortaya koymamış olsun."

« اَلْمُبِينُ » kelimesi: Meleklerden bakanlar için, her şeyin açık ve seçik olarak ortada olması, görülmesi, demektir.

76. – 81. AYETLER

إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَقُصُّ عَلٰى بَنِىٓ إِسْرَٓائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِى هُمْ فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾ وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ إِنَّ رَبَّكَ
يَقْضِى بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ
إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ
الصُّمَّ الدُّعَٓاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَٓا أَنْتَ بِهَادِى الْعُمْىِ عَنْ
ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

Meâli

76. Şüphesiz bu Kur'an, İsrail oğullarına üzerinde ayrılığa düştükleri şeylerin çoğunu açıklıyor.

77. Şüphesiz o, elbette müminler için bir hidayet ve bir rahmettir.

78. Şüphesiz senin Rabbin, onların arasında hükmünü verecektir. O, mutlak güç sahibidir, hakkıyla bilendir.

79. Öyle ise Allah'a tevekkül et. Çünkü sen apaçık bir hak üzere bulunuyorsun.

80. Şüphesiz sen ölülere duyuramazsın. Arkalarına dönüp kaçarlarken sağırlara da çağrıyı duyuramazsın.

81. Körleri sapıklıklarından vazgeçirip doğru yola getiremezsin. Ancak ayetlerimize inanıp da Müslüman olmuş olanlara duyurabilirsin.

Tefsiri

76 – "Şüphesiz bu Kur'an, İsrail oğullarına üzerinde ayrılığa düştükleri şeylerin çoğunu –onlara– **açıklıyor."** Çünkü İsrailoğulları Hz. İsa (as) hakkında anlaşmazlığa düştüler, bu amaçlara guruplara ayrılarak parçalandılar. Birçok konularda birbirlerini inkâr eder oldular, birinin inandığına ötekileri iman etmediler. Ötekilerin inandıklarına da berikiler iman etmediler. Daha da ileri gidip birbirlerine bela ve lanet okudular. Ancak Kur'an, onların anlaşmazlığa düştüğü şeyleri açıklayıp ortaya koydu. Keşke Yahudilerle Hıristiyanlar akıllarını başlarına alsalardı da, Kur'an'da gelen açıklamalara göre davranıp hareket etselerdi ve müslüman olabilselerdi.

77 – "Şüphesiz o, –Kur'an– **elbette müminler için bir hidayet ve bir rahmettir."** Akıllarını başlarına alıp da, hem İsrail oğulları ve hem de başkaları ona iman etmiş olsalardı, Kur'an hepsi için bir rahmet olurdu.

78 – "Şüphesiz senin Rabbin, onların –Kur'an'a iman edenlerle, onu inkâr edenler– **arasında** –adaletiyle– **hükmünü verecektir."** Çünkü Allah, sadece adaletle hükmeder. Burada mahkûmun bih yani hüküm giymiş olan için ifade olarak, hüküm kelimesine yer verildi.

Ya da hikmeti gereği olarak hükmünü verecektir. Çünkü böyle bir manasının da var olduğu hususu, ayeti, « بِحِكَمِهِ » diye kıraat edenler açısındandır. « حِكَمْ » kelimesi de « حِكْمَةٌ » – *hikmet* kelimesinin çoğuludur.

"O, mutlak güç sahibidir, –onun kazasını ve hükmünü geri çevirecek de yoktur,– **hakkıyla bilendir."** Yani kimin lehinde ve kimin aleyhinde hüküm ve karar verdiğini de kesin olarak bilendir. Bu itibarla ayarın haklı olan ile olmayanların arasını ayırt edecektir.

79 – "Öyle ise Allah'a tevekkül et." Burada Allah'a dayanılıp güvenilmesi emredilmektedir. Bu itibarla din düşmanlarına önem verilmemesine dikkat çekilmektedir. **"Çünkü sen apaçık bir hak üzere bulunuyorsun."** Burada tevekküle gerekçe olarak, kendisinin apaçık ve şüpheye yer vermeyen bir hak üzere olduğu gerçeği dile getiriliyor. Bu hak da açık ve net olan din olup, bunda asla herhangi bir kuşkuya yer yoktur. Burada bir başka noktaya da dikkat çekiliyor. O da, kendisini hak üzerinde olduğunu bilen bir kimseye yaraşacak olan şey, Allah'a güvenmesi ve O'nun yardımını beklemesidir. Çünkü O, kendisini zafere erdirecektir.

80 – "Şüphesiz sen ölülere duyuramazsın. Arkalarına dönüp kaçarlarken sağırlara da çağrıyı duyuramazsın."

81 – "Körleri sapıklıklarından vazgeçirip doğru yola getiremezsin." Mademki bunlar bir şeyi önemsemiyor ve dinlemiyorlar, bundan yararlanmak istemiyorlar, işte bu durumları nedeniyle bu kimseler, yaşıyor olmalarına ve duyu organlarında da bir sakatlık olamamasına rağmen ölülere ve sağırlara benzetildiler. Adeta duyu organları olmasına rağmen kendilerine seslenildiği halde duymuyorlar. Kör olarak nitelendiler. Çünkü doğru yolu şaşırmışlardır. Allah'tan başka hiçbir kimse onların bu hastalıklarını tedavi etmeye, onları görür ve işitir hale getirmeye kadir olamaz.

Daha sonra Yüce Allah sağır olan kimsenin durumunu, « إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ » ibaresiyle nitelemektedir ki: *"Arkalarında dönüp kaçarlarken"* demektir. Çünkü bu kimseler, kendilerini çağıran ve davet edenlerden uzaklaştıkça, bu, o davetçilere karşı sırtını dönerek uzaklaşmakla olur. Böylece uzaklaştıkça, artık aradaki mesafe nedeniyle artık çağrıyı ve sesi duymaz olur.

Mekke Okulu mensupları « وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ » ibaresini, « وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ » diye kıraat etmişlerdir. Nitekim Rum suresi 52. ayette geçen benzer ayeti de Mekke Kıraat İmamları böyle kıraat etmişlerdir. Aynı şekilde Rum suresi, 53. ayeti yani « وَمَا أَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ » ibaresini sadece Hamza bu şekilde kıraat etmiştir.

"Ancak ayetlerimize inanıp da Müslüman olmuş olanlara duyurabilirsin." Yani sen bunu sadece Yüce Allah'ın kendisinin, ayetlerine iman edeceklerini ve onları tasdik edeceklerini bildiği kimselere duyurabilirsin, başkalarına değil. Yani imanlarında ihlâs sahibi olanlara duyurabilirsin ki bu da Rabbimizin şu kavliyle şöyle ifade edilmiştir:

"Hayır, hayır! Kim samimi ve dürüst bir şekilde yüzünü ihsan sahibi bir müslüman olarak Allah'a döndürürse, ..."[6]

Yani tam bir teslimiyetle, Allah için samimi ve ihlâs sahibi olarak ona yönelirse, demektir.

---

[6] Bakara, 112.

82. – 86. AYETLER

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَآبَّةً مِنَ الْأَرْضِ
تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِاٰيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُ
مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ حَتّٰى
إِذَا جَٓاؤُ قَالَ أَكَذَّبْتُمْ بِاٰيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ
﴿٨٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ط
إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾

Meâli

82. *(Kıyametin kopacağına dair)* o söz başlarına gelince, onlar için yerden kendilerine bir dâbbe *(canlı bir yaratık)* çıkarırız. O, onlara insanların ayetlerimize kesin olarak inanmadıklarını söyler.

83. Her ümmetten ayetlerimizi yalanlayanlarından bir grubu toplayacağımız ve bunların *(topluca hesap yerine)* sevk edilecekleri günü hatırla.

84. Hesap yerine geldiklerinde Allah şöyle der: "Siz benim âyetlerimi, onları ilmen kavramamışken yalanladınız öyle mi? Yoksa ne yapıyordunuz ki?!"

85. Zulümlerinden dolayı sözü edilen azap tepelerine iner de artık konuşamazlar.

86. Onlar görmüyorlar mı ki, biz geceyi içinde rahat etsinler diye, gündüzü de *(her şeyi)* gösterici *(aydınlık)* olarak yarattık. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için elbette *(Allah'ın varlığını gösteren)* deliller vardır.

Tefsiri

82 – Kıyametin kopacağına dair– **"O söz başlarına gelince,"** yani sözkonusu olan anlatım ve bunun ifade ettiği mana, çünkü o manayı yüce Allah kıyametin kopması ve azap olarak onlara vadetmişti. *"Vaki olması"* demek, meydana gelmesi demektir. Bundan murat ise kıyametin meydana gelmesinin yakın olduğudur, kıyametin alametlerinin ortaya çıkması meselesidir. Ki o zaman tevbe etmenin herhangi bir yararı olmayacaktır.

"Onlar için yerden kendilerine bir dâbbe –canlı bir yaratık– **çıkarırız."** Bu canlı yaratığın, hadislerde *Cessase* olduğu söylenir. Boyu 60 arşın uzunluğunda olacaktır. Ona ulaşmak isteyen yetişemeyecek, ondan kaçmak isteyen de kaçamayacaktır. Onun dört ayağı, iki kanadı ve tüyleri vardır. [7]

Yine söylenenlere göre bunun kafası öküz kafası, gözleri domuz gözü, kulakları fil kulağına, boynuzları deve boynuzu, boynu devekuşu boynu, göğsü Arslan göğsü, rengi kaplan rengi, böğürleri kedi böğrü, kuyruğu, koç kuyruğu, ayakları, deve tabanı gibi olacaktır. İki mafsalının arası 12 arşın olacaktır. Safa Tepesi'nin olduğu yerden çıkacak ve Arapça konuşacak ve şöyle diyecektir:

"O, onlara insanların ayetlerimize kesin olarak inanmadıklarını söyler." Ya da insanlar benim çıkacağıma inanmazlardı, diyecektir. Çünkü Dabbe'nin çıkışı da Allah'ın ayetlerinden bir ayettir. Ve o şöyle diyecek: *"Dikkat edin! Allah'ın laneti zalimler üzerine olsun!"*

Ya da o, İslam dini dışında bütün dinlerin artık geçersiz ve batıl olduğu söyleyecektir. Ya da: *"Şu, mümindir, şu da kâfirdir"* diye söyleyecektir. Ayette geçen « أَنَّ » harfini üstün olarak « أَنَّ » tarzında Kufe okulu ile Sehl okumuşlar, bunu da cer edatının hazfine göre yapmışlardır. Yani bunlara göre ayet: « تُكَلِّمُهُمْ بِأَنَّ » tarzındadır.

Bunlar dışındakiler ise, « ا »'(hemze)nin esresiyle « إِنَّ » olarak kıraat etmişlerdir. Çünkü ifade: *"Kavl"* yani *"söz"* manasınadır. Zaten *kavl* maddesinden sonra « ان » maddesi esreli okunur. Yahut da burada

[7] **Hafız İbn Hacer diyor ki, Salebi, bu hadisi Huzeyfe'den rivayetle tahric etmiştir. Ancak burada *Cessase* adından söz edilmemektedir bak: Haşiyetu'l-Keşşaf, 3/371.**

"kavl" maddesi gizlidir, yani bu durumda cümle şöyledir: « تَقُولُ الدَّابَّةُ ذَلِكَ » Ya da o, bu durumda *"Yüce Allah'ın sözünü anlatmak, onu hikâye etmek"* manasında olur. Daha sonra da Rabbimiz kıyametin kopmasından söz ederek şöyle buyurmaktadır:

83 – "Her ümmetten –gönderdiğimiz peygamberlerimize indirilen– **ayetlerimizi yalanlayanlarından** –yani yalanlayan ümmetlerin her birinden– **bir grubu toplayacağımız ve bunların** (topluca hesap yerine) **sevk edilecekleri günü hatırla."**

Hepsi bir araya toplanana dek, en sondakileri en baştakilere yetişinceye dek, hapsedilip bekletilirler. Sonrasında da hesap yerine sevk edilerek gönderilirler. Bunun böyle ifade edilmesi, sayılarının oldukça fazla olmasından ileri gelecektir. Nitekim "Fevc" kelimesi, çok büyük kalabalıklar manasınadır.

Ayetin baş kısmı içerisinde yer alan « مِنْ كُلِّ » ifadesindeki « مِنْ » edatı, bazısı, bir kısmı manasında olmak üzere teb'iz içindir. Yani ümmetlerden her biri içerisinden toplayacağımız birer zümreyi hatırla, demektir.

« مِمَّنْ يُكَذِّبُ » ibaresinde yer alan « مِنْ » edatı ise, tebyin içindir. Yani bir şeyi açıklama manasınadır.

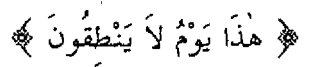
84 – "Hesap –ve sorgulanma– **yerine geldiklerinde** –bir tehdit olmak üzere– **Allah şöyle der: 'Siz benim** –peygamberlerime indirilen– **ayetlerimi, onları ilmen kavramamışken yalanladınız öyle mi?"**

Burada « وَلَمْ تُحِيطُوا » fiilinin başında yer alan « وَ » harfi, hal içindir. Sanki burada: *"Siz hiç düşünmeden, meseleyi enine boyuna ele almadan, künhüne tam olarak vakıf olmadan hemen duyar duymaz ayetlerimi yalanladınız öyle mi?' onların doğrulanmayı, tasdiki gerektiren ya da "yalanlanmayı icap ettiren olup olmadıklarını hiç düşünmeden mi yalanladınız, ret ettiniz."* demektir.

"Yoksa ne yapıyordunuz ki?!" Üzerinde düşünüp taşımanız, tefekkür etmeniz gerekmez miydi? Oysaki sizler boşuna yaratılmadınız!

85 – "Zulümlerinden dolayı sözü edilen azap tepelerine iner de artık konuşamazlar."

Yani zulüm ve haksızlıkları yüzünden tehdit edildikleri azap gelip onları yakalayı verir de haberleri bile olmaz. Bu zulümleri ise, Allah'ın ayetlerini yalanlamalarıdır. Azap gelince artık konuşamazlar, herhangi bir mazeret ve özür de beyan edecek bir durumda da olamazlar. Bu adeta şu ayette geçtiği gibidir:

"Bu, onların konuşamayacağı bir gündür." [8]

86 – Onlar görmüyorlar mı ki, biz geceyi içinde rahat etsinler diye, gündüzü de (her şeyi) **gösterici** (aydınlık) **olarak yarattık. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için elbette Allah'ın varlığını gösteren deliller vardır.**

Burada geçen « مُبْصِراً » kelimesi haldir. Gösterici - gösterme kelimesi de, gündüz için zikredildi. Bu da ehli açısından önemlidir. Karşılıklı ifadenin yer alması, manaya riayet içindir. Çünkü ayette geçen « مُبْصِراً » kelimesi, insanların kazançlarını sağlayabilmeleri için gidiş geliş yollarını görebilmeleri manasınadır.

"Şüphesiz bunda inanan –tasdik edip de bundan ders çıkaran– *bir toplum için elbette Allah'ın varlığını gösteren deliller vardır."* –Bu, öldükten sonra yeniden dirilmenin sahih olduğuna dair delildir. Çünkü bunun manası şöyle olmaktadır:

"Hiç bilip görmüyorlar mı ki biz geceyi de gündüzü de, dünyadaki maişetlerini ve geçim imkânlarını sağlamaları için yarattık. İyice bilsinler ki, biz bunları boşuna yaratmadık. Aksine bunlar bir imtihan ve deneme içindir Mutlaka bu açıdan cezalandırma da, ödüllendirme de olacaktır. Eğer bu cezalandırma ve ödüllendirme bu dünyada olmasa bile, mutlaka ahirette sevap ve ceza olarak karşılarına çıkacaktır."

[8] Mürselat, 35.

87. – 90. AYETLER

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَٓاءَ اللّٰهُ ۗ وَكُلٌّ اَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِىَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ۗ صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِٓى اَتْقَنَ كُلَّ شَىْءٍ ۗ اِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾ مَنْ جَٓاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا ۚ وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ اٰمِنُونَ ﴿٨٩﴾ وَمَنْ جَٓاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِى النَّارِ ۗ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾

Meâli

87. Sur'a üfürüleceği ve Allah'ın dilediği kimselerden başka göklerdeki herkesin, yerdeki herkesin korkuya kapılacağı günü hatırla. Hepsi de boyunlarını bükerek O'na gelirler.

88. Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler. Bunu, her şeyi sağlam ve yerli yerince yapan Allah yapmıştır. Şüphesiz O, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.

89. Her kim iyi amel getirirse, ona ondan daha hayırlısı vardır. Onlar o gün korkudan emindirler.

90. Kimler de kötü amel getirirse, yüzüstü ateşe atılırlar. (Onlara), "Ancak yaptıklarınızın karşılığını görüyorsunuz" (denir.)

Tefsiri

87 – Sur'a üfürüleceği ve Allah'ın dilediği kimselerden başka göklerdeki herkesin, yerdeki herkesin korkuya kapılacağı günü hatırla. Hepsi de boyunlarını bükerek O'na gelirler.

"Sur'a üfürüleceği ve Allah'ın dilediği kimselerden başka göklerdeki herkesin, yerdeki herkesin korkuya kapılacağı günü hatırla." Ayette geçen sur, kelimesi, boynuz manasınadır. Ya da kelime, suret kelimesinin çoğuludur. Sura üfürecek olan da büyük meleklerden İsrafil (as)'dir.

Ürperme manasına gelen kelime için ayette kullanılan fiil, « فَزِعَ » kelimesidir. Bu, fiilin, mazi kipidir. Muzari kip yani « يَفْزَعُ » (muzari) kipi yerine dili geçmiş zaman olan « فَزِعَ » kipinin tercih nedeni, olayın kesin olarak meydana geleceği ve vuku bulacağının sabit olması, kesin olarak gerçekleşeceği hasebiyledir. Bu, hiçbir kuşkuya yer kalmaksızın kesin olarak meydana gelecektir.

Bundan murat, ilk sur üflemesinde ürpererek ve korkularından yerinde donup kalacak olanlardır. Bunlardan *"Sadece Allah'ın diledikleri istisna edileceklerdir."* Yani meleklerden Allah'ın kalplerini sabit kıldığı, ürpermenin ve korkunun dışında tuttuğu melekler hariçtirler. Bunların da Cebrail, Mikail, İsrafil ve ölüm meleği denilen Azrail melekleridir -Allah'ın selamı üzerlerine olsun-.

Kimi yorumlara göre de bunlar şehitlerdir. Kimi yorumlara göre de Hurilerle, ateşi bekleyen hazinlerdir, Arşı yüklenen meleklerdir. Cabir'den (ra) rivayete göre, Hz. Musa (as) da onlardandır. Çünkü o zaten daha önceden bir defa baygın düşüp kalmıştı. Bu ayetin bir benzeri de şu ayettir:

﴿ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللّٰهُ ۚ ﴾

"Sur'a üfürülecek ve göklerde, yerde ne varsa, Allah'ın dilediğinden başka, hepsi cansız kalacak." [9]

---

[9] Zümer, 68.

Ayetin sonunda yer alan « وَكُلٌّ أَتَوْهُ » ibaresindeki « أَتَوْهُ » ifadesini, Hamza, Hafs ve Halef, « أَتَوْهُ » olarak okumuşlardır. Bunlar dışında kalan kıraat otoriteleri ise, aynı kelimeyi « آتُوهُ » olarak kıraat etmişlerdir. Kelimenin aslı ise « آتِيُوهُ »'dur. « دَاخِرِينَ » kelimesi de haldir ve küçülmüş, aşağılanmış olarak demektir. « الإِتْيَانُ » kelimesinin manası, mahşer yerine getirilmeleri veya Allah'ın emrine dönmeleri ya da, Allah'a buyun eğmeleridir. Nitekim zaten ayetin sonu da öyle bitmektedir:

"Hepsi de boyunlarını bükerek O'na gelirler."

88 – Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler. Bunu, her şeyi sağlam ve yerli yerince yapan Allah yapmıştır. Şüphesiz O, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.

"Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın." Ayette geçen « تَحْسَبُهَا » kelimesini, Şam okulu, Hamza, Yezid ve Asım, « س » harfinin fethasıyla, görüldüğü gibi « تَحْسَبُهَا » olarak kıraat etmişlerdir. Bunlar dışında kalanlar ise « س » harfinin esresiyle, « تَحْسِبُهَا » olarak okumuşlardır. Ve kelime, muhataptan haldir.

Yine ayette yer alan « جَامِدَةً » kelimesi de, yerinde duran, hareketsiz olan, yerinde donup kalan, debelenmeyen demektir.

"Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler." Ayette geçen « وَهِيَ تَمُرُّ » ibaresi de « تَحْسَبُهَا » kelimesinde mansub olan zamirden hal olarak gelmiştir. Mana şöyle olmaktadır:

"Sur'a üfürüldüğü zaman sen, dağlara baktığında, azametleri ve büyüklükleri sebebiyle onları yerinde sabit olarak duruyor sanırsın. Oysaki onlar, adeta rüzgârın önünde hareket edip giden bulutların geçişi misali çok hızlı bir şekilde hareket edip giderler. Nitekim sayıca çok fazla olan diğer büyük cüsseli ve azametli her varlık aynı şekilde hareket ettiklerinde, neredeyse hareket edişlerini göremezsin." Tıpkı Şair Nabiga'nın bir orduyu tavsif etmesine benzer bir durum sergilerler. Nabiga diyor ki:

بأرعن مثل الطود تحسب انهم وقوفا لحاج والركاب تهملج

Büyük bir ordu ile savaştık ki,
sen onları ihtiyaç için duruyor sanırsın.
Halbuki onlar yürümektedir.

"Bunu, her şeyi sağlam ve yerli yerince yapan Allah yapmıştır." Ayette geçen « صُنْعَ » kelimesi, mastar olan bir kelimedir, bunda amil etkisi yapan ise, « تَمُرُّ » fiilinin delalet ettiği şeydir. Çünkü dağların geçişinin, bulutların geçişi gibi olması, Yüce Allah'ın fiilidir, O'nun yapmasıdır. Sanki burada: "Bu, Allah'ın yaptığı bir yapmadır" denir gibi bir ifade bulunmaktadır. Burada Yüce Allah'ın, ismine yer vermesi, daha önce, yer vermemesinden dolayıdır.

"Şüphesiz O, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." Burada yaptıklarınız manasında olan « تَفْعَلُونَ » kelimesini, Mekke okulu, Sehl dışında Basra okulu, Yahya dışında Ebu Bekir, « ي » harfiyle « يَفْعَلُونَ » olarak kıraat etmişlerdir. Bunlar dışında kalanlar ise, « ت » harfiyle « تَفْعَلُونَ » olarak kıraat etmişlerdir.

Yani Allah, kullarının yaptıklarını bilir, hepsinden de haberdardır ve kullarını işledikleri amellerine göre ödüllendirir. Daha sonra Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

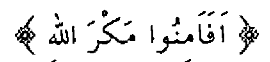
89 – "Her kim iyi amel getirirse," Cumhura göre bu iyi amel, *"La ilahe İllallah"* kelimesidir. Kim bu kelimeyi söylerse, **"ona ondan daha hayırlısı vardır."** Yani söylediği o tevhid kelimesi sebebiyle ona bundan ötürü daha güzel ve daha iyi bir ödül verilecektir ki, bu da cennettir. Bu duruma göre ayette geçen « خَيْرٌ » kelimesi, daha faziletli manasına gelmez. Ayette geçen « مِنْهَا » ise, « خَيْرٌ » kelimesinin sıfatı olması hasebiyle ref' yerinde gelmiştir.

"Onlar o gün korkudan emindirler." Burada korku manasında olan « فَزَعِ » kelimesini, Kufe okulu, tenvinli olarak « فَزَعٍ » diye oku-

muşlardır. Manası da çok büyük bir korkudan, dehşet saçsan bir korkudan manasına gelir ki, bu da cehennem ateşinden dolayı olan korkudur. Ya da az da olsa bu, herhangi bir korkudan manasına da gelebilir.

Kufe okulu dışında kalanlar ise, aynı kelimeyi tenvinsiz olarak « فَزَعِ » diye okumuşlardır. *"O gün"* manasına gelen « يَوْمَئِذٍ » kelimesini, Kufe ve Medine okulları mensupları, « م » harfinin fethasıyla « يَوْمَئِذٍ » diye okunuşlardır. Bunlar dışında kalanlar ise, « م » harfinin esresiyle, « يَوْمِئِذٍ » diye kıraat etmişlerdir. *'Gün'*den murat ise, kıyamet günüdür.

Ayetin sonunda yer alan « آمِنُونَ » fiili, « أَمِنَ » fiilinden alınmadır. Bu da her cer edatıyla ve hem kendi başına geçişli bir fiil olabilir. Nitekim şu ayet, buna örnektir:

"Allah'ın azabından emin mi oldular?" [10]

90 – "Kimler de kötü amel –Allah'a ortak koşmayı, şirki– **getirirse, yüzüstü ateşe atılırlar."** Atılmak manasında olan kelime, « كَبَّ » kelimesidir. Örneğin: « كَبَبْتُ الرَّجُلَ » denir ki bu, onu yüzükoyun veya yüz üstü attım, demektir. Yani onları başları üzerine cehennem ateşine atın, demektir. Ya da hepsi anlamında *"yüzü"* ifadesiyle dile getirildi. Çünkü baş ve boyun gövde mesabesindedir. Yani olduğu gibi ateşe atın demektir. Bu, onlar ateşe atılacağı sırada kendilerine söylenir.

Onlara– **"Ancak** –dünyada– **yaptıklarınızın** –işlediğiniz şirkin ve masiyetlerin, günahların– **karşılığını görüyorsunuz"** –denir.

---

[10] Araf, 99.

91. - 93. AYETLER

إِنَّمَٓا اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ رَبَّ هٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذ۪ي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍۘ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِم۪ينَۙ ﴿٩١﴾ وَاَنْ اَتْلُوَا الْقُرْاٰنَۚ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَد۪ي لِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ اِنَّمَٓا اَنَا۬ مِنَ الْمُنْذِر۪ينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ سَيُر۪يكُمْ اٰيَاتِه۪ فَتَعْرِفُونَهَاۜ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

Meâli

91. De ki: "Ben, sadece bu beldenin Rabbine ibadet etmekle emrolundum. Allah bu beldeyi saygı gösterilmesi gereken mukaddes bir yer kılmıştır. Her şey yalnız onundur. Ben, Müslümanlardan olmakla emrolundum."

92. De ki: "Bir de Kur'an okumakla (emrolundum). Kim hidayet yolunu tutarsa ancak kendisi için hidayet yolunu tutmuş olur." Kim de saparsa de ki: "Ben, ancak uyarıcılardanım."

93. De ki: "Hamd Allah'a mahsustur. O, ayetlerini size gösterecek ve siz de onları tanıyacaksınız. Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir."

Tefsiri

91 – De ki:– "**Ben, sadece bu beldenin** –Mekke'nin– **Rabbine ibadet etmekle emrolundum. Allah bu beldeyi saygı gösterilmesi gereken mukaddes** –güvenli, dokunulmaz– **bir yer kılmıştır.** –Buraya sığınan kimse güvende olur. Oranın otu ve dikenleri koparılmaz. Oraya sığınanlara dokunulmaz. Avları ürkütülmez. Bu belde de dâhil– **Her şey yalnız O'nundur.** –Çünkü O dünyanın da ahiretin de maliki ve sahibidir.– **Ben, müslümanlardan olmakla** –ona boyun eğmekle– **emrolundum.**"

92 – De ki: "Bir de Kur'an okumakla (emrolundum). **Kim hidayet yolunu tutarsa ancak kendisi için hidayet yolunu tutmuş olur." Kim de saparsa de ki: "Ben, ancak uyarıcılardanım."**

Burada okumak manasına gelen kelime, « أَتْلُوَ » kelimesidir ki, bu kelime ya « التِّلَاوَةُ » kelimesinden türemedir veya « التُّلُوّ » kelimesinden alınmadır.

Bu ibare, adeta:

﴿ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَى إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ﴾

"Rabbinden sana vahyedilene uy," [11] ayetinde olduğu gibidir.

Allah (cc), burada, Resulü Hz. Muhammed'e (sav): *"Ben ibadetimi ve kulluğumu sadece Allah'a tahsis etmekle, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamakla emrolundum. Yoksa Kureyş'in yaptığı gibi değil."* demesini emrediyor. Ve *"Aynı zamanda İslam dini üzere sebat eden Haniflerden olmakla, Kur'an okumakla da emrolundum."* demesini de buyurdu. Çünkü helal ve haramı öğrenmek ve onu hayatta uygulamak da Kur'an'ı okumaya bağlıdır. İslam'ın gerektirdiklerini yapmak da buna bağlıdır.

Diğer beldeleri sözkonusu etmeksizin sadece Mekke adını Yüce Allah'ın ismine izafe ederek, sırf bu isimden söz etmesi, Mekke'nin Resulullah'ın (sav) yanında farklı bir yerinin olması, onu çok sevmesi sebebiyledir. Çünkü Resulullah'a göre en değerli ve en büyük belde Mekke'dir. Nitekim bu beldeye « هذه » işaret ismiyle işaret etmesi de, buraya tazim ve saygı anlamında olan bir işarettir. Oraya yaklaşımını göstermektir. Bir de bu beldenin, Peygamberi Hz. Muhammed'in (sav) vatanı, doğduğu yer olması, kendisine vahyin ilk geldiği şehir olması hasebiyledir.

Aynı şekilde bu beldeyi harem - dokunulmaz vasfıyla zikretmesi, bu vasfın sadece buraya has olması sebebiyledir. Her şeyi, Yüce Allah'ın Rububiyeti ve melekûtu altında değerlendirmesi de böyledir. Burada adeta, tabi olan da aynı hükmün altına girmiş olmaktadır.

---

[11] Ahzab, 2.

"Kim hidayet yolunu tutarsa –Yani bu hususta bana tabi olur, Allah'ın birliği ve tevhid inancı bakımından benim gösterdiğim gibi hareket ederse, Hanif olan dine girerse, vahiy olarak bana indirilenlere uyarsa– *ancak kendisi için hidayet yolunu tutmuş olur."* Çünkü doğru yola girmesi ve hidayete ermesi sebebiyle elde edeceği menfaat, bana değil, o kimsenin kendisine dönecektir.– *"Kim de saparsa de ki: 'Ben, ancak uyarıcılardanım.'"* Yani her kim sapıtırsa, haktan saparsa ve bana uymazsa, artık benden vebal gitmiştir. Ben sadece bir uyarıcı elçiyimdir.– ***"Kaldı ki, peygambere düşen görev, apaçık tebliğden ibarettir."*** [12]

93 – De ki: "Hamd Allah'a mahsustur. O, ayetlerini size gösterecek ve siz de onları tanıyacaksınız. Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir."

Yüce Allah, elçisi Hz. Muhammed'e (sav), Rabbinin kendisine bahşettiği peygamberlik nimeti sebebiyle O'na hamd etmesini emrediyor. Çünkü verilen peygamberlik nimeti, hiçbir nimetle asla eşdeğer değildir.

Aynı zamanda Yüce Allah'ın düşmanlarına karşı, ahirette göstereceği ayetlerle de onları tehdit etmesini de emir buyuruyor. Çünkü Allah düşmanları ahirette göreceklerini gördüklerinde onlara kesin olarak inanacaklar ama bunun kendilerine bir yararı olmayacaktır.

Bir yoruma göre de, bu ayetlerin ayın yarılması, bir dumanın çıkması, dünyada Yüce Allah'ın bir tokadı ve intikamı olarak başlarına gelenler gibi şeylerdir. Bütün bunlardan kendileri için bir ders çıkarmaları gerekirken, onlar hiç umursamamışlardır.

"Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir."

Burada *"yaptıklarınızdan"* manasında olan kelime, « ت » harfiyle « تَعْمَلُونَ » kelimesidir ki bu kelimeyi Medine ve Şam okulları mensupları ile Hafs ve Yakub « تَعْمَلُونَ » olarak kıraat etmişlerdir. Bunlar dışında kalanlar ise « ي » harfiyle « يَعْمَلُونَ » diye okumuşlardır.

Yani işledikleri her türlü amellerini Yüce Allah kesin olarak bilir. Allah onlardan habersiz değildir. Gaflet ve yanılma gibi şeyler Allah hakkında asla caiz olan şeyler değildir.

---

[12] Nur, 54.

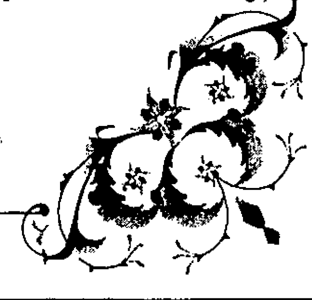
Sûre - 28

KASAS SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 88 âyettir.

Cüz - 20

KASAS SÛRESİ

Kur'an-ı Kerim'in Mushaf tertibine göre 28. suresidir. Mekke'de inmiştir. Nüzul sırasına göre kırk dokuzuncu suredir. Neml Suresi'nden sonra, İsra suresinden önce inmiştir. 88 ayetten ibarettir.

Sure, adını *25. ayette* geçen *"el-Kasas"* kelimesinden almıştır. Kasas, kıssalar anlamında olup Kur'an'da geçen kıssa ve olaylar için kullanılır. Surede başlıca Hz. Musa'nın (as) çocukluğunu, peygamber oluşunu, Musevîleri Mısır'dan çıkarmasını ve Firavun ile ordusunun boğulmasını kapsayan süreç anlatılmaktadır. Ayrıca yine bu surede küfre saplanıp maddî servet ve kudrete bel bağlamanın kötü akıbetini vurgulamak üzere Karun kıssasına yer verilmektedir.

1. – 6. AYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿٢﴾ نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ
نَبَإِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا
فِي الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَٓائِفَةً مِنْهُمْ يُذَبِّحُ
اَبْنَٓاءَهُمْ وَيَسْتَحْي۪ي نِسَٓاءَهُمْ اِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِد۪ينَ ﴿٤﴾
وَنُر۪يدُ اَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذ۪ينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ
اَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِث۪ينَ ﴿٥﴾ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ وَنُرِيَ
فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾

Meâli

1. Tâ – Sîn – Mîm.

2. Bunlar apaçık Kitab'ın ayetleridir.

3. İman eden bir kavim için Musa ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını sana gerçek olarak anlatacağız.

4. Şüphe yok ki, Firavun yeryüzünde (ülkesinde) büyüklük taslamış ve oranın halkını sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise sağ bırakıyordu. Şüphesiz o, bozgunculardandı.

5. Biz ise, istiyorduk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları varisler kılalım.

6. Yeryüzünde onları kudret sahibi kılalım ve onların eliyle Firavun'a, Hâmân'a ve ordularına, çekinegeldikleri şeyleri gösterelim.

Tefsiri

1 – Tâ – Sîn – Mîm.

2 – "Bunlar apaçık Kitab'ın ayetleridir."

Ayette geçen ve *"apaçık"* manasına gelen « اَلْمُبِينُ » kelimesi, « بَانَ » ve « اَبَانَ » kökünden gelmektedir ki her ikisi de aynı manaya gelir. Nitekim « بَانَ الشَّيْءُ » ve « اَبَنْتَهُ » bu bakımdan aynı manaya gelirler ve dolayısıyla « اَبَانَ » fiili, hem lazım (geçişsiz) ve hem müteaddi (geçişli) olabilmektedir. Buna göre mana, *"hayrı ve bereketi açık ve net olan, ortada olan"* demektir. Ya da *"Helal ve haramı apaçık ortada olan, vadi ve vaidi (tehdidi), ihlâs ve tevhidi de ortada olan, gizli kalmayan"* demektir.

3 – "İman eden bir kavim –ezeli bilgimiz gereği mümin olacağını bildiklerimiz– **için** –çünkü bir şeyleri anlatmak ve açıklamak sadece inananlara yarar sağlar, inanmayanlara bir yarar getirmez.– **Musa ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını sana gerçek olarak anlatacağız."**

Burada geçen *"anlatacağız"* manası verilen « نَتْلُوا » kelimesi aslında okuyacağız, sana okuyacağız, manasınadır ki bu zaten anlatacağız anlamını da içerir. Yani Cebrail (as) bizim emrimizle onu sana okuyup anlatacaktır. « نَتْلُوا » kelimesinin mefulü (tümleci), « مِنْ نَبَإِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ » ibaresi olup *"Musa ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını"* demektir. « بِالْحَقِّ » de, haldir ve *"gerçek olarak"* demektir.

4 – Şüphe yok ki, Firavun yeryüzünde (ülkesinde) **büyüklük taslamış ve oranın halkını sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise sağ bırakıyordu. Şüphesiz o, bozgunculardandı.**

Ayetin başında yer alan *"Şüphe yok ki Firavun.."* ibaresi, yeni bir cümledir. Sanki burada mücmel olanı, (tam anlatılmamış olanı) tefsir eden, bir cümle konumundadır. Biri şöyle der gibidir:

– *"O ikisi ile ilgili haber nasıldı?"* O da:

– *"Firavun, yeryüzünde 'üstünlük taslamış' azgınlık ve taşkınlık göstermiş, zulüm ve haksızlık etmede haddini aşmış ya da büyüklük taslayarak kendini beğenmiş ve Allah'a karşı kulluğunu unutmuştu."*

"ve oranın halkını –dilediği gibi guruplara, fırkalara ve– *sınıflara ayırmıştı."* Hepsi ona itaat ediyorlardı. Kimse korkusundan, ona karşı başını bile arkasına çeviremezdi. Bir başka yoruma göre de Firavun idaresi altında bulunanları değişik guruplara ve fırkalara ayırmış, bunlardan dilediklerine ikramda bulunmuş, dilediklerini de aşağılamıştı. Kıptilere karşı saygılı ve fakat İsrail oğullarına karşı ise onları aşağılayıcı bir tavır ve uygulama içerisindeydi.

"Onlardan bir kesimi –İsrailoğullarını– *eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise* –kendilerine hizmet etsinler diye– *sağ bırakıyordu."*

Firavun'un, İsrail oğullarının erkek çocuklarını öldürmesinin sebebi, kâhinin birinin ona söylediği bir yorumdur. Kâhinin, Firavun'a söylediğine göre, İsrailoğullarından bir çocuk dünyaya gelecek ve bu çocuk onun mülküne ve saltanatına son verecektir. Bu durum, Firavun'un ahmak bir adam olduğuna da bir delildir. Çünkü kâhinin söylediklerinin doğruluğunu kabul ediyorsa, bu takdirde çocukları öldürmekle, kendisi için sözkonusu olan tehlikenin önünü alamayacaktır er veya geç o çocuk eliyle saltanatı yok olacaktır. Eğer kâhin yalan söylüyorsa, o zaman da çocukları öldürmesinin bir manası yoktur.

Ayette geçen « يَسْتَضْعِفُ » kelimesi, « وَجَعَلَ » kelimesinin zamirinden haldir ya da « شِيَعًا » kelimesinin sıfatıdır. Veya yeni bir cümledir. « يُذَبِّحُ » kelimesi de, « يَسْتَضْعِفُ » kelimesinden bedeldir.

"Şüphesiz o, –orada– *bozgunculardandı."* Çünkü adam öldürmek zulüm ve haksızlıktır, bu da sadece bozgunculuk çıkaranların yapacağı bir iştir. Bu itibarla ister kâhini doğrulasın, ister yalanlasın, bunun bir başka anlamı da yoktur.

5 – Biz ise, istiyorduk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları varisler kılalım.

İşte bu, Allah'ın aslah olanı yani en iyi olanı yaratma meselesi konusunda bizim lehimize olan bir delildir. Aynı zamanda bu cümle: « إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِى الْأَرْضِ » – *"Şüphe yok ki, Firavun yeryüzünde* –ülkesinde yani Mısır'da– *büyüklük taslamış."* ibaresi üzerine matuftur. Çünkü bu, Hz. Musa (as) ile Firavun'a dair haberi tefsir etme anlamında gelen benzer bir ibaredir, bir naziredir, ona karşılık olmak ve bir misillemede bulunmaktır.

Ya da bu, « يَسْتَضْعِفُ » fiilinden haldir. Yani: *"Firavun onları güçsüz ve savunmasız görüyordu. Biz de buna karşılık olarak onlara ikramda ve ihsanda bulunmak istedik. Allah'ın murat ettiği de mutlaka gerçekleşecektir."* Burada sanki İsrail oğullarının güçsüzlüklerine karşılık, böylesine bir ikram ile onlara taltifte bulunulmuştur.

"Onları önderler yapalım –İsrail oğullarından Allah'a iman edenleri, tevhid inancını hayata hâkim kılmak isteyenleri biz, böyle hayır ve iyilikte lider ve önderler kıldık, onların örnek alınmasını diledik. Ya da hayra davet eden, velayet yetkisi kullanacak olan kimseler, ya da krallar kıldık– *ve onları varisler kılalım."* Yani Firavun ve kavmine sahip, onlara ait olan her şeye varis kıldık.

6 – "Yeryüzünde –yani Mısır ve Şam toprakları üzerinde– **onları kudret sahibi kılalım."**

Ayette geçen ve kudret sahibi kılmak manasında olan « نُمَكِّنَ » kelimesi, « مَكَّنَ » fiilinden alınmadır. Bu kelime; bir kimseye üzerine oturup yerleşebileceği veya yatıp uyuyabileceği bir yer hazırlanması veya yer edinmesi manasınadır. [13]

Bu öylesine bir yerleştirmedir ki, bundan böyle Firavun'un gücü ve sultası buralara kadar uzayamaz, onlar üzerinde bir uygulamaya geçemez. Emri, buralarda geçersizdir.

"Ve onların eliyle Firavun'a, Hâmân'a ve ordularına, çekinegeldikleri şeyleri gösterelim." Gösterelim manasında olan « نُرِىَ » kelimesinin, « ن » harfi ötreli olup, Firavun ve sonrasında gelen kelimeler ise mansubturlar.

Aynı fiili « نُرِىَ » şeklinde « ن » harfiyle değil de, « ي » harfiyle okumak suretiyle, Firavun ve sonraki kelimeleri de merfu olarak okuyan kıraat imamları Ali ve Hamza'dırlar. Buna göre mana şöyle olmaktadır:

"Kendilerinden doğacak olan bir çocuğun eliyle mülkünün ve saltanatının gideceğine inandıkları ve çekindikleri o olayı onlardan göreceklerdir."

« يَرَى » fiili, mansub olan bir kelimeyi, tıpkı nun ile olan kıraatte olduğu gibi kendisinden önce geçen ve mansub olan bir şeye atfetmek kabilindendir. Ya da yeni bir cümleymiş gibi merfu olarak bu yeni cümle üzerine atfetmektir.

« مِنْهُمْ » onların eliyle yani İsrail oğullarının eliyle, demektir. Buradaki « مِنْ » cer edatı, « يَحْذَرُونَ » fiiline değil, « نُرِىَ » fiiline müteallliktir. Çünkü sıla yani ilgi cümleciği, mevsul üzerine geçmez, ona takaddüm etmez.

Çekinme manasında olan « اَلْحَذَرُ » kelimesi, zarardan sakınmak demektir.

---

[13] « مَكَّنَ », « تَمَكَّنَ » kelimesinin anlamları için Prof. M. Ali Sallabi'nin *Fıkhu'n-Nasr ve't-Temkin* isimli eserine bakınız.

7. – 14. AYETLER

وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ
فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ
الْمُرْسَلِينَ ﴿٧﴾ فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا
إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾ وَقَالَتِ
امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَى أَنْ
يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ
مُوسَى فَارِغًا إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا عَلَى قَلْبِهَا
لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ
عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ
قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ
نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾ فَرَدَدْنَاهُ إِلَى أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ
وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾ وَلَمَّا
بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَى آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي
الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾

Meâli

7. Musa'nın annesine, "Onu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman onu denize (Nil'e) bırak, korkma, üzülme. Çünkü biz onu sana döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız" diye vahyettik.

8. Nihayet Firavun ailesi kendilerine düşman ve üzüntü kaynağı olacak olan o çocuğu bulup aldı. Şüphesiz Firavun, (veziri) Hâmân ve onların askerleri hata yapıyorlardı.

9. Firavun'un karısı şöyle dedi: "Bana da, sana da göz aydınlığı (bir çocuk)! Sakın onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur, ya da onu evlat ediniriz." Oysaki onlar (olacak şeylerin) farkında değillerdi.

10. Musa'nın anasının kalbi bomboş kaldı. Eğer biz (çocuğu ile ilgili sözümüze) inancını koruması için kalbine güç vermeseydik, neredeyse bunu açıklayacaktı.

11. Annesi, Musa'nın kız kardeşine, "Onu takip et" dedi. O da Musa'yı, onlar farkına varmadan uzaktan gözledi.

12. Biz, daha önce onun, sütanalarının sütünü haram kıldık. Kız kardeşi, dedi ki: "Size onun bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?"

13. Böylece biz, anasının gözü aydın olsun ve üzülmesin, Allah'ın vaadinin hak olduğunu bilsin diye onu anasına geri döndürdük. Fakat onların pek çoğu bunu bilmezler.

14. Musa, olgunluk çağına ulaşıp gelişimini tamamlayınca, biz ona hikmet ve ilim verdik. Biz, iyilik edenleri böyle mükâfatlandırırız.

Tefsiri

7 – Musa'nın annesine, "Onu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman onu denize (Nil'e) **bırak, korkma, üzülme. Çünkü biz onu sana döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız" diye vahyettik.**

Ayette geçen *"emzir"* manasında olan « أَرْضِعِيهِ » kelimesinin başında yer alan « أَنْ » harfi, *"Ey"* anlamındadır ki bu, *"yani"* demektir. Ya da bu harf, mastar manasında olan bir edattır.

"başına bir şey gelmesinden –komşularının bebeğin sesini duyarak durumu ilgililere bildirebilecekleri ve bu yüzden de öldürülmesinden–

korktuğun zaman onu denize –Mısır'daki Nil nehrine– *bırak,* –boğulmasından ve kaybolmasından da– *korkma,* –ayrılığına da– *üzülme. Çünkü biz onu* –büyümesi ve yetişmesi için güzel bir şekilde, tatlı bir yüzlesana *döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız' diye vahyettik."*

Burada geçen *"vahyettik"* ifadesi ilham yoluyla bildirdik, ya da rüya yoluyla veya bir melek aracılığıyla haber verdik, demektir. Nitekim Hz. İsa'nın annesi, Hz. Meryem'e de tıpkı bu şekilde ilham edilmişti. Vahiy denilen bu ilham, aslında risalet yani peygamberlik anlamında bir durum değildir. Çünkü kadınlar peygamber olamazlar. Bu itibarla Hz. Musa'nın annesi de bir resul değildi, nitekim Hz. Meryem de böyledir.

Bu ayette iki emir, iki yasak, iki haber ve iki müjde yer almaktadır. Emirlerin ikisi, *emzirme* ile *denize atma* emridir. İki nehiy, (yasak) *korkma* ve *üzülme* yasağıdır. Söz konusu iki haberden biri *"Musa'nın annesine vahyettik"* ve *"korktuğu zaman"* haberiydi. İki müjde ise: *"Musa'yı yeniden ailesine döndürmesi"* ve onun *"peygamber kılınacağı"* müjdeleriydi.

Korku (Havf) ile hüzün arasındaki fark şöyledir. *Korku* (Havf): Olabilecek bir fenalık sebebiyle duyulan tasa ve keder demektir. *Hüzün*: Meydana gelen bir olay yüzünden kişini düştüğü durum, tasa ve sıkıntı, demektir. Bu da, Hz. Musa'nın annesinin oğlundan ayrı kalması, onun sebebiyle sıkıntıya düşmesidir. Hz. Musa'nın annesi, bu her ikisinden de menediliyor. Ondan korkmaması ve üzülmemesi isteniyor. Çocuğunun yeniden kendisine döndürüleceğini ve onun peygamberlerden kılınacağını müjdeliyor.

Rivayete göre Firavun Musa'yı bulup öldürmek için doksan bin çocuk öldürmüştür.

Yine rivayete göre Hz. Musa'nın annesinin doğum sancıları başlayınca, İsrailoğulları kadınlarından gebe olmalarını takip ve doğum olaylarını gerçekleştirmekle görevli kılınan ebelerden biri doğum olayını gerçekleştirmek üzere gelip doğumu gerçekleştirir. Derken çocuk dünyaya gelir gelmez iki kaşı arasından ebeyi korkutan bir nur yayılır ve bundan dolayı ebe, dünyaya gelen bebeğe karşı sevgi dolmaya başlar, onu Firavun'a haber vermek istemez. Ebe, Hz. Musa'nın annesine;

"Ben, senin doğan bu çocuğunu öldürmekle görevli kılınarak buraya gönderildim. Buraya asıl geliş amacım onu öldürmek ve durumu Firavun'a bildirmekti. Ancak hiçbir bebeğe karşı duymadığım ve hissetmediğim bir duygu ve sevgiyi senin bu bebeğine karşı duymaya başladım. Onu iyi koru." diye uyardı.

Ebe, evden ayrılınca, Firavun'un casusları derhal eve geldiler. Hz. Musa'nın annesi hemen bebeği bir beze sarıp kızgın tandırın içine bırakıverdi. Gelen casusların korkusundan aklı başından gitmiştir, ne yaptığını bilmeden ve farkında olmadan bebeğini kızgın tandıra bırakmıştır. Gelenler çocuğu isterler ama onu bulamazlar. Umutlarını kesip evden ayrılan casuslardan sonra anne, çocuğu nereye bıraktığını bilemez, çünkü o esnada şaşkın bir haldeydi. Derken anne, bebeğinin ağlama sesini duyar ve sesin tandırdan geldiğini görür. Hemen ona doğru koşar. Vardığında, Allah (cc), ateşi gül gülistan kıldığını, soğuttuğunu görür.

Ancak Firavun yeni doğmuş olan bebeklerin peşini bırakmamada ısrarlı olunca, Yüce Allah, Hz. Musa'nın annesine, bebeğini denize (Nil nehrine) bırakmasını ilham etti. Bu olay, annesi, bebek olan Hz. Musa'yı üç ay emzirdikten sonra gerçekleşti.

8 – "Nihayet Firavun ailesi –sonunda– **kendilerine düşman** –olacak olan bebeği yani Musa'yı aldı. Oysa asıl amaçları, onun kendilerine düşman olmamasıydı, bu amaçla almışlardı.– Bu söz, Zeccac'ın da belirttiği gibi adeta şu ifadeye benzer:

"Ölmeleri için bir anne çocuk doğurmaz, nitekim Hz. Musa'nın annesi de çocuğu ölsün diye doğurmadı. Fakat gidiş ona doğrudur."

İşte buna dayanarak tefsir bilginleri der ki: « لِيَكُونَ » filinin başında yer alan « لِ » harfi, *"Akıbet"* ve *"sayruret"* manasında olan bir « لِ » harfidir. Keşşaf Tefsiri'nin sahibi olan Zemahşeri de diyor ki:

Bu « لِ » harfi, *"için"* anlamında olan « كَيْ » manasına gelir ki, bunun da manası ta'lil yani illet ve sebep için olup gerekçe demektir. Örneğin: « جِئْتُكَ لِتُكْرِمَنِى » – *"Bana ikram edesin diye sana geldim"* cümlesinde olduğu gibi. Dolayısıyla buradaki « لِـ » harfi ta'lil içindir ve gerekçe bildirir. Burada da, *"... edesin, için geldim"* manasını verdiren işte cümledeki « لِـ » harfidir ve « كَيْ » manasınadır. Ancak burada ta'lil manası mecazi manada varit olmuştur. Çünkü Firavun ailesinin çocuğu almaları, öyle bir davet edilene, benzetildi ki, fail yapacağı işi ve eylemi onun için yapar, ki bu da sözkonusu olan davetçidir. Yani ikram olayıdır. Çünkü davet edilenin gelmesinin bir neticesi olarak da ikram gerçekleşmiş olmaktadır. Gelme olmasaydı, ikramdan da söz edilemezdi.

« حَزَنًا » – *"üzüntü"* kelimesini, kıraat imamlarından Ali ve Hamza, « حُزْنًا » olarak kıraat etmişlerdir. Her iki kelime de Arap dilinde bu manaya kullanılmaktadır. Kelime adeta « عُدْم » ve « عَدَم » kelimeleri gibidir. Çünkü bu ikisi de tıpkı diğer iki kelimeye benzerler. Araplar bu her iki kelimeyi de yokluk, yok olmak manasında kullanmaktadırlar.

"ve üzüntü kaynağı olacak olan o çocuğu bulup aldı." Zeccac diyor ki: Firavun, aslında *Fars ehlinden Istahr ailes*indendi.

"Şüphesiz Firavun, –veziri– *Hâmân ve onların askerleri hata yapıyorlardı."* Ebu Cafer, ayetin sonunda geçen ve *"hata yapıyorlardı"* manasında olan « خَاطِئِينَ » kelimesini « خَاطِينَ » olarak kıraat etmiştir. Mana olarak *"günah işliyorlardı, suç işliyorlardı"* demektir. Allah da onları, elleriyle büyüttükleri, düşmanları olacağı ve yok oluşları onların elinden olacağı ceza ile Firavun ve hanedanını cezalandırdı. Ya da: "Her konuda hatalıydılar ve hep suç işliyorlardı" demektir.

Hataları, kendi elleriyle büyüttükleri bir çocuğun onların arasından yeni bir icatla çıkmış olması manasında değildir. Cinayet işlemeleri ve hakkı inkâr etmeleri anlamındadır.

9 – "Firavun'un karısı şöyle dedi: 'Bana da, sana da göz aydınlığı (bir çocuk!)**'"** Rivayete göre, Firavun'un adamları çocuğun içinde bulunduğu tabutu Nil'den çıkardıklarında, tabutun ağzını açmaya çalışırlar, fakat açamazlar. Bu defa kırmaya uğraşırlar, bunda da yorgun düşerler, kıramazlar. Derken bu sırada Firavun'un hanımı Asiye tabutun yanına yaklaşır ve tabutun içinde bir nurun parladığını görür. Kendisi hemen gidip tabutu açmaya çalışır ve tabutu açar. Bir de ne görsün tabutun içinde bir bebek, kaşlarının arası nurdan parıldıyor. Bu defa onu sevmeye başlar. Firavun'un da abraş - alaca ten hastalığına yakalanmış bir kızı vardı. O da bebeğin yüzüne bakınca, alacaları iyileşiverir.

Firavun'un kavminden azgın ve acımasız olanları: *"İşte bu çocuk bizim sakındığımız ve sakıncalı gördüğümüz bebektir. Onu öldürmemiz için bize izin verin."* dediler ve hemen bebeği alıp öldürmek üzere harekete geçtiler. Bunun üzerine Firavun'un eşi Asiye, Firavun'a:

"İşte bana da, sana da göz aydınlığı bir çocuk!" diye söyledi. Ancak Firavun: *"Senin için gözaydınlığı olacak, benim için değil"* diye karşılık verdi. Nitekim bir hadiste şöyle geçer:

"Eğer Firavun da tıpkı eşi Asiye'nin dediği gibi, senin için göz aydınlığı olacağı gibi benim içinde olsun, demiş olsaydı, Yüce Allah Asiye'yi hidayette kıldığı gibi, Firavun'u da hidayette kılardı." [14]

Bunun manası: *"Eğer Firavun'un kalbi mühürlü olmasaydı, o da Asiye gibi düşünseydi, bu durumda Firavun da tıpkı eşi Asiye'nin dediğini derdi ve onun Müslüman olması gibi o da Müslüman olurdu."*

« قُرَّتُ » kelimesi, mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani, « هُوَ قُرَّتُ » demektir ki, *"O gözaydınlığıdır"* manasınadır. « لِي وَ لَكَ » – (sana ve bana) ibaresi de « قُرَّتُ » kelimesinin sıfatlarıdır.

Asiye, çocuğu öldürmek isteyen azgınlara, adeta kralların hitap edasıyla hitapta bulundu. **"Sakın onu öldürmeyin!"** Ya da azılılara seslendi, onu öldürmeyin, dedi. **"Belki bize faydası dokunur"**un manası onun yüzünde bereket emareleri ve fayda sağlayacak deliller görülüyor. Çünkü tabutu açtığında, onun kaşları arasında parlayan nuru ve alaca tenli kızın iyileşmesini görmesi sebebiyle söylemişti. **"ya da onu evlat ediniriz."** Kendimize oğul ediniriz demişti. Çünkü böylesi bir çocuk krallara evlat olmaya layık bir çocuktur. **"Oysaki onlar olacak şeylerin farkında değillerdi."** İfadesi hal cümlesidir. Zu hal (hal sahibi) ise Firavun ailesidir. Bu durumda ayetin manası şöyle olmaktadır:

"Nihayet Firavun ailesi kendilerine düşman ve üzüntü kaynağı olacak olan o çocuğu bulup aldı." [15]

Evet, Firavun'un hanımı böyle söylemişti. *"Oysa ki onlar olacak şeylerin farkında değillerdi."* O bebeği almakla büyük bir hata yaptıklarının, büyük bir yanlışın içinde olduklarının farkında değillerdi. Çünkü ondan bir fayda beklentisi içinde idiler ve onu kendilerine oğul edinmek istiyorlardı.

« انَّ فِرْعَوْنَ » diye başlayan ayet –ki bu surenin 4. ayetidir– ara cümlesi olup matuf ile matufun aleyh arasında yer almıştır ve onların hata etmelerinin manasını daha da güçlendirmektedir. Meani ve Beyan ilimlerinden anlayanlar için bu ifade ne kadar can alıcı güzel bir ifadedir.

10 – Musa'nın anasının kalbi bomboş kaldı. –Yani çocuğunun Firavun'un eline düştüğünü öğrenince büyük bir dehşete düştü ve adeta

---

[14] Hafız İbn Hacer diyor ki: *"Bu, Nesai tarafından rivayet edilen uzunca bir hadisin bir parçasıdır."* Haşiyetu'l-Keşşaf, 3/381.

[15] Kasas, 8.

aklını kaçırmış gibi oldu, ne yapacağım bilemez durumdaydı.– **Eğer biz** –çocuğu ile ilgili sözümüze olan– **inancını koruması için kalbine güç vermeseydik, neredeyse bunu açıklayacaktı."** ortaya koyacaktı.

« لَتُبْدِي بِهِ » kelimesindeki zamir, Musa'ya racidir. Bundan kasıt, Musa ile ilgili durumu, onun kıssasını, onun kendisinin çocuğu olduğunu söyleyecekti.

Söylendiğine göre, Nil'deki dalgaların tabutla adeta oynadığını, bir o yana bir bu yana savurduğunu görünce, neredeyse şöyle bağıracaktı: *"Eyvah oğlum gitti!"*

Yine söylenenlere göre, Hz. Musa'nın annesi, oğlunun Firavun'un eline düştüğünü öğrendiğinde, şefkat ve merhamet duygusundan ötürü, *"Eyvah, oğlumu öldürecekler!"* diye bağıracaktı.

« إِنْ كَادَتْ » ayetinde yer alan « اِنْ » harfi, aslında şeddeli hali olan « اِنَّ » iken, şedde kaldırılarak, « اِنْ » diye gelmiştir, tahfif edilmiştir. Yani ibare: « إِنَّهَا كَادَتْ » demektir. Kalbi raptetmek ya da bağlamak demek, sabır ilham etmek suretiyle güç kazandırmak, onu takviye etmek, demektir. Bunu da: *"inancını koruması için"*, vadimizi ve sözümüzü tasdik edip doğrulaması için yaptık. Çünkü biz ona: *"Biz onu sana geri çevireceğiz"* demiş olduğumuz vadimiz gereği bunu yaptık.

« لَوْلاَ » kelimesinin cevabı ise mahzuftur ve o da « لَأَبْدَتْهُ » – *"kesin olarak onu açığa vuracaktı"* ifadesidir.

Ya da mana şöyledir: *"Hz. Musa'nın annesi, oğlunun Firavun tarafından alındığını ve onu kendisine evlat edindiğini öğrenince artık hiçbir tasa ve endişesi kalmamıştı. Bundan dolayı neredeyse sevincinden, çocuğun kendisine ait olduğunu söyleyiverecekti. Çünkü sevincinden ve duyduklarından ötürü yaşadığı mutluluktan adeta kendinden geçmişti. Eğer gerçekten biz onun kalbine sükûnet ve huzur vermeseydik, sıkıntısını gidermeseydik, yaşadığı aşırı sevinç yüzünden ne yaptığının farkında olmadan çocuğunu açığa verecekti. Biz kalbine öyle bir güç kazandırdık ki, böylece annesini, Allah'ın vadine güvenen ve buna kesin inananlardan olsun istedik. Yoksa Firavun'un onu evlat edinmesi onun için bir güven değildi."*

Yusuf b. Hüseyin diyor ki: *"Musa'nın annesine iki emir verildi ve kendisine iki de yasak getirildi. İki de müjde verildi. Musa'nın annesi bütün bu konularda Allah'a güvenip dayanmadıkça, onu veli edinmedikçe, bunlar ona herhangi bir yarar sağlamadı, ne zamanki kalbini tümüyle Allah'a*

verince, Allah da onu koruması altına aldı ve onun kalbine takviye verdi, ona dayanma gücü verdi."

11 – "Annesi, Musa'nın kız kardeşine, –Musa'nın kız kardeşi Meryem'e– **Onu takip et,** –izle, onunla ilgili haber getir– **dedi. O da Musa'yı, onlar** –onun Musa'nın kız kardeşi olduğunun– **farkına varmadan uzaktan gözledi.**

Ayette geçen « فَبَصُرَتْ بِه » ibaresi, « اَبْصَرَتْ » manasına olup bu da uzaktan takip et, uzaktan gözetle, izle demektir. Aynı zamanda « عَنْ جُنُبٍ » ibaresi « بِه » zamirinden de haldir. Ya da « بَصُرَتْ » kelimesinde muzmar olan kelimeden haldir.

12 – Biz, daha önce onun, sütanalarının sütünü haram kıldık. Kız kardeşi, dedi ki: "Size onun bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?"

Bu, *"Kız kardeşi izini takip ederek oraya varmadan önce veya bebeği annesine geri çevirmemizden önce onun, süt analarının sütünü haram kıldık."* demektir.

Burada geçen *"haram kılma"* ifadesi, emmemesini sağlamak manasınadır. Yoksa şer'i manada kesin haramlık ve yasak manasında bir haramlık demek değildir. Yani biz o bebeğe, annesi dışında başka yabancı kadınların memesini emmesini engellemek suretiyle, sadece annesinin memesini emmesini sağladık. Bebek Musa, başka kadınların memelerini emmeyince, bu durum, onları daha da bir zorladı, ona uygun bir sütanne arama çabasına düştüler.

Ayette geçen « اَلْمَرَاضِعَ » kelimesi, « مُرْضِعٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu da emziren kadın, sütanne demektir. Ya da kelime « مَرْضَعٌ » kelimesinin çoğulu olup bu da emilen yer yani meme demektir ya da emzirme manasınadır.

Hz. Musa'nın kız kardeşi de, Firavun'un evine çağırılan sütanneler arasında, bir sütanne rolünde girmişti. Baktı ki kardeşi, hiçbir kadının memesini kabul etmemekte ve almamaktadır. *"Size onun* –Musa'nın– *bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlikle ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?"*

Ayette geçen ve: *"Ona içtenlikle ve şefkatle davranacak"* manasında alınan « وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ » ibaresinde yer alan nasihat kelimesi yani

« نَصَحَ » şu manaya gelmektedir: *"Yapacağı işi fesattan, kötülükten uzak ve samimi bir şekilde ihlâs ile yerine getiren"* demektir.

Rivayete göre Musa'nın kız kardeşi onlara: *"ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak"* diye konuşunca, Firavun'un veziri olan Haman: *"Bu kadın, bebeği ve bebeğin ailesini tanıyor. Onu hemen yakalayın ve çocuk kimin nesidir, ondan öğrenin."* der.

Musa'nın kız kardeşi de: *"Siz, krala yol göstermeye gayret eder-ken, ben de böylece bir yardımım dokunsun istedim."* der. Musa'nın kız kardeşi hemen annesine gider ve onu alıp Firavun'un sarayına getirir. Bu sırada bebek Musa, Firavun'un kucağındadır. Ona olan şefkati sebebiyle onu susturmaya çalışıyordu ama bebek ağlıyordu, meme istiyordu. Ancak bebek annesinin kokusunu alınca sakinleşti ve hemen onun memesini emmeye başladı.

Firavun bu durum karşısında, Hz. Musa'nın annesine döner ve: *"Sen onun nesi olursun? Çünkü bu bebek, sana gelinceye dek, hiçbir kadının memesini ağzına almadı, sadece senin memeni emmeye başladı."* der.

Musa'nın annesi de: *"Ben hoş kokulu bir kadınım, tüm bebekler benden hoşlanırlar, sütüm de bebeklere iyi gelir. Ben ne zaman ve nerde bir bebek emzirmeye kalkışsam, hiç zorlanmadan hemen mememi kabul eder."* der.

Bunun üzerine Firavun, bebeği ona teslim eder ve bakımını üst-lenmesini de ondan ister. O da bebeği alıp evine götürür. Yüce Allah böylece vadini yerine getirmiş oluyordu. Çünkü çocuğunu ona geri gön-dereceği vadini vermişti. Artık bebek annesinin yanında kalıyordu. Niha-yetinde meselenin bu boyutunu gören anne, artık kesin olarak çocuğunu bir peygamber olacağı bilgisine sahip oluyordu. Zaten bu da şimdi gele-cek olan ayette değinilen husustur.

13 – "Böylece biz, anasının gözü aydın olsun ve –onun ayrılığı yüzünden– **üzülmesin, Allah'ın vaadinin hak olduğunu** –yani daha önce bir haber olarak bildiği gerçeğin bu defa bizzat görerek ve müşa-hede ederek– **bilsin diye onu anasına geri döndürdük."** –Onunla kal-masını sağladık.

Ayette yer alan « وَلَا تَحْزَنَ » fiili, « تَقَرَّ » fiili üzerine atfedilmiştir.

Bu arada, Hz. Musa'nın annesinin Firavun ailesinden her gün için almış olduğu ücret de ona helal kılınmıştı. Nitekim Süddi de böyle söy-lemiştir. Çünkü alınan mal, harbi olan yani düşman olan birinden alındığı

için ona bu, helal kılınmıştı. Yoksa bebeğini emzirmeye karşılık olarak değildir.

"Fakat onların pek çoğu bunu bilmezler." Sadece işin mahiyetini Musa'nın annesi biliyordu. Yani: *"Allah'ın vadinin hak ve gerçek olduğunu bilesin diye, çünkü onların pek çoğu bunun hak olduğunu bilmezler, aksi takdirde şüpheye düşerlerdi."*

Yani Musa (as) ile ilgili haberi öğrenen anne, bu olay üzerine korku ve heyecana kapılınca, onun bu ifrat derecesine varan hali bir tür tariz tarzında verildi.

14 – "Musa, olgunluk çağına ulaşıp gelişimini tamamlayınca, –güçlü kuvvetli, aklı başında, olgun biri olunca– **biz ona hikmet** –peygamberlik– **ve ilim** –derin ve köklü bilgi, dünya ve ahiret maslahatlarıyla ilgili bilgi– **verdik."**

Ayetin başında yer alan « أَشُدَّهُ » kelimesi; nasıl ki, « أَنْعُم » kelimesi, « نِعْمَة » kelimesinin çoğulu ise, bu da, « شِدَّة » kelimesinin çoğuludur. « اسْتَوَى » kelimesi de, gelişimini tamamlamak, itidal haline gelmek, sağlam karakterli olmak, demektir. Bu da 40 yaş dolayıdır. Rivayete göre Hz. Musa (as), kırk yaşının başlarında peygamber olmuştur.

"Biz, iyilik edenleri böyle mükâfatlandırırız." Yani Musa ve annesine nasıl iyilikte bulunmuşsak, müminlere de öyle iyilikte bulunuruz.

Zeccac diyor ki: *"Yüce Allah, ilim ve hikmeti, ihsana karşılık bir ödül olarak vermektedir. Çünkü ilim ve hikmet, her ikisi de kişiyi cennete götürür. Zira cennet, ihsanda bulunanların ödülüdür. Hakim ve bilgin olan bir kimse, ilminin gereğini yerine getiren, ilmiyle amel eden kimsedir."* Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴾

"Karşılığında canlarını satıp verdikleri şey, ne kötüdür! Keşke bunu bilselerdi!" [16]

İlimle amel etmedikleri için onları cahil olarak bildirmiştir.

---

[16] Bakara, 102.

15. – 21. AYETLER

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ
يَقْتَتِلاَنِ هٰذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِى مِنْ
شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِى مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِ قَالَ
هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ قَالَ رَبِّ
إِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى فَاغْفِرْلِى فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ
الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَآ أَنْعَمْتَ عَلَىَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا
لِلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾ فَأَصْبَحَ فِى الْمَدِينَةِ خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِى
اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ قَالَ لَهُ مُوسٰٓى إِنَّكَ لَغَوِىٌّ
مُبِينٌ ﴿١٨﴾ فَلَمَّآ أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِى هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا قَالَ يَا
مُوسٰٓى أَتُرِيدُ أَنْ تَقْتُلَنِى كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَمْسِ إِنْ تُرِيدُ
إِلَّآ أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِى الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ
الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾ وَجَآءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعٰى قَالَ يَا
مُوسٰٓى إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّى لَكَ مِنَ
النَّاصِحِينَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِى
مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾

Meâli

15. Musa, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada biri kendi tarafından, diğeri düşmanı tarafından; kavga eden iki adam gördü. Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Musa da ona bir yumruk indirip onu öldürdü. Musa dedi ki: "Bu şeytanın işidir. O, gerçekten apaçık bir saptırıcı düşmandır."

16. Musa, dedi ki: "Rabbim! Şüphesiz ben nefsime zulmettim. Beni affet." Allah da onu affetti. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

17. Dedi ki: "Rabbim! Bana verdiğin nimetle asla suçlulara arka çıkmayacağım."

18. Korkarak, etrafı gözetleyerek şehirde sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen yine feryat ederek ondan yardım istiyordu. Musa da ona şöyle dedi: "Belli ki sen azgın bir kimsesin."

19. Musa, ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince adam şöyle dedi: "Ey Musa! Dün birini öldürdüğün gibi, beni de öldürmek mi istiyorsun. Sen ancak yeryüzünde bir zorba olmak istiyorsun, arabuluculardan olmak istemiyorsun."

20. Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi ve dedi ki: "Ey Musa! İleri gelenler seni öldürmek için aralarında senin durumunu görüşüyorlar. Şehirden hemen çık. Şüphesiz ben sana öğüt verenlerdenim."

21. Musa, korku içinde etrafı gözetleyerek şehirden çıktı ve şöyle yakardı: "Ey Rabbim! Beni bu zalim kavimden kurtar."

Tefsiri

15 – Musa, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada biri kendi tarafından, diğeri düşmanı tarafından; kavga eden iki adam gördü. Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Musa da ona bir yumruk indirip onu öldürdü. Musa dedi ki: "Bu şeytanın işidir. O, gerçekten apaçık bir saptırıcı düşmandır."

"Musa, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre –Mısır'a– *girdi."* Cümle failden haldir. Yani gizli bir şekilde akşam ile yatsı arasında Mısır'a girdi veya gün ortasında herkes kaylule (kuşluk) uykusuna yattığı bir sırada geldi.

Söylenenlere göre, Musa, delikanlılık çağına geldiğinde, akılca da olgun biriydi. Halka hakkı ve gerçeği anlatıyor, yanlış yapanlara doğru yolda olmadıklarını hatırlatıyordu. Bunun üzerine onlar Musa'yı korkutmaya başladılar. Bu nedenle herkesin gözü önünde şehre, halkın arasına giremiyordu. Ancak herkesin dinlemeye çekildiği, uykuya yattığı bir sırada, çarşı - pazar ıssızken giriyordu.

İşte böyle ıssız bir durumda çarşıya indiğinde *"Orada biri kendi tarafından,"* –Yani İsrail oğullarından ve kendi inancında olan ki bunun da Samiri olduğu söylenir – *diğeri düşmanı tarafından;* –yani muhalifleri olan Kıptilerden biri ki bunun da Fatun adında bir Kıpti olduğundan söz edilir– *kavga eden iki adam gördü."*

Burada görüleceği gibi her ikisi için de « هَذَا » ve « وَهَذَا » işaret isimleri geçmektedir. Gerçi her ikisini de gaip kipiyle hikâye yani aktarım yoluyla aktarılmıştır. Yani dışarıdan onlara bakanlar görürler ki şu adam Musa'nın taraftarlarından yani İsrail oğullarından, bu adam da Musa'nın düşmanının toplumundandır.

"Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Musa da ona bir tokat attı ve adam öldü." –Yani ya yumruk indirdi veya parmaklarıyla bir tokat attı ve adam da öldü.– *"Musa dedi ki: 'Bu şeytanın işidir.'"* Yani bu meydana gelen öldürme olayı, benden kastımı aşan bir durumdur, ben öyle olsun istememiştim.

Dikkat edilirse kâfirin öldürülmesi, *"şeytanın işi"* olarak ifade edildi. Bunu da, kendi nefsine, kendisine yazık etmiş olmak diye niteledi. Bundan ötürü de Allah'tan mağfiret diledi. Çünkü kendisi onlar arasında emanla kalıyordu, onların verdiği güvence altında bulunuyordu. Bu itibarla harbi yani kendileriyle düşmanlık hali devam eden bir kâfiri öldürmesi helal ve uygun düşmezdi. Ya da bunun manası şu demektir:

"Musa, o şahsın öldürülmesine bir izin sözkonusu değilken kalkıp onu öldürdü." İbn Curayc'den rivayete göre demiştir ki:

"Hiçbir peygambere, bir başkasını öldürme emri olmadan, birini öldürme hakkı yoktur."

"O, gerçekten apaçık bir saptırıcı düşmandır." Düşmanlığı açıkça ortadadır.

16 – Musa, dedi ki: "Rabbim! Şüphesiz ben nefsime zulmettim. –Sonucu ölümle biten bir yanlış yaptım.– **Beni affet."** –Kusurumu ve yanılgımı bağışla.– **Allah da onu**–n hatasını, kusur ve yanılgısını– **affetti. Şüphesiz O,** –Allah, hata, kusur ve yanlışları silmekle– **çok bağışlayandır,** –utanç bir duruma düşürmekten ve yüzünü kara çıkarmaktan korumakla da– **çok merhamet edendir.**

17 – Dedi ki: "Rabbim! Bana verdiğin nimetle asla suçlulara arka çıkmayacağım."

« بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ » – *"bana verdiğin nimetle"* manasına olup, cevabı mahzuftur ve cevabın takdiri de şöyledir:

–Tevbe etmem konusunda beni mağfiret buyurman için bana verdiğin nimet adına yemin ederim ki ben,– *asla suçlulara* –kâfirlere– *arka çıkmayacağım,* –yardımcı olmayacağım.

Ya da bu ifade bir yakarış ve merhamet dilemedir. Sanki burada Musa şöyle der gibidir: *"Rabbim! Bana inam ve ikramda bulunduğun mağfiret nimeti adına beni koru ki bundan böyle, eğer sen beni korursan ben, kâfirlere yardımcı olmayacağım."*

Hz. Musa (as) burada, *"mücrimlere, suçlulara ve kâfirlere yardımcı olmak"* ifadesiyle, Firavun'un sohbetinde ve onun meclisinde bulunmamayı, onların yanında yer almamayı, onların gücünü artırmamayı murat etmiştir. Çünkü O, adeta baba ile oğul gibi hareket ederek, onun ayağını bastığı yere kendisinin basması gibi bir şeyi asla yapmayacağını söylüyordu.

18 – Korkarak, etrafı gözetleyerek şehirde sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen yine feryat ederek ondan yardım istiyordu. Musa da ona şöyle dedi: "Belli ki sen azgın bir kimsesin."

Yanlışlıkla Kıptiyi öldürmesi sebebiyle, kendisinin de öldürüleceği endişesini taşıyarak ve– *"Korkarak, etrafı gözetleyerek şehirde sabahladı."*

Ayette geçen ve *"gözetleme"* manasında olan « يَتَرَقَّبُ » kelimesi, nahiv yönünden haldir. Yani hiç de hoş olmayacak olan bir şeyin olabile-

ceğinden endişe ederek, ya da kısas edilmekten, ihbar edilmekten ya da hakkında söylenenlerden çekinerek, gibi endişeler yüzünden, demektir. İbn Ata da diyor ki: Kendi canından *"korkarak, endişe ederek"* Rabbinin yardımını *"gözeterek"* demektir.

Bu, bazı kimselerin dediği ve zannettiği gibi Allah'tan başkasından korkmanın, dinen bir vebalinin bulunmadığına da delildir. Çünkü kimileri, Allah'tan başkasından korkmak caiz olmaz görüşündeler. Burada bunun doğru olmadığı görülmektedir.

"Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen yine feryat ederek ondan yardım istiyordu." Yani dün, Musa'nın kendisini kurtardığı ve yardım istediği İsrailli, bu gün yine ikinci defa bir başka Kıptiye karşı kendisinden yardım istemektedir.

Ayette yer alan « فَإِذَا الَّذِى » ifadesindeki « إِذَا » kelimesi, müfacie içindir, yani *"ansızın"* manasına gelir. Bu ifadeden sonrası ise, mübtedadır.

"Musa da ona –İsrailli'ye– *şöyle dedi: 'Belli ki sen azgın bir kimsesin.'"* Sen doğru yolu şaşırmış, açıkça azgın bir adamsın. Çünkü sen dün bir adamla kavga ettin, ben de senin yüzünden onu öldürdüm.

Tedbirinde Reşit Olmak: Kişinin kendisini ya da kendisinden yardım isteyen kimseyi sonunda belanın içine düşürecek bir yanlışa düşmemesi demektir.

19 – Musa, ikisinin de –yani hem kendisinin ve hem de İsraillinin– **düşmanı olan adamı yakalamak isteyince** –Çünkü adam, Musa ile İsrailli'nin dini inancına sahip olan biri değildi. Kaldı ki, Kıptiler İsrail oğullarının düşmanıydılar.– **Adam** –Hz. Musa'nın kendisine,– **Belli ki sen azgın bir kimsesin** –sözünden rahatsızlık duyarak ve bundan hareketle İsrailli, Musa'nın, Kıptiyi değil de kendisini yakalayıp gereken dersi vermesinden endişeye kapıldı ve Musa'ya– **şöyle dedi: "Ey Musa! Dün birini** –Kıptiyi– **öldürdüğün gibi, beni de öldürmek mi istiyorsun.** –Eğer sen, istediğini yapmak istiyorsan, o takdirde– **Sen, ancak yeryüzünde** –Mısır toprakları üzerinde öfkeyle adam öldüren– **bir zorba olmak istiyorsun,** –sen, öfkeni yenen– **arabuluculardan olmak istemiyorsun."** Çünkü dün öldürdüğü Kıpti olayını şehirde herkes duymuştu. Zira olay her tarafa yayılmıştı. Fakat öldüren gizli kalmıştı, bilen yoktu. Ancak İsrailli, Hz. Musa aleyhinde olarak bu durumu açıklayınca, orada

bulunan Kıpti durumu öğrendi ve katilin Musa olduğu ortaya çıkmış oldu. Hemen durumu Firavun'a haber verdiler. Onlar da Hz. Musa'yı öldürmek üzere harekete geçtiler.

20 – "Şehrin öbür ucundan –Firavun ailesinden inanmış olan– **bir adam** –(bu adam, Firavun'un amcaoğluydu.)– **koşarak..."** Bu, « يَسْعٰى » kelimesinin manasıdır ve bu kelime « رَجُلٌ » yani *"adam"* kelimesinin sıfatıdır ya da adam kelimesinden haldir. Çünkü bu, *"şehrin öbür ucundan"* manasına gelen, « مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ » ibaresinden sıfattır.

".. geldi ve dedi ki: 'Ey Musa! İleri gelenler seni öldürmek için aralarında senin durumunu görüşüyorlar." Yani ileri gelenler, aralarında seni öldürmeleri için birbirlerine emir verip duruyorlar. Ya da senin için bir araya gelmişler, istişarede bulunuyorlar.

İ'timar: Müşaverede bulunmak, danışmalarda bulunmak manasınadır. Örneğin Arapça da: « الرَّجُلَانِ يَتَأَمَرَانِ » ve « يَأْتَمِرَانِ » denilince, bu, iki adam da birbirlerine bir şeyler emredip duruyorlar, karşılıklı olarak birbirleriyle danışmalarda bulunuyorlar ya da biri diğerine bir konu hakkında akıl veriyor gibi manalara gelir.

"Şehirden hemen çık. Şüphesiz ben sana öğüt verenlerdenim." Ayette geçen « لَكَ » beyan içindir yani açıklama manasınadır. Yoksa sıla yani ilgi cümleciği değildir. Çünkü sıla mevsulden önce gelmez. Sanki burada: *"Doğrusu ben öğüt verenlerdenim"* der gibi bir mana içermektedir. Sonra da açıklama mahiyetinde: « لَكَ » – *"senin için"* demeyi ister gibidir. Bu adeta « سقيا لك » – *"suyu senin için getirdim"* ve « مَرْحَبًا لَكَ » – *"sana hoş geldin diyorum"* ifadesine benzer bir ifade gibidir.

21 – Musa, korku içinde etrafı gözetleyerek –birilerini karşısına çıkmasından veya kendisini öldürmek üzere gelip yakalamalarından endişe ederek– **şehirden çıktı ve şöyle yakardı: "Ey Rabbim! Beni bu zalim kavimden,** –Firavun'un kavminden– **kurtar."**

❁ ❁ ❁

22. – 28. AYETLER

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَى رَبِّى أَنْ يَهْدِيَنِى سَوَاءَ
السَّبِيلِ ﴿٢٢﴾ وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ
يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا
قَالَتَا لاَ نَسْقِى حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾
فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّى لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَىَّ
مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾ فَجَاءَتْهُ إِحْدَيهُمَا تَمْشِى عَلَى اسْتِحْيَاءٍ
قَالَتْ إِنَّ أَبِى يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ
وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لاَ تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ
الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَتْ إِحْدَيهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ
اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِىُّ الْأَمِينُ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنِّى أُرِيدُ أَنْ أُنْكِحَكَ
إِحْدَى ابْنَتَىَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِى ثَمَانِىَ حِجَجٍ فَإِنْ
أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ
سَتَجِدُنِى إِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ ذٰلِكَ بَيْنِى
وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلاَ عُدْوَانَ عَلَىَّ وَاللّٰهُ عَلَى
مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

Meâli

22. (Musa Şehirden çıkıp) Medyen'e doğru yöneldiğinde dedi ki: "Umarım Rabbim beni doğru yola iletir."

23. Musa, Medyen suyuna ulaşınca, suyun başında (hayvanlarını) sulamakta olan bazı insanlar gördü. Bunların yanında da koyunlarını suya salmamak için uğraşan iki kız gördü. Musa onlara dedi ki: "(Koyunlarınızı burada tutmaktaki) maksadınız ne?" Onlarda şöyle dediler: "Çobanlar sulayıp çekilinceye kadar biz koyunlarımızı sulayamayız. Babamız ise çok yaşlı bir adamdır."

24. Bunun üzerine Musa onların koyunlarını suladı. Sonra gölgeye çekilip dedi ki: "Rabbim! Bana göndereceğin her hayra muhtacım."

25. Nihayet kızlardan biri utana utana yürüyerek ona gelip, şöyle dedi: "Bizim için koyunlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor." Musa, onun (Şuayb'ın) yanına gelip başından geçenleri anlatınca Şuayb dedi ki: "Korkma, o zalim kavimden kurtuldun."

26. Kızlardan biri, babasına dedi ki: "Babacığım, onu ücretle tut. Herhâlde ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır."

27. Şuayb dedi ki: "Ben, sekiz yıl bana çalışmana karşılık, şu iki kızımdan birisini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer sen bunu on yıla tamamlarsan, o da senden olur. Ben seni zora koşmak da istemiyorum. İnşaallah beni salih kimselerden bulacaksın."

28. Musa, şöyle dedi: "Bu, seninle benim aramda bir iş. İki süreden hangisini tamamlarsam bana bir husumet yok. Allah, söylediklerimize vekildir."

Tefsiri

22 – (Musa Şehirden çıkıp) **Medyen'e doğru yöneldiğinde dedi ki: "Umarım Rabbim beni doğru yola iletir."**

"Medyen" Hz. Şuayb'ın bulunduğu şehirdir. Hz. İbrahim'in oğlu Medyen'in adını almıştır. Burası Firavun'un egemenliğinde değildi. Burası ile Mısır arası, o günün şartları içerisinde sekiz günlük bir yol idi. Abdullah b. Abbas (rma) diyor ki:

"Musa (as) yola çıktı ama nereye ve hangi yöne gideceğini bilemiyordu. Ancak Rabbine karşı olan hüsnü zannı ve güveni ile yola çıktı."

"doğru yöneldiğinde..." yönelme manasına gelen « تَوَجَّهَ » kelimesi, bir şey üzerinde düşmek, bir şeye yönelip gitmek manasınadır.

Musa– *"dedi ki: 'Umarım Rabbim beni doğru yola iletir...'"* orta bir yola, gidişin sonunda güzel sonuç getirecek bir yola iletir. Derken yanına bir melek gelir ve birlikte Medyen şehrine giderler, yani melek ona bir bakıma yol gösterir.

23 – "Musa, Medyen suyuna –sularını sağladıkları suyun, kuyunun başına varıp– **ulaşınca, suyun** –kuyunun– **başında** –hayvanlarını– **sulamakta olan bazı insanlar** –birçok değişik kimseler– **gördü.** –Bu arada Musa– **Bunların yanında da** –koyunlarını ve hayvanlarını sulamakta olanların aşağısında kalan bir yerde– **koyunlarını suya salmamak için uğraşan iki kız gördü."** Çünkü suyun başında hayvanlarını sulamakta olanlar, bu kızlardan daha güçlü ve kuvvetli kimselerdi. Bu bakımdan onlar arasına girip koyunlarını sulama imkânını bulamıyorlardı. Ya da kendi koyunlarının onların koyunlarıyla karışmamasını istiyorlardı.

Ayette geçen « اَلذَّوْدُ » kelimesi, uzaklaştırmak, kovmak ve defetmek gibi manalara gelir.

"Musa onlara –kızlara– **dedi ki:** –Koyunlarınızı burada tutmaktaki– **maksadınız ne?** –Koyunlarınız, suyun başına gitmekten uzaklaştırmadaki amacınız nedir, diye sorması üzerine– **Onlar da şöyle dediler: 'Çobanlar** –hayvanlarını– **sulayıp çekilinceye kadar biz koyunlarımızı sulayamayız.'"**

Ayette geçen « يُصْدِرَ » kelimesini, Şam okulu mensupları, Yezid ve Ebu Amr « يَصْدُرَ » olarak kıraat etmişlerdir. Bu da, geri dönmek manasına gelir. Yine ayette yer alan ve *"çobanlar"* manasında olan « اَلرِّعَاءُ » kelimesi, « رَاعٍ » kelimesinin çoğuludur. Tıpkı « قَائِمٌ » ve « قِيَامٌ » kelimeleri gibidir.

"Babamız ise çok yaşlı bir adamdır." O haliyle koyunları sulayabilme gücüne sahip değildir. Ya da yaşının çok ilerlemiş olması sebebiyle koyunları güdebilecek güce sahip değildir. Kızlar böylece neden kendi başlarına koyunlarını sulamak zorunda kaldıklarını Hz. Musa'ya açıkladılar.

24 – "Bunun üzerine Musa onların koyunlarını suladı." Çünkü Hz. Musa iyilik yapmayı severdi, bunun için üzerine düşeni yaptı. Kaldı ki o, kendisinden yardım isteyenin yardımına koşan biridir. Rivayete göre Musa (as), kuyunun başında bulunan toplumu oradan uzaklaştırdı ve onlardan bir kova istedi. Onlar da kendi kovalarını ona verdiler ve: *"Al bununla kuyudan su çek"* dediler. Oysa o kovayı, ancak 40 kişi kuyudan çekebilirdi. Musa da kovayı aldı ve o kova ile kuyudan çektiği suyu havuza boşaltarak koyunları suladı ve artması, bereketli olması için de dua etti.

Dikkat edilirse ayette geçen « يَسْقُونَ », « تَذُودَانِ », « لَا نَسْقِى » ve « فَسَقَى » fiillerinin mefullerine yer verilmemiştir. Çünkü burada amaç meful (tümleç) değil, fiildir. Görmez misin ki Musa (as) kızlara acıyor? Çünkü onların her ikisi de koyunlarını uzaklaştırmakla ilgileniyorlardı. Diğer çobanlar ise, hayvanlarını sulamakla meşgul idiler ve onlar kızlara merhamet etmiyorlardı. Kızların sudan uzak tutmak istedikleri koyundu, çobanların suladıkları hayvanlar ise deve idiler.

Nitekim « لَا نَسْقِى » ve «فَسَقَى » fiillerinde de durum böyledir. Çünkü amaç suyu çekmektir, yoksa sulanan hayvanlar değildir. Burada işin mutabakat yönü, her iki kızın, Musa'nın sorusuna verdikleri cevaptır. Zira, Musa, kızlara, koyunlarını ne diye sudan menettiklerini, oradan uzak tutmak istediklerini sorunca, onlar da bunun sebebini şöyle açıkladılar:

"Biz, iki örtülü ve zayıf, güçsüz kızız. Kalabalık erkekler arasında biz sulama işini başaramayız. Erkeklerle iç içe olmaktan da hayâ ederiz. Bu nedenle mutlaka, orası boşalana dek, bizim burada bekleyip koyunlarımızı sulama işini ertelememiz gerekir."

Hz. Şuayb'ın (as), kızlarına hayvanları sulamaları için izin vermesi, rıza göstermesi, meselesine gelince işin aslında bu sakıncalı bir şey değildi. Din buna karışmaz. Fakat insanlık açısından ise, halk bu konuda farklı görüşlere sahiptirler. Bu konuda Arapların düşünce ve gelenek yapısı, Arap olmayanlarınkinden farklıdır. Bedevilerin bu konudaki anlayışları ile yerleşik durumda olan şehir halkının durum ve anlayışlarında birbirinden farklıdır. Özellikle de bir zaruret ve zorunluluk varsa, durum daha da farklılık gösterir.

Musa daha **"Sonra** –da bir ağaç altında– **gölgeye çekilip..."** Bu, dünyada tamamen el etek çekmekten yana olan ve bunu savunanların aksine dünyada istirahata çekilip dinlemenin caiz olduğuna delildir.

Hz. Musa (as) iyice bunalınca, bu defa sızlanmaya başladı. Çünkü bizler Mevla'ya şikâyetimiz, sızlanmamızı anlatmayız. Musa sızlanarak **"dedi ki: "Rabbim! Bana göndereceğin her hayra** –göndereceğin şey ne olursa olsun, ister az, ister çok, ister basit, ister önemli olsun, ben hepsine– **muhtacım."**

Ayette *"muhtaç"* manasına gelen « فَقِيرٌ » kelimesi, « لِ » harfiyle geçişli kılınmıştır. Çünkü kelime, "istiyorum, arıyorum, talep ediyorum" manalarını içermektedir. Söylenenlere göre, Hz. Musa, yedi gün bir şey yemeden yol almıştır. Neredeyse açlık yüzünden midesi sırtına yapışmış duruma gelmişti.

İhtimaldir ki, Hz. Musa şöyle de demiş olabilir: *"Senin dünya ve ahiret hayatı bakımından bana indirdiğin hayır ve bereket sebebiyle, ben, dünyalık açısından sana muhtacım, fakir ve yoksulum."* Çünkü Yüce Allah, onu, kurtarmıştı. Oysa daha önce Firavun'un sarayında iken varlık ve servet içerisinde bulunuyordu. Hz. Musa (as) böyle derken, yüce ve üstün adalete rıza göstererek, bundan mutluluk duyarak ve ona şükrederek söylemekteydi.

İbn Ata diyor ki: *"Hz. Musa, ubudiyetten, Rububiyete bakıyordu ve böylece muhtaç olanların diliyle konuşuyordu. Çünkü bu sırra mebni olarak birtakım nurlar vârit olmuştu."*

25 – Nihayet kızlardan biri utana utana yürüyerek ona gelip, şöyle dedi: "Bizim için koyunlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor." Musa, onun (Şuayb'ın) **yanına gelip başından geçenleri ona anlatınca Şuayb dedi ki: "Korkma, o zalim kavimden kurtuldun."**

Burada *"utanarak"* manasına gelen « عَلَى اسْتِحْيَاءٍ » ifadesi hal yerinde olarak gelmiştir. Yani *"müstahiyyeten"* utanarak, çekingen bir halde olarak" demektir. Bu ifade, sözkonusu kızın, ne derece olgun ve mükemmel bir imana sahip olduğunun ve saygınlığının bir göstergesidir. Çünkü kız, Hz. Musa'yı, evine misafirliğe, konuk etmeye davet ediyordu

ve Musa'nın ona olumlu mu yoksa olumsuz mu cevap vereceğini de bilmiyordu. Üzerindeki elbisesinin yeniyle örtünerek ve utangaç bir vaziyette Hz. Musa'nın olduğu yere gelmişti.

« مَا سَقَيْتَ » ibaresindeki « مَا » harfi, mastar (kök fiil) anlamındadır. Bu durumda mana: *"Koyunlarımızı sulamana karşılık olarak"* demek oluyor.

Rivayete göre kızlar, önceki günlere nazaran o gün herkesten önce evlerine, babalarının yanına döndüklerinde, babaları kızlarına: *"Sizi, koyunların memeleri de süt dolu halde buraya erkenden getiren şey nedir?"* diye sorar. Kızlar da babaları Hz. Şuayb'a (as): *"Biz, bize acıyan salih bir adam gördük. O da bizim için koyunlarımız suladı."* diye cevap verirler. Bunun üzerine Şuayb, kızlarından birine: *"Ona git, onu, benim için buraya davet et."* der.

Musa da davete icabet eder ve kızı izlemeye başlar. Kız, Hz. Musa'nın önünden gittiği için, elbiseleri rüzgârın etkisiyle üzerine yapışıyor ve vücut hatları beliriyordu. Bunun üzerine Hz. Musa (as), kıza: *"Beni arkamdan takip et ve yolu da bana tarif et"* der.

Nihayet *"Musa,* –Şuayb (as)'ın– *yanına gelip başından geçenleri ona anlatınca* –Yani Firavun'la ilgili başından geçenleri ve olup biten hikâyesini anlatması üzerine– *Şuayb dedi ki: 'Korkma, o zalim kavimden kurtuldun."* Yani Firavun'un bizim topraklarımız üzerinde herhangi bir egemenliği yoktur, onun hükmü buralara geçmez. Ayette geçen « الْقَصَصَ » kelimesi, baştan geçenler manasında gelmiştir.

Ayetin bu kısmı, bir tek kişinin verdiği haberle yani vahid haberle amel etmek caiz olduğuna delildir. Hatta bu haberi veren biri köle veya kadın bile olsa yine de caizdir. Bu ayet, aynı zamanda yabancı bir kadınla yani kişinin kendisiyle evlenme yasağı olmayan bir kadınla, lazım gelen örtünme ve sakınma gibi ihtiyati tedbirlerini almasından sonra zaruret halinde bir erkekle birlikte yürümelerinin caiz olduğuna da delildir.

Ancak bir kimsenin iyilik olsun diye yapmış olduğu bir hizmete karşılık olarak ücret alınıp alınmaması meselesine gelince, ihtiyaç halinde, Hz. Musa'nın durumunda olduğu gibi olursa, alması caiz olabilir, denmiştir.

Gerçi rivayete göre kız, Hz. Musa'ya *"seni ödüllendirmek, ücretini vermek için"* diye söyleyince, Hz. Musa, bunu hoş karşılamamış ve uygun görmemişti. Ancak, Hz. Musa'nın, onun davetine icabet etmesi, onun hayal kırıklığına uğramaması içindi. Çünkü gelenin ve davet edenin bir saygınlığı vardır.

Hz. Şuayb, Hz. Musa'nın önüne sofrayı koyunca, Musa (as) kabul etmemiş ve Şuayb da ona: *"Sen aç değil misin?"* diye sormuştu. Hz. Musa da: *"Elbette açım, ama endişem, bunu bana, kızların için koyunlarını sulamam için olabilir, düşüncesidir. Çünkü biz, öyle bir aileye mensubuz ki, dinimizi dünyamız için satmayız. Yaptığımız bir iyiliğe karşı da bir şey istemeyiz."* der.

Hz. Şuayb da ona: *"Bu bizim âdetimizdir. Bize kim konuk olarak gelirse, biz onun önüne sofra koyarız."* demesi üzerine Hz. Musa da getirilen yemekten yemiştir.

26 – "Kızlardan biri, babasına dedi ki: 'Babacığım! O'nu ücretle tut.'" Koyunlarımızı gütmesi için onu ücretle tut. Rivayete göre büyük kızın adı Safra, küçük kızın adı da Sufeyra idi. Musa'yı çağırmaya gidip onu eve getiren de büyük kız Safra idi. Nitekim babasından onu ücretle tutmayı isteyen de bu kız idi. İşte Hz. Musa (as) bununla evlendi. Bu kız babasına devamla diyordu ki: **"Herhâlde ücretle tuttukların en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır."** Babası Şuayb da kızına: *"Sen onun güçlü, kuvvetli ve güvenilir biri olduğunu da nereden biliyordun?"* diye sorar. Bunun üzerine kızı babasına, kuyudan kova ile suyu çekişini ve eve gelirken de arkasından yürümesini söylediğini aktarır.

Konu ile ilgili eylemleri gösteren fiillerin dili geçmiş zamanla ifade edilmesi, onun gerçekten güvenilir, emin, güçlü ve kuvvetli olduğunu gösteren delillerdendir.

Kızın: *"Herhâlde ücretle tuttukların en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır"* ifadesi, her gerçeği içinde barındıran gerçekten derli toplu bir anlatımdır. Çünkü kendisine bir iş ve bir görev vereceğin kimsede bu iki haslet, yani *yeterlilik* ve *güven* varsa, bundan böyle aklın arkada kalmaz ve sen de istediğini elde etmiş olursun.

Bir diğer yoruma göre « اَلْقَوِىُّ » kelimesiyle dininde / inancında güçlü, kuvvetli ve « اَلْاَمِينُ » ifadesiyle de kendine sahip olma bakımından da güvenilir demektir. Bir atasözü gibi olmak üzere: *"Kuvveti ve emin oluşu sebebiyle onu ücretle tut"* ifadesi, ayette geçtiği gibi artık bir başka söze gerek duyurmamaktadır.

Abdullah b. Mesud'dan (ra) rivayete göre demiş ki:

"Halk arasında feraset sahibi olan üç kişi vardır; bunlardan biri Hz. Şuayb'ın kızı ve Musa'nın hanımı olan kadın, biri Hz. Yusuf'un sahibi, onu satın alan efendisidir. Çünkü o, Yusuf'u alınca hanımına: ***"Ona değer ver, ona güzel bak! Umulur ki bize faydası olur"*** *diyordu.*[17] *Üçüncüsü de, Hz. Ebu Bekir'in Hz. Ömer hakkındaki öngörüsü sebebiyle Hz. Ebu Bekir'dir."*

27 – Şuayb dedi ki: "Ben, sekiz yıl bana çalışmana karşılık, şu iki kızımdan birisini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer sen bunu on yıla tamamlarsan, o da senden olur. Ben seni zora koşmak da istemiyorum. İnşaallah beni salih kimselerden bulacaksın."

Şuayb'– *"Dedi ki: 'Ben, sekiz yıl bana çalışmana karşılık, şu iki kızımdan birisini sana nikâhlamak* –seninle evlendirmek– *istiyorum.'"* bu ifadeden anlaşıldığına göre Hz. Şuayb'ın bu iki kızı dışında da kızları vardı. Hz. Şuayb'ın böyle bir teklifte bulunması, onun tarafından bir vaat ve karşılıklı görüşme olmaktadır. Çünkü bu söz, bir evlilik akdi ve sözleşmesi değildir. Eğer bu, bir akit olsaydı, o zaman Hz. Şuayb'ın: *"Ben sana nikâhladım, seni kızımla evlendirdim."* demesi gerekirdi.

Ayette geçen « عَلٰٓى اَنْ تَاْجُرَنِى » ibaresi, *"benim için ücretli olarak çalışman karşılığı"* demektir. Kelime, « اَجَارَ » fiilinden gelmektedir, ücretle çalıştırılan için « اَجَرْتُ » ifadesi kullanılır ki, *"ben onu ücretli olarak çalışsın, diye tuttum"* demektir. *"sekiz yıl"* manasında olan « ثَمَانِىَ حِجَجٍ » ifadesi zarftır. « اَلْحَجَّةُ », « اَلْحُجَّةُ » ya da « اَلْحِجَّةُ » yıl, sene demektir. « اَلْحِجَّةُ » kelimesinin çoğulu « اَلْحِجَجُ » gelir, nitekim diğerlerinin de çoğulu böyledir. Koyun gütmek koşuluyla evlenmek icma ile caizdir. Çünkü bu da evlilik ve koca olma görevini yerine getirmekle

[17] Yusuf, 21.

ilgili bir görevdir. Burada herhangi bir çelişki de yoktur. Ancak birine hizmet etmek koşulu ile evlilik caiz değildir.

"Eğer sen bunu on yıla tamamlarsan, o da senden olur." Yani o da senden bana bir iyilik, ikram olmuş olur. Yoksa on yıla tamamlamak zorunda değilsin, böyle bir mecburiyetin yok. Ben bunu sana dayatmıyorum. *"Ben seni zora koşmak da istemiyorum."* Bu iki süreden her ikisini de tamamlaman için seni mecbur bırakmıyorum. İşin zora koşulması ve ağır gelmesi, gerçekte her ikisi açısından da içine düşülerek sıkıntı ve zorluk manasınadır. Bazen tamam, gücüm yeter, yapabilirim dersin, bir zaman da olur ki, yapamam diyebilirsin. *"İnşaallah beni salih kimselerden bulacaksın."* Sana karşı güzel muamelede bulunanlardan kılacaksın.

Salih kimselerden olmak gibi, kullandığı ifadesinde Hz. Şuayb'ın meseleyi Allah'ın dilemesine havale etmesi, onun kendisini buna muvaffak kılması konusunda, tevekkülünü, Allah'ın yardımını beklediğini gösterir. Çünkü dilerse işi, on yıla tamamlar, dilemezse tamamlamaz.

28 – Musa, şöyle dedi: "Bu, seninle benim aramda bir iş. İki süreden hangisini tamamlarsam bana bir husumet yok. Allah, söylediklerimize vekildir."

"Musa, şöyle dedi: 'Bu, .." işaret ismi olan ve *"bu"* diye verdiğimiz « ذَلِكَ » kelimesi, mübtedadır. Bu da, Hz. Şuayb'ın üzerinde sözleşip anlaşma yaptığı şeye işaret eder. Bunun haberi de, *".. seninle benim aramda bir iş"* anlamında olan « بَيْنِي وَبَيْنَكَ » ibaresidir. Yani *"bu"* benim sana söylediğim ve senin de o konuda bana verdiğin, şart olarak ileri sürdüğün söz, tamamen aramızda geçerlidir. İkimizden herhangi birimiz dediğinden ve verdiği sözden caymayacaktır. Ne benim kendime şart olarak ileri sürdüğüm şeyde, ne de senin kendini bağlı kıldığın şartlarda ayrılmamız sözkonusu olmayacaktır.

Sonrasında da Şuayb dedi ki: *"İki süreden hangisini tamamlarsam bana bir husumet yok."* Yani ister on yıla tamamlayayım, ister sekiz yılda tamamlamış olayım, bu iki süreden herhangi birisi için aleyhimde bir şey olmasın.

« أَيَّمَا » kelimesinde yer alan « أَىَّ » kelimesi, « قَضَيْتُ » fiili ile mansubtur. « مَا » harfi ise, « أَىَّ » kelimesindeki müphemliği pekiştiren zait olan bir harftir ve « أَىَّ » şart manasınadır. Cevabı da: « فَلَا عُدْوَانَ عَلَىَّ » *"bana bir husumet, düşmanlık yok"* ibaresidir. Yani bundan böyle bir ilave şart koşarak bana herhangi bir haksızlıkta bulunma, demektir.

Müberred diyor ki: *"Gerçi o, o ikisinin en iyisini tamamlayacağı konusunda kendisine karşı bir haksızlık edilmeyeceğini biliyordu. Ancak her ikisi birlikte cemederek zikretmesi, vefa bakımından en azı en iyi olarak tamamlamış gibi göstermek için yapmıştır. Çünkü en fazla tamamlaması gerekene ilave yapmak nasıl ki bir haksızlık ve husumet olursa, en az olana da bir ilave yapmak da aynen o şekilde bir haksızlıktır."*

"Allah, söylediklerimize vekildir." Çünkü vekil: Kendisine herhangi bir iş havale edilendir. Bunun « عَلَى » cer edatı ile geçişli hale getirilmesinin, müteaddi yapılmasının sebebi, tanık yerinde ve belirlenmiş zaman anlamında değerlendirilmesinden ötürüdür.

Rivayete Hz. Şuayb'ın yanında peygamberlere ait asalar vardı. Bir gece Hz. Musa'ya: *"Şu eve - odaya gir, orada bulunan asalardan birini al."* der. Hz. Musa da, elini uzattığında, eline Hz. Âdem'in cennetten inerken beraberinde getirdiği asa gelir. Peygamberler o asayı elden ele birbirlerine miras olarak aktarıyorlardı. Böylece o asa miras olarak Hz. Şuayb'a geçti. Şuayb'ın (as), o sırada gözleri göremiyordu. Bu nedenle elini değneğe dokundurunca, o değneğin Hz. Âdem'e ait asa olduğunu fark etti. Bu sebeple Hz. Musa'ya, onu değiştirmesini, onun yerine bir başkasını almasını söyledi. Ancak her ne kadar değiştirmeye çalışmış ise de eline hep bu değnek geliyordu. Bu durumu yedi defa tekrarladı, her defasında da değnekler arasından eline bu değnek geldi. Bunun üzerine, Hz. Şuayb, bunda bir hikmet olabileceğini fark etti ve başka da bir şey söylemedi.

Sabah olunca, Hz. Şuayb, Musa'ya: *"Hayvanları otlatmak için yol ayrımına geldiğinde, sakın yolun sağ tarafına gitmeyesin. Sağ tarafta çok bol ot olsa bile, orada öyle bir ejderha / canavar var ki, onun koyunlara saldırıp onlara bir zarar vermesinden endişe ederim."* diyerek uyardı. Hz. Musa, koyunları önüne katıp çıktı. Fakat koyunlar, Hz. Şuayb'ın gidilmesini istemediği tarafa, sağa doğru hücum edip durdular. Musa, ne kadar

uğraştı ise de buna engel olamadı. Artık çaresiz bir şekilde o da, koyunların peşine takılıp gidilmemesi gereken yöne doğru gitti. Bir ne görsün, ot ve yeşillik diz boyudur, benzeri görülmüş değildir. Derken Musa uyuya kaldı. Tam bu sırada ejderha çıkageldi ve koyunlara saldırmak istedi. Bunun üzerine değnek hemen harekete geçti, onunla savaştı ve onu öldürdü. Öldürdükten sonra da değnek gelip uyumakta olan Musa'nın yanındaki yerini aldı. Fakat üzerinde kanlar vardı. Musa (as) uyanıp değneğin üzerindeki kanı görünce, ejderhanın yanıbaşında öldürülmüş halde olduğunu gördü. Hz. Musa, bundan ötürü rahat bir nefes aldı.

Musa, Şuayb'ın yanına koyunlarla döndüğünde, Şuayb, şöyle koyunlara bir dokundu ve baktı ki karınları iyice doymuş durumdalar ve memeleri de süt doludur. Hz. Musa olanları, Hz. Şuayb'a anlatınca, Şuayb çok sevindi, memnun kaldı. Bundan böyle hem Musa'da ve hem de değnekte bir hikmetin olabileceğini sezmeye başladı.

Bunun üzerine Hz. Şuayb, Hz. Musa'ya: *"Ben, bu yıl doğuracak olan koyunlarımın başları siyah, diğer tarafları ak olanlarını sana bağışladım"* dedi.

Bundan ötürü Allah, geceleyin Musa'nın uykusunda: *"koyunlarını suladığı sulağa* (havuza) *elinde bulunan asası ile vurmasını vahyetti."* Musa da buna uyarak istenileni yerine getirdi. Sonra da koyunlarını oradan suladı. O yıl bütün koyunlar başları siyah, diğer tarafları da ak dişi ve erkek kuzular doğurdular. Hz. Şuayb da, sözünü yerine getirdi, kuzuları olduğu gibi Musa'ya verdi.

❁ ❁ ❁

29. – 32. AYETLER

فَلَمَّا قَضٰى مُوسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِهِ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ
نَارًا قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوا اِنّ۪ي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّ۪ي اٰتِيكُمْ مِنْهَا
بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّا اَتٰيهَا
نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ
اَنْ يَا مُوسٰى اِنّ۪ي اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾ وَاَنْ اَلْقِ عَصَاكَ
فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَانٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسٰى
اَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِنِينَ ﴿٣١﴾ اُسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ
تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَاضْمُمْ اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ
الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهِ اِنَّهُمْ
كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٣٢﴾

Meâli

29. Musa, süreyi tamamladı ve ailesiyle yola çıktı. Tur tarafında bir ateş gördü ve ailesine şöyle dedi: "Siz burada kalın, ben bir ateş gördüm, *(oraya gidiyorum)*. Umarım oradan size bir haber ya da ısınmanız için ateşten bir kor getiririm."

30. Musa, ateşin yanına gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafındaki ağaçtan şöyle seslenildi: "Ey Musa! Şüphesiz ben, evet, ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım."

31. "Değneğini yere at." *(Musa, değneğini yere attı)*. Onu bir yılanmış gibi süratle hareket eder görünce, arkasına bakmadan dönüp kaçtı. *(Bu sefer şöyle seslenildi:)* "Ey Musa! Beri gel, korkma. Çünkü sen güvenlikte olanlardansın."

32. "Elini koynuna sok. *(Alaca hastalığı gibi)* bir hastalık sebebiyle olmaksızın bembeyaz bir hâlde çıksın. Korkudan açılan kolunu kendine çek, toparlan. İşte bunlar, Firavun ve ileri gelen adamlarına göstermen için Rabbin tarafından sana verilen iki delildir. Çünkü onlar fasık bir kavimdirler."

Tefsiri

29 – "Musa, süreyi tamamladı." Resulullah (sav) buyuruyor ki:

"Musa, o ikisine verdiği sözü yerine getirip, süreyi tamamladı ve küçük olan kızı ile evlendi." [18]

"ve ailesiyle" birlikte Mısır'a doğru *"yola çıktı."* İbn Ata diyor ki, sıkıntılı günler sona erip de buluşma ve yakınlaşma günleri yaklaşınca, artık peygamberlik nurları, işaretleri de belirmeye başlamıştı. Bu nedenle ailesini de yanına alarak, Rabbinin güzel ikramlarıyla olmak ve onunla beraber bulunmak üzere yola çıktı.

"Tur tarafında bir ateş gördü ve ailesine şöyle dedi: 'Siz burada kalın, ben bir ateş gördüm, –oraya gidiyorum–. **Umarım oradan size** –yolun durumu hakkında– **bir haber** –getirim. Çünkü Musa yolunu kaybetmişti,– **ya da ısınmanız için ateşten bir kor getiririm.'"**

30 – Musa, ateşin yanına gelince, o mübarek yerdeki vadinin –Musa'ya göre– **sağ tarafındaki ağaçtan** –Yüce Allah'ın onu konuşturması sebebiyle– **şöyle seslenildi: 'Ey Musa! Şüphesiz ben, evet, ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım.'"**

Söz konusu ağacın üzüm ağacı veya tekedikeni ağacı olması söz konusudur. « اَنْ يَا مُوسٰى » ibaresinde bulunan « اَنْ » harfi, ya müfessiredir, açıklama içindir veya « اَنَّ » harfinin hafifletilmiş yani şeddesiz halidir.

Cafer diyor ki: *"Musa, kendisine, nurlara giden yolu gösteren bir ateş gördü. Çünkü Musa, görünen nuru, ateş gibi sandı. Ancak oraya yaklaşınca, kutsallığın nurları onu bütünüyle kuşatmıştı. Bu sayede tüm insanlık giysileri/örtüleri çevrelenmiş oldu. Kendisine en tatlı bir şekilde seslenildi Ondan en güzel cevaplar istedi ve aldı. Böylece Musa, Allah ile konuşma şerefine eren şerefli ve saygın bir kimse oldu. Korktuklarından da emin hale geldi, güvenini toparladı."*

---

[18] Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, 7/88. (Mütercim)

Ayette yer alan « اَلْجَذْوَةُ » kelimesi Arap dilinde üç şekilde, yani: « اَلْجَذْوَةُ », « اَلْجُذْوَةُ » ve « اَلْجِذْوَةُ » tarzında ifade edilir ve hepsi de aynı manaya gelirler, her üç halde de kıraat imamları bunu okumuşlardır. Asım, « ج » harfinin üstün harekesiyle bu kelimeyi « اَلْجَذْوَةُ » olarak kıraat ederken, Hamza ile Halef aynı kelimeyi ötre hareke ile « اَلْجُذْوَةُ » diye okumuşlardır. Bunlar dışında kalanlar ise, « ج » harfinin esre harekesiyle « اَلْجِذْوَةُ » diye okumuşlardır.

Bu kelime, ucunda ateş bulunan ya da bulunmayan kalınca bir dal demektir. Ayette yer alan gerek ilk « مِنْ » harfi ve gerekse ikinci « مِنْ » harfi başlangıç noktasını bildiren manasında ibtidai gaye içindir. Yani bunun mana olarak ifadesi şöyledir: *"Musa'ya gelen ses vadi kenarından itibaren ağacın yanına dek olan noktadan geliyordu."*

Ayetteki « مِنَ الشَّجَرَةِ » ibaresi, « مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ » ibaresinden bedeli iştimaldir. Çünkü ağaç, vadi kenarında bitmiştir, o noktada bulunmaktadır. Bu itibarla o alanı tümüyle kapsamaktadır.

31 – Musa'ya– **"Asanı yere at** –denildi, Musa, asasını yere attı. Allah da o asayı bir yılana dönüştürdü. Musa,– **Onu bir yılanmış gibi süratle hareket eder görünce,** –cüssesi itibariyle hareket eden bir yılan gibi hareket halinde olduğunu görmesi üzerine,– **arkasına bakmadan dönüp kaçtı** –ve geri dönmedi. Bunun üzerine kendisine şöyle seslenildi:– **'Ey Musa! Beri gel, korkma. Çünkü sen güvenlikte olanlardansın.'"** Yani yılandan dolayı sen güvencedesin, çünkü ondan sana herhangi bir zarar gelmeyecektir.

32 – "Elini koynuna sok. (Alaca hastalığı gibi) **bir hastalık sebebiyle olmaksızın bembeyaz bir hâlde çıksın. Korkudan açılan kolunu kendine çek, toparlan. İşte bunlar, Firavun ve ileri gelen adamlarına göstermen için Rabbin tarafından sana verilen iki delildir. Çünkü onlar fasık bir kavimdirler."**

Ey Musa! *"Elini* –gömleğinin cebine, yenine,– *koynuna sok.* –Ki, alaca hastalığı gibi– *bir hastalık sebebiyle olmaksızın* –adeta güneş ışınları misali– *bembeyaz bir hâlde çıksın. Korkudan açılan kolunu kendine çek, toparlan."*

Ayette geçen « الرَّهْبِ » kelimesini, Hicaz ve Basra kıraat okulları, iki fetha ile « الرَّهَبِ » olarak kıraat etmişlerdir. Hafs ise aynı kelimeyi, cezimli olarak « الرَّهْبِ » diye okumuştur. Bunlar dışındakiler de aynı kelimeyi « الرُّهْبِ » olarak kıraat etmişlerdir. Hepsi de aynı manaya, korku manasına gelmektedir. Bu durumda mana şöyle olmaktadır:

"Elini göğsünün üzerine koy ki, yılan sebebiyle oluşan korkun gitsin" İbn Abbas'tan (rma) gelen rivayete göre demiş ki:

"Her korkan bir kimse, elini göğsüne koyduğu takdirde, korkusu yok olur."

Yine söylenenlere göre *"kanadını çekmek, kendisine yapıştırmak"* demek şudur; Yüce Allah, Musa'nın elindeki değneğini yılana dönüştürünce, Musa (as) korkmaya başladı, ürktü. Bunun üzerine tıpkı bir şeyden korkup ürken birinin korktuğu şeyden kendisini korumaya çalıştığı gibi Musa (as) da eliyle kendisini yılana dönüşen değneğinden sakınmaya ve korunmaya başladı.

Nitekim ona şöyle söylendi: *"Doğrusu düşmanla karşılaştığın esnada, elinle kendini ondan sakınıp korumanda bir çabanın olması demektir. Sen o değneği yere attığında ve onun bir yılana dönüşmesinde olduğu gibi, ondan sakınman ve kaçman yerine hemen elini koltuğunun altına sok. Sonra da onu bembeyaz bir hale gelmiş durumda tekrar çıkar, göster ki, iki sonucu birden almış olasın. Birincisi sana zararının dokunacağını sandığın şeyin zararından kaçınman ve ikincisi de ikinci bir mucizen olsun."*

Ayette geçen ve kanat manasına gelen « جَنَاحَ » kelimesi, burada *el* manasınadır. Çünkü kuşlarda kanat ne ise, insanda da eller o demektir. Kişi sağ elini, sol elinin koltuğunun altına sokunca, bu durumda kanadını kendisine yapıştırmış, eklemiş olur. Ya da *"kanatlarını toplamaktan"* kasıt, değneğin yılana dönüşmesi sırasında elini güçlü hale getirmek ve nefsine hâkim olmaktır. Ki böylece herhangi bir rahatsızlık ve korkuya kapılmamış olsun. Bu itibarla, kanat ifadesi, kuşların kanadından istiare yoluyla insan eli için kullanılmıştır. Çünkü kuş, korkunca kanatlarını açar ve onları sarkıtır. Korkunun olmadığı esnada ise, kanatları yanlarına yapışık durumdadır.

Ayette geçen « مِنَ الرَّهْبِ » ifadesi, korktuğu için, korkmasından ötürü, demektir. Yani yılanı gördüğünde korkman halinde, kanatlarını, (ellerini) yanlarına yapıştır. Dikkat edilirse burada, sözkonusu olan korkunun gitmesi için ellerini yanlarına koymasına bir sebep, bir illet ve gerekçe kılındı. Bu itibarla ayetlerde geçen:

﴿ وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلَى جَنَاحِكَ ﴾ ayeti ile « اُسْلُكْ يَدَكَ فِى جَيْبِكَ » ayeti, bir bakımından aynı manadadırlar. Ancak farklı amaçlar sebebiyle, aynı manaya gelen bu ibareler, farklı lafızlarla verildi. Çünkü bu ikisinden birinde amaç, bembeyaz elin ortaya çıkmasıdır, ikincisinde ise, korkuyu gizlemektir.

Ta - Ha suresinde geçen:

﴿ وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلَى جَنَاحِكَ ﴾

ayetinin manası: ***"sağ elini sol elinin altına sok"*** [19] demektir.

Yine ayette geçen ve şeddesiz olan « ذَانِكَ » kelimesi, « ذَاكَ » kelimesinin ikilidir. Mekke Okulu ve Ebu Amr aynı kelimeyi şeddeli olarak, « ذَانِّكَ » diye okumuşlardır. Bu da yine « ذَاكَ » kelimesinin ikilidir, tesniyesidir. Burada geçen her iki kelimedeki « ن » harfi, mahzuf olan « ل » yerine gelmiştir. Burada belirtilmek istenen ise *"el"* ve *"asa"*dır. Yine ayette yer alan « بُرْهَانَانِ » kelimesi, iki açık ve aydınlatıcı delil ve hüccet demektir. Burada, hüccet, « بُرْهَانٌ » ifadesiyle dile getirilirken, onun aydınlatıcı olması sebebiyledir. Nitekim beyaz tenli kadına da: « بَرَهْرَهَةٌ » denir.

"İşte bunlar, Firavun ve ileri gelen adamlarına –göstermen için– *Rabbin tarafından sana verilen iki delildir.* Yani seni Firavun ve adamlarının yanına bu iki ayet ve mucize ile gönderiyoruz.

"Çünkü onlar fasık –kâfir– *bir kavimdirler."*

---

[19] Ta-Ha, 22.

33. – 37. AYETLER

قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾ وَأَخِي هٰرُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِاٰيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي اٰبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾ وَقَالَ مُوسٰى رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدٰى مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾

Meâli

33. Musa, şöyle dedi: "Ey Rabbim! Şüphesiz ben onlardan birisini öldürdüm. Onların da beni öldürmelerinden korkuyorum."

34. "Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da benimle birlikte, beni doğrulayan bir yardımcı olarak gönder. Çünkü ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum."

35. Allah, buyurdu ki: "Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size bir iktidar vereceğiz de ayetlerimiz sayesinde size *(kötü bir amaçla)* ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar, galip gelecek olanlardır."

36. Musa, onlara delillerimizi apaçık olarak getirince onlar, şöyle dediler: "Bu, ancak uydurulmuş bir sihirdir. Biz geçmiş atalarımızın zamanında böyle bir şeyin varlığını duymadık."

37. Musa da dedi ki: "Katından kimin hidayet getirdiğini ve bu yurdun *(güzel)* sonucunun kimin olacağını Rabbim daha iyi bilir. Doğrusu zalimler kurtuluşa eremezler."

Tefsiri

33 – Musa, şöyle dedi: "Ey Rabbim! Şüphesiz ben onlardan birisini öldürdüm. Onların da beni öldürmelerinden korkuyorum."

« أَنْ يَقْتُلُونِ » – *"onların öldürülmelerinden"* kelimesini Ya'kub « ي » harfiyle « أَنْ يَقْتُلُونِي » diye okumuştur

34 – "Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da benimle birlikte, beni doğrulayan bir yardımcı olarak gönder."

Ayette yer alan ve *"benimle birlikte"* manasına gelen « مَعِيَ » kelimesini Hafs, « مَعِيَ » olarak okumuştur. « رِدْءًا » kelimesi de haldir ve yardımcı, demektir. « رَدَأْتُهُ » demek, *"ona yardım ettim"* demektir. Medine Okulu, bu kelimeyi hemzesiz olarak « رِدًا » diye okumuştur. Asım ile Hamza da « يُصَدِّقُنِي » kelimesini, burada yazdığımız gibi « يُصَدِّقُنِي » olarak okumuşlardır ve kelime sıfattır. Yani *"Beni doğrulayan bir yardımcı"* gönder. Asım ile Hamza dışındakiler ise, aynı kelimeyi cezimli olarak « يُصَدِّقْنِي » diye, « أَرْسِلْهُ » fiiline cevap olarak kıraat etmişlerdir. Kardeşi Harun'un, Musa'yı (as) tasdik etmesi demek, yani Musa'ya (as) dili bakımından çok daha açık ve net bir anlatımla, bir tartışma sırasında, ihtiyaç duyulması halinde, davasını kanıtlamak için, onun güzel ve düzgün konuşması ile daha çok yardımcı olması manasında zikredilmiştir. Yoksa kardeşi Harun'un gelip, Musa'ya (as), *"Ben seni tasdik ettim"* demesi manasında değildir. Onun şu ifadesini görmez misin? Bak Musa:

"Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da benimle birlikte gönder" demiyor mu? Çünkü düzgün konuşmaya, istediğinde delil ve kanıt, burhan ortaya konmaya gerçekten ihtiyaç vardır. Yoksa onun, ben seni tasdik ettim, ifadesine ihtiyacı yoktur. Bu konuda

Sahban da, *Bakıl* da birdir, birinin diğerinden farkı yoktur. [20] Amaç düzgün ve güzel konuşmak, derdini en iyi olarak aktarmaktır. *"Çünkü ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum."* Burada yalanlama manasına gelen « يُكَذِّبُونَ » kelimesini, Yakub, iki şekilde yani hem « يُكَذِّبُونَ » olarak ve hem « يُكَذِّبُونِى » diye okumuştur.

35 – "Allah, buyurdu ki: 'Seni kardeşinle destekleyeceğiz..." takviye edeceğiz. Çünkü el, pazıların güçlü olması ile güç kazanır. Elin güçlü olmasını sağlar. Elin de güç kazanmasıyla işleri yapabilirler. **"ve size** –ikinize– **bir iktidar** –galebe, üstünlük, tasallut ve güç– **vereceğiz de** –düşmanlarınızın kalplerine korku ve heybet salacağız. Onlar– **ayetlerimiz sayesinde size** –kötü bir amaçla– **ulaşamayacaklar..."**

« بِآيَاتِنَا » ifadesinde yer alan « بِ » cer edatı, *"ulaşacaklar"* manasına gelen « يَصِلُونَ » fiiline müteallikitir. Yani ayetlerimiz ve mucizelerimiz sebebiyle onlar size ulaşamayacak ve size dokunamayacaklardır. Burada cümle bitmiş oluyor.

Ya da sözkonusu cer edatı, « وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا » *"ve size bir iktidar vereceğiz"* cümlesine müteallikitir. O zaman da mana şöyle olur: Ayetlerimizle, mucizelerimizle her ikinizi onların başına musallat kılacağız. Ya da burada mahzuf olan şeye müteallikitir. O mahzuf olan şey de *"ayetlerimizle ikiniz de ona gidin"* ibaresidir. Ya da o, « الْغَالِبُونَ » – *"galip geleceklere"* kelimesini açıklamak içindir, yoksa ilgi cümleciği değildir. Yahut da yemin manasınadır. Bunun da cevabı, daha önce geçen « لَا يَصِلُونَ » fiilidir.

"...Siz ve size uyanlar, galip gelecek olanlardır.'"

36 – "Musa, onlara delillerimizi apaçık olarak getirince onlar, şöyle dediler: 'Bu, ancak uydurulmuş bir sihirdir..." Yani bu senin kendiliğinden uydurduğun ve sonra da Allah'ın (cc) adını kullandığın uydurmandan ibaret bir şeydir. Ya da diğer uydurulan sihir ve büyüler

---

[20] **Sahban:** Rebia kabilesinden bir adamın adı olup, güzel konuşma, belagat ve beyan noktasında darbı mesel haline getirilmiş bir adamın ismidir. **Bakıl** da: İyi konuşamamada, kekelemede darbı mesel haline gelmiş bir adamın ismidir. (Mütercim)

kabilinden uydurulmakla nitelenmiş olan bir büyüdür. Yoksa Allah (cc) katından gelen bir mucize değildir. **"...Biz geçmiş atalarımızın zamanında böyle bir şeyin varlığını duymadık."**

Burada yer alan ve atalarımız manasında olan « فِى اٰبَائِنَا » ifadesi, « هٰذَا » işaret isminden mansub olan haldir. Yani atalarımızın zamanında olduğuna ilişkin, böyle bir şeyin onların zamanında olduğunu bize anlatan olmadı, bize böyle bir şey aktarılmadı, demektir.

37 – "Musa da dedi ki: "Katından kimin hidayet getirdiğini ve bu yurdun (güzel) **sonucunun kimin olacağını Rabbim daha iyi bilir."** Yani kimin en büyük felahta olacağını ve kimi peygamber kılacağını, buna kimin ehil olup olmadığını en iyi olarak Rabbim bilir. Kimi hidayetle göndereceğini, kime en güzel son vadettiğini en iyi olarak bizzat Rabbimin kendisi bilir. Eğer sizin ileri sürdüğünüz gibi büyü yapan bir sihirbaz olsaydı, kendiliğinden böyle bir sihri uydursaydı, Allah (cc), onu peygamberliğe ehil görmezdi ve peygamber kılmazdı. Çünkü Allah (cc), hikmet sahibidir, hiçbir şeye muhtaç değildir, büyüden ve sihirden müstağnidir. Bu itibarla Allah (cc), yalancıları peygamber olarak göndermez ve Allah katında zalimler de iflah olmazlar, felah bulmazlar. Zaten Allah (cc): **"Doğrusu zalimler kurtuluşa eremezler."** buyurarak bu gerçeği açıkça bildirmektedir.

Ayette geçen ve: *"bu yurdun* (güzel) *sonucunun kimin olacağı"* manasında olan « عَاقِبَةُ الدَّارِ » ibaresi, güzel ve övgüye değer son, demektir. Nitekim şu iki ayet de zaten bu gerçeği dile getiriyor:

﴿ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ۞ جَنَّاتُ عَدْنٍ ﴾

"İşte onlar var ya, ahiret yurdunun güzel sonu sadece onlarındır. O yurt Adn cennetleridir." [21]

Ayette sözkonusu edilen *"Darı dünya ve akıbeti"* ifadesinden murat, kulun son anında nefesini rahmetle ve Allah'ın (cc) hoşnutluğu ile Rabbine teslim etmesi, meleklerin müjdelerle, mağfiretle kendilerini karşılamalarıdır.

---

[21] **Ra'd, 22–23.**

« وَقَالَ مُوسٰى » ibaresinde Mekke Okulu, ayetin başında « و » harfi olmadan, « قَالَ مُوسٰى » diye kıraat etmişlerdir. Bu okuyuş tarzı da güzeldir. Çünkü burası konum itibariye soru sorma, araştırma ve soruşturma yeridir. Firavun ve adamları, yapılanların birer sihir olduğunu ileri sürmeleri ve bunu sihir olarak adlandırmaları, aslında bu türden büyük ve önemli olan şeyler için asla böyle bir şey denmemeliydi. Çünkü Firavun ve adamları, mucizeler için *"uydurulmuş sihir"* diyorlardı.

Bir başka yorum şekli de, Firavun ve adamları böyle söylediler ama Musa da söyleyeceklerini söyledi ki, böylece bulunanlar, iki konuşma ve olay arasında bir denge kursunlar, gerçeği görsünler istedi. Bu sayede iki taraftan birisinin yanlış, diğerinin de doğru olduğunu, görsünler diledi.

Hicaz Okulu ile Ebu Amr, « رَبِّ اَعْلَمُ » ibaresindeki « رَبِّ » kelimesini, « رَبِّى » olarak kıraat etmişlerdir. Hamza ile Ali de: « وَمَنْ تَكُونُ » ibaresinde yer alan « تَكُونُ » fiilini, « ي » harfiyle « يَكُونُ » olarak okumuşlardır.

❁ ❁ ❁

38. – 43. AYETLER

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْر۪يۚ
فَاَوْقِدْ ل۪ي يَا هَامَانُ عَلَى الطّ۪ينِ فَاجْعَلْ ل۪ي صَرْحًا لَعَلّ۪ٓي اَطَّلِعُ
اِلٰٓى اِلٰهِ مُوسٰىۙ وَاِنّ۪ي لَاَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٣٨﴾ وَاسْتَكْبَرَ هُوَ
وَجُنُودُهُ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾
فَاَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ
عَاقِبَةُ الظَّالِم۪ينَ ﴿٤٠﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَدْعُونَ اِلَى النَّارِۚ وَيَوْمَ
الْقِيٰمَةِ لَا يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ وَاَتْبَعْنَاهُمْ ف۪ي هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةًۚ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوح۪ينَ ﴿٤٢﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ
بَعْدِ مَٓا اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْاُو۫لٰى بَصَٓائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾

Meâli

38. Firavun, dedi ki: "Ey ileri gelenler! Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum. Ey Hâmân! Benim için bir ateş yakıp tuğla pişir de bana bir kule yap! Belki Musa'nın ilâhına çıkar bakarım(!) Şüphesiz ben onun mutlaka yalancılardan olduğunu sanıyorum."

39. O ve askerleri yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve gerçekten bize döndürülmeyeceklerini sandılar.

40. Biz de onu ve askerlerini yakaladık ve onları denize attık *(Orada boğuldular)*. Zalimlerin sonunun nasıl olduğuna bak!

41. Biz onları, ateşe çağıran öncüler kıldık. Kıyamet günü de kendilerine yardım edilmeyecektir.

42. Bu dünyada onları lânete uğrattık. Kıyamet gününde de onlar iğrenç kılınmış kimselerden olacaklardır.

43. Andolsun, ilk nesilleri yok ettikten sonra Musa'ya –düşünüp ibret alsınlar diye– insanların kalp gözünü açan deliller ve bir hidayet rehberi, bir rahmet olarak Kitab'ı (*Tevrat'ı*) verdik.

Tefsiri

38 – Firavun, dedi ki: "Ey ileri gelenler! Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum. Ey Hâmân! Benim için bir ateş yakıp tuğla pişir de bana bir kule yap! Belki Musa'nın ilâhına çıkar bakarım (!) Şüphesiz ben onun mutlaka yalancılardan olduğunu sanıyorum."

"Firavun, dedi ki: 'Ey ileri gelenler! Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum.'" Firavun, ayette ifade edildiği üzere, başka bir ilahın olduğundan bilgisinin olmadığını söylemekle, ilahın varlığını kabul etmediğini söylemek istiyor ve: *"Sizin benim dışımda bir ilahınız yok."* demeye getiriyordu. Ya da burada belirtildiği gibi zahiri manasında söylüyordu. Yani bir başka ilahın var olup olmadığı hakkında bir bilgisinin bulunmadığını demeye getiriyordu.

Firavun sözlerine devamla: *"Ey Hâmân! Benim için bir ateş yakıp tuğla pişir de"* Yani benim için kireç pişir de ondan tuğla yap. Ancak, ilk defa kireçten tuğla yapan olması hasebiyle, söylediklerini bu amaçla söylemiş değildi. O, bu sözleriyle veziri Haman'a bu sanatı öğretiyor. Çünkü böyle söylemek daha fasih ve net bir ifade olmasının yanında, zalimlerin de sözlerine daha çok benzemesidir. Çünkü Firavun'un veziri Haman'a ateş yakmak suretiyle çamuru pişirme emrini vermesi ve söz arasında ona *"Ey Haman!"* diye seslenmesi, tazim ve ceberutluk, zalimlik delilidir. Bu nedenle o: *"bana* –yüksekçe bir saray– *bir kule yap! Belki Musa'nın ilâhına çıkar bakarım(!)"* Yani tırmanır da oradan bakarım. Çünkü « اَلطُّلُوعُ » ve « اَلْاِطِّلَاعُ », tırmanarak yükseğe çıkmak demektir. Firavun, sanıyordu ki, nasıl ki kendisinin bir yeri yurdu varsa, Allah'ın da bir mekânı var ve O, oradadır.

"Şüphesiz ben onun –Musa'nın peygamberlik davasında– *mutlaka yalancılardan olduğunu sanıyorum."* Yani bir ilahının olduğu ve Musa'yı da bize peygamber olarak gönderdiği davasında yalancı olduğunu sanıyorum.

Rezil adam Firavun, söyledikleriyle çelişkiye düşüyor. Çünkü o: *"Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum"* diyor, sonra da Haman'a muhtaç olduğunu, ondan kendisine bir kule yapmasını istiyor. Musa'nın da bir ilahının olacağını sözleriyle ispat ediyor ve bu konuda da kararsız olduğunu, kesin bir bilgisini olmadığını, gerçekten söylediklerinin yalan mı değil mi bilmediğini söylüyordu. Böylece rezil olmuş bir halde çelişkiler içerisindeydi. Sanki Hz. Musa'nın (as) asasından korunmak için işleri birbiriyle karıştırır gibidir, kararsızdır. Çünkü: *"bana bir kule yap! Belki Musa'nın ilâhına çıkar bakarım(!)"* demektedir.

Rivayete göre Haman, tam elli bin usta toplar. Hiçbir kimsenin binasının ulaşamayacağı yükseklikte bir kule yaptırtır. Ancak Cebrail (as), kanadıyla kuleye vurur ve kule üç parçaya bölünüp parçalanır. Bir parçası Firavun'un ordusunun üzerine düşer ve tam bir milyon kişi yıkıntının altında kalıp can verir. Kulenin bir parçası da denize dökülür. Üçüncü parçası ise batıya düşer. Çalışan işçilerden hiçbiri de hayatta kalmaksızın helak olurlar.

39 – "O ve askerleri yeryüzünde –Mısır toprakları üzerinde– **haksız yere** –batıl uğruna– **büyüklük tasladılar"** Haksız yere Allah'a (cc) karşı büyüklük taslanması, hakikat üzerine büyüklenmek demektir. Yani şanının büyüklüğü ve yüceliği konusunda aşırıya gitmektir. Nitekim kudsi bir hadiste, Resulullah (sav) Yüce Allah'tan rivayetle buyuruyor ki:

"Kibriya / büyüklük benim ridamdır, azamet benim izarımdır. Kim bu hususlarda benimle yarışırsa onu cehennem ateşine atarım." [22]

İşte bu nedenle Allah'tan başka her kim büyüklük taslarsa, onun büyüklük taslaması haksız yeredir.

"ve gerçekten bize döndürülmeyeceklerini sandılar." Burada *"döndürülmeyecekler"* manasında olan kelime « لاَ يُرْجَعُونَ » kelimesidir.

[22] Müslim, h: 2620; Ebu Davud, h: 4090; İbn Mace, h: 4174 ve Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/2620, h: 7376, 8881, 9701, 9348, 9504 Bu rivayetlerin hepsi de Ebu Hureyre'den geliyor. (Mütercim)

Ancak bu kelimeyi, kıraat imamlarından Nafi, Hamza, Ali, Halef ve Yakub « لاَ يَرْجِعُونَ » olarak okumuşlardır.

40 – "Biz de onu ve askerlerini yakaladık ve onları denize attık." Orada boğuldular. Ayette kullanılan ifadeler, azamet ifade eden kelimeler olup, hepsi de Yüce Allah'ın şanına ve azametine delalet eden ifadelerdir. Sayılarının çokluğu sebebiyle, her ne kadar fazla da olsalar, hem onları aşağılamak ve hem onların sayılarına dikkat çekilerek, kendilerini çakıl taşlarına benzeterek, onları, birileri avuçlayıp alarak denize fırlattı ve onları denizde helak etti. Öyleyse ey Muhammed! **"Zalimlerin sonunun nasıl olduğuna bak!"** Kavmini de uyar. Çünkü sen onlara karşı zafer kazanacaksın.

41 – Biz onları, ateşe çağıran öncüler –liderler, komutanlar– **kıldık.** –Yani cehennemliklerin işleyeceği amellere çağıranlar kıldık. Nitekim– **Kıyamet günü de kendilerine yardım edilmeyecektir."** Yani azaptan kurtarılmayacaklardır. İbn Ata diyor ki:

"Allah onların sırlarından muvaffakiyet ve başarıyı, hakikat nurlarını çıkardı. Bu nedenle onlar nefislerinin karanlıklarında bocalayıp dururlar ve doğru yolu bulacak bir işe girişmezler."

Bu ayet, aynı zamanda, kulların fiillerinin yaratılmasına da delalet etmektedir.

42 – "Bu dünyada onları lânete uğrattık." Yani biz onları bu dünya da rahmet ve merhametten uzaklaştırıp kendilerini, inkârcılıktaki inatları sebebiyle buna mahkûm kıldık. Bir başka yoruma göre de, bu gibilerin yok olup gitmelerinden sonra bile biz onları, halkın her zaman kendilerine lanet okumalarına mahkûm kılmışızdır, demektir. **"Kıyamet gününde de onlar iğrenç kılınmış** –kovulmuş ve uzaklaştırılmış– **kimselerden olacaklardır."** Ya da helak edilmişlerden veya yüzleri ateşten yanıp kararmışlar, gözleri de mavileştirilip morarmışlardan olacaklardır.

Ayette yer alan « يَوْمَ » kelimesi « الْمَقْبُوحِينَ » kelimesine zarftır.

43 – Andolsun, ilk nesilleri –Nuh, Hud, Salih ve Lut peygamberlerin (Allah'ın salât ve selamı üzerlerine olsun) kavimlerini– **yok ettikten sonra Musa'ya -düşünüp ibret** –ve öğüt– **alsınlar diye- insanların**

kalp gözünü açan deliller ve bir hidayet –irşat– **rehberi,** –çünkü onlar sapıklıklarında debelenip duruyorlar, ona uyacak olanlar için de– **bir rahmet olarak Kitab'ı** –Tevrat'ı– **verdik.** –Çünkü onlar, Tevrat ile amel ettikleri takdirde, rahmete ereceklerdir, kurtulacaklardır. Evet, düşünüp ibret ve öğüt almaları için böyle yaptık.–

Ayette geçen « بَصَائِرَ لِلنَّاسِ » –*"insanların kalp gözünü açan deliller"* ibaresi « الْكِتَابَ » kelimesine haldir.

Basiret kelimesi: İnsanların, sayesinde doğru yolu, saadet yolunu bulabildikleri kalp gözü demektir. Nitekim baştaki gözler de, kendileriyle dış dünyayı görmemiz için olan bir nurdur.

Burada demek isteniyor ki: *"Biz, ona, kalpleri aydınlatan Tevrat'ı verdik."* Çünkü o kalpler, hakkı ve gerçeği görmekten kördürler, hakkı batıldan ayırt edebilecek özellikte değildirler.

❁ ❁ ❁

44. – 47. AYETLER

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَى مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٤٤﴾ وَلٰكِنَّا أَنْشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا وَلٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلٰكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا أَتٰيهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْلَا أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

Meâli

44. *(Ey Muhammed!)* Musa'ya o emri verdiğimiz zaman sen *(vadinin)* batı tarafında değildin. *(O olayı)* görenlerden de değildin.

45. Fakat biz *(Musa'dan sonra)* birçok nesiller meydana getirdik. Üzerlerinden uzun çağlar geçti. Sen Medyen halkı arasında yaşıyor değildin, ayetlerimizi onlardan okuyup öğreniyor da değildin. Fakat biz *(bu haberi)* göndereniz.

46. Yine biz *(Musa'ya)* seslendiğimiz zaman Tur'un yan tarafında da değildin. Fakat Rabbinden bir rahmet olarak, senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmeyen bir kavmi, düşünüp öğüt alsınlar diye uyarman için *(o haberleri)* sana bildiriyoruz.

47. Bizzat kendi elleriyle takdim ettikleri sebebiyle başlarına bir musibet geldiğinde de, şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Bize bir Peygamber gönderseydin de ayetlerine uysaydık ve müminlerden olsaydık."

Tefsiri

44 – Ey Muhammed! **"Musa'ya o emri verdiğimiz** –kendisiyle konuştuğumuz– **zaman sen** –dağın ve vadinin– **batı tarafında değildin."** Burası batı yakasına düşen yer olup, Musa burada Rabbiyle sözleşti. Çünkü:

"Ve onu (Musa'yı), *fısıldaşan kimseler kadar kendimize yaklaştırdık."* [23] –ve sen o olayı– *"görenlerden de değildin."* Ona vahyedildiği sırada sen orada bulunmuyordun ki, sözleşilen yerde Musa (as) ile Rabbi arasında cereyan eden şeyi görecek, müşahede edecek tarafta bulunmuyordun.

45 – **"Fakat biz** –Musa'dan sonra– **birçok nesiller meydana getirdik. Üzerlerinden uzun çağlar geçti."** Yani ömürleri oldukça uzun geçti, aradan çağlar geçtiği halde uzun bir dönem peygamberler gelmedi. Artık gerçek manada haberler de ortadan kayboldu. İlimler yerini bilgisizliğe bıraktı. Birçok bilgilerde ve gerçeklerde tahrifat ve değişiklik yapıldı. İşte bu nedenle biz de sözkonusu gerçek bilgileri yeniden tazelemek, meydana getirilen tahrifatı ve değiştirmeleri açıklamak istedik. Peygamberlerin kıssalarına ait bilgileri sana verdik, Musa'nın (as) kıssasını da sana öğrettik. Oysa sen, Musa'nın (as) başından geçenlere tanıklık etmiş değildin ve olan olaylardan da haberdar değildin. Ancak biz sana vahiy yoluyla onları haber verdik. Bu arada aradaki boşluk / fetret döneminin uzamasını da anlattı ki bu, vahyin gelişine sebepti. Bu yoldan, yani sebepten hareketle kısaca müsebbebe, sebep olan şeye gidildi. İşte bu giriş, bundan sonra gelecek olan iki girişe benzemektedir.

"Sen Medyen halkı –yani Hz. Şuayb ile ona inananlar– **arasında yaşıyor** –ikamet ediyor biri– **değildin, ayetlerimizi onlardan okuyup öğreniyor da değildin."** Yani onlardan o ayetleri öğrenmek suretiyle başkalarına okuyor değildin. Burada sözü edilen ayetlerle denmek istenen, içinde Hz. Şuayb'ın (as) ve kavminin kıssalarının yer aldığı ayetlerdir.

Ayette geçen « تَتْلُوا » kelimesi, nasb yerinde gelmiştir ve ikinci haberdir. Ya da, « ثَاوِيًا » kelimesinde olan zamirden haldir.

---

[23] Meryem, 52.

"Fakat biz –bu haberi– *göndereniz."* Yani bunu sana haber verin biziz ve onu biz sana öğrettik.

46 – "Yine biz –Musa'ya, *"Kitab'a kuvvetlice tutun"* diye– **seslendiğimiz zaman Tur'un yan tarafında da değildin. Fakat Rabbinden bir rahmet olarak,** –sana öğrettik ve seni peygamber olarak gönderdik ki– **senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmeyen bir kavmi,** –seninle İsa arasındaki fetret/boşluk dönemindeki toplumu -ki bu, 550 yıllık bir zaman dilimiydi- – **düşünüp öğüt alsınlar diye uyarman için** –o haberleri– **sana bildiriyoruz."**

47 – "Bizzat kendi elleriyle takdim ettikleri –küfür ve zulüm– **sebebiyle...** –Mademki işlenen amellerin birçoğu elimizin eseridir.– Bu nedenle ayette de ameller, ellere nispet edilmiştir. Hatta işlenen şeyler, kalplerle ilgili de olsa yine ellere nispet edilmektedir. Bunun sebebi de, ellerin amellerin çoğuna galebe etmesi bakımındandır. **"...başlarına bir musibet** –bir ceza / azap– **geldiğinde de şöyle derler: 'Ey Rabbimiz! Bize bir Peygamber gönderseydin de ayetlerine uysaydık ve müminlerden olsaydık.'"** İşte o zaman da, seni peygamber olarak göndermezdik.

Ayette geçen birinci « لَوْلاَ » imtina; engeli ve maniyi göstermek içindir. Cevabı ise mahzuftur. İkinci « لَوْلاَ » ise teşvik içindir. Yine ayette yer alan birinci « فَ » harfi yani « فَيَقُولُ » kelimesinin başında bulunan « فَ » harfi, atıf içindir. İkincisi yani « فَنَتَّبِعَ » fiilinin başında yer alan « فَ » harfi, « لَوْلاَ » kelimesinin cevabıdır. Çünkü emir hükmündedir. Sebebi de, emrin, fiillerin başına gelmesidir. Bu nedenle buna sevk eden de, teşviki yapan da aynı vadidedirler. Kaldı fail (özne) de, emrin cevabına dâhil olur. Buna göre mana şöyle olmaktadır:

"Onlar, işledikleri şirk, isyan ve benzeri günahlar sebebiyle önden gönderdikleri ameller yüzünden cezalandırıldıkları sırada, 'Sen bize bir peygamber gönderseydin ya' demeyecek olsalardı, seni onlara peygamber olarak göndermezdik." Çünkü onlar, o zaman böyle bir bahanenin arkasına saklanacak, bunu bize karşı hüccet ve koz olarak kullanacaklardı. Yani peygamberlerin gönderiliş amacı, onların hüccetlerini susturmak ve mazeret olarak kullanmalarına fırsat vermemektir. Bu adeta şu ayetteki gibidir:

﴿ رُسُلاً مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ﴾

"Müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın!" [24]

Eğer, *"böyle bir mana da nereden çıktı"* diyecek olursan. Yani cezalandırma meselesi, peygamber gönderilmeye gerekçe kılınması niçindir? Bunun sebebi, imtina manasında olan, engelleyici olan « لَوْلاَ » harfinin gelmesi midir? dersen, benim buna vereceğim cevap şudur:

"Söz, aslında peygamber gönderilmesinde sebep olan asıl amaçtır. Ancak ayette cezadan söz edilmesi ise, mademki, bu da ilgili söz için ise, dolayısıyla berikisin varlığı, ötekisinin de varlığı için konmuştur. Sanki burada ukubet (cezalandırma) *meselesi, adeta peygamber gönderilmesi için bir sebep, bir gerekçe kılınmış gibidir. Zaten onun da manası netice de senin söylediğin kapıya çıkar: Eğer onların, başlarına musibet geldiğinde konuşacakları söz ve konuşmaları olmayacak olsaydı, biz de peygamber göndermezdik."*

❀ ❀ ❀

[24] Nisa, 165.

48. - 51. AYETLER

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ
مُوسٰى أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أُوتِيَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ قَالُوا سِحْرَانِ
تَظَاهَرَا وَقَالُوا إِنَّا بِكُلٍّ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ
عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ أَهْدٰى مِنْهُمَا أَتَّبِعْهُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَإِنْ لَمْ
يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ
مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰيهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

Meâli

48. Onlara katımızdan gerçek gelince, şöyle dediler: "Musa'ya verilenlerin benzeri niçin buna da verilmedi." Onlar daha önce Musa'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi? Onlar, dediler ki: "İki sihirbaz birbirlerine destek oluyorlar. Biz hepsini inkâr ediyoruz."

49. De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah katından, hidayete *(doğruya)* bu ikisinden *(Tevrat ve Kur'an'dan)* daha çok ulaştıran bir kitap getirin de, ben ona uyayım."

50. Eğer sana cevap veremezlerse, bil ki onlar sadece kendi nefislerinin arzularına uymaktadırlar. Kim, Allah'tan bir yol gösterme olmaksızın kendi nefsinin arzusuna uyandan daha sapıktır. Şüphesiz Allah, zalimler toplumunu doğruya iletmez.

51. Andolsun, düşünüp öğüt alsınlar diye o sözü *(Kur'an ayetlerini)* onlara peş peşe ulaştırdık.

Tefsiri

48 – "Onlara katımızdan gerçek –Kur'an veya muciz olan bir kitabı doğrulayıcı olarak gönderilen Resul– **gelince, onlar** –Mekke kâfirleri– **şöyle dediler: 'Musa'ya verilenlerin benzeri niçin buna da** –bir defada indirilip– **verilmedi.' Onlar** –yani onların nesillerinden, soylarından gelen çocukları da– **daha önce** –yani Kur'an inmezden önce– **Musa'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi?"** Çünkü öncekiler hangi yolda ve görüşte idiyseler, bunlar da aynen o görüştedirler, Öncekilerin inadı nasıl idiyse bunların da inatları aynıdır. Onlar da Musa (as) döneminde bulunan kâfirlerdi.

"Onlar, –Musa ile Harun (as) için– **dediler ki: 'İki sihirbaz birbirlerine destek oluyorlar."** Kufe okulu, ayette geçen « سِحْرَانِ » kelimesini aynen yazdığımız gibi okumuşlardır. Yani o ikisi büyücüdürler, sihir sahibidirler. Ya da her ikisini büyücü olarak göstermeleri, onları böyle nitelemeleri, onların çok büyük büyücüler olduklarını abartılı bir anlatımla ifade etmek içindir. Bunun üzerine onlar demişlerdi ki:

"Biz hepsini –yani o ikisinden her birini de ayrı ayrı– **inkâr ediyoruz."**

Yine deniliyor ki: *"Mekke halkı Hz. Muhammed* (sav) *ile Kur'an'ı inkâr ettiklerinde, aynı zamanda Hz. Musa* (as) *ve Tevrat'ı da inkâr ediyorlardı. Nitekim Mekkeli müşrikler, Hz. Musa* (as) *ile Hz. Muhammed* (sav) *için de: 'İki sihirbaz birbirlerine destek oluyorlar' demişlerdi. Yahut da, Tevrat ile Kur'an hakkında: 'İki sihirbaz birbirlerine destek oluyorlar' demişlerdi.*

Bu olay, Mekke müşrikleri, Medine'de yaşamakta olan Yahudi liderlerine bir heyet gönderip da onlardan Hz. Muhammed (sav) hakkında sordukları zaman gerçekleşmişti. Çünkü Medine'de bulunan Yahudiler, kitaplarında ondan söz edildiğini, gelen heyete haber vermişlerdi. Heyet Mekke'ye dönüp de durumu, Mekkelilere bildirdiklerinde, işte o zaman Mekkeliler de *"İki sihirbaz birbirlerine destek oluyorlar."* demişlerdi.

49 – "De ki: 'Eğer –o ikisinin büyücü olduklarına dair– **doğru söyleyenler iseniz, Allah katından, hidayete** –doğruya– **bu ikisinden** –Musa'ya indirilen Tevrat ve bana indirilen Kur'an'dan– **daha çok ulaştıran bir kitap getirin de, ben ona uyayım.'"**

Bu ayette geçen, « فَأْتُوا » – *"getirin"* kelimesinin cevabı, *"ben ona uyayım"* manasında olan « أَتَّبِعْهُ » ibaresidir.

50 – Eğer sana cevap veremezlerse, bil ki onlar sadece kendi nefislerinin arzularına uymaktadırlar. Kim, Allah'tan bir yol gösterme olmaksızın kendi nefsinin arzusuna uyandan daha sapıktır. Şüphesiz Allah, zalimler toplumunu doğruya iletmez.

"Eğer sana cevap veremezlerse, –yani en doğru yola ileten Kitabı getirip ortaya koyma konusunda sana cevap vermezlerse– *bil ki* –artık onlar kendilerini söyledikleriyle bağlamışlardır. Artık ellerinde bir kanıtları kalmamıştır, yalnızca hevalarına ve– *onlar sadece kendi nefislerinin arzularına uymaktadırlar. Kim, Allah'tan bir yol gösterme olmaksızın kendi nefsinin arzusuna uyandan daha sapıktır."* Yani dinde böylelerinden daha sapık, heva ve heveslerine uyan başka biri yoktur.

Ayette geçen « بِغَيْرِ هُدًى » ifadesi, haldir. Yani rezilce bir şekilde, kendisi ile hevası, nefsi arasında başka bir şeye yermeksizin, rezil halde, demektir.

"Şüphesiz Allah, zalimler toplumunu doğruya iletmez."

51 – "Andolsun, düşünüp öğüt alsınlar diye o sözü –Kur'an ayetlerini– **onlara peş peşe ulaştırdık."**

Bu ayette geçen « وَصَّلْنَا » kelimesi, ardı arası kesilmeksizin, tekrar tekrar ulaştırdık, demektir.

Yani Kur'an, ardı arkası kesilmeksizin onlara inip durdu. İçinde vaatları ve tehditleriyle, kıssaları ve ibretleriyle, öğütleriyle ardı arası kesilmeksizin inmeye devam etti. Ondan öğüt alsınlar da, kurtuluşa ersinler istendi.

52. – 55. AYETLER

اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوا اٰمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ اُولٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾

Meâli

52. Bu Kur'an'dan önce kendilerine kitap verdiklerimiz var ya, işte onlar ona da inanırlar.

53. Kur'an kendilerine okunduğu zaman, şöyle derler: "Ona inandık, şüphesiz o Rabbimizden gelen gerçektir. Şüphesiz biz ondan önce de müslümandık."

54. İşte onların, sabredip kötülüğü iyilikle savmaları ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcamaları karşılığında, mükâfatları kendilerine iki kez verilecektir.

55. Boş sözü işittikleri vakit ondan yüz çevirirler ve şöyle derler: "Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz de size. Selâm olsun size. Biz cahilleri istemeyiz."

Tefsiri

52 – Bu Kur'an'dan önce kendilerine kitap verdiklerimiz var ya, işte onlar ona –Kur'an'a– **da inanırlar."**

Bu ayette geçen « اَلَّذِينَ » ilgi zamirinin haberi, « هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ » – *"işte onlar Kur'an'a da inanırlar"* cümlesidir.

53 – "Kur'an kendilerine okunduğu zaman, şöyle derler: "Ona inandık, şüphesiz o Rabbimizden gelen gerçektir. Şüphesiz biz ondan önce de –Kur'an inmezden önce de– **Müslümandık.'"** Yani İslam dini üzereydik. Muhammed'e (sav) inananlardandık.

Ayette yer alan « اِنَّهُ » kavli, Kur'an'a iman etmelerinin gerekçesidir, onun illetini göstermektedir. Çünkü mademki o Kur'an, Allah'tan gelen hak bir kitaptır, öyleyse ona inanılmaya değerdir.

Yine ayette geçen « اِنَّا » kavli de, « اٰمَنَّا » – *"inandık"* kavlini açıklamaktadır. Çünkü bu ifade ile hem yakın geçmişte inanmış olmaları ve hem de uzak geçmişte inanmış olmalarına da ihtimali bulunmaktadır. Böylece onların önceden iman ettiklerini haber vermiş olmaktadır.

54 – İşte onların, sabredip kötülüğü iyilikle savmaları ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcamaları karşılığında, mükâfatları kendilerine iki kez verilecektir.

Yani hem Tevrat'a ve hem Kur'an'a iman etmede sabırlı olmaları, ya da Kur'an henüz inmezden önce ona iman etmede ve onu beklemede sabretmeleri ile indikten sonra da aynı sabrı devam ettirmeleri bakımından kendilerine ödülleri ikişer kez verilecektir. Ya da müşriklerle Kitap ehlinin eza ve cefalarına sabretmeleri sebebiyle mükâfatları iki kat olarak verilecektir. Çünkü onlar– *kötülüğü iyilikle savarlar.* –Yani taat yoluyla masiyeti ve hilm/yumuşaklık yoluyla da eza ve cefayı önlerler. Aynı zamanda:– *kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcarlar."* zekâtlarını veririler.

55 – Müşriklerden sövgü ve küfür gibi **"Boş** –batıl ve asılsız– **sözü işittikleri vakit ondan yüz** çevirirler **ve** –o boş ve batıl söz söyleyenlere– **şöyle derler: 'Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz de size. Selâm olsun size,** –bizden size zarar gelmez. Sizin boş ve batıl sözleriniz yüzünden biz size saldıracak değiliz, size aynıyla karşılık da verecek değiliz, sizler, bizden yana güvencede ve emanımız altındasınız.– **Biz cahilleri istemeyiz.'"** Biz cahillerin arasına katılıp onlarla sohbet etmeyiz, içlerine karışmayız.

56. – 61. AYETLER

إِنَّكَ لَا تَهْدِى مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَشَٓاءُ ۚ وَهُوَ
اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ وَقَالُوا اِنْ نَتَّبِعِ الْهُدٰى مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ
اَرْضِنَا ۜ اَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا اٰمِنًا يُجْبٰٓى اِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ
شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَكَمْ
اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ۚ فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ
مِنْ بَعْدِهِمْ اِلَّا قَلِيلًا ۜ وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ
مُهْلِكَ الْقُرٰى حَتّٰى يَبْعَثَ فِٓى اُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا ۚ
وَمَا كُنَّا مُهْلِكِى الْقُرٰٓى اِلَّا وَاَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَٓا اُوتِيتُمْ مِنْ
شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ۜ
اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾ اَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ كَمَنْ
مَتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾

Meâli

56. Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir. O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir.

57. Onlar, dediler ki: "Sizinle beraber doğru yolu tutarsak, kendi yurdumuzdan koparılıp çıkarılırız." Biz onları tarafımızdan bir rızık olarak, her türlü meyve ve mahsullerin kendisinde toplandığı, saygın ve güvenlikli bir yere yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler.

58. Biz nimetler içinde şımaran nice memleket halkını helâk etmişizdir. İşte yurtları! Kendilerinden sonra içlerinde pek az oturulmuş. *(O yurtlara)* biz varis olduk, biz.

59. Rabbin, ülkelerin merkezî yerlerine, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe oraları helâk edici değildir. Zaten biz, halkları zalim olmadıkça memleketleri helâk etmeyiz.

60. *(Dünyalık olarak)* size verilen her şey, dünya hayatının geçimliği ve süsüdür. Allah'ın katındaki ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?

61. Kendisine güzel bir vaadde bulunduğumuz ve o vaad edilen şeye kavuşacak olan kimse, dünya hayatının geçimliklerinden yararlandırdığımız, sonra da kıyamet günü *(hesaba çekilmek için)* huzura getirilecek kimse gibi midir?

Tefsiri

56 – "Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. –Yani ister senin kavminden olsun, ister olmasın sen, İslam'a girmeleri için onlardan hiçbirisini sokmaya kadir olamaz, güç yetiremezsin.– **Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir.** –Yani Allah, diledikleri için doğru yola girme fiilini yaratır. Çünkü– **O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir.**" Kim doğru yolu hidayeti seçecek, kim kabul edecek, delillerden ve ayetlerden kim öğüt alacaksa en iyisini sadece Allah bilir. Zeccac diyor ki:

"Tefsir âlimleri, bu ayetin, Hz. Peygamberin (sav) *amcası Ebu Talib hakkında indiği konusunda icma etmişlerdir. Bunun da sebebi, Ebu Talib'in ölüm döşeğinde iken şöyle demiş olmasıdır:*

– Ey Haşim oğulları! Muhammed'i tasdik edin, doğrulayın ki kurtuluşa eresiniz. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) *şöyle buyurur:*

– 'Amcacığım! Sen Haşim oğullarına bunu emrediyorsun ama, kendini bunun dışında tutuyorsun, Neden?!" Amcası da yeğeni Hz. Muhammed'e (sav)*:*

– Kardeşim oğlu! Söyle benden istediğin nedir? der. Resulullah da (sav) *şöyle buyurur:*

– 'Senden istediğim şey, Allah katında sana tanıklık etmem için, senin, La İlahe İllallah, demendir.' Ebu Talib de buna cevap olarak şöyle söyler:

– Ben de senin doğru olduğunu biliyorum. Ancak ben, 'Ebu Talib, ölüm döşeğinde korktu da, Muhammed'e korkusundan iman etti' demelerinden korkuyorum." [25]

Burada geçen « أَهْدَى » hidayet sigası / kipi her ne kadar genel / amm ise de, bu ayet, Mutezile aleyhinde bir delildir. Çünkü Mutezile'ye göre hidayet, beyan açıklamaktan ibarettir. Bu manasıyla tüm insanlar hidayettedirler. Ancak hidayete ermeme sebepleri, kendi kötü tercihleridir.

Bu da gösteriyor ki, beyanın, açıklamanın ötesinde olan şey, aslında hidayet diye isimlendirilendir. Bu da, doğruya ulaşmanın, hidayetin yaratılması, buna dair muvaffakiyetin ve kudretin verilmesi ve sağlanmasıdır.

57 – Onlar, dediler ki: "Sizinle beraber doğru yolu tutarsak, kendi yurdumuzdan koparılıp çıkarılırız." Biz onları tarafımızdan bir rızık olarak, her türlü meyve ve mahsullerin kendisinde toplandığı, saygın ve güvenlikli bir yere yerleştirmedik mi?

---

[25] Hafız İbn Hacer diyor ki: *"Ben bu ifadeye rastlayamadım. Ebu Talib'in ölümü ile ilgili kıssa Buhari ile Müslim'de Said b. Müseyyeb'den oğlu yoluyla farklı bir şekilde veya bundan çok daha muhtasar olarak özet bilgi tarzında verilmiştir."* Zemahşeri, Haşiyetu'l-Keşşaf, 3/408.

Bu rivayetin Keşşaf'ta yer alan tamamı şöyledir: "Ebu Talib ölüm döşeğinde iken demiş ki: *'Ey Haşim Oğulları topluluğu! Muhammed'e itaat edin, onu tasdik edin ki kurtuluşa eresiniz, doğru yolu bulasınız.'* Bunun üzerine Resulüllah (sav): *'Sen onlara nasihat edip emir veriyorsun ama kendini bunun dışında tutuyorsun, neden?!'* diye sorar. Amcası da: *'Kardeşim oğlu! İstediğin nedir?'* der. Resulüllah (sav) da şöyle buyurur: *'Senden istediğim bir tek kelimedir. Sen şu onda bu dünyadaki son günlerini ve demlerini yaşıyorsun. Sen La İlahe İllallah, diyeceksin. Ben de Allah katında senin için, lehinde tanıklık edeceğim.'* Ebu Talib de buna cevap olarak der ki: *'Yeğenim! Ben de senin kesin olarak doğru olduğunu ve doğru söylediğini bilmişimdir. Ancak benim rahatsız olduğum şey, «ölüm esnasında korktu da, ona inandı» demelerindendir. Eğer bu durum, ölümümden sonra senin ve senin dedelerinin aleyhine bir aşağılık, bir sövgü haline getirmeyeceklerini bilsem, kesin olarak o kelimeyi söylerdim. Şu ayrılık demlerinde onu ikrar etmekle gözünü aydın kılmak isterdim. Senin aşırı ısrarın, gayretin ve öğütlerin için bunu yapardım. Ancak bilmelisin ki ben, Abdulmuttalib, Haşim ve Abdulmenaf oğullarının büyüklerinin dinleri üzerinde öleceğim."* Zemahşeri, Keşşaf, 3/408.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, İbn Hacer, bu uzun metni bulamadığını ve fakat Buhari ve Müslim'de özetin de özeti denebilecek bir rivayetin olduğundan söz etmiştir. (Çeviren)

Kureyşliler diyordu ki: *"Biz de senin hak üzere olduğunu kesinlikle biliyoruz. Bizim endişemiz, sana uymamız halinde, bu sebepten ötürü bütün Araplar bize karşı cephe alırlar ve bizi bulunduğumuz yerden, yurdumuzdan, Mekke'den çıkarıp atarlar."* Allah (cc) da, kâfir olmalarına rağmen onları Beytullah'ta, harem içerisinde onları her kötülükten güvencede kıldığını, Harem'de onları yerleştirdiğini, nitekim onun saygınlığı sayesinde, oradaki bitkileri, yetişen ürünleri de güvencede kıldığını, hemen her taraftan oraya meyveler devşirilip getirildiğini, bütün bu gerçekler karşısında onların oradan, Mekke'den koparılıp atılacaklarını, Beytullah'ın saygınlığına bir de İslam'ın saygınlığını eklediklerinde güvenlerinin yok olacağı konusu da nereden çıkarıyorlardı? Neye dayanarak bunu söylüyorlar, buyurarak bu hüccetle laflarını ağızlarına tıkadı ve onları susturdu. Güvencenin Harem halkına isnat edilmesi hakikattir, fakat Harem'e isnadı ise mecazdır.

Medine Okulu, Yakub ve Sehl, « يُجْبَى اِلَيْهِ » kavlindeki, kelimesini, « ت » harfiyle « تُجْبَى » olarak kıraat etmişlerdir. Yani, Mekke'ye celp edilirler, her şey oraya toplanıp gelir. Bu durumda, *"her türlü meyve ve mahsullerin kendisinde toplandığı"* ibaresinde belirtildiği gibi her yerden ve her bölgeden meyveler, ürünler Allah'ın (cc) bir lütfu ve ihsanı gereği oraya toplanır, oraya getirtilir. Ayette geçen « كُلِّ شَيْءٍ » *"külliyet / her şey"* ifadesiyle, *birçok şeyler* demek istenmiştir. Yani kesret / çokluk anlamınadır. Nitekim:

﴿ وَاُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ﴾

"Her şey onun emrine verilmiş" [26] ayetindeki *"her şey"* ifadesi de böyledir.

Yine ayette geçen: « رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا » – *"tarafımızdan bir rızık olarak"* ibaresinde yer alan, « رِزْقًا » – *"rızk"* kelimesi mastar/kök fiildir. Çünkü: « يُجْبَى اِلَيْهِ » – *"oraya toplanır"* kavlinin manası, « يُرْزَقُ » – *"rızıklandırılır"* demektir. Ya da bu ibare, mefulün leh'tir veya « ثَمَرَاتُ » kelimesinden haldir. Ancak, eğer « ثَمَرَاتُ » kelimesi, merzuk yani rızıklandırılmış olmak manasında olursa, böyledir. Çünkü bu durumda, ifade,

---

[26] Neml, 23.

izafete tahsis edilmiş olur. Nitekim kelime, sıfata tahsis edilen nekireden dolayı da mansub olabilir.

"Fakat onların çoğu bilmezler." Bu, « مِنْ لَدُنَّا » kavline müteallıktir. Yani onlardan çok azı, gelen bu rızkın Allah (cc) katından geldiğini bilir. Birçokları ise, cahildirler ve bunu bilmezler. Eğer gelen rızkın Allah (cc) katından geldiğini bilmiş olsalardı, o zaman korku ve güvencenin de Allah (cc) katından olduğunu bilirlerdi. O zaman buna iman etmeleri durumunda ise, artık oradan koparılıp atılacakları korku ve endişeleri de kalmazdı.

58 - Biz nimetler içinde şımaran nice memleket halkını helâk etmişizdir. İşte yurtları! Kendilerinden sonra içlerinde pek az oturulmuş. (O yurtlara) **biz varis olduk, biz.**

Biz nimetler içinde şımaran nice memleket halkını helâk etmişizdir.

Bununla Mekke halkı tehdit edilip akıbetlerinin kötü olacağı ile korkutuluyor. Çünkü durumları öyle olduğu halde, Allah'ın kendilerine ikramda bulunduğu nimetlere karşı şükretmemişler, o nimetler içerisinde şımararak nimeti nankörlükle karşılamışlardı. Allah (cc) da onları helak etmişti. İşte bunların da sonlarının öyle olacağıyla korkutuluyor ve bu nedenle tehdit ediliyorlardı.

Ayette yer alan « كَمْ » kelimesi, « أَهْلَكْنَا » fiiliyle mansub kılınmış, « مَعِيشَتَهَا » kelimesi de cer edanın hazfi ve fiile eklemekle mansub duruma gelmiştir. Yani kelime, « فِي مَعِيشَتِهَا » demektir.

« الْبَطَرُ » : Zenginliğin getirdiği kötü yükü taşımaktır, şımarmaktır. Bu da, varlıklı kişinin olması gereken konuda Allah'ın (cc) hakkını korumamasıdır.

"İşte yurtları! ..." Yani içinde yaşadıkları, hayatlarını geçirdikleri evlerinin izleri ve kalıntıları hala duruyor. Sizler de onları seferlerinizde görüyorsunuz. Semûd kavminin kaldığı yerlerin kalıntıları, harabeleri, Şuayb kavminin ve daha başkalarının geride bıraktıkları eserlerin kalıntıları hala ayaktadır.

"... kendilerinden sonra içlerinde pek az oturulmuş..." Yani kalan yerlerde orada gelip yerleşenler sadece yolcular, oradan gelip geçenler, bir gün veya kısa bir süre, bir saatlik bir zaman dilimi gibi kalarak geçip gitmişlerdir. Ayette geçen « لَمْ تُسْكَنْ » kavli, haldir. Burada amil de işaret ismidir.

İşte o yurtlara *"Biz varis olduk, biz."* Yani sakinlerin içinde yaşadıkları o yerleşim alanlarına bundan böyle biz varis olduk, hepsi de bize geçti. Artık bundan böyle oralarda bizden başkası tasarruf yetkisine sahip değildir.

59 – "Rabbin, ülkelerin merkezî yerlerine, kendilerine –her vakit ve her zaman– **ayetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe** –böylece onların gerekçelerini ellerinden alıp hüccetle susturmadıkça, mazeretlerini ellerinden almadıkça– **oraları helâk edici değildir."**

Kıraat imalarından Hamza ve Ali ayette geçen, « أُمِّهَا » kelimesini, « ا » harfinin esre harekesiyle « إِمِّهَا » olarak kıraat etmişlerdir. Yani *"öyle bir ülkede helak ettik ki, orası diğer ülkelerin anası yani temeli, merkezi ve en önemli ve en büyük olanıdır. İşte oraya bir elçi göndermedikçe halkını helak edecek değildir."*

Veya mana şöyle de olabilir: *"Allah'ın hükmü ve hakkında kararı kesinleşmiş olan bir yerin halkını helak edici değildir. Ta ki Ümmül-Kura'ya* (Mekke'ye) *peygamber gönderinceye ve "kendilerine ayetlerimizi* –Kur'an'ı– *okuncaya dek. Ancak peygamber gönderdikten ve ayetlerimiz de kendilerine okunduktan sonra onları helak eder."* Çünkü dünya Mekke'nin altından, merkezinden itibaren döşenip yuvarlaştırılmıştır.

"Zaten biz, halkları zalim olmadıkça memleketleri helâk etmeyiz." Yani biz onlardan herhangi bir intikam ve öç almak için, bir toplumu ya da kavmi helak etmeyiz. Meğerki işledikleri zulümleri yüzünden azabı hak etmiş olsunlar. İşte o zaman onları helak ederiz. Zulümleri ise, küfür ve inkârlarıdır, hakka karşı direnip inat etmeleridir. Kendilerine her şey açıkladıktan, mazeretlerine bir diyecekleri kalmadıktan sonra da büyüklenmeye devam etmeleri ve bunda direnmeleridir.

60 – Dünyalık olarak– **"Size verilen her şey, dünya hayatının geçimliği ve süsüdür."** Yani dünya ile ilgili sebeplerden elinize her ne

geçerse, onlar sadece çok az bir süre oyalanıp eğlenmeniz için bir geçimliktir. Bu az süre de, sadece fani olan şu hayat süresinden başkası değildir. **"Allah'ın katındaki** –sevap ve ödül– **ise** –aslında dünyadaki her şeyden bizatihi– **daha hayırlı ve daha kalıcıdır.** –Daim ve süreklidir.– **Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?"** Sürekli ve kalıcı olanın fani ve geçici olandan daha hayırlı olduğuna dair, siz hala aklınızı başınıza devşirmeyecek misiniz?

Ayetin sonunda yer alan, « أَفَلَا تَعْقِلُونَ » kavlini, kıraat imamlarından Ebu Amr, « يَعْقِلُونَ » ve « تَعْقِلُونَ » olarak hem « ي » ve hem « ت » harfleriyle okumanın muhayyerliğine işaret etmiştir, öyle de böyle de okunabileceğini zikretmiştir. Ebu Amr dışındakilerin tamamı, sadece « ت » harfiyle, « تَعْقِلُونَ » olarak okunacağını, başka türlü okunmayacağını ileri sürmüşlerdir.

İbn Abbas'tan (rma) rivayete göre: *"Yüce Allah dünyayı yaratınca, onun için de yarattığı insanları da üç sınıf olarak, Mü'min, Münafık ve Kâfir olarak yaratmıştır. Mü'min; sadece bundan azığını alır, Münafık, süsüyle ilgilenip süslenir. Kâfir ise dünyadan yararlanır."* Sonra da şu ayeti okur:

61 – "Kendisine güzel bir vaadde –cennet vadinde– **bulunduğumuz..."** çünkü cennetten daha güzel bir şey yoktur. Zira cennet kalıcıdır, süreklidir. Nitekim bu nedenle cennete « الْحُسْنَى » adı verilmiştir. **"ve o vaad edilen şeye kavuşacak olan kimse,** –yani onu gören, onu elde eden, cennet kendisine isabet eden kimse,– **dünya hayatının geçimliklerinden yararlandırdığımız, sonra da kıyamet günü** –hesaba çekilmek, cehennem ateşine atılmaları için– **huzura getirilecek kimse gibi midir?"**

Bu ayetin bir benzeri de şöyledir:

﴿ فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴾

"Onlar (İlyas'ı) yalanladılar. Bu yüzden onların hepsi de cehenneme götürüleceklerdir." [27]

---

[27] Saffat, 127.

Bu (61.) ayet, Resulullah (sav) ile lanetli Ebu Cehil hakkında nazil olmuştur. Ya da Hz. Ali, Hz. Hamza (rma) ve Ebu Cehil hakkında inmiştir. Veya müminlerle kâfirler hakkında inmiştir.

Bu ayette geçen « أَفَمَنْ » kavlinin başındaki « فَ » harfi -ki ayetin başında yer alan ilk « فَ » harfidir-, bu ilk « فَ » harfinin manası şöyledir: Allah (cc), dünya hayatındaki şeyler ile Allah (cc) katında olan güzel nimetlerin birbirinden tamamen ayrı olduğunu açıkladıktan sonra, hemen bunun peşinden « أَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ » diye devam eden ayetini getirdi.

Yani, *"İkisi arasındaki bu çok açık ve net olan farklılıktan sonra, hiç dünya ya sarılanlar ile ahiret hayatı için çalışanlar bir olur mu?"* demektir.

Sonra gelen ikinci « فَ » harfi yani « فَهُوَ » kavlinin başındaki « فَ » harfine gelince, bu sebep/neden bildirmek içindir. Çünkü vadedilene kavuşmak, verilen vaad yani söz sebebiyledir. Yine ayetteki « ثُمَّ » harfi de terahi içindir. Yani kıyamet gününde hazır bulundurulmaları, dünyadaki faydalanma olayından sonra, onun arkasından ötekisinin geleceğini ifade eder.

Kıraat otoritelerinden Ali, « ثُمَّ هُوَ » kavlini « ثُمَّ هْوَ » diye okumuştur. Nitekim tıpkı, « عَضُدٌ » kelimesini « عَضْدٌ » olarak okunması gibidir. Burada munfasıl (ayrı) durumda olan kelime, muttasıl (bitişik) olan kelimeye benzetildi.

62. – 67. AYETLER

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾
قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هٰؤُلَٓاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَاۚ
أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَاۚ تَبَرَّأْنَٓا إِلَيْكَ مَا كَانُٓوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾
وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَٓاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَأَوُا
الْعَذَابَۚ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَٓا
أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَٓاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا
يَتَسَٓاءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسٰٓى أَنْ
يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾

Meâli

62. Allah, onlara seslenerek diyecek ki: "Hani benim, var olduğunu iddia ettiğiniz ortaklarım?"

63. Haklarında azap hükmü gerçekleşenler, şöyle diyecekler: "Ey Rabbimiz! İşte şunlar bizim azdırdıklarımızdır. Kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık. Şimdi de onlardan uzaklaşıp sana döndük. Zaten *(gerçekte)* onlar bize tapmıyorlardı."

64. Onlara, denir ki: "Haydi ortaklarınızı çağırın!" Onlar da çağırırlar fakat ortakları onlara cevap veremez. Azabı görürler. Keşke onlar *(dünyada iken)* doğru yola gelselerdi.

65. Allah, o gün onlara seslenerek diyecek ki: "Peygamberlere ne cevap verdiniz?"

66. O gün onlara karşı bütün haberler kapanmıştır. Artık birbirlerine de soramazlar.

67. Ama tövbe edip iman eden ve salih amel işleyen kimsenin kurtuluşa erenlerden olması umulur.

Tefsiri

62 – Allah, onlara seslenerek diyecek ki: "Hani benim, var olduğunu iddia ettiğiniz ortaklarım?"

"Allah, onlara –kâfirlere– *seslenerek, ..."* Bu sesleniş, onları kınama ve aşağılama anlamında olan bir sesleniş olacaktır. Bu ifade, daha önceki ayette geçen « يَوْمَ الْقِيَامَةِ » kavline matuftur. Ya da bu, hatırla manasına gelen ve metinde yer almayıp ve fakat var sayılan « أُذْكُرْ » kelimesiyle mansubtur.

"...diyecek ki: "Hani benim, var olduğunu iddia ettiğiniz ortaklarım?" Çünkü kâfirler böyle iddia ediyorlardı.

Ayette yer alan ve iddia etmek manasına gelen « تَزْعُمُونَ » kelimesinin her iki mefulü de mahzuftur. Bu itibarla cümlenin takdiri şöyledir: *"Siz, onların benim ortaklarım olduğunu ileri sürüyordunuz."* Öte taraftan bu « تَزْعُمُونَ » kelimesinin « ظَنَنْتُ » yani « ظَنَّ » kökünden olması hasebiyle, bu kelimenin her iki mefulünün mahzuf olması da caiz olur. Çünkü iki mefulden biriyle yetinmek delil olmak için caiz değildir.

63 – Haklarında azap hükmü gerçekleşenler, şöyle diyecekler: "Ey Rabbimiz! İşte şunlar bizim azdırdıklarımızdır. Kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık. Şimdi de onlardan uzaklaşıp sana döndük. Zaten (gerçekte) **onlar bize tapmıyorlardı."**

"Haklarında azap hükmü gerçekleşenler, –yani şeytanlar, küfür önderleri,– *şöyle diyecekler: ..."*

Burada geçen *"haklarında azap hükmü gerçekleşenler"* kavli, yaptıklarının gereği olarak suçları sabit olan ve haklarında ceza ve azap kesinleşmiş olanlar, demektir. Bu adeta Rabbimizin şu kavlinin ifade ettiği şey demektir. Allah buyuruyor ki:

﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾

"Cehennemi hem cinlerden ve hem insanlardan bir kısmıyla dolduracağım." [28]

"Ey Rabbimiz! İşte şunlar bizim azdırdıklarımızdır." Kendilerini sana ortak koşmaya davet ettiklerimizdir, kandırıp azdırdıklarımızdır. (Bu da onun sıfatıdır. Burada Mevsule raci olan kelime ise mahzuftur.) *"Kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık."* Bu ayette geçen ve *"İşte şunlar..."* manasında olan, « هٰؤُلَاءِ » kavli, mübtedadır. Bunun haberi de, « اَغْوَيْنَاهُمْ » kavlidir. « كَمَا غَوَيْنَا » kavlinde yer alan « كَ » harfi de mahzuf olan bir mastarın sıfatıdır.

Bunun da takdiri, şöyledir: « اَغْوَيْنَاهُمْ فَغَوَوْا غَيًّا مِثْلَ مَا غَوَيْنَا » demektir. Manası da şöyledir: *"Onları öylesine azdırdık ki, tıpkı bizim azmamız gibi azdırılmakla kaldılar."* Yani burada demek istiyorlar ki:

"Biz sadece kendi isteğimizle azdık, onlar da kendi istekleriyle azdılar. Çünkü bizim onları azdırmamız sadece bir vesveseden ve aldanmadan ibarettir O halde bizim azmamızla onların azmaları arasında herhangi bir fark yoktur. Eğer bizim onları yanıltarak ve aldatarak küfre çağırdığımız söz konusu ise, bunun karşılığında da Allah onları imana davet etmiştir. Çünkü Allah'ın verdiği bir akıl vardır, akıl deliline göre hareket etselerdi ya!? Allah, kendilerine peygamberler gönderdi, o peygamberlere kitaplar indirdi. Akıllarını kullansalardı ya!?"

Bu durum adeta Rabbimiz şu ayetinde ifadesini bulduğu gibidir:

﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ﴾

"(Hesapları görülüp) ***iş bitirilince, şeytan diyecek ki: 'Şüphesiz Allah size gerçek olanı vaat etti, ben de size vaat ettim ama, size yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm de yoktu. Ben sadece***

[28] Secde, 32/13.

sizi inkâra çağırdım. Siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin." [29]

"Şimdi de onlardan –ve tercih ettikleri küfürden– *uzaklaşıp sana döndük. Zaten* –gerçekte– *onlar bize tapmıyorlardı."* Bilakis onlar kendi hevalarına tapıyorlar, şehvetlerine itaat ediyorlar. İki cümle arasında bir atıf / bağ edatının olmaması, aslında ikinci cümlenin de aynen birinci cümle manasında olması sebebiyledir.

64 – Onlara, –müşriklere, ortak koşanlara– **denir ki: "Haydi ortaklarınızı** –sizi azaptan kurtaracağınızı sandığınız putlarınızı– **çağırın!" Onlar da çağırırlar fakat ortakları onlara cevap veremez. Azabı görürler. Keşke onlar** –dünyada iken– **doğru yola gelselerdi.**

Burada « لَوْ » kelimesinin cevabı mahzuftur. Yani bu, *"azabı gördükleri zaman"* demektir.

65 – Allah, o gün onlara seslenerek diyecek ki: –Size gönderilen– **"Peygamberlere ne cevap verdiniz?"**

Burada önce Allah'a (cc) ortak koştukları şeylerden ötürü, Allah (cc) onları kınamakta ve aşağılamaktadır. Sonra da şeytanların veya küfürde önderlik edenlerin sözkonusu olan kınama ve aşağılama sebebiyle bunların söylediklerini aktardı. Çünkü putlara tapınmaları sebebiyle kınanıp kötülenince, bunun üzerine, aslında şeytanların kendilerini azdırıp doğru yoldan saptırdığını bir mazeret olarak ileri sürerler. Sonra da bunları daha da rezil eden şeye, tapındıkları ilahlarından medet beklemeleri, onlardan yardım istemeleri kendilerine söyleniyor. Onların, kendilerine tapmakta olanlara yardım etmekte aciz olduklarını, hiçbir şey yapmayacaklarını belirtiyor. Sonrasında da kendilerine gönderilen elçileri hüccet ve kanıt gösterilerek büsbütün susturulmaları sağlanıyor. Artık bir başka gerekçe bulmalarına fırsat tanınmıyor.

66 – "O gün onlara karşı bütün haberler kapanmıştır." Ellerinde hiçbir kanıtları, delil ve hüccetleri kalmamıştır veya bütün haber alma kapıları yüzlerine kapanmıştır. Yine denildiğine göre, verecek bir cevap bulamamışlardı. Çünkü akıllarında verebilecekleri bir cevap olmayınca, bundan böyle ne ile ve nasıl cevap vereceklerini bilmiyorlar.

---

[29] İbrahim, 22.

"Artık birbirlerine de soramazlar." Yani bir mazeret ve hüccet konusunda birbirlerine de soracakları bir şeyleri kalmamıştır. Çünkü arkadaşının da yanında geçerli bir mazeretini veya hüccetini olabileceği beklentisi de yoktur. Artık orada cevaptan aciz kalışları bakımından hepsi de eşit durumdadırlar, birbirlerine hiçbir üstünlükleri de yoktur.

67 – Ama –şirkten– **tevbe edip** –Rabbine ve O'nun katından gelene– **iman eden ve salih amel işleyen kimsenin** –Allah katında– **kurtuluşa erenlerden olması umulur.**

Ayette geçen ve *"Belki, umulur ki"* manasında olan « عَسَى » kelimesi ikramın ve cömertliğin gerçek olacağına işarettir. Bu ayette aynı zamanda İslam üzere devam eden müslümanlara da bir müjde, kâfirleri de iman etmeye teşvik bulunmaktadır.

❁ ❁ ❁

68. – 70. AYETLER

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْاُو۫لٰى وَالْاٰخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

Meâli

68. Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların ise seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır ve yücedir.

69. Rabbin, onların sinelerinin gizlediğini de açığa vurduklarını da bilir.

70. O, Allah'tır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Dünyada da ahirette de hamd O'na mahsustur. Hüküm yalnızca o'nundur. Kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.

Tefsiri

68 – Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların ise seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır ve yücedir.

Bu ayet, Velid b. Muğire'ye cevap olarak nazil olmuştur. Çünkü o ve benzerleri:

﴿ لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴾

"Bu Kur'an iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?" diyorlardı.[30] Velid, burada kendisini veya Urve bin Mes'ud es-Sakafi'yi kast ediyordu.

---

[30] Zuhruf, 31.

"Rabbin, dilediğini yaratır..." Burada fiillerin yaratılmasına da delalet vardır. Burada *"...ve seçer"* anlamında olan « وَيَخْتَارُ » kelimesi üzerinde vakfedilir. Yani mana şöyle olmaktadır: *"Rabbin, dilediğini yaratır ve* –Rabbin dilediğini de– *seçer. Onların ise seçim hakkı yoktur."* Yani o inançsızların ve müşriklerin Allah (cc) üzerinde herhangi bir şekilde asla bir şey seçme hakları yoktur. Ancak Allah'ın (cc) onlar üzerinde seçim hakkı vardır. Burada, « مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ » kavlinin üzerine bir atıf yani bağ edatı gelmemiştir. Çünkü bu kavil, « يَخْتَارُ » kavlini açıklamaktadır. Mana şöyledir:

"Tercih ve seçim hakkı sadece yüce Allah'a (cc) hastır. Çünkü Allah (cc), yarattığı fiillerinde hikmet yönlerini en iyi kendisi bilir. Bu nedenle Allah'ın (cc) yaratmış olduğu herhangi bir varlığın Allah (cc) üzerinde ve O'na rağmen bir seçim hakkı yoktur."

Ancak bu manayı, « يَخْتَارُ » fiiline bağlayan ve vasledenler, yani *"onların da bu konu da seçim hakkı vardır"* tarzında bir anlama gidenler, amaçtan uzaklaşmış olurlar. Aksine « مَا » harfi, yaratılmışların böyle bir seçim haklarının olmadığını göstermektedir. Böylece seçim hakkının Allah'a (cc) has olduğunu kesin bir ifade ile aktarmış olmaktadır.

Eğer bir kimse bunun manası: *"Kulların da kendileri için hayır ve aslah olan şeyi seçmede hakkı var"* derse, bu durumda o kimse Mutezili bir düşünceye sapmış olur.

« الْخِيَرَةُ » kelimesi, « تَخَيَّرَ » kelimesinden alınmadır. Bu da mastar manasında kullanılır ki, bu da « اَلتَّخَيُّرُ » kelimesidir. Mana olarak ise, « مُتَخَيَّرٌ » demektir. Örneğin: « مُحَمَّدٌ خِيَرَةُ اللّٰهِ مِنْ خَلْقِهِ » ifadesi de böyledir. Yani, *"Muhammed, Allah'ın, kulları arasında seçtiği biridir."*

"Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır ve yücedir." Yani Allah (cc), onların kendisine ortak koşmalarından berri ve uzaktır. Çünkü Allah (cc), herhangi bir kimseye seçim hakkı vermekten de münezzehtir.

69 – "Rabbin, onların sinelerinin gizlediğini de –Resulullah'a karşı gizledikleri düşmanlıklarını da, haset ettiklerini de– **açığa vurduklarını da** –açıkça olan ta'n ve dil uzatmalarını da– **bilir**. Çünkü müşrikler, ondan başkasını peygamber olarak gönderseydi ya, diyorlardı.

70 – O, Allah'tır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Dünyada da ahirette de hamd O'na mahsustur. Hüküm yalnızca O'nundur. Kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.

"O, Allah'tır –İlahlık sadece ona hastır, ilah olmada tercih yalnız onundur.– *O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."* Yani birinci cümleyi aynen tasdik anlamında bir ifadedir. Örneğin: Kâbe kıbledir. Kıble sadece Kâbe'dir, ifadesi de aynen böyledir. *"Dünyada da ahirette de hamd O'na mahsustur."* Bu ifade, onların şu ifadeleriyle aynı demektir:

﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ﴾

"Bizden tasayı gideren Allah'a hamd olsun." [31] ve:

﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى صَدَقَنَا وَعْدَهُ ﴾

"Bize verdiği sözde sadık olan,... Allah'a hamd olsun." [32],

﴿ وَقِيلَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

"Ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun, denilmiştir." [33] gibi.

Cennette Allah'a hamd etmek bir tür lezzettir, külfet değildir. –Kulları arasında yargılama hakkı ve– *"Hüküm yalnızca o'nundur.* –Ve dirildikten sonra– *Kesinlikle O'na döndürüleceksiniz."* Onun huzurunda toplanacaksınız. Kıraat imamlarından Yakub, « تُرْجَعُونَ » kelimesini, « ت » harfinin fethası ve « ج » harfinin de kesresiyle, « تَرْجِعُونَ » diye okumuştur.

❁ ❁ ❁

[31] Fatır, 34.
[32] Zümer, 74.
[33] Zümer, 75.

71. - 75. AYETLER

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ
مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَٓاءٍ اَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ
اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ
اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ اَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِنْ
رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ
فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ اَيْنَ
شُرَكَٓائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾ وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا
فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُٓوا اَنَّ الْحَقَّ لِلّٰهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا
كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾

Meâli

71. De ki: "Ne dersiniz? Allah, üzerinize geceyi kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah'tan başka hangi ilâh size bir aydınlık getirir? Hâlâ duymayacak mısınız?"

72. De ki: "Ne dersiniz? Allah, üzerinize gündüzü kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah'tan başka hangi ilâh size içinde dinleneceğiniz bir gece getirebilir? Hâlâ görmeyecek misiniz?"

73. Allah, rahmetinden ötürü geceyi içinde dinlenesiniz; gündüzü de, lütfundan isteyesiniz ve şükredesiniz diye sizin için yarattı.

74. Allah, onlara seslenerek diyecek ki: "Hani benim, var olduğunu iddia ettiğiniz ortaklarım?"

75. Her ümmetten bir şahit çıkarırız ve *(kâfirlere)*, deriz ki: "Kesin delilinizi getirin." Onlar da gerçeğin Allah'a ait olduğunu bilirler ve *(Allah'a ortak diye)* uydurdukları şeyler kendilerini yüzüstü bırakıp kaybolup gitmişlerdir.

Tefsiri

71 – De ki: "Ne dersiniz? Allah, üzerinize geceyi kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah'tan başka hangi ilâh size bir aydınlık getirir? Hâlâ duymayacak mısınız?"

"De ki: 'Ne dersiniz?..." Bu manaya gelen « أَرَأَيْتُمْ » kavlini, Ali, « ا »'(hemze)siz olarak « أَرَيْتُمْ » okumuştur.

"Allah, üzerinize geceyi kıyamete kadar sürekli kılsaydı..." Ayette geçen, « سَرْمَدًا » kelimesi, « جَعَلَ » fiilinin ikinci mefulüdür. Bu da sürekli ve daimi olma manasınadır. « سَرْمَدًا » kelimesi « سَرْدٌ » kelimesinden alınmadır. Bu da peş peşe gelmek, aralıksız devam etmek demektir. Nitekim haram aylar için, *"Üçü Serd, biri ferttir."* denir ki bu, üç tanesi peş peşe gelir, sadece Recep ayı ferttir, tek olarak gelir. « سَرْمَدًا » kelimesindeki « م » harfi, zaittir. Kelime kalıp olarak « فَعْمَلٌ » tarzında « سَرْمَدٌ » olarak gelmiştir.

"Allah'tan başka hangi ilâh size bir aydınlık getirir? Hâlâ duymayacak mısınız?" Yani bana haber verin! Kim böyle bir şeye kadir olabilir? Kim güç yetirebilir?

72 – "De ki: "Ne dersiniz? Allah, üzerinize gündüzü kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah'tan başka hangi ilâh size içinde dinleneceğiniz bir gece getirebilir?"

Bu ayette, Yüce Allah, *"size içinde dinleneceğiniz bir gece"* manasında « بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ » dediği gibi, « بِنَهَارٍ تَتَصَرَّفُونَ فِيهِ » yani *"içinde tasarrufta bulunabileceğiniz bir gündüzü"* demedi. Aksine orada

"Ziya / aydınlık" kelimesine yer verildi. Bu da, güneşin aydınlığı demektir. Çünkü güneşe bağlı olarak birçok yararlı şeyler bulunmaktadır. Oysa mesele, sadece yaşamak olarak tasarrufta bulunmak değildir. Ama karanlık böyle değildir. Bu nedenle orada *"aydınlık"* manasına gelen « أَلظِّيَاءُ » kelimesini, *"Hala duymayacak mısınız?"* manasında olan « أَفَلَا تَسْمَعُونَ » kavliyle yan yana zikretti. Çünkü kulak, menfaatlerini anlatmada, niteliklerini tanıtmada gözün algılayamadıklarını, kavrayamadıklarını da hem algılar ve hem kavrar.

Nitekim gece de *"Hâlâ görmeyecek misiniz?"* manasına gelen « أَفَلَا تُبْصِرُونَ » kavliyle yakın olarak zikredilmiştir. Çünkü senden başkası, karanlığın yararlarını senden daha iyi görür. Oysa senin içinde yaşadığını, sükûnet bulduğun gündüzde göremediğini, başkası geceleyin görebilir. Bu ve benzeri şeyler...

73 – "Allah, rahmetinden ötürü geceyi içinde dinlenesiniz; gündüzü de, lütfundan isteyesiniz..." –Bu, *lef ve neşr* kabilinden bir anlatım ve sanat tarzıdır.[34] **".. ve** –Allah'ın nimetlerine– **şükredesiniz diye sizin için yarattı."**

Zeccac diyor ki buna şu şekilde mana vermek de caiz olabilir:

"Her iki durumda da, gece ve güz vakitlerinde de dinlenesiniz ve her ikisinde de Allah'ın fazlını ve ikramını, lütfunu arayasınız... diye yarattı." Yine mana şöyle olmaktadır:

"Zaman olarak gece ile gündüzü (sizin için yarattı) *ki, orada dinlenesiniz ve orada Allah'ın lütfundan isteyesiniz."*

74 – Allah, onlara seslenerek diyecek ki: "Hani benim, var olduğunu iddia ettiğiniz ortaklarım?"

Bu ayetin aynısı, daha önce de 62. ayet olarak bu sure de geçmişti. Allah (cc), müşrikleri kınamayı ve aşağılamayı dile getirmek için bu ayeti burada aynen tekrarlamış oldu. Çünkü Allah (cc), asla kendisine

[34] **Leffü Neşr:** Bedi sanatlarındandır. Birkaç şeyi sözün başında sıraladıktan sonra bunlarla ilgili nitelik veya özellikleri daha aşağıda zikretmekten ibaret olan bir sanattır. (Çeviren)

ortak koşulmasını sevmez, burada yeniden onlara hatırlatmada bulunarak, Allah'ın (cc) gazabını çeken en büyük günahın, Allah'a (cc) ortak koşmak olduğunu onlara bildirmektir. Nitekim Allah'ın (cc) rızasını kazanmanın da en etkili yolu, o tevhid inancını egemen kılmak için çalışmak ve tevhidi yaşamaktır. Bu, Allah'ın hoşuna en çok giden şeydir.

75 - Her ümmetten bir şahit –peygamberlerini şahit olarak– **çıkarırız.** –Çünkü peygamberler ümmetleri üzerinde tanıktırlar. Ümmetleri hangi amel üzerinde olmuşlarsa, ona tanıklık edeceklerdir.– **ve** –o kâfirler ümmetlere– **deriz ki:** –üzerinde bulunduğunuz şirk inancına ve Resulullah'a (sav) karşı çıkmaya ilişkin olarak– **Kesin delilinizi getirin.** –Bu durumda– **Onlar da gerçeğin** –hakkın ve tevhidin– **Allah'a ait olduğunu bilirler ve** –Allah'a ortak diye– **uydurdukları şeyler kendilerini yüzüstü bırakıp kaybolup gitmişlerdir.**

Oysa onlardan kendileri için şefaat edeceklerini bekliyorlardı ama çevrelerinde hiçbiri kalmamıştır. Hepsi de yok olup gitmişlerdir.

76. – 78. AYETLER

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ وَاٰتَيْنَاهُ مِنَ
الْكُنُوزِ مَٓا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُٓوأُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ
قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ وَابْتَغِ فِيمَٓا اٰتٰيكَ
اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَٓا
أَحْسَنَ اللّٰهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ
الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾ قَالَ إِنَّمَٓا أُوتِيتُهُ عَلٰى عِلْمٍ عِنْدٖي أَوَلَمْ يَعْلَمْ
أَنَّ اللّٰهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهٖ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً
وَأَكْثَرُ جَمْعًا وَلَا يُسْـَٔلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

Meâli

76. Şüphesiz Karun, Musa'nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz ona, anahtarlarını *(bile taşımak)* güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik. Hani, kavmi kendisine şöyle demişti: "Böbürlenme! Çünkü Allah, böbürlenip şımaranları sevmez."

77. "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez."

78. Karun, dedi ki: "Bunlar bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir." O, Allah'ın kendinden önceki nesillerden, ondan daha kuvvetli ve daha çok mal biriktirmiş kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor muydu? Suçlulukları kesinleşmiş olanlara günahları konusunda soru sorulmaz *(Çünkü Allah hepsini bilir)*.

Tefsiri

76 – Şüphesiz Karun, Musa'nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz ona, anahtarlarını (bile taşımak) **güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik. Hani, kavmi kendisine şöyle demişti: "Böbürlenme! Çünkü Allah, böbürlenip şımaranları sevmez."**

"Şüphesiz Karun, ..." Karun ismi hem Arapça bir kelime olmaması ve hem de özel isim olması hasebiyle gayrı munsarıftır. Gerçi kalıp olarak « فَاعُولاً » kalıbında olsa ve bir şeyin yakın olması manasında « قَرَنَ » kelimesinden türemiş olduğu var sayılsa Munsarıf olur.

"...Musa'nın kavmindendi." İsrail oğullarından biriydi ve Hz. Musa'nın (as) da amcası oğluydu.

Karun'un soy kütüğü de şöyledir: Karun b. Yashur b. Kahis b. Lavi b. Yakub ve Musa b. İmran b. Kahis. Yüzünün güzel olması sebebiyle *"münevver"* diye isim verilmiştir. İsrail oğulları arasında Tevrat'ı en iyi okuyandı. Ancak Samiri'nin münafıklık etmesi gibi o da münafıklık etti.

"Onlara karşı azgınlık etti." Azgınlık etmek manasında olan kelime, « بَغَى » kelimesi olup, bu da « بَغْيٌ » kelimesinden türemedir. Mana olarak zulüm ve haksızlık etmek, demektir. Bir söylentiye göre de, Karun, Firavun tarafından İsrail oğullarının başına getirildi. O da onlara zulüm ve haksızlık etti.

« بَغْيٌ » kelimesi, aynı zamanda büyüklenmek manasına da gelir. Karun mal varlığının ve çocuklarının çok oluşu sebebiyle onlara karşı büyüklük ve üstünlük taslamaya başladı. Ya da, İsrail oğullarına göre bir karış daha geniş olarak giysi giyerdi ve bununla üstünlük taslardı.

"Biz ona, anahtarlarını bile taşımak güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik." Ayette yer alan « مَا » kelimesi, « اَلَّذِي » manasına gelir ve « آتَيْنَا » fiili sebebiyle nasb mahallinde gelmiştir. Yine ayette geçen « اِنَّ » isim ve haberiyle birlikte, « اَلَّذِي » ismi mevsulunun sılasıdır. Bu nedenle « اِنَّ » harfi, esreli olarak « اِنَّ » okunmuştur. Yine « مَفَاتِحَ » kelimesi de, « مِفْتَحٌ » kelimesinin çoğuludur. Kendisi ile herhangi bir şey açılan açacak demektir. Ya da, kelime, « مَفْتَحٌ » keli-

mesinin çoğuludur, Bu da kasa demektir. En doğru olanı ise, bunun anahtarlar demek olduğudur. Yine, « تَنُوأُ » çok ağır gelmek manasınadır. « بِالْعُصْبَةِ » kelimesinin başında yer alan « بِ » harfi, müteaddi / geçişlilik içindir. « عُصْبَةٌ » kelimesi de, oldukça kalabalık olan topluk anlamına gelir. « نَاءَ » kelimesi, insanın belini bükecek derecede olan ağır yük taşımak manasınadır.

Anlatılanlara göre, Karun'un, sadece hazinelerinin anahtarlarını 60 katır taşırdı. Her hazinenin veya kasanın sadece bir tek anahtarı, vardı ve açacakların uzunluğu da bir parmağı geçmezdi. Hepsi de deriden mamul idiler.

"Hani, –mümin olan– *kavmi kendisine şöyle demişti:"* Söylenenlere göre kendisine söz söyleyen Hz. Musa (as) imiş. Ayette geçen « إِذْ » kelimesi, « تَنُوأُ » fiili ile mansubtur.

"Böbürlenme!" mal varlığının çokluğuna güvenip de şımarma! Bu ifade şu ayetteki gibidir:

﴿ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ ﴾

"Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmayınız." [35]

Dünya ile ancak ona razı olan kimse sevinip şımarır, onunla tatmin bulur. Ancak kalbiyle ahirete yönelen ve bir gün gelecek, dünyayı yakında terk edeceğini kabul eden kimse, dünya ile sevinip mutlu olmaz.

"Çünkü Allah, –mal yüzünden– *böbürlenip şımaranları sevmez."*

77 – "Allah'ın sana verdiği şeylerde –zenginlik ve servette– **ahiret yurdunu ara.** –Yoksullara yardım et, tasaddukta bulun, akraba ile bağlarını kesme, varlığını hayır yollarına harca.– **Dünyadan da nasibini unutma.** –Sana ve ailene yetecek, seni ve aileni ıslah edecek kadarını al.

Bir başka yoruma göre de denilmiş ki:

"Dünyada edindiklerinle ahiretini iste. Çünkü müminin dünyada kazandıklarından payına düşecek olanı, ahireti için gönderdiğidir."

---

[35] Hadid, 23.

"Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de –Allah'ın kullarına– **iyilik yap** –ya da nasıl ki sana inam ve ikramda bulunarak iyilikte bulunmuş ise, sen de şükrün ve taatınla varlıkların yaratıcısına iyilikte bulun.– **ve yeryüzünde** –zulüm, haksızlık ve azgınlık ederek– **bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez."**

78 – Karun, dedi ki: "Bunlar bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir." O, Allah'ın kendinden önceki nesillerden, ondan daha kuvvetli ve daha çok mal biriktirmiş kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor muydu? Suçlulukları kesinleşmiş olanlara günahları konusunda soru sorulmaz (Çünkü Allah hepsini bilir).

"Karun, dedi ki: "Bunlar –bu mallar– *bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir."* Böyle bir şeye hak kazanmış olmam, bilgim sayesindedir. Çünkü ben, bilgi yönünden halktan üstünümdür. Bu ilim ya Tevrat hakkında olan bilgisidir veya kimya hakkındaki bilgisidir. Çünkü kurşun ve bakır madenlerinden altın elde ederdi. Ya da ticaret olsun, ziraat olsun, kazanç yollarını çok iyi bilmesinden ileri geliyordu. Bu, onun değerlendirmesine göredir.

« عِنْدِى » kelimesi, « عِلْم » kelimesinin sıfatıdır.

Sehl diyor ki: *"Kendine dönüp bakan biri yoktur ki, kurtulmamış olsun."*

Said / bahtiyar olan kimse, gözünü kendi fiillerinden ve sözlerinden çevrilen, tüm fiil ve sözlerinde Allah'a olan minnet yolu açılandır.

Bahtsız kimse ise; gözünde kendi fiilleri, sözleri ve durumları süslü gösterilendir. Böylece bunlarla övünerek, bütün olanları kendinden bilendir. Onun bu davranışı gün gelir, Karun'un helak edildiği gibi onu da helak eder. Çünkü Karun her başarıyı ve fazileti kendinden bilince, Allah Karun'u yerin dibine geçirerek helak etti.

"O, –yani Karun,– *Allah'ın kendinden önceki nesillerden, ondan daha kuvvetli ve daha çok mal biriktirmiş kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor muydu?"* Bu da gösteriyor ki, onun ilmi ve bilgisi açısından, Allah'ın (cc) ondan önce geçen milletlerden de birçok güçlü ve varlıklı kimseleri helak ettiğini, hem onların Karun'dan daha zengin, daha güçlü olduklarını okuyup öğrenmişti, bu gerçekleri bilirdi. Çünkü Karun, Tevrat'ta o gerçekleri okumuştu.

Sanki şöyle der gibidir: *"Karun, edinmiş olduğu bilgi cümlesinden olmak üzere, bu gerçekleri de öğrenmiş değil miydi? Bundan dolayı da mal varlığı ve gücü sebebiyle gurura kapılmaması gereken biri değil miydi?"*

Ya da bununla onun hiçbir şey bilmediğini gösteriyordur. Çünkü o: *"Bunlar* –bu mallar– *bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir."* diye iddia ediyordu. Deniliyor ki:

"Onun ileri sürdüğü gibi gerçekten kendisinde öyle bir bilgi var mıydı? Neye dayanarak her nimete kendisini layık görüyor? Oysaki kendisi bilmesi gereken kendisine faydalı bilgiyi öğrenmemişti. Öğrenmiş olsaydı, o sayede kendisini, insanları helak eden tehlike kasırgasının içine atmazdı ve helak edilenlerden de olmazdı."

"Suçlulukları kesinleşmiş olanlara günahları konusunda soru sorulmaz." Çünkü Allah (cc) hepsini bilir. Aksine onlar cehennem ateşine hiç sorgulanmadan, hesaba çekilmeden sokulacaklardır. Yahut da, hiç sorguya çekilmeden durumlarını itiraf edeceklerdir. Ya da simalarından bilineceklerinden dolayı, onlar hiç hesaba çekilmeyeceklerdir. Veya mesele kendileri açısından bilindiğinden onlar sorgulanmadan cezaya ve azaba çarptırılacaklardır. Aksine sorgulanmaları bir tür aşağılanmaları, kınanmaları, kabahatlerinin yüzlerine vurulması anlamında sorgulanacaklardır. Yahut da bu ümmetten olan suçlular, daha önceden geçmiş günahlarından ötürü sorguya çekilmeyeceklerdir.

❁ ❁ ❁

79. – 82. AYETLER

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا
يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾
وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللّٰهِ خَيْرٌ لِمَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ
صَالِحًا وَلَا يُلَقّٰيهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِهِ
وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ ﴿٨١﴾ وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ
بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
وَيَقْدِرُ لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيْكَأَنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾

Meâli

79. Karun, ziyneti ve görkemi içerisinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler, şöyle dediler: "Keşke Karun'a verilen gibi bizim de olsaydı. Şüphesiz o büyük bir servet sahibidir."

80. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise dediler ki: "Yazıklar olsun size! İman edip de iyi işler yapanlara Allah'ın vereceği mükâfat daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşturulur."

81. Sonunda onu da, sarayını da yerin dibine batırdık. Allah'a karşı ona yardım edebilecek adamları da yoktu. Kendisini savunup kurtarabileceklerden de değildi!

82. Daha dün onun yerinde olmayı arzu edenler de şöyle dediler: "Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediği kimselere rızkı bol verir ve *(dilediğine)* kısarmış. Allah, bize lütfetmiş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Vay! Demek ki kâfirler iflah olmayacak."

Tefsiri

79 – Karun, ziyneti ve görkemi içerisinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler, şöyle dediler: "Keşke Karun'a verilen gibi bizim de olsaydı. Şüphesiz o büyük bir servet sahibidir."

"Karun, ziyneti ve görkemi içerisinde –kızılı ve sarısıyla– *kavminin karşısına çıktı."*

Söylenenlere göre Karun, bir cumartesi günü, gri tonlu katırının üzerinde, üzerinde Arguvan bir giysi ile çıktı. Katırın üzerinde altından bir eyer vardı. Yanında dört bin kişilik avenesiyle görkem ve ihtişamı ile geldi.

Bir başka söylentiye göre hem kendilerinin ve hem de atlarının üzerinde ipekten süs ve giysiler vardı. Sağında 300 genç veya köle, solunda ise üzerlerinde süslerle bezenmiş olan beyaz tenli cariyeler vardı.

« وَفِى زِينَتِهِ » kavli, « خَرَجَ » fiilinin failinden haldir. Yani süslenmiş bir halde çıkıp geldi, demektir.

"Dünya hayatını arzu edenler, şöyle dediler:" Söylenenlere göre, bunlar Müslüman kimselerdi. Doğal olarak beşer, böyle şeyleri hep temenni ederler. Onlar da Karun'un görkemli geçişini görünce ona rağbet anlamında, onun gibi bolluk içinde olmayı arzuladılar. Bir başka görüşe göre, Karun gibi zengin ve görkem içinde olmayı isteyenler, kâfirlerdi.

"Keşke Karun'a verilen –servet– *gibi bizim de* –servetimiz– *olsaydı."* Böyle diyenler, ona imrenerek bunu söylüyorlardı.

Gıpta etmek/imrenmek: İmrendiği kimsenin elinde olan veya sahip olduğu şey, onun elinden çıkmamak kaydıyla, kendisini de onun gibi olmasını istemektir, temenni etmektir. Nitekim bu ayette de öyle geçmektedir.

Haset etmek ise: Çekemediği kimsenin elinde bulunan şeylerin ondan alınıp kendisinin olmasını istemesidir. Bu da Rabbimizin şu kavlinde ifadesini bulmaktadır. Yüce Allah buyuruyor ki:

﴿ وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ ﴾

"Allah'ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri (başkasında olup da sizde olmayanı) ***hasetle arzu etmeyin."*** [36]

Resulullah'a (sav):

– Gıpta etmek, imrenmek zararlı mıdır? diye sorulmuş. Resulullah (sav) da:

– *"Hayır, ancak dikenli ağacın meyvesi devşirilirken ağaca vurulmasının ağaca verdiği zarar kadar zarar verir."* [37] diye cevaplamıştır.

"Şüphesiz o –Karun– *büyük bir servet sahibidir."* Ayette geçen « حَظّ » kelimesi: Ciddilik, baht ve devlet manalarına gelir, pay, servet ve nasip anlamını da taşır.

80 – Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise dediler ki: "Yazıklar olsun size! İman edip de iyi işler yapanlara Allah'ın vereceği mükâfat daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşturulur."

"Kendilerine –sevap, ikap, dünyanın faniliği ve ahiretin baki oluşu konusunda– *ilim verilmiş olanlar ise* –Karun'a gıpta edenlere– *dediler ki: 'Yazıklar olsun size!...'* Bu, « وَيْلَكُمْ » kavlinin manasıdır. Kelimenin aslı « وَيْلَكَ » sana yazıklar olsun, demektir. Beddua anlamında kullanılır, birinin helak olması için kullanılır. Daha sonra bu ifade, bir uyarı, bir men etme, reddetme, geri çevirme ve kabul etmeme manalarında kullanılır olmuştur. Hoşa gitmeyen bir şeyi terk konusunda uyarmaktır.

"et-Tibyan Fi İ'rabi'l-Kur'an" adlı eserde, bu ayette yer alan « وَيْلَكُمْ » kavli, mahzuf bir fiilin mefulüdür denir. Yani: « أَلْزَمَكُمُ اللّٰهُ

[36] Nisa, 32.

[37] Hafız İbn Hacer diyor ki: Bu rivayeti yapan Sabit es-Serakustî olup bunu, *"el-Ğarib"* kitabında herhangi bir isnada yer vermeden zikretmiştir. Ayrıca İbrahim el-Harbî'nin adı geçen eserde biraz farklı olarak İbn Ebu Hasan yoluyla rivayet etmiş, nitekim Taberani de, Ümmü Derda'dan aynı şekilde az bir farkla rivayet etmiştir. Bak. Zemahşerî, *Keşşaf* (Haşiye-Dipnot), 3/418, dipnot: 1 ve 2 (Çeviren.)

وَيْلَكُمْ » demektir. Allah (cc), sizin helak edilmenizi kesin duruma getirmiştir, demektir

"İman edip de iyi işler yapanlara Allah'ın vereceği mükâfat daha hayırlıdır. Ona da ancak –Taatlara devamda, şehvetlerden, dünya ziynetlerinden uzak durmada, Allah'ın (cc) kimine az, kimine çok olan taksimine rıza göstermede– *sabredenler kavuşturulur.* –Yani bu,– *Allah'ın vereceği mükâfat daha hayırlıdır."* ibaresi veya kelimesi, sadece sabredenlere telkin edilir.

81 – Sonunda onu da, sarayını da yerin dibine batırdık. Allah'a karşı ona yardım edebilecek adamları da yoktu. Kendisini savunup kurtarabileceklerden de değildi!

"Sonunda onu –Karun'u– *da, sarayını da yerin dibine batırdık."* Karun, Hz. Musa'ya (as), her zaman eza ve cefada bulunurdu. Ancak Hz. Musa (as), aralarındaki akrabalık sebebiyle pek ses çıkarmazdı. Bu durum zekât emri gelinceye kadar böyle sürdü. Bunun üzerine Hz. Musa (as), Karun ile, her bin dinara/altına bir dinar/altın ve her bin dirhemegümüşe de bir dirhem/gümüş zekat alımında anlaştılar.

Karun, bir hesap yapar ve bunun, kendisince çok büyük bir miktar tutacağını düşünür ve çok görür. Cimriliği tutmaya başlar. Bunun üzerine İsrail oğullarını toplar ve onlara:

–Musa, ellerinizden mallarınızı almak istiyor." der. İsrail oğulları da:

– Sen bizim büyüğümüzsün, ne yapmamızı istiyorsan, emret yerine getirelim. derler. Karun da onlara:

– Hani, şu uygunsuz işler yapan kadın var ya, onu ayartalım. Musa'nın (as) kendisiyle yattığını söylesin, diye böyle iğrenç bir teklif getirir. Bunun üzerine İsrail oğulları, onun etrafından dağılırlar.

Karun da gidip, kadına bin dinar verdi veya altından mamul bir leğen verdi ya da onun üzerinde baskı uyguladı. Bayram günü gelince, Musa (as) ayağa kalkıp İsrail oğullarına şöyle seslendi:

– *"Ey İsrail oğulları! Kim hırsızlık ederse, keseriz. Kim de iftira ederse, celde vururuz, sopa çekeriz. Kim de zina ederse, eğer bekârsa, ona sopa atarız, celde vururuz, eğer başından evlilik geçmişse, taşa tutarak recmederiz."*

Bunun üzerine hemen Karun araya girerek:

– *Eğer zina eden sen olsan da mı?* dedi. Hz. Musa da:

– *"Evet, Eğer ben de olsam."* diye cevapladı. Bunun üzerine Karun:

– *İsrail oğulları senin filan kadınla beraber yattığını iddia ediyorlar.* dedi.

Bunun üzerine kadın oraya getirtildi ve Hz. Musa (as), kendisine:

– *"Denizi yaran ve Tevrat'ı indiren Allah (cc) adına doğruyu söylemen için sana yemin veriyorum"* der. Bunun üzerine kadın:

– *Karun, sana iftira atmam ve senin benimle yattığını söylemem için bana para verdi.* diyerek itirafta bulundu.

Bu durum karşısında Musa (as), secde etmek üzere derhal yere kapandı ve ağlamaya başladı, Rabbine şöyle yakardı:

– *"Ey Rabbim! Eğer ben senin elçin isem, benim için gazapta bulun!"* Allah (cc) da Hz. Musa (as)'a:

– *"Yere emret, ne istersen, o sana itaat edecek."* diye vahyetti.

Musa da (as), İsrail oğullarına dönerek:

– *"Ey İsrail oğulları! Allah, beni Firavun'a peygamber olarak gönderdiği gibi, Karun'a da gönderdi. Onun yanında yer almak isteyenler orada, oldukları yerde kalsınlar. Benimle birlikte hareket etmek isteyenler, onun yanından ayrılsınlar."* der. Bu çağrı üzerine iki kişi dışında hepsi ondan ayrılırlar. Daha sonra Hz. Musa (as):

– *"Ey yer! Onları al."* dedi. Bunun üzerine yer, onları dizlerine kadar yuttu. Yine Musa (as):

– *"Onları al."* diye tekrar söyledi. Bu defa yarı bellerine kadar, yer onları yutar. Tekrar onları içine çekmesi için yere:

– *"Onları al"* dedi. Bu defa boyunlarına kadar, yer onları yuttu. Bu arada Karun ve arkadaşları, Hz. Musa'ya (as) yalvarıp durmaktadırlar. Allah adına, akrabalık adına yemin verdirtiyorlar ama, Musa (as), öfkesinden onlara dönüp bakmıyordu bile. Sonra Hz. Musa yine yere:

– *"Artık yut onları!"* dedi. Böylece yer üzerlerine kapanıverir.

Yüce Allah, Hz. Musa' (as)'a:

– *"Sana defalarca yalvarıp yakardılar, ancak sen hiç onlara acımadın. İzzetim adına yemin olsun ki, eğer bir tek defa benden merhamet dilenselerdi, kesin olarak onlara rahmet ederdim."* buyurdu.

İsrail oğullarından biri şöyle dedi:

– *Musa, Karun'un mal varlığına sahip olmak için onu ortadan kaldırdı.* Bunun üzerine Hz. Musa (as), Allah'a (cc) dua etti, Allah (cc), Karun'un sarayını ve hazinelerini de yerin dibine geçiriverdi.

"Allah'a karşı ona yardım edebilecek –ve onu Allah'ın (cc) azabından kurtaracak, ona mani olacak– *adamları* –ve cemaati– *da yoktu. Kendisini savunup kurtarabileceklerden de değildi!"*

Musa'dan intikam alabileceklerden de değildi veya Allah'ın azabından kendisini kurtaracak kimseler de olmadı.

82 – Daha dün onun yerinde olmayı arzu edenler de şöyle dediler: "Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediği kimselere rızkı bol verir ve (dilediğine) **kısarmış. Allah, bize lütfetmiş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Vay! Demek ki kâfirler iflah olmayacak."**

"Daha dün –dünyada– *onun yerinde olmayı arzu edenler de şöyle dediler:"* Ayette geçen « بِالْأَمْسِ » kelimesi, « تَمَنَّوْا » fiilinin zarfıdır. Burada geçen *"dün"* ifadesi, bugünden önce geçen demek değildir. Ancak bununla yakın geçmiş kast edilmektedir, bir tür istiaredir.

"Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediği kimselere rızkı bol verir ve –dilediğine– *kısarmış."* Ayette yer alan ve *"vay"* manasına gelen « وَيْكَأَنَّ » kavlinde yer alan « وَيْ » kelimesi, Basra Okulu mensuplarına göre, « كَأَنَّ » kelimesinden ayrıdır. Yani « وَيْ كَأَنَّ » diye okumuşlardır, « كَأَنَّ » kelimesini « وَيْ » kelimesinden ayırmışlardır.

Siybeveyh diyor ki: « وَيْ » kelimesi, içine düşülen hata sebebiyle duyulan pişmanlığı ifade eden bir uyarı kelimesidir. Pişman olan bir kimse, pişmanlığını açıkça söylemek için bu kelimeyi kullanır. Yani sözkonusu toplum, dün onun yerinde olmasını dileyenler ve: *"Keşke Karun'a verilen servetin bir misli de bize verilseydi."* diyerek, onun gibi

olmalarını arzu edenler hatalarının farkına varınca, hemen pişmanlık duyarak şöyle demişlerdir:

"Allah, –dün temenni etmiş olduğumuz şeyden dönmemizi– *bize lütfetmiş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi."* Yerin dibine geçirmek manasına gelen « خَسَفَ » kelimesini, kıraat imamlarından Hafs, Yakub ve Sehl görüldüğü gibi noktalı « خ » harfinin ve « س » harfinin üstün harekesiyle « خَسَفَ » diye kıraat etmişlerdir. Başkaları ise aynı kelimeyi « خُسِفَ » diye okumuşlardır. Aynı zamanda kelimede Yüce Allah'a (cc) raci olan zamir vardır.

"Vay! Demek ki kâfirler iflah olmayacak." Yani *"Pişman oldular da sonrasında da demek ki inkârcılar iflah olmayacak, dediler."* demektir.

❁ ❁ ❁

83. – 84. AYETLER

تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذٖينَ لَا يُرٖيدُونَ عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًاۜ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقٖينَ ﴿٨٣﴾ مَنْ جَٓاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَاۚ وَمَنْ جَٓاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذٖينَ عَمِلُوا السَّيِّـَٔاتِ اِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

Meâli

83. İşte ahiret yurdu. Biz, onu yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenlere has kılarız. Sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır.

84. Kim bir iyilik getirirse, ona bundan daha hayırlısı vardır. Kim de bir kötülük getirirse, bilsin ki, kötülük işleyenler ancak yapmakta olduklarının cezasına çarptırılırlar.

Tefsiri

83 – İşte ahiret yurdu. Biz, onu yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenlere has kılarız. Sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır.

"İşte ahiret yurdu." Burada işte manasına gelen « تِلْكَ » işaret ismi, ahiret yurdunu tazim ve onun şanını yücelten manada olan bir anlatım tarzıdır. Yani: *"Şu, hakkında konuşulanları işittiğin ve vasfı hakkında sana bilgileri ulaşan yurt."* demektir.

"Biz, onu yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenlere has kılarız." Burada geçen ve *"kılarız"* manasında olan « نَجْعَلُهَا » kavli, « تِلْكَ » kelimesinin haberidir. « الدَّارُ » kelimesi de, onun sıfatıdır.

"Büyüklük taslamayan" manasında olan « عُلُوًّا » kelimesini, *İbn Cubeyir,* "azgınlık çıkarmayan", *Dahhak* ise, zulüm ve haksızlık yapmayan diye yorumlamışlardır.

Yani isyan çıkararak, sürekli günah işleyerek, adam öldürerek, Allah'tan (cc) başkasına kulluğa çağırarak yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk çıkarmayanlara ait kılmışız, demektir.

Bu ayette, vadedilen şeyi üstünlük taslamakla bozgunculuk çıkarmayı terk etmeye bağlı kılmadı. Ancak bu ikisini çıkarmak istemeyenlere, kalplerini böyle bir şeye meylettirmeyenlere ifadesiyle, böyle bir iradeyi terk etmeye taalluk ettirmiş oldu. Bu ifade adeta şu ayette söylenen gibidir. Rabbimiz buyuruyor ki:

﴿ وَلَا تَرْكَنُوٓا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ ﴾

"Zalimlere meyletmeyin. Sonra size ateş dokunur." [38]

Görüldüğü gibi bu ayetteki tehdidi, *"zalimlere meyletmemeye"* bağladı.

Hz. Ali'den (ra) gelen rivayete göre demiş ki:

"Adam ayakkabısının bağının bile arkadaşının ayakkabı bağından daha iyi ve güzel olması hoşuna giderse, işte o da bu ayetteki hükmün içinde yer alır."

Fudayl'den gelen rivayete göre o, bu ayeti okur ve sonra da:

"Bütün kuruntular ve eman, şöylece yok olup gitti." dermiş.

Ömer b. Abdülaziz'den gelen rivayete göre o, ölünceye dek, hep bu ayeti okur dururmuş.

Yine birileri de şöyle diyor; bu işin gerçeği şudur:

---

[38] Hud, 113.

"Yüce Allah'ın:

﴿ اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيَعًا ﴾

"Şüphe yok ki, Firavun yeryüzünde büyüklük tasladı ve ora halkını sınıflara ayırmıştı." [39] ayeti ile,

﴿ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْاَرْضِ ﴾

"yeryüzünde bozgunculuk isteme." [40] *ayetlerine bağlı kalarak Firavun ve Karun gibilerine uymaktan uzak durmaktır."*

İyi ve güzel *"Sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır."*

84 – Kim bir iyilik getirirse, ona bundan daha hayırlısı vardır. Kim de bir kötülük getirirse, bilsin ki, kötülük işleyenler ancak yapmakta olduklarının cezasına çarptırılırlar.

"Kim bir iyilik getirirse, ona bundan daha hayırlısı vardır." Bu ayetin bu kısmı daha önce Neml, 89. ayetinde geçmişti.

"Kim de bir kötülük getirirse, bilsin ki, kötülük işleyenler ancak yapmakta olduklarının cezasına çarptırılırlar." Bu ayette geçen *"kötülük işleyenler"* manasında olan « الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ » ibaresi, zamir yerine getirilmiştir. Çünkü kötülük işlenmesi işinin veya eyleminin bunlara isnadı, bunların durumlarını daha sert bir dille uyarmak ve aşağılamak, bunu duyanların gönüllerinde daha çok kötülüğe karşı bir kin bir nefret oluşsun amacıyla tekrar edilmiştir.

Ayette geçen, *"ancak yapmakta olduklarının"* manasında olan « اِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » ibaresi, tıpkı « مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » ibaresi gibidir.

Buradaki en büyük ikram ve lutufa gelince, bak sana, kötülük işleyene sadece işlediği kötülüğün karşılığı ceza veriliyor, buna ilave bir ceza artışı olmuyor. Oysa yapılan bir iyiliğe karşılık, bire on ve hatta bire 700'lere varan ilave sevap artışı vardır. Bundan daha büyük bir fazilet olabilir mi?!

[39] Kasas, 4.
[40] Kasas, 77.

85. – 88. AYETLER

إِنَّ الَّذِى فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَٓادُّكَ إِلٰى مَعَادٍ قُلْ رَبِّىٓ أَعْلَمُ
مَنْ جَٓاءَ بِالْهُدٰى وَمَنْ هُوَ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨٥﴾ وَمَا كُنْتَ
تَرْجُٓوا أَنْ يُلْقٰٓى إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ
ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ بَعْدَ إِذْ أُنْزِلَتْ
إِلَيْكَ وَادْعُ إِلٰى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ
مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ لَٓا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ
الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

Meâli

85. Kur'an'ı sana farz kılan Allah, şüphesiz seni dönülecek bir yere döndürecektir. De ki: "Rabbim hidayetle geleni ve apaçık bir sapıklık içinde olanı daha iyi bilir."

86. Sen, bu kitabın sana verileceğini ummuyordun. Ancak o, Rabbinden bir rahmet olarak sana verildi. Öyle ise kâfirlere sakın arka çıkma.

87. Allah'ın ayetleri sana indirildikten sonra, sakın seni onlardan çevirmesinler. Rabbine çağır ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma!

88. Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.

Tefsiri

85 – Kur'an'ı sana farz kılan Allah, şüphesiz seni dönülecek bir yere döndürecektir. De ki: "Rabbim hidayetle geleni ve apaçık bir sapıklık içinde olanı daha iyi bilir."

"Kur'an'ı –Kur'an okunmasını, tebliğini ve içindekilerle amel etmeni– *sana farz kılan Allah, şüphesiz seni* –ölümden sonra– *dönülecek bir yere döndürecektir."* Hem de öyle bir yere döndürecek ki, orası beşer içerisinde senden başkasına has olmayacaktır. Ayette böyle bir mananın elde edilmesi için « معاد » kelimesi nekire olarak gelmiştir.

Ya da bu dönüş yerinden murat, Mekke olabilir. Onun oraya döndürülmesinden murat ise, Mekke'nin fethi günü demektir. Çünkü Resulullah'ın (sav) o gün Mekke'ye döndürülmüş olmasının çok büyük bir önemi vardır. Resulullah'ın (sav) galip gelmesi, halkına galebe çalması, İslam'ın ve Müslümanların izzet ve saygınlığı ile Mekke'ye dönmesi ile bütün bunlara bir hazırlıktır. Nitekim şirkin ve şirk taraftarlarının zelil olmaları da bu manada bir hazırlıktır.

Sure Mekki surelerdendir. Ancak bu ayet, ne Mekke'de, ne de Medine'de inmiştir. Sure, Resulullah'ın (sav) kendisinin ve babalarının doğum yeri olan yerlerin özlemini duyduğunda, Cuhfe denilen yerde nazil olmuştur.

Yüce Allah, Resulünü, döndürmek istediği yere döndürünce şöyle buyurdu:

"Müşriklere– *De ki: "Rabbim hidayetle geleni* –yani Resulullah'ın (sav) kendisini ve dönüş yerine döndürüldüğünde onun için hazırladığı sevabı– *ve apaçık bir sapıklık içinde olanı* –yani müşrikleri, döndürülecek yere dönüşlerinde kimin cezalandırılmayı daha çok hak ettiğini– *daha iyi bilir."*

Ayette geçen « مَنْ » kelimesi, muzmar (gizli) olan bir fiil ile mansubtur. O fiil de *"bilir"* manasına gelen « يَعْلَمُ » dur.

86 – "Sen, bu kitabın –Kur'an'ın– **sana verileceğini ummuyordun. Ancak o, Rabbinden bir rahmet olarak sana verildi."** Bu şu

manaya gelmektedir: *"Sana verilen, vahyedilen bu Kitap sadece Rabbinden sana bir rahmet olarak verildi."*

Ya da « إلاّ » harfi, istidrak manasına gelen « لَكِنْ » anlamındadır. Bu durumda mana: *"Ancak Rabbinden bir rahmet olsun için sana vahyedildi."* demektir.

"Öyle ise kâfirlere –inançlarından ötürü– **sakın arka çıkma."** –ve dinleri konusunda onlara yardımcı olma.

87 – "Allah'ın ayetleri sana indirildikten –indirilen vakitten– **sonra, sakın seni onlardan** –Onlar, Allah'ın (cc) sözkonusu ayetleriyle amel etmekten, gereğini yerine getirmekten sakın o ayetlerden, Kur'an'dan seni– **çevirmesinler."** Burada ayet kelimesi çoğul olarak « آيَاتْ » şeklinde gelmiştir.

Ayette geçen « إذْ » harfi, zaman isimlerine muzaf olan bir harftir. Bu adeta « حِينَئِذٍ » ve « يَوْمَئِذٍ » gibidir.

"Rabbine –Onu birlemeye, tevhid inancına ve ona ibadet ve kulluk etmeye– **çağır ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma!"**

88 – Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.

"Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme." İbn Abbas (rma) diyor ki:

"Burada hitap, görünürde Hz. Peygamber (sav)'edir. Bundan asıl murat olunan mana, kendi din ehlinden olanlardır. Çünkü masumluk, nehye, yasaklamaya engel değildir.

Ayette geçen « آخَرَ » kelimesi üzerinde vakfetmek, orada durmak gereklidir, mutlaka durulmalıdır. Çünkü bu kelime üzerinde durulmayıp sonrası yani devamı ile birleştirilir, vasledilirse, o takdirde ayetten, hoş olmayan şöyle durum belirir: *"'O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur.' Manasında olan,* « لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ » *cümlesi,* « إِلَهًا آخَرَ » – *"bir başka ilaha" keli-*

mesinin sıfatı haline gelmiş olur. Çünkü bu durumda ayetin manası altüst olur, akide noktasından büyük yanlışlara sebep olur."

"O'nun zatından başka her şey yok olacaktır." Yani yalnızca O, kalacaktır. Burada *"zat"* diye verilen kelime, aslında « وَجْهَهُ » kelimesidir. Bu da, yüz ve sima manasına gelir. Bu nedenle, benzetmeden kaçınmak amacıyla, *"Allah'ın (cc) vechi / yüzü"* yerine, *"Allah'ın (cc) zatı"* ifadesi kullanılır. Yani « وَجْهَهُ » kelimesi, *zat* manasınca geçer.

Mücahid diyor ki: *"Kendisiyle, Allah'ın vechi murat edildiğinde bu, âlimlerin ilmi manasınadır."*

Yarattıkları hakkında *"Hüküm* –vermesi ve yargılaması– *yalnızca O'nundur* –Allah'a (cc) hastır– *ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz."*

Yine daha önceden de geçtiği gibi bu ayette de yer alan « تُرْجَعُونَ » kelimesini, Yakub, « ت » harfinin fethi ve « ج » harfinin kesriyle « تَرْجِعُونَ » olarak okumuştur.

❁ ❁ ❁

Sûre - 29

ANKEBUT SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

69 âyettir.

Cüz - 20

ANKEBUT SÛRESİ

Mushaf tertibine göre Kur'an'ı Kerim'in **29.** suresidir. Nüzul sırasına göre ise, **85.** suredir. Mekke'de nazil olmuştur. Sure ittifakla **69** ayetten ibarettir. Mekke'de inen son surelerden biridir. Çünkü bu sureden sonra Mekke'de sadece Mutaffifin Suresi inmiştir.

Sure, adını 41. ayette geçen ve *"örümcek"* manasına gelen « اَلْعَنْكَبُوت » kelimesinden almıştır. Surede başlıca, Allah'ın (cc) birliği, peygamberlik, öldükten sonra dirilme gibi temel inanç konuları ile Nuh, İbrahim, Lût ve Şuayb (asm) gibi peygamberlerin ibret dolu kıssaları konu edilmektedir. Yine Âd ve Semûd gibi kavimlerle Kârûn ve Hâmân gibi tarihin azgın liderlerinin başlarına gelenlere dikkat çekmektedir. (Çeviren)

1. – 7. AYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُتْرَكُوٓا اَنْ يَقُولُوٓا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ﴿٣﴾ اَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ اَنْ يَسْبِقُونَا سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾ مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَٓاءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥﴾ وَمَنْ

جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِى كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

Meâli

1. Elif – Lâm – Mîm.

2. İnsanlar, "İnandık" demekle imtihan edilmeden bırakılacaklarını mı zannederler?

3. Andolsun, biz onlardan öncekileri de imtihan etmiştik. Allah, doğru söyleyenleri de mutlaka bilir, yalancıları da mutlaka bilir.

4. Yoksa kötülük işleyenler, bizden kaçıp kurtulacaklarını mı sandılar. Ne kötü hükmediyorlar!

5. Her kim Allah'a kavuşmayı umarsa, bilsin ki Allah'ın tayin ettiği o vakit elbette gelecektir. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

6. Her kim cihad ederse, ancak kendisi için cihad etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlere muhtaç değildir.

7. İman edip salih amel işleyenlerin kötülüklerini elbette örteceğiz. Onları işlediklerinin daha güzeliyle mükâfatlandıracağız.

Tefsiri

1 – Elif – Lâm – Mîm.

2 – İnsanlar, "inandık" demekle imtihan edilmeden bırakılacaklarını mı zannederler?

Kök itibariyle « حَسِبَ » kelimesiyle aynı kökten gelen « اَلْحُسْبَانُ » kelimesi, tıpkı « اَلظَّنُّ » gibi iki çelişkiden, bir biriyle zıt olan iki şeyden birinin ötekisine karşı olan kuvveti ya da gücü demektir. Ancak bu, şüphe manasına gelen « اَلشَّكُّ » – *"şekk'in"* aksidir. Çünkü « الظَّنُّ » veya « اَلْحُسْبَانُ » kelimelerinde şüphe / şek söz konusu değildir. Şek ikisi ara-

sında durmaktır, kararsızlıktır. Oysa bilgi denen ilim ise, ikisinden biri hakkında kesin karar vermektir. Bu ikisinin müfredatın manalarına taallukları sahih değildir. Yani ilgili kelimelerin kendi manalarına takılıp kalınmaz. Bu kelimelerin içinde yer aldığı cümlelerin içeriğine bakılır.

Örneğin, eğer sen: « حَسِبْتُ زَيْدًا » ve « ظَنَنْتُ الْفَرَسَ » demiş olsan, bundan hiçbir mana çıkmış olmaz. Sadece: *"Zeyd'i sanmıştım."* ve *"Atı zannetmiştim, biliyordum."* manası anlaşılırdı ki, bu da bir şey ifade etmemektedir. Ancak sen: « حَسِبْتُ زَيْدًا عَالِمًا » ve « ظَنَنْتُ الْفَرَسَ جَوَّادًا » diyecek olursan, o zaman manası anlaşılır. Çünkü birinci cümle ile *"Zeyd'i âlim/bilgin sanmıştım."* demiş oluyorsun ve netice de anlamlı bir cümle ortaya çıkmış oluyor. Nitekim ikinci cümlenin de manası: *"Atı, süvari atı olarak biliyordum."* olur ki, bu da yine olumlu bir cümle halini alır ve anlamı da anlaşılır.

Senin: « زَيْدٌ عَالِمٌ » – *"Zeyd bilgindir"* ve « اَلْفَرَسُ جَوَّادٌ » – *"At hızlıdır"* diye kurduğun cümle, ifadenin içeriğine delalet eden, bir cümledir. Fakat sen, eğer yanında önceden var olan ve fakat kesin olmayan bir bilgiye dayanarak sözkonusu içerikten haber vermek istersen, o zaman sözkonusu olan cümlenin iki tarafından birine « حِسْبَانٌ » anlamındaki fiili yani « حَسِبَ » fiilini getirisin ki, böylece amacına ulaşmış olasın. Kaldı ki içeriğe delalet eden cümle, burada, bu ayette « حِسْبَانٌ » fiilinin gerektirdiği manadır. O da:

"İnsanlar, 'İnandık' demekle imtihan edilmeden bırakılacakları ..." cümlesinin ifade ettiğidir. Çünkü bu cümle: *"Onların sadece 'inandık' demeleri ile hiçbir denemeye tabi tutulmadan bırakılacaklarını mı sanıyorlar?"* takdirindedir. Burada geçen « اَلتَّرْكُ » –*"bırakılma"* kelimesi, « حَسِبَ » fiilinin iki mefulünden birincisidir ve aynı zamanda onların « اٰمَنَّا » – *"inandık"* sözleri de « حَسِبَ » fiilinin ikinci mefuldür ve aslında bu, mübteda ile haberdir.

« غَيْرُ مَفْتُونِينَ » – *"denenmeden"* ifadesi, « اَلتَّرْكُ » kelimesinin manasının tamamlayıcısıdır. Çünkü bu öylesi bir terk manasına gelmektedir

ki, bu, değişme, değişim gösterme, dönüşme manasına gelir. Nitekim aynı durum Antre'nin şu ifadesinde de yer almaktadır:

"Onun etten payını yırtıcılara bıraktım."

Görmez misin sen, baksana « حَسِبَ » fiilini getirmeden önce şöyle demeyi takdir ediyorsun:

"Onların sadece 'inandık' sözlerine bakarak, hiç denemeye tabi tutmadan terk etti." Bu ifade, « لِ » harfinden önce meydana gelen ve kararlaştırılan bir takdire göredir. O da yerme manasında olan bir soru edatıdır.

Çünkü *"fitne"* demek, ülkesinden ayrı düşmek, düşmanlarla cihada girişmek ve benzeri zor olan taat türü görevlerle karşı karşıya kalmak, şehvetleri terk etmek, fakirlik, yoksulluk, kıtlık, mal ve cana karşı meydana gelen türlü musibetler, kâfirlerin eza ve cefaları, hile ve tuzakları ile bir çok zorluklar ve sıkıntılar çekmek suretiyle denenmektir, imtihana çekilmektir ve sınamaktır.

Rivayet olunduğuna göre bu ayet, Resulullah'ın (sav) ashabından birtakımları hakkında nazil olmuştur. Çünkü bunlar müşriklerin eza ve cefalarından dolayı artık el-eman diyorlardı. Ya da ayet, Ammar b. Yasir (ra) hakkında nazil olmuştur. Çünkü kendisi Allah (cc) yolunda çok işkence gören ve azap edilen bir kimseydi.

3 – Andolsun, biz onlardan öncekileri de imtihan etmiştik. Allah, doğru söyleyenleri de mutlaka bilir, yalancıları da mutlaka bilir.

"Andolsun, biz onlardan öncekileri de –türlü fitnelerle– *imtihan etmiştik."*

"İmtihan etmiştik" anlamında olan, « فَتَنَّا » kelimesi, denemiştik, sınamıştık, denemeden geçirmiştik, gibi manalara gelir. Ve kelime, bundan önceki 2. ayette yer alan « أَحَسِبَ » ile veya « يُفْتَنُونَ » fiili ile ilintilidir, oraya bağlıdır. Onlardan kimilerinim başına testere dayatılıp ikiye bölünmek suretiyle inançları yolunda sınandılar da onlar, iki parçaya ayrılmayı kabullendiler ama yine de dinlerinden vazgeçmediler. Kimile-

rinin bedenleri demirden taraklarla parçalandı, ama bu, yine de onları dinlerinden döndürmedi.

"Allah, –iman ettiklerine dair– *doğru söyleyenleri de* –imtihan etmek suretiyle– *mutlaka bilir,* –Bu konuda doğru söylemeyen– *yalancıları da mutlaka bilir."*

Yüce Allah'ın *"Bilmesi"* ifadesinin manası şudur; Allah (cc) onları var etmeden ezeli bilgisiyle bildiği gibi, var edilmelerinden sonra da, varlıkları sırasında yine bilir. Çünkü hiçbir şey yok iken O (cc) yine vardı.

Mana şöyle olmaktadır: *"Allah (cc), kimin iman ettiğine dair doğru söylediğini, kimin de yalan söylediğini kesin olarak bir birinden ayırt edecektir."*

İbn Ata diyor ki:

"Kulun doğru söyleyip söylemediği, bolluk ve bela yani denenme sırasında anlaşılır. Eğer kişi bolluk ve rahatlık sırasında Rabbine şükreder, bela ve musibetlerle karşı karşıya kaldığında da bunlara sabır gösterirse, işte o kimse doğru söyleyenlerdendir. Kim de bolluk esnasında şımarır ve azarsa, fakat bela ve musibet günlerinde de feryat ederse, işte o kimse de yalancılardandır."

4 – Yoksa kötülük işleyenler, bizden kaçıp kurtulacaklarını mı sandılar. Ne kötü hükmediyorlar!

"Yoksa kötülük –şirk ve masiyet– *işleyenler, bizden kaçıp kurtulacaklarını mı sandılar."* Yani kesin olarak ceza gelip onları bulacaktır. Çünkü onlar kaçamayacaklardır.

Ayette geçen « أَنْ » harfinin, Müsned ile müsnedun ileyhin sılasını kapsaması, iki meful / tümleç yerine geçmesi açısındandır. Bu, Rabbimizin şu kavli gibidir:

﴿ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ ﴾

"Yoksa cennete gireceğinizi mi sandınız?" [41] Çünkü burada da aynı şekilde « أَنْ » harfi bulunmaktadır.

[41] Bakara, 214; Al-i İmran, 142.

Burada, « حَسِبَ » fiilinin, « قَدَّرَ » – *"takdir etti"* anlamını kazanması da caizdir. Ayetteki « أَمْ » harfi ise munkatıadır ve ızrab manasını içerir. Bu itibarla bu ayetteki ızrab manası çerçevesinde, bu ayette geçen « حَسِبَ » yani « الْحُسْبَانَ » kelimesi, daha önce geçen « الْحُسْبَانَ » yönünden daha çok iptal edici (geçersiz kılıcı)dır. Çünkü önceki, imandan ötürü *imtihanın takdir* edilmeyeceğini bildirirken bu ayet ise, kötülük yapanların kötülüklerinden geçilmeyeceği zannını veriyor. Yine birincisinin müminler hakkında olduğunu, bu ayetin ise kâfirler hakkında olduğunu söylemişlerdir.

"Ne kötü hükmediyorlar!" ayetin bu kısmında yer alan « مَا » kelimesi, ref' yerinde gelmiştir. Çünkü bu durumda bu bölümün manası şöyle olur: *"Onların verdikleri hüküm ne kötü hükümdür."*

Ya da farklı bir değerlendirme açısından bu « مَا » mansubtur. Buna göre de mana şöyle olur: *"Verdikleri hüküm, hüküm olarak kötü oldu."* Burada mahsusun bizzem denen ve yergi ifade eden fiil mahzuftur. O da *"ne kötüdür"* anlamına gelen « بِئْسَ » kelimesidir. Bu durumda mana şöyle olmaktadır: *"Onların hüküm olarak verdikleri bu hüküm, ne kütü bir hüküm oldu."*

5 – "Her kim Allah'a kavuşmayı umarsa, –Allah'tan (cc) bir sevap beklentisi veya Allah'ın (cc) hesabından bir korkusu olursa– **bilsin ki Allah'ın** –sevap ve ceza için– **tayin ettiği o vakit** –hiçbir şüpheye yer kalmaksızın– **elbette gelecektir."** O halde, Allah'tan (cc) sevap beklentisi olan salih ameller işlemekte acele etsin, ertelemesin. Arzularını gerçekleştirsin. Ayetin başında yer alan *"reca"* kelimesi, hem sevap umudunu ve hem hesaba çekilme korkusunu, her ikisini de içerir.

"O, –Allah (cc), kullarının dediklerini– **hakkıyla işitendir,** –yapıp ettiklerini de– **hakkıyla bilendir."** Allah (cc) yapılanlardan hiçbirisini kaçırmaz, hepsini kayda geçer.

Zeccac diyor ki: Ayette geçen « مَنْ » kelimesi, şart manasına gelir ve mübteda olması hasebiyle de merfudur. Şartın cevabı da ayetin, « فَإِنَّ أَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ » – *"bilsin ki Allah'ın tayin ettiği vakit elbette gelecektir"*

ibaresidir. Bu ibare adeta: *"Eğer Zeyd evde idiyse, vadinde kesin doğru söylemiştir."* ifadesi gibidir.

6 – Her kim –kendini zorlayarak Allah'a (cc) itaatte ve taatta sabrederek, şeytanın vesveselerine karşı koyarak veya kâfirlere yönelik olarak– **cihad ederse, ancak kendisi için cihad etmiş olur.** –Çünkü bundan dolayı elde edeceği kazanç kendisine raci olacaktır.– **Şüphesiz Allah, âlemlere muhtaç değildir.** –Yani onların mücahedelerine, taatlarına Allah (cc) muhtaç değildir. Ancak Allah (cc), kullarına merhamet ederek onlara emir verir, yasak koyar.

7 – İman edip salih amel işleyenlerin kötülüklerini –iman ve tevbe etmeleri halinde, onların şirkten dolayı meydana gelen günahlarını ve masiyetlerini– **elbette örteceğiz. Onları işlediklerinin daha güzeliyle mükâfatlandıracağız.** –Yani, İslam için işlediklerini daha da üstünde en güzel bir şekilde ödüllendireceğiz.

❁ ❁ ❁

8. – 13. AYETLER

وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ط وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا
لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ط إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ
فِي الصَّالِحِينَ ﴿٩﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَإِذَآ أُوذِيَ
فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ ط وَلَئِنْ جَآءَ نَصْرٌ مِنْ
رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ط أَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ
الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ﴿١١﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ
خَطَايَاكُمْ ط وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ ط إِنَّهُمْ
لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْـَٔلُنَّ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾

Meâli

8. Biz, insana, ana-babasına iyilik etmesini emrettik. Şayet onlar seni, hakkında hiçbir bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, bu takdirde onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak bana olacaktır ve ben yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim.

9. İman edip de salih amel işleyenler var ya, biz onları mutlaka salihler *(iyiler)* arasına sokacağız.

10. İnsanlardan öyleleri vardır ki, "Allah'a inandık" derler. Ama Allah uğrunda bir ezaya uğratılınca, insanlardan gördükleri baskı ve işkenceyi Allah'ın azabı gibi tutar. Andolsun, Rabbinden bir yardım gelecek olsa mutlaka, "Biz de sizinle beraberdik" derler. Allah, herkesin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?

11. Allah, elbette kendisine iman edenleri de bilir ve elbette münafıkları da bilir.

12. İnkâr edenler, iman edenlere derler ki: "Yolumuza uyun da sizin günahlarınızı yüklenelim." Hâlbuki onların günahlarından hiçbir şey yüklenecek değillerdir. Şüphesiz onlar kesinlikle yalancılardır.

13. Andolsun, onlar mutlaka kendi yüklerini ve kendi yükleriyle beraber nice ağır yükleri yükleneceklerdir. Uydurmakta oldukları şeylerden de kıyamet günü şüphesiz, sorguya çekileceklerdir.

Tefsiri

8 – Biz, insana, ana-babasına iyilik etmesini emrettik. Şayet onlar seni, hakkında hiçbir bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, bu takdirde onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak bana olacaktır ve ben yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim.

"Biz, insana, ana-babasına iyilik etmesini emrettik." Ayetin başında yer alan « وَصَّيْنَا » kelimesi, « وَصّٰى » fiilinden türemedir. Manası; vasiyet etmek, tavsiyede bulunmak olmakla birlikte, burada hüküm olarak « اَمَرَ » – *"emretti"* hükmündedir ve bu itibarla ayetteki manası *"emrettik"* demektir. Aynı zamanda kelime, tasarrufta bulunmak manasına da gelir. Örneğin: « وَصَّيْتُ زَيْدًا بِاَنْ يَفْعَلَ خَيْرًا » – *"Zeyd'e iyilik yapmasını tavsiye ettim, vasiyette bulundum."* demenle, « اَمَرْتُهُ بِاَنْ يَفْعَلَ » – *"böyle yapmasını emrettim"* demen aynı manaya gelir.

Nitekim Yüce Allah'ın şu kavlinde geçen ifade de bu manayadır:

﴾ وَوَصّٰى بِهَا اِبْرٰهٖيمُ بَنٖيهِ ﴿

"İbrahim, çocuklarına tevhid kelimesini vasiyetti, onlara bu kelimeyi yaşamalarını emretti." [42]

Örneğin: « وَصَّيْتُ زَيْدًا بِعَمْرٍو » dediğinde, burada sen, Zeyd ismindeki kişiye bir sorumluluk veriyorsun, o da Amr adındaki kişinin haklarını koruması ve onu gözetmesidir. Yani burada diyorsun ki: *"Ben, Amr'ı, Zeyd'in sorumluluğuna verdim."* Nitekim Rabbimizin bu kavli de bu türden bir anlam taşır. Yüce Allah bu ayette:

« وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا » diye buyururken, mana olarak diyor ki: *"Biz ona* (insana), *ana ve babasına iyilikte bulunmasını emrettik"* veya *"Biz ona, ana-babasına yakın ilgi göstermesini emir ve tavsiye ettik."* demektir. Yani *"ona, ana ve babasına güzellik ve iyilik içeren bir fiil ile ilgi göstermesini, yaklaşmasını..."* ya da: *"aslında güzel, çok iyi ve güzel olan şeyi haddi zatında güzel olması hasebiyle emrettik"* demektir. Bu tıpkı Rabbimizin şu kavli gibidir:

﴾ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ﴿

"İnsanlara güzel söyleyin." [43]

Yani, *"İnsanlara güzel söz ya da sözün güzelini söyleyin."* demektir. Bu ayette yer alan « حُسْنًا » kelimesinin, senin ifadelerinde kullandığın « زَيْدًا » gibi olması da caiz olabilir. Bunu söylerken, bu sözcüğün başında yer alması gereken fiili izmar etmiş (gizlemiş) olmaktasın. O içinde gizlediğin kelime de « اِضْرِبْ » – *"Döv"* kelimesidir. Yani sen, Zeyd'i, birini dövmeye hazır bir halde gördüğünde, sadece « زَيْدًا » demekle yetiniyorsun, o da senin ne demek istediğini anlamış olmaktadır.

---

[42] Bakara, 132.
[43] Bakara, 83.

İşte ayette geçen « حُسْنًا » kelimesinin başında sen bir kelime gizlemektesin, o da *"O ikisine / ana-babana ver, yardımcı ol, gözet"* manasında olan « أَوْلِهِمَا » olup, cümlede gizlenmiştir. Belirttiğimiz gibi manası: *"ana-babana ilgi göster, onlara güzellikle muamelede bulun"* demektir. Zaten insana, ana-babasının tavsiye edilmesinin içeriğinde bu vardır. Tavsiye kelimesi bütün bu manaları içerir. Ayetin bundan sonra gelen devamı da buna mutabık olarak devam ediyor. Sanki şöyle der gibidir:

"Ana-babana güzel muamelede bulun, ilgi göster, onları gözet. Eğer seni şirk koşmak gibi herhangi bir fiile iterlerse, sakın o ikisine bu konuda itaat etme!"

Bu yoruma göre, bu ayet okunurken eğer ayette geçen « بِوَالِدَيْهِ » kelimesinin üzerinde durulur, yani « وَالِدَيْهْ » diye vakfedilirse, sonra da gelen « حُسْنًا » kelimesiyle başlayıp okumaya devam ederse, bu tarz bir vakf ve devam ediş gerçekten güzel olur.

İlk yoruma göre ise, mutlaka cümlenin başına bir « قَوْل » kelimesinin türevlerinden biri gizlenmiştir. Örneğin « قَالَ » kelimesi gibi. Bu durumda burada muzmar olan kelime de, « قُلْنَا » fiilidir. Buna göre mana şöyle olur: « وَقُلْنَا ﴿وَإِنْ جَاهَدَاكَ﴾ » Yani: *"Ve dedik ki: Ey insan!"*

"Şayet onlar senin, hakkında –ilah olup olmadığına ilişkin– *hiçbir bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, bu takdirde onlara itaat etme."* Burada bilgisizlikten söz edilirken, aslında onlar tarafından ilah diye bilinenler ret olunmaktadır. Sanki burada şöyle denilir gibidir:

"Senin bana ortak koşman için –aslında hiçbir zaman ilah olmaları doğru olmayan herhangi bir şeyi, bana ortak koşman için baskı uygularlarsa, her şeye rağmen yine de bu hususta– *ana-babana itaat etme!"* Çünkü yaratılmışların yaratanına isyan etmeleri, halinde onlara itaat yoktur. Kaldı ki sizden iman edenleriniz olsun, bana şirk koşanlarınız olsun sonunda– *"Dönüşünüz ancak bana olacaktır ve ben yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim."* Yaptıklarınızdan dolayı da, karşılığı hak ettiğiniz ceza ve mükâfat ne ise, sizi buna göre ya cezalandıracağım ya da ödüllendireceğim.

Ayette dönüşten ve tehditten söz edilmesi, Allah'a (cc) ortak koşma konusunda ana ve babaya uymaktan sakınılması ve onlardan bu konuda uzak durulması uyarısı yapılmaktadır. Aynı zamanda dinde sebat etmeye ve istikamet üzere devam etmeye de teşvikte bulunulmaktadır.

Rivayete göre: Sa'd b. Ebu Vakkas (ra), Müslüman olunca, annesi, kendisi üzerinde baskı uygulamış ve dininden dönmemesi durumunda, bundan böyle dinini terk edinceye dek açlık grevine başlayacağını söylemişti. Bu durum karşısında oğul Sa'd b. Ebi Vakkas (ra), Resulullah'a (sav) gelir ve şikâyetini bildirir. İşte bunun üzerine bu ayet, Lokman suresindeki 14. ayet ve Ahkaf suresindeki 15. ayet nazil olmuştur.

9 – İman edip de salih amel işleyenler var ya, –(Ayetin bu kısmı mübtedadır. Bundan sonra gelen kısmı da haber / yüklemdir.)– **biz onları mutlaka salihler, iyiler arasına sokacağız."**

Salihlik, müminlerin en belirgin olan özelliklerinden biridir. Ki, peygamberler bile salihlerden olma temennisinde bulunmuşlardır. Nitekim Hz. Süleyman (as):

﴿ وَاَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴾

"Rahmetinle beni salih kullarının arasına kat." [44]

Nitekim Hz. Yusuf (as) da şöyle yakarıyor:

﴿ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَاَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴾

"Beni Müslüman olarak öldür ve beni salihler arasına kat." [45]

Ya da beni salihlerin gireceği yere girdir ki burası da cennetten başkası değildir.

Şimdi gelen ayet münafıklar hakkında inmiştir.

10 – İnsanlardan öyleleri vardır ki, "Allah'a inandık" derler. Ama Allah uğrunda –o, inandık diye gözüken münafıklar, kâfirler tarafından– **bir ezaya uğratılınca, insanlardan gördükleri baskı ve işken-**

[44] Neml, 19.
[45] Yusuf, 101.

ceyi, Allah'ın azabı gibi tutar. –Yani Allah'ın (cc) azabından ürküp korktuğu gibi bundan da ürküp korkarlar.– **Andolsun, Rabbinden bir yardım gelecek olsa mutlaka, "Biz de sizinle beraberdik" derler.** – Yani Allah (cc), müminlere zafer ihsan eder ve ganimet elde etmelerini sağlarsa, hemen ileri atılırlar ve şöyle derler:– **Biz de sizinle beraberdik.** –Yani, dinde size tabiydik. Siz dinde nasıl sebat ettiyseniz biz de aynen öylece sebat ettik. Öyleyse ganimetlerden payımıza düşeni bize verin, derler.– **Allah, herkesin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?**

Yani elbette en iyi bilendir, demektir. Dolayısıyla Yüce Allah, herkesin gönlünden geçenleri en iyi bilen olduğuna göre, elbette sizin de ey münafıklar, içinizden geçenleri Allah (cc) en iyi bilendir. Aynı zamanda samimi müminlerin de kimler olduğunu da en iyi bilen yine Allah'tır (cc).

Bundan sonra gelen ayette ise Yüce Allah, müminlere vaatte bulunuyor ve münafıkları da tehdit ediyor ve şöyle buyuruyor:

11 – Allah, elbette kendisine iman edenleri de bilir ve elbette münafıkları da bilir.

Yani her iki tarafa da yaptıklarının karşılığını verecek olan Allah, her iki tarafın da durumlarını en iyi bilendir.

12 – "İnkâr edenler iman edenlere, derler ki: 'Yolumuza uyun da sizin günahlarınızı yüklenelim.'" İnkârcılar, inananlara, kendilerinin yoluna uymaları için onlara emrederler. Yani küfürde olanlar, nasıl bir yol izliyorlarsa, nasıl bir inanç sahibiyseler, müminlerin de kendileri gibi olmasını aynen isterler. Hatta bununla da kalmayıp emredercesine müminlerin üzerinde baskı kurarlar ve eğer ileride bir hata ve günah sözkonusu olacaksa, onları da yükleneceklerine dair inananlara söz veririler.

Dikkat edilirse ayette geçen emirler, birbirleri üzerine atfedilmişlerdir. Bununla istedikleri şey, eğer müminler, onların istediklerini yapar ve onların yollarından giderlerse, müminlerin hata ve günahlarını yarın kıyamet gününde üstleneceklerini dile getirmekle şunu demek istiyorlar:

"Eğer siz bizim gittiğimiz yolardan giderseniz, bizim yaptıklarımız yaparsanız, biz de sizin hata ve günahlarınızı yükleneceğiz."

Bu sözler Kureyş'in önde gelen azılı kâfirlerindendiler. Kendilerinden olan bazılarının Müslüman olması durumunda, onlara yönelik olarak şöyle konuşurlardı:

"Ne biz, ne de siz yeniden diriltileceksiniz. Eğer gerçekten öldükten sonra dirilme diye bir şey olacaksa, o zaman sizin günahlarınız bizler omuzlayacağız, üstleneceğiz."

"Hâlbuki onların günahlarından hiçbir şey yüklenecek değillerdir. Şüphesiz onlar kesinlikle yalancılardır." Çünkü onlar ağızlarıyla böyle konuşurlarken, kalpleri bunun aksini söylüyordu. Bunların bu halleri adeta yalancılar gibidir. Yalancılar görünürde bir şeyler vaat ederler ama içlerinden köşeyi döndükten sonra vaatlerini yerine getirmeyeceklerini dile getirirler. Dışları başka söyler, içleri daha başka konuşur. Çünkü niyetleri bozuktur.

13 – "Andolsun, onlar mutlaka kendi yüklerini –kendilerine özgü vebellerini, küfürlerine ilişkin günahları yüklenecekler– **ve kendi yükleriyle beraber nice ağır yükleri yükleneceklerdir."** Yani kendi işledikleri günahları yüklenecekleri gibi, yoldan çevirmek için uğraştıkları müminlerin de günah ve vebellerini yükleneceklerdir. Çünkü onların yüzünden müminlerin düştükleri hata sonucu işledikleri günahlar ve düştükleri dalalet yüzünden olan günahlar da onlara yükletilecektir. Nitekim durum dedikleri gibi olacaktır. Çünkü Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

﴿ لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴾

"Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için öyle derler. Bak ki yüklenecekleri şey, ne kötüdür." [46]

Yalan yanlış olarak– **"Uydurmakta oldukları şeylerden** –batıl inanç ve işlerinden– **de kıyamet günü şüphesiz, sorguya çekileceklerdir."**

❁ ❁ ❁

[46] Nahl, 25.

14. - 15. AYETLER

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾

Meâli

14. Andolsun, biz, Nuh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik. O da bin yıldan elli yıl eksik olarak onların arasında kaldı. Neticede onlar zulümlerini sürdürürlerken tufan kendilerini yakalayıverdi.

15. Biz de onu *(Nuh'u)* ve gemide bulunanları kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret kıldık.

Tefsiri

14 – Andolsun, biz, Nuh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik. O da bin yıldan elli yıl eksik olarak onların arasında kaldı. Neticede onlar zulümlerini sürdürürlerken tufan kendilerini yakalayıverdi.

"Andolsun, biz, Nuh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik. O –Nuh– *da bin yıldan elli yıl eksik olarak onların arasında kaldı."*

Hz. Nuh'un yaşı, 1050 idi. 40 yaşlarında iken peygamberlik görevi verilmiş, kavmi arasında peygamber olarak tam 950 yıl kalmıştır. Tufandan sonra da Hz. Nuh (as) 60 yıl daha yaşamıştır. Böylece toplam olarak 1050 yıl yaşamıştır. [47]

---

[47] Hz. Nuh (as), beşerin ikinci atasıdır. İlk ataları ise Hz. Âdem'dir (as). Allah (cc), Hz. Âdem'den (as) sonra peygamber olarak yeryüzüne gönderilen ilk Resuldür ve bu bakımdan da Resullerin - peygamberlerin piridir. Kavmi putlara tapınca Allah (cc),

Vehb'ten gelen rivayete göre; Hz. Nuh (as), tam 1400 sene yaşamıştır. Ölüm meleği kendisine:

– *"Ey peygamber içerisinde en uzun ömür yaşayan Peygamber! Dünyayı nasıl buldun?"* diye sorar. O da:

– *"Dünyayı iki kapılı bir yurt, bir ev olarak gördüm. Bir kapıdan girdim, diğerinden de çıkıp gittim."* der.

Ayette Hz. Nuh'un ömründen söz ederken, 950 sene ifadesi kullanılmamıştır. Ayette: *"Bin yıldan elli yıl eksik"* ifadesine yer verilmiştir ki, 950 yıl demektir. Ayette direkt olarak 950 sayısının kullanılmamasının sebebi şudur. Eğer doğrudan bu sayı verilmiş olsaydı, tam olarak 950 ifadesi anlaşılamazdı, yaklaşık 950 yıl kadar gibi bir mana çıkabilirdi. İşte böyle bir ihtimalden kaçınmak için özellikle 1000 seneden 50 yıl eksik ifadesine yer verilmiştir. Bu nedenle bu ifadeye verilirken sanki şuna dikkat çekilmektedir. Nuh (as) kavmi arasında tam tamına peygamber olarak eksiksiz bir şekilde 950 yılını geçirdi.

Öte taraftan bu ifade daha muhtasar, söz dizimi bakımından daha tatlı ve daha çok yarar sağlayan bir anlatım tarzıdır. Çünkü bu kıssada, Hz. Nuh'un (as) kendi ümmetinden çektiklerinden söz edilmektedir. Bir de Hz. Peygambere (as) bir teselli olması için, onun 950 yıllık davet hizmetinde karşılaşmadığı, çekmediği bir sıkıntı olmamış, hepsine göğüs gererek sabretmiştir. Dolayısıyla Resulullah'ın da olabileceklere göğüs germesi ve sabretmesi istenmektedir. Bunun için 1000 sayısının zikredilmesi amaca daha uygun ve daha dikkat çekicidir. Hedefe varabilmek için de önemlidir. Yani sıkıntılar binlerce yıl sürmüş olsa bile davadan ve tebliğden vazgeçmek yoktur, anlamında bir dikkat çekmedir.

İfadenin ilk mümeyyezi (temyizi) *"sene"* sözcüğü ile ikincisi ise « عَامًا » – *"yıl"* kelimesiyle belirtilmiştir. Çünkü bir tek cümlede aynı kelimeyi iki defa tekrarlamak, belagat ve edebiyat açısından, güzel ko-

---

Hz. Nuh'u (as) elçi olarak göndermiştir. Hz. Nuh'un (as) soyundan birçok Nebi ve resul gönderilmiştir. Bu itibarla Hz. Nuh (as), Yüce Allah'ın (cc), Hz. Âdem'den (as) sonra, insanların kendi öz kızlarıyla, kız kardeşleriyle, hala, teyze ve benzeri yakın akraba ile evlenme yasağını da içeren bir peygamberlik görevliyle gönderilmiştir. Yani ilk defa bu yasak Hz. Nuh (as) ile başlamıştır. (Bkz.: Vehbe ez-Zuhayli, *et-Tefsiru'l-Münir*, Ali İmran, 3/82–84, c:3 / 211; Muhammed b. Abdullah el-Erumi, *Tefsiru Hadaiki'r-Ravhi ver-Reyhan Fi Revabi Ullumi'l-Kur'an*, Ali İmran, 3 / 35–36, c: 4 / 275) (Çeviren)

nuşma sanatı yönünden uygun düşmez. Bu nedenle cümlede, birincisi sene kelimesiyle, ikincisi de yıl kelimesiyle yani bin *seneden* elli *yıl* eksik diye aynı manada farklı iki kelime verilmiştir.

"Neticede onlar –küfürleri sebebiyle kendilerine karşı haksızlık ve– *zulümlerini sürdürürlerken tufan kendilerini yakalayıverdi."*

Tufan: Önü alınamayacak derecede her tarafı kaplayan ve hiçbir çıkış ve kaçış yolu bırakmayan dağ misali sel ve dalgaları, zifiri karanlık gece ve benzeri durumlara verilen isimdir.

15 – "Biz de onu (Nuh'u) **ve gemide bulunanları kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret kıldık."**

Gemide bulunanların sayılarının, yarısı erkek ve yarısı da kadın olmak üzere 78 kişi olduğu belirtiliyor. Bunların arasında Hz. Nuh'un (as) Sam, Ham ve Yafes adlarındaki oğulları ve bunların eşleri de vardı.

Biz gemiyi, insanlar arasında bir ibret vesilesi kıldık ki, bundan kendilerine bir ders çıkarsınlar.

❁ ❁ ❁

16. – 23. AYETLER

وَإِبْرٰهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوهُ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللّٰهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللّٰهُ يُنْشِئُ النَّشْأَةَ الْاٰخِرَةَ إِنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَلِقَائِهِ أُولٰئِكَ يَئِسُوا مِنْ رَحْمَتِي وَأُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٣﴾

Meâli

16. İbrahim'i de peygamber olarak gönderdik. Hani o, kavmine şöyle demişti: "Allah'a kulluk edin, O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."

17. "Siz, Allah'ı bırakarak ancak putlara tapıyorsunuz ve yalan uyduruyorsunuz. Allah'ı bırakarak taptıklarınızın size hiçbir rızık vermeye güçleri yetmez. Öyle ise rızkı Allah'ın katında arayın. O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz."

18. "Eğer siz yalanlarsanız bilin ki, sizden önce geçen birtakım ümmetler de yalanlamışlardı. Peygambere düşen apaçık tebliğden başka bir şey değildir."

19. Onlar, Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığını, sonra onu nasıl tekrarladığını görmüyorlar mı? Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır.

20. De ki: "Yeryüzünde dolaşın da Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığına bakın. Sonra Allah *(aynı şekilde)* sonraki yaratmayı da yapacaktır. *(Kıyametten sonra her şeyi tekrar yaratacaktır)* Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter."

21. O, dilediğine azap eder, dilediğine de merhamet eder. Ancak O'na döndürüleceksiniz.

22. Siz, yerde de gökte de Rabbinizi aciz bırakacak değilsiniz. Sizin Allah'tan başka ne bir dostunuz, ne de bir yardımcınız vardır.

23. Allah'ın ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler var ya; işte onlar benim rahmetimden ümit kesmişlerdir. İşte onlar için elem dolu bir azap vardır.

Tefsiri

16 – İbrahim'i de peygamber olarak gönderdik. Hani o, kavmine şöyle demişti: "Allah'a kulluk edin, O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."

"İbrahim'i de peygamber olarak gönderdik." Ayetin başında yer alan « وَإِبْرٰهِيمَ » ifadesi, muzmar / gizli, var sayılan « اُذْكُرْ » fiili ile mansubtur. Nitekim devamında yer alan, « إِذْ قَالَ » ise, bundan bedeldir. Yani bedeli iştimaldir. Çünkü zaman olarak, burada yer alan hususları da kapsamaktadır. Ya da « وَإِبْرٰهِيمَ » ifadesi, bu surenin 14. ayetinde geçen « نُوحًا » üzerine matuf bulunmaktadır. Bu durumda mana, *"Biz Nuh'u nasıl peygamber olarak göndermiş isek, İbrahim'i de aynen o şekilde kendi kavmine*

peygamber olarak gönderdik." olur. Bu ayette geçen « اِذْ » harfi ise, « اَرْسَلْنَا » fiilinin zarfıdır. Yani mana şöyle olmaktadır:

"Yani İbrahim yaşça olsun ilim yönünden olsun, olgun bir döneme ulaşınca, içinde bulunduğu topluma öğütte bulunacak, vaaz verecek, Allah'a ibadet etmeleri ve takva üzere yaşamaları, yani Allah'ın yasaklarından uzak ve emirlerine de bağlı olarak yaşamaları için emir verebilecek bir konuma gelince İbrahim'i elçi olarak gönderdik."

İbrahim en-Nehai ile İmam-ı Azam Ebu Hanife (rhma) bu ayetin başında yer alan « وَإِبْرٰهِيمَ » ifadesini merfu olarak « وَإِبْرٰهِيمُ » diye okumuşlardır. Böyle okurlarken de gerekçeleri de bu ibarenin şu şekildeki bir manayı içerdiği olmuştur:

« وَمِنَ الْمُرْسَلِينَ اِبْرَاهِيمُ » Yani: *"İbrahim de gönderilen elçilerdendir."*

"Hani o, kavmine şöyle demişti: 'Allah'a kulluk edin, O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilirseniz, bu sizin için –küfürden– *daha hayırlıdır.'"* Yani eğer bilecek olursanız sizin şer ve kötülük olan şeyden, içinde sizin için hayır bulunan şeyler daha güzeldir.

17 – Siz, Allah'ı bırakarak ancak putlara tapıyorsunuz ve yalan uyduruyorsunuz." ve yapmacık davranışlar içine giriyorsunuz.

Ebu Hanife ile Sülemi (rhma) bu ayette geçen « تَخْلُقُونَ » kelimesini, « تُخَلِّقُ » kökünden olmak üzere « تُخَلِّقُونَ » olarak okumuşlardır. Bu da, çok yalan uydurmak, yapmacık davranışlar içine girmek gibi manalara gelir.

Yine bu ayette yer alan « إِفْكًا » kelimesi, « أَفَكًا » olarak da okunmuştur. Kelime mastardır. Bu kelime tıpkı « كَذَبَ » ve « لَعِبَ » fiillerine benzer. « افْك » kelimesi şeddesiz olarak tıpkı « كَذِب » ve « لَعِبْ » kelimeleri gibidir. Yani bu iki kelimenin asılları dikkate alındığında aynen böyledir. Bura işin tartışmalı tarafı, müşriklerin putlarını ilah diye adlandırmalarıdır ve onları Allah'a (cc) ortak koşmalarıdır.

"Allah'ı bırakarak taptıklarınızın size hiçbir rızık vermeye güçleri yetmez." Yani hiçbir şekilde onlar size rızık verecek bir güce asla sahip değillerdir. *"Öyle ise* –her– *rızkı Allah'ın katında arayın."* Çünkü yegâne rızık veren Allah'tır. Ondan başkası size rızık verecek değildir. Öyleyse ne türden bir rızık isteyecekseniz onu sadece Allah'tan isteyin. *"O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz."* Yapacağınız ibadetlerinizle, nimetlerine şükretmekle ona kavuşacağınız güne hazırlık yapınız. Yine Yakub, « تُرْجَعُونَ » kelimesini, « ت » harfinin fethası ve « ج » harfinin de kesresiyle olmak üzere « تَرْجِعُونَ » olarak okumuştur.

18 – "Eğer siz yalanlarsanız bilin ki, sizden önce geçen birtakım ümmetler de yalanlamışlardı. Peygambere düşen apaçık tebliğden başka bir şey değildir."

Bu ayette deniliyor ki: *"Eğer siz beni yalanlayacak olursanız, iyi bilin ki siz beni yalanlamakla bana zarar verecek değilsiniz. Çünkü benden önce geçen peygamberler de ümmetleri tarafından yalanlanmışlardı. Fakat onlar o peygamberleri yalanlamakla onlara zarar veremediler ve veremezlerdi de. Sadece zararları kendilerine dokumuştur. Bu yalanlama sebeplerinden ötürü de azaba çarptırılmayı hak etmiş oldular, artık onlara azap edilmeleri helal oldu."*

Peygambere (sav) gelince o, görevini tamamlamıştır. Çünkü tebliğ etmesi gereken vazifesini açıkça tebliğ etmiştir. Böylece şüpheye de yer bırakılmamıştır. Yani Allah'ın (cc) ayetlerini ve mucizelerini göstermesidir ki, böylece şüpheye de yer bırakılmamış oluyor.

Ya da eğer siz aranızda olan şeyler hususunda beni yalanlıyorsanız, unutmamalısınız ki, benden önce geçen peygamberler bu konuda benim için örnektirler. Bu itibarla peygamberlere düşen görev, üzerlerine aldıkları işi tebliğ etmekten ibarettir. Tebliğini açıkça yapmasından sonra tasdik etmişler ya da etmemişler, hiçbir anlamı yoktur. Çünkü ben resul olarak üzerine düşen görevi eksiksiz yerine getirdim.

İşte bu ayetten itibaren bundan sonra 24. ayet olan ﴿ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ ﴾ ayetine kadar olan ayetler (*18. ayet*ten itibaren *23. ayet* dâhil) ayetlerin, Hz. İbrahim'in (as), kavmine söylediği sözler olması ihtimali de vardır.

Ayette geçen daha önceki ümmetlerden kasıt, Şit, İdris, Nuh ve benzeri diğer peygamberlerin (asm) kavimleri demektir. Bu konuların devreye girmiş olması, Resulullah (sav) ile Kureyş'in ona karşı tavrı konusunda parantez cümlesi tarzında ayetler olmasıdır. Burada Hz. İbrahim (as) ile ilgili kıssanın baş tarafı ile son tarafını açıkladı.

Cümle-i mu'tarıza hangi konu ile ilgili olarak devreye girilmişse, itiraz cümlesinin de ona mutlaka bağlı olması, aynı konuyu işlemesi gerekir. Örneğin sen çıkıp da *"Mekke ve Zeyd ayaktadır, Allah'ın en hayırlı beldesidir"* der ve soruyu bu örnek bağlamında soracak olursan, benim cevap olarak buna diyeceğim şudur:

"Evet, mesele dediğin gibidir. Bunun açıklaması ise şöyledir: Burada Hz. İbrahim'in (as) kıssasını araya sokması, sadece Allah Resulüne (sav) rahat bir nefes aldırtmak ve ona bir teselli vermek içindir. Burada demek isteniyor ki, Hz. Peygamber (sav) nasıl müşriklerle bir imtihana tabi tutulmuş ise, Hz. Peygamber'in (sav) büyük atası İbrahim (as) de müşrik olan kendi kavmi ile öylece imtihan edildi. Mekke müşrikleri nasıl ki puta tapıyor idiyseler, Hz. İbrahim'in (as) kavmi de putlara tapıyorlardı."

Bu nedenle ayette: *"Eğer siz yalanlarsanız"* parantez cümlesi getirilmiştir." Bu, şu anlama gelir:

"Ey Kureyş topluluğu! Eğer siz Muhammed'i yalanlarsanız, İbrahim (as) da, kavmi tarafından yalanlandı ve her ümmet kendilerine gönderilen peygamberleri yalanladılar."

Çünkü ayette geçen: *"sizden önce geçen birtakım ümmetler de yalanlamışlardı"* kavlinin mutlaka Hz. İbrahim'in (as) ümmetini de kapsaması gerekir. O halde gördüğün gibi ayette bu anlam bağlamında herhangi bir durum sözkonusu değildir ve muterize cümlesi bu bakımdan muttasıl, aynı konuyu işlemektedir. Yani Mekke ve Zeyd örneğinde aralarında herhangi bir çeliş bulunmamaktadır. Kaldı ki bundan sonra gelen ayetler de aynen bu bağlamdadırlar. Çünkü hepsi de tevhid inancını ve buna ilişkin delilleri dile getiriyor. Nitekim şirki yıkan ve onun temellerini kökünden sarsan, basitliğini ortaya koyan delillere yer veriyor. Allah'ın (cc) kudret sıfatlarını, gücünü ve egemenliğini, konuya ilişkin hüccetin ve burhanın açık ve net oluşunu dile getiriyor.

19 – Onlar, Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığını, sonra onu nasıl tekrarladığını görmüyorlar mı? Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır.

"Onlar, Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığını," Yani onlar bu gerçeği gördüler ve bildiler, demektir. *"sonra onu nasıl tekrarladığını görmüyorlar mı?"* Ayetin « ثُمَّ يُعِيدُهُ » kısmı, ayetin başında yer alan « يُبْدِئُ » fiili üzerine atfedilmiş değildir. Çünkü görme işi onlarla ilgili değildir. Ancak burada bunlarla ilgili olan husus, ölümden sonra yeniden dirilmenin kesin olarak meydana geleceğini bunlara haber vermektir. Nitekim bundan sonra gelecek olan 20. ayette de buna dikkat çekilmektedir. Orada:

"Yeryüzünde dolaşın da Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığına bakın. Sonra Allah (aynı şekilde) sonraki yaratmayı da yapacaktır." denilmektedir.

Dolayısıyla burada ilk yaratmaya dikkat çekilmekte ve sonradan yaratılmaya dikkat çekilmemektedir. Çünkü ilk yaratan, elbette sonradan da yaratır, bunda kuşkuya yer yoktur.

Eğer sen: *"Bu, atıf harfiyle atfedilmiştir. Bu defa mutlaka matufun bir de matufun aleyhi olmalıdır. O halde o nerede?"*, diyecek olursan, derim ki: « أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ » cümlesidir.

"Şüphesiz bu, –yani yeniden diriltme– *Allah'a göre kolaydır."*

Bu ayette, kâinatta yaratma olayının aralıksız devam ettiği dile getirilmektedir ve aynı zamanda Yüce Allah'ın (cc) yaratma kudretine dikkat çekilmektedir. Çünkü bir canlı yok olurken yerini başka bir canlı almaktadır. Kaldı ki bu kanun, toplumsal hayatta da mükemmel bir uygulama alanı bulur. Milletlerin biri yok olurken, yerine bir başka millet geçer. Zaten bir sonraki ayette de işin bu yönü ön plana çıkarılmıştır. Sonuç olarak da ayetlerde öldükten sonra tekrar diriltilmenin gerçekleşeceğine işaret edilmiş olmaktadır.

Ayetin başında yer alan « أَوَلَمْ يَرَوْا » kelimesini, Hafs dışında Kufe okulu, « ت » harfiyle « أَوَلَمْ تَرَوْا » olarak okumuşlardır.

20 – De ki: "Yeryüzünde dolaşın da Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığına bakın. Sonra Allah (aynı şekilde) **sonraki yaratmayı da yapacaktır.** (Kıyametten sonra her şeyi tekrar yaratacaktır) **Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter."**

Ey Muhammed!– *"De ki: ..."* Eğer bu ifade Hz. İbrahim'e (as) aitse o zaman bunun takdiri şöyle olur: *"(Biz İbrahim'e şöyle demesini vahyettik:)* "Yeryüzünde dolaşın da Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığına bakın." Çünkü bu kadar çok yaratılmışları, durumlarının birbirlerinden farklılıklarını dikkate alarak hepsine şöyle bir bakın hele! Bakın ki, Allah'ın (cc) şaşkınlık ve hayret uyandıran yaratılış gerçeklerini görüp öğrenesiniz, müşahede edesiniz! Yine ayette geçen « بَدَأَ » kelimesi olsun, onun türevi olan « أَبْدَأَ » kelimesi olsun, her ikisi de mana olarak aynıdırlar.

"Sonra Allah –aynı şekilde– *sonraki yaratmayı da yapacaktır."* Yani kıyametten sonra her şeyi tekrar yaratacaktır. Mekke Okulu ve Ebu Amr « النَّشْأَةَ » kelimesini, « شَ » harfinin meddi yani uzatılmasıyla « النَّشَاءَةَ » diye okumuşlardır.

İşte bu da delil olarak gösteriyor ki iki yaratılış vardır, bunların her ikisi de inşa anlamında ademden / yokluktan var etmek, şu varlık alemine getirmek, yeniden baştan yaratmak ve icat etmek yani ibtida, ihtira' ve ihraç yani çıkarmak demektir. Ancak şu kadar ki ahiret yurdu kendisi gibi bir inşa, yeniden bir yaratılma olan âlemden sonra meydana gelen yeni bir inşa olayıdır. Oysa ilk yaratılış, sonraki yaratılış gibi değildir. Çünkü o, hiçbir örneği ve modeli ortada yok iken olan bir var ediş ve yaratmadır.

Oysa mesele kıyas açısından değerlendirilecek olunursa şöyle denmelidir: *"Allah başlangıçta yaratma işini, ilk yaratmayı nasıl yaptı da Allah, sonraki ikinci yaratmayı var etti, meydana getirdi?"*

Ancak denilen şu ki: *"İlk yaratmayı nasıl yaptı da sonra Allah (cc) sonraki yaratmayı yani ikinci yaratmayı meydana getirdi? Çünkü onlar hakkında söylenen şey, iade olayı ile ilgili olmaktadır?"*

Ayette belirtildiği gibi Yüce Allah, onların ilk yaratılışlarını kanıtlayınca, bunun bizzat Yüce Allah'ın bir yaratması olduğu gerçeğini ortaya koyunca, Yüce Allah, onların aleyhine olmak üzere, kendilerine o ilk yaratmayı bir hüccet olarak gösterdi. Böylece iadenin, yeniden ölenlere hayat vermesinin çok daha kolay ve basit olduğunu, adeta birinci yaratma olayında geçtiği gibi aralarında hiçbir fark bulunmadığını gösterdi. Mademki ilk yaratma olayı Allah'ı (cc) aciz bırakmamışsa, o halde ikinci yaratma (yeniden var etme) olayı elbette hiçbir zaman ilk yaratma gibi olmayacak ve bu ikincisi de Allah'ı (cc) asla aciz bırakmayacaktır

Sanki şöyle der gibidir: *"Hani şu ilk yaratma işini yapan zat var ya, işte son yaratma işini de yapacak olan zat yine o zattır."* İşte bu manaya dikkat çekmek için yüce Rabbimiz, ayetin ikinci bölümünde bizzat, Yüce Allah'ın ismine yer verdi ve orada:

"Sonra Allah –aynı şekilde– *sonraki yaratmayı da yapacaktır."* Yüce Allah ayetin bu kısmında bizzat, yüce ismini açık olarak zikrediyor ve bu ikini yaratma işini yapacak olan da, ilk yaratmayı yatığı gibi, Allah (cc) yapacaktır ve bu ona aittir, diyerek buna dikkat çekiyor.

"Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter." her şeye kadirdir.

21 – "O, –Allah, inançsızlıklarında direnenleri rezil etmek suretiyle– **dilediğine azap eder,** –kimisini de hidayete erdirerek böylece– **dilediğine de merhamet eder."** Ya da dilediklerine hırsları yüzünden azap eder, kanaat etmeleri sebebiyle de dilediklerine de rahmetiyle muamelede bulunur.

Ya da kötü ahlakları sebebiyle dilediklerine azap eder, güzel ahlaklarından ötürü de dilediklerine merhamet eder. Ya da Allah'tan (cc) yüz çevirmeleri nedeniyle dilediklerine azap eder, Allah'a (cc) yönelmeleri sebebiyle de dilediklerine de merhamet eder. Ya da bidatlere uymaları yüzünden dilediklerini cezalandırır, sünnete sarılmaları bakımından da istediklerini ödüllendirir.

"Ancak O'na –Allah'a– **döndürüleceksiniz."** O'na götürülecek, onun huzuruna çıkarılacaksınız.

22 – Siz, –şu geniş– **yerde de** –ve eğer orada olsaydınız yerden daha geniş olan, daha yaygın ve düzgün olan– **gökte de** –Rabbinizi– **aciz bırakacak değilsiniz.** –Yani siz Allah'ın hükmünden ve kazasından kaçmaya kalkışsanız bile, asla ondan kaçamayacaksınız.– **Sizin Allah'tan başka** –işlerinizi çekip çevirecek olan– **ne bir dostunuz, ne de** –sizden benim azabımı engelleyecek– **bir yardımcınız vardır.**

23 – Allah'ın ayetlerini –Yani vahdaniyetini gösteren delilleri, birliğine delalet eden kanıtları, gönderdiği kitapları, gösterdiği mucizeleri– **ve O'na kavuşmayı inkâr edenler var ya; işte onlar benim rahmetimden** –cennetimden– **ümit kesmişlerdir. İşte onlar için elem verici bir azap vardır.**

24. – 27. AYETLER

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنْجٰيهُ

اللّٰهُ مِنَ النَّارِ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾ وَقَالَ

إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيٰوةِ

الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ

بَعْضًا وَمَأْوٰيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَاٰمَنَ لَهُ

لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلٰى رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ

وَاٰتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾

Meâli

24. *(İbrahim'in)* kavminin cevabı, şöyle demekten ibaret oldu. "Onu öldürün veya yakın." Allah da onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.

25. İbrahim, onlara dedi ki: "Sırf aranızda dünya hayatına mahsus bir sevgi *(ve çıkar)* uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi inkâr edip tanımayacak; kiminiz kiminize lânet edecektir. Barınağınız cehennem olacaktır. Yardımcılarınız da olmayacaktır."

26. Bunun üzerine Lût, ona *(İbrahim'e)* iman etti. İbrahim, dedi ki: "Ben, Rabbime *(gitmemi emrettiği yere)* hicret edeceğim. Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."

27. Ona *(İbrahim'e)* İshak'ı ve Yakub'u bahşettik. Onun soyundan gelenlere peygamberlik ve kitap verdik. Ayrıca ona dünyada mükâfatını da verdik. Şüphesiz o, ahirette de salih kimselerdendir.

Tefsiri

24 – İbrahim, kavmini imana davet edince,– "kavminin –İbrahim'e– **cevabı, şöyle demekten ibaret oldu: "Onu öldürün veya yakın."** Yani birbirlerine veya içlerinden biri onlara böyle dedi. Susanlar ve ses çıkarmayanlar da bu tekliften memnun idiler. Bu itibarla hepsi de sanki o sözü söylemiş gibidirler ve hepsi de aynı hükme tabidirler. Sonunda hepsi de Hz. İbrahim'i (as) yakmaya, ateşe atmaya karar verdiler. Böylece Hz. İbrahim'in (as) kavmi onu ateşe attıklarında **"Allah da onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda** –İbrahim'e ve bize karşı işledikleri bu davranışlarında– **inanan bir toplum için ibretler vardır."**

Rivayete göre, Hz. İbrahim'in (as) kavmi, onu ateşe attıkları gün, Allah (cc) onları ateşten yararlandırmadı, hiçbir ateşleri o gün yanmadı. Hatta yanan ateş ısı vermiyor, etrafını soğutup serinletiyordu.

25 – İbrahim, onlara dedi ki: "Sırf aranızda dünya hayatına mahsus bir sevgi (ve çıkar) **uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi inkâr edip tanımayacak; kiminiz kiminize lânet edecektir. Barınağınız cehennem olacaktır. Yardımcılarınız da olmayacaktır."**

"İbrahim, onlara –kavmine– *dedi ki: "Sırf aranızda dünya hayatına mahsus bir sevgi* (ve çıkar) *uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz."*

Bu ayette geçen « مَوَدَّةً » kelimesini, Hamza ve Hafs, « مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ » olarak okurlarken, Medine ve Şam kıraat imamları ile Hammad, Yahya ve Halef bunu, « مَوَدَّةً بَيْنَكُمْ » diye okumuşlardır. Mekke ve Basra okulları ile Ali aynı kelimeyi merfu olarak « مَوَدَّةُ بَيْنِكُمْ » diye okumuşlardır. Eş-Şemuni, Bercumi ise aynı kelimeyi « مَوَدَّةٌ بَيْنَكُمْ » diye okumuşlardır.

İki yorum açısından kelimenin mansub olarak okunması, sebep ve illet açısındandır. Buna göre mana şöyle olmaktadır:

"Nasıl ki insanlar herhangi bir mezhep ve görüş etrafında buluşuyorlarsa ve bu durum onların birbirlerini sevmelerine, bağlı kalmalarına neden olabiliyorsa, sizin de durumunuz aynen böyledir. Çünkü siz de aranızda karşılıklı çıkar için putlara ibaret ve tapınmada güya sevgi göstermeniz ve bu amaçla buluşmak üzere bir araya toplanmanız ve bu putlara tapma konusunda ittifak içinde olmanız da aynen böyledir."

Öte taraftan « مَوَدَّةً » kelimesinin aynı zamanda ikinci meful olması da mümkündür. Tıpkı ﴿ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ ﴾ [48] kavli gibidir. « انَّمَا » kelimesindeki « مَا » harfi, *kâffe*dir. Yani mana şöyle olmaktadır:

"Sizler putları aranızda bir sevgi bağı kıldınız, bir çıkar edindiniz." Buna göre bir mahzuf muzaf burada takdir edilir. Yani: *"Siz, o putları aranızda sevilmeye bir sebep yaptınız."* demektir. Bu da adeta şu ayetteki gibi olmaktadır:

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللهِ ﴾

"Öyle insanlar da vardır ki, Allah'tan başka varlıkları Allah'a denk varlıklar kabul ederler ve onları Allah'ı sever gibi severler." [49]

Ayetteki « مَوَدَّةً » kelimesinin mansub okunması halinde iki gerekçe ileri sürülerek değerlendirildiği gibi, merfu olarak okunması durumunda da yine iki yönden değerlendirilmek suretiyle yorumlanabilir. Bu durumda « مَوَدَّةُ » kelimesi « انَّ »'nin haberi olur ve « انَّمَا »'daki « مَا » ilgi zamiri yani mevsuledir. İkinci gerekçe ise « مَوَدَّةُ » kelimesi mahzuf bir mübtedanın haberidir.

Buna göre de mana şöyle olmaktadır: *"Doğrusu putlar aranızdaki sevgi bağıdır veya sebebidir."*

---

[48] Furkan, 43 ve Casiye, 23.
[49] Bakara, 265.

Ayette geçen « مَوَدَّةَ » kelimesini isim tamlaması olarak okuyan kimse, o takdirde, Meveddet kelimesini zarf olarak değil, isim olarak değerlendirmiş olur. Bu adeta: ﴿ شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ ﴾ [50] kavli gibi olur.

Kelimeyi tenvinli olarak « مَوَدَّةً » diye okuyanlar ise, bu takdirde, « بَيْنِكُمْ » kavlini de mansub olarak « بَيْنَكُمْ » olarak zarf diye değerlendirmek suretiyle böyle okumuş olurlar.

"Sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi inkâr edip tanımayacak;" yani putlar, kendilerini ilah kabul edenleri kabul etmeyecek, onları red dedecek, kendilerinin de mabut olmadıklarını, ilah olmakla hiçbir ilgilerinin bulunmadığını söyleyecekler ve kendilerini ilah kabul edenlerden uzak duracaklardır, *"kiminiz kiminize lânet edecektir."* Kıyamet gününde aralarında lanetleşme meydana gelecek, taraflar suçu birbirilerinin üzerlerine atarak kendilerini güya aklamaya çalışacaklar, karşı tarafa lanet okuyacaklar ama bu da yarar sağlamayacaktır. Tabi (uydu olanlar), lider konumunda olanları lanetleyeceklerdir.

"Barınağınız –yani tapanların da, kendilerine tapılan putların da, tabi olanlar da, metbu olanların da yerleri – *cehennem olacaktır.* –Sizin orada– *Yardımcılarınız da olmayacaktır."*

26 – "Bunun üzerine –Hz. İbrahim'in (as) kardeşinin oğlu olan yeğeni– **Lût, ona** –İbrahim'e– **iman etti.** –Hz. Lut, ateşin, Hz. İbrahim'i (asm) yakmadığını görünce, ona ilk iman eden kişi oldu.– **İbrahim, dedi ki: 'Ben,** –Kevsa denilen bu yerden– **Rabbime** –Rabbimin benden gitmemi emrettiği yere– **hicret edeceğim."** Göçüp gideceğim.

Kevsa, Kufe'den itibaren Harran bölgesine kadar olan en büyük yerleşim bölgelerinden biriydi. Hz. İbrahim (as) daha sonra buradan da Filistin'e göç etti. Filistin Şam-Suriye topraklarına dâhil olan bir bölgeydi. İşte bunun içindir ki: *"Her peygamberin bir hicret ettiği yer vardır."* derler. Hz. İbrahim'in (as) ise iki hicreti olmuştur.

Birinci hicreti yanında Hz. Lut da olduğu halde Sare ile birlikte olan hicretidir ki, daha sonra Sare ile evlenmiştir.

---

[50] Maide, 106.

"Şüphesiz O, –düşmanlarımdan beni koruyan– **mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."** Bunun için de Rabbim, bana sadece benim için hayırlı olanı emreder.

27 – Ona (İbrahim'e) **İshak'ı ve Yakub'u bahşettik. Onun soyundan gelenlere peygamberlik ve kitap verdik. Ayrıca ona dünyada mükâfatını da verdik. Şüphesiz o, ahirette de salih kimselerdendir.**

"Ona –İbrahim'e çocuk olarak– *İshak'ı ve* –torun olarak da İshak'ın oğlu– *Yakub'u bahşettik."* Burada Hz. İsmail'e yer verilmemesi, onun çok şöhret bulması, tanınmış olması hasebiyledir.

"Onun –İbrahim'in– *soyundan gelenlere peygamberlik* –verdik. Çünkü Hz. İbrahim (as) peygamberlerin soy ağacıdır.– *Ve* –ona– *kitap verdik."* Burada Kitap cins isimdir. Yani onun soyundan gelen peygamberlere Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'an verdik.

"Ayrıca ona –İbrahim'e (as)– *dünyada mükâfatını da verdik."* Yani o, dünya ayakta kaldığı sürece hem güzellikle yâd edilecek, salât ve selam getirilecek ve tüm hak din mensupları onu hep seveceklerdir. Ya da onun kabrinin yanında konuk severliği hep devam edecektir. Bu durum, ondan başkasına nasip olmamıştır ve olmayacaktır.

"Şüphesiz o, ahirette de salih kimselerdendir." Yani cennet ehlindendir. Hasan Basri'den (ra) gelen rivayet de böyledir.

❀ ❀ ❀

28. – 35. AYETLER

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ
أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ
وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ
قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ
انْصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾ وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرٰهِيمَ
بِالْبُشْرٰى قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا
ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا
لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٢﴾ وَلَمَّا أَنْ
جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا لَا تَخَفْ
وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ
﴿٣٣﴾ إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلٰى أَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا
كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا اٰيَةً بَيِّنَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾

Meâli

28. Lût'u da peygamber olarak gönderdik. Hani o, kavmine şöyle demişti: "Gerçekten siz, sizden önce dünyada hiçbir toplumun yapmadığı bir hayâsızlığı işliyorsunuz."

29. "Siz hâlâ erkeklerle cinsel ilişkiye girecek, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?" Kavminin cevabı da şöyle demekten ibaret oldu: "Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi Allah'ın azabını getir bize."

30. *(Lût)* Dedi ki: "Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme karşı bana yardım et."

31. Elçilerimiz *(melekler)* İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde, ona dediler ki: "Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz, çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir."

32. İbrahim, dedi ki "Ama orada Lût var." Onlar, dediler ki: "Orada kimin bulunduğunu biz daha iyi biliriz. Biz, onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısını değil. O, geri kalıp helâk edilenlerden olacaktır."

33. Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde, Lût, onlar yüzünden tasalandı, onlar hakkında çaresizlik içine düştü. Elçiler ona, şöyle dediler: "Korkma, üzülme. Biz, seni ve aileni kurtaracağız. Ancak karını değil. O, geride kalıp helâk edilenlerden olacaktır."

34. Şüphesiz biz, bu memleket halkı üzerine, fasıklık ettiklerinden dolayı gökten bir azap indireceğiz.

35. Andolsun biz, aklını kullanacak bir kavim için o memleketten ibret alınacak apaçık bir delil bıraktık.

Tefsiri

28 – Lût'u da –hatırla, onu da an. Çünkü onu da– **peygamber olarak gönderdik. Hani o, kavmine şöyle demişti: "Gerçekten siz, sizden önce dünyada hiçbir toplumun yapmadığı bir hayâsızlığı işliyorsunuz.**

Hayatta en iğrenç fiil olan livatayı işliyorsunuz. Oysa sizden önce geçen milletler arasında böyle bir iğrençliği işleyen olmuş değildi. Bu cümle, yeni bir ifade ve giriştir. İşlenen fiilin ne kadar iğrenç bir fiil olduğunu *"fahişe"* kelimesiyle ortaya koymuştur. Sanki burada şöyle der gibidir: *"Neden bu fiile Fahişe dendi?"* Çünkü bunlardan önce geçen hiçbir kavim bu iğrenç fiil işlenmiş değildi. Hatta derler ki:

"Hz. Lut'un (as) kavminden önce hiçbir erkeğin erkeklik organı bir başka erkeğin üzerine konmuş değildi."

29 – "Siz hâlâ erkeklerle cinsel ilişkiye girecek, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?" Kavminin cevabı da şöyle demekten ibaret oldu: "Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi Allah'ın azabını getir bize."

"Siz hâlâ erkeklerle ilişkiye girecek, yol kesecek –yol kesenlerin yaptıkları gibi yol kesip adam öldürecek, mallarını yağmalayacak, yoldan gelip geçenleri bu fiile zorlayacak, ya denildiği gibi yollarda böyle iğrenç bir fiili işleyerek yola engel çıkaracak– *ve toplantılarınızda* –meclislerinizde– *edepsizlik* –edecek misiniz? Yani erkek erkeğe ilişkide bulunacak, birbirinizle küfürleşecek, şakalarınızda bile iğrenç sözler kullanacak, yoldan gelip geçenlere çakıl taşlarını fırlatacak mısınız? Ağızlarınızda sakız çiğneyecek, parmakları çıtlatacak veya kıtlatacak mısınız? Evet, bütün bu iğrençlikleri– *yapacak mısınız?"* Aslında, meclise, orada ehil olanlar bulunmadığı sürece, oraya meclis denmez, kötülük adına toplanılan yer denir.

İşte bunun üzerine– *"Kavminin* –Lut'a (as)– *cevabı da şöyle demekten ibaret oldu: 'Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi Allah'ın azabını getir bize."* Yani bize geleceğinden söz ettiğin vadini verdiğin azabı, eğer dediğinde samimi ve dürüst isem haydi o azabı bize getir, sözü oldu.

Bir önceki ayetin başında geçen « إِنَّكُمْ » kavli ile bu ayetin başında geçen « اَئِنَّكُمْ » kavlini Şam okulu ve Hafs, « اِنَّكُمْ » ve « اَيِنَّكُمْ » olarak okumuşlardır. Nitekim İmam olarak anılan asıl nüshada yani asıl Hz. Osman (ra) nüshasında yazılı bulunan şekil de böyledir.

Kufe okulu ise Hafs dışında her iki ayetin de başında yer alan bu kelimeyi ikişer hemzeli olarak « اَئِنَّكُمْ » diye okumuşlardır.

Ebu Amr ise, aynı kelimenin başında bulunan « إ »'yi med ederek (uzatarak) ve ondan sonra da esreli bir « ي » harfi getirerek « آيِنَّكُمْ » diye kıraat etmiştir.

Mekke Okulu, Kâlun dışında Nafi, Zeyd dışında Sehl ve Yakub hemze-i maksure ile ve esreli bir « ي » ile olmak üzere, « اَيِنَّكُمْ » diye okumuşlardır.

30 – Lût– **Dedi ki: 'Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme karşı** – azabını indirerek– **bana yardım et.'** –Çünkü bunlar, halkı masiyet olan, fuhuş olan iğrenç işlere zorlamaktadırlar.

31 – Elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde, ona dediler ki: "Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz, çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir."

"Elçilerimiz –yani melekler– *İbrahim'e* –oğlu İshak'ın doğacağını ve ondan da bir torununun olacağını haber vermek amacıyla– *müjdeyi getirdiklerinde, ona* –İbrahim'e– *dediler ki: 'Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz,..."*

Burada ayette geçen « مُهْلِكُوا » kelimesinin izafet olarak gelmesi, marifelik ifade etmemiştir. Çünkü kelime istikbale yönelik bir mana içermektedir. Burada helaki sözkonusu olan memleket, Sodom'dur ki, halk arasında şöyle söylenmektedir: *"Sodom kendisinden daha zorbadır."*

Ayette yer alan *"Bu memleket"* kavli, yakını gösteren işaret ismiyle belirtilmiş olması, sözkonusu kasabanın Hz. İbrahim'in (as) bulunduğu yere yakın olduğu hissini veriyor. Hatta söylenenlere göre burası Hz. İbrahim'in (as) bulunduğu yere bir gün bir gece uzaklıkta olan bir yerdeymiş.

"...çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir." Yani zulüm onların içlerine işlemiştir. Onlar zaten öteden beri zulüm ve haksızlıkta hem ısrar edip durmuşlardır. Aynı zamanda küfre de girmişlerdir. Çünkü inkârcı bir toplum idiler ve türlü türlü isyanlar sergiliyorlardı, çeşit çeşit masiyet işliyorlardı.

32 – İbrahim,– **"Dedi ki: 'Ama orada Lût var.'** – Aralarında hiçbir suç ve günahı olmayan, zulüm ve haksızlıktan beri olan biri var, o da Lut peygamberdir (as). Bunun üzerine– **Onlar,** –melekler– **dediler ki: 'Orada kimin bulunduğunu biz** –senden– **daha iyi biliriz. Biz, onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısını değil. O, geri kalıp helâk edilenlerden olacaktır.'"** Ebedi olarak azap edilenlerden olacaktır.

Asım dışında, Yakub ve Kufe Okulu, « لَنُنْجِيَنَّهُ » olarak okumuşlardır.

Sonrasında ise, meleklerin Hz. İbrahim'in yanından ayrılmalarından sonra, gidecekleri yol istikametini bildirerek gelen ayette olay şöyle anlatılıyor:

33 – Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde, Lût, onlar yüzünden tasalandı, onlar hakkında çaresizlik içine düştü. Elçiler ona, şöyle dediler: "Korkma, üzülme. Biz, seni ve aileni kurtaracağız. Ancak karını değil. O, geride kalıp helâk edilenlerden olacaktır."

"Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde, Lût, onlar yüzünden tasalandı,.." meleklerin gelişi Hz. Lut'u (as) tedirgin etti.

Ayette geçen « أَنْ » harfi sıladır. İki fiilin varlığını tekit ediyor ve sanki iki fiilden biri diğeri üzerine terettüp ediyor olarak gösteriyor. Sanki her iki fiil de aynı zaman diliminde meydana gelmiş gibi gösterilmektedir. Burada şöyle denilir gibidir:

"Lut (as), evine konukların geldiğini görünce, kavminden onlara bir kötülük geleceği endişesiyle hiç beklemeksizin kendisini ani bir telaş sardı, ne yapacağını bilemiyordu. Çünkü misafirlerinin melek olduklarını bilmiyordu. Zira insan suretinde gelmişlerdi ve kavminin onlara bir kötülük yapabilecekleri endişesi ve telaşı kendisini sarmıştı."

Ayette geçen « سِيءَ » kelimesini Kufe, Şam okulları ve Ali burada görüldüğü gibi « سِيءَ » diye okumuşlardır.

"onlar hakkında çaresizlik içine düştü." Gelenlerin durumu onu iyice bunaltmıştı. Çaresizlik içerisindeydi. Çünkü kavmine karşı direnme gücü kalmamıştı.

Ayette geçen « ذَرْعًا » kelimesi, güç ve takat demektir. « ضِيقَ الذَّرْعِ » veya « ضِيقَ الذِّرَاعِ » güç kaybetme, güç yetirme demektir. Nitekim « رَحْبَ الذِّرَاعِ » da, güç yetirmek, takati kesilmez manasına gelir. Esasen bu ifade, kişinin ellerini uzun olması manasınadır. Bir kimsenin eğer eli, kolu uzunsa, eli ve kolu kısa olana göre daha yüksek yerlere ulaşabilir, ifadesinden alınan bir anlatım tarzıdır. Bu itibarla bu ifade, acizlik ve kudret konusunda bir darbı mesel (özdeyiş) halini almıştır ve « ذَرْعًا » kelimesi temyiz olarak da mansubtur.

"Elçiler ona, –Lut'a– *şöyle dediler: 'Korkma, üzülme. Biz, seni ve aileni kurtaracağız. Ancak karını değil. O, geride kalıp helâk edilenlerden olacaktır.'"*

Ayette geçen « مُنَجُّوكَ » kelimesini, Mekke Okulu ve Hafs dışında Kufe okulu şeddesiz olarak « مُنْجُوكَ » diye okumuşlardır. « مُنَجُّوكَ » kelimesinde yer alan « كَ » harfi, cer mahallinde gelmiştir ve « أَهْلَكَ » kelimesi de mahzuf olan bir fiil ile mansubtur. Yani bu « وَ نُنَجِّي أَهْلَكَ » takdirindedir. Ki, *"aileni kurtaracağız ancak karını değil"*, demektir.

34 – Şüphesiz biz, bu memleket halkı üzerine, fasıklık ettiklerinden –ve bu yüzden de Allah (cc) ve Resulüne itaatten çıktıklarından– **dolayı gökten bir azap indireceğiz.**

Bu ayette geçen « مُنْزِلُونَ » kelimesini, Şam Okulu şeddeli olarak « مُنَزِّلُونَ » diye okumuşlardır.

35 – Andolsun biz, aklını kullanacak bir kavim için o memleketten ibret alınacak apaçık bir delil –olarak eserlerini, harabeye dönen ev ve yurtlarını, bir yoruma göre de yeryüzünde kararan suları– **bıraktık.**

Ayette yer alan « لِقَوْمٍ » kelimesinin başında bulunan « لِ » harfi ya « تَرَكْنَا » fiiline veya « بَيِّنَةً » kelimesine müteallіktir.

❁ ❁ ❁

36. – 40. AYETLER

وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَارْجُوا
الْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ
فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا
وَثَمُودَا وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِنِهِمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ
أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَارُونَ
وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا
فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ ﴿٣٩﴾ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ فَمِنْهُمْ
مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ
مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللّٰهُ
لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

Meâli

36. Medyen'e de kardeşleri Şu'ayb'ı peygamber olarak gönderdik. Şuayb, dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Ahiret gününe ümit besleyin ve yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın."

37. Kavmi, onu yalanladı. Bunun üzerine kendilerini o malum sarsıntı yakaladı da yurtlarında dizüstü çökekaldılar.

38. Âd ve Semûd kavimlerini de helâk ettik. Bu, onların *(harap olmuş)* yurtlarından size besbelli olmuştur. Şeytan, onlara işlerini süslemiş ve onları doğru yoldan alıkoymuştur. Hâlbuki onlar gözü açık kimselerdi.

39. Karun'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da helâk ettik. Andolsun, Musa kendilerine apaçık mucizeler getirmişti de yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Oysa bizi geçip *(azabımızdan)* kurtulamazlardı.

40. Bunların her birini kendi günahları yüzünden yakaladık. Onlardan taş yağmuruna tuttuklarımız var. Onlardan o korkunç sesin yakaladığı kimseler var. Onlardan yerin dibine geçirdiklerimiz var. Onlardan suda boğduklarımız var. Allah, onlara zulmediyor değildi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.

Tefsiri

36 – Medyen'e de kardeşleri Şu'ayb'ı peygamber olarak gönderdik. Şuayb, dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Ahiret gününe ümit besleyin –Akıbeti sevap olabilecek, sevap umudunu ve beklentisini sağlayacak olan işler yapın veya Allah'tan (cc) korkun.– **ve yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.** –Bozgunculuk amaçlayarak yanlış işlere kalkışmayın.–

37 – Kavmi, onu yalanladı. Bunun üzerine kendilerini o malum sarsıntı –o şiddetli deprem, titreme– **yakaladı da yurtlarında dizüstü çökekaldılar.**

Çünkü yerin o şiddetli sarsıntısı, kalplerini tir tir titretiyordu, adeta kalpleri yerlerinden fırlayacaktı. Bu yüzden bulundukları yerlerinde, yurtlarında ve toprakları üzerinde dizüstü çöktüler. Öylece ölüp kaldılar.

Ayette, « دَارْ » – *"ev, yurt"* kelimesi, tekil olarak geldi, çoğul olarak zikredilmedi. Yani « دِيَارْ » – *"evler, yurtlar"* tarzında gelmedi. Çünkü bir yurt, bütün yurtlar manasınadır. Bu itibarla giyilen bir şey değildir. Böyle olması hasebiyle hepsi de o evin yani toprakların üzerinde yaşadıklarından adeta tek ev hükmünde olarak zikredilmiştir.

38 – "Âd ve Semûd kavimlerini de helâk ettik. Bu, onların –yani helak olmak suretiyle harap olmuş diye tanıtılan– **yurtlarından** –yer ve yurtları yönünden– **size besbelli olmuştur."** Çünkü gezi ve seyahatlerinizde olsun, gidiş ve gelişlerinizde olsun siz oraları gayet açık ve seçik olarak gözlerinizle görmüştünüz. Zira Mekkeliler o taraflara doğru yaptıkları seferlerinde ve yolculuklarında oraları gözleriyle görüyorlardı.

"Şeytan, onlara işlerini –küfür ve günahlarını, masiyetlerini– **süslemiş ve onları** –emrolundukları ve gitmeleri gereken yoldan, yani Allah ve resullerine iman etmek olan bu yoldan, yani– **doğru yoldan alıkoymuştur. Hâlbuki onlar gözü açık kimselerdi."** Yani akıllı idiler, dikkatle baktıklarında olaylardan ders çıkarabilecek konumdaydılar, hak ile batılı birbirinden ayırt edebilecek haldeydiler ama onlar buna rağmen kendilerinden istenen bu şeyleri yapmadılar, yapmamakta direndiler.

Ayetin başında yer alan « عَادًا » kelimesi, muzmar (gizli) kalan « اَهْلَكْنَا هَا » – *"helak ettik"* fiiliyle mansubtur. Çünkü bir önceki ayette geçen: « فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ » – *"Bunun üzerine kendilerini o malum sarsıntı yakaladı."* ibaresi, zaten buna delalet etmektedir. Çünkü bu, helak etmek, yok etmek manasına gelir. Ayrıca ayette geçen *"Semud"* kelimesini de Hamza, Hafs, Sehl ve Yakub « ثَمُودًا » olarak kıraat etmişlerdir.)

39 – Karun'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da helâk ettik. Andolsun, Musa kendilerine apaçık mucizeler getirmişti de yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Oysa bizi geçip –azabımızdan– **kurtulamazlardı.**

Nerede olurlarsa olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar Allah'ın emri gelip onları yakalayacaktı ve kaçışları da olmayacaktı, zaten de öyle olmuştur.

40 – "Bunların her birini kendi günahları yüzünden yakaladık." Bu ayet, hiç suçu ve günahı olmadan da insanların cezalandırılacağını savunan ve bunu caiz görenleri reddetmektedir ve onlar aleyhine bir delildir. **"Onlardan taş yağmuruna tuttuklarımız var."** Öylesine bir kasırga ve hortum idi ki, içinde çakıl taşları da bulunuyordu. İşte böyle bir azap ve ceza ile Lut kavmini helak ettik. **"Onlardan o korkunç sesin yakaladığı kimseler var."** Bu ceza ile helak edilenler de Medyen halkı ile Semud kavmi idiler. **"Onlardan** –Karun gibi– **yerin dibine geçirdiklerimiz var. Onlardan** –Hz. Nuh'un (as) kavmi ve Firavun gibi– **suda boğduklarımız var. Allah, onlara** –suçsuz yere– **zulmediyor değildir. Fakat onlar** –küfürleri, azgınlık ve sapıklıkları sebebiyle– **kendilerine zulmediyorlardı."**

41. - 43. AYETLER

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْلِيَٓاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ
اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَاِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا
يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَٓا
اِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

Meâli

41. Allah'tan başkalarını dost edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümcek evidir. Keşke bilselerdi!

42. Şüphesiz Allah, onların, kendini bırakıp da başka ne tür şeylere taptıklarını biliyor. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.

43. İşte bu temsilleri biz insanlar için getiriyoruz. Onları ancak alimler düşünüp anlarlar.

Tefsiri

41 - Allah'tan başkalarını dost edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümcek evidir. Keşke bilselerdi!

"Allah'tan başkalarını dost –ilahlar– *edinenlerin* –Yani Allah'a (cc) putları (ve heykelleri) eş ve ortak koşanların güçsüzlük, zayıflık ve kötü tercih yönünden– *durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir.* –Yani kendisi için bir ev/barınak yapan veya edinen *örümceğin durumu gibidir.* Çünkü o ev, örümceği ne sıcaktan ve ne de soğuktan koruyabilir. Evlerin sahip olduğu koruma özelliğine sahip değil ki, onu koruyabilsin. Nitekim putlar da aynen böyledirler. Onlar dünyada olsun, ahirette olsun, asla kendilerine tapanlara bir fayda sağlamayacaktır.

Hatem, bu ayette geçen « اتَّخَذُوا » kelimesini hal olarak değerlendirmiştir.

Kaldı ki *"Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümcek evidir."* O evden daha basit, daha önemsiz olan bir başka ev yoktur.

Hz. Ali'ye (ra) izafeten gelen bir rivayete göre demiş ki:

"Evlerinizi, örümcek ağlarından temizleyin. Çünkü evleri örümcek ağlarına terk etmek sonuçta fakirlik getirir, yoksulluk nedeni olur."

Putların peşinde koşturanlar bu gerçeği *"Keşke bilselerdi!"* Yani dinlerinin bu konuya bu derece önem verdiğini, puta tapmanın bu denli basit ve aşağılık bir şey olduğunu keşke bilmiş olsalardı.

Yine söylenen bir yoruma göre ayetin manası şöyledir: Allah'a ibadet eden ve kullukta bulunan bir mümine kıyasla putlara - putlaştırdığı şeylere tapan müşriklerin durumu, adeta evini depreme dayanıklı halde yapan veya bir kaya içinde yontarak ev yapan ile örümcek evinin kıyaslaması gibidir. Nitekim evleri tek tek elden geçirmek suretiyle en basit ve hiçbir işe yaramayan evleri araştırdığında, bu en basit özelliğe sahip olarak işe yaramayan ev konumunda olanı örümcek ağı olduğunu göreceksin. Nitekim dinler ve inançları birer birer araştırma ve incelemeden geçirdiğinde, işe yaramayan en basit inancın putlara tapmak olduğunu göreceksin. Bu itibarla *"keşke bu gerçeği bilselerdi."*

Zeccac bir toplulukta demiş ki, ayetin takdiri şöyledir:

"Allah'tan başkalarını dost edinenlerin durumu, örümceğin durumu gibidir. Keşke bilselerdi."

42 – "Şüphesiz Allah, onların, kendini bırakıp da başka ne tür şeylere taptıklarını –kullukta bulunduklarını– **biliyor. O,** –Yani Allah (cc), şeriki ve ortağı olmayan, asla yenilmeyen– **mutlak güç sahibidir,** –ceza vermede hiçbir zaman aceleci davranmayan– **hüküm ve hikmet sahibidir..."**

Ayetin bu kısmında onların cehaletlerine, bunaklıklarına işaret edilmektedir. Çünkü bunlar hiçbir bilgileri ve güçleri olmayan cansız varlıklara tapıyorlar. Her şeye kadir olan ve her şeye hükmeden, gücü bütün güçlerin üzerinde olan ve kadir olan Allah'a (cc) kulluğu ve ibadeti ise terk ediyorlar.

Oysaki Allah (cc), öyle bir– "**...Hakimdir**" –ki, her ne iş yaparsa mutlaka bir hikmet ve bir tedbir gereği olarak işler ve yapar.

(Bu ayette geçen « يَدْعُونَ » kelimesini, A'şa ve Bercumi dışında Basra okulu ile Asım burada görüldüğü gibi « ي » harfiyle « يَدْعُونَ » diye okumuşlardır. Yine burada geçen « مَا » kelimesi, « اَلَّذى » manasınadır. « يَدْعُونَ » fiilinin mefulü mukadderdir ve: « يَدْعُونَهُ » demektir. Ayrıca « مِنْ شَىْءٍ » ibaresindeki « مِنْ » edatı, tebyin (açıklamak) anlamına gelir.

43 – "İşte bu temsilleri biz insanlar..." burada insanlardan kasıt, Kureyş'in ileri gelenleri olup, bunak ve cahil, her şeyden habersiz liderler demektir. Çünkü bu bunaklar diyorlardı ki:

"Muhammed'in Rabbi, sineklerden ve örümceklerden darbı mesel veriyor, örnekler sunuyor, böyle basit şeyleri misal getiriyor." diyerek gülüp eğlenirlerdi.

İşte asıl onların gülünçlüklerini göstermek– **için getiriyoruz.** –Bu bakımdan **da** şöyle buyurdu:– **Onları ancak** –Allah'ı, isim ve sıfatlarını bilen– **alimler düşünüp anlarlar.** –Yani bunun doğruluğunu, güzelliğini sözü edilen bunaklar anlamazlar, akletmezler, bunun faydalarını da kavramazlar, ancak o bilginler bu gerçeği bilirler.

Çünkü verilen örnekler ve yapılan benzetmeler, kapalı ve gizli kalan manaların yollarını öğrenmek için bir araç ve vasıtadırlar. Böylece o gizli kalan gerçekler ortaya çıkabilsin ve zihinlerde yer edebilsinler istenmiştir.

Nitekim sözkonusu benzetme ve tasvir olayı ile de müşrik olanlarla tevhid ehli olanların durumu bilinsin ve anlaşılsın diye gösterilmiştir. Hz. Peygamber'den (sav) gelen rivayete göre, kendileri bu ayeti okurlar ve sonrasında da şöyle buyururlardı:

"Âlim kişi, Allah'ı bilip tanıyan, ona itaat etmek suretiyle amel eden ve onun gazabından kaçınandır."

Bu ayet, ilmin akıldan daha üstün ve değerli olduğunu göstermekte ve buna delalet etmektedir.

Ayette geçen « اْلأَمْثَالُ » kelimesi sıfattır. « نَضْرِبُهَا » da haberdir.

44. - 45. AYETLER

خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَةً
لِلْمُؤْمِنٖينَ ﴿٤٤﴾ اُتْلُ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ
اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ
وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾

Meâli

44. Allah, gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak yaratmıştır. İşte bunda inananlar için bir ibret vardır.

45. *(Ey Muhammed!)* Kitaptan sana vahyolunanı oku! Namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah'ı anmak *(olan namaz)* elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor.

Tefsiri

44 – "Allah, gökleri ve yeri hak –gerçek– **ve hikmete uygun olarak yaratmıştır."** Yani Allah (cc) yeri ve göğü boşuna yaratmamıştır. Aksine bir hikmete ve incelik gereği olarak yaratmıştır. Çünkü bunun her ikisi de kullarının mesken yerleridir ve bunlardan ibret alacaklar için de ibret yerleridirler. Aynı zamanda bu ikisi, kudretinin azametini gösteren delillerdir. Sen şu ifadeyi görmez misin? Bak Allah (cc) ne buyuruyor: **"İşte bunda inananlar için bir ibret vardır."** Özellikle burada *"inananlar"* ifadesine yer verilerek buna dikkat çekilmekte ve insanların bundan yararlanmaları istenmektedir.

45 – (Ey Muhammed!) **Kitaptan sana vahyolunanı oku! Namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah'ı anmak** (olan namaz) **elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor.**

Ey Muhammed! Yüce Allah'a yaklaşmak için, onun kelamını tilavet etmek suretiyle– *"Kitaptan sana vahyolunanı oku!* –O kitapta emredilen ve yasaklanan konular üzerinde dur ve düşün.– *Namazı da dosdoğru kıl.* –Namazı ikame etmek suretiyle ona devam ederek, ara vermeden hep kılmayı sürdür.– *Çünkü namaz, insanı* –örneğin zina gibi çirkinliklerden,– *hayâsızlıktan ve* –hem aklın ve hem şeriatın uygun görmediği şeylerden,– *kötülükten alıkor."* Deniliyor ki:

Kim namaza riayet eder ve ona gereğince devam ederse, bu, onu sonunda gün gelir, günahları terk etmesine sebep olur.

Rivayete göre, bir gün Resulullah'a (sav):

– *Filan kimse gündüzleri hep namaz kılar ama geceleri de hırsızlık yapar, diye söylenmiş. Bunun üzerine Resulullah da (sav) şöyle buyurmuştur:*

– *"Onun namazı, kesin olarak onu bıraktıracaktır."* [51]

Yine rivayete göre Ensar'dan bir genç, Hz. Peygamber (sav) ile birlikte namaz kılarmış, fakat buna rağmen ne kadar kötülükler varsa, onları işlemekten de geri kalmazmış. Bu durum, Resulullah'a (sav) haber verilince Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Onun namazı pek yakında onu, o kötülüklerden uzaklaştıracaktır."

Nihayet aradan uzun bir zaman geçmez, o genç tevbe ederek doğru yola dönmüş yapar. [52]

Abdurrahman b. Avf diyor (ra) ki:

"Ayette geçen 'Namaz, kötülükten alıkor' kavli, şu manaya gelir: «Sen namaz kılarken ve namazda iken, o takdirde sen iyilik ve taat üzeresindir. Bu itibarla o namaz seni kötülüklerden, münkerden ve iğrenç işler işlemekten engeller.»"

---

[51] Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye, İbn Hibban, Bezzar ve Ebu Ya'la rivayet etmişlerdir. Bak: *Haşiyetu'l-Keşşaf*, 3/441, dipnot: 3 (Çeviren).

[52] Hafız İbn Hacer Askalani, *"Bu hadisi bulamadım"*, diyor. *Haşiyetu'l-Keşşaf*, 3/441–442, Dipnot: 1 (Çeviren).

Hasan Basri'den rivayete göre demiş ki:

"Bir kimsenin kılmakta olduğu namazı, onu kötülüklerden, fuhşiyattan ve iğrençliklerden menetmiyorsa, uzaklaştırmıyorsa, onun namazı namaz değil ve o namaz onun üzerinde bir vebaldir, bir yüktür, demektir."

"Allah'ı anmak olan namaz elbette en büyük ibadettir." Yani namaz ibadeti, Allah'a (cc) olan taat arasında taatların en büyüğüdür. Özellikle ayette, « وَلَذِكْرُ اللّٰهِ » – *"ve Allah'ı anmak"* kavli, gerekçe (illet) bakımından müstakil bir anlatım olsun için söylenmiştir. Sanki burada şöyle bir ifadeye yer verilir gibidir:

"Namaz daha büyük bir taat ve ibadettir. Çünkü namaz, Allah'ı anmaktır."

İbn Abbas (rma) diyor ki:

"Allah'ın rahmetiyle sizi anması var ya, işte o anma, sizin Allah'a taat ve ibadetle onu anmanızdan daha büyük ve daha önemlidir."

İbn Ata da diyor ki:

"Allah'ın sizi anması, sizin Allah'ı anmanızdan daha büyüktür. Çünkü Allah'ın anmasının bir gerekçesi, bir illet (sebebi) yoktur. Oysaki sizin onu anmanız birçok illetlerle, kuruntu ve beklentilerle şaibelidir. Kaldı ki Allah'ın anması bitmez, sizin anmanız ise baki ve sürekli değildir."

Selman da diyor ki:

"Allah'ı anmak her şeyden daha büyük ve daha değerlidir." Çünkü Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur:

– *"Dikkat edin! Melikiniz katında amellerinizin en hayırlısını ve en çok temize çıkaranını, arındıranını, derecelerinizi en çok yükseltenini, altın ve gümüş verilmesinden daha hayırlı olanını, düşmanlarınızla karşı karşıya gelip de onların sizin boyunlarınızı, sizin onların boyunlarını vurmaktan da hayırlı olanını size haber vereyim ister misiniz?"*

Bunun üzerine sahabe:

– *Ey Allah'ın Resulü! Nedir o?* diye sorarlar. Resulullah da (sav):

– *"O, Allah'ı zikretmektir,"* buyurdu. [53]

[53] İmam Malik, Muvatta, 1/211; Tirmizi, Daavat, h: 3377; İbn Mace, h: 3790 (Çeviren).

Yine Resulullah'a (sav),

– *Hangi amel daha faziletlidir?* diye sorulduğunda şöyle buyurmuştur:

– *"Dünyadan ayrılırken, dilin hala Allah'ı anmak ıslaklığı ile ayrılmandır."* [54]

Ya da: *"Allah'ı anmak daha büyüktür."* kavli, aklınızın ve anlayışının hiçbir zaman anlayamayacağı ve kavrayamayacağı derecede büyüktür, demektir. Ya da Allah'ı (cc) anmanın büyüklüğünün yanında artık masiyete yer kalmayacak derecede olan bir büyüklük demektir. Ya da Allah'ı (cc) anmanın büyüklüğü, kötülükten, fuhşiyattan ve münker olan her fiilden menetmek açısından her şeyden daha yücedir, münezzehtir, demektir.

"Allah, yaptıklarınızı biliyor." Hayırlarınızı, taatınızı biliyor, hepsinden haberdardır ve bunlardan ötürü de sizi ödüllendirecektir.

❁ ❁ ❁

[54] İbn Şahin ve İbn Neccar rivayet etmişlerdir. Bak. Kenzu'l-Ummal, h: 3939. (Çeviren)

46. – 49. AYETLER

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۖ إِلَّا الَّذِينَ
ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ
وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَكَذَٰلِكَ أَنْزَلْنَا
إِلَيْكَ الْكِتَابَ ۚ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۖ وَمِنْ
هَٰؤُلَاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا
كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَارْتَابَ
الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا
الْعِلْمَ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٤٩﴾

Meâli

46. İçlerinden zulmedenler hariç, Kitap ehli ile ancak en güzel bir yolla mücadele edin ve *(onlara)* şöyle deyin: "Biz, bize indirilene de, size indirilene de inandık. Bizim ilâhımız ve sizin ilâhınız birdir *(aynı ilâhtır)*. Biz sadece O'na teslim olmuş kimseleriz."

47. İşte böylece biz sana kitabı indirdik. Kendilerine kitap verdiklerimiz ona inanırlar. Şunlardan da ona inananlar vardır. Bizim ayetlerimizi ancak kâfirler inkâr ederler.

48. Sen şu Kur'an'dan önce hiçbir kitap okumuyor ve onu sağ elinle yazmıyordun. *(Okuyup yazsaydın)* o takdirde batıl peşinde koşanlar, şüpheye düşerlerdi.

49. Hayır, o, kendilerine ilim verilenlerin kalplerindeki apaçık ayetlerdir. Bizim ayetlerimizi ancak zalimler inkâr eder.

Tefsiri

46 – İçlerinden zulmedenler hariç, Kitap ehli ile ancak en güzel bir yolla mücadele edin ve (onlara) **şöyle deyin: "Biz, bize indirilene de, size indirilene de inandık. Bizim ilâhımız ve sizin ilâhınız birdir** (aynı ilâhtır). **Biz sadece O'na teslim olmuş kimseleriz."**

"İçlerinden zulmedenler –mutedil olmayı bırakarak ifrata ve inada kaçanlar, öğüt kabul etmeyenler, kendilerine yumuşak davranılması etkili olmayanlar– *hariç,* –çünkü onlara karşı sert muamele etmek gerekir. İşte böyleleri dışında kalan– *Kitap ehli ile ancak en güzel bir yolla* –sertliğe karşılık yumuşaklıkla– *mücadele edin."*

Nitekim bir başka ayette de:

﴿ اِدْفَعْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ ﴾

"Sen kötülükleri en güzel bir hasletle ve davranışla defet, önle." [55] buyrularak, orada da bu gerçeğe işaret edilmektedir. Ya da Resulullah'a (sav) eziyet edenler hariç veya Allah'a (cc) çocuk isnad eden ve ona ortak koşanlar ve Allah'ın iki eli de bağlıdır, diyenler hariç, Kitap ehliyle ancak en güzel bir yol ile mücadele edin, demektir.

Yahut da bunun manası şöyledir:

"Zimmet altında olup da vergilerini ödeyen kitap ehliyle ancak en güzel olan şekliyle mücadele edin, muamelede bulunun. Bunlardan sadece zulmedenler, haksızlıkta bulunup zimmeti terk edenler ve cizye vermemekte direnenler hariçtir. Çünkü bunlara karşı yürütülecek olan mücadele ancak kılıç iledir ve onlara karşı silah kullanılmasıdır."

Ayet, din konusunda kâfir ve inkârcılarla tartışmanın, münazarada bulunmanın caiz olduğuna delildir. Aynı zamanda ayet, kelam ilmini ders olarak okumanın da caiz olduğuna delalet etmektedir. Çünkü Kelam ilmi sayesinde kişi mücadelenin nasıl yapılması gerektiğini öğrenecektir.

"Ve –bu nedenle onlara– *şöyle deyin: "Biz, bize indirilene de, size indirilene de inandık. Bizim ilâhımız ve sizin ilâhınız birdir* –aynı ilâhtır.– *Biz sadece O'na teslim olmuş kimseleriz."* Çünkü inkârcılara bu şekilde karşılık verilmesi, onlarla en güzel yoldan yapılan mücadele türündendir. Nitekim Resulullah (sav) şöyle buyurmaktadır:

---

[55] Müminun, 96.

"Kitap ehlinin konuştuklarını ne doğrulayın ve ne de yalanlayın. Siz onlara karşı sadece: 'Biz, Allah'a, kitaplarına ve Resullerine (İman ettik, deyin). *Eğer onların söyledikleri batıl ve geçersiz ise, bu takdirde onların batıl şeylerini doğrulamamış olursunuz. Eğer söyledikleri şey hak-gerçek ise, o takdirde de onları yalanlamış olursunuz.'"* [56]

47 – İşte böylece biz –şu indirdiğimiz kitaplar gibi, önceki semavi kitapları tasdik eden bir kitabı veya senden öncekilere indirdiğimiz gibi– **sana** –da bu– **kitabı indirdik. Kendilerine kitap verdiklerimiz** –yani Abdullah b. Selam ve onunla beraber iman edenler gibileri de– **ona inanırlar. Şunlardan** –yani Mekke halkından veya çağdaşı olanlardan yani daha önce kendilerine kitap verilmiş bulunan kitap ehlinden olup– **da ona inananlar vardır.** –Nitekim Resulullah'ın (sav) zamanında bulundukları halde buna rağmen– **Bizim ayetlerimizi** –her şey açık ve ortada olduğu halde, ortada şüpheye yer olmadığı halde kabul etmeyecek olanlar kâfirlerdir. Yani– **ancak kâfirler inkâr ederler.**

Ancak Kaab b. Eşref ve benzerleri gibi küfür bataklığına saplanmış ve bunda direnen kimselerdir.

48 – "Sen şu Kur'an'dan önce hiçbir kitap okumuyor ve onu sağ elinle yazmıyordun." Özellikle ayette *"sağ el"* ifadesine yer verilmiş olması, genelde yazışmaların sağ el ile yapılmasından dolayıdır. Yani sen herhangi bir kitap okumadığın gibi, herhangi bir şey yazmışlığın da yoktu. Eğer sen okur ve yazar olsaydın– **o takdirde batıl peşinde koşanlar,** –yani kitap ehli kesin olarak– **şüpheye düşerlerdi.** –Ve: *'Bizim kitaplarımızda özelliklerini gördüğümüz kişi, onun ümmi olduğu, okur-yazar olmadığıdır. Bu ise okuryazardır. Beklenen peygamber bu değildir'* derlerdi.– Ya da Mekke müşrikleri kesinlikle bundan kuşkuya kapılırlar ve: *"Belki de gidip bunu bir yerlerden öğrendi veya kendisi yazıp uydurdu."* derlerdi.

Yüce Allah'ın onları « اَلْمُبْطِلُونَ » yani *"batıl peşinde koşanlar"* diye isimlendirmesi, onların Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğini inkâr etmeleri sebebiyledir. Nitekim Mücahid ve Şabi'den rivayete göre:

"Peygamber (sav) ölene dek okuma ve yazma bilmiyordu."

---

[56] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/136; Ebu Davud, h: 3644. (Çeviren)

49 – "Hayır, o, –yani Kur'an,– **kendilerine** –Kur'an konusunda– **ilim verilenlerin** –ve onu hıfzeden hafızların– **kalplerindeki apaçık ayetlerdir."** Çünkü bu ikisi, Kur'an'a has olan özelliklerdir. Yani ayetlerinin açık ve mucize olması, herkesi benzerini getirmekten aciz bırakması ve kalplerde ezberlenmiş olarak muhafaza edilmesi, Kur'an özgü olan iki özelliktir. Oysa daha önce gelen kitaplarda böyle bir durum yoktur. Çünkü onlar mucize olmadıkları gibi, bir de sadece yazılı metinlerden yani sayfalardan okunurlardı, ezberden değil.

"Bizim –apaçık olan– **ayetlerimizi ancak** –zulüm bataklığına saplanmış olan– **zalimler inkâr eder."**

❀ ❀ ❀

50. – 55. AYETLER

وَقَالُوا لَوْلَا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهِۜ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ
اللّٰهِۜ وَاِنَّمَا اَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ
الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْۜ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرٰى لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًاۚ يَعْلَمُ مَا فِي
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللّٰهِۙ
اُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِۜ وَلَوْلَا
اَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُۜ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا
يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِۜ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ
بِالْكَافِرِينَۙ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشٰيهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ
اَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾

Meâli

50. Dediler ki: “Ona Rabbinden mucizeler indirilseydi ya!” De ki: “Mucizeler ancak Allah katındadır ve ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.”

51. Kendilerine okunan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmedi mi? Şüphesiz bunda inanan bir kavim için bir rahmet ve bir öğüt vardır.

52. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde olanları bilir. Batıla inanıp Allah'ı inkâr edenler var ya; işte onlar asıl ziyana uğrayanlardır."

53. Senden azabın çabucak gelmesini istiyorlar. *(Hikmet gereği)* belirlenmiş bir süre olmasaydı, azap onlara mutlaka gelirdi. Onlar farkında değillerken kendilerine ansızın elbette gelecektir.

54. Onlar senden bir an önce azabın indirilmesini istiyorlar. Hâlbuki cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır.

55. Azap kendilerini tepelerinden ve ayaklarının altından sardığı gün Allah onlara: "Yaptıklarınızı tadın bakalım!" diyecektir.

Tefsiri

50 – "Dediler ki: 'Ona Rabbinden mucizeler indirilseydi ya!' –Yani Muhammed (sav)'e de Hz. Salih Peygamber'in (as) deve mucizesi gibi, ya da Hz. Musa'nın (as) asa mucizesi gibi, Hz. İsa'nın (as) sofra mucizesi ve benzeri mucizeler gibi bir mucize indirilseydi ya! İndirilemez miydi?– **De ki: 'Mucizeler ancak Allah katındadır,** –Allah hangisini dilerse onu indirir. Ben bunlardan hiçbir şeye kadir değilim ve sahip de değilim– **ve ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."** Ben, sadece uyarmakla sorumlu kılındım ve bana verilen ayetleri açıkça anlatmakla görevliyim. Yoksa benim, Rabbime: *"Şu mucizeyi değil de, bana bu mucizeyi indir."* demek gibi bir hakkım ve görevim yoktur. Kaldı ki bildiğim bir gerçek olarak: Ayetlerden kasıt, delalet yönünden sabit olanlardır ve tüm ayetler, mucizeler bu konuda bir tek ayet ve mucize hükmündedirler.

Bu ayette geçen ve çoğul olarak gelen « آيَاتٌ » kelimesini, Hafs dışında Mekke ve Kufe okulları, « ا »'siz olarak « آيَةٌ » diye tekil ifade ile okumuşlardır. Bununla da şunu murat etmişlerdir: *"Yani Muhammed (sav)'e de Hz. Salih Peygamber (as)'in deve mucizesi gibi, ya da Hz. Musa (as)'ın asa mucizesi gibi, Hz. İsa (as)'ın sofra mucizesi ve benzeri mucizeler gibi bir mucize indirilseydi ya! İndirilemez miydi?"*

51 – "Kendilerine okunan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmedi mi?" yani eğer hakkı ve gerçeği arıyorlarsa, inatçı değillerse o halde bu ayet, bu mucize onlara yetmiyor mu ki, başkaca mucizeler

istemeye kalkışıyorlar? Oysaki bu Kur'an, her zaman ve her yerde onlara hep okunup durmaktadır ve bu Kur'an onlarla birlikte devam eden ve edecek olan sabit bir mucize olarak da hep sürüp gidecektir. Hâlbuki her mucize gösterildikten sonra kaybolup gider, kaybolmayacak yegâne mucize Kur'an'dır. Çünkü o, süreklidir ve her yerde her zaman varlığı devam edecektir. **"Şüphesiz bunda** –yani şu var olan ve ortada bulunan, her yerde ve her zaman da var olacak olan, varlığı ta kıyamete dek de sürecek olan bu ayet, bu Kur'an mucizesinde, inat eden bir kavim için değil,– **inanan bir kavim için bir rahmet** –büyük bir nimet– **ve bir öğüt** –bir hatırlatma– **vardır."**

52 – "De ki: –İleri sürdüğüm risalet ve peygamberlik davamda, iddiamın doğruluğu konusunda, Kur'an'ı benim üzerime indirmesi ve sizi de yalanlaması hususunda– **Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde olanları bilir.** –O benim durumumla ilgili durumdan da, sizin konumunuzla ilgili hususlardan da haberdardır, hepsine muttalidir. Benim hak üzere olduğumu, sizin de batıl üzerinde olduğunuzu da bilir.– **Batıla** –Yahudiliğe, şirke veya İblise– **inanıp Allah'ı** –Allah'ın ayetlerini– **inkâr edenler var ya; işte onlar asıl ziyana uğrayanlardır."** Davalarında asıl aldananlar onlardır. Çünkü onlar iman yerine küfrü satın aldılar. Ancak burada gelen anlatım, hakkı gözetmeye dayalı olarak gelen bir anlatım tarzıdır. Tıpkı şu ayette de geçtiği gibidir. Rabbimiz buyuruyor ki:

﴿ وَاِنَّا اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى اَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴾

"Öyleyse biz veya siz, ikimizden biri ya doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir." [57]

Rivayete göre Kaab b. Eşref ve adamları Hz. Muhammed (sav)'e:

"Ey Muhammed! Senin Allah'ın Resulü olduğuna dair kim sana şahitlikte bulunacak?" diye sormuşlar. İşte bunun üzerine aşağıdaki şu ayet inmiştir:

53 – "Senden –*'Üzerimize gökten taş yağdır'* [58] sözleriyle kendilerine– **azabın çabucak gelmesini istiyorlar."** Hikmet gereği eğer–

---

[57] Sebe, 24.
[58] Enfal, 32.

belirlenmiş bir süre –kıyamet günü veya Bedir günü yahut da, ecelleriyle ölecekleri gün– **olmasaydı, azap onlara mutlaka gelirdi."** bu durumda mana şöyle olmaktadır:

"Allah'ın belirlediği ve onların azap edilmeleri için Levh-i Mahfuz'da açıkladığı süre sözkonusu olmasaydı, hemen 'azap onlara mutlaka gelirdi.'" Belirlenen süre sebebiyle, azabın gelmesinin o süreye ertelenmesi gerekiyor.

"Onlar –azabın geleceği gün ve sürenin– **farkında değillerken** –azap o belirlenen sürede– **kendilerine ansızın elbette gelecektir."**

54 – Onlar senden bir an önce azabın indirilmesini istiyorlar. Hâlbuki cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır.

Onların tamamını ihata edecektir.

55 – Azap kendilerini tepelerinden ve ayaklarının altından sardığı gün Allah onlara: "Yaptıklarınızı tadın bakalım!" diyecektir.

"Azap kendilerini tepelerinden ve ayaklarının altından sardığı gün..." tıpkı Yüce Allah'ın şu kavlinde geçtiği gibi:

﴿ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ﴾

"Onların üstlerinde ateşten tabakalar ve altlarında da ateşten öyle tabakalar var." [59]

Bundan önce geçen ayetin sonunda yer alan: « اَلْكَافِرِينَ » kelimesi üzerinde durulamaz. Çünkü bundan sonra gelen ayetin başında yer alan « يَوْمَ » kelimesi, zarftır, ateş onunla kendisini kuşatmıştır.

İşte o gün– *"Allah onlara: 'Yaptıklarınızı* –işlediğiniz amellerinizin karşılığını– *tadın bakalım!' diyecektir."* Burada *"diyecektir"* manasına gelen, « يَقُولُ » kelimesini, Kufe okulu ve Nafi « ى » harfiyle, görüldüğü gibi « يَقُولُ » olarak okumuşlardır.

---

[59] Zümer, 16.

56. - 60. AYETLER

يَا عِبَادِىَ الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنَّ أَرْضِى وَاسِعَةٌ فَإِيَّاىَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾ اَلَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾

Meâli

56. Ey iman eden kullarım! Şüphesiz ki benim arzım *(yeryüzü)* geniştir. O hâlde, ancak bana kulluk edin.

57. Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.

58. İman edip salih amel işleyenler var ya, onları içinde ebedî kalacakları cennet odalarına yerleştireceğiz ki onların zemininden ırmaklar akar ve orada ebedi olarak kalıcıdırlar. Çalışanların mükâfatı ne güzeldir!

59. Onlar, sabreden ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir.

60. Nice canlılar vardır ki, rızıklarını taşımazlar *(yiyecek biriktirmezler)*. Onları da sizi de Allah rızıklandırır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

Tefsiri

56 – Ey iman eden kullarım! Şüphesiz ki benim arzım –yeryüzü– **geniştir. O hâlde, ancak bana kulluk edin.**

Bu ayette geçen « يَا عِبَادِيَ » kavlinin sonunda yer alan « ى » harfini, Asım dışında Basra ve Kufe okulları sakin olarak yani hareke vermeden « يَا عِبَادِى » diye okumuşlardır. Bu arada yine bu ayette geçen « أَرْضِى » kelimesini de, sonunda yer alan « ى » harfinin fetha harekesiyle olmak üzere Şam okulu mensupları okumuşlar ve « أَرْضِيَ » demişlerdir.

Bu durumda ayetin manası şöyle olmaktadır: *"Mümin için, eğer içinde yaşadığı yerde dinin yaşama ve ibadet etme, kulluğunu yerine getirme görevi ifa edilmezse, dini ile ilgili hizmet ve görevleri yerine getirilmesine izin verilmezse, o zaman bulunduğu o yerden, dinin gönülce daha rahat ve daha sağlıklı bir şekilde, daha çok ibadet edebileceği bir başka yere hicret etmesi gerekir. Çünkü bu açıdan bölgeler ve beldeler arasında çok büyük farklılıklar vardır."*

Bu konuda derler ki:

"Biz, Mekke'den daha çok nefsi engellemeye yardımcı olan, kalbi daha çok toparlayan, daha çok kanaate teşvik eden, daha çok şeytanı uzaklaştıran, fitneden daha çok uzak bulunan ve dini emirlere daha çok insanı bağlayan bir başka yer bulamadık." Allah (cc) Mekke'yi korusun!

Sehl'den rivayete göre:

"Bir yerde bidat ve masiyetler ortaya çıktığında, hemen oradan ayrılın ve halkı daha itaatkâr olan insanların bulunabileceği bir yere gidin."

Nitekim Resulullah (sa) buyurmuş ki:

"Kim dini uğrunda bir yerden bir başka yere ayrılmak zorunda kalırsa, ayrıldığı yer bir karış toprak bile olsa, o kimse için cennete girmek vacip olur. Kendisi İbrahim ile Muhammed'in arkadaşı olur." [60]

(Ayetin « فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ » yani *"Ancak bana kulluk edin"* kavlini, Yakub « ى » harfiyle, « فَاعْبُدُونِى » diye okumuştur. Takdiri şöyledir:

---

[60] Hafız İbn Hacer diyor ki: *"Salebi, bu hadisi, Hasan Basri'nin mürsellerinden, Abbad b. Mansur et-Taci'den rivayetle tahric etmiştir."* Zemahşeri, Keşşaf, 1/543, dipnot: 1 ve 3/446, dipnot: 1 (Çeviren).

"'Ancak bana' kullukta bulunun." « فَاعْبُدُونِ » kelimesinin başına « فَ » harfinin gelmesi, mahzuf bir edatı şartın cevabı olması hasebiyledir. Çünkü ayetin manası şöyle olmaktadır: *"Doğrusu benim arzım geniştir. Eğer herhangi bir yerde samimi olarak benim için ibadet ve kulluk etme fırsatını bulamazsanız, o halde o ihlâsı bir başka yerde arayın."*

Daha sonra şart edatı hazfedilince, bu defa hazfin yerine mefule öncelik verildi. Çünkü mefulün takdim edilmesiyle yani mefule öncelik verilmesiyle hem hususiyet manası ve hem de ihlâs yani samimiyet manası elde edilmiş oldu.)

Daha sonra aşağıda gelen ayetle hicret edecek olana cesaret verildi. Bu ayette Rabbimiz buyuruyor ki:

57 – "Her can ölümü –yani ölümün acısını da, sıkıntısını da– **tadacaktır."** Bu, adeta bir şeyi tadan kimsenin tattığı şeyin tadını almasına benzer bir olaydır. Çünkü bir kimse kesin olarak öleceğini bilir ve inanırsa, o zaman ülkesinden ayrı düşmesi, vatanından uzak kalması kendisi için kolay gelir. Zira vatanından ayrı düşmek hiçbir zaman ölümle kıyaslanamaz.

Ölümden– **"Sonra** –sevap veya ceza için– **bize döndürüleceksiniz."** Ayetin bu son kısmını Yahya, « يَرْجِعُونَ » diye okumuş, Yakub ise, aynı kelimeyi, « تَرْجِعُونَ » diye kıraat etmiştir.

58 – İman edip salih amel işleyenler var ya, onları içinde ebedî kalacakları cennet odalarına yerleştireceğiz ki onların zemininden ırmaklar akar ve orada ebedi olarak kalıcıdırlar. Çalışanların mükâfatı ne güzeldir!

"İman edip salih amel işleyenler var ya, onları içinde ebedî kalacakları cennetteki odalarına yerleştireceğiz..." kendilerini yüksek köşkler ve saraylar halinde olan cennetlerde konuklayacağız.

Bu ayette geçen « لَنُبَوِّئَنَّهُمْ » kavlini, Asım dışında Kufe Okulu mensupları, « لَنُثْوِيَنَّهُمْ » olarak okumuşlardır. Bu da « اَلثَّوَاءُ » kökünden alınmadır ve kelime bir yerde ikamet etmek için oraya inmek, konuklanmak manasınadır. Eğer bu kelime, bir hemze eklenmesiyle geçişli hale

getirilirse, bu durumda sadece bir tek meful alır. Bunun müteaddi / geçişli kılınmasının sebebi de, müminlere ait zamire ve odalara / köşklere taaddi etmesindendir. Ya da bunun: « لَنُنْزِلَنَّهُمْ » yerinde ve manasında kullanılması sebebiyledir. Ki bu da: *"Onları indireceğiz, konuklandıracağız, yerleştireceğiz"* gibi manalara gelir. Ya da: « لَنُثْوِيَنَّهُمْ » – *"yerleştireceğiz"* manasınadır. Yahut da, cer edatı hazfedildi, yerine bir fiil getirildi veya vakit ifade eden zarfın müphem olan şeye benzetilmesi gibidir.

"...ki onların zemininden ırmaklar akar ve orada ebedi olarak kalıcıdırlar. Çalışanların mükâfatı ne güzeldir!"

Bu ayette geçen « الْعَامِلِينَ » kavli üzerinde durulur. Çünkü bundan sonra gelen:

59 – "Onlar, sabreden" (manasında olan « الَّذِينَ صَبَرُوا » kavli, mahzuf olan bir mübtedanın haberidir. Yani: « هُمُ الَّذِينَ صَبَرُوا » – *"Ki onlar sabredenler"* demektir. Yani ülkelerinden ayrı düşmeye, müşriklerden gördükleri eza ve cefaya, çektikleri sıkıntı ve musibetlere, Allah'a (cc) taata devam etmeye, masiyetlerden uzak kalmaya sabreden **"ve** –bütün bu hususlarda başkalarına değil sadece Allah'a (cc) ve– **yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir."**

Bu ayette vâsletmek yani birleştirerek okumak daha çok güzeldir. Çünkü vasledilmesi durumunda, « الَّذِينَ » kavli « الْعَامِلِينَ » kavlinin sıfatı olmuş olur.

60 – Nice canlılar vardır ki, rızıklarını taşımazlar (yiyecek biriktirmezler). **Onları da sizi de Allah rızıklandırır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.**

Resulullah (sav), Müslüman olan Mekkelilere hicret etmelerini emredince, fakir düşeceklerinden ve varlıkları kaybedeceklerinden endişe etmeye, korkmaya başladılar. İşte bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur:

Yeryüzünde var olup da hareket eden ve debelenen nice varlıklar var ki aklı ersin veya ermesin, evet *"Nice canlılar vardır ki,* –güçsüz olmaları sebebiyle– *rızıklarını* –üzerlerinde ve sırtlarında– *taşımazlar*

–taşıyamazlar, çünkü buna güçleri yetmez. Bu nedenle yiyecek biriktirmezler.– *Onları da sizi de Allah rızıklandırır.*" Yani Ey akıllılar ve kendilerini akıllı sananlar! Bu güçsüz canlıları, sadece Allah (cc) rızıklandırır. Nitekim sizin rızkınızı da yalnızca Allah (cc) verir. Çünkü yegâne güçlü ve kuvvetli olan sadece Allah'tır (cc). Hatta siz, kendi rızkınızı taşımaya, yüklenmeye ve kazanmaya kadir olsanız, buna gücünüz yetse bile, asıl kadir olan Allah'tır (cc). Kaldı ki eğer Allah (cc), sizi güçlü kılmasaydı ve sizin için kazanç yollarını ve sebeplerini de takdir etmemiş olsaydı, bu durumda siz, hiçbir şey taşımaya, yüklenmeye güç yetiremeyen hayvanlardan da daha aciz bir duruma düşerdiniz.

Hasan Basri (ra)'den rivayete göre: *"Rızkını taşımaz, yüklenmez"* ibaresini, *"Biriktirip depolamaz, ancak sabahları kalkar ve bunun üzerine Allah da onun rızkını verir."* demiştir.

Nitekim: *"Âdemoğlu, Fare ve karınca dışında hiçbir canlı ve hayvan yiyecek biriktirmez, depolamaz."* diye de söylenmiştir.

"O, (cc) yoksul düşmekten ve varlığımız kaybetmekten diye söylediğiniz sözlerinizi– *hakkıyla işitendir,* –içinizde gizlediklerinizi de– *hakkıyla bilendir."*

Bu ayette geçen ve *"nice canlılar vardır ki"* anlamında olan « وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ » kavli, « وَكَمْ مِنْ دَابَّةٍ » diye açılır. Mekke Okulu ise bu kelimeyi, Med ederek (uzatarak) ve « ء » ile: « وَكَائِنْ » diye okumuştur.

Dabbe: Yeryüzünde hareket eden akıllı ya da akılsız olan her canlı demektir.

❁ ❁ ❁

61. – 63. AYETLER

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ ۚ فَأَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ
يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ ۜ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِنْ
سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ
مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ ۜ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ ۜ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾

Meâli

61. Andolsun, eğer onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı hizmetinize kim verdi?" diye soracak olsan mutlaka, "Allah" diyeceklerdir. O hâlde nasıl *(haktan)* döndürülüyorlar?

62. Allah, kullarından dilediğine bol verir ve *(dilediğine)* kısar. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

63. Andolsun, eğer onlara, "Gökten yağmuru kim indirip de onunla yeryüzünü ölümünden sonra kim diriltti?" diye soracak olsan, mutlaka, "Allah" diyeceklerdir. De ki: "Hamd Allah'a mahsustur." Fakat onların çoğu akıllarını kullanmazlar.

Tefsiri

61 – Andolsun, eğer –sen– **onlara,** –büyüklüklerine, genişliklerine ve azametlerine rağmen– **"Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı hizmetinize kim verdi?" diye soracak olsan mutlaka, "Allah" diyeceklerdir. O hâlde nasıl** (haktan) **döndürülüyorlar?"**

Bütün bu gerçekleri ikrar etmelerine ve kabul etmelerine rağmen nasıl da Allah'ı birlemekten ve tevhid inancına bağlı kalmaktan döndürülüp yan çiziyorlar.

62 – "Allah, kullarından dilediğine bol verir ve –dilediğine– **kısar."**

Burada geçen ve *"kısar"* manasına gelen, « يَقْدِرُ لَهُ » kavli, aslında « وَيَقْدِرُ لِمَنْ يَشَاءُ » demektir. Ayette yer alan « لَهُ » kavlindeki zamir, aslında « مَنْ يَشَاءُ » ifadesi yerinde gelmiştir. Çünkü « مَنْ يَشَاءُ » kavli, belirli olmayan müphem bir ifadedir. Bu itibarla « لَهُ » kavlindeki zamir de onun gibi müphem olarak gelmiştir. Aynı zamanda « قَدَرَ –يقدر– الرِّزْقَ » ibaresinde yer alan « قَدَرَ » kelimesi ile « قَتَرَ » kelimesi, mana olarak her ikisi de aynıdır ve bir şeyi sıkmak, sıkıştırmak ve daraltmak manasına gelirler.

"Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir." Yani kullarının iyiliğine olacak, onları düzeltip ıslah edecek olan şeyleri de bilir, onları bozacak olan şeyleri de bilir.

Bir kudsi hadiste şöyle geçer:

"Kullarımdan öyleleri vardır ki, ancak zengin kalmaları halinde imanları sağlıklı kalır, eğer onları yoksulluğa düşürürsem, bu durum derhal onların imanını, bozar, saptırırlar. Yine kullarımdan öyleleri de var ki, yoksul kalmaları halinde imanları sağlıklı olarak devam eder. Eğer onlara zenginlik versem, bu durum hemen onları bozar, yoldan çıkarlar." [61]

63 – "Andolsun, eğer onlara, "Gökten yağmuru kim indirip de onunla yeryüzünü ölümünden sonra kim diriltti?" diye soracak olsan, mutlaka, "Allah" diyeceklerdir." Yani bu gerçeği ikrar edeceklerdir. **"De ki:** –yeryüzünü yeniden hayata geçirmek, ölü toprakları diriltmek için yağmur yağdıranadır hamd yani– **"Hamd Allah'a mahsustur."** Ya da bunların ikrarları gibi ikrarda bulunanlardan bu ikrarları ile Allah'ın (cc) birliğini bulanlar ve kendilerine bu ikrar faydalı olanlar için, şirkin içinde kalmayıp da ondan uzak düşen, müşriklerin ikrarı gibi geçersiz ve anlamsız bir ikrarda kalmayıp böylece Rablerine yönelmelerinden ötürü Allah'a (cc) hamd olsun. **"Fakat onların çoğu** –üzerinde düşünüp akıllarını çalıştırmaları ve ders çıkarmaları gereken şeylerde, bizim kendilerine gösterdiğimiz mucizeler üzerinde olsun, ortaya koyduğumuz deliller bakımından olsun hiç– **akıllarını kullanmazlar."** Ya da senin *"Allah'a hamd olsun."* ifaden ile ne demek istediğin üzerinde hiç düşünüp akletmezler.

---

[61] Deylemî, Müsnedu'l-Firdevs, h: 8098 ve 8100, Hadisleri Hz. Ömer ve Enes (rma) rivayet etmişlerdir. (Çeviren)

64. – 69. AYETLER

وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ
الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ فَاِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا
اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجّٰيهُمْ اِلَى الْبَرِّ اِذَا هُمْ
يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَٓا اٰتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ
يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ
مِنْ حَوْلِهِمْ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ
اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَهُ
اَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا
لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

Meâli

64. Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!

65. Gemiye bindikleri zaman dini Allah'a has kılarak O'na dua ederler. Onları kurtarıp karaya çıkardığı zaman ise bir de bakarsın ki, Allah'a ortak koşuyorlar.

66. Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve bir süre daha faydalansınlar bakalım! İleride bilecekler.

67. Çevrelerindeki insanlar kapılıp götürülürken, bizim, onların yurtlarını saygın ve güvenlikli bir yer kıldığımızı görmediler mi? Onlar hâlâ batıla inanıyorlar da Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?

68. Allah'a karşı yalan uyduran, yahut kendisine geldiğinde, gerçeği yalanlayandan daha zalim kimdir? Cehennemde kâfirler için bir yer mi yok?

69. Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir.

Tefsiri

64 – Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!

"Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir." Yani çabucak elden çıkması, kaybolup gitmesi, ehlinin elinde bir şeyi bırakmaması, ölmeleri hali dünyanın, adeta bir anlık bir oyun ve eğlenceye dalan, sonra da oradan dağılıp giden oyun oynayan çocukların haline benzer. Burada dünyanın basitliği, hiçliği, dünya işlerinin de oldukça küçük ve basit olduğu dile getirilmiştir. Nasıl aşağılanmasın, küçük ve basit görülmesin ki, bu dünyanın bir sinek kanadı kadar olsun Allah katında hiçbir değeri yoktur.

Ayette geçen « لَهْوٌ » kelimesi; insanın haz alıp yararlandığı, bir süre oyalandığı ve fakat bir süre sonra da elinden kaçırdığı, elinden çıkıp gittiği şey, demektir.

"Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur." Ayette geçen, « اَلْحَيَوَانُ » kelimesi, hayat demektir. Yani gerçek hayat, sürekli ve daimi olan, içinde ölümün yer almadığı hayat, ahiret yurdunun hayatıdır. Sanki ayette « لَهِيَ الْحَيَوَانُ » demekle, *"işte o, hayatın ta kendisidir"* der gibi bir ifadeyi haykırmaktadır. Burada geçen « اَلْحَيَوَانُ » kelimesi, « حَيِىَ » kelimesinin mastarı, (kök fiilidir). Esasen kural gereği, « حَيَيَانٌ » olması gerekirdi. Kelimedeki ikinci « ى » harfi, « و » harfine dönüştürülerek kelime « حَيَوَانٌ » şeklini almış oldu.

Ayette söz konusu kelime, « فَعَالاَنٌ » kalıbında « لَهِيَ الْحَيَاةُ » denmedi. Çünkü « فَعَلاَنٌ » kalıbında hareket ve gidip gelme manasınadır.

Fakat hayat, hareket demektir. Ölüm ise, sükûn, durağanlık demektir. Kelimenin, hareket manasına gelen bir kalıpta gelmesi, hayat manası itibariyle aşırı ve abartılı bir hareketi ifade etmesi içindir. Ayette geçen « الْحَيَوَانُ » kavli üzerinde vakfedilir. Çünkü cümlenin takdiri şöyledir:

"Keşke iki dünya gerçeğini gereğince bilebilselerdi. İşte o zaman oyun ve eğlenceden ibaret olan şu geçici ve fani olan dünyayı, bizzat hayatın ta kendisi olan sürekli hayata tercih etmezlerdi."

Eğer sözkonusu kelime üzerinde durmaz vaslederse, o takdirde « حَيَوَانُ » kelimesinin vasfı, onların bu gerçeği bilmeleri şartına bağlı kalırdı. Oysa mesele öyle değildir.

Evet, *"Keşke bilselerdi!"*

65 – "Gemiye bindikleri zaman..." Ayetin bu kısmı, mahzuf bir kelime ile bağlantılıdır. Çünkü bunun böyle olduğu, kendilerinin tanıtıldıkları, vasfedildikleri şey, bunu göstermektedir ve onların durumlarını açıklamaktadır. Bu itibarla da mana şöyle olmaktadır: *"Onlar hala o şirk ve inat özelliklerinde ısrarcıdırlar, o özelliklerinden kaybettikleri bir şeyleri yoktur.* İşte böylece **"gemiye bindikleri zaman dini Allah'a has kılarak O'na dua ederler."** Yani sanki samimi ve ihlâs sahibi, samimi müminlerden olan kimselermiş, dönek değillermiş gibi dua eder görünürler. Çünkü ihlâs sahibi olan müminler, yalnızca Allah'ı (cc) anarlar ve Allah (cc) ile birlikte başka bir ilah çağırmazlar. Allah (cc), **"Onları kurtarıp karaya çıkardığı zaman ise bir de bakarsın ki, Allah'a ortak koşuyorlar."** Yeniden eski şirk inançlarına dönerler.

66 – Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve bir süre daha faydalansınlar bakalım! İleride bilecekler.

"Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve bir süre daha faydalansınlar bakalım!" Ayetin başında yer alan « لِيَكْفُرُوا » kelimesinin başında bulunan « لِ » harfinin, « كَيْ » manasında olan « لِ » harfi olabileceği söylenmiştir. Nitekim devamında gelen « لِيَتَمَتَّعُوا » kelimesinin başında bulunan « لِ » harfi de, bu harfi kesre okuyanlar

açısından aynı « ل » harfi olabileceği ileri sürülmüştür. Yani bu durumda kelimeler: « لِكَيْ يَكْفُرُوا » ve « كَيْ يَتَمَتَّعُوا » şeklini almış olurlar. Bu durumda ise mana şöyle olur:

"Yeniden şirklerine dönerler ki, şirke dönmeleri sebebiyle de kurtuluşa ermelerini bu şirke dönüşleriyle nankörlüklerini sergilemiş olurlar, inkârcı olmuş olurlar. Çünkü amaçları dünyadan faydalanmak, nemalanmak, bundan lezzetlenmektir. Başka bir gayeleri de yoktur. Oysa bunların hali hiçbir zaman gerçekte samimi ve ihlâs sahibi olan müminlerin hallerine benzemezler. Çünkü ihlâs sahibi müminler, Allah'ın kendilerini boğulmaktan kurtarması halinde Allah'a şükrederler. Müminler, kurtuluş nimetini, Allah'a daha fazla taatta bulunmak için bir sebep sayarlar. Yoksa dünyadan faydalanmak, nemalanmak olarak değerlendirmezler."

Bu durumda ayetin sonunda yer alan, « يُشْرِكُونَ » kavli üzerinde vakfedilmez.

« لِيَتَمَتَّعُوا » kelimesinin başında yer alan, « ل » harfini, İbn Kesir, Hamza ve Ali kıraatlerine göre emir lamı olarak kabul etmeleri halinde, o takdirde « ل » harfinin sükûnu ile kelime, « وَلْيَتَمَتَّعُوا » olur. Bu takdirde kelime, tehdit anlamını içerir. Yani tıpkı şu ayette geçtiği gibi tehdit manasını içerir. Rabbimiz buyuruyor ki:

﴿ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ ﴾

"Öyleyse dileyen iman etsin, dileyen de inkâr etsin." [62]

Bunun detayları fıkıh usulünde görülebilir. İşte bu durumda, sözkonusu bu kelime üzerinde vakfedilir.

"İleride bilecekler." Yani artık yerle bir olmalarından sonra kötü davranışlarının sonunu elbette görecek ve bileceklerdir.

67 – Çevrelerindeki insanlar kapılıp götürülürken, –öldürülürlerken, soyulurlarken, esir edilirlerken– **bizim, onların yurtlarını saygın ve güvenlikli bir yer kıldığımızı** –dokunulmaz hale getirdiğimizi Mek-

---

[62] Kehf, 29.

keliler– **görmediler mi? Onlar hâlâ batıla** –şeytanlara ve putlara– **inanıyorlar da Allah'ın nimetini** –Yani Muhammed'in (as) peygamberliğini ve İslam'ı– **inkâr mı ediyorlar?**

68 – "Allah'a karşı –ona şirk koşmak suretiyle– **yalan uyduran yahut kendisine geldiğinde, gerçeği** –Muhammed'in (sav) peygamberliğini ve Kitabı– **yalanlayandan daha zalim kimdir?"** Yani gerçeği duyduktan sonra hiç duraklamadan, üzerinde düşünmeden yalanlayandan daha zalim kim olabilir ki? **"Cehennemde kâfirler için bir yer mi yok?"** Yani bu, onların cehenneme kesin olarak yerleştirileceklerini dile getiriyor. Çünkü cümlenin başında yer alan ve soru anlamına gelen bir edat olan « أ », olumsuz olan bir kelimenin başına geldiğinde, manayı olumlu hale getirir. Yani, böylesine Allah'a (cc) karşı yalan uyduran gibilerin gideceği yer cehennem ateşi olmayacak mı? Oysa onlar bu derece hakkı kesin bir dil ile yalanladılar. O halde elbette gidecekleri yer cehennem ateşi olacaktır.

Ya da: Onlar böyle bir yalanlamaya cüret ettiklerinde *"Cehennemde kâfirler için bir yerin var olduğunu..."* onlar doğrulamıyorlar mı ki böyle hareket ediyorlar?

Buradaki ayette geçen « مَثْوًى » kelimesi, daha önceki ayette geçen « لَنُبَوِّئَنَّهُمْ » kelimesine mukabil bir ifadedir. Bu da ikinci kıraatı teyid etmektedir.

69 – Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir.

"Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz." Burada geçen « مُجَاهَدَة » kelimesi, mutlak bir ifade olarak geçmektedir. Kelime, herhangi bir meful (tümleç) ile kayıtlanmamıştır. Sebebi, uğrunda cihad edilmesi gereken her şeyi kapsasın içindir. Yani hem nefisle olan cihadı, hem şeytanla olan cihadı ve hem din düşmanlarıyla olan cihatları kapsasın diyedir.

Yine ayette yer alan « فِينَا » kavli, bizim için, bizim hakkımızda, bizim uğrumuzda, sırf bizim rızamızı kazanmak için gibi manalar içerir.

Ebu Amr, « لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبْلَنَا » kavlini böyle okumuştur. Yani onları hayır olan yollara daha çok sevk ederiz, onlara daha çok başarı veririz.

Daranî diyor ki: *"Bildikleri konuda cihat edenleri, bilmedikleri konularda onlara yol gösterir, hidayette kılarız."* Nitekim: *"Bildikleriyle amel edenler, bilmediklerine muvaffak edilirler"* denilmiştir.

Yine deniliyor ki: *"Cehlimiz, bilgisizliğimiz yüzünden bilmediklerimiz, aslında bildiğimiz konulardaki eksikliğimizden ileri gelmektedir."*

Fudayl b. İyad diyor ki: *"İlim yolunda cihat ve gayret edenleri, biz de o ilimle amel etmeleri için onlara yol gösteririz amele yöneltiriz."*

Sehl de diyor ki: *"Sünneti ikame etmek ve yaşamak uğrunda cihat edenleri, biz de cennet yollarına yönlendiririz."*

İbn Ata'dan rivayete göre: *"Bizim rızamızı kazanmak yolunda cihat edip gayret gösterenleri, biz de kendilerini hoşnutluk, Rıdvan makamına erdiririz."*

İbn Abbas (rma) diyor ki: *"Bize itaat ve ibadet, kulluk konusunda cihat edenleri, biz de sevaba erme yollarına sevk ederiz."*

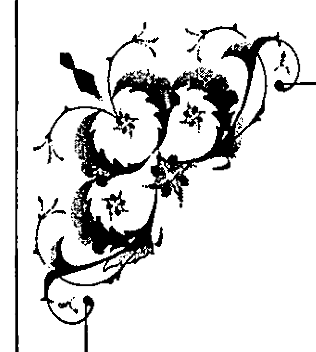
Cüneyd Bağdadi diyor ki: *"Tevbe etme yolunda cihat edenleri, ihlas yoluna sevk ederiz."*

Ya da: *"Bize hizmet için cihat edenleri, biz de onlara bizimle birlikte münacat ve yakarış yollarını ve kapılarını açarız, bizimle ünsiyet etmelerini sağlarız."*

Veya: *"Bizim rızamızı elde etmek için bizi arayan ve bu uğurda gayret ve çaba gösteren, cihat edenleri, biz de bize ulaşma yollarını kendilerine gösteririz."*

"Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir." Onlardan yardımını esirgememek, dünyada onlara yardım etmek, ahirette de kendilerine sevap ve mağfiret vermekle Allah (cc), onlarla beraberdir.

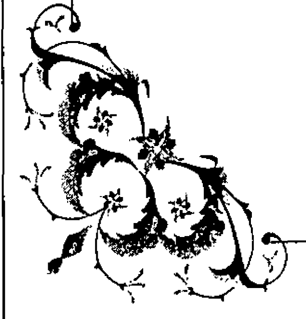

RUM SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 60 âyettir.

Cüz - 21

1. – 7. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ ف۪ٓي اَدْنَى الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ
غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ ف۪ي بِضْعِ سِن۪ينَ لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ
بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللّٰهِ يَنْصُرُ مَنْ
يَشَٓاءُ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿٥﴾ وَعْدَ اللّٰهِ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهُ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾

Meâli

1. Elif – Lâm – Mîm.

2. – 5. Rumlar *(Arapların bulunduğu bölgeye)* en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Halbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra bir kaç *(üç ila dokuz)* yıl içinde galip geleceklerdir. Eninde sonunda emir Allah'ındır. O gün mü'minlerde Allah'ın yardımıyla sevineceklerdir. Allah dilediğine yardım eder. O mutlak galibtir, çok esirgeyicidir.

6. Bu Allah'ın va'didir. Allah va'dinden caymaz. Fakat insanların çoğu bilmezler.

7. Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bilirler. Ahiretten ise, onlar tamamen gafildirler.

Tefsiri

1– Elif – Lâm – Mîm.

2– / 5– Rumlar (Arapların bulunduğu bölgeye) **en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Halbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç** (üç ila dokuz) **yıl içinde galip geleceklerdir. Eninde sonunda emir Allah'ındır. O gün mü'minlerde Allah'ın yardımıyla sevineceklerdir. Allah dilediğine yardım eder. O mutlak galibtir, çok esirgeyicidir.**

Farslar, Rumları Araplara en yakın olan yerde yendiler. Çünkü Araplara göre *"yer"* denildiğinde kendi yerleri kastedilmiş demektir. manası; Rumlar, Arap topraklarına en yakın olan bir yerde -ki Şam topraklarıdır- yenildiler. Ya da « الأَرْضِ » kelimesinin başındaki « ال » muzafun ileyhin yerine gelmiştir. Dolayısıyla *"onların toprakları"* manasını kastetmiştir. Yani, düşmanlarına en yakın olan topraklarında, demektir. O Rumlar, Farsların, kendilerini yenmelerinden sonra birkaç yıl içinde, onlara galip geleceklerdir.

« غَلَبَهُمْ » kelimesi « ل »'ın sükunuyla « غَلْبَهُمْ » şeklinde de okunmuştur. « غَلَبٌ » ve « غَلْبٌ » masdardırlar. Ve masdar, mef'ule muzaf kılınmıştır. « بِضْعِ سِنِينَ »'nin kendisine teallukundan dolayı « سَيَغْلِبُونَ »'den sonra durulmaz « فِى بِضْعِ سِنِينَ » (birkaç yıl) üç ilâ on yıl arasına denir. Denildi ki:

"Ezruat ile Basra arasında Farslarla Rumlar harbettiler. Farslar, Rumları yendi. O günlerde Fars hükümdarı, Kisra Perviz idi. Haber, Mekke'ye ulaşınca Resulullah'a (sav) ve mü'minlere ağır geldi. Çünkü Farslar, kitapsız mecûsi idiler. Rumlar ise, ehli kitaptı. Müşrikler bu habere sevindiler ve:

– Sizler ve Hıristiyanlar, ehli kitapsınız, bizler ve Farslar ise ümmileriz. Bizim kardeşlerimiz, sizin kardeşlerinizi yendi. Biz de sizin üzerinize galip geleceğiz, dediler. Bunun üzerine bu ayetler indi. Ebu Bekir (ra), onlara:

– Allah'a yemin olsun ki, birkaç sene sonra Rumlar, Farslılara galip gelecek, dedi. Ubey b. Halef:

– Yalan söylüyorsun, dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir (ra) onlardan her biriyle on dişi devesine bahse girdi. Zamanı da üç yıl olarak tayin etti. Durumu Resulullah'a (sav) haber verince, Resulullah (sav):

– "Ödülü artır, zamanı uzat" dedi. Bunun üzerine dişi deveyi yüz'e, zamanı da dokuz yıla çıkardılar.

Ubey, Resulullah (sav)'in yaralamasından dolayı öldü. Rumlar, Hudeybiye ya da Bedir günü Farsları yendiler. Ebu Bekir (ra) de ödülünü, Ubey'in mirasçılarından aldı. Resulullah (sav):

– "Onu tasadduk et" [1] *dedi.*

Bu, O'nun (sav) peygamberliğinin doğruluğuna ve Kur'an'ın, Allah katından geldiğine dair en açık ayettir. Çünkü o, gaybtan haber vermektedir. Bu olay, kumarın yasaklanmasından önceydi."

Katade'den yapılan rivayete göre -ki Ebu Hanife ve Muhammed'in görüşleri de budur- faiz ve benzeri fasit anlaşmalar, darul harpte Müslümanlarla kâfirler arasında caizdir. Bu görüşün doğruluğuna da bu kıssayı delil getirmişlerdir.

"Eninde sonunda..." yani, her şeyden önce ve her şeyden sonra, ya da yenildiklerinde de önce -ki o, mağlup oldukları vakittir- ve mağlup olmalarından sonra -ki o, galip oldukları vakittir- yani, onların, önce mağlup, sonra galip olmaları, ancak Allah'ın (cc) emri ve kazasıyla olmaktadır. Nitekim ayeti kerimede:

﴿ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ﴾

"Şu günleri insanlar arasında çeviririz" [2] buyurulmuştur.

Rumların, Farsları, yendiği ve Allah'ın (cc) onların yeneceğine dair va'dinin gerçekleştiği gün, mü'minler, Allah'ın (cc) kitap ehlini, kitapsızlara karşı galip getirmesiyle sevinirler. Şimdi sevinen Mekke'li kâfirler de o zaman kedere boğulurlar. Denildi ki:

"Allah'ın yardımı, mü'minlerin, müşriklere, Rumların yeneceğine dair verdikleri haberdeki doğruluklarının ortaya çıkarılmasıdır."

---

[1] Tirmizi, 3194.
[2] Âl-i İmrân, 140.

« ب » harfi ceri « يَفْرَحُ » ya taalluk etmektedir. « الْمُؤْمِنُونَ »'den sonra değil « اللّٰهِ »'den sonra durulur. O, düşmanlarına karşı galiptir, dostlarına karşı merhametlidir.

6– Bu Allah'ın va'didir. Allah va'dinden caymaz. Fakat insanların çoğu bilmezler.

« وَعْدَ » tekid edici masdardır. Çünkü *"onlar, yenildikten sonra galip gelecekler"* sözü Allah'tan (cc) mü'minlere bir vaaddir. *"Bu Allah'ın va'didir"* sözü, bu, Allah'ın (cc) mü'minlere va'didir, manasınadır. Allah (cc), Farslara karşı Rumlara yardım edeceğine dair va'dinden caymaz. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

7– Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bilirler. Ahiretten ise, onlar tamamen gafildirler.

« يَعْلَمُونَ » « لَا يَعْلَمُونَ »'nin bedeldir. Bunda, ilmin, hiç olmamasıyla, sadece dünya hayatını kazanmaya yönelik ilmin varlığı arasında hiçbir farkın olmadığına dair bir açıklama vardır.

"Dünya hayatının görünen yönünü bilirler." sözü; dünyanın görünen ve görünmeyen yönünün olduğunu ifade ediyor. Görüneni, cahillerin bilip tanıdığı süslü - yaldızlı hayatıdır. Görünmeyeni ise, onun, ahirete götüren bir köprü oluşudur. Buradan oraya götürmek üzere taat ve salih amellerle azıklanılır. Zahir (görünen) kelimesinin nekire (belirsiz) olarak getirilmesi, onların, birçok dış görünüşten de ancak bir tanesini bildiklerini ifade etmektedir.

"Ahiretten de onlar tamamen gafildirler." İkinci « هُمْ » (onlar) mübtedadır. « غَافِلُونَ » onun haberidir. Cümle, birinci « هُمْ »'ün haberidir. Bunda ahiret ve ahiret yurdu hakkında onların, gaflet abidesi olduklarına dair açıklama vardır.

❁ ❁ ❁

8. – 10. ÂYETLER

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ
بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً
وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَىٰ أَنْ كَذَّبُوا
بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

Meâli

8. Kendi kendilerine, Allah'ın gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak hak olarak ve muayyen bir süre için yarattığını hiç düşünmediler mi? İnsanların bir çoğu Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr etmektedirler.

9. Onlar yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin akibetlerinin nice olduğuna bakmadılar mi ki. Onlar kendilerinden daha güçlü idiler. Yeryüzünü kazıp altüst etmişler, onu bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Peygamberleri, onlara da nice açık delililler getirmişlerdi. Zaten Allah, onlara zulmedecek değildi. Fakat onlar, kendi kendilerine zulmetmekteydiler.

10. Sonunda Allah'ın ayetlerini yalan sayarak ve onları alaya alarak kötülük yapanların akibetleri pek fena oldu.

Tefsiri

8- Kendi kendilerine, Allah'ın gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak hak olarak ve muayyen bir süre için yarattığını hiç düşünmediler mi? İnsanların bir çoğu Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr etmektedirler.

« فِي أَنْفُسِهِمْ » – *"kendi kendilerine"* ifadesinin zarf olması muhtemeldir. Sanki: *"Nefislerinden yani, düşünceden boş olan kalplerinde düşünceyi yerleştirmediler mi?"* denilmiştir. Nitekim düşünce ancak kalpte olur. Fakat bu ifade, düşünenlerin hali ile ilgili tasviri genişletmiştir.

"Ona kalbinde (kalbinle) *inan"* sözünde olduğu gibi. *"Düşünce"* için sıla cümlesi olması da muhtemeldir. *"İş hakkında düşündü ve düşüncesini onda derinleştirdi."* sözünde olduğu gibi. Buna göre mana:

"Diğer mahlukata göre kendilerine daha yakın olan ve halini, diğerlerinin halinden daha iyi bildikleri kendi nefisleri hakkında düşünmediler mi, ki Allah'ın, yarattığı, düzensizliği değil, düzeni gösteren, nice görünen ve görünmeyen şaşırtıcı hikmetleri görsünler. Yine, iyiliğe karşı iyilikle, kötülüğe karşı da misliyle mukabele olunacağı bir sonun olması gerektiğini düşünmediler mi ki, o zaman diğer mahlukatın işlerinin de bir nizam - intizam içerisinde hikmetle yürüdüğünü bilsinler. Yine böyle bir vakte doğru gidişin olması gerektiğini düşünmediler mi?"

"Allah gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak hak olarak ve muayyen bir süre için yarattı." cümlesi, hazfedilmiş bir « قَوْل »'e söze tealluk etmektedir. *"Onun da manası, düşünmediler mi ki bu sözü söyleyemediler?"* demektir. Denildi ki:

"Onun manası 'bilsinler ki' dir. Çünkü kelam buna delildir. Onları hikmetsiz ve ebedi olarak boş yere yaratmadı. Onları, muayyen bir süre için hak olarak hikmetle yarattı. O kaçınılmaz son, kıyametin kopmasıdır. Hesap, sevap ve ceza zamanıdır."

Nitekim *"Sizi boş yere yarattığımızı ve bize dönmeyeceğinizi mi sandınız?"* ayet-i kerimesi nasıl da *"abes"* diye isimlendirdi, görülmüyor mu? İnsanların çoğu, dirilmeyi ve mukafat ve cezaya uğratılmayı inkâr etmektedirler. Zeccâc:

"Yani, onlar Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler." demiştir.

9– Onlar yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nice olduğuna bakmadılar mı ki. Onlar kendilerinden daha güçlü idiler. Yeryüzünü kazıp altüst etmişler, onu bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Peygamberleri, onlara da nice açık deliller getirmişlerdi. Zaten Allah, onlara zulmedecek değildi. Fakat onlar, kendi kendilerine zulmetmekteydiler.

"Onlar, yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nice olduğuna bakmadılar mı?" ayeti, onların beldelerdeki gezilerini ve helâk edilmiş Ad, Semûd ve diğer azgın milletlerin eserlerine baktıklarını ifade etmektedir. Yeryüzünü kazıp ekmişlerdi. Ve o helâk edilenler, onu Mekke halkının imarından daha çok imar etmişlerdi.

« أَكْثَرَ » hazfedilmiş bir masdarın sıfatıdır. « مِمَّا » daki « مَا » masdariyyedir.

"Peygamberleri, onlara nice açık deliller getirmişti." Burada mahzuf bir cümle vardır. Hazfin gerçekleşmesi için « بِالْبَيِّنَاتِ »'de durursun. Bu cümlenin takdiri şöyle olur: *"Ama onlar, iman etmediler, sonunda da helâk edildiler."* Onlar helâk edilmelerini gerektiren şeyi yaptıklarından dolayı kendi nefislerine zulmettiler.

10– Sonunda Allah'ın ayetlerini yalan sayarak ve onları alaya alarak kötülük yapanların akibetleri pek fena oldu.

« عَاقِبَةَ » kelimesi Şamî ve Kufî'ye göre mansuptur. « السُّوٓأَى », « الْاَسْوَاُ »'nin müennesidir. Manası ise *"En çirkin"* demektir. « الْحُسْنَى »'nın « الْاَحْسَنُ »'nun müennesi olduğu gibi. « عَاقِبَةَ »'yi haber yaparak naspedenlere göre, « الَّذِينَ », « كَانَ »'nin ismi olmak üzere mahallen merfudur. Onu merfu kılanlara göre ise « الَّذِينَ » mansuptur. Mana: *"Onlar dünyada helâk edilmek suretiyle cezalandırıldılar. Daha sonra da akıbetleri pek fena oldu."*

« الَّذِينَ أَسَاؤُا » – *"kötülük yapanlar"* sözü, zamir yerine gelmiştir. Yani, ahiretteki cezaların en kötüsü demektir ki, o da kafirler için hazırlanmış ateştir. « أَنْ كَذَّبُوا » yalan saymalarından dolayı ya da yalan saymalarıyla, demektir. Bu, *"kötülük yapanlar"*ın manasının, *"inkar edenler"* şeklinde olduğuna dair delildir. Sonra Allah'ın (cc) ayetlerini yalanlamalarından ve onları alaya almalarından dolayı kafirlerin akibeti ateş oldu.

11. – 16. ÂYETLER

اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ
السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَٓائِهِمْ
شُفَعٰٓؤُا وَكَانُوا بِشُرَكَٓائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ
يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ
فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا
وَلِقَٓائِ الْاٰخِرَةِ فَاُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾

Meâli

11. Allah, ilkin mahlukatını yaratır. *(Ölümden sonra bunu (yaratmayı)* tekrarlar. Sonunda hep O'na döndürüleceksiniz.

12. Kıyametin kopacağı gün, günahkarlar *(ümitsizlik içinde)* susacaklardır.

13. *(Allah'a koştukları)* ortaklardan kendilerine hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. Zaten onlar, ortaklarını da inkâr edeceklerdir.

14. Kıyametin kopacağı gün, işte o gün *(mü'minlerle inkârcılar)* birbirlerinden ayrılacaklardır.

15. İman edip salih ameller işleyenlere gelince, onlar, cennette *(nimetlere mazhar olacaklar)* onunla sevineceklerdi.

16. İnkâr edenlere ayetlerimizi ve ahiret buluşmasını yalan sayanlara gelince, işte onlar azapla yüzyüze bırakılacaklardır.

Tefsiri

11– Allah, ilkin mahlûkatını yaratır. (Ölümden sonra bunu yani yaratmayı) **tekrarlar. Sonunda hep O'na döndürüleceksiniz.**

Allah, mahlukatı yoktan var eder, sonra da onları, ölümden sonra diriltir. « تُرْجَعُونَ » Ebu Amr ve Sehl'e göre « ى » ile « يُرْجَعُونَ » şeklinde okunur.

12– Kıyametin kopacağı gün, günahkârlar (ümitsizlik içinde) **susacaklardır.**

« يُبْلِسُ » kelimesi *"ümidi keser, şaşar kalır"*, demektir. Tartışılan kişilerden birisi susup kaldığında ve delil getirmekten aciz kaldığında, *"onunla tartıştım, şaştı kaldı"* denir. Günahkarlardan maksat müşriklerdir.

13– (Allah'a koştukları) **ortaklardan kendilerine hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. Zaten onlar, ortaklarını da inkâr edeceklerdir.**

Allah'tan (cc) başka kendilerine ibadet ettikleri ortaklardan, onlara, hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. « شُفَعَٰٓؤُا » mushafta (ا)'ten önce « و »'la yazılmıştır. « عُلَمَٰٓؤُا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ » de yazıldığı gibi.

Aynı şekilde hemzenin, harekesinin, kendisinden olduğu harfin suretinde göstermek için « السُّوٓأَىٰ » da da « ى » den önce « ا »'le yazılmıştır. Onlar, ilahlarını inkâr edeceklerdir, ya da onlar, dünyada iken onlar sebebiyle inkârcı olmuşlardır, demektir.

14– Kıyametin kopacağı gün, işte o gün (mü'minlerle inkârcılar) **birbirlerinden ayrılacaklardır.**

« يَتَفَرَّقُونَ »'deki zamir, kendisinden sonra ki ona delâletinden dolayı, Müslümanlara ve kâfirlere aittir.

15– İman edip salih ameller işleyenlere gelince, onlar, cennette nimetlere mazhar olacaklardır.

« رَوْضَةٌ » kelimesi *bostan*, yani *cennet* demektir. Bunun nekire (belirsiz) olarak gelmesi, onun kapalılığı ve övülmesi dolayısıyladır. « يُحْبَرُونَ » sevinirler, demektir. Bir kişi mutlu olduğunda, yüzü gülüp üzerinde sevinç alameti belirdiğinde « حَبْرَةٌ » denir. Daha sonra sevinç sebepleri farklı olduğu için onda ihtilaf olundu.

Bu kelime için *"İkram olunurlar"* denildi *"takılarla bezenirler"* denildi. *"O cennetteki bir işitmedir."* denildi.

16– İnkâr edenlere, ayetlerimizi ve ahiret buluşmasını yalan sayanlara gelince, işte onlar azapla yüz yüze bırakılacaklardır.

"Ahiret buluşmasını..." yani, *"dirilişi"* demektir. İşte onlar, azap içerisinde kalacaklardır. O azabtan uzaklaştırılmayacaklar ve o azap onlardan hafifletilmeyecektir. Nitekim ayet-i kerime de:

﴿ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا ﴾

"Onlar oradan çıkıcı değillerdir." [3] buyurulmaktadır.

Vaad ve tehdidi zikrettikten sonra vaade ulaştıran ve tehditten kurtaran şeyi zikretti, şöyle buyurdu:

❀ ❀ ❀

[3] Maide, 37.

17. – 21. ÂYETLER

فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِى
السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَىَّ
مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَىِّ وَيُحْيِى الْأَرْضَ بَعْدَ
مَوْتِهَا ۗ وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ
تُرَابٍ ثُمَّ اِذَٓا اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ
مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِتَسْكُنُٓوا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً
وَرَحْمَةً ۗ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾

Meâli

17. – 18. Haydi siz, akşama ulaştığınızda, sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde Allah'ı -ki göklerde ve yerde hamd ona mahsustur- tesbih edin *(namazı kılın)*

19. Ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarıyor. Yeryüzünü ölümünün ardından o canlandırıyor. İşte siz de *(kabirlerinizden)* böyle çıkarılacaksınız.

20. Sizi topraktan yaratması, onun *(varlığının)* delillerindendir. Sonra siz, *(her tarafa)* yayılan birer insan oluverdiniz.

21. Kaynaşmanız için size kendi *(cinsi)*nizden eşler yaratıp da aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de onun varlığının delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır.

Tefsiri

17– / 18– Haydi siz, akşama ulaştığında, sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde Allah'ı -ki göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur- tesbih edin (namazı kılın).

Tesbihden maksat, tesbih etmek, demektir ki o da Allah'ın, apaçık nimetleri bu vakitlerde yenilendiği için, bu vakitlerde, O'na yakışmayan şeylerden tenzih etmek ve hayırla övmektir. Ya da tesbihten maksat, namazdır.

İbni Abbas'a (ra):

– *Kur'an'da beş vakit namazı görüyor musun? diye soruldu da, O:*

– *"Evet" dedi ve bu ayeti okudu.*

« سُبْحَانَ » kelimesi masdar olmak üzere mansuptur. Mana; *"O'nu, O'na layık olmayan şeylerden tenzih edin"*, ya da *"Allah (cc) için namaz kılın"*, demektir. Siz akşama ulaştığınızda *"Akşam ve Yatsı namazı"*, sabaha kavuştuğunuzda *"Sabah namazını kılın."*

"Göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur." cümlesi, mu'tarıza cümlesidir. Manası; gök ve yer halkından olup iyiyi kötüden ayırabilen herkesin O'nu hamdetmeleri gereklidir, demektir. *"Göklerde"* sözü, *"hamd"* kelimesinden haldir. *"Gündüzün sonunda..."* ikindi namazını kılın. Bu, *"akşama ulaştığınızda"* sözü üzerine atfedilmiştir. Ve ona bitişiktir. *"Öğle vaktine eriştiğinizde..."* de öğle namazını kılın. Yani, *"öğle vaktine girdiğinizde"*, demektir. Çoğunluğa göre, beş vakit namaz, Mekke'de farz kılınmıştır.

19– Ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarıyor. Yeryüzünü ölümünün ardından O canlandırıyor. İşte siz de (kabirlerinizden) **böyle çıkarılacaksınız.**

"Diriyi ölüden çıkarıyor." yani, kuşu yumurtadan, insanı nutfeden ya da mü'mini kafirden çıkarıyor, demektir. *"Ölüyü de diriden çıkarıyor."* Yani, yumurtayı kuştan, nutfeyi insandan ya da kafiri mü'minden çıkarıyor, demektir.

Mekke ve Şam kıraat ekolü ile Ebu Amr, Ebu Bekir ve Hammad'a göre « مَيِّتَ » kelimesi, her iki yerde de « مَيْتَ » şeklindedir, şeddesizdir.

Diğerlerine göre ise, şeddelidir. Yeri kuruduktan sonra yeşillikle O diriltir. « تُخْرَجُونَ » Hamza, Ali ve Halef'e göre bu kelime « تَخْرُجُونَ » şeklinde okunur. Yani bu çıkarılış biçiminde kabirlerinizden çıkarılırsınız, demektir. « كَذٰلِكَ »'deki « كَ », « تُخْرَجُونَ » fiili ile mahallen mansuptur.

Manası ise: İbda (ilk kez yaratma ile) iade (yeniden diriltme) kudret (güç) bakımından müsavidirler. Aralarında fark yoktur. Zira bunları yapacak olan, diriden ölüyü çıkaran, ölüden de diriyi çıkaran (Yüce Allah)'dır.

İbni Abbas'tan (ra) rivayet edildiğine göre Nebi (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim her namazdan sonra « فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ » üç ayete kadar ve Saffat Suresinin sonuncu ayetini okursa, onun için gökte ki yıldızlar sayısınca, yağmur damlaları sayısınca, ağaç yaprakları sayısınca ve yeryüzünün (kumu) *toprağı sayısınca sevap yazılır. Öldüğünde de kabrinde onun için her harfe mukabil on sevap yazılır."*

"Yine Nebi (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim, sabahladığında « فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ » ayetini « وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ »'ye kadar okursa, o günde kaybettiği şeyi bulur. Kim de bunu akşamladığında okursa o gece kaybettiği şeyi bulur.

20– Sizi topraktan yaratması, O'nun (varlığının) **delillerindendir. Sonra siz,** (her tarafa) **yayılan birer insan oluverdiniz.**

"Sizi" yani babanızı topraktan yaratması, O'nun Rabliğinin kudretinin alametlerindendir. Sonra *"Sizi"* yani, Adem'i (as) ve zürriyeti yaratması O'nun kudretinin delillerindendir. Ve siz geçiminizin olduğu yerde dolaşırsınız. Buradaki « إِذَا » mufacaa içindir. Takdiri, *"Yeryüzüne yayılmış bir insanlık haline geldiğiniz vakte gelip çattınız"* şeklindedir.

21– Kaynaşmanız için size kendi (cinsi)**nizden eşler yaratıp da aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O'nun varlığının delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır.**

Yani Havva'yı yarattı. O Adem (as)'ın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Ondan sonraki kadınlarda erkeklerin sülbünden yaratılmışlardır.

Ya da sizin için, başka bir cinsten değil, sizin şeklinizden ve sizin cinsinizden eşler yaratmıştır. Çünkü aynı cinsteki ikililer arasında ülfet ve huzur vardır. Farklı cinsler arasında ise karşılıklı nefret ve anlaşmazlıklar vardır. Biri diğerine meylettiğinde, *"onu benimsedi"* denir. *"Aranızda sevgi ve merhamet peydâ etti"* demek, aranızda evlilik sebebiyle karşılıklı sevgiyi ve merhameti yarattı, demektir. Hasan'dan rivayet edildiğine göre:

"Sevgi, cinsi münasebete kinayedir. Merhamet ise çocuğa kinayedir." Denildi ki:

"Sevgi, gençler için, merhamet ise yaşlılar içindir."

Yine denildi ki:

"Sevgi ve merhamet, Allah'tandır. Buğz ise, şeytandandır." Yani kadının kocasına ve kocanın karısına karşı olan buğzu şeytandandır, demektir. Doğrusu bunda iyi düşünen ve nesil vermek suretiyle, Dünya'nın ayakta durduğunu idrak eden bir kavim için ibretler vardır.

22. – 25. ÂYETLER

وَمِنْ اٰيَاتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ
وَاَلْوَانِكُمْ ۜ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِمٖينَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ
مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَٓاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهٖ ۜ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ يُرٖيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا
وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَيُحْيٖ بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۜ اِنَّ فٖى
ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ تَقُومَ السَّمَٓاءُ
وَالْاَرْضُ بِاَمْرِهٖ ۜ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْاَرْضِ اِذَٓا اَنْتُمْ
تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾

Meâli

22. O'nun delillerinden biri de, gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için *(alınacak)* dersler vardır.

23. Geceleyin uyumanız, gündüzün Allah'ın lutfundan *(nasibinizi)* aramanız da O'nun *(varlığının)* delillerindendir. Gerçekten bunda, işiten bir kavim için dersler vardır.

24. Yine O'nun delillerindendir ki size korku ve ümit vermek üzere şimşeği gösteriyor. Gökten su indirip ölümünün ardından arzı, onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için dersler vardır.

25. Göğün ve yerin O'nun buyruğu ile durması da O'nun *(varlığının)* delillerindendir. Sonra sizi *(bulunduğunuz yerden)* bir çağırdı mı hemen topraktan *(kabirlerinizden)* çıkıverirsiniz.

Tefsiri

22- O'nun delillerinden biri de, gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için (alınacak) **dersler vardır.**

"Lisanlarınızın değişik olması..." demek dillerin, ya da konuşma türü ve şekillerinin değişik olması, demektir. *"Renklerinizin"* de siyah, beyaz ve bu ikisinden başka renklerde olması O'nun delillerindendir. Bunların farklı olması sayesinde tanıma meydana gelmektedir. Değilse, eğer birbirine benzeselerdi, tanıyamama ve birbirine karıştırma meydana gelecek, menfaatler suya düşecekti. Bunda apaçık bir ders vardır ki o da; tek bir babadan, sayısını ancak Allah'ın (cc) bildiği farklı farklı kişilerin dünyaya gelmesidir.

« عَالَمِينَ » kelimesi « عَالَمْ » kelimesinin çoğuludur. Bu kelime Hafs'a göre « ل »'ın esresiyle « عَالِمِينَ » şeklinde okunur. Bunu da Allah'u Teala'nın:

﴿ وَمَا يَعْقِلُهَا اِلاَّ الْعَالِمُونَ ﴾

"Onu ancak âlimler anlar" [4] ayeti tasdik etmektedir.

23- Geceleyin uyumanız, gündüzün Allah'ın lutfundan (nasibinizi) **aramanız da O'nun** (varlığının) **delillerindendir. Gerçekten bunda, işiten bir kavim için dersler vardır.**

Bu, bir araya toplama babındandır. Yani iki atıfla iki zamanı ve iki fiili bir araya getirmiştir. Buna göre mana, *"Gece ve gündüzde uyumanız ve Allah'ın (cc) lutfundan* (nasibinizi) *aramanız, O'nun ayetlerindendir"*, şeklindedir. Ancak o, önceki alametle sonraki alametin arası ayrılmıştır. Ya da (bu ayette) kastolunan, sizin her iki zamanda da uyumanız ve her ikisinde de (nasibinizi) aramanızdır. Ancak cumhur'un görüşü, Kur'an'daki tekrarından ve manaların, Kur'an'ın delalet ettiği şeyi açıklamasından dolayı birinci mana üzerindedir. *"Bunda ibret alıcı kulaklarla düşünerek dinleyen bir kavim için gerçekten ibretler vardır."*

---

[4] Ankebût, 43.

24– Yine O'nun delillerindendir ki size korku ve ümit vermek üzere şimşeği gösteriyor. Gökten su indirip ölümünün ardından arzı, onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için dersler vardır.

« يُرِيكُمْ »'de iki durum vardır. Biri, İbni Mesud (ra)'ın lehçesinde olduğu gibi. « أَنْ »'in gizlenmesi, diğeri de fiilin, masdar makamına getirilmesidir. « تَسْمَعُ بِالْمُعَيْدِيِّ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَرَاهُ » – *"Muaydîyi işitmen onu görmenden hayırlıdır"* [5] darbı meseli, bu ikisiyle açıklanmıştır. (Burada « تَسْمَعُ » kelimesi « أَنْ تَسْمَعَ » anlamındadır. Başında bir « أَنْ » gizlidir.)

"Korku..." yıldırımlardan ya da vaadini yerine getirememektendir. *"Ümit..."* ise, yağmur beklentisi sebebiyledir. Ya da korku yolcu içindir, ümit ise mukim içindir. « خَوْفًا وَطَمَعًا » – (korku ve ümit) kelimeleri, muzafın hazfi ve muzafun ileyhin onun yerine geçmesi takdiri üzere mef'ulun leh olarak mansuptur. Yani *"korku vermek ve ümit vermek için"*, demektir. Ya da her iki kelime de haldirler. Yani korkar ve ümid eder olduğunuz halde, demektir.

« يُنَزِّلُ » Mekke ve Basra kıraat imamlarına göre « يُنْزِلُ » şeklinde şeddesizdir. « مَاءً » – *"Su"* kelimesinden maksat yağmurdur. *"Bunda, aklını kullanan, yani akıllarıyla düşünen bir kavim için dersler vardır."*

25– Göğün ve yerin O'nun buyruğu ile durması da O'nun (varlığının) **delillerindendir. Sonra sizi bir çağırdı mı hemen topraktan** (kabirlerinizden) **çıkıverirsiniz.**

Göğün direksiz olarak, ayakta durması, O'nun varlığının delillerindendir. Ya da mana *"O'nun tedbiri ve hikmetiyledir."* yönetmesi ve hikmetiyle ayakta durması O'nun delillerindendir. Sonra sizi diriliş için çağırdı mı derhal topraktan yani kabirlerinizden çıkıverirsiniz. Bu, cümleyi, mana yönünden tekil yerine getirmede « يُرِيكُمْ » ifadesinde olduğu gibidir. Sanki şöyle demiştir: *"Göklerin ve yerin ayakta durması, göklerin*

---

[5] El-Meydanî, 1 / 129.

direksiz olarak ayakta tutulması, sonra da ölülerin bir tek davetle 'Ey kabir ehli! Çıkınız' davetiyle kabirlerinden çıkışı O'nun delillerindendir."

Burada kastolunan, bunun, beklemeksizin meydana geliş hızıdır. Bu « ثُمَّ » (sonra) ile göklerin ve yerin ayakta durmasına atfedilmiştir. Bunu, bu meyadana gelen işin büyüklüğünü açıklamak ve *"Ey kabir halkı! Kalkın!"* demek suretiyle bunun bir benzerini yapabileceğini açıklamak için yapmıştır. « ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ اُخْرٰى فَاِذَاهُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ » - ***"Ne öncekilerden, ne de sonrakilerden hiç kimse geri kalmaz, kalkar bakırlar."*** [6] ayetinde olduğu gibi.

Birinci « اِذَا » şart için, ikincisi ise mufacee içindir. Bu ikinci « اِذَا » şartın cevabındaki « فَ » yerine gelmiştir. « مِنَ الْاَرْضِ » (topraktan) fiile taalluk etmektedir, masdara değil. *"Onu falan yerden çağırdım."* sözündeki gibi *"falan yerden"* dediğinde, o yerin senin yerin olması da arkadaşının yeri olması da mümkündür.

❀ ❀ ❀

[6] Zümer, 68.

26. – 29. ÂYETLER

وَلَهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ؕ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ
الَّذِى يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ؕ وَلَهُ الْمَثَلُ
الْأَعْلٰى فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾
ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِكُمْ ؕ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِى مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ
تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ ؕ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْأٰيَاتِ لِقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ فَمَنْ
يَهْدِى مَنْ أَضَلَّ اللّٰهُ ؕ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٩﴾

Meâli

26. Göklerde ve yerde olanlar hep O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir.

27. İlkin mahlukunu yaratıp *(ölümden)* sonra bunu *(yaratmayı)* tekrarlayan O'dur ki, bu O'nun için pek kolaydır. Göklerde ve yerde bulunan en yüce sıfatlar onundur. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

28. Allah size kendisinizden bir temsil getirmektedir. Mülkiyetiniz altında bulunan köleler içinde, size verdiğimiz rızıklarda birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede sizinle eşit *(haklara sahip)* ortaklarınız var mı? işte biz, ayetlerimizi, aklını kullanacak bir kavim için böylece açıklıyoruz.

29. Bilakis haksızlık edenler, bilgisiz olarak kötü arzularına uydular. Allah'ın saptırdığını kim hidayete erdirir? Onlar için herhangi bir yardımcı yoktur.

Tefsiri

26. Göklerde ve yerde olanlar hep O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir.

O'nun, kendilerinde var ettiği fiillerine boyun eğerler. Bundan imtina edemezler, demektir. Ya da, onlar kullukta karar kılmışlardır, demektir.

27– İlkin mahlûkunu yaratıp (ölümden) **sonra bunu** (yaratmayı) **tekrarlayan O'dur ki, bu O'nun için pek kolaydır. Göklerde ve yerde bulunan en yüce sıfatlar O'nundur. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.**

Onları yoktan var eder, sonra da diriliş için bunu tekrarlar. Size göre bu diriltme daha kolaydır. Daha önce sizi bir örneği olmadan yaratmasına kıyasla –size göre– yeniden size iade etmesi, diriltmesi daha kolaydır. Öyleyse tekrar yaratılışı niçin inkâr ediyorsunuz! « وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ » – *"Bu onun için kolaydır."* sözünde sıla cümlesi, sonra getirilmiştir.

﴿ وَهُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ ﴾

"Bu benim için kolaydır." [7] ayetinde ise, bunun sadece O'na mahsus olduğunu kastetmek için öne alınmıştır. Bu ayette ise, sadece O'na ait olma manası yoktur.

Ebu Ubeyde, Zeccac ve diğerleri şöyle demişlerdir:

« أَهْوَنُ » kelimesi, *"kolay"* manasına *"Allah en büyüktür."* dedikleri gibi, *"Bu, Allah'a kolaydır."* manasınadır. Tekrar yaratma haddi zatında büyük bir şeydir.

"Ama o, en baştan emsalsiz yaratmaya kıyasla daha kolaydır." Ya da o, mahlukata, baştan yaratmaya göre daha kolaydır, demektir. Çünkü

[7] Meryem, 9.

onların, tekbir sayha ile dirilişi, önce sperm sonra embriyo, sonra biçimlenen ve biçimlenmeyen bir çiğnem et parçası haline gelmelerine ve yaratılışlarının tamamlanmasına kadar olan diğer bütün merhalelerden geçmelerine göre daha kolaydır. En yüce vasıflar, O'ndan başkasına değil, O'na (yüce Allah'a) aittir. O, bununla bilindi. Göklerdeki ve yerdeki mahlukların, delillerin diliyle O, bununla vasıflandı. O, emsalsiz yaratmaktan, tekrar yaratmaktan ve takdir edilen diğer yaratış biçimlerinden aciz olmayan kadir-i mutlak'tır.

"O, mutlak güç sahibidir." sözü de buna delâlet etmektedir. Yani, her takdir edilene gücü yeter, demektir. O, her fiilini, hikmeti ve ilminin gerektirdiği şekilde yapar.

« الْمَثَلُ الأَعْلَى » – *"En yüksek sıfatları"*, İbni Abbas (ra):

﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾

"O'nun benzeri yoktur. O işiten ve bilendir." [8] ayetiyle tefsir etmiştir.

Mücahid ise: *"En yüksek sıfattan maksat* « لا إله إلا الله » – *"Allah'tan başka ilah yoktur."* demiştir. O taktirde mana şöyle olur; *"En yüksek sıfat O'na aittir ki, O da; O'nun, vahdaniyet sıfatıyla sıfatlanmasıdır."* Bunu, *"Allah size kendinizden bir temsil getirmektedir."* sözü teyid etmektedir.

28– Allah size kendisinizden bir temsil getirmektedir. Mülkiyetiniz altında bulunan köleler içinde, size verdiğimiz rızıklarda birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede sizinle eşit (haklara sahip) ortaklarınız var mı? işte biz, ayetlerimizi, aklını kullanacak bir kavim için böylece açıklıyoruz.

Bu, Allah'u Teala'nın, mahlûkatından, kendisine ortak koşanlar için verdiği bir misaldir. « مِنْ » başlangıç içindir. Ve sanki *"Bir misal aldı, ve onu size, yani sizin nefsinize en yakın olan şeyden ayırarak aldı."* demiştir. Ey hürler topluluğu! Mülkiyetiniz altında bulunan köleleriniz

---

[8] Şura, 11.

içinde sizinle eşit haklara sahip olanlar var mı? « مِنْ مَا » deki « مِنْ » teb'iz içindir ve *"bir kısmı"*, demektir.

« مِنْ شُرَكَاءَ » deki « مِنْ » olumsuzluk manası içeren soruyu tekid için gelmiş zait bir kelimedir. Manası; insanlık ve kulluk yönünden benzerleriniz olan kölelerinizden bazılarının, sizinle ortak olmasını ister-misiniz, şeklindedir. *"Size verdiğimiz rızıklarda..."* yani, mal ve diğer-lerinde demektir. Siz ey hürler ve köleler! Bu rızık hususunda eşit misiniz? Köleleriniz, sizin mallarınızda, hür ve köle arasında herhangi bir ayrım olmaksızın sizin gibi hükmedebiliyorlar mı?

« تَخَافُونَهُمْ » kavli « سَوَاءٌ » deki faili zamirinden haldir. Yani, *"mal hususunda bazınızın bazınıza eşit seviyede ortak olmasından kork-tuğunuz halde"*, demektir. Mana; *"O hususta efendilerin kölelerinize karış-masından korkarsanız da, bu hususta onlardan gelebilecek bir azardan korkarak onların izni olmaksızın herhangi bir hükme varamazsınız."* Bir-birinizden çekindiğiniz gibi, yani, aralarındaki müşterek hususlarda bazı hürlerin bazı hürlerden çekindiği gibi, demektir. Kendi aranızda buna razı olmuyorsunuz da terbiye edicilerin terbiye edicisi ve bütün hürlerin ve kölelerin sahibine, O'nun kullarından bazılarını nasıl ortaklar koşuyor-sunuz? Darbı meseller hususunda düşünen bir kavim için, ayetleri böyle açıklıyoruz. Çünkü temsil, manaları açan ve açıklayan şeylerdendir. Bunu da *"aklını kullanan* (düşünen) *bir kavim için"* ifadesiyle açıklıyor. Yani bu misallerden ibret alanlar için açıklıyoruz demektir.

29– Bilakis haksızlık edenler, bilgisiz olarak kötü arzularına uydular. Allah'ın saptırdığını kim hidayete erdirir? Onlar için her-hangi bir yardımcı yoktur.

Allah'u Teala'nın, *"Şüphesiz ki şirk büyük bir zulümdür."* Buyur-duğu gibi, şirk koşmak suretiyle nefislerine zulmedenler, bilgisizce heva ve heveslerine tabi oldular. Yani, cahilce hevalarına uydular, demektir. *"Allah'ın saptırdığına kim hidayet edebilir?"* Yani, onu, Allah'u Teala saptırmıştır. Onlar için azaba karşı bir yardımcı da yoktur.

30. - 32. ÂYETLER

فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّ۪ينِ حَن۪يفًاۜ فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّت۪ي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَاۜ لَا تَبْد۪يلَ لِخَلْقِ اللّٰهِۜ ذٰلِكَ الدّ۪ينُ الْقَيِّمُۗ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ مُن۪يب۪ينَ اِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِك۪ينَۙ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذ۪ينَ فَرَّقُوا د۪ينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًاۜ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

Meâli

30. *(Rasulüm!)* Sen yüzünü "hanif" olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise, o fıtrata çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.

31. Hepiniz O'na yönelerek O'na karşı gelmekten sakının. Namazı kılın. Müşriklerden olmayın.

32. Ki onlardan dinlerini parçalayanlar ve kendileri de bölük bölük olanlar vardır. *(Bunlardan)* her fırka, kendi yanındakiyle böbürlenmektedir.

Tefsiri

30– (Resulüm!) **Sen yüzünü "hanif" olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise, o fıtrata çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.**

Yüzünü sağa ya da yola döndürmeksizin O'na çevir. Bu, kişinin dine yönelmesi, istikametini ona göre ayarlaması ve O'nun sebeplerine yapışması için getirilmiş bir temsildir. Çünkü kim bir şeye önem verirse, yüzünü ona döner ve bakışını ona diker.

« حَنِيفًا» kelimesi emredilen şeyden yada « لِلدِّينِ» kelimesinden haldir. *"Allah'ın yaratışına..."* yani, Allah'ın (cc) yaratışına sarılın, demektir. Fıtrat, yaratma demektir. Allah'u Teala'nın *"Allah'ın yaratışında hiçbir değişme yoktur."* sözünü görmüyor musun? O halde mana; *"O, onları, tevhidi ve İslamı kabule müsait olarak yarattı. O'ndan yüz çevirmeye ve O'nu inkar etmeye müsait olarak değil. Çünkü O akla ve doğru düşünceye hitap eder. Öyle ki onlar, kendi başlarına bırakıldıklarında, O'na karşı başka bir dini seçmezler. Onlardan yoldan çıkanlar ise, cin ve insan şeytanlarının yoldan çıkarmasıyla çıkmışlardır."*

Nitekim şu Hadis-i Kudsi de bunu ifade etmektedir.

"Bütün kullarımı hanif olarak yarattım. Ama şeytanlar, onları, dinlerinden saptırdılar. Ve onlara başkalarını, bana ortak koşmalarını emrettiler." [9] Yine başka bir Hadisi Şerifte:

"Her doğan İslam fıtratı üzere doğar. Ama onun ana-babası, onu Yahudileştirir veya Hıristiyanlaştırır." [10] buyurulmuştur.

Zeccac şöyle demiştir:

"Bunun manası, *"Şüphesiz ki Allah (cc) onları, Adem'in sülbünden zerre gibi çıkardı ve onları, O'nun, kendilerinin yaratıcısı olduğuna şahit tuttu."* hadisinde de geçtiği üzere Allah'u Teala, mahlukatı, kendisine iman üzere yaratmıştır."

Yine, *"Rabbin Ademoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini aldı ve onları kendilerine şahit tuttu.* [11] *Ve dedi ki:* ***'Ben sizin Rabbiniz değil-miyim?'*** *(Onlar da)* ***'Evet*** *(Rabbimiz olduğuna)* ***şahit olduk'*** dediler." [12] ayeti de bunu ifade etmektedir.

Her doğan, Allah'u Teala'nın, kendisinin yaratıcısı olduğuna şehadet eden bu zürriyettendir. *"Allah'ın fıtratı"* Allah'ın dini, manasınadır. *"Allah'ın yaratışında değişme yoktur."* Yani, bu yaratışın ne tamamen ne de kısmen değişmesi gerekmez. Zeccac şöyle demiştir:

---

[9] Müslim, 2865.
[10] Buhari, 1359; Müslim, 2658, Müsned, 2/393,
[11] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/272.
[12] El-A'raf, 172.

"Bunun manası şudur: 'Allah'ın dininde değişme yoktur. Bu, bundan sonrasına delâlet etmektedir ki, o da «İşte dosdoğru din budur» sözüdür. Fakat insanların çoğu bunun hakîkatini bilmezler'."

31– Hepiniz O'na yönelerek O'na karşı gelmekten sakının. Namazı kılın. Müşriklerden olmayın.

« مُنِيبِينَ إِلَيْهِ » O'na dönerek, demektir. « وَاتَّقُوهُ – وَأَقِيمُوا » ve « لَا تَكُونُوا » sözleri, bu zamire atfedilmişlerdir. Ya da « مُنِيبِينَ – وَأَقِمْ وَجْهَكَ » den haldir. Çünkü Nebi (sav) için olan emir, ümmet için de emirdir. Sanki, *"yüzlerinizi O'na dönerek namaz kılın."* demiştir. Veya « وَلَا تَكُونُوا » – *"olmayın"* sözünün delaletiyle *"ona yönelenler olun"* şeklinde takdir olunur. Namazları, vaktinde eda edin. Ve ibadet hususunda başkasını O'na ortak koşanlardan olmayın.

32– Ki onlardan dinlerini parçalayanlar ve kendileri de bölük bölük olanlar vardır. (Bunlardan) **her fırka, kendi yanındakiyle böbürlenmektedir.**

« مِنَ الَّذِينَ » harfi cerin tekrarıyla « الْمُشْرِكِينَ » den bedel kılınmıştır. *"Dinlerini parçaladılar."* yani, onu heva ve heveslerine göre farklı dinler haline getirdiler, demektir. « فَرَّقُوا » Hamza ve Ali'ye göre « فَارَقُوا » şeklinde kıraat edilir. Ali (ra)'ın okuyuş şekli de budur. O taktirde de *"İslam dinini terkettiler"* manasına gelmektedir. Gurup gurup oldular. Her biri, kendilerini saptıran önderlerine tabi olurlar, onun gittiği yoldan gitmekle büyük bir sevinç duyarlar ve onun batıl yolunu hak yol zannederler.

❁ ❁ ❁

33. - 37. ÂYETLER

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُمْ مِنْهُ
رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا
آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ
سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِذَا أَذَقْنَا
النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ
إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ۝ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ
وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

Meâli

33. İnsanlar bir darlığa uğrayınca Rablerine yönelerek O'na yalvarırlar. Sonra Allah, kendi katından onlara bir rahmet *(nimet ve bolluk)* tattırınca, bakarsınız ki onlardan bir gurup Rablerine ortak koşup durmaktadırlar.

34. Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler bakalım! Haydi safa sürün, ama yakında bileceksiniz!

35. Yoksa onlara bir delil indirdik de, o delil, müşrik olmalarını mı söylüyor?

36. İnsanlara bir rahmet tattırdığımız da ona sevinirler. Şayet yaptıklarından ötürü başlarına bir fenalık gelse, hemen ümitsizliğe düşüverirler.

37. Görmediler mi ki Allah, rızkı dilediğine geniş geniş vermekte, dilediğinin rızkını da daraltmaktadır. Şüphesiz, imanlı bir kavim için bunda, ibretler vardır.

Tefsiri

33– İnsanlar bir darlığa uğrayınca Rablerine yönelerek O'na yalvarırlar. Sonra Allah, kendi katından onlara bir rahmet (nimet ve bolluk) **tattırınca, bakarsınız ki onlardan bir gurup Rablerine ortak koşup durmaktadırlar.**

Zayıflık, hastalık, kuraklık ya da daha başka bir musibet insanlara dokununca, Rablerine yönelerek O'na yalvarırlar. Onları, bu sıkıntıdan kurtardıktan sonra, bakarsın ki, onlardan bir gurup, ibadette Rablerine ortak koşmaktadırlar.

34– Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler bakalım! Haydi safa sürün, ama yakında bileceksiniz!

« لِيَكْفُرُوا » daki « لِ » için manasına gelen « لِ »'dır. Tehdit için olan emir lamıdır da denilmiştir. Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler bakalım. *"İnkârınızla az bir müddet safa sürün."* Bu, tehdîdi bir emirdir. Nasıl olsa safanızın vebâlini yakında bileceksiniz.

35– Yoksa onlara bir delil indirdik de, o delil, müşrik olmalarını mı söylüyor?

Delilin söylenmesi *"onun kitabı böyle söylüyor."* Ve *"Bu Kuran'ın söylediği şeylerdendir."* sözlerindeki gibi mecazdır. Şehadet etmek manasınadır. Sanki *"O onların şirk koşmasına ve onun sağlamlığına şehadet ediyor"* demiştir.

« بِمَا »'daki « مَا », ma-i masdariyedir. Yani, onların, Allah'a şirk koşmalarını mı söylüyor, demektir. Ya da « مَا » ismi mevsüldür. Zamir de ona dönmektedir. Yani, o kendisi sebebiyle şirk koştukları bir işi mi söylüyor, demektir. Ya da ayetin manası şöyledir:

"Yoksa onlara bir delil sahibi mi, yani yanında delil olan bir melek mi gönderdik de o melek, kendisi sebebiyle ortak koştukları o delili söylüyor."

36– İnsanlara bir rahmet tattırdığımız da ona sevinirler. Şayet yaptıklarından ötürü başlarına bir fenalık gelse, hemen ümitsizliğe düşüverirler.

İnsanlara, yağmur, genişlik ya da sıhhat gibi nimetleri tattırdığımızda bunlarla sevinir ve bunlar sebebiyle şımarırlar. Günahlarının uğursuzluğu sebebiyle kendilerine kıtlık, darlık ya da hastalık gibi belâlar isabet edince de derhal rahmetten ümidi keserler. « إذا » Şartın cevabıdır. İkisi *"peşpeşe"* anlamına geldiğinden « ف » yerine gelmiştir.

37– Görmediler mi ki Allah, rızkı dilediğine geniş geniş vermekte, dilediğinin rızkını da daraltmaktadır. Şüphesiz, imanlı bir kavim için bunda, ibretler vardır.

Onların, rızkı kısanın ve verenin Allah olduğunu bildiklerini ifade etmek suretiyle onları azarlamıştır. Onların, O'nun rahmetinden ümidi kesmemeleri gerektiğini ve rahmetini kendilerine tekrar vermesi için, kendileri sebebiyle musibetlere maruz kaldıkları günahlardan tevbe edip dönmelerini bildirmiştir. Kötülüklerin, kendi yaptıkları şeyler sebebiyle başlarına geldiğini zikrettikten sonra, yapmaları ve terketmeleri gereken şeyleri zikretmiş ve şöyle buyurmuştur:

❁ ❁ ❁

38. – 41. ÂYETLER

فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْكٖينَ وَابْنَ السَّبٖيلِ ذٰلِكَ خَيْرٌ
لِلَّذٖينَ يُرٖيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَٓا اٰتَيْتُمْ
مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا فٖٓي اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللّٰهِ وَمَٓا اٰتَيْتُمْ
مِنْ زَكٰوةٍ تُرٖيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾ اَللّٰهُ
الَّذٖي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمٖيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيٖيكُمْ هَلْ مِنْ
شُرَكَٓائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى
عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ
اَيْدِي النَّاسِ لِيُذٖيقَهُمْ بَعْضَ الَّذٖي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾

Meâli

38. O halde sen, akrabaya, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver. Allah'ın rızasını isteyenler için bu, en iyisidir. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.

39. İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz *(herhangi)* bir faiz, Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte *(zekâtı veren)* o kimseler, evet onlar, *(sevaplarını ve mallarını)* kat kat artıranlardır.

40. Allah *(O yüce varlıktır)* ki sizi yaratmış, sonra rızıklandırmıştır. Sonra O, hayatınızı sona erdirecek, daha sonra da sizi *(tekrar)* diriltecektir. Peki sizin *(Allah'a eş tuttuğunuz)* ortaklarınız içinde bunlardan birini yapabilecek olan var mı? Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir, yücedir.

41. İnsanların elleriyle işledikleri *(yüzünden)* karada ve denizde fesat belirdi. *(Allah)* belki dönerler diye onlara yaptıklarının bir kısmını tattırıyor.

Tefsiri

38– O halde sen, akrabaya, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver. Allah'ın rızasını isteyenler için bu, en iyisidir. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.

İyilik etmek ve sılaı rahim yapmak suretiyle akrabaya hakkını ver. Yoksul ve yolda kalmışa da, onlar için tayin edilmiş sadakayı ver. Bunda, yakın akrabaya nafaka verilmesinin vacip olduğuna dair delil vardır. Mezhebimizin görüşü de budur. Onların haklarının verilmesi, Allah'ın (cc) zatını isteyenler, yani, iyilikleriyle sadece O'nu kastedenler için en hayırlısıdır.

39– İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz (herhangi) **bir faiz, Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte** (zekâtı veren) **o kimseler, evet onlar,** (sevaplarını ve mallarını) **kat kat artıranlardır.**

Onların mallarında artış olsun diye bir parça faiz verseniz, bu, Allah katında temiz olmaz, bereketli de olmaz. Denildiki:

"Bu helâl olan fazlalıktır. Yani daha çoğunu almak için verdiğimiz hediyedir. İşte bu, Allah (cc) katında artmaz. Çünkü siz, bununla Allah'ın (cc) rızasını kastetmediniz."

Karşılık beklemeksizin, gösteriş yapmaksızın ve desinlere kaçmaksızın sadece ve sadece Allah'ın rızasını umarak verdiğiniz sadakaya gelince, işte O'nu verenler, iyilikleri kat kat artıranlardır.

Kuvvet sahibi için « مُقْوى » ve imkan sahibi için de « مُوسِرٌ » kelimelerinin kullanılışı « مُضْعِفٌ » un bir benzeridir.

Mekke kıraat imamlarına göre « اٰتَيْتُمْ » medsiz olarak « أَتَيْتُمْ » şeklinde kıraat edilir. Yani faiz verme hususunda geldiğiniz nokta, demektir.

Medine kıraat imamlarına göre « لِيَرْبُوَا », « لِتُرْبُوا » şeklinde okunur. Yani, *"Mallarınızı artırmanız için"*, demektir. İşte onlar, *"evet on-*

lar, kat kat artıranlardır" sözü, güzel bir yöneliştir. Çünkü o, geneli ifade etmektedir. Sanki o şöyle demiştir: *"Bunu kim yaparsa, onun yolu, bu muhatapların yoludur. Mana, onlar, onu kat kat artıranlardır"*, şeklindedir. Çünkü ismi mevsul olan « مَا »'ya dönen bir zamir gerekmektedir.

« فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ » sözü hakkında Zeccâc şöyle demiştir:

"Yani, onun ehli, kat kat artıranlardır. Yani, onlar için sevap kat kat verilir. Kendilerine, bir iyiliğe karşı on misli verilir, demektir." Daha sonra onların tanrılarının acizliğine işaret etti ve şöyle buyurdu.

40- Allah (O yüce varlıktır) **ki sizi yaratmış, sonra rızıklandırmıştır. Sonra O, hayatınızı sona erdirecek, daha sonra da sizi** (tekrar) **diriltecektir. Peki, sizin** (Allah'a eş tuttuğunuz) **ortaklarınız içinde bunlardan birini yapabilecek olan var mı? Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir, yücedir.**

« اَللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ » cümlesi mübteda ve haberdir. Yaratma, rızık verme, öldürme ve diriltme sadece O'na mahsustur. Sizin, Allah'ın ortakları olduğunu zannettiğiniz putlarınız içinde, bu işlerden birini, yani yaratma, rızık verme, öldürme ve diriltme işlerinden birini yapabilecek var mı? Bu soruya acizliklerinden cevap veremezler. Bunun üzerine Allah (cc), bunun mümkün olmadığını ifade için *"Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir, yücedir."* buyuruyor. Birinci, ikinci ve üçüncü « مِنْ »'in herbiri, onların ortak koştuklarının acizliğini ve onlara ibadet edenlerin cehaletini tekid için müstakil olarak gelmiştir.

41- İnsanların elleriyle işledikleri (günahlar yüzünden) **karada ve denizde fesat belirdi.** (Allah) **belki dönerler diye onlara yaptıklarının bir kısmını tattırıyor.**

Kuraklık, yağmurun azlığı, zirai mahsuslerdeki verim düşüklüğü, ticaretteki kârın azalışı, insanlar ve hayvanlarda taun hastalığının meydana gelişi, yangın ve boğulmaların çoğalışı, herşeyden bereketin kalkışı, onların günah işlemeleri ve ortak koşmaları sebebiyledir. Nitekim şöyle buyurulmuştur:

﴿ وَمَا اَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيكُمْ ﴾

"Başınıza gelen herhangi bir musibet kendi ellerinizin yaptığı** (işler) **yüzündendir" [13]

Allah, onları, ahirette bütün amellerine karşılık cezalandırmadan önce, dünyada da onlara, bazı amellerinin cezasını tattırır.

Umulur ki üzerinde oldukları günahlardan dönerler. Sonra bu günahların, Allah'ın gazabına ve azabına sebebiyet vereceğini tekidle şöyle buyurdu:

❀ ❀ ❀

[13] Şura, 30.

42. – 45. ÂYETLER

قُلْ سِيرُوا فِى الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلُ كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿٤٢﴾ فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ
مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِىَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾
مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِاَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ
﴿٤٤﴾ لِيَجْزِىَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ اِنَّهُ لَا
يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾

Meâli

42. *(Rasulüm)* deki: "Yeryüzünde gezip dolaşında daha öncekilerin akıbetleri nice oldu, görün. Çünkü onların çoğu müşrik idi.

43. Allah katından, geri dönüşü olmayan bir gün *(kıyamet günü)* gelmeden önce yönünü dosdoğru dine çevir. O gün *(insanlar)* bölük bölük ayrılacaklardır.

44. Kim inkar ederse, inkarı kendi aleyhine olur. İyi işler yapanlara gelince, onlar da *(cennetteki)* yerlerini sırf kendileri için hazırlarlar.

45. Zira Allah, iman edip iyi işler yapanlara kendi lutfundan karşılık verecektir. Şüphesiz o, kafirleri sevmez.

Tefsiri

42– (Rasulüm) **deki: "Yeryüzünde gezip dolaşında daha öncekilerin akıbetleri nice oldu, görün. Çünkü onların çoğu müşrik idi.**

Onlara, gezip dolaşmalarını ve neticede Allah'ın, (azgın) milletleri nasıl helâk ettiğini ve onlara, günahlarına karşılık kötü azabı nasıl tattırdığını görmelerini emretti.

43– Allah katından, geri dönüşü olmayan bir gün (kıyamet günü) **gelmeden önce yönünü dosdoğru dine çevir. O gün** (insanlar) **bölük bölük ayrılacaklardır.**

Yönünü, kendisine hiçbir eğriliğin ulaşamadığı dosdoğru dine çevir. « مَرَدَّ » kelimesi masdardır. Reddetmek, demektir. « مِنَ اللهِ » kavli « يَأْتِيَ » fiiline taalluk etmektedir. Mana, Allah'tan, hiçkimsenin reddedemeyeceği birgün gelmeden önce, demektir. Bu aynı:

﴿فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا﴾

"Onu reddetmeye güçleri yetmez." [14] ayetinde olduğu gibidir.

Ya da o, onu getirdikten sonra geri çevirmez ve onun, O'nun tarafından geri dönüşü yoktur, manasına « مَرَدَّ » kelimesine taalluk etmektedir. Sonra onlardan müstağni olduğuna işaret etti ve şöyle buyurdu.

44– Kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhine olur. İyi işler yapanlara gelince, onlar da (cennetteki) **yerlerini sırf kendileri için hazırlarlar.**

Kim inkar ederse, inkarının vebali onun üzerinedir. *"Kendileri için hazırlarlar."* demek kendileri için düzeltirler, demektir. Çünkü kişi, kendisi için yatağını düzeltir, yani, yattığı yerde onu rahatsız edecek tümsek ya da daha başka bozuklukların bulunmaması için onu düzeltir, demektir. Mana şudur: *"Amelleri sebebiyle onlara cennet hazırlanır."* Dola-

[14] Enbiya, 40.

yısıyla cennetin bu hazırlanışı onlara izafe edilmiştir. Her iki yerde de zarfın öne alınması, küfrün zararının ancak kafire, iman ve salih amelin de faydasının haddi aşana değil, ancak mü'mine döneceğine delâlet etmesi içindir.

45- Zira Allah, iman edip iyi işler yapanlara kendi lutfundan karşılık verecektir. Şüphesiz O, kâfirleri sevmez.

« لِيَجْزِىَ » kavli « يَمْهَدُونَ » ye taalluk etmektedir. Onun sebebidir.

« الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ » cümlesinin tekrar edilmesi ve zamirin terkedilip açık ifadeye başvurulması, O'nun katında ancak mü'minin kurtulacağını ifade etmek içindir.

"O, kafirleri sevmez." sözü, onların terkedileceklerine ve mü'minlerin aksine muamele göreceklerine dair ifadeden sonraki ifadedir.

❁ ❁ ❁

46. – 50. ÂYETLER

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذ۪يقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِه۪ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِاَمْرِه۪ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِه۪ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلاً اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَٓاؤُ۫هُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذ۪ينَ اَجْرَمُواۜ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٤٧﴾ اَللّٰهُ الَّذ۪ي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُث۪يرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَٓاءِ كَيْفَ يَشَٓاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِه۪ۚ فَاِذَٓا اَصَابَ بِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِه۪ لَمُبْلِس۪ينَ ﴿٤٩﴾ فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِي الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتٰىۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٥٠﴾

Meâli

46. Size rahmetinden tattırsın, emriyle gemiler yüzsün, fazlından *(nasibinizi)* arayasınız ve olur ki şükrederseniz diye, *(hayat ve bereket)* müjdecileri olarak rüzgarları göndermesi de, Allah'ın *(varlık ve kudretinin)* delillerindendir.

47. Andolsun ki biz, senden önce kendi kavimlerine nice peygamberler gönderdik de, onlara açık deliller getirdiler. *(Onları dinlemeyip)* günaha dolanların ise cezalarını hakkıyla verdik. Mü'minlere yardım etmek de bize hak olmuştur.

48. Allah O'dur ki, rüzgarları gönderir, bunlar da bulutu kaldırır derken Allah, onu gökte dilediği gibi yayar ve parça parça eder. Nihayet

arasından yağmurun çıktığını görürsün. Allah dilediği kullarına yağmuru nasip edince, sevinirler.

49. Oysa onlar daha önce, üzerlerine *(yağmur)* yağdırılmasından iyice ümitlerini kesmişlerdir.

50. Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak. Arzı ölümünün ardından nasıl diriltiyor? Şüphesiz O, ölüleri de mutlaka diriltecekler. O, herşeye Kadir'dir.

Tefsiri

46– Size rahmetinden tattırsın, emriyle gemiler yüzsün, fazlından (nasibinizi) **arayasınız ve olur ki şükrederseniz diye,** (hayat ve bereket) **müjdecileri olarak rüzgarları göndermesi de Allah'ın** (varlık ve kudretinin) **delillerindendir.**

"Onun delillerinden..." yani O'nun kudretinin delillerindendir.

« رِيَاحَ » ile kastedilen güney, kuzey ve saba rüzgârlarıdır. Onlar, rahmet rüzgârlarıdır. « الدَّبُورُ » ise, azap rüzgârıdır. Nitekim Nebi (sav) 'in sözü de bunu ifade etmektedir.

"Allah'ım! Onu, rüzgârlar « رِيَاحَ » eyle. Rüzgâr « رِيحً » eyleme." [15]

Onların gönderilmesindeki faydaları saymış, şöyle buyurmuştur:

"Müjdeleyici olarak," yani, onları, yağmurun müjdecisi olarak gönder.

Rahmet: Yağmurun yağması, ondan sonra bolluk ve bereketin meydana gelmesi, rüzgarların esmesiyle, yerin temizlenmesiyle ve diğer sebeplerin meydana gelmesiyle gelen refahtır.

Manaya göre « وَلِيُذِيقَكُمْ » kavli « مُبَشِّرَاتٍ » üzerine atfedilmiştir. Sanki *"sizi müjdelemek ve size tattırmak için"* denilmiştir.

"Emriyle gemiler yüzsün..." yani, *"O'nun planlaması ve yaratmasıyla estiğinde denizdeki gemiler yüzsün"* demektir. Nitekim:

---

[15] Ebu Ya'la, 2456; Taberanî, *Mecmeu'z-Zevaid*, 10 / 135-136.

﴿ اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ ﴾

***"O'nun işi, bir şey yaratmak istediğinde sadece 'ol'* demektir."**[16] ayeti de bunun gibidir.

"Fazlından (nasibinizi) *arayasınız diye..."* Bu sözle deniz ticaretini kastetmektedir. *"Olur ki şükredersiniz diye..."* Yani, Allah'ın (cc) bu husustaki nimetine şükredersiniz diye, demektir.

47– Andolsun ki biz, senden önce kendi kavimlerine nice peygamberler gönderdik de, onlara açık deliller getirdiler. (Onları dinlemeyip) **günaha dolanların ise cezalarını hakkıyla verdik. Mü'minlere yardım etmek de bize hak olmuştur.**

Bir grup onlara iman etti. Bir grup da onları inkar etti. Buna *"günaha dalanlardan intikam aldık"* sözü delalet etmektedir. Yani o inkar edenleri, daha dünyada iken helak etmek suretiyle cezalandırdık, demektir. Peygamberleriyle birlikte kurtarılmaları suretiyle Müslümanlara yardım etmek, bize hak olmuştur. « حَقًّا » kelimesinde durulmaktadır. O zaman mana; onlardan intikam almak haktır, şeklinde olur. Sonra da *"Mü'minlere yardım etmek bizim üzerimizedir..."* şeklinde başlar. Ama birincisi en doğrusudur.

48– Allah O'dur ki, rüzgarları gönderir, bunlar da bulutu kaldırır derken Allah, onu gökte dilediği gibi yayar ve parça parça eder. Nihayet arasından yağmurun çıktığını görürsün. Allah dilediği kullarına yağmuru nasip edince, sevinirler.

« رِيَاحَ » kelimesi, Mekke kıraat imamlarına göre « رِيحَ » şeklinde kıraat edilmiştir. Derken Allah (cc), onu, kuzey, güney, Debûr ya da Saba rüzgarlarıyla, dilediği gibi göğün boşluğunda yayar. Bu:

﴿ اَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ اَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِى السَّمَاءِ ﴾

"Allah, güzel bir sözü, kökü sabit, dalları gökte olan bir ağaca (benzetti)." [17] ayetinde olduğu gibidir.

---

[16] Yasin, 82.
[17] İbrahim, 24.

« كِسَفًا » kelimesi « كِسْفَةً » kelimesinin çoğuludur. Yani onu, bazen gökyüzünü tutacak şekilde yaygın hale getirir.

Yezid ve İbni Zekvan'a göre « كِسْفًا », « كِسْفًا » şeklindedir. Nihayet her iki halde de yağmurun onun ortasından çıktığını görürsün. O yağmuru, dilediği kullarının beldesine ve arazisine yağdırınca, onlar sevinirler.

49– Oysa onlar daha önce, üzerlerine (yağmur) yağdırılmasından iyice ümitlerini kesmişlerdir.

« قَبْلِ » kelimesini tekit için tekrar etti.

﴿ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِى النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا ﴾

"Nihayet ikisinin sonu içinde ebedi kalacakları ateş olacaktır." [18] ayetinde olduğu gibi.

Buradaki tekidin manası, yağmurun yağma süresinin uzunluğuna ve korkularının artışına delâlettir. Sevinçleri, bundaki üzüntü ve kederleri miktarıncadır.

50– Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak. Arzı ölümünün ardından nasıl diriltiyor? Şüphesiz O, ölüleri de mutlaka diriltecekler. O, herşeye kadirdir.

Allah'ın rahmeti, yağmurdur. Ölümünün ardından arzı, otlarla ve diğer ürünlerle nasıl diriltiyor, bir bak. İşte Allah, ölüleri mutlaka diriltecektir. Yani, ölümünden sonra arzı diriltmeye kadir olan, ölüm-lerinden sonra insanları diriltecektir. Bu, ölü arazinin diriltilmesinden, ölülerinde diriltileceğine dair delil çıkarmadır. O, her güç getirilebilen şeye kadirdir. Bu da, emsalsiz yaratma deliliyle, güç getirilebilenler cümlesindendir. Şam, Ebu Bekir'in dışında Kûfeliler « آثَارِ » şeklinde okumuşlardır. Bunların dışındakiler ise « أَثَرِ » şeklinde okumuşlardır.

[18] Haşr, 17.

51. – 54. ÂYETLER

وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾
فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا
مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ
إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾ اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ
ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ
ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٤﴾

Meâli

51. Andolsun bir rüzgar göndersek onu *(ekini)* sararmış görseler, ardından muhakkak nankörlüğe başlarlar.

52. *(Resulüm!)* Elbette sen ölülere duyuramazsın. Arkalarını dönüp giden sağırlara o daveti işittiremezsin.

53. Körleri de sapıklıklarından *(vazgeçirip)* doğru yola iletemezsin. Ancak *(canu gönülden)* teslimiyet gösteren ve ayetlerimize iman edenlere duyurabilirsin.

54. Sizi güçsüzlükten yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren, sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık veren, Allah'tır. Çünkü O, dilediğini yaratır. Hakkıyla bilen ve üstün kudret sahibi olan ancak O'dur.

Tefsiri

51– Andolsun bir rüzgar göndersek onu (ekini) **sararmış görseler, ardından muhakkak nankörlüğe başlarlar.**

Rüzgardan maksat, *"Debûr"*dur. *"onu görseler"* yani, Allah'ın (cc) rahmetinin eserini görseler, demektir. çünkü Allah'ın (cc) rahmeti, yağmur ve onun da eseri yeşilliktir. *"Rüzgar"* kelimesini çoğul okuyan, zamiri, manasına döndürmüştür. Çünkü rahmetinin eserinin manası, yeşilliktir. Yeşillik ismi, aza da çoğa da şamildir. Çünkü o, yerden biten şeylerin kendisiyle isimlendirildiği masdardır. *"Sararmış"* yani, yeşil oluşundan sonra sararmış olarak görseler, demektir. *"Sararmış"* dedi. Çünkü o, meydana gelmiş bir şeyin sarılığıdır. Denildiki:

"'Onlar, bulutu sararmış görseler...'" demektir. Çünkü sarı bulut yağmur yağdırmaz."

« وَلَئِنْ » deki « ل » yemin yerindedir. Şart ifade eden harfin başına gelmiştir. Yeminin ve şartın iki cevabının yerine « لَظَلُّوا » gelmiştir. Manası, *"muhakkak başlarlar"*, demektir.

"Ardından nankörlük ederler." yani, onun sararmasından sonra, ya da sevinçten sonra, demektir. Allah'u Teala, onları, onlardan yağmuru kestiğinde onun rahmetinden ümidi kesmeleri ve çenelerini ümitsizce göğüsleri üzerine koymaları sebebiyle yermiştir. Onlara rahmetini gönderip yağmurla rızıklandırınca da sevinirler. Debûr rüzgarını gönderip ekinlerini sarartınca feryadı basarlar. Ve Allah'ın (cc) nimetini inkar ederler. Onlar, bu durumların hepsinde de yerilmiş sıfatlar üzeredirler. Onlara düşen Allah'a (cc) ve O'nun lütfuna tevekkül etmekti. Fakat onlar, ümitsizliğe düştüler. Onlara düşen O'nun nimetine şükretmek ve o nimet için O'na hamd etmekti. Fakat onlar, şımardılar. Yine onlara düşen O'nun belâlarına karşı sabretmekti. Fakat onlar, inkar ettiler.

52– (Resulüm!) **Elbette sen ölülere duyuramazsın. Arkalarını dönüp giden sağırlara o daveti işittiremezsin.**

Yani, ölü kalplere işittiremezsin demektir. Yada onlar, ölüler hükmündedir. Dolayısıyla seni kabullenmelerini arzulama, demektir.

« وَلاَ تُسْمِعُ الصُّمَّ » Mekke kıraat imamlarına göre « وَلاَ يَسْمَعُ الصُّمَّ » – *"Sağır işitmez."* şeklindedir.

– *"Sağır önünü de dönse, arkasını da dönse işitmez."* Öyleyse *"arkasını dönüp giden"* şeklinde bir tahsisin yapılmasındaki (özellikle bu ifadenin seçilmesindeki) fayda nedir?" dersen. Derim ki:

– "O, önü dönük olduğunda manayı işaretlerden anlar. Arkasını döndüğünde ise ne işitir ne de işaretleri anlar."

53– Körleri de sapıklıklarından (vazgeçirip) **doğru yola iletemezsin. Ancak** (canu gönülden) **teslimiyet gösteren ve ayetlerimize iman edenlere duyurabilirsin.**

Yani, kalpleri kör olanları hidayet edemezsin, demektir. Hamza'ya göre ayet « وَمَٓا اَنْتَ تَهْدِى الْعُمْىِ » şeklindedir. Yani körü, kaybettiği yola bir işaretle yola getiremezsin, demektir. Ancak sen Allah'u Teala'nın emirlerine boyun eğenlere duyurabilirsin.

54– Sizi güçsüzlükten yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren, sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık veren, Allah'tır. Çünkü O, dilediğini yaratır. Hakkıyla bilen ve üstün kudret sahibi olan ancak O'dur.

"Güçsüzlükten.." yani, spermlerden, demektir.

﴿ اَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَٓاءٍ مَهِينٍۙ ﴾

"Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı?" [19] ayetinde olduğu gibi.

"Güçsüzlüğün ardından kuvvet veren.." yani, gençlik halini ve kemâl çağını veren, demektir. *"Güçsüzlük ve ihtiyarlık veren.."* yani, ihtiyarlık halini ve düşkünlüğü veren, demektir. O, zayıflık - kuvvet, gençlik - ihtiyarlık yönünden dilediğini yaratır. Onların hallerini bilen ve onları değiştirmekte olan O'dur. Haller arasındaki bu gidiş geliş, bilen ve kudret sahibi muktedir olan yaratıcıya gösteren en açık delildir.

Kıraat imamlarından Asım ve Hamza, « ض » harfini hepsinde fetha okumuştur. Diğerleri ise ötre okumuşlardır. Hafs'ın görüşü de budur. [20] O ikisi iki ayrı lugattır. Harekenin ötre olması, kıraatte daha güçlüdür. Çünkü İbni Ömer'den (ra) yapılan rivayete göre o, şöyle demiştir:

"Onu, Resulullah (sav)'e « مِنْ ضَعْفٍ » şeklinde okudum. Ancak o, onu, bana, « مِنْ ضُعْفٍ » şeklinde okuttu."

---

[19] Murselat, 20.
[20] Mu'cemü'l-Kıraati'l-Kur'aniyye, 5/77.

55. – 60. ÂYETLER

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ
كَذٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ
لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللّٰهِ إِلٰى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ
وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا
الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الَّذِينَ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ
لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

Meâli

55. Kıyamet koptuğu gün, günahkarlar, *(dünyada)* ancak pek kısa bir sure kaldıklarına yemin ederler. İşte onlar, *(dünyada haktan)* böyle döndürülüyorlardı.

56. Kendilerine ilim ve iman verilenler şöyle derler: "Andolsun ki siz, Allah'ın yazısında *(kine uygun olarak)* yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bugün yeniden dirilme günüdür. Fakat siz onu tanımıyordunuz."

57. Artık o gün, zulmedenlerin *(beyan edecekleri)* mazeretleri fayda vermeyeceği gibi, onlardan Allah'ı hoşnut etmeye çalışmaları da istenmez.

58. Andolsun ki biz, bu Kur'an'da insanlar için herçeşit misale yer vermişizdir. Şayet onlara bir mucize getirsen inkârcılar kesinlikle şöyle diyecek. "Siz ancak batıl şeylerle uğraşanlarsınız."

59. İşte bilmeyenlerin *(hakkı tanımayanların)* kalplerini Allah böylece mühürler.

60. *(Rasulüm!)* Şimdi sabret. Bil ki Allah'ın va'di gerçektir. *(Buna)* iyice inanmamış olanlar, sakın seni *(üzüntü ve)* gevşekliğe sevketmesin."

Tefsiri

55– Kıyamet koptuğu gün, günahkarlar, (dünyada) **ancak pek kısa bir sure kaldıklarına yemin ederler. İşte onlar,** (dünyada haktan) **böyle döndürülüyorlardı.**

Burada Kıyamet *"saat"* kelimesiyle isimlendirilmiştir. Çünkü o, dünyanın en son saatinde kopar. Ya da ansızın meydana geldiği için bu şekilde isimlendirilmiştir. Nitekim sen acele ettiğin birine *"Bir saat, yani bir saniye"* dersin. Ayrıca artık o, ona alem olmuştur. Yıldız kelimesinin Süreyya'ya alem olduğu gibi.

« يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ » – *"Günahkârlar yemin ederler..."* yani kâfirler yemin ederler.

« الْمُجْرِمُونَ » de durulmaz. Çünkü « مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةً » cümlesi yeminin cevabıdır. Kabirlerinde ya da dünyada ancak pek kısa bir süre kaldıklarına yemin ederler. Kabirdeki ya da dünyadaki kalış sürelerini, kıyametin dehşetinden ve sıkıntılı yerlerinde uzun uzadıya kalışlarından dolayı az görürler. Ya da unuturlar ya da yalan söylerler. İşte onlar, dünya da iken doğruluktan yalana bu şekilde çevriliyorlar. *"Onlar: 'Bizim için sadece dünya hayatı var ve biz tekrar gönderilmeyeceğiz.' diyorlardı."*

56– Kendilerine ilim ve iman verilenler şöyle derler: "Andolsun ki siz, Allah'ın yazısında (kine uygun olarak) **yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bugün yeniden dirilme günüdür. Fakat siz onu tanımıyordunuz."**

"Kendilerine ilim ve iman verilenler", peygamberler, melekler ve mü'minlerdir. *"Allah'ın yazısındakine uygun olarak..."* yani, Allah'ın

(cc) hükmüne ve kazasına uygun olarak demektir. Onlar, onların dediklerini reddettiler, ona yemin ettiler ve onlara gerçeği gösterdiler. Bundan sonra, *"İşte bu gün yeniden dirilme günüdür. Fakat siz, dünyada hakkı arama ve ona tabi olma hususundaki gevşekliğinizden dolayı onun hak olduğunu bilmiyordunuz."* sözleriyle, yeniden dirilişi inkar edişlerini, onların başına kaktılar. « فَ » kelamın delâlet ettiği şartın cevabı içindir. Takdiri şöyledir: *"Eğer yeniden dirilişi inkâr ediyor idiyseniz, işte bu gün inkâr ettiğiniz diriliş günüdür."*

57– Artık o gün, zulmedenlerin (beyan edecekleri) **mazeretleri fayda vermeyeceği gibi, onlardan Allah'ı hoşnut etmeye çalışmaları da istenmez.**

Kûfelilere göre « يَنْفَعُ » şeklinde « يَ » iledir. *"Zulmedenler"*den maksat, kafirlerdir. Onlara, tevbe etmek suretiyle Rabbinizi razı kılın denmez.

Bu tıpkı şu sözde ifade edildiği gibidir. « يُسْتَعْتَبُونَ » « اِسْتَعْتَبَنِى فُلاَنٌ فَاَعْتَبْتُهُ» Yani *"Falan, benden, kendisini razı kılmamı istedi, ben de onu razı kıldım."*

58– Andolsun ki biz, bu Kur'an'da insanlar için herçeşit misale yer vermişizdir. Şayet onlara bir mucize getirsen inkârcılar kesinlikle şöyle diyeceklerdir: "Siz ancak batıl şeyler ortaya atmaktasınız."

Yani, onlara, gariplikleririnde darbı mesel haline gelmiş bütün sıfatları vasfettik. Onlara, kıyamet gününde tekrar diriltilenlerin sıfatı, hikayeleri, dedikleri, onlara denilenler, özürlerinin fayda vermemesi ve kendilerinden özür beklenmemesi gibi şaşkınlık veren kıssaları hikaye ettik. Fakat sen, onlara, Kur'an ayetlerinden birini getirdiğinde, kalplerinin katılığından dolayı *"Bize yalan ve boş şeyler getirdin."* derler.

59– İşte bilmeyenlerin (hakkı tanımayanların) **kalplerini Allah böylece mühürler.**

Yani Allah (cc), bunun gibi bir mührü, yoldan çıkışı seçeceğini bildiği cahillerin kalpleri üzerine vurur. Sonunda onlar, *"azaba hak kazananlar"* ve *"Hak davayı boşa çıkaranlar"* olarak isimlendirilirler. Onlar, bu sıfatlarda Allah'u Teala'nın mahlukatının en köklüleridir.

60– (Rasulüm!) **Şimdi sabret. Bil ki Allah'ın va'di gerçektir.** (Buna) **iyice inanmamış olanlar, sakın seni** (üzüntü ve) **gevşekliğe sevketmesin."**

Şu, ahirete inananlar, seni, onlar aleyhine azapla dua hususunda aceleye getirmesinler. Ya da seni, dedikleriyle ve yaptıklarıyla ümitsizliğe, aceleye ve üzüntüye sevketmesinler, demektir. Çünkü onlar, yoldan çıkmış şakilerdir. Bu tip şeyler onlarda garip karşılanmaz. Yakub'a göre « وَلاَ يَسْتَخِفَّنَّكَ » kavli « وَلاَ يَسْتَخِفَّنْكَ » şeklinde « نْ »'un sukünüyladır. Doğruya muvaffak kılan Allah'tır (cc).

❁ ❁ ❁

Sûre - 31

LOKMAN SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 34 âyettir.

Cüz - 21

1. – 7. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَرَحْمَةً لِلْمُحْسِنِينَ ﴿٣﴾ اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِى لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٦﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيَاتُنَا وَلّٰى مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا كَاَنَّ فِى اُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٧﴾

Meâli

1. Elif. Lâm. Mîm.

2. İşte bu ayetler, hikmet dolu kitabın ayetleridir.

3. – 4. Güzel davrananlar için bir hidayet rehberi ve rahmet olmak üzere *(indirilmiştir) (Onlar)* namazı kılarlar, zekatı verirler ve ahirete de kesin olarak inanırlar.

5. İşte onlar, Rableri tarafından gösterilmiş doğru yol üzeredirler ve onlar kurtuluşa erenlerdir.

6. İnsanlardan öyleleri var ki, herhangi bir ilmi delile dayanmadan Allah yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş lafı satın alır. İşte onlara rüsvay edici bir azap vardır.

7. Ona ayetlerimiz okunduğu zaman, sanki bunları işitmemiş, sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir. Sen de ona acıklı bir azabın müjdesini ver.

Tefsiri

1 – Elif. Lâm. Mîm.

2 – İşte bu ayetler, hikmet dolu kitabın ayetleridir.

Yani, hikmetli kitabın ayetleridir, demektir. ya da, isnadı mecazi olarak Allah'u Teala'nın sıfatıyla sıfatlanmıştır.

3 – / 4 – Güzel davrananlar için bir hidayet rehberi ve rahmet olmak üzere (indirilmiştir) (Onlar) **namazı kılarlar, zekatı verirler ve ahirete de kesin olarak inanırlar.**

« هُدًى » ve « وَرَحْمَةً » kelimeleri « اٰيَاتُ » kelimesinden haldirler. Amil ise, « تِلْكَ »'deki işaretin manasıdır. Hamza'ya göre « هُدًى » merfudur, şöyle ki: « تِلْكَ » mübtedâ « اٰيَاتُ الْكِتَابِ » onun haberidir. « هُدًى » haberden sonra haberdir. Ya da hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Yani *"o, hidayet rehberi ve rahmettir"* demektir.

"Güzel davrananlar için..." yani *"namazı kılarlar, zekatı verirler ve ahirete de kesin olarak inanırlar."* ayetinde zikredilen güzel işleri işleyenler için, demektir. bunun bir benzeri Evsin sözüdür.

اَلْاَلْمَعِيُّ الَّذِى يَظُنُّ بِكَ الظَّنَّ   كَاَنْ قَدْ رَاَى وَقَدْ سَمِعَا

Elmaî, görünüş ve işitmesi gibi

Seni töhmet altında bırakandır.

Ya da *"bütün güzel işleri işleyenler için"*, demektir. Sonra faziletlerinden dolayı onlardan bu üçüncü (namazı, zekatı ve ahirete imanı) tahsis etti.

5 – İşte onlar, Rableri tarafından gösterilmiş doğru yol üzeredirler ve onlar kurtuluşa erenlerdir.

« أُولٰئِكَ عَلٰى هُدًى » Mübteda ve haberdir. « مِنْ رَبِّهِمْ » kavli ise « هُدًى »'in sıfatıdır. « وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ » birinci « أُولٰئِكَ » üzerine atfedilmiştir.

6 – İnsanlardan öyleleri var ki, herhangi bir ilmi delile dayanmadan Allah yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş lafı satın alırlar. İşte onlara rüsvay edici bir azap vardır.

Bu ayet, Nadr b. Hars hakkında nazil oldu. O, İran Kisralarının hikayelerini içeren kitapları satın alır ve:

– *Muhammed, Ad ve Semud kıssalarından parçalar anlatıyor, ben de size Kisraların hikayelerini anlatacağım*, derdi.

İnsanlar onun sözüne meylederler, Kur'an dinlemeyi terkederlerdi. « لَهْوَ » hayır ve faydadan uzak her bir batıl şeydir. « لَهْوَ الْحَدِيثِ » ise, aslı astarı olmayan efsanelerin anlatıldığı sohbetler ve müziktir. İbni Mesud (ra) ve İbni Abbas (ra) onun, müzik olduğuna dair yemin ediyorlardı.

Denildi ki:

"Müzik kalbi bozar, malı yok eder ve Rabbi kızdırır." Rivayete göre Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Musiki ile sesini yükselten hiçbir kimse yoktur ki, Allah, ona iki Şeytan göndermesin. Biri bir omuzuna, diğeri de diğer omuzuna çıkar. O kişi susuncaya kadar ayaklarıyla vurmaya (tepinmeye) *devam ederler."*[1]

« اشْتَرٰى » kelimesi, *"satın almak"* sözünden türemiştir. Nadr'la ilgili rivayette olduğu gibi. Ya da « اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ » – *"küfrü, imana karşı satın aldılar"*[2] ayetinde olduğu gibi. Yani, *"Onu, ona değiştirdiler, onu, ona tercih ettiler."* demektir. Onlar, boş sözü hak söze tercih ediyorlardı.

« لَهْوَ » kelimesinin « حَدِيث » kelimesine izafeti, açıklama içindir. Açıklama « مِنْ »'in manasını da içermektedir. Çünkü *"lehv"*, sözde de olur, başka şeyde de olur. Dolayısıyla onu *"söz"* kelimesiyle açıkladı.

[1] Mecmeu'z-Zevâid, 7/119
[2] Al-i İmran, 177

*"Söz"*den maksat, hadiste geçtiği üzere *"kötü sözdür."* Aynı Peygamberimiz'in (sav) bir hadis-i şerifinde geldiği üzere:

«اَلْحَدِيثُ فِي الْمَسْجِدِ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ الْبَهِيمَةُ الْحَشِيشَ»

"Mescidde konuşmak, iyilikleri, hayvanın otu yediği gibi yer (bitirir)." [3]

Ya da *"lehvin"*, *"söze"* izafeti, teb'iz içindir. Sanki şöyle denilmiştir: *"İnsanlardan öyleleri var ki, bazı boş sözleri satın alırlar."*

"Allah yolundan saptırmak için..." yani insanları, İslam'a girmekten ve Kur'an dinlemekten saptırmak için demektir.

Mekke ekolü ve Ebu Amr'a göre « لِيُضِلَّ » kelimesi « لِيَضِلَّ » şeklindedir. Yani, üzerinde bulunduğu sapıklıkta kalmak ve onu artırmak için, demektir.

"Herhangi bir ilmi delile dayanmadan..." yani, o vesileyle kendisine yüklenen günahı bilmeksizin, demektir. « وَيَتَّخِذَهَا » Ebu Bekir dışındaki Kufelilere göre « لِيُضِلَّ »'ye atfen mansuptur. Merfu kılanlar ise onu « يَشْتَرِى »'ye atfetmişlerdir.

« هُزْؤًا » Hamza'ya göre, « ز »'nin ve « ا » (elif)'in sukûnuyladır. [4] Hafs'a göre « ز »'nin ötresiyledir, « ا »'sizdir. Diğerlerine göre ise « ز » ve « ا »'in ötresiyledir.

"Onlar için, onları alçaltan bir azap vardır." « مَنْ » tekil için de çoğul içinde kullanılan kapalı bir kelimedir. Nadr ve benzerlerini içermektedir.

7 – Ona ayetlerimiz okunduğu zaman, sanki bunları işitmemiş, sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir. Sen de ona acıklı bir azabın müjdesini ver.

---

[3] Bakınız: Keşfu'l Hafa, 1,453

[4] Müellif (rahimehullah) « هُزْءًا » olarak okunmasını isbat etmektedir.

Ona ayetlerimiz okunduğunda, onları düşünmeksizin, kibirlenerek ve kendi nefsini Kur'an dinlemekten üstün görerek yüz çevirdi.

"Sanki bunları işitmemiş..." yani onun, bu husustaki hali, onu hiç işitmemiş kişinin haline benzemektedir.

« كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا » kelimesi « مُسْتَكْبِرًا » kelimesinden haldir. Aslı « كَأَنَّهُ »'dur. Zamir; zamiri şandır. « كَأَنَّ فِى أُذُنَيْهِ وَقْرًا » cümlesi, « لَمْ يَسْمَعْهَا »'dan haldir. Nafi'ye göre « أُذُنَيْهِ » kavli « أُذْنَيْهِ » şeklindedir.

❁ ❁ ❁

8. – 12. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾
خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَاَلْقٰى فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ
تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَٓابَّةٍ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً
فَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ هٰذَا خَلْقُ اللّٰهِ فَاَرُونِي
مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ
﴿١١﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ وَمَنْ يَشْكُرْ
فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾

Meâli

8. – 9. Şüphesiz iman edip de salih amellerde bulunanlar için, içinde devamlı kalacakları ve nimetleri bol cennetler vardır. Bu, Allah'ın verdiği sözdür ve gerçektir. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

10. O, gökleri görebildiğiniz bir direk olmaksızın yarattı. Sizi sarsmasın diye yere de ulu dağlar koydu. Ve orada her çeşit canlıyı yaydı. Biz gökyüzünden su indirip, orada her hoş nebattan çift çift bitirdik.

11. İşte bunlar Allah'ın yarattıklarıdır. Şimdi sen, "Ondan başkasının ne yarattığını bana göster" *(de)*! Hayır *(gösteremezler)*! zira zalimler açık sapıklık içindedirler.

12. Andolsun ki biz Lokman'a: "Allaha şükret." diyerek hikmet verdik. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden de bilsin ki Allah müstağnidir. Her türlü övgüye layıktır.

Tefsiri

8– / 9– Şüphesiz iman edip de salih amellerde bulunanlar için, içinde devamlı kalacakları ve nimetleri bol cennetler vardır. Bu, Allah'ın verdiği sözdür ve gerçektir. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

« نَعِيمٍ » kelimesinden sonra durulmaz. Çünkü « خَالِدِينَ فِيهَا » cümlesi, « لَهُمْ »'deki zamirden haldir.

« وَعْدَ » ve « حَقًّا » kelimeleri, tekid edici iki masdardır. Birincisi kendi kendini tekid etmektedir. İkincisi ise, başkasını tekid etmektedir. Zira « لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ » cümlesi, *"Allah (cc) onlara Naim cennetlerini vadetti"*, manasınadır. Dolayısıyla vaad manasını, vaad kelimesiyle tekid etmiştir.

« لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ » cümlesi ise, vaadin gerçek olduğuna delalet etmektedir. Dolayısıyla da bununla vaad etmişlerdir.

"O hiçbir şeyin, kendisine galip gelemeyeceği mutlak güçtür." Dolayısıyla o, düşmanlarını rüsvay edici bir azapla alçaltır. Yine o, yaptığı işlerde hikmet sahibidir. Bu sebeple de dostlarına, kalıcı olan nimeti verir.

10 – O, gökleri görebildiğiniz bir direk olmaksızın yarattı. Sizi sarsmasın diye yere de ulu dağlar koydu. Ve orada her çeşit canlıyı yaydı. Biz gökyüzünden su indirip, orada her hoş nebattan çift çift bitirdik.

« عَمَدٍ » kelimesi « عِمَادٌ » (direk) kelimesinin çoğuludur. « تَرَوْنَهَا »'-daki zamir « السَّمٰوَاتِ » – (gökler)'e gider. Bu, *"direksiz olarak"* sözüyle, onları, o gökleri, direksiz olarak gördüklerine dair şahit tutmaktır. Arkadaşına *"gördüğün gibi kılıçsız ve mızraksızım"* dediğin gibi.

« تَرَوْنَهَا »'nın irapta mahalli yoktur. Çünkü o, başlangıç cümlesidir. Ya da o, mahallen mecrurdur. « عَمَدٍ » kelimesinin sıfatıdır. Yani, *"görülen direkler olmaksızın"*, demektir. Yani o, onu görülmeyen direklerle dikti, demektir. o da onu kudretiyle tutmasıdır. Yere de sabit dağlar koydu.

"Orada her güzel çiftten bitirdik." Yani her sınıftan çifter çifter bitirdik.

11 – İşte bunlar Allah'ın yarattıklarıdır. Şimdi sen, "Ondan başkasının ne yarattığını bana göster! (de)" Hayır (gösteremezler)! Zira zalimler açık sapıklık içindedirler.

« هذا » mahlukatından zikredilenlere işarettir. Ondan başkasının, yani onların tanrılarının ne yarattığını bana göster. Bu azametli şeylerin, Allah'u Teala'nın yarattığı şeylerden olduğunu söylemek suretiyle onları azarladı. *"Sizin tanrılarınız ne yarattılar ki sizin katınızda ibadeti hakettiler. Bana gösterin."*

"Bilakis zalimler, açık bir sapıklık içindedirler." Onları azarlamayı bırakıp ötesi olmayan bir sapıklıkta çıkmaza girdiklerini tescile girişti.

12 – Andolsun ki biz Lokman'a: "Allah'a şükret" diyerek hikmet verdik. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden de bilsin ki Allah müstağnidir. Her türlü övgüye layıktır.

Lokman; Eyyüb (as)'ın kızkardeşinin oğlu Baura'nın oğludur. Ya da Eyyüb (as)'ın teyzesinin oğludur. Denildi ki:

"O Âzer'in oğullarındandı. Bin sene yaşadı. Davud (as)'a yetişti. Ondan ilim aldı. Davud (as)'ın gönderilişinden önce fetva veriyordu. Gönderildikten sonra fetva vermeyi bıraktı. Ona sorulduğunda şöyle dedi:

– 'Yeterli birinin yerime geçmesi halinde yetinmeyeyim mi?'

"O terziydi" denildi. *"Marangozdu"* denildi. *"Çobandı"* denildi. Hasılı başka şeylerde denildi.

İsrail oğulları arasında kadılık yaptı. İkrime ve Şa'bi, onun peygamber olduğunu söylediler. Cumhur'un görüşü ise, onun, hikmet ehli biri olduğu, peygamber olmadığı yönündedir. Denildi ki:

"O, peygamberlikle hikmet arasında muhayyer bırakıldıda o, hikmeti seçti."

Hikmet: Sözde ve işte isabettir.

"O, bin peygambere öğrencilik yaptı, bin peygamber de ona öğrenci oldu." denildi.

« أَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ »'deki « أَنْ » açıklayıcı « أَنْ »'dir. Mana; *"Yani Allah'a (cc) şükret."* şeklindedir. Çünkü hikmetin verilmesi, sözün manası içindedir. Allah'u Teala, hikmetin verilmesini, şükre teşvikle tefsir etmek suretiyle, asıl hikmetin ve gerçek ilmin, o ikisiyle amel etmek, Allah'a (cc) ibadet etmek ve ona şükretmek olduğuna dikkat çekmiştir. Denildi ki:

"Kişi, sözünde, işinde, karşılıklı ilişkisinde ve sohbetinde hikmet ehli olmadıkça, hikmet ehli olamaz." Sırrı Sakati [5] şöyle demiştir:

"Şükür, Allah'a, nimetiyle isyan etmemektir."

Cüneyd şöyle demiştir:

"Şükür, nimetinde ona şirk koşmamandır."

"O, şükürden acizliği ikrardır" denildi. Hasılı, kalbin şükrü marifettir. Dilin şükrü hamdetmektedir. Azaların şükrü ibadet etmektir. Hepsindeki acizliği görmek hepsinin kabulünün delilidir.

"Şükreden ancak kendisi için şürketmiş olur." Çünkü onun menfaati kendisine döner. Netice de o daha fazlasını değildir. Nimeti inkar eden de bilsin ki, Allah (cc), şükredilmeye muhtaç değildir. Hiç kimse tarafından övülmediği takdir de bile, o, övülmeye layıktır.

❁ ❁ ❁

[5] *Sırrı Sakati:* Tasavvuf ehlinin büyüklerindendir. Cüneyd-i Bağdadi'nin dayısı ve hocasıdır. 253. hicri yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.

13. – 15. ÂYETLER

وَإِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلٰى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلٰى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

Meâli

13. Lokman, oğluna öğüt vererek: "Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür, demişti.

14. Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Çünkü anası, onu, nice sıkıntılarla taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. *(İşte bunun için)* önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunduk. Dönüş ancak banadır.

15. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körünce) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm.

Tefsiri

13 – Lokman, oğluna öğüt vererek: "Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür", demişti.

Hatırla, hani Lokman (as) oğlu En'am'a ya da Eşkem'e öğüt vererek: *"Oğulcuğum! Allah'a ortak koşma. Doğrusu şirk büyük bir zulümdür."* demişti. Çünkü o, nimetin ancak kendisinden geldiği kişiyle, asla hiçbir nimete sahip olmayan kişiyi bir tutmaktır.

« بُنَيَّ » kelimesi, Mekke kıraat imamlarına göre « بُنَيْ » şeklinde « ى »'nın sükunuyladır. Hafsa göre ise Kur'an'ın her yerinde « بُنَيَّ » kelimesi, « ى »'nın üstünüyledir.

14 – Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Çünkü anası, onu, nice sıkıntılarla taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) **önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunduk. Dönüş ancak banadır.**

Anası, onu, zorluk üzerine zorluk çekerek taşımıştır. Yani, zayıflık üzerine zayıflık çekerek, demektir. Zayıflığı artarak ve katlanarak, demektir. Sütten kesilmesi de iki yılın tamamındadır.

"Önce bana, sonra da ana-babasına şükretmesini tavsiye ettik." demektir.

"Anası, onu, nice sıkıntılarla taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur." sözü, açıklanan ve açıklayan cümleler arasına girmiş mutarıza cümlesidir. Çünkü ana-babaya iyi davranılmasını tavsiye ettiğinde tek başına ananın büyük hakkını zikretmek için, onun çektiklerini, hamileliği esnasında karşılaştığı sıkıntıları ve uzun müddetten sonra çocuğun sütten kesilmesini zikretti. Rivayete göre, İbni Uyeyne şöyle demiştir:

"Kim beş vakit namazı kılarsa Allah'a şükretmiş olur. Kim de beş vakit namazın sonunda ana-babasına dua ederse onlara şükretmiş olur."

"Dönüş banadır." Yani, dönüşün banadır. Hesabında benim üzerimedir, demektir.

15 – Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körünce) **bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyadap iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm.**

Onun bilinmesinin olumsuzlanmasıyla onun olumsuzluğunu kastetmiştir. Yani, putları kasdederek, hiçbirşey olmayan şeyleri bana ortak koşma demektir. Şirk hususunda onlara itaat etme.

« مَعْرُوفًا » hilim, sabır, ihsan ve sıla-i rahim ile güzel bir arkadaşlık yap, demektir.

"Bana yönelenlerin yoluna uy." Yani, dinindeki inanaların yoluna uy. Dünyada iken o ikisiyle güzel geçinme ile emredildiysen de, o hususta o ikisine uyma, demektir.

İbni Ata şöyle demiştir:

"Bunun manası: Bana hizmetin nurlarını üzerinde gördüğün kişiyle dost ol, şeklindedir."

"Sonunda dönüşünüz ancak banadır." Senin ve o ikisinin dönüşü ancak banadır, demektir. İşte o zaman size yaptıklarınızı haber veririm ve seni imanına göre mükafatlandırırım. Onları da inkarlarına göre cezalandırırım. Bu, Lokman'ın (as) vasiyyetindeki *"şirkten nehyi"* te'kid etmiştir. Yani, andolsun ki biz, ona ana-babasını tavsiye ettik. Ona, son derece zorlasalar dahi çirkinliğinden dolayı şirk hsusunda o ikisine tabi olmamasını emrettik, demektir.

❁ ❁ ❁

16. – 19. ÂYETLER

يَا بُنَيَّ إِنَّهَآ إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ
أَوْ فِي السَّمٰوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللّٰهُ إِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ
خَبِيرٌ ﴿١٦﴾ يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلٰوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَاصْبِرْ عَلٰى مَآ أَصَابَكَ إِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾ وَلَا
تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللّٰهَ لَا
يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ
مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

Meâli

16. "Yavrucuğum! Yaptığın iş bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yer*(in derinliklerin)* de bulunsa, yine de Allah onu *(senin karşına)* getirir. Doğrusu Allah, çok lutûfkardır, herşeyden haberdardır.

17. Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir.

18. Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünen kimseleri sevmez.

19. Yürüyüşünde tabii ol. Sesini alçalt. Unutma ki seslerin en çirkini *(avaz avaz bağıran)* merkeplerin sesidir.

Tefsiri

16 – "Yavrucuğum! Yaptığın iş bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yer(in derinliklerin) **de bulunsa, yine de Allah onu** (senin karşına) **getirir. Doğrusu Allah, çok lutûfkardır, herşeyden haberdardır.**

« مِثْقَالَ » Medine kıraat imamlarına göre merfudur. « إِنَّهَا »'daki zamir, kıssaya aittir. « مِثْقَالَ » kelimesini « حَبَّةً » kelimesine izafetinden dolayı müennes kılmıştır. « كَمَا شُرِقَتْ صَدْرُ الْقَنَاةِ مِنَ الدَّمِ » – *"kan damarlarının başı tıkandığı gibi..."* sözünde olduğu gibi.

« كَانَ » tam fiildir, bu sebeple habere ihtiyacı yoktur. Diğerlerine göre ise « مِثْقَالَ » kelimesi mansuptur. « إِنَّهَا »'deki zamir kötülük ve iyiliğin en küçüğü içindir. Yani, küçüklükte hardal tanesi gibi olsa bile, demektir. Ve bu, bu küçüklüğü ile birlikte bir kayanın içi gibi en gizli ve en korumalı bir yerde olsa, ya da yukarı alemlerde ya da onu aşağı alemlerde olsa Allah (cc), kıyamet gününde onu getirir. Ve onunla onu işleyeni hesaba çeker. Çoğunluk, onun, yeryüzünün üzerinde olduğu şey kanaatindedir. O da, kafirlerin amellerinin, içine yazıldığı siccîndir. O siccîn, yeryüzüne ait değildir. Doğrusu Allah (cc), her gizli şeye, ilminin, ulaşmasıyla latiftir. Her gizli şeyin künhünü bilir. Ya da mana:

"O (cc), onları, açığa çıkarmak suretiyle lutûfkardır, bulundukları yeri bilir.", şeklindedir.

17 – Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir.

İyilikle emrettiğin ve kötülükten menettiğin vakit Allah'u Teala'nın zatı uğrunda başına gelenlere sabret. Ya da başına gelen zorluklara sabret, çünkü onlar mükafatlara sebep olurlar, demektir. Doğrusu bu sana tavsiye ettiğim, Allah'ın (cc) emrettiği işlerdendir. Yani, bunu, kesin bir emirle emretmiş, demektir. Bu, mef'ulün, masdar şeklinde isimlendirilmesindendir. Aslı « مِنْ مَعْزُومَاتِ الْأُمُورِ » şeklindedir. Yani *"kesinleştir-*

diği ve emrettiği işlerdendir" demektir. Bu, bu taatların, diğer ümmetlerde de emredilmiş olduğuna dair delildir.

18 – Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünen kimseleri sevmez.

Onlardan, büyüklenerek yüz çevirme. Ebu Amr, Nafi ve Ebu Ali'ye göre « تُصَعِّرْ » kelimesi « تُصَاعِرْ » şeklindedir. Bu da « تُصَعِّرْ » manasındadır.

« الصَّعَرُ » deveye isabet eden bir hastalıktır ki, deve de bu sebeple boynunu eğik tutar. Mana şudur: *"İnsanlara tevazu ile, yüzünle yönel. Onlara, kibir sahiplerinin yaptığı gibi yüzünün yanını dönme."*

"Yeryüzünde böbürlenerek yürüme." Yani, kibirli bir şekilde yürüme, demektir. Ya da masdarı hal makamında getirmiştir. O zaman mana, kibirli olarak yürüme, şeklinde olur. Ya da mana, kibir ve taşkınlık için yürüme, şeklindedir.

"Allah, kendini beğenmiş övünen kimseleri sevmez." yani kibirlenen ve uzun uzun hayat hikayeleri anlatanları sevmez, demektir.

19 – Yürüyüşünde tabii ol. Sesini alçalt. Unutma ki seslerin en çirkini (avaz avaz bağıran) **merkeplerin sesidir.**

« الْقَصْدُ » uzatma ve kısaltma arası orta yoldur. Yani, yürüyüşünde mutedil ol. Ta ki yürüşün, iki yürüyüşün ortası olsun. Ne ölü adımlarla yürü, ne de ahlaksızların zıplayışı gibi zıplayarak yürü. Peygamber (sav):

"Hızlı yürüyüş, mü'minin vakarını götürür." [6] buyurmuştur. Hz. Ömer (ra) hakkında da Hz. Aişe (ra) şöyle buyurmuştur:

"Yürüdüğünde süratli yürürdü." [7] Bununla, ölü yürüyüşünden fazla olan sürati kastetmiştir.

İbni Mesud (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

[6] Ebu Naim, Hilye 10/290.
[7] İbni Esir, El-Bidâye ve'n-Nihaye

"Onlar, Yahudilerin çabukluğundan ve Hıristiyanların yavaşlığından menediliyorlar. Ve sadece bu ikisi arası bir yürüyüşle emrolunuyorlardı."

Denildi ki:

"Bunun manası, mütevazi bir şekilde ayak uçlarına bas, demektir."

"Sesini azalt." Yani sesini kıs. Zira seslerin en çirkini, yani en kabası eşeklerin sesidir. Çünkü cehennem halkının sesi gibi, onun, öncesi inilti, sonu da solumadır. Süfyan-ı Sevrî'den şöyle rivayet edilmiştir:

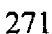
"Eşek hariç herşeyin bağırması tesbihtir. Çünkü o, şeytanı gördüğü için bağırır."

İşte bu sebepten Allah (cc), onu, çirkin olarak adlandırmıştır.

Seslerini yükseltenlerin, eşeklere ve onların seslerinin de eşek sesine benzetilmesinde, seslerin yükseltilmesinin son derece çirkin bir iş olduğuna dair tenbih vardır. Bunu, *"Nebi (as) 'kişinin alçak sesli olmasından hoşlanır, yüksek sesli olmasını da çirkin görürdü.'"* şeklindeki rivayet te'kid etmektedir.

Eşeklerin sesini tekil getirdi. Çoğul getirmedi. Çünkü bu cinsin herbir ferdinin sesini zikretmek istemedi ki, bu kelime çoğul kılınsın. Bilakis burada kastedilen; her cins hayvanın bir sesi vardır ve bu seslerin en çirkini de bu cinsin (eşeğin) sesidir. Dolayısıyla onun (ses kelime-sinin) tekil getirilmesi gerekti.

❀ ❀ ❀

20. – 21. ÂYETLER

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِى اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلٰى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾

Meâli

20. Allah'ın, göklerde ve yerdeki *(nice varlık ve imkanları)* sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi? Yine de insanlar içinde ne bilgisi, ne rehberi ve ne de aydınlatıcı bir kitabı yokken Allah hakkında tartışan kimseler vardır.

21. Onlara: "Allah'ın indirdiğine uyun" dendiğinde, "Hayır, biz, babalarımızı, üzerinde bulduğumuz yola uyarız" derler. Ya şeytan, onları, alevli ateşin azabına çağırıyor idiyse?

Tefsiri

20. Allah'ın, göklerde ve yerdeki (nice varlık ve imkanları) **sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi? Yine de insanlar içinde ne bilgisi, ne rehberi ve ne de aydınlatıcı bir kitabı yokken Allah hakkında tartışan kimseler vardır.**

Allah'ın (cc) göklerdeki şeyleri, yani güneşi, ayı, yıldızları, bulutları vesair şeyleri ve yerdeki şeyleri, yani, denizleri, nehirleri, madenleri, hayvanları ve sair şeyleri sizin emrinize verdiğini ve size, nimetlerini açık ve gizli olarak tamamladığını görmediğiniz mi?

Medine kıraat imamları, Ebu Amr, Sehl ve Hafs'a göre « نِعَمَهُ » şeklindedir, diğerlerine göre ise « نِعْمَةً » şeklindedir.

Nimet; kendisiyle ihsan kastedilen her faydalı şeydir. Zahir, gözle görünendir. *Batın ise;* ancak delille bilinebilen şeydir. Şöyle de denildi:

"Zahir, göz, kulak, dil ve diğer görünen organlardır. Batın ise, kalp, akıl, anlayış ve benzerleridir."

Musa (as)'ın duasında şöyle dediği rivayet edildi:

"İlahi, bana, kullarına olan en gizli nimetini göster." Bu dua üzerine Allah (cc), O'na (as):

"Onlara olan en gizli nimetim, nefestir." buyurdu.

Denildi ki:

"Bu, şeriatlerin hafifletilmesi, sebeplerin artırılması, güzel ahlak, ihsanlara nail olma, belâların def'i, mahlukatın kabulu ve Rabbin rızasıdır."

İbni Abbas şöyle demiştir:

"Zahire; Allah'ın senin yaratılışında düzenlediği (organlar)dır. Batıne ise; ayıplarından gizlediklerindir."

"İnsanlar içinde, ne bilgisi, ne rehberi ve ne de aydınlatıcı bir kitabı yokken Allah hakkında tartışan kimseler vardır." ayeti, Hac Suresi'nde geçtiği üzere Nadır b. Haris hakkında nazil olmuştur.

21. Onlara: "Allah'ın indirdiğine uyun" dendiğinde, "Hayır, biz, babalarımızı, üzerinde bulduğumuz yola uyarız" derler. Ya şeytan, onları, alevli ateşin azabına çağırıyor idiyse?

Manası; onları azaba şeytan çağırsa da mı ona tabi olacaklar. Yani, şeytanın, onları, azaba çağırması halinde de mi onlara tabi olacaklar, demektir.

❁ ❁ ❁

22. – 24. ÂYETLER

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى ۗ وَإِلَى اللّٰهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهُ ۗ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا ۗ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلٰى عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

Meâli

22. O'nu görüyormuşcasına ve iyi davranışlar içinde kendini Allah'a veren kimse, gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır. Sonunda bütün işler Allah'ın huzuruna varıp dönecektir.

23. *(Rasulüm!)* inkar edenin inkarı seni üzmesin. Onların dönüşü ancak bizedir. İşte o zaman, yaptıklarını kendilerine haber veririz. Allah kalplerde olanı şüphesiz çok iyi bilir.

24. Onları biraz faydalandırırız. Sonra kendilerini ağır bir azaba sürükleriz.

Tefsiri

22. O'nu görüyormuşcasına ve iyi davranışlar içinde kendini Allah'a veren kimse, gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır. Sonunda bütün işler Allah'ın huzuruna varıp dönecektir.

« اَسْلَمَ » kelimesi burada « إِلٰى » harfi cer ile « بَلٰى مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ » ayetinde ise « لِ » ile müteaddi kılındı. « لِ » ile olduğunda manası, *"yüzünü yani zatını ve nefsini Allah'a döndüren, yani sadece O'na yönelen"* demektir. « إِلٰى » ile olduğunda ise, *"birine malın teslim*

anında ki ilişkisi gibi, nefsin, O'na, teslim edilişi", demektir. Kastedilen O'na tevekkül ve O'na havaledir. Kim işlediği hususlarda iyi biri olduğu halde kendini Allah'a (cc) verirse gerçekten en sağlam kulpa yapışmış asılmıştır.

Urve (kulp): Herhangi bir şeyin kendisiyle asıldığı şeydir. « وُثْقَى », « أَوْثَقُ » kelimesinin müennesidir. Tevekkül edenin halini, yardan sarkmak ve kopmayacağından emin olunan sağlam bir ip gibi en sağlam bir kulpa tutunmak suretiyle, nefsini korumak isteyenin haline benzetti. Bütün işlerin sonu Allah'adır (cc). Yani onlar, O'na dönecektir. O (cc) da, onlara göre karşılık verecektir, demektir.

23. (Rasulüm!) **inkâr edenin inkârı seni üzmesin. Onların dönüşü ancak bizedir. İşte o zaman, yaptıklarını kendilerine haber veririz. Allah kalplerde olanı şüphesiz çok iyi bilir.**

İnkâr eden ve nefsini Allah'a (cc) döndürmeyen kişinin küfrü, seni üzmesin.

« يَحْزُنْكَ » « حَزَنَ » dendir. Nafi'ye göre « يُحْزِنْكَ » şeklindedir. « أَحْزَنَ »'dendir. Yani inkar edenin inkarı seni üzmesin, demektir. Onların dönüşü ancak bizedir. İşte o zaman yaptıklarını kendilerine haber veririz ve onları amellerine göre cezalandırırız. Şüphesiz ki Allah (cc), kullarının kalplerinde olanı bilir ve onlara, ona göre muamele eder.

24. Onlara biraz faydalandırırız, sonra kendilerini ağır bir azaba sürükleriz.

Onları dünyalarında az bir zaman faydalandırırız. Sonra da onları, şiddetli bir azaba sokarız. Onlara, azabın gerekli olması ve onlara, taşıyamayacakları güçlüklerin yüklenmesi, bir şeye mecbur kalanın durumuna benzetilmiştir. *'Galiz'* kelimesi, kuvvetli maddelerden kinayedir. Maksat; azap edilen kişi üzerine uygulanan şiddet ve ağırlıktır.

❁ ❁ ❁

25. – 28. ÂYETLER

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ ۜ قُلِ
الْحَمْدُ لِلّٰهِ ۜ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ ۜ إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ
مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ
كَلِمَاتُ اللّٰهِ ۜ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾ مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ
إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ ۜ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾

Meâli

25. Andolsun ki, onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka: "Allah" derler. De ki: "Öyleyse övgü de yalnız Allah'a mahsustur." Ama onların çoğu bilmezler.

26. Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ındır. Bilinmeli ki Allah, asıl müstağnî ve övülmeye layık olandır.

27. Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa ve hatta buna yedi deniz daha eklense, yine Allah'ın sözleri yazmakla tükenmez. Şüphe yok ki Allah mutlak galip ve hikmet sahibidir.

28. Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin *(yaratılması ve diriltilmesi)* gibidir. Unutulmasın ki Allah, işiten ve görendir.

Tefsiri

25 – Andolsun ki, onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka "Allah" derler. De ki: "Öyleyse övgü de yalnız Allah'a mahsustur." Ama onların çoğu bilmezler.

"De ki (öyleyse) *övgü de yalnız Allah'a mahsustur."* sözü, onların, *"Göklerin ve yerin yaratıcısı tek başına Allah'tır."* ikrarına karşı onları mat etmekte ve hamd ve şükrün ancak O'na mahsus olduğunu ve O'nunla birlikte O'ndan başkasına ibadet edilmemesini gerekli kılmaktadır. Sonra da, *"Ama onların çoğu bilmezler."* demektir.

26 – Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ındır. Bilinmeli ki Allah, asıl müstağnî ve övülmeye layık olandır.

Şüphesiz ki Allah (cc), hamdedenlerin hamdine muhtaç değildir. Hamd etmeseler de hamde müstehak O'dur (cc). Müşrikler:

"Bu (vahiy) *bitecek bir sözdür."* dediler de Allah (cc), sözünün bitmez olduğunu şu sözüyle bildirdi.

27 – Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa ve hatta buna yedi deniz daha eklense, yine Allah'ın sözleri yazmakla tükenmez. Şüphe yok ki Allah mutlak galip ve hikmet sahibidir.

Ebu Amr ve Ebu yakub'a göre « وَالْبَحْرَ » kelimesi « إِنَّ »'nin ismi « مَا » üzerine atfen mansuptur. Merfu halinde ise « إِنَّ » ve mamulünün mahalli üzerine atıftır.

Yani, ağaçların kalem olması, denizin de mürekkep olması sabit olsa ve buna yedi deniz de eklense, demektir. Ya da « الْبَحْرُ » kelimesi mübteda olarak merfudur. « وَ » hal içinde. O zamanda mana, denizler mürekkep olduğu halde ağaçlar da kalem olsa şeklindedir.

« يَمُدُّهُ » kavli « يُمِدُّهُ » şeklinde de okunmuştur. Sözün muktezası, *"ağaçlar kalem ve denizler mürekkep olsa..."* şeklinde söylenmesiydi. Fakat « يَمُدُّهُ » sözü « مِدَادٌ » – *"mürekkep"* kelimesinin zikredilmesine ihtiyaç bırakmadı. Çünkü o, senin « مَدَّ الدَّوَاةَ وَأَمَدَّهَا » – *"mürekkebi artırdı ve mürekkep verdi"* sözündeki gibidir.

Bu ifade en büyük denizi *hokka* menzilesine koydu. Yedi denizi de mürekkep dolu kıldı. Öyle ki, o (denizler) orada mürekkebini ebedi olarak kesintisizce döküyor. Mana şudur:

"Yeryüzünün ağaçları kalem olsa, deniz de yedi deniz ilavesiyle mürekkep olsa ve bu kalemlerle ve bu mürekkeple Allah'ın (cc) kelimeleri yazılsa, kalemler ve mürekkep biter O'nun kelimeleri bitmez."

Bu, O'nun (cc) şu ayeti gibidir:

﴿ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّى لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّى ﴾

"De ki, şayet deniz, Rabbimin kelimeleri için mürekkep olsa, Rabbimin kelimeleri bitmeden deniz biter." [8]

Eğer:

– *"« اَلْبَحْرُ يَمُدُّهُ » sözünün ref halinin iki yönünden birinde hal olduğunu söylüyorsun, halbuki onda hal sahibine dönen bir zamir yok."* dersen; Derim ki:

– *"Bu senin « جِئْتُ وَالْجَيْشُ مُصْطَفٌ » – 'Ordu seçildiği halde geldim.' sözünde olduğu gibidir. Hükmü, zarfların hükmü gibi olan buna benzer nice haller vardır."*

"Ağaç" kelimesini, tekil olarak zikretti. Çünkü burada *"ağaç"* cinsinin tafsili ve ağaç cinsinden hiçbirşey kalmamacasına tek tek ele alınması ve herbirinin kalem olarak yontulması murad edilmiştir. Azın çoğulu olduğu halde « كَلِمَاتٌ » kelimesi, çoğun çoğulu olan « كَلِمٌ » kelimesi üzerine tercih edilmiştir. Çünkü onun manası, denizlerin yazmasıyla azın çoğulu olan kelimeler bile bitmiyorsa ya çoğun çoğulu olan kelimeler nasıl bitecek? Şüphe yok ki Allah'ı (cc), hiçbirşey aciz bırakamaz. O'nun ilminden ve hikmetinden hiçbirşey dışarı çıkamaz. Dolayısıyla da O'nun kelimeleri ve hikmetleri bitip tükenmez.

28 – Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin (yaratılması ve diriltilmesi) **gibidir. Unutulmasın ki Allah, işiten ve görendir.**

Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişiyi yaratmak ve tek bir kişiyi diriltmek gibidir. Tek bir kişiyi diriltmek sözü, tek kişiyi yaratmak sözüyle bilindiği için hazfedilmiştir. Yani, O'nun (cc) kudretinde az ile çok birdir, O'nu hiçbir iş diğer işten alıkoymaz. Şüphesiz ki Allah (cc) müşriklerin: *"Diriliş yoktur."* şeklindeki sözünü işiten ve yaptıklarını görendir. Dolayısıyla da onları, ona göre cezalandıracaktır.

---

[8] Kehf, 109.

29. – 30. ÂYETLER

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِى اللَّيْلِ
وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِى إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى وَأَنَّ اللّٰهَ
بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ
مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِىُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾

Meâli

29. Bilmez misin ki Allah, geceyi gündüze ve gündüzü geceye katmakta, her biri belli bir vadeye doğru akıp giden güneşi ve ayı buyruğu altında tutmaktadır. Ve Allah, yaptıklarınızdan tamamen haberdardır.

30. Bu böyledir. Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir. O'ndan başka taptıkları ise hiç şüphesiz batıldır. Gerçekten Allah, çok yüce, çok uludur.

Tefsiri

29 – Bilmez misin ki Allah, geceyi gündüze ve gündüzü geceye katmakta, her biri belli bir vadeye doğru akıp giden güneşi ve ayı buyruğu altında tutmaktadır. Ve Allah, yaptıklarınızdan tamamen haberdardır.

Görmez misin ki Allah (cc), gece geldiğinde gecenin karanlığını, gündüzün ışığına sokuyor, gündüzü de geceye sokuyor. Güneş ve ayı, kulların menfaatine musahhar kılmıştır. Güneş ve aydan her biri, kıyamet gününe kadar ya da güneş, sene sonuna kadar olan belli vaktine kadar, ya da ay sonuna kadar yörüngesinde yüzer ve onu kateder. Şüphesiz ki Allah (cc), yaptıklarınızdan haberdardır.

Ayaş'a göre « تَعْمَلُونَ » kelimesi « ى » ile « يَعْمَلُونَ » şeklindedir.

Aynı şekilde bu, gecenin ve gündüzün birbirini takip ettiğini, her ikisinin uzayıp kısaldığını ve güneş ve ayın belli bir takdir ve hesaba göre yörüngelerinde yürüdüğünü bildiğine ve kudretinin büyüklüğü ve hikmetinin kemâliyle mahlukatın bütün amellerini ilmiyle ihata ettiğine delâlet etmektedir.

30 – Bu böyledir. Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir. Ondan başka taptıkları ise hiç şüphesiz batıldır. Gerçekten Allah, çok yüce, çok uludur.

Ebubekir'in dışındaki Iraklılara göre « يَدْعُونَ » fiili « ى » iledir. Allah'ın (cc), kendisini vasfettiği bu vasıf, O'nun (cc), kudretinin acaibliklerinden ve hikmetinin üstünlüklerindendir. Kudret sahibi, bilgili diriler bile bundan aciz kalmışken, Allah'tan (cc) başka taptıkları cansızlar, nasıl aciz kalmasın? Bu, O'nun (cc), ilahlığı sabit, Hak olması sebebiyle ve O'ndan başkasının tanrılığının da batıl olması sebebiyledir. Şüphesiz ki O, şanı yüce ve saltanatı büyük olandır.

❁ ❁ ❁

31. – 34. ÂYETLER

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ
اٰيَاتِهِ ط إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾ وَإِذَا غَشِيَهُمْ
مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ج فَلَمَّا نَجّٰيهُمْ إِلَى
الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ ط وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾
يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ
وَلَدِهِ ز وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا ط إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ
فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا قف وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾ إِنَّ
اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ ج وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ ج وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ط
وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا ط وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ
أَرْضٍ تَمُوتُ ط إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

Meâli

31. Gemilerin denizde Allah'ın lütfuyla yüzdüğünü görmedin mi? Bu, size varlığının delillerini göstermek içindir. Şüphesiz ki bunda, çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.

32. Dağlar gibi dalgalar onları kuşattığı zaman, dini, tamamen Allah'a has kılarak *(ihlasla)* O'na yalvarırlar. Allah onları karaya çıkararak kurtardığı vakit, içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Zaten bizim ayetlerimizi, ancak nankör gaddarlar *(bilerek)* inkâr eder.

33. Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne bababın evladı, ne evladın babası için bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin. Bilin ki Allah'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın, şeytan Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın.

34. Kıyamet vakti hakkında bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır. Rahimlerde olanı da bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüpesiz ki Allah, her şeyi bilendir, herşeyden haberdardır.

Tefsiri

31 – Gemilerin denizde Allah'ın lütfuyla yüzdüğünü görmedin mi? bu, size varlığının delillerini göstermek içindir. Şüphesiz ki bunda, çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.

« فُلْكَ » kelimesi « فُلُكَ » şeklinde de okunmuştur. Her « فُعُلٌ » vezñindeki kelimeleri « فُعْلٌ » şeklinde okumak caiz olduğu gibi, her « فُعْلٌ » vezninde de « فُعُلٌ » okumak caizdir.

"Allah'ın lutfuyla..." yani, ihsanı ve rahmetiyle, ya da rüzgarla, demektir. Çünkü rüzgar da Allah'ın (cc) nimetlerindendir. Bu, ona bindiğinde size denizdeki kudretinin üstünlüklerini göstermek içindir. Şüphesiz ki bunda belâlarına karşı çok sabreden ve nimetleri için çok şükreden herkes için ibretler vardır. Sabır ve şükür, mü'minin iki sıfatıdır. İman, iki kısımdır. Biri, şükür, diğeri sabırdır. Sanki şöyle demiştir: *"Şüphesiz ki bunda her mü'min için ibretler vardır."*

32 – Dağlar gibi dalgalar onları kuşattığı zaman, dini, tamamen Allah'a has kılarak (ihlasla) **O'na yalvarırlar. Allah onları karaya çıkararak kurtardığı vakit, içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Zaten bizim ayetlerimizi, ancak nankör gaddarlar** (bilerek) **inkâr eder.**

"Onları" yani kafirleri kuşattığı zaman, demektir. Dalga yükselir ve dağlar misali geri döner. « ظُلَّةٌ » dağ, bulut ve sair seni gölgelendiren herşeye denir.

"Onlardan bir kısmı orta yolu tutar." yani, iman ve ihlasları üzere devam ederler. Küfre geri dönmezler, demektir. Ya da denizde, kork-

tukları anda kendilerinde meydana gelen ihlas, hiç kimsede de kalmaz. Orta yolu tutan da çok nadirdir.

« خَتَّار » – *"Hile ve entrika ile ihanet eden gaddar"* demektir.

« خَتْر » İhanetin en çirkinidir. Ayetlerimizin hakikatini ancak Rabbini inkâr eden gaddarlar inkâr eder.

33 – Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evladı, ne evladın babası için bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin. Bilin ki Allah'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. Şeytan, Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın.

Ne baba ne de evlat diğeri adına hiçbirşey ödeyemez. Mana; *"o günde ödeyemez"*, şeklindedir ki bu, hazfedilmiştir.

"Ne de evladın babası için bir şey ödeyemeyeceği..." sözü te'kit yoluyla gelmiştir. Üzerine atfedildiği cümle gibi gelmemiştir. Çünkü isim cümlesi fiil cümlesinden daha çok te'kid edicidir. Ayrıca buna « هُوَ » – *"o"* ve « مَوْلُودٌ » – *"evlat"* kelimeleri de eklenmiştir. Bundaki sebep ise, hitabın mü'minlere yönelik olması ve onların babalarının küfür üzere ölmüş olmasıdır. Bu sebeple, bununla, onların babalarına, ahirette şefaat etmek suretiyle fayda verme arzuları kesilmek istenmiştir. Te'kidin manası; *"evlat"* sözüdür. Eğer onlardan biri, kendisinden peydahlandığı ilk babasına bile şefaat etse, onun şefaatı kabul edilmeyecektir. Nerde kaldı dedeleri?

"Veled" sözü, çocuk ve torun için kullanılır, ama *"mevlud"* kelimesi böyle değildir. O, senden doğan için kullanılır. Keşşaf'ta da böyledir. Şüphesiz ki Allah'ın (cc), diriliş, hesap ve ceza ile ilgili vadi gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi zinetiyle aldatmasın. Çünkü onun nimeti düşük, lezzeti de geçicidir. Şeytan ya da dünya ya da emel, sizi, Allah'ın (cc) affına güvendirerek kandırmasın.

34 – Kıyamet vakti hakkında bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır. Rahimlerde olanı da bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilendir, herşeyden haberdardır.

Kıyametin kopuş vakti ile ilgili bilgi ancak Allah (cc) katındadır.

« يُنَزِّلُ » Şam ve Medine kıraat imamları ile Asım'a göre şeddelidir ve fiil olan zarfın gerektirdiği şey üzerine atıftır. Takdiri şöyledir:

"Kıyamet hakkında ki bilgi Allah (cc) katında sabittir ve yağmuru zamanında, önce ve sonraya almaksızın o yağdırır. Rahimlerde olanın erkek mi dişi mi, kusursuz mu, tam mı ya da sakat mı olduğunu O bilir. İyi ya da kötü hiç kimse, yarın, hayır ya da şer yönünden ne kazanacağını bilmez. Niceleri hayır işlemeye azmederler de şer işlerler. Şer işlemeye azmederler de hayır işlerler. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilmez. Niceleri var ki, bir yere yerleşmiş, herşeyini oraya bağlamış, sonra da buradan ayrılmam demiştir. Ancak kaderin cilvesi, onu aklına bile gelmeyen bir yere atar da orada ölür."

Rivayet edildiğine göre, Azrail (as), Süleyman (as)'ın yanına geldi. onun yanında oturanlardan birine bakmaya başladı. Adam:

– Bu kimdir? dedi. Süleyman (as) ona:

– *"Ölüm meleği"* diye cevap verdi. Adam:

– Sanki o, beni istiyor, dedi ve Süleyman (as)'dan kendisini rüzgar vasıtasıyla Hindistan'a göndermesini istedi. Süleyman (as) da bunu yaptı. Bundan sonra ölüm meleği, Süleyman (as)'a:

– *"Ona devamlı bakmamın sebebi şaşkınlığımdandı. Çünkü ben onun ruhunu Hindistan'da almakla emrolunmuştum. Halbuki o senin yanındaydı."* dedi.

İlmi, Allah'a (cc), dirayeti de kullara ait kıldı. Çünkü dirayette aldatma ve hile manası vardır. Mana şudur:

"Bunlar, onlara mahsus hileler işletilse bile bilinemez. İnsan için çalışmasından ve akıbetinden özel hiçbir şey olamaz. Onları bilebilmeye herhangi bir yol bulamıyorsa, onlardan başkasına yol bulması daha da uzak olacaktır.

Yağmur vaktini ve ölümü haber veren müneccime gelince, o, tecrübe ve mutalaa ile inceleme neticesinde bunu söylüyor delil ile bilinen şeyler gayb olmazlar. Ancak zan şeklindedirler. Ve zan da ilmin dışındadır."

Nebi (sav)'den rivayet edildiğine göre o (sav):

"Gaybın anahtarları beştir." [9] demiş ve sonra da bu ayeti okumuştur.

Rivayet edildiğine göre İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

"Kim bu beş şeyi bildiğini iddia ederse yalan söylemiştir."

Halife Mansur, rüyasında ölüm meleğini gördü ve ona ne kadar yaşayacağını sordu. O da ona beş parmağıyla işaret etti. Tabirciler bunu beş sene beş ay ve beş gün olarak tabir ettiler. Ebu Hanife ise:

– *"O, bu ayete işarettir."* dedi. Çünkü bu beş ilmi Allah'tan (cc) başka kimse bilmez.

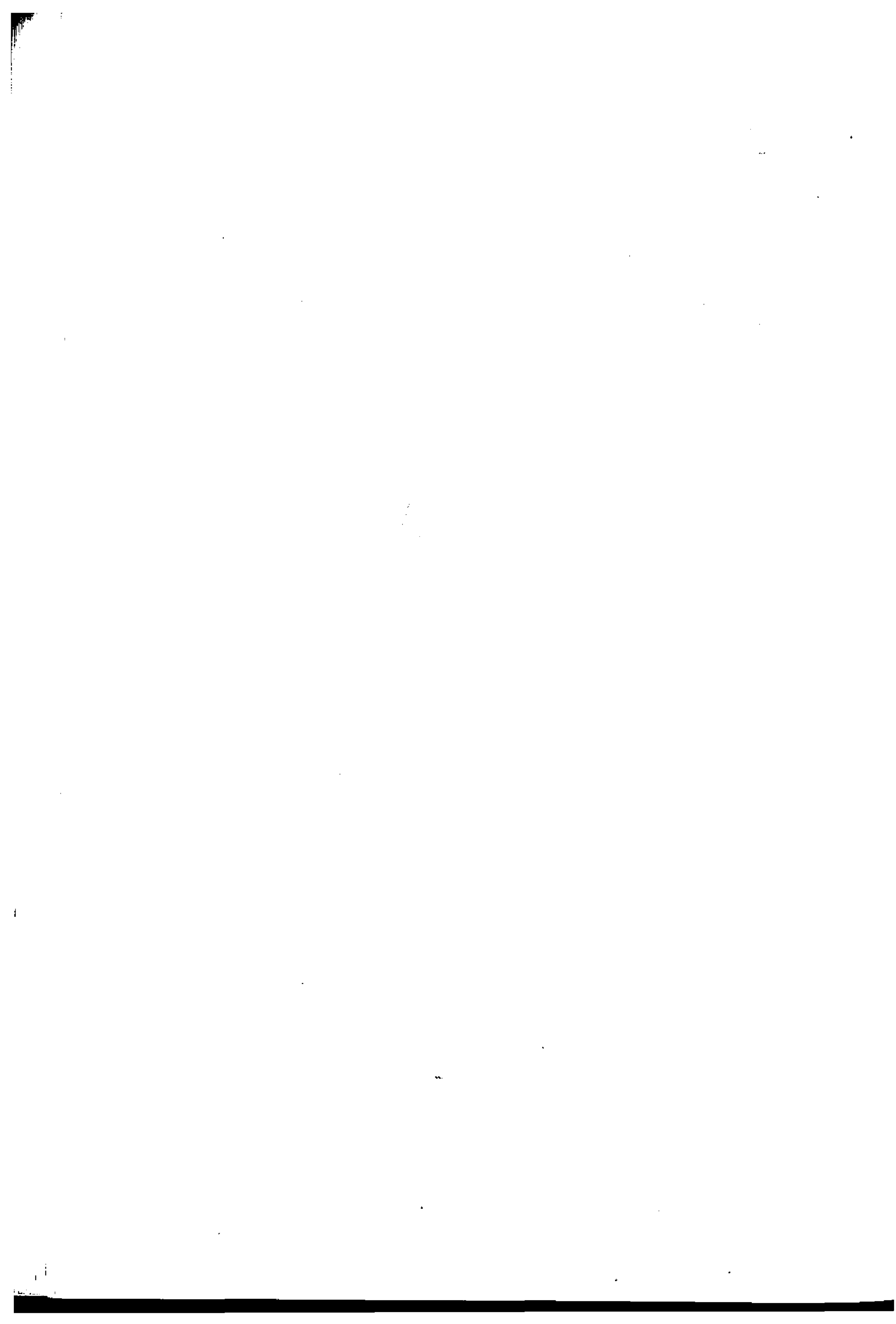
Zühri (rh)'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Lokman suresini çok çok okuyun. Çünkü onda hayrette bırakan şeyler vardır."

Allah (cc), en iyi bilendir.

[9] Buhari, 4697; Ahmed b. Hanbel, 2/24.

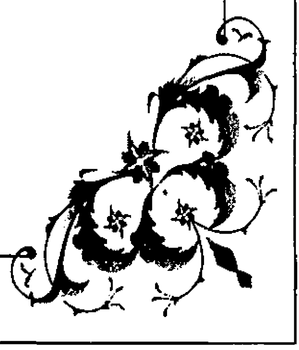

Sûre - 32

SECDE SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur; 30 âyettir.

Cüz - 21

1. – 6. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَٓا اَتٰيهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣﴾ اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ اَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَٓاءِ اِلَى الْاَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ اِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُٓ اَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾

Meâli

1. Elif. Lâm. Mîm.

2. Kitabın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmesinde asla şüphe yoktur.

3. "Onu uydurdu" mu diyorlar? Bilakis o senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş bir kavmi uyarman için Rabbinden gönderilen hak *(kitaptır)*. Umulur ki doğru yolu bulurlar.

4. Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri altı günde yaratan, sonra arşa istiva eden Allah'tır. Ondan başka ne bir dost ne de bir şefaatçınız vardır. Artık düşünüp öğüt almazmısınız?

5. *(Allah)*, gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra *(bütün bu işler)* sizin saydığınız hesap ile bin yıl tutan bir günde O'nun nezdine çıkar.

6. İşte, görülmeyeni de görüleni de bilen, mutlak galip ve merhamet sahibi O'dur.

Tefsiri

1 – Elif. Lâm. Mîm.

2 – Kitabın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmesinde asla şüphe yoktur.

« الٓمٓ » suresinin ismi olmak üzere mübtedadır. Haberi ise « تَنْزِيلُ الْكِتَابِ » – *"kitabın indirilmesi"* dir. Eğer onu « الٓمٓ » dikkat çekmek için söylenmiş bir söz kılarsan, o zaman « تَنْزِيلُ » kelimesi, hazfedilmiş bir mübtedanın haberi olmak üzer merfu olur. Ya da o « تَنْزِيلُ » mübtedadır. Haberi ise « لَا رَيْبَ فِيهِ » – *"onda hiçbir şüphe yoktur"* cümlesidir. Ya da mübteda olarak merfudur, haberi de « مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ » – *"Alemlerin rabbi tarafındandır"* cümlesidir. O zaman « لَا رَيْبَ فِيهِ » cümlesi, cümle-i mu'tarıza olur ki onun da irapda mahalli yoktur. « فِيهِ »'deki zamir, cümlenin manasına gider. Sanki şöyle denilmiştir:

"Bunda, yani onun alemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olmasında hiçbir şüphe yoktur. Çünkü o insanığı aciz bırakmıştır. Ve onun misli şüpheden en uzak şeydir." Daha sonra bunu bıraktı ve şu söze döndü.

3 – "Onu uydurdu" mu diyorlar? Bilakis o senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş bir kavmi uyarman için Rabbinden gönderilen hak (kitaptır). Umulur ki doğru yolu bulurlar.

"Yoksa onu uydurdu mu diyorlar?" Yani *"Muhammed (sav) onu uydurdu mu diyorlar"*, demektir. Çünkü « أَمْ » ve « بَلْ », *"bilakis"* « أ » *"mı, mi"* manasına olan ve bir önceki sözü kesen bir kelimedir. Mana şudur:

Onların sözünü inkâr için ve onların ediplerinin, onun üç ayetinin bir benzerini bile ortaya koymaktan aciz kaldığı durum ortaya çıktığından,

onların, bu durumlarına şaşkınlık ifadesi olsun diye "onu uydurdu mu diyorlar?"

Daha sonra *"Bilakis o, Rabbinden gönderilen hak* (kitap)*tır"* sözüyle, onun hak olduğunu ve onların inatla ve cehâletle dedikleri gibi, Muhammed (sav)'in, onu uydurmadığını beyan ederek inkârdan ispata yöneldi.

"Senden önce kendilerine hiçbir uyarıcının gelmediği kavim..." Araplardır. « مَّآ أَتَيٰهُم » deki « مَّا » olumsuzluk içindir. Cümle « قَوْمًا » kelimesinin sıfatıdır.

"Umulur ki doğru yolu bulurlar." sözündeki ümid, Resulullah (sav) tarafındandır. « لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ » – *"Umulur ki o öğüt alır."* [1] ümidinin Musa ve Harun (as) tarafından olduğu gibi.

4 – Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri altı günde (devirde) **yaratan, sonra arşa istiva eden Allah'tır. Ondan başka ne bir dost ne de bir şefaatçiniz vardır. Artık düşünüp öğüt almaz mısınız?**

"Arşa istiva eden... –yani onu yaratmasıyla hükmü altına alan. Rızasına ters düştüğünüzde kendiniz için,– *Ondan başka ne bir dost ne de bir şefaatçınız vardır.* –Allah'tan (cc) başka hiçbir dost yani size yardım edecek hiçbir yardımcı ve size şefaat edecek hiçbir şefaatçi bulamazsın.– *Artık düşünüp,* –Allah'ın öğütleriyle– *öğüt almaz mısınız?"*

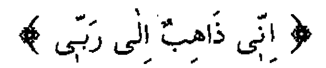
5 – (Allah) **gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra** (bütün bu işler) **sizin saydığınız hesap ile bin yıl tutan bir günde O'nun nezdine çıkar.**

Dünya işini, kıyamet kopuncaya dek gökten yere kadar düzenler, sonra bütün bu işler, onlarda hükmetmesi için O'na döner.

"Binyıl tutan gün..." kıyamet günüdür. *"Sizin saydığınız"*dan maksat, dünya günleridir. « إِلَيْهِ » – *"O'nun nezdine"* sözüyle, yön ispatı hususunda müşebbihe'ye katılma. Çünkü bunun manası; razı olduğu ya da emrettiği yere demektir. Nitekim şu ayetlerde de cihet (yön) tesbit etme.

---

[1] Taha, 44

"Şüphesiz ki ben Rabbime gidiciyim" [2],

﴿ اِنّ۪ي مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبّ۪ي ﴾

"Şüphesiz ki ben Rabbime hicret ediyorum" [3] ve

﴿ وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِه۪ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ ﴾

"Kim evinden Allah'a hicret ederek çıkarsa..." [4]

6 – İşte, görülmeyeni de görüleni de bilen, mutlak galip ve merhamet sahibi O'dur.

Yani O, önceden de geçtiği üzere mahlukatın gördüğü ve göremediği şeyleri bilir. O işinde galiptir, son derece lutufkardır ve son derece kolaylaştırıcıdır. Denildi ki:

"Burada durulmaz çünkü « اَلَّذ۪ي *» O'nun sıfatıdır."*

❀ ❀ ❀

[2] Saffat, 99.
[3] Ankebut, 26.
[4] Nisâ, 100.

7. – 10. ÂYETLER

اَلَّذٖٓى اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طٖينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَٓاءٍ مَهٖينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوّٰيهُ وَنَفَخَ فٖيهِ مِنْ رُوحِهٖ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ قَلٖيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾ وَقَالُٓوا ءَاِذَا ضَلَلْنَا فِى الْاَرْضِ اَئِنَّا لَفٖى خَلْقٍ جَدٖيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَٓاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ يَتَوَفّٰيكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذٖى وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾

Meâli

7. O *(Allah)* ki, yarattığı herşeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır.

8. Sonra onun zürriyetini nutfeden, hakîr bir sudan yapmıştır.

9. Sonra onu şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir. Ve sizin için kulak*(lar)*, gözler, kalpler yaratmıştır. Ne kadar az şükrediyorsunuz.

10. "Toprağın içinde kaybolduğumuz zaman, gerçekten *(o vakit)* biz mi yeniden yaratılacağız?" derler. Doğrusu onlar, Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.

11. De ki: "Size vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."

Tefsiri

7 – O (Allah) **ki, yarattığı herşeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır.**

Onu güzel yapmıştır. Çünkü herşey hikmetin gerektiği şekilde tertip olunmuştur.

« خَلَقَهُ » Kûfi, Nafi ve Sehl'in görüşüdür. Yani yarattığı herşeyi güzel yaratmıştır. Diğerlerine göre ise « خَلْقَهُ » şeklindedir. Yani, herşeyin yaratılışını güzel yapmıştır, demektir. İnsandan maksat, Adem (as)'dır.

8 – Sonra onun zürriyetini nutfeden, hakîr bir sudan yapmıştır.

"Su" dan maksat, menidir. « مَآءٍ » – *"su"* kelimesi « سُلَالَةٍ » – *"nutfe"* kelimesinden bedeldir. « مَهِينٍ » *kelimesi "âdi, önemsiz, zayıf"*, demektir.

9 – Sonra onu şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir. Ve sizin için kulak(lar), gözler, kalpler yaratmıştır. Ne kadar az şükrediyorsunuz.

Sonra onu düzgün bir şekilde düzenledi.

﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِى اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴾

"İnsanı en güzel şekilde yarattık" [5] ayetinde olduğu gibi.

"Üfledi" girdirdi demektir. *"Ruhundan"* sözündeki izafet ihtisas içindir. Sanki şöyle demiştir: *"Kendine ve kendi ilmine mahsus kıldığı şeyden ona üfürdü."*

İşitmeniz, görmeniz ve düşünmeniz için sizde– *"kulak(lar), gözler ve kalpler yaratmıştır."*

10 – "Toprağın içinde kaybolduğumuz zaman, gerçekten (o vakit) **biz mi yeniden yaratılacağız?" derler. Doğrusu onlar, Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.**

Bunu diyen Ubey b. Halef'tir. Onun sözüne rıza gösterdikleri için hepsine isnad edilmiştir. Toprak olduğumuzda ve yeryüzünün toprağına karışıp gittiğimizde mi? Suyun, sütün içinde kaybolduğu gibi ondan ayrılmadığımız da mı? Ya da defnedebilmek suretiyle yeryüzünde kaybolup gittiğimizde mi? demektir.

---

[5] Tîn, 4.

« ضَلَلْنَا »'yı Ali « ل »'ın esresiyle « ضَلِلْنَا » şeklinde okumuştur. « ضَلَّ – يَضِلُّ » ve « ضَلِّ – يَضَلُّ » denir. Her iki şekilde de gelmektedir. « أإذَا ضَلَلْنَا »'daki zarf, « أئِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ » cümlesi, içerdiği fiile « نُبْعَثُ »'ye mensuptur.

"Yeniden yaratılış" bizim tekrardan diriltilişimizdir. Onların, yeniden dirilişi inkar ettiklerini zikrettikten sonra bundan daha açık olana yöneldi. O da, onların sadece dirilişi değil, ölümden sonraki bütün şeyleri inkâr ettikleridir.

11 – De ki: "Size vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."

Ruhlarınızı almakla görevlendirilen ölüm meleği sizin canınızı alacak. Sonra da hesap ve ceza için diriltileceksiniz. İşte Allah (cc) ile karşılaşmanın manası budur.

« تَوَفِّي »: nefsi yani ruhu kabzetmektir. Yani o, hepinizin ruhlarını kabzeder. Bu, noksansız bir şekilde tam olarak aldığında söylediğin « تَوَفَّيْتُ حَقِّي مِنْ فُلَانٍ » – *"Hakkımı falandan aldım."* sözündeki gibidir. Mücahid şöyle demiştir:

"Yeryüzü ölüm meleği için dürülmüştür. Onun için tabak gibi kılınmıştır. Oradan dilediği gibi alır." Denildi ki:

"Ölüm meleği ruhları çağırır. Onlar da ona icabet ederler, sonra o yardımcılarına onları kabzetmelerini emreder."

Aslında bütün bunları emreden Allah'u Teala'dır. Mahlukatın fiillerini yaratan O'dur. Bu sebeple bu ayet, ***"Elçilerimiz onun canını alırlar."*** [6] ayeti ve ***"Allah, ölümü esnasında canları alır."*** [7] ayeti çoğula nisbet edilmiştir.

❀ ❀ ❀

[6] En'am, 61.
[7] Zümer, 42.

12. – 14. ÂYETLER

وَلَوْ تَرٰٓى إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُؤُسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَٓا
أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَوْ
شِئْنَا لَاٰتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰيهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنّ۪ي لَاَمْلَـَٔنَّ
جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَع۪ينَ ﴿١٣﴾ فَذُوقُوا بِمَا نَس۪يتُمْ لِقَٓاءَ
يَوْمِكُمْ هٰذَا إِنَّا نَس۪ينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

Meâli

12. O günahkarların, Rablerinin huzurunda başları öne eğik halde "Rabbimiz! Gördük, duyduk. Şimdi bizi *(dünyaya)* geri döndür de iyi işler yapalım. Artık kesin olarak inandık." diyecekleri zamanı bir görsen.

13. Biz dilesek, elbette herkese hidayet verirdik. Fakat "cehennemi cinlerden ve insanlardan bir kısmıyla dolduracağım" diye benden kesin söz çıkmıştır.

14. *(O gün onlara şöyle diyeceğiz)* "Bu güne kavuşmayı unutmanızın cezasını şimdi tadın bakalım! Doğrusu biz de sizi unuttuk. Yaptıklarınızdan ötürü ebedî azabı tadın."

Tefsiri

12 – O günahkarların, Rablerinin huzurunda başları öne eğik halde "Rabbimiz! Gördük, duyduk. Şimdi bizi (dünyaya) geri döndür de iyi işler yapalım. Artık kesin olarak inandık." diyecekleri zamanı bir görsen.

Hitap Rasulullah (sav)'e ya da herkesedir. « لَوْ » imtinaiyyedir. Cevabı hazfedilmiştir. Yani *"büyük bir iş görecektin"*, demektir.

Günahkarlar, *"Biz yeryüzü toprağında kaybolup gittiğimizde mi?"* diyenlerdir.

« لَوْ » ve « إِذْ » kelimeleri geçmiş zaman içindir. Ancak bu şekli de caizdir. Çünkü Allah'tan (cc) olması beklenen iş, olmuş mesabesindedir. Burada *"Onun ihtiva ettiği şeyi göreceksin."* cümlesi takdir olunmaz. Sanki *"Eğer senin görüşün olsaydı..."* denilmiştir. « إِذْ » onun zarfıdır.

"Rabbleri huzurunda..., –yani Rablerinin hesaba çekmesi esnasında– *başları*, –zillet, utanç ve pişmanlıktan dolayı– *öne eğik haldedir."* Hazif hakkı için burada durulur. Çünkü onun takdiri « يَقُولُونَ » – *"derler"* şeklindedir.

"Rabbimiz! –Va'dinin ve tehdinin doğruluğunu– *gördük.* –Peygamberimizin doğruluğunu senden– *işittik,..."* ya da *"Biz körler ve sağırlar idik de şimdi gördük ve işittik."*, demektir. *"Bizi* –dünyaya– *geri döndür de iyi işler yapalım* –iman edip taat işleyelim.– *Artık* –bir, dirilişe ve hesaba– *kesin olarak inandık."*

13 – Biz dilesek, elbette herkese hidayet verirdik. Fakat "cehennemi cinlerden ve insanlardan bir kısmıyla dolduracağım" diye benden kesin söz çıkmıştır.

"Biz dilesek elbette herkese –dünyada– *hidayet verirdik."* Yani dileseydik katımızda ki lütuftan -ki bunu isteselerdi- herkese verirdik, onlar da hidayete ererdi. Lakin, onların, lütfu tercih edip seçeceklerini bildiğimiz için bu lutfu onlara vermedik.

Bu, Mutezile'ye karşı delildir. Çünkü onlara göre Allah (cc) her nefse kendisiyle hidayet olacakları şeyi vermeyi dilemiş ve vermiştir. Fakat onlar, hidayete ulaşamamışlardır. Onlar, bu ayeti, zorlamayı dilemekle tevil etmişlerdir. Bu ise, deliller üzerinde gereği gibi düşünüldüğünde bilindiği üzere fasit bir te'vildir.

"Fakat –onlardan cehennemi gerektirici şeylerin meydana geleceğini bilmem hasebiyle– *'cehennemi cinlerden ve insanlardan bir kısmıyla dolduracağım' diye benden kesin bir söz çıkmıştır."* Bilinen şeyde, onların red ve yalanlamayı seçecekleridir. İnsanların ve cinlerin tahsisinde, onun, meleklerini, cehennemi gerektirici ameli işlemekten koruyacağına işaret vardır.

14 – (O gün onlara şöyle diyeceğiz:) **"Bu güne kavuşmayı unutmanızın cezasını şimdi tadın bakalım! Doğrusu biz de sizi unuttuk. Yaptıklarınızdan ötürü ebedî azabı tadın."**

Bu kavuşma gününüzün amelini -ki o, ona imandır- terketmenizin azabını tadın bakalım. Doğrusu biz de, sizi, azabta unutulmuş gibi bıraktık. İşlediğiniz küfür ve günahlardan dolayı daimi kesintisiz azabı tadın!

❁ ❁ ❁

15. – 17. ÂYETLER

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ۩ ﴿١٥﴾ تَتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

Meâli

15. Bizim ayetlerimize ancak o kimseler inanırlar ki, bu ayetlerle kendilerine öğüt verildiğinde, büyüklük taslamadan secdeye kapanırlar ve Rablerini hamd ile tesbih ederler.

16. Onlar, yanları yataklarından kalkarak, korkuyla, umutla Rabblerine yalvarırlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.

17. Yaptıklarına karşılık olarak onlar için nice sevindirici ve göz aydınlatıcı nimetler saklandığını hiç kimse bilemez.

Tefsiri

15 – Bizim ayetlerimize ancak o kimseler inanırlar ki, bu ayetlerle kendilerine öğüt verildiğinde, büyüklük taslamadan secdeye kapanırlar ve Rablerini hamd ile tesbih ederler. [8]

---

[8] Dikkat: Bu ayet secde ayetidir.

Bu ayetlerle kendilerine öğüt verildiğinde tevazu ve huşu içerisinde İslam'a ait verdiği rızıklara şükrederek Allah'a (cc) secde ederler. İman ve secde hususunda kibirlenmeksizin Allah'ı (cc), O'na layık olmayan şeylerden tenzih ederler ve O'nu, O'na hamd ederek överler.

16 – Onlar, yanları yataklarından kalkarak, korkuyla, umutla Rablerine yalvarırlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.

Yanlar, yataklarını ve uyudukları yerleri terkeder. Sehl şöyle demiştir:

"Bir kavme hibe verildi. O da kendilerine, münacaatın nasip edilmesi ve onların onun ehli kılınmasıydı."

Sonra Allah (cc), onları methetti ve *"yanlarını yataklardan ayırırlar"* buyurdu. Onlar Rablerine ibadet ederek yalvarırlar.

« خَوْفًا وَطَمَعًا » mefulun lehtir. Yani, *"O'nun* (cc) *azabından korktukları ve rahmetini umdukları için"*, demektir. Onlar, teheccüde kalkanlardır. Bunun tefsiri hakkında: *"Onun, kulun gece namazına kalkışı olduğu"* [9] Nebi (sav)'den rivayet edilmiştir.

İbni Ata şöyle demiştir:

"Onların yanları, gaflet yaygısı üzerinde sukunet bulmaktan kaçınmış ve yakınlık yaygısını yani gece namazını talep etmiştir."

Enes (ra)'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav)'in, ashabından bir kısmı, akşamdan yatsının son vaktine kadar namaz kılardı. İşte bu ayet onlar hakkında nazil olmuştur." [10]

Denildi ki:

"Onlar, gecenin ilk üçte birini namaz kılarak geçirenler, uyumayanlardır."

Kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah'u Teala'nın taatinde harcarlar.

---

[9] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/232.
[10] İbni Merdviye rivayet etmiştir. Haşiyetü'l Keşşaf, 3/512

17 – Yaptıklarına karşılık olarak onlar için nice sevindirici ve göz aydınlatıcı nimetler saklandığını hiç kimse bilemez.

Burada geçen « مَا » kavli « اَلَّذِى » – *"O şeyi ki"* manasınadır. « أُخْفِيَ » Hamza ve Yakub'a göre « أُخْفِي » şeklindedir. *"Onlar için ne gibi güzellikler hazırlanmış hiç kimse bilmiyor"*, demektir. « جَزَاءً » mastardır. Yani, karşılıkları kendilerine verilir, demektir.

Hasan (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir grup, dünyada iken amellerini gizlemiştir. Bu sebeple Allah (cc) da, onlar için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği şeyleri gizlemiştir." Bunda, kastedilenin, cezanın uygunluğu için -gece yarısı kılınan namaz olduğuna dair delil vardır.

Daha sonra Allah (cc), taat ve iman nuru içerisinde olanla, inkar ve isyan karanlığında olanın eşit olmayacağını şu sözüyle beyan etmiştir.

❀ ❀ ❀

18. – 20. ÂYETLER

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾ أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَى نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾

Meâli

18. Öyle ya mü'min olan, yoldan çıkmış kimse gibi midir? Bunlar, elbette eşit olamazlar.

19. İman edip iyi işler yapanlara gelince, onlar için yaptıklarına karşılık olarak varıp kalacakları Me'va cennetleri vardır.

20. Yoldan çıkanlara gelince, onların varacakları yer ateştir. Oradan çıkmak istedikleri her defasında geri çevrilirler. Ve kendilerine "Yalandır, deyip durduğunuz cehennem azabını tadın." denir.

Tefsiri

18 – Öyle ya mü'min olan, yoldan çıkmış kimse gibi midir? Bunlar, elbette eşit olamazlar.

"Yoldan çıkmış" (fasık)tan maksat, kafirdir. « مَنْ » – *"bir olmazlar"* sözü bir sonraki ayetin delâletiyle « لَا يَسْتَوُونَ »'deki mana üzerine çoğul gelmiştir.

19 – İman edip iyi işler yapanlara gelince, onlar için yaptıklarına karşılık olarak varıp kalacakları Me'va cennetleri vardır.

"Me'va cennetleri" cennetlerin bir çeşididir ki oraya şehitlerin ruhları sığınır. Denildi ki:

"O (me'va cennetleri) arşın sağ tarafındadır."

"Yaptıklarına karşılık..." yani, amellerine karşılık bağış olarak, demektir.

Nuzûl; misafir ve ikram edilen şeydir ki bu zamanla umumileşti ve herkese şamil oldu.

20 – Yoldan çıkanlara gelince, onların varacakları yer ateştir. Oradan çıkmak istedikleri her defasında geri çevrilirler. Ve kendilerine "Yalandır, deyip durduğunuz cehennem azabını tadın." denir.

Onların sığınakları ve menzilleri ateştir, cehennem bekçileri onlara *"Yalanladığınız cehennem azabını tadın"* der. Bu, yoldan çıkan (fasık) kelimesiyle kafirin kastedildiğine dair bir delildir. Zira yalanlama imana mukabildir.

❁ ❁ ❁

21. – 22. ÂYETLER

وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنٰى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيَاتِ رَبِّهٖ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

Meâli

21. En büyük azabtan önce, onlara mutlaka en yakın azabtan tattıracağız. Olur ki *(imana)* dönerler.

22. Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatıldıktan sonra, onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir? Muhakkak ki biz, günahkarlardan intikam alıcıyız.

Tefsiri

21 – En büyük azabtan önce, onlara mutlaka en yakın azabtan tattıracağız. Olur ki (imana) **dönerler.**

"En yakın azap..." esaret ve yedi yıl süren kuraklık gibi çektikleri dünya azabıdır. *"En büyük azap"* ise, ahiret azabıdır. Yani, onlara, ahirete gitmeden önce dünya azabını tattıracağız, demektir. Dârûnî'den yapılan rivayete göre şöyle demiştir:

"En yakın azap, hor ve zelil bir şekilde terkedilmek, en büyük azap ise, ateşlerde ebedi kalmaktır."

"En yakın azap, kabir azabıdır." da denildi.

"Umulur ki –o en yakın azapla azaplananlar, küfürden tevbe ederek, *dönerler."*

22 – Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatıldıktan sonra, onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir? Muhakkak ki biz, günahkarlara, ettiklerinin karşılığı olan cezayı vereceğiz.

"Kendisine Rabbinin ayetleri ile –yani Kur'an'la– *nasihat edildikten sonra onlardan yüz çevirip,* –onlar hakkında düşünmeyen kimseden– *daha zalim kim olabilir?"* Yani, bu gibi, doğru yola ve başarıya en büyük saadetle yol gösteren, açık ve aydınlatıcı ayetler kendilerine hatırlatıldıktan sonra, onlardan yüz çevirmek akılsızlıktır, demektir. Arkadaşına fırsatı terketmesini akılsızlık olarak görerek *"Böyle bir fırsatı buldun, sonra da onu terkediyorsun?"* dediğin gibi.

« مِنَ الْمُجْرِمِينَ » – *"Günahkarlara..."* dedi, « مِنْهُ » – *"ona"* demedi. Çünkü onu bütün zalimlerin zalimi kıldıktan sonra, günahkârları, topundan intikam almakla tehdit etmesi, intikamın çoğunun, en zalimleri üzerine isabet edeceğine delâlet etmektedir.

"Ona" şeklinde zamirle söyleseydi bu mana anlaşılmayacaktı.

❁ ❁ ❁

23. - 25. ÂYETLER

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَٓائِهِ
وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِٓي إِسْرَٓائِيلَ ﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ
بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِاٰيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ
يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾

Meâli

23. Andolsun biz Musa'ya kitap verdik, *(Resulüm)* sen ona kavuşacağından şüphe etme" dedik. Ve onu İsrailoğullarına hidayet rehberi kıldık.

24. Sabrettikleri ve ayetlerimize kesinlikle inandıkları zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin etmiştik.

25. Muhakkak ki Rabbin, ihtilaf etmekte oldukları şeyler hakkında kıyamet günü onların aralarında hükmedecektir.

Tefsiri

23 – Andolsun biz Musa'ya kitap verdik. "(Resulüm) **sen ona kavuşacağından şüphe etme" dedik. Ve onu İsrailoğullarına hidayet rehberi kıldık.**

"Kitap"'tan maksat Tevrat'tır.

"Ona kavuşacağından..." yani Musa'nın (as) kitaba kavuşacağından, ya da Mirac Gecesi ya da kıyamet günü Musa'ya (as) kavuşacağından, ya da Nebi (sav)'den de rivayet edildiği gibi, Musa'nın (as), ahirette Rabbi ile kavuşacağından, demektir.

Musa'ya (as) indirilen bu kitabı, kavmi– *İsrailoğulları* –için– *hidayet rehberi kıldık."*

24 – Sabrettikleri ve ayetlerimize kesinlikle inandıkları zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin etmiştik.

« أَئِمَّةً » Kûfe ve Şam kıraatına göre iki « أ »'dir.

Onlardan, bununla, insanları *"doğru yola ileten* –ve onları, Allah'ın (cc) Tevrat'taki dinine ve şeriatına çağıran– *rehberler tayin etmiştik."*

"Buyruğumuzla..." Yani bunu onlara emrimizle, demektir. *"Sabrettikleri zaman..."* yani, Allah'a (cc) taat ya da günahlardan kaçmak suretiyle, hak üzere sabrettiklerinde, demektir.

« لَمَّا صَبَرُوا » Hamza ve Ali'ye göre « لِمَا صَبَرُوا » şeklindedir. Yani, dünyadan kaçmak suretiyle. Burada sabrın meyvesi, *'insanlara imam olmak'* diye delil vardır.

25 – Muhakkak ki Rabbin, ihtilaf etmekte oldukları şeyler hakkında, kıyamet günü onların aralarında hükmedecektir.

Peygamberlerle ümmetleri arasında, ya da mü'minlerle müşrikler arasında hükmedecektir de hak sahibini inkarcıya galip getirecekler.

❁ ❁ ❁

26. – 30. ÂYETLER

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي
مَسَاكِنِهِمْ ۗ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ ۗ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا
أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ
مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ ۗ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا
الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ
كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ
مُنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

Meâli

26. Kendilerinden önce yaşamış, halen yurtlarında gezip dolaştıkları, nice nesilleri helâk edişimiz onları doğru yola sevketmedi mi? Bunlarda elbette ibretler vardır. Hâlâ kulak vermezler mi?

27. Kupkuru yerlere suyu ulaştırdığımızı, onunla gerek hayvanlarının gerekse kendilerinin yiyegeldikleri ekini çıkarmakta olduğumuzu da görmediler mi? Hâlâ da göremeyecekler mi?

28. Eğer doğru söylüyorsanız, bu fetih *(ve hüküm)* günü hani ne zaman? derler.

29. De ki: "Fetih ve hüküm gününde inkarcılara imanları fayda vermeyecek ve kendilerine mühlet de tanınmayacaktır."

30. Artık sen onları bırak ve bekle. Zaten onlar da beklemektedirler.

Tefsiri

26 – Kendilerinden önce yaşamış, halen yurtlarında gezip dolaştıkları, nice nesilleri helâk edişimiz onları doğru yola sevketmedi mi? Bunlarda elbette ibretler vardır. Hâlâ kulak vermezler mi?

« أَوَلَمْ » deki « وَ » atfedilenin cinsinden olması niyet edilen bir matufun aleyhin üzerine atıftır. Yani *"çağırmadı mı?"* demektir. Zeyd'in Yakup'tan rivayetle « نَهْدِ » *"sevketmedik mi"* şeklinde okuyuşu deliliyle *"sevketmedi mi"*nin, yani *"açıklamadı mı"*nın faili, Allah'tır (cc).

"Onları" yani Mekke halkını demektir.

« كَمْ »'in, « يَهْدِ »'nin faili olması caiz değildir. Çünkü « كَمْ » istifham içindir. Dolayısıyla onda, kendinden önceki amel etmez. « كَمْ», « اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ » – *"onlardan önce nice nesilleri helak ettik"* sözüyle mahallen mansuptur. Onlardan önce Ad, Semud, ve Lut kavmi gibi nice nesilleri helak ettik.

"Yurtlarında gezip dolaştıkları..." Yani, Mekke halkı ticaretlerinde onların evlerine ve yurtlarına uğramaktadırlar, demektir. Bunlarda elbette ibretler vardır. Hâlâ bu öğütlere kulak vermezler mi ki öğüt alsınlar.

27 – Kupkuru yerlere suyu ulaştırdığımızı, onunla gerek hayvanlarının gerekse kendilerinin yiye geldikleri ekini çıkarmakta olduğumuzu da görmediler mi? Hâlâ da göremeyecekler mi?

"Suyu sevkettiğimizi..." Yani, yağmuru ve nehirleri akıttığımızı demektir. *"Kuru yer"*, bitkisi olmayan yani kesilmiş olan yer, demektir. Bu ya suyun olmamasından, ya da otlanmasından dolayıdır.

"Onunla" yani o suyla *"ekini çıkarırız"* sözünün delâletiyle çorak gibi ot bitmeyen yerlere «جُرُزْ» denmez.

"Hayvanlarınız", o ekinin yapraklarından, samanından *"siz de tanesinden yersiniz."*

"Hâlâ gözleriyle görmeyecekler mi?" ki bununla O'nun ölüleri diriltmeye kadir olduğuna yol bulsunlar.

28 – Eğer doğru söylüyorsanız, bu fetih (ve hüküm) **günü hani ne zaman? derler.**

Fetih: Zafer ya da ﴿ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا ﴾ – ***"Rabbimiz aramızda hükmet"*** [11] sözünde olduğu gibi, hüketmek demektir. Müslümanlar:

– *"Şüphesiz ki Allah, bizim lehimize, müşriklerin aleyhine hükmedecek,"* ya da *"bizimle onlar arasında hükmedecek"* diyorlardı da, müşrikler bunu duyunca:

– *"Onun olacağı hususunda doğru söylüyorsanız bu hüküm ne zaman?"*, yani *"Bu ne zaman olacak?"* dediler.

29 – De ki: "Fetih ve hüküm gününde inkârcılara imanları fayda vermeyecek ve kendilerine mühlet de tanınmayacaktır."

"Fetih günü", yani ahiret günü, mü'minlerle düşmanları arasındaki hüküm günüdür. Ya da onların onlara karşı zafer günüdür. Ya da Bedir günüdür. Ya da Mekke'nin fethi günüdür.

"İnkarcılara imanları fayda vermeyecek ve kendilerine mühlet de tanınmayacaktır." sözü, zahiren bakıldığında onların sorularına uygun bir cevap değildir. Ancak onların, fethin vakti ile ilgili sorularındaki maksatları, alelecele yalanlama ve dalga geçme olduğundan, onlara sorularındaki bilinen maksatlarına göre cevap verildi. Onlara şöyle denildi:

"Acele etmeyin ve dalga geçmeyin. Muhakkak ki o güne ulaşacaksınız ve iman edeceksiniz. Ama iman size fayda vermeyecek."

Ya da *"Azaba ulaşma hususunda mühlet istediniz ama size mühlet verilmeyecek."* Onu, *fetih günü* ya da *Bedir günü* şeklinde tefsir edenler:

"Bununla, onlardan öldürülenleri kastediyor ki boğulması esnasında Firavun'a imanı fayda vermediği gibi bunlara da öldürülüşleri esnasındaki imanları fayda vermez." demişlerdir.

30 – Artık sen onları bırak ve bekle. Zaten onlar da beklemektedirler.

Zaferi ve onların helâkini– *"bekle. Onlar da* –size galip gelmeyi ve sizin helâkinizi– *beklemektedir."*

---

[11] A'raf, 89.

Resulullah (sav), Secde Suresi'ni ve Mülk Suresi'ni okumadan uyumazdı. Şöyle buyurmuştur:

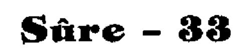
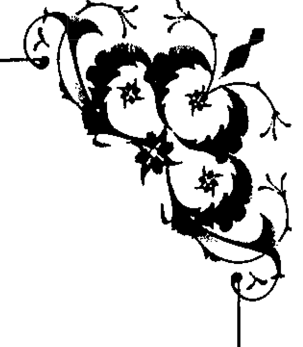
*"Kim « ...الٓمٓ * تَنْزِيلُ » Secde Suresini evinde okursa, üç gün boyunca oraya şeytan giremez."* [12] İbni Mesud (ra)'den yapılan rivayete göre şöyle demiştir:

"Secde Suresi koruyucudur. Kabir azabından korur."

Allah en iyisini bilir.

❁ ❁ ❁

[12] Hafız aslını bulamadım demiştir. Haşiyetü'l-Keşşaf, 3/517

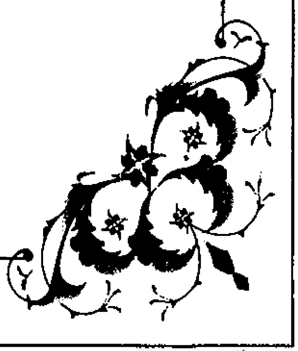
Sûre - 33

AHZAB SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur; 73 âyettir.

Cüz - 21

1. – 3. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰى اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٢﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾

Meâli

1. Ey Peygamber! Allah'tan kork. Kafir ve münafıklara uyma. Elbette Allah herşeyi bilmekte ve yerli yerince yapmaktadır.

2. Rabbinden sana vahyedilene uy. Şüphesiz ki Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

3. Allah'a güvenip dayan. Vekil olarak Allah yeter.

Tefsiri

1 – Ey Peygamber! Allah'tan kork. Kafir ve münafıklara uyma. Elbette Allah herşeyi bilmekte ve yerli yerince yapmaktadır.

Ubey b. Ka'b, Zer'e (rhm):

– *Ahzab Suresini kaç ayet sayıyorsunuz?* diye sordu. O da:

– *Yetmiş üç,* dedi. Ubey (ra):

– "Ubey'in yemin ettiği zata andolsun ki o, Bakara suresine muadildi ya da ondan daha uzundu. Şüphesiz ki biz, onda recm ayetini – 'Yaşlı erkek ve yaşlı kadın zina ettiklerinde Allah'tan ceza olmak üzere o ikisini recmedin. Allah Aziz'dir, hikmet sahibidir. 'i okuduk.

Ubey, bunun Kur'an'dan neshedilenler cümlesinden olduğunu kastetti. Bu ziyadenin, Aişe (ra)'nın evindeki nüshada olduğu ve onu bir devenin yediği şeklinde hikaye edilen şey ise, inkarcıların ve rafizilerin uydurmalarındandır.

« النَّبِيُّ » Nafi'ye göre « ا »'lidir. *"Ey peygamber!"* yani, *"Ey bizden haber veren, sırlarımız hususunda güvenilen, hitabımızı sevdiklerimize tebliğ eden"*, demektir. O'nun şeref ve faziletini yüceltmek için, *"Ey Âdem"* ve *"Ey Musa"* dediği gibi *"Ey Muhammed"* demedi.

﴿ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ ﴾

"Muhammed, Allah'ın Resulu'dur." [1] ayetinde ve benzeri ayetlerde onun isminin açıkça ifadesi, onun, Allah'ın (cc) Resulu olduğunun, insanlara öğretilmesi içindir.

"Allah'tan kork." Allah'ın (cc) takvası üzere sabit dur, ona devam et ve onu artır. Bu, boyutu idrak edilemeyecek bir konudur. *"Kâfir ve münafıklara uyma."* onlara hiçbir şey hususunda yardım etme ve onlardan korun. Çünkü onlar, Allah'ın (cc) ve mü'minlerin düşmanlarıdırlar.

Rivayet edildiğine göre, Ebu Sufyan, İkrime b. Ebu Cehil ve Ebu'l A'ver es-Sülemî, Uhud harbinden sonra Medine'ye geldiler. Abdullah b. Ubey'e misafir oldular. Nebi (sav) onlara onunla konuşmaları için eman verdi. Şöyle dediler:

"İlahlarımızı kötülemeyi bırak. Onlar fayda verir, şefaat eder" de.

Müslümanlar da onları öldürmek istediler. Bunun üzerine bu ayet indi.

*"Kâfirler"*den kasıt Mekke halkıdır. *"Münafıklar"*dan kasıt ise Medine halkından olan münafıklardır. Elbette Allah (cc), onların amellerinin çirkinliğini bilmekte ve elbette onların öldürülmeleri emrini geciktirmede hikmet sahibidir.

---

[1] Feth, 29.

2 – Rabbinden sana vahyedilene uy. Şüphesiz ki Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

Takva üzere sabit durma, kafir ve münafıklara itaati terketme hususunda, Rabbinden sana vahyedilene uy. Şüphesiz sana vahyeden Allah (cc), onların amellerini de sizin amellerinizi de bilmektedir. Denildi ki:

"Bu çoğul kılındı. Çünkü 'uy' sözünden maksat, o ve ashabıdır."

Ebu Amr'a göre « تَعْمَلُونَ », « ى » ile « يَعْمَلُونَ » şeklindedir. Yani, kafirlerin ve münafıkların hilelerini ve onların size karşı kurdukları tuzakları bilir, demektir.

3 – Allah'a güvenip dayan. Vekil olarak Allah yeter.

İşini O'na dayandır. Ve O'nun idaresine O'nu vekil kıl. Her işin kendisine havale edildiği koruyucu olarak Allah (cc) yeter. Zeccac şöyle demiştir:

"Bunun lafzı haber şeklinde de olsa mana, vekil olarak Allah ile yetin", şeklindedir.

❁ ❁ ❁

4. - 5. ÂYETLER

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ ۚ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ اللَّٰٓئِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ ۖ وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ﴿٤﴾ اُدْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ ۚ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥﴾

Meâli

4. Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmadığı gibi, zıhar yaptığınız eşlerinizi de analarınız yerinde tutmadı ve evlatlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O eriştirir.

5. Onları *(evlat edindiklerinizi)* babalarına nispet ederek çağırın. Allah katında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin. Yanılarak yaptıklarınızda size vebal yoktur. Fakat kalplerinizin bile bile yöneldiğinde günah vardır. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.

Tefsiri

4 - Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmadığı gibi, zıhar yaptığınız eşlerinizi de analarınız yerinde tutmadı ve evlatlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O eriştirir.

Yani Allah (cc), bir karın boşluğunda iki kalbi, bir kadında, hem zevceliği ve hem de kocasının anneliği, bir adamda hem oğul olmayı ve hemde evlatlık olmayı bir araya getirmedi. Mana şudur:

Allah'u Teala, bir insana iki kalp vermediği gibi -çünkü ya biri diğerinin yaptığını yapacak, o zaman da biri fazla olacak ve kendisine ihtiyaç olmayacak. Ya da diğerinin yaptığından başka işler yapacak. Bu da bütünü, tek bir durum hususunda hem isteyen, hem reddeden, hem bilen, hem zanneden, hem yakınen inanan, hem de şüphe duyan bir yapıya götürür ki böyle bir şey de muhaldir.- Aynı şekilde bir kadının da bir adamın hem annesi hem de zevcesi olmasına hükmetmemiştir. Çünkü anne hizmet edilendir. Zevce ise hizmet edendir. Dolayısıyla aralarında tezat vardır.

Yine Allah (cc), bir adamın kendi çocuğunu evlatlık edinmesine de hükmetmemiştir. Çünkü gerçek oğul olma durumu asıldır. Evlatlık olma durumu ise sadece isimlendirmeyle sonradan oluşmaktadır. Haddi zatında tek bir şeyde asıl olanla olmayan bir araya gelmez. Bu, Allah'u Teala'nın Zeyd b. Harise hakkında verdiği misaldir. O Kelb kabilesindi. Küçük yaşta esir edildi. Hakim b. Huzam, onu halası Hatice (rha) için satın aldı. Resulullah (sav) onunla evlenince onu, O'na (sav) hibe etti. Daha sonra Zeyd'in babası ve amcası onu istediler. Zeyd muhayyer bırakıldı. O da Resulullah (sav)'i seçti. O da onu azad etti ve evlat edindi. Ona, *"Muhammed oğlu Zeyd"* diyorlardı. Nebi (sav) Zeynep ile evlenince -ki o daha önce Zeyd'in tahtı nikahında idi- münafıklar:

– *Muhammed, menettiği halde oğlunun karısıyla evlendi.* dediler. Yine şöyle denildi:

"Ebu Ma'mer, Arabın en hafızalısı idi. Bu sebeple ona 'iki kalpli' deniliyordu da Allah, onların sözünün yalanladı ve onu zıhar ve evlatlık hususunda misal verdi."

« رَجُلٍ » kelimesinin nekre getirilmesi « قَلْبَيْنِ » kelimesinin başına istiğrakıyye « مِنْ »'in getirilmesi ve karın boşluğu kelimesinin zikredilmesi tekid içindir.

« اللاَّئِى » Kûfe ve Şam kıraat imamlarına göre her yerde « ء » sonrası « ى »'lidir. Nâfi, Yakub ve Sehl'e göre ise çoğul olarak « اللاَّءِ » şeklindedir.

Asım'a göre « تُظَاهِرُونَ », « ظَاهَرَ » – *"zıhar yaptı"*'dan gelmektedir. *"Sen bana anamın sırtı gibisin,"* dediğinde « ظَاهَرَ » denir.

Ali, Hamza ve Halefe göre « تَظَاهَرُونَ » şeklindedir.

Şam ekolüne göre « تَظَّاهَرُونَ » şeklindedir. « تَظَاهَرَ » manasına gelen « ظَاهَرَ »'dan gelmektedir. Diğerlerine göre ise « تَظَّهَّرُونَ » şeklindedir. « تَظَهَّرَ » – *"zıhar yaptı"* manasına gelen « اظَّهَّرَ »'dan gelmektedir. Uzaklaşma manasını içerdiğinden « مِنْ » ile müteaddi kılınır. Çünkü o, cahiliyede talak (boşama) idi. Uzaklaşma manasını içerdiğinde « مِنْ » ile müteaddi kılınan « اٰلى » bunun bir benzeridir. « اٰلى مِنْ اِمْرَأَتِهِ » – *"karısından uzaklaştı"* denir. Hâlbuki « اٰلى »'nın asıl manası, yemin etmek demektir. Bu ise onun hükmü gibi değildir.

« اَلدَّعِيُّ » mef'ul manasına « فَعِيلٌ » veznindedir. Kendisine çocuk nispet eden, demektir. Söz olarak fail manasındaki « تَقِيٌّ », « اَتْقِيَاءُ » ve « شَقِيٌّ » « اَشْقِيَاءُ » da olduğu gibi « اَفْعِلَاءُ » vezninde çoğul kılınmıştır. Çünkü onun babı ondan değildir. Ama bu lafzı bir benzeme olsa da « رَمِيٌّ » ve « سَمِيٌّ » gibilerinde olmaz.

"Bunlar, sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir." Yani sizin, zevce için, ana, evlatlık için, oğul demeniz, dillerinizle söylediğiniz sözden ibarettir. Hiçbir hakikati yoktur. Zira oğul doğurmakla doğurtmakla olur. Ve O, doğru yola iletir. Daha sonra Allah (cc), gerçek olanın ve doğru yola iletenin ne olduğunu şu sözüyle zikretti.

5 – Onları (evlat edindiklerinizi) **babalarına nispet ederek çağırın. Allah katında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin. Yanılarak yaptıklarınızda size vebal yoktur. Fakat kalplerinizin bile bile yöneldiğinde günah vardır. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.**

Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu, Allah (cc) katında daha adildir. Onların, babalarına nisbet edilerek çağırılmasının, doğruluk ve adalet hususunda iki işten en doğrusu olduğunu beyan etti. Denildiki:

"Cahiliyye döneminde biri, bir başkasının çocuğunu sevdiğinde onu bağrına basar ve ona mirasından erkek oğullarından birinin alacağı miktarda bir pay ayırırdı. Çocuk da ona nispet edilir ve 'falan oğlu falan' diye çağırılırdı."

Şu ayetin fesahatına bir bak. Önce talep cümlesini getirdi. Sonra ondan haber cümlesini ayırdı. Ve onun arasına soktu. Sonra ondan isim cümlesini ayırdı ve onu da onun arasına soktu. En sonunda da talep cümlesini ayırdı.

"Eğer babalarını bilmiyorsanız," yani onların, kendilerine nispet edeceğiniz babalarını bilmiyorsanız, demektir. Bu taktirde onları dinde ki kardeşleriniz ve dostlarınız addedin ve din kardeşliğini ve dostluğunu kastederek. *"Bu benim kardeşim", "Bu benim dostum", "Ey kardeşim!",* ve *"Ey dostum!"* deyin. Bu hususta yasaklanmadan önce bilmeden yaptığınız hatalar yüzünden size vebal yoktur. Fakat yasaklandıktan sonra kasten yaptıklarınızda size günah vardır.

Ya da sizden başkasının çocuğuna hata ve dil sürçmesi yollu *"ey Oğlum"* derseniz, üzerinize günah yoktur. Ancak bunu kasıtlı olarak dediğiniz de vardır demektir.

Cer makamındaki « ما » ilk « ما »'ya atıftır. Genel olarak kasıt dışındaki hata için affın kastedilmesi caizdir. Daha sonra evlatlık edinmenin, hatalı ve kasıtlı olmasını bunun geneli içine aldı. Evlatlık edinme varsa ve evlatlık edinilen kişinin nesebi bilinmiyorsa, yaşı da evlatlık edinenden küçükse nesebi ondan sabit olur. Eğer onun kölesiyse azad olur. Ama eğer evlatlık edinilen edinenden büyükse nesep sabit olmaz. Ama köleyse Ebu Hanife'ye göre azad olur. Nesebi belli olanın ise, nesebi evlatlık edinmekle sabit olmaz. Ama eğer köle ise azad olur.

"Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir." Sizi hatanızdan dolayı cezalandırmaz ve kasıtlı olanların da tevbesini kabul eder.

6. – 8. ÂYETLER

اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهُ اُمَّهَاتُهُمْ ط وَاُولُو
الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُهَاجِرِينَ اِلَّا اَنْ تَفْعَلُوا اِلٰى اَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا ط كَانَ ذٰلِكَ
فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ
وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَاِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ
وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٧﴾ لِيَسْئَلَ الصَّادِقِينَ عَنْ
صِدْقِهِمْ ج وَاَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿٨﴾

Meâli

6. Peygamber, mü'minlere kendi canlarından üstündür. Hanımları, onların analarıdır. Akraba olanlar, Allah'ın kitabına göre *(mirasçılık bakımından)* birbirlerine muhacirlerden ve ensardan daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza uygun bir vasiyyet yapmanız müstesnadır. Bunlar kitapta yazılı bulunmaktadır.

7. Hani biz peygamberlerden söz almıştık, senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan *(evet)* biz onlardan pek sağlam bir söz aldık.

8. *(Allah)* bu sözü, doğrulayıcılara, sadâkâtlerinden sormak için aldı. Kafirler için de çok acıklı bir azap hazırladı.

Tefsiri

6 – Peygamber, mü'minlere kendi canlarından üstündür. Eşleri, onların analarıdır. Akraba olanlar, Allah'ın kitabına göre (mirasçılık bakımından) **birbirlerine muhacirlerden ve ensardan daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza uygun bir vasiyyet yapmanız müstesnadır. Bunlar kitapta yazılı bulunmaktadır.**

Peygamber, mü'minlere kendi canlarından üstündür. Yani din ve dünyaya ait her hususta, onlara karşı en çok hak sahibi odur. Onlar üzerinde, onun hükmü kendi nefislerinin hükmünden daha çok geçerlidir. Dolayısıyla onlara düşen nefislerini onun için kullanmaları ve onun için feda etmeleridir. Ya da o, onlara karşı daha merhametli, daha lütufkar ve daha faydalıdır, demektir. Nitekim ayet-i kerime de:

﴿ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴾

"O, mü'minlere karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir." [2] buyurulmaktadır.

İbni Mesud'un kıraatında da *"Peygamber, mü'minlere babaları olarak kendi nefislerinden daha üstündür."* şeklindedir. Mücahit şöyle demiştir:

"Her peygamber ümmetinin babasıdır. Mü'minler, bu sebepten kardeş olmuşlardır. Çünkü Nebi (sav) onların dindeki babasıdır."

"Eşleri, onların analarıdır." Yani, nikahlarının yasaklığı ve onlara karşı hürmetin gerekliliği hususunda eşleri, onların analarıdır. Bunun dışında onlar, miras ve benzeri hususlarda diğer yabancı kadınlar gibidir. Bu sebepten de yasak onların kızlarına geçmemiştir.

"Allah'ın kitabına göre." Yani, Allah'ın (cc) hükmüne ve kazasına, ya da levhi mahfuza göre Allah'ın (cc) farz kıldığı şeye göre, miras alma hususunda, akraba olanlar, birbirlerine mü'min muhacirlerden daha yakındırlar. İslamın başlangıcında Müslümanlar, birbirlerine, dindeki velayetlerinden dolayı mirasçı oluyorlardı. Akrabalıkla değil. Daha sonra bu neshedildi ve mirasçılık akrabalık hakkı olarak tanındı.

---

[2] Tevbe, 128.

"Mü'minlerden ve muhacirlerden..." sözü, *"akraba olanlar"* sözü için açıklama olması caizdir. Yani bunlardan olan akrabalar, diğer yabancılara göre birbirlerine mirasçı olmaya daha layıktırlar, demektir. Ya da bu söz sonun başlangıcı içindir. Yani miras hususunda, akrabalar, birbirlerine akrabalık hakkı dolayısıyla mü'minlerden daha yakındır. Miras hususunda, akrabalık hakkı, ensarın dindeki velayet hakkından ve muhacirlerin de hicret hakkından daha üstündür, demektir.

"Ancak dostlarınıza uygun bir vasiyet yapmanız müstesnadır." İstisna, cinsin zıddındandır. Yani, ancak sizin dostlarınıza yaptığınız belirli güzel işiniz caizdir. O da bu kişilerden sevdiklerinize herhangi birşeyi vasiyet etmenizdir. Ki o zaman bu, vasiyet olur, miras değil.

« تَفْعَلُوا » fiili « اِلٰى » ile müteaddi kılınmıştır. Çünkü o yapmak, kuvvetlendirmek manasınadır. *"Dostlarınıza"*dan maksat, dindeki velayet dolayısıyla mü'minler ve muhacirlerdir.

"Bunlar kitapta yazılıdır." Yani, akrabanın birbirine mirasçı olması, levh-i mahfuzda yazılıdır, demektir.

7 – Hani biz peygamberlerden söz almıştık, senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan (evet) **biz onlardan pek sağlam bir söz aldık.**

Peygamberlerden, risaletin tebliği ve dosdoğru dine çağırma hususunda söz aldığımızı hatırla. Hususen senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan, Resulullah, Nuh ve ondan sonraki peygamberlerden önce zikredildi. Çünkü bu atıf zinciri, onların faziletlerini açıklamak içindir. Çünkü onlar, Ulu'l-Azm peygamberlerdir ve onlar, şeriat sahipleridir. Muhammed (sav) onların en üstünü olduğundan onlardan önce zikredildi. Böyle olmasaydı, zamanı önce olan önce zikredilirdi.

"Onlardan pek sağlam bir söz aldık." "Pek sağlam" sıfatını ilave için *"söz"* kelimesini tekrarladı.

8 – (Allah) **bu sözü, doğrulayıcı, sadâkâtlerinden sormak için aldı. Kafirler için de çok acıklı bir azap hazırladı.**

Bunu, peygamberlere, kavimlerine dedikleri şeyler hakkında sormak için yaptı, ya da peygamberleri tasdik edenlere tasdikleri hakkında sormak için yaptı, demektir. Çünkü kim doğru söyleyen birine *"doğru*

söyledin" derse, o sözünde doğru biri olur. Ya da peygamberlere, ümmetlerinin, kendilerine nasıl cevap verdiğini sormak için yaptı, demektir. Nitekim ayet-i kerime de:

﴿ يَوْمَ يَجْمَعُ اللهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ ﴾

"Allah, peygamberleri topladığı gün,** (onlara) **'ne cevap aldınız' der." [3]

"Peygamberleri inkar edenler için elim bir azap hazırladı." Bu *"aldık"* sözü üzerine atıftır. Çünkü mana, şüphesiz ki Allah (cc), inananları mükafatlandırmak için, peygamberlere dinine daveti yinelemiştir. Bu kafirler içinde acıklı bir azab hazırlamıştır, şeklindedir. Ya da *"doğrulayıcılara sormak için"* sözünün delâlet ettiği şey üzerine atıftır. Sanki *"mü'minlere mükafat verdi. Kafirler için de acıklı bir azabı hazırladı"* denilmiştir.

❁ ❁ ❁

[3] Maide, 109.

9. – 10. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَٓاءَتْكُمْ
جُنُودٌ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾ اِذْ جَٓاؤُكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ اَسْفَلَ مِنْكُمْ
وَاِذْ زَاغَتِ الْاَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ
الظُّنُونَا ﴿١٠﴾

Meâli

9. Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani size ordular saldırmıştı da, biz onlara karşı bir rüzgar ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah da ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi.

10. Onlar hem yukarınızdan hem aşağı tarafınızdan *(vadinin üstünden ve alt yanından)* üzerinize geldikleri zaman, gözler yılmış, yürekler ağızlara gelmişti. Ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşünüyordunuz.

Tefsiri

9 – Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani size ordular saldırmıştı da, biz onlara karşı bir rüzgar ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah da ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi.

Allah'ın, size olan –Ahzab günü– *in'am ettiği şeyi hatırlayın."* Ahzab günü; *Hendek günü*dür. Uhud'dan bir sene sonra vuku bulmuştur. Hani size grup grup ordular saldırmıştı. Onlar; Kureyş, Gatafan, Kureyza ve Nadir oğullarıydı. Biz de onlara karşı Saba rüzgarını göndermiştik. Nebi (sav) şöyle buyurdular:

"Ben Saba rüzgarı ile yardım olundum. Ad, Debûr ile helak edildiler." [4]

"Ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik." Onlar, meleklerdir. Sayıları bindi. Üzerlerinde zırhlarla, soğuk bir gecede Allah (cc) tarafından gönderildiler. Onların yanına geldiler ve yüzlerine toprak saçtılar. Daha sonra meleklere emredildi de onların çadır kazıklarını söktüler, iplerini kopardılar, ateşlerini söndürdüler, kaplarını devirdiler. Atları birbirlerine karıştı. Kalplerine korku salındı ve melekler, karargahlarının herbir tarafında tekbir getirdiler. Sonunda onlar, savaşmaksızın hezimete uğradılar.

Resulullah (sav) onların (düşmanların) gelişini işittiğinde Selman-ı Farisi'nin işaretiyle, Medine önüne hendek kazdı. Daha sonra Müslümanlardan oluşan üç bin kişi ile çıktı ve hendek, düşmanla onun arasında kalacak şekilde karargahını kurdu. Çocukların ve kadınların yüksek binalara yerleştirilmesini emretti. Korku arttı.

Kureyş, çeşitli gruplardan, Beni Kinane'den ve Tihâme halkından oluşan on bin kişilik bir grupla gelmişti. Komutanları Ebu Süfyan'dı. Gatafan, bin kişi ve Necd halkından kendilerine tabi olanlarla gelmişti. Yahudilerden Kureyza ve Nadr oğulları da onlarla birlikteydi. İki grup üzerinden yaklaşık bir ay geçti. Allah, yardımını gönderinceye kadar, aralarında ok ve taş atmaktan başka hiçbir harb olmadı.

"Allah ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi." Yani, ey mü'minler! Sizin hendekle korunma ve peygamber (sav)'e yardımda sebat etme gibi işlerinizi görmekteydi.

Ebu Amr'a göre « تَعْمَلُونَ » kelimesi « ي » ile « يَعْمَلُونَ » şeklinde okunur. Yani, Allah'ın (cc) nurunu söndürmek için kafirlerin yaptığı azgınlıkları ve çalışmaları Allah (cc) görüyordu, demektir.

10 – Onlar hem yukarınızdan hem aşağı tarafınızdan (vadinin üstünden ve alt yanından) **üzerinize geldikleri zaman, gözler yılmış, yürekler ağızlara gelmişti ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşünüyordunuz.**

« إِذْ جَآؤُكُمْ » cümlesi « إِذْ جَآءَتْكُمْ » den bedeldir.

---

[4] Buhari, 4105; Müslim, 900; Müsned, 1/228.

"Yukarınızdan" Yani, doğu tarafındaki, vadinin üstünden Gatafan oğulları, *"aşağı tarafınızdan"* yani batı tarafındaki, vadinin aşağısından Kureyş, üzerinize yürüdüğünde *"gözler yılmış."* Yani, yerinden kaymış ve şaşkınlıktan bakışlar donakalmıştı. Ya da herşeyden uzaklaşmış. Korkunun şiddetinden düşmandan başka hiçbir şeye bakmamıştı, demektir. *"Yürekler hançerelere* (ağızlara) *gelmişti..."*

Hançere; gırtlağın başıdır. O da boğazın sonudur. Boğaz da yiyecek ve içeceğin giriş yeridir..Dediler ki:

"Korkunun ya da gazabın şiddetinden akciğer şiştiğinde genişler. Kalp de onun şişmesiyle hançerenin başına kadar yükselir." Denildi ki:

"Gerçekte kalp hançereye kadar ulaşmasa da, bu kalplerin çarpıntısı hususunda verilmiş bir misaldir."

Rivayete göre Müslümanlar, Resulullah (sav)'e:

– *Okuyabileceğimiz bir şey var mı? Zira kalpler hançerelere vardı*, demişlerdi de Resulullah (sav) şöyle buyurdu:

– *"Evet, şöyle deyiniz. Allah'ım! Gediklerimizi kapat. Korkumuzu da teskin et."*

"Allah hakkında türlü türlü şeyler düşünüyordunuz." Hitap iman edenleredir. Onlardan, kiminin kalbi ve ayakları sabit, kiminin de kalbi zayıftı. Onlar da (zayıf olanlar) dinin kıyısında kenarında gezenlerle münafıklardır. Birinciler, Allah'ın (cc) kendilerini imtihan edeceğini bildiler de günaha düşmekten ve sorumluluğa karşı güç yetirememekten korktular. İkinciler ise, kendilerinden hikaye olunanları düşündüler.

Ebu Amr ve Hamza « الظُّنُونَا »'yı duruş halinde de geçiş halinde de « الظُّنُونْ » şeklinde « ا »'siz olarak okudular. Kıyas da budur. Medine ekolü, Şam ekolü ve Ebu Bekir geçişi duruş şeklinde okudular. Mekke ekolü, Alî ve Hafs ise duruş halinde « ا »'le okudular. Bunun benzeri « الرَّسُولَا » ve « السَّبِيلَا » kelimeleridir. Kafiye için ziyade kılındıkları gibi, duruşta da ziyade kılınmışlardır.

« اَقِلّي اللَّوْمَ عَاذِلَ وَالْعِتَابَا » – *"Ey kınayıcı levmi ve kınamayı azalt."* sözünde olduğu gibi. Bunların hepsi ana nüshada « ا »'ledir.

11. – 13. ÂYETLER

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالاً شَدِيدًا ﴿١١﴾ وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللهُ وَرَسُولُهُ إِلاَّ غُرُورًا ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَتْ طَآئِفَةٌ مِنْهُمْ يَآ أَهْلَ يَثْرِبَ لاَ مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلاَّ فِرَارًا ﴿١٣﴾

Meâli

11. İşte orada iman sahipleri imtihandan geçirildi ve şiddetli bir sarsıntıyla sarsıldılar.

12. Ve o zaman, münafıklar ile kalplerinde hastalık *(iman za'fiyeti)* bulunanlar, "Allah ve Resulu, meğer bize sadece boş vaadlerde bulunmuşlar" diyorlardı.

13. Onlardan bir gurupda demişti ki: "Ey Yesribli'ler! *(Medineliler)*! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün! İçlerinden bir kısmı ise "gerçekten evlerimiz emiyette değil" diyerek Peygamberden izin istiyordu. Oysa evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı.

Tefsiri

11 – İşte orada iman sahipleri imtihandan geçirildi ve şiddetli bir sarsıntıyla sarsıldılar.

İman sahipleri sabırlarıyla imtihana çekilmişler ve korkuyla son derece sarsılmışlardı.

12 - Ve o zaman, münafıklar ile kalplerinde hastalık (iman za'fiyeti) **bulunanlar, "Allah ve Resulu, meğer bize sadece boş vaadlerde bulunmuşlar" diyorlardı.**

« وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ », İlki üzerine atıftır. « وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ » cümlesi için *"o, « و » ile münafıkların sıfatıdır"* denilmiştir.

إِلَى الْمَلِكِ الْقَوْمِ وَابْنِ الْهُمَامِ وَلَيْثِ الْكَتِيبَةِ فِي الْمُزْدَحَمِ

Cömert ve cesur kişinin oğlu,

Savaş anında süvarilerin aslanı yiğit sultana...

sözünde olduğu gibi. Denildi ki:

"Onlar, din hususunda basireti olmayanlardır. Münafıklar, bir takım şüpheler sokmak suretiyle onları saptırmak istiyorlardı."

"Allah ve Resulu, meğer bize sadece boş vaadlerde bulunmuşlar..." Rivayete göre Mu'attib b. Kuşeyr, grup grup onları gördüğünde:

"Muhammed bize İran'ın ve Bizans'ın fethini vaad ediyor. Halbuki bizim içimize bile korkudan ortaya çıkamıyor. Bu ancak boş bir vaaddir." demişti.

13 - Onlardan bir gurupda demişti ki: "Ey Yesribli'ler! (Medineliler)**! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün! İçlerinden bir kısmı ise, "gerçekten evlerimiz emiyette değil" diyerek Peygamberden izin istiyordu. Oysa evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı.**

"Onlardan" maksat münafıklardır. Onlar: Abdullah b. Ubey ve arkadaşlarıydı. Yesrib halkı, Medine halkıdır. « مُقَامَ » Hafs'a göre « م »'in ötresiyledir. Yani, sizin için burası ne karar kılma yeri ne'de oturacağınız ya da ikamet edeceğiniz bir yer var," demektir.

"Dönün" yani imandan küfre dönün. Ya da Resulullah'ın (as) askeri olmaktan çıkın Medine'ye dönün demektir.

"İçlerinden bir kısmı...." Yani Harise oğulları.

« عَوْرَةٌ » – *Avret; "açıklık, gediği açığı olan yer"*, demektir. Bu « ذَاتَ الْعَوْرَةِ » – İbni Mesud'un kıraatidir. Bir yerde gedik görüldüğünde, oradan gelebilecek düşman ya da hırsızdan korkuluyorsa « عَوِرَ الْمَكَانُ عَوْرًا» – *"Mekan öylesine açık ki"* denir.

« عَوْرَةٌ » kelimesinin « عَوِرَةٌ » kelimesininin hafifletilmiş şekli olması caizdir. Evlerinin, düşmanın ve hırsızın hedefi olduğunu, çünkü onların korunmasız olduğunu söyleyerek özür beyan ettiler. Onları korumak ve daha sonra geri dönmek için Resululah'dan (sav) izin istediler. Fakat Allah (cc), onların, bundan korkmadıklarını ancak onların, savaştan kaçmak istediklerini beyan ederek onları yalanladı.

❁ ❁ ❁

14. – 17. ÂYETLER

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ اَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَاٰتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَٓا اِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْاَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللّٰهِ مَسْؤُلًا ﴿١٥﴾ قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَا تُمَتَّعُونَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذ۪ي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُٓوءًا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَص۪يرًا ﴿١٧﴾

Meâli

14. Eğer *(Medine)*'nin her yanından üzerlerine saldırılsaydı da o zaman fitne çıkarmaları istenseydi, şüphesiz hemen fitnecilere katılırlar ve *(evlerini düşünmez)* vakit kaybetmezlerdi.

15. Andolsun ki daha önce onlar, sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz mesuliyeti gerektirir.

16. *(Resulüm!)* de ki: "Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmanın size asla faydası olmaz. *(Eceliniz gelmemiş ise)* o taktirde de, yaşatılacağınız sure çok değildir."

17. De ki: "Allah size bir kötülük dilerse, ona karşı sizi kim korur, ya da size rahmet dilerse *(size kim zarar verebilir?)* Onlar, kendilerine Allah'tan başka ne bir dost bulurlar ne de bir yardımcı.

Tefsiri

14 – Eğer (Medine)**'nin her yanından üzerlerine saldırılsaydı da o zaman savaşmaları istenseydi, şüphesiz hemen savaşa katılırlar ve evlerinde pek eğlenmezlerdi.**

Eğer Medine'ye ya da *"falanın evine girdim"* sözünde olduğu gibi evlerine her yandan girilseydi, yani, eğer kendilerinden korkarak kaçtıkları bu bölük bölük ordular, onların şehrine ya da evlerine her yandan girseydi, onların halkı ve çocukları üzerine saldırırlar, onları, yağmalar, köle haline getirirlerdi. Sonra bu korku anında onlardan, dinden çıkmaları, küfre dönmeleri ve müminlere karşı savaşmaları istenseydi, elbette bunu yaparlardı.

Hicazi'ye göre « لَأْتَوْهَا», medsiz « لَأَتَوْهَا» şeklindedir. Yani *"ona gelirler ve onu yaparlardı"*, demektir. Buna icabette pek ağır davranmazlardı. Yani istek ve ona verilen cevap bir anda, beklemeksizin olurdu, demektir. Ya da dinlerinden döndükten sonra Medine'de çok az kalırdı. Çünkü Allah (cc), onları helâk ederdi, demektir. Mana:

"Onlar Resulullah (sav)'in ve Müslümanların zaferinden ve kendilerine ürküntü ve korku veren bölük, bölük orduların dizilişinden kaçmak için evlerinin açık olduğunu ileri sürüyorlar. Eğer bu ordular oldukları gibi onların arazilerini ve evlerini bassalardı, onlara küfrü arzetselerdi ve (bu arada) onlara, 'Müslümanlara karşı olun" denilseydi, elbette ona koşarlar ve hiçbir şeyi bahane etmezlerdi. Bu, ancak onların İslama karşı nefretinden ve küfre karşı sevgilerinden kaynaklanmaktadır."

15 – Andolsun ki daha önce onlar, sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz mesuliyeti gerektirir.

Hendek harbinden önce ya da bölük, bölük orduları görmelerinden önce Hariseoğulları hezimete uğramış oldukları halde sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a (cc) söz vermişlerdi. Allah'a (cc) verilen sözün yerine getirilmesi istenir.

16 – (Resulüm!) **de ki: "Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmanın size asla faydası olmaz.** (Eceliniz gelmemiş ise) **o takdirde de, yaşatılacağınız sure çok değildir."**

Yani, eğer eceliniz gelmişse kaçış size fayda vermeyecektir. Ve eğer gelmemişse de kaçmışsanız, o taktirde de dünyada çok az yaşatılacaksınız, demektir. bu da ömrünüz müddetincedir. O da çok azdır. Rivayete göre Mervanilerden biri, meyilli bir duvarın yanından geçiyordu da acele etti. Bunun üzerine ona, bu ayet okundu, o da:

"İşte ben bu azı istiyorum." diye cevap verdi.

17 - De ki: "Allah size bir kötülük dilerse, ona karşı sizi kim korur, ya da size rahmet dilerse (size kim zarar verebilir?) **Onlar, kendilerine Allah'tan başka ne bir dost bulurlar ne de bir yardımcı.**

Eğer Allah (cc), öldürülmenizi ya da daha başka kötülüklere maruz kalmanızı dilerse, O'nun üzerinize indirmeyi dilediği bu şeyden sizi kim koruyabilir? Ya da size rahmet dilerse, yani afiyet ve selâmet içerisinde uzun bir ömür yaşamanızı dilerse, demektir. Yani, eğer Allah (cc), size rahmet etmek isterse, onu, size merhamet etmekten kim menedebilir, demektir. Çünkü ismet kelimesinde menetme manası vardır.

❁ ❁ ❁

18. – 19. ÂYETLER

قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَٓائِلِينَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَاۚ وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ اِلَّا قَلِيلًاۙ ﴿١٨﴾ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْۚ فَاِذَا جَٓاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذ۪ي يُغْشٰى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِۚ فَاِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِۜ أُو۬لٰٓئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللّٰهُ أَعْمَالَهُمْۜ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَس۪يرًا ﴿١٩﴾

Meâli

18. Allah, içinizden *(savaştan)* alıkoyanları ve yârânına "bize katılın" diyenleri gerçekten biliyor. Zaten bunların sadece pek azı savaşa gelir.

19. *(Gelseler de)* size karşı pek hasistirler. Hele korku gelip çattı mı, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş gibi dönerek sana baktıklarını görürsün. Korku gidince de mala düşkünlük göstererek sizi sivri dilleri ile incitirler. Onlar *(gerçekten)* iman etmiş değillerdir. Bunun için Allah, onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Bu, Allah'a göre kolaydır.

Tefsiri

18 – Allah, içinizden (savaştan) **alıkoyanları ve yârânına "bize katılın" diyenleri gerçekten biliyor. Zaten bunların sadece pek azı savaşa gelir.**

Resulullah (sav)'ın zaferinden menedenleri biliyor, kelimesinin manası, münafık oldukları halde menedenleri biliyor, demektir. Zahirde kardeşleri olan Müslümanlara *"Bize katılın"* yani bizimle birlikte olun, Muhammed'i (sav) terkedin, demektir.

Bu « هَلُمَّ » kelimesi Hicaz halkının dilidir. Onlar, bunda (tekil ve çoğulu aynı şekilde ifade ederler. Temim kabilesi ise « هَلُمَّ يَا رَجُلُ » – *"Ey adam gel, katıl"* ve « هَلُمُّوا يَا رِجَالُ » – *"ey adamlar gelin, katılın"* şeklinde derler. Bu, kendisiyle *"getir, yaklaştır"* gibi müteaddi bir fiilin ifade edildiği kelimedir.

"Zaten bunların sadece pek azı savaşa gelir." Yani onlar, gösteriş için gelirler. Ve orda hazır olanlar kendilerini görecek kadar bir miktar beklerler. Sonra da çeker giderler.

19 – (Gelseler de) size karşı pek hasistirler. Hele korku gelip çattı mı, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş gibi dönerek sana baktıklarını görürsün. Korku gidince de mala düşkünlük göstererek sizi sivri dilleri ile incitirler. Onlar (gerçekten) iman etmiş değillerdir. Bunun için Allah, onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Bu, Allah'a göre kolaydır.

« أَشِحَّةً » kelimesi « شَحِيحٌ » kelimesinin çoğuludur. *Cimri, hasis* demektir. « يَأْتُونَ »'deki zamirden hal olmak üzere mansup kılınmıştır. Yani, harbe, zafer ve ganimet hususunda size karşı cimri oldukları halde gelirler, demektir.

Düşman tarafından ya da Nebi (as) tarafından herhangi bir korku gelip çattı mı, onların bu durumda, ölüm sarhoşluğunun galebe çalışından dolayı, sakınarak, korkarak ve sana sığınarak, sekeratü'l-mevt konumundaki hastanın baktığı gibi, gözleri sağa sola döndüğü halde sana baktıklarını görürsün. Bu korku gidip emniyet geldiğinde ve ganimetler toplandığında ise sizi sivri dilleri ile incitirler. Yani size karşı sert konuşmalar yaparlar. Ve size sözle eziyet verirler.

« خَطِيبٌ مِسْلَقٌ »; *"fasih konuşan adam"*dır « رَجُلٌ مِسْلَاقٌ » ise, *"sözünde mübalağa yapan"*dır. Yani onlar, mal ve ganimete düşkünlük göstererek: *"Payımızı artırın. Çünkü biz, sizinle birlikte idik, sizinle birlikte savaştık. Düşmanınızı bizimle birlikte yendiniz."* derler.

« أَشِحَّةً » kelimesi « سَلَقُوكُمْ »'un failinden haldir. Onlar, hakikatte iman etmediler. Bilakis dilleriyle iman ettiklerini telaffuz ettiler. Bunun için Allah (cc), açıktan açığa yaptıkları amelleri, gizledikleri küfürle boşa çıkarmıştır. Onların amellerinin boşa çıkarılması Allah'a (cc) göre kolaydır.

20. – 22. ÂYETLER

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ
أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْئَلُونَ عَنْ أَنْبَآئِكُمْ وَلَوْ كَانُوا
فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ
أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ
كَثِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَأَ الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هٰذَا مَا وَعَدَنَا
اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا
وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾

Meâli

20. Bunlar, düşman birliklerinin bozulup gitmedikleri evhamı içindedirler. Müttefikler ordusu yine gelecek olsa, isterler ki, çölde göçebe Araplar içinde bulunsunlar da, sizin haberlerinizi *(uzaktan)* sorsunlar. Zaten içinizde bulunsalarda pek az savaşırlardı.

21. Andolsun ki, Resulullah'ta sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için en mükemmel bir örnek vardır.

22. Mü'minler ise, düşman birliklerini gördüklerinde "İşte Allah ve Rasulü'nün bize vaad ettiği! Allah ve Resulu doğru söylemiştir" dediler. Bu *(orduların gelişi)* ancak onların imanlarını ve Allah'a bağlılıklarını arttırdı.

Tefsiri

20 – Bunlar, düşman birliklerinin bozulup gitmedikleri evhamı içindedirler. Müttefikler ordusu yine gelecek olsa, isterler ki, çölde göçebe Araplar içinde bulunsunlar da, sizin haberlerinizi (uzaktan) **sorsunlar. Zaten içinizde bulunsalarda pek az savaşırlardı.**

Yani onlar, müttefikler ordusunun hezimete uğramadığını ve çekip gittiği halde çekip gitmediğini zannediyorlar. Müttefikler ordusu, ikinci kez gelecek olsa, isterler ki, çöldeki bedeviler içinde bulunsunlar.

« الْبَادُونَ » kavli « بَادِى » – *"çölde ikamet eden"* kelimesinin çoğuludur. Yani, münafıklar korkularından dolayı Medine'den çöle çıkmayı, kendilerini emniyete almak için bedeviler arasında kalmayı ve savaş korkusundan uzaklaşmayı isterler. Kendilerinden olup da Medine tarafından gelen herkese, sizin haberlerinizi ve sizin başınızdan geçenleri sormayı isterler. Zaten (bu ikinci kez) içinizde bulunsalardı dahi Medine'ye dönmeyecekler ve riya, gösteriş için olduğu halde çok az savaşacaklardı.

21 – Andolsun ki, Resulullah'ta sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar, Allah'ı çok zikredenler için en mükemmel bir örnek vardır.

Asım'a göre « أُسْوَةٌ » kelimesi her yerde ötre iledir. Manası ise asıl, örnek, demektir. *"örnek alınan, kendisine uyulan"* demektir. « فِى الْبَيْضَةِ عِشْرُونَ مَنًّا حَدِيدًا » dediğin gibi. Yani, onun kendisi bu kadar demirden oluşuyor, demektir. Ya da onda uyulmaya değer bir haslet vardır, demektir. O da bizzat savaşmasıdır.

"Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar için" yani Allah'tan (cc) ve ahiret gününden korkanlar için, ya da Allah'ın (cc) sevabını ve ahiret gününün nimetlerini umanlar için, demektir.

« لِمَنْ » kelimesinin « لَكُمْ »'den bedel olduğu söylenmiştir. Ancak bunda zayıflık vardır. Çünkü muhatap zamirinden bedel olmaz. Yani, Allah'ı (cc) ve ahiret gününü umanlar için olan güzel bir örnek vardır, demektir.

"Allah'ı çokça zikredenler için.." Yani korkuda, ümidde, darlıkda ve rahatlıkta Allah'ı (cc) çokca zikredenler için, demektir.

22 – Mü'minler ise, düşman birliklerini gördüklerinde "İşte Allah ve Rasulü'nün bize vaad ettiği! Allah ve Resulu doğru söylemiştir" dediler. Bu (orduların gelişi) **ancak onların imanlarını ve Allah'a bağlılıklarını arttırdı.**

Allah'ın (cc) onlara vadi kendisinden imdat ve yardım isteyinceye kadar sarılacaklarıdır. Nitekim ayet-i kerime de:

﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ﴾

"Yoksa siz, sizden önce gelip geçmiş kavimlerin başlarına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?" [5]

"İşte Allah ve Rasülü'nün bize vaadettiği Allah ve Resulü doğru söylemiştir." dediler. Bildiler ki, galibiyet ve zafer, kendileri lehine vacib olmuştur.

İbni Abbas (ra) dan yapılan rivayete göre Nebi (sav) ashabına:

"Müttefik orduları sonunda üzerinize yürüyecektir." buyurmuştur.

Mü'minler, müşrik ordusunun vadedilen gündeki gelişini gördüklerinde bu sözü söylediler. Bu, önemli bir hususa ve imtihana işarettir. Müttefik ordularının toplanıp üzerlerine gelmesi, ancak onların, Allah'a (cc) ve O'nun va'dine olan imanlarını, ayrıca O'nun kaza ve kaderine olan teslimiyetlerini artırmıştır.

❀ ❀ ❀

[5] Bakara, 214.

23. – 24. ÂYETLER

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٤﴾

Meâli

23. Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler vardır ki İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir. Kimi de *(şehitliği)* beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde *(sözlerini)* değiştirmemişlerdir.

24. Çünkü Allah sadakat gösterenleri sadakatları sebebiyle mükafatlandıracak, münafıklara -dilerse- azab edecek, yahut da *(tevbe ederlerse)* tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

Tefsiri

23 – Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler vardır. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir. Kimi de (şehitliği) **beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde** (sözlerini) **değiştirmediler.**

« ما »'dan önceki harfi cer « صَدَّقَنِى سِنَّ بَكْرِهِ » darbı meselinde olduğu gibi hazfedilmiştir. Yani bu « صَدَّقَنِى فِى سِنِّ بَكْرِهِ » – *"Bana genç yaşında inandı"* şeklindedir. **Bu harfi cerin atılması ve fiilin mefulune bitiştirilmesiyle meydana gelmiştir.**

Sahabeden bazıları, Resulullah (sav) ile birlikte savaşa katıldıklarında sebat edeceklerine ve şehid oluncaya kadar savaşacaklarına dair söz verdiler. Onlar, Osman b. Afvan, Talha, Sad b. Zeyd, Hamza, Musa'ab b. Umeyr ve diğerleriydi (rhm).

"Onlardan kimi sözünü yerine getirmiştir." Yani Hamza ve Mus'ab gibileri (rhm) şehid olarak ölmüşlerdir.

« قَضَاءُ النَّحْبِ » – *"Sözün yerine getirilmesi"* ölümle ilgili bir ifade oldu. Çünkü her canlı sonradan olanlardandır. Ölmesi gerekir. Sanki bu onun boynunda gerekli bir nezirdir. Öldüğünde ise sözünü yani nezrini yerine getirmiş olur. *"Kimi de beklemektedir."* Yani, Osman ve Talha gibileri (rhm) de şehadet üzere ölümü beklemektedirler. Onlar verdikleri sözü ne tamamen ne de kısmen değiştirmemişlerdir. Ne şehadet şerbetini içen ne de bekleyen. Bunda, ayet-i kerimede de geçtiği üzere verdikleri sözü değiştiren nifak sahiplerine ve kalbi hastalara tariz vardır:

"Daha önce Allah'a arkalarını dönüp kaçmayacaklarına dair söz vermişlerdir."

24 – Çünkü Allah sadakat gösterenleri sadakatları sebebiyle mükâfatlandıracak, münafıklara -dilerse- azab edecek yahut da (tevbe ederlerse) **tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

"Sadakatları sebebiyle" yani, verdikleri sözü yerine getirmeleri sebebiyle, demektir. Tevbe etmedikleri takdirde, münafıklara azap edecek, tevbe ettikleri takdirde ise onların tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz ki Allah (cc), tevbeleri kabul etmek suretiyle çok çok bağışlayandır, Günahları bağışlamak suretiyle de merhamet edendir.

Münafıkları, sanki kötü akıbeti kasteden ve sözlerini değiştirmek suretiyle onu isteyen kişiler olarak niteledi. Sadakat gösterenlerin, vefa göstermek suretiyle doğru bir akibeti kastettikleri gibi. Çünkü her iki gurup, mükafat ve ceza veya onun kendi akıbetine doğru gidiyor. Sanki her ikisi de, akibetinin talebinde ve onun tahsilindeki çalışmada eşit seviyededir.

25. – 27. ÂYETLER

وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا ۚ وَكَفَى اللّٰهُ
الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾ وَأَنْزَلَ الَّذِينَ
ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ
الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾ وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ
وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطَؤُهَا ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٧﴾

Meâli

25. Allah, o inkar edenleri hiçbirşey elde etmeden öfkeleriyle geri çevirdi. Allah*(ın yardımı)* savaşta mü'minlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir.

26. Allah, ehli kitaptan, onlara *(müşrik ordularına)* yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplerine korku düşürdü. Bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.

27. Allah, onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve daha önce ayak basmadığınız topraklara sizi mirasçı yaptı. Allah'ın herşeye gücü yeter.

Tefsiri

25 – Allah, o inkar edenleri hiçbirşey elde etmeden öfkeleriyle geri çevirdi. Allah(ın yardımı**) savaşta mü'minlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir.**

"İnkar edenler" yani, *"müttefik ordularını"* demektir.

« بِغَيْظِهِمْ » haldir. Yani öfkeli oldukları halde demektir.

﴿ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ ﴾ – *"yağ verir"* [6] ayetinde olduğu gibi.

« خَيْرًا », *zafer*dir. Yani *"Müslümanlara karşı zafer kazanamadılar"*, demektir. Onu, onların düşüncesine göre *"hayır"* olarak adlandırdı. « لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا » haldir. Yani, *"zafer kazanamadıkları halde"*, demektir. Allah (cc), savaşta rüzgar ve meleklerle mü'minlere yetti. Allah (cc) Kadir'dir, mutlak galiptir.

26 – Allah, ehli kitaptan, onlara (müşrik ordularına) **yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplerine korku düşürdü. Bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.**

Ehli kitaptan, müttefik ordularına yardım eden Kureyza oğullarını kalelerinden indirdi.

« الصِّيصِيَةُ » kendisiyle korunulan şeydir.

Rivayet olunduğuna göre Cebrail (as) müttefik ordularının hezimete uğradığı gecenin sabahında Resulullah (sav)'e geldi. Müslümanlar Medine'ye dönmüş, silahlarını çıkarmışlardı. Cebrail (as), atının sırtındaydı. Atının yüzünde ve eyerinde tozlar vardı. Nebi (as):

– *"Ey Cebrail bu* (hal) *nedir?"* diye sordu. Cebrail:

– *"Kureyşi takip ettiğimizden* (böyle oldu)." dedi, sonra da:

– *"Ey Allah'ın Resulu! Şüphesiz ki Allah, sana Kureyza üzerine yürümeni emrediyor. Ben onlara gidiyorum. Hakikaten Allah, onları düz bir taş üzerindeki küçük bir yumurta gibi zayıf kıldı. Onlar, sizin için ganimettir. İnsanlara haber ver. İşiten ve itaat edenler, ikindi namazını ancak Kureyza oğulları topraklarında kılsın."* dedi.

Onları yirmi beş gün muhasara ettiler. Resulullah (sav):

---

[6] Müminun, 20.

– *"Benim hükmetmem şartıyla iniyormusunuz?"* dedi. Bunu kabul etmediler.

– *"Sad b. Muaz'ın hükmetmesi üzere* (iniyor musunuz)?" dedi. Onu kabul ettiler. Sad (ra):

– *"Onlar hakkında savaşçılarının öldürülmesi, kadın ve çocuklarının da esir edilmesi üzerine hükmettim."* dedi. Nebi (sav) tekbir getirdi ve:

– *"Gerçekten sen, Allah'ın yedi kat gökler üstündeki hükmüyle hükmettin."* dedi. Sonra onlardan inmelerini istedi. Şehrin çarşısına hendek kazıldı. Onları oraya getirtti ve boyunlarını vurdurdu. Sekizyüz ila dokuzyüz kişiydiler. Denildi ki:

"Onlar altıyüz savaşçı, yediyüz esirdi."

« رُعْبُ » Şam kıraat imamları ve Ali'ye göre « ع »'ın ötresiyledir. « فَرِيقًا » kelimesi, « تَقْتُلُونَ » fiiliyle mansup kılınmıştır. Onlar, erkeklerdi.

"Bir kısmını da esir alıyordunuz." onlar da kadınlar ve çocuklardı.

27 – Allah, onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve daha önce ayak basmadığınız topraklara sizi mirasçı yaptı. Allah'ın herşeye gücü yeter.

"Mallarına..." yani, hayvanlarına, paralarına ve kullandıkları eşyalara sizi mirasçı yaptı. Rivayete göre Nebi (sav), onların akarını, muhacirlere tahsis etti. Ensara bir şey vermedi ve onlara:

"Sizler evlerinizdesiniz" buyurdu.

"Ayak basmadığınız topraklara" yani, savaş kastıyla basmadığınız topraklara, demektir. Onlar da Mekke, İran ve Bizans topraklarıdır. Yahut da Hayber toprağıdır, ya da kıyamete kadar fethedilecek bütün topraklardır.

● ● ●

28. – 30. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا النَّبِىُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا
وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَاِنْ
كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ
لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾ يَا نِسَٓاءَ النَّبِىِّ مَنْ يَأْتِ
مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ط وَكَانَ
ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

Meâli

28. Ey peygamber! Eşlerine söyle: “Eğer dünya dirliğini ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim.

29. Eğer Allah’ı, Rasülünü ve ahiret yurdunu diliyorşanız, bilin ki, Allah içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükafat hazırlamıştır.”

30. Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayasızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır. Bu, Allah’a göre kolaydır.

Tefsiri

28 – Ey peygamber! Eşlerine söyle: “Eğer dünya dirliğini ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim.

"Dünya dirliğini ve süsünü istiyorsanız..." yani, dünya saadetini ve mal çokluğunu istiyorsanız, demektir. « تَعَالَ » aslen üst makamdaki kişi tarafından aşağı makamdaki kişiye kullanılmaktaydı. Daha sonra bunun kullanışı arttı. Ve eşit seviyede her yerde kullanılmaya başlandı.

« تَعَالَيْنَ »'nin manası; *'arzunuzla ve iki işten birini seçerek gelin'*, demektir. Onların, ona karşı kendi başlarına ayaklanmalarını istemedi. *"Beni tehdit ederek ayağa kalktı."* sözünde olduğu gibi.

"Boşanma bedellerinizi vereyim." Yani size boşanma nafakasını vereyim demektir. Kendisiyle ilişkinin olmadığı, boşama işi kendisine bırakılmış kadın hariç her boşanan kadın için nafaka vermek müstehabtır. *"Sizi salıvereyim"* sizi boşayayım, demektir. Onlar dünyalıktan elbise ve nafaka artırımı istemişler ve değişmişlerdi. Bu durum Rasulullah (sav)'ı tasalandırmıştı. Derhal ayet indi. Rasulullah (sav), Aişe (rha)'dan başladı. O da Allah'ı, Rasulü'nü ve ahiret yurdunu seçti. Bu sebepten Resulullah (sav)'in yüzünde sevinç izleri görüldü. Daha sonra onların tümü, Allah'ı (cc), Resulü'nü ve ahiret yurdunu seçtiler.

Rivayete göre Rasulullah (sav), Aişe'ye (rha):

– *"Sana bir şey hatırlatayım. Ebeveyninle istişare edinceye kadar bu işte acele etmemen aleyhine olmaz."* demiş. Ve ona Kur'an'ı okumuştur. Aişe de:

– *Bu hususta ebeveynimle mi istişare yapacağım? Elbette ben Allah'ı, Rasulü'nü ve ahiret yurdunu istiyorum.* [7] demiştir.

Talak hususunda muhayyer bırakılmanın hükmü, koca karısına *"seç"* dediğinde, o da *"kendimi seçtim"* derse, kadın bir bain talakla boş olmuş olur. Kocasını seçerse hiçbirşey vaki olmaz.

Rivayete göre Ali (ra):

"Kocasını seçerse bir ric'i talak vaki olur. kendisini seçerse bir bain talak vaki olur." demiştir.

---

[7] Buhari, 4785. Müslim, 1475.

29 – Eğer Allah'ı, Rasulü'nü ve ahiret yurdunuz diliyorsanız, bilin ki, Allah içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükafat hazırlamıştır.

« مِنْ » teb'iz için değil, beyan içindir.

30 – Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hâyâsızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır. Bu, Allah'a göre kolaydır.

"Hâyâsızlık", *"çirkinlik ve kötülüğün son haddi"* demektir. *"açık"* yani hayasızlığı açık, demektir. « تَبَيَّنَ » – *"ortaya çıktı"* manasına olan « بَيَّنَ » fiilinden gelmektedir.

Mekkeliler ve Ebubekir'e göre « مُبَيَّنَةٍ » şeklinde « ى »'nın üstünüyledir. Denildi ki:

"O, onların, Resulullah (sav)'e, karşı isyanları ve itaatsizlikleridir."

Yine şöyle denildi:

"O zinadır. Ancak Allah, Rasülü'nü bundan korumuştur."

« يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ » Mekkî ve Şâmî'ye göre « يُضَعِّفْ لَهَا الْعَذَابَ » şeklindedir. Ebu Amr, Yezid ve Yakub'a göre « يُضَعَّفْ » şeklindedir.

"İki kat" yani, onların dışındaki kadınların azabının iki katı demektir. Çünkü diğer kadınlar tarafından işlenen çirkinlikler, onlar tarafından işlendiğinde daha da çirkin olur. günahın çirkinliğinin artması, faziletin ziyadeliğine bağlıdır. Kadınlardan hiçbiri, fazilette, Nebi (sav)'in hanımları gibi değildir. Bu sebepten isyankar alim için yapılan kötüleme, isyankar cahile göre daha şiddetlidir. Çünkü alim tarafından işlenen günah daha çirkindir. Bu sebepten hür kişilerin had cezası, kölelerin had cezasından daha ağırdır. Kafir de (bu sebepten) recmedilmez. Onlar üzerine azabın kat kat artırılması Allah'a (cc) göre kolaydır.

● ● ●

31. – 34. ÂYETLER

وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَٓا اَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَاَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾ يَا نِسَٓاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِنَ النِّسَٓاءِ اِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذٖى فٖى قَلْبِهٖ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فٖى بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْاُولٰى وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَاٰتٖينَ الزَّكٰوةَ وَاَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اِنَّمَا يُرٖيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهٖيرًا ﴿٣٣﴾ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلٰى فٖى بُيُوتِكُنَّ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ لَطٖيفًا خَبٖيرًا ﴿٣٤﴾

Meâli

31. Sizden kim, Allah'a ve Resülü'ne iman ile itaat eder ve yararlı iş yaparsa, ona, mükafatını iki kat veririz. Ayrıca biz ona bol bir rızık hazırlamışızdır.

32. Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer *(Allah'tan)* korkuyorsanız, sözü *(yabancı erkeklere karşı)* yumuşak söylemeyin ki kalbinde hastalık bulunan kimse kötü ümide kapılmasın. Güzel ve münasib sözler söyleyin.

33. Evlerinizde vakarınızla oturun. İlk cahiliyye *(devri kadınlarının açılıp saçılarak, zinetlerini göstererek)* yürüyüşü gibi yürümeyin. Namazı kılın, zekatı verin, Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ey ehli Beyt! Allah sizden sadece kiri (günahı) gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.

34. Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah, herşeyin içyüzünü bilendir. Ve herşeyden haberi olandır.

Tefsiri

31 – Sizden kim, Allah'a ve Rasülü'ne iman ile itaat eder ve yararlı iş yaparsa, ona, mükâfatını iki kat veririz. Ayrıca biz ona bol bir rızık hazırlamışızdır.

« الْقُنُوتُ », taat, demektir. Hamza ve Ali'ye göre « يَعْمَلْ » ve « يُؤْتِهَا » şeklinde her iki fiil de « ى » iledir.

"iki kât..." Yani, başkasına verilen sevabın iki katı, demektir. *"Biz ona bol rızık hazırladık"* yani, kadri yüce cenneti hazırladık, demektir.

32 – Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah'tan) **korkuyorsanız, sözü** (yabancı erkeklere karşı) **yumuşak söylemeyin ki kalbinde hastalık bulunan kimse kötü ümide kapılmasın. Güzel ve münasib sözler söyleyin.**

"Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz." Yani siz, kadın topluluklarından herhangi biri gibi değilsiniz. Kadın milleti, gurup gurup incelense fazilette size eşit hiçbir gurup bulunmaz.

« أَحَدٌ » aslen « وَحَدٌ » manasınadır. O da « وَاحِدٌ » – *"bir"*dir. Daha sonra bu kelime, erkek ve dişi, tekil ve çoğul için eşit şekilde genel olumsuzluk manasına kullanıldı.

"Eğer korkuyorsanız..." yani sakınmayı istiyorsanız ya da eğer sakınan korunan kadınlar iseniz demektir. *"Sözü yumuşak söylemeyin..."* yani perde arkasından erkeklerle konuştuğunuzda sözünüzü töhmet altındaki kadınların sözü gibi edâlı bir şekilde yumuşak söylemeyin, demektir.

« فَيَطْمَعَ » nehyin cevabı olmak üzere mansuptur. *"Kalbinde hastalık bulunan kimse..."* Yani kalbinde şüphe ve fücur bulunan kimse demektir. *"Güzel söz söyleyin"* Yani, yumuşak olmamakla birlikte güzel söz söyleyin, demektir.

33 – Evlerinizde vakarınızla oturun. İlk cahiliyye (devri kadınlarının açılıp saçılarak, zinetlerini göstererek) **yürüyüşü gibi yürümeyin. Namazı kılın, zekatı verin, Allah'a ve Resülü'ne itaat edin. Ey ehli Beyt! Allah sizden sadece kiri** (günahı) **gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.**

« قَرْنَ » Hubeyre'nin dışındaki Medine'lilere ve Asım'a göredir. Aslı « اِقْرَرْنَ »'dir. Hafifletilmek için « ر » hazfedilmiş ve fetha kendisinden öncekine verilmişir. Ya da aslı « قَارَ — يَقَارُ » – *"toplandı"*dır. Diğerleri ise « قِرْنَ »'dir. « وَقَرَ — يَقِرُ — وَقَارًا »'den, veya « قَرَّ — يَقِرُّ »'den gelmektedir. « اِقْرِرْنَ »'nin iki « ر »'sından ilki tekrardan dolayı hazfedildi. Esresi de « ق » nakledildi.

« بُيُوتِكُنَّ » Basra ve Medine ekolü, ve Hafsa göre « ب »'nin ötresiyledir. *"İlk cahiliyye..."* yani eski cahiliyye demektir. Takdiri; *"İlk cahiliyyedeki kadınların, zinetlerini göstererek kırıta kırıta yürümeleri, gibi yürümeyin"* şeklindedir.

İlk cahiliyye; İbrahim (as)'ın doğduğu zamandır. Ya da Adem ile Nuh (asm) arasındaki zamandır. Ya da Davud ve Süleyman (asm)'ın zamanıdır. Son cahiliyye ise; İsa ve Muhammed (asm) arasındaki zamandır. Ya da ilk cahiliyye, İslam'dan önceki küfrün cahiliyyetidir. Son cahiliyye de İslam geldikten sonra işlenen fısku fücûrdür.

"Namazı kılın, zekatı verin, Allah'a ve Rasülü'ne itaat edin." üstünlüklerinden dolayı önce namazı ve zekatı emirle tahsis etti. Sonra da genel olarak bütün taatları zikretti. Çünkü kim o ikisine devam ederse, onlar, onu, diğerlerine götürür.

« أَهْلَ الْبَيْتِ » nida ya da medih olarak mansup kılınmıştır. Bunda, onun (as) hanımlarının onun ehli beytinden olduğuna delil vardır. « عَنْكُمْ »

dedi, çünkü « وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا » – *"sizi tertemiz yapmak istiyor"* sözünün de delâletiyle « اَهْلَ » – *"onun ehli"* kelimesiyle erkekler ve kadınlar kastedilmiştir.

"Allah (cc) sizi günah pisliğinden tertemiz yapmak istiyor."

Daha sonra Resulullah (sav)'in ev halkı, günahlara yaklaşmasın ve onlardan takva ile korunsun diye onları menettiğini, onlara emrettiğini ve onlara öğüt verdiğini beyan etti. Günahları pisliğe, takvayı da temizliğe benzetmek suretiyle istiare yaptı. Çünkü çirkin işleri işleyen kadınlarla evlenmek, bedenin, pisliklerle kirlenmesi gibi, kişiyi lekeler. Temiz kadınlarla evlilik ise, temiz elbise gibi temizdir. Bunda, akıl sahiplerini, kötülüklere karşı nefret ettirme, emirlerine karşı da teşvik vardır.

34 – Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah, herşeyin içyüzünü bilendir. Ve herşeyden haberi olandır.

"Allah'ın ayetlerini..." yani Kur'an'ı, *"hikmeti"* yani sünneti, ya da Kur'an'ın manalarının açıklamasını. Şüphesiz ki Allah (cc), eşyanın kapalılıklarını ve hakikatini bilendir. Yani O, sizi işlerinizi ve sözlerinizi bilir. O halde O'nun emrine ve nehyine muhalefet etmekten ve Rasülüne isyan etmekten sakının.

Nebi (sav)'in hanımları ile ilgili ayetler inince Müslümanların hanımları:

– *"Bizim hakkımızda hiçbirşey inmedi"* dediler. Bunun üzerine şu ayet indi.

❁ ❁ ❁

35. ÂYET

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللّٰهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

Meâli

35. Şüphesiz *(Allah'ın emrine uyan)* Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar *(niyet, söz ve hareketlerinde)* doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, hakkıyla Allah'tan korkan erkekler ve hakkıyla Allah'tan korkan kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve *(ırzlarını)* koruyan kadınlar, *(tesbih, tahmid, tehlil, tekbir, Kur'an tilaveti ve ilimle)* Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar, *(işte)* Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.

Tefsiri

35 – Şüphesiz (Allah'ın emrine uyan) **Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar** (niyet, söz ve hareketlerinde) **doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, hakkıyla Allah'tan korkan erkekler ve hakkıyla**

Allah'tan korkan kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) **koruyan kadınlar,** (tesbih, tahmid, tehlil, tekbir, Kur'an tilaveti ve ilimle) **Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar,** (işte) **Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.**

« الْمُسْلِمَ » – *"Müslim"*, boyun eğilen karşı konulmaz bir harpten sonra barışa girendir. Ya da; işini, Allah'a ısmarlayan, O'na tevekkül eden ve yüzünü O'na döndürendir. Mü'minler Allah'ı, Rasülü'nü ve tasdik edilmesi gerekli şeyleri tasdik edenlerdir.

« الْقَانِتِينَ »; taat edenlerdir.

« الصَّادِقِينَ »; niyet, söz ve amellerinde doğru olanlardır.

« الصَّابِرِينَ »; ibadetleri yerine getirme ve kötülüklerden kaçma hususunda sabredenlerdir.

« الْخَاشِعِينَ »; korkanlardır.

Tasadduk edenler; farz ve nafile olarak verenlerdir.

Oruç tutanlar; farz ve nafile olarak oruç tutanlardır. Denildi ki:

"Kim her hafta bir dirhem tasadduk ederse, o tasadduk edenlerdendir. Kim de her ay 'eyyamı bi'd'de (her ayın 13. 14. ve 15. günleri) *oruç tutarsa, o oruç tutanlardandır."*

Irzlarını koruyanlar ve Allah'ı çok çok zikredenler, O'nu tesbih, tahmid, tehlil, tekbir ve Kur'an tilavetiyle zikredenlerdir. İlimle meşgul olmak da zikirdendir. Mana; *"Irzlarını koruyan kadınlar"* ve *"Allah'ı zikreden kadınlar"* manalarını da içermektedir. Çünkü bunlar bir önceki lafızların delâletiyle hazfedilmiştir. Kadınların, erkekler üzerine atfedilmesiyle eşlerin, diğer eşler üzerine atfedilmesi arasında fark vardır. Çünkü birincisi, şu ayeti kerimenin bir benzeridir.

﴿ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا ﴾ – *"(Rabbi ona)* ***dullar ve bakire eşler*** *(verebilir.)"* [8]

Bu ikisi ayrı ayrı cinslerdir. Tek bir hükümle bir araya gelmişlerdir. Dolayısıyla da aralarında atfın kullanılması gerekmiştir. İkincisi ise sıfatın, sıfat üzerine çoğul harfiyle atfedilmesidir. Manası ise; *"bu taatları bir araya getiren erkekler ve kadınlar"* şeklindedir. Allah (cc), taatlarından dolayı onlara, bağışlanma ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.

Resulullah (sav) halası Umeyme'nin kızı Zeynep binti Cahş'ı (rha), azadlı kölesi Zeyd b. Harise'ye (ra) istedi o ve kardeşi Abdullah (rhm), bunu kabul etmediler. Bunun üzerine şu ayet indi.

❁ ❁ ❁

[8] Tahrim, 5.

36. – 37. ÂYETLER

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ
يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ
ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا ﴿٣٦﴾ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ
عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللّٰهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا
اللّٰهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ ۚ وَاللّٰهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ ۗ فَلَمَّا قَضَى
زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا ۗ وَكَانَ أَمْرُ
اللّٰهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾

Meâli

36. Allah ve Resulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.

37. *(Habibim)* Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine ikram edip *(hürriyete kavuşturduğun)* kimseye: "Eşini yanında tut. Allah'tan kork." diyordun. Halbuki Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Öyle asıl korkmaya layık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişkisini kesince biz onu sana nikahladık ki *(bundan böyle)* evlatlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestikleri *(onları boşadıkları)* zaman o kadınlarla evlenmek hususunda mü'minlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.

Tefsiri

36 – Allah ve Resulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.

İnanan erkek ve inanan kadın için, Allah (cc) ve Resulullah (sav), herhangi bir işe hüküm verdiğinde diledikleri gibi hareket etmeleri doğru olmaz. Bilakis onlara düşen, kendi görüşlerini onun görüşüne, kendi seçimlerini onun seçimine uydurmaktır.

Bunun üzerine ikisi:

"Razı olduk ey Allah'ın Resulu" dediler. Resulullah (sav), Zeyneb'i Zeyd'e (rhm) nikahladı. Onun adına mehrini kendisine verdi.

« لَهُمْ »'deki zamir, tekil kılınması gerektiği halde çoğul kılındı. Çünkü zikredilen *"erkek ve kadın"* olumsuzlukla geldiler. Bu sebeple de inanan bütün erkek ve kadını kapsadılar. Zamir de lafza değil manaya döndü.

« يَكُونَ » Kufe ehline göre « ى » iledir. « خِيَرَةُ » seçilen şeyi, demektir. bu, emrin vücup için olduğuna delâlet etmektedir.

"Kim de Allah ve Rasulü'ne karşı gelirse apaçık bir sapıklığa düşmüş olur."

Eğer isyan, reddetme ve kabulden imtina etme şeklinde olursa, bu sapıklık ve küfürdür. Ve eğer kabul etmekle ve vucubiyetine inanmakla birlikte yapmamak suretiyle yapılan bir isyansa, sapıklık, hata ve fısktan ibarettir.

37 – (Ey Muhammed!) **Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine ikram edip** (hürriyete kavuşturduğun) **kimseye: "Eşini yanında tut. Allahtan kork." diyordun. Halbuki Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Asıl korkmaya layık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişkisini kesince biz onu sana nikâhladık ki (bundan böyle) evlatlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestikleri** (onları boşadıkları) **zaman o kadınlarla evlenmek hususunda müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.**

Allah'ın (cc) en büyük nimet İslam'la şereflendirdiği ve senin de, kendisini azad etmek ve evlatlık edinmek suretiyle ikram ettiğin kişiye *"eşini,* –yani Zeyneb binti Cahş'ı– *yanında tut"* diyordun. Allah'ın (cc) nimeti ve Resulü'nün (sav) nimeti içerisinde yüzen bu kişi Zeyd b. Harise (ra)'dir.

Resulullah (sav), Zeynep b. Cahş'ı (azatlı kölesi) Zeyd b. Harise'ye (rhm) nikahladı. (Onuruna düşkün olan Zeynep (rha) kendine denk görmediği Zeyd'le (ra) evlenmeyi istememiş ancak Resulullah (sav)'in ısrarıyla evet demişti. Fakat Zeyd'e (ra) bir türlü ısınamadı.

Zeyneb b. Cahş, Zeyd'e karşı (şeref ve asaletiyle iftihar edip) büyüklenince Allahu Teala'da Zeyd'in kalbine Zeyneb'le birlikte sabahlamayı çirkin gösterdi ve Resulullah lehine ona karşı olan rağbetini kesti. Resulullah (sav)'e:

– *Eşimden ayrılmak istiyorum, dedi. Resulullah* (sav):

– *Ne oldu. Seni şüpheye sevkeden bir şey mi var?* dedi. Zeyd:

– *Hayır, vallahi ondan hayırdan başka bir şey görmedim. Ancak o, bana karşı asaletiyle büyükleniyor da bu beni incitiyor,* dedi. Resulullah (sav)'de ona:

– *"Eşini yanında tut."* dedi.

"Allah'tan kork (onu boşama)." Bu, tenzihi bir nehiydir. (Tahrîmî değil). Açıklama *"onu boşama"* şeklindedir. Çünkü ilk cümle boşamamasıyla ilgilidir. Ya da *"Allah'tan kork* (onu kibirle ve eşine eziyet vermekle suçlama)." demektir.

"Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde gizliyordun." Yani, Zeyd (ra) onu boşarsa, onu nikahlayacağını gizliyordun.

« وَتُخْفِى فِى نَفْسِكَ » ile « وَتَخْشَى النَّاسَ » ve « وَاللّٰهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشٰيهُ »'deki « و »'lar hal « و »'ıdırlar. Yani insanların konuşmasından korktuğunu gizleyerek, bu hususta en layık olanı sadece Allah'tan (cc) korkman iken insanlardan korkarak ve nefsinde, onu tutmasını isteyerek Zeyd'e (ra): *"Eşini yanında tut."* diyordun. Aişe (ra)'den yapılan bir rivayete göre şöyle demiştir:

"Resulullah (sav) Allah'ın, ona vahyettiği şeylerden birini gizleseydi, bu ayeti gizlerdi."

« وَطَرٌ »; *ihtiyaç,* demektir. birinin, kendisine ait, arzuladığı bir şeydeki ihtiyacını gidermesi durumunda kullanılır. *"Ondaki ihtiyacını, hevesini giderdi."* denilir.

Mana; *"Zeyd'in Zeyneb'e (rhm) karşı ihtiyacı kalmayınca, ona karşı arzusu da kalmadı. Ve onu boşadı. İddet vakti sona erince de onu sana nikahladık."* Rivayete göre, o iddetini tamamladığında Resulullah (sav) Zeyd'e (ra):

– *"Nefsim için senden daha güvenilir birini bilmiyorum. Zeyneb'i bana iste."* dedi. Zeyd:

– *Gittim ve ona: 'Ey Zeyneb! Müjdeler olsun! Resulullah seni istiyor.' dedim, sevindi.*

Ve Resulullah (sav) onunla evlendi. Diğer hanımlarının hiçbirinin düğününde onda verdiği kadar ziyafet vermedi. Bir koyun kesti ve insanlara gün uzayıncaya kadar ekmek ve et yedirdi. Denildi ki:

« قَضَاءُ الْوَطَرِ »; ihtiyaca nail olmak ve ondaki muradına ulaşmaktır. Buradaki mana Allah'ın, olmasını istediği iş (emir) kaçısı olmayan bir şekilde muhakkak olur, (demektir.) Bu, Resulullah'ın (sav) Zeyneb'le evlendirilmesi gibi, olmasını arzu ettiği şeyler için misal olmuştur.

Siyer ve hadislerde Zeyneb'in Zeyd'i (rhm) küçümsediği kölelikten azat edildiği için onu hor gördüğü, bundan dolayı Zeyd'in (ra) de ondan ayrılmak istediği belirtilir.

Kafirlerin ve müşriklerin evlatlığının karısını görünce aşık olup onu boşandırıp almaya kalktığı zannı doğrulmaya çalışılmıştır. Bu sürenin baş taraflarında evlatlık müessesesi yıkılırken burada da evlatlığın hanımı ile evlenmenin izni ortaya konuyor.

❁ ❁ ❁

38. – 40. ÂYETLER

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللّٰهُ لَهُ ۜ سُنَّةَ اللّٰهِ فِي
الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ۜ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾ اَلَّذِينَ
يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللّٰهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ اَحَدًا اِلَّا اللّٰهَ ۜ
وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَٓا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ
وَلٰكِنْ رَسُولَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّنَ ۜ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ
عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

Meâli

38. Allah'ın kendisine helal kıldığı bir şeyi yerine getirmekte, peygambere herhangi bir vebâl yoktur. Önce geçen *(peygamberler)* arasında da Allah'ın âdeti *(kanunu)* böyle idi. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir.

39. O peygamberler ki, Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah, herkese yeter.

40. Muhammed, erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah, herşeyi hakkıyla bilir.

Tefsiri

38 – Allah'ın kendisine helal kıldığı bir şeyi yerine getirmekte, peygambere herhangi bir vebâl yoktur. Önce geçen (peygamberler) **arasında da Allah'ın âdeti** (kanunu) **böyle idi. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir.**

Allah'ın (cc), kendisine helâl kıldığı ve emrettiği bir hususta -ki o, evlatlığı Zeyd'in boşadığı Zeyneb'in nikahıdır, ya da onun için taktir edilen kadın sayısıdır- Peygamber'e (sav) herhangi bir vebal yoktur.

« سُنَّةً » kelimesi mastar yerine konulmuş isimdir. « تُرَابًا وَجَنْدَلاً » – *"Toprak olan, taş olan"* sözünde olduğ gibi. Bu, *"peygamber üzerine herhangi bir vebâl yoktur."* sözünü te'kid etmektedir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Allah, bunu, geçmiş peygamberlerde adet kılmıştı. O da, kendilerine mubah kılınan şeylere yönelmelerinde, üzerlerine, herhangi bir vebalin olmaması, nikah ve diğer hususlarda da kendilerine kolaylık getirilmesidir. Onların, hanımları ve cariyeleri vardı. Davûd (as)'ın yüz hanımı, üçyüz cariyesi vardı. Süleyman (as)'ın üç yüz hanımı, yediyüz cariyesi vardı."

"Önce geçenler arasında..." Yani daha önce geçen peygamberler arasında, demektir. Allah'ın (cc) emri, yerine gelmesi kesin bir hükümdür.

39 – O peygamberler ki, Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah, herkese yeter.

« اَلَّذِينَ »'yi, ilk « اَلَّذِينَ »'den bedel kılarsan burada durulmaz. Ama onu mahallen merfu ya da medih üzere mansup kılarsan olur. Yani, onlar tebliğ edenlerdir, ya da tebliğ edenleri kastediyorum, demektir.

"Allah'tan başka kimseden korkmazlar." Peygamberleri, Allah'tan (cc) başka hiç kimseden korkmamakla tavsif etti. Bu, ***"İnsanlardan korkuyorsun, halbuki Allah, korkulması en layık olandır."*** sözündeki açıklamadan sonra söylenmiş kinayedir. Allah (cc) bütün korkulara yeter. Küçük büyük herşeyin hesabını soracaktır. Dolayısıyla o, kendisinden korkulmaya layık olandır.

40 – Muhammed, erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah, herşeyi hakkıyla bilir.

Muhammed (sav) gerçekte sizden hiçbir erkeğin babası olmadı ki, babayla oğlu arasında sabit olan hürmeti musahara ve nikah, onunla onun arasında sabit olsun.

"Erkeklerinizden" sözünden maksat, buluğ çağına varan erkeklerdir. O zaman Hasan ve Hüseyin (rhma) bulûğ çağına varmamıştı. Tahir, Tayyip, Kasım ve İbrahim'de küçük yaşta ölmüşlerdi. Fakat o, Allah'ın (cc) peygamberidir. Baba ve çocuklar arasında sabit olan diğer hükümler açısından değil de, kendilerine hürmet ve tazim gösterilmesi açısından, onların da, onlara şefkat ve nasihat etmesi açısından her peygamber, ümmetinin babasıdır. Zeyd (ra) de, gerçekte onun çocuğu olmayan erkeklerinizden biridir. Onun hükmü de sizin hükmünüz gibidir. Evlatlık edinmek, tercih etmek, yaklaştırmak babındandır. Başka bir şey için değildir.

Asım'a göre « خَاتَمَ », « ت »'nin üstünüyledir. *Mühür* manasınadır. Yani o, onların sonuncusudur. Ondan sonra hiç kimse gaybtan haber vermeyecektir, demektir. İsa (as) ondan önceki haber verenlerdendir. İndiğinde Muhammed (sav)'in şeriatine göre onun ümmetinden biri gibi amel eder.

Asım'ın dışındakilere göre « ت »'nin esresiyledir. *Mühürleyen*, manasınadır.

İbni Mesud'un:

"Fakat o, peygamberleri sonlandıran peygamberdir." şeklindeki kıraatı da bunu güçlendirmektedir.

"Allah herşeyi hakkıyla bilendir."

❁ ❁ ❁

41. – 44. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًاۙ ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصِيلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذ۪ي يُصَلّ۪ي عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِۜ وَكَانَ بِالْمُؤْمِن۪ينَ رَح۪يمًا ﴿٤٣﴾ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌۚ وَاَعَدَّ لَهُمْ اَجْرًا كَر۪يمًا ﴿٤٤﴾

Meâli

41. Ey inananlar, Allah'ı çokca zikredin.

42. Ve O'nu sabah akşam tesbih edin.

43. Sizleri karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için Allah size rahmet bahşeder. Melekler de dua *(istiğfar)* ederler.

44. Kendisine kavuştukları gün, Allah'ın onlara iltifatı "selam" dır. Allah onlara çok değerli mükafatlar hazırlamıştır.

Tefsiri

41 – Ey inananlar, Allah'ı çokca zikredin.

O'nu, övgülerle yüceltin ve bunu çokca yapın.

42 – Ve onu sabah akşam tesbih edin.

« بُكْرَةً »; *'gündüzün evveli'*ne denir, « اَصِيلًا » ise *gündüzün sonu*dur. İkisi özellikle zikredildi. Çünkü gece ve gündüz melekleri bu iki vakitte bir araya gelirler. Katade'den şöyle rivayet olunmuştur:

"Sübhanellahi vel hamdülillahi ve lâ ilahe illallahu vellahu ekber velâ havle velâ kuvvete illâ billahil aliyyil azim" deyiniz.

"Allah'ı zikredin" ve *"O'nu tesbih edin"* fiilleri sabah ve akşama yöneliktir. Tesbih, zikir kapsamındadır. Ancak onu, diğer zikirler üzerine olan üstünlüğünü göstermek için Cebrail (as) ve Mikâil'in (as) diğer meleklerden seçilişi gibi seçti, ayırdı. Çünkü onun manası; O'nun (cc) zatı-

nın, kendisine layık olmayan sıfatlardan tenzihidir. Zikirden ve onun çokca yapılmasından, taat ve ibadetlerin artırılmasının kastedilmesi caizdir. Çünkü onlar da zikir kapsamındadır. Sonra teşbih de sabah ve akşamı zikretti. Buna göre « بُكْرَةً »; sabah namazıdır. « أَصِيلًا » de, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazıdır. Ya da sabah, akşam, yatsı namazlarıdır.

43 – Sizleri karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için Allah size rahmet bahşeder. Melekler de dua (istiğfar) **ederler.**

Namaz kılan kişi, ruku ve secdesinde eğilip kalktığından, bu hastaya karşı merhamet gösteren ziyaretçi ve çocuğuna karşı merhametinden tekrar evlenmeyen kadın gibi, başkalarına karşı şefkat ve merhamet gösteren kişiler için istiare kılınmıştır. Daha sonra bunun kullanılışı arttı ve sonunda şefkat ve merhamet hususunda kullanılır oldu. « صَلَّى اللهُ عَلَيْكَ » sözü bundandır. Yani *"Allah, sana şefkat ve merhamet göstersin."* demektir.

Meleklerin salâtından maksat; onların *"Allah'ım! Mü'minlere rahmet et"* sözleridir. Duası kabul olunanlardan olduklarından, sanki hayra çağırdığında size merhamet eden ve şefkat gösteren O'dur. Size, zikri artırmanızı, namaz ve taati da çoğaltmanızı emreden O'dur.

"Karanlıklardan aydınlığa..." yani, günah karanlıklarından taat nuruna, demektir. *"Mü'minlere karşı çok merhametlidir."* Bu, namazla kastedilenin rahmet olduğuna delildir. Rivayete göre:

"Şüphesiz ki Allah ve melekleri peygamber üzerine salat ederler." [9] ayeti nazil olduğunda Ebu Bekir (ra):

– *Ey Allah'ın Resulu, muhakkak ki Allah, sana tahsis ettiği her şerefe bizi de ortak etmiştir.* dedi de bunun üzerine şu ayet nazil oldu.

44 – Kendisine kavuştukları gün, Allah'ın onlara iltifatı "selam" dır. Allah onlara çok değerli mükâfatlar hazırlamıştır.

« تَحِيَّتُهُمْ »'de mastar, mef'ulüne izafet kılınmıştır. Yani, *"Allah'ın selamı onlara"*, demektir. Kendisini gördükleri gün, Allah Tebareke ve Teala *"selam size"* der. O, onlara cenneti hazırlamıştır.

---

[9] Ahzab, 56.

45. – 48. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّٓا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا
اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِاَنَّ لَهُمْ مِنَ
اللّٰهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ اَذٰيهُمْ
وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾

Meâli

45. Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

46. Allah'ın izniyle, bir davetçi ve nûr saçan bir lamba olarak *(gönderdik)*

47. Allah'tan büyük bir lûtfa ereceklerini mü'minlere müjdele.

48. Kafirlere ve münafıklara itaat etme. Onların eziyetlerine *(şimdilik)* aldırma. Allah'a güvenip dayan. Vekil ve destek olarak Allah sana yeter.

Tefsiri

45 – Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

Ey Peygamber! Biz, seni, kendilerine gönderildiklerinin üzerine, yalanlamalarına ve tasdik etmelerine karşı şahit olarak gönderdik. Yani Allah (cc) katında onlar lehine ve aleyhine senin sözün makbuldur. Hüküm verme de adil bir şahidin sözü kabul edildiği gibi.

« شَاهِدًا », mukadder bir haldir. *"Şahinle avlanan bir adama uğradım."* sözünde olduğu gibi. Yani bununla yarın ki av takdir edilmiş olabilir. Seni, mü'minleri, cennetle müjdeleyici ve kafirleri ateşle uyarıcı olarak gönderdik.

46 – Allah'ın izniyle, bir davetçi ve nûr saçan bir lamba olarak (gönderdik).

"Allah'ın izniyle..." yani, O'nun emri ya da kolaylaştışmasıyla demektir. Hepsi « شَاهِدًا », « مُبَشِّرًا », « نَذِيرًا », « دَاعِيًا » ve « سِرَاجًا » hal üzere mansuptur.

"Nur saçan bir lamba olarak..." yani, Allah'ın (cc) şirk karanlıklarını kendisiyle aydınlattığı ve yolunu kaybedenlerin onunla yolunu bulduğu bir lamba, demektir. Gecenin karanlığının ışık saçan bir lamba ile aydınlandığı ve onunla yol bulunduğu gibi. Cumhura göre bu, Kur'an'dır. O zaman bunun takdiri şöyle olur: *"Nur saçan bir lamba sahibi olarak ya da nur saçan lambayı okuyucu olarak..."*

"Nur saçan" diye nitelendirildi. Çünkü yağı azaldığında ve fitili inceldiğinde bazı lambalar ışık vermezler. Ya da seni, birliğimize şahit, rahmetimizi müjdeleyici, azabımıza karşı uyarıcı, ibadetimize doğru davetçi ve bizim için de bir lamba bir açık delil olarak gönderdik, demektir.

47 – Allah'tan büyük bir lûtfa ereceklerini mü'minlere müjdele.

Büyük bir sevaba ereceklerini müjdele.

48 – Kafirlere ve münafıklara itaat etme. Onların eziyetlerine (şimdilik) **aldırma. Allah'a güvenip dayan. Vekil ve destek olarak Allah sana yeter.**

"Kafirlere ve münafıklara itaat etme." Bundan maksat; teşviktir. Ya da bulunduğu hal üzere devam ve sebatıdır.

"Eziyetlerine aldırma..." Yani eziyet vermelerine aldırma, demektir. « أَذِيهُمْ »'un faile muzaf olması caizdir. Yani onların sana verdikleri eziyetlere aldırma ve onların eziyetlerinden korkma, demektir.

Ya da mef'ule muzaftır. Yani, savunma amaçlı olarak onlara verdiğin eziyetleri bırak, terket demektir.

"Allah'a güven..." Çünkü onlar hakkında sana O (cc) yeter. İşlerin kendisine havele edildiği biri olarak yeter. Denildi ki:

"Allah'u Teala, peygamberini, beş vasıfla vasıflandırdı ve bu vasıfların her birine uygun bir hitapla mukabele de bulundu.

«Şahit» vasfına 'mü'minleri müjdele' hitabıyla mukabelede bulundu. Çünkü o, kendi ümmeti üzerine şahittir. Onlar da hep beraber, diğer ümmetler üzerine şahitler olurlar. Bu, büyük bir üstünlüktür.

«Müjdeleyici» vasfına 'kafirlerden ve münafıklardan yüz çevir' hitabıyla mukabelede bulundu. Çünkü onlardan yüz çevirdiğinde bütün yönelişi mü'minler üzerine olacaktır. Bu da müjde için en uygun olanıdır.

«Uyarıcı» vasfına 'onların eziyetlerine aldırma' hitabıyla mukabele de bulundu. Çünkü o, onların, hali hazırdaki eziyetlerine karşılık vermediğinde, onlara, er ya da geç bir cezanın gelmesi gerekli oluyor ki, onlar gelecek hakkında bununla uyarılıyorlar.

«Kolaylaştırmasıyla» Allah'a (cc) davet eden vasfına karşı 'Allah'a tevekkül et' hitabıyla mukabelede bulundu. Çünkü kim Allah'a (cc) tevekkül ederse, ona her zorluk kolaylaştırılır.

«Nur saçan bir lamba» vasfına da 'vekil olarak Allah yeter' hitabıyla mukabelede bulundu. Çünkü Allah, mahlukatı hakkında her kime bir delil verirse, ona yaraşan, O'nun, bütün mahlukatından uzaklaşmak ve O'nu vekil edinmektir."

❀ ❀ ❀

49. – 50. ÂYETLER

يَآ اَيُّهَا الَّذينَ اٰمَنُوا اِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ
قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا ج
فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَميلًا ﴿٤٩﴾ يَآ اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّآ
اَحْلَلْنَا لَكَ اَزْوَاجَكَ الّٰتِي اٰتَيْتَ اُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ
يَمينُكَ مِمَّآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ
وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ الّٰتي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَاَةً
مُؤْمِنَةً اِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ اِنْ اَرَادَ النَّبِيُّ اَنْ يَسْتَنْكِحَهَا
خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنينَ ط قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ
فۤي اَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ
حَرَجٌ ط وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحيمًا ﴿٥٠﴾

Meâli

49. Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikahlayıp da henüz dokunmadan onları boşarsanız, onları iddet müddetince bekletmeniz gerekmez. O halde onları faydalandırın. Ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.

50. Ey Peygamber! Ücretlerini *(mehirlerini)* verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan *(cariye)*-leri, seninle beraber göç eden amca kızlarını, hala kızlarını, dayı ve teyze kızlarını sana helâl kıldık. Bir de kendisini *(mehirsiz)* olarak peygambere

hibe eden ve peygamberin de kendisini almayı dilediği mümin kadını, diğer mü'minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere *(helâl kıldık)*. Biz hanımları ve elleri altında bulunan *(cariyeleri)* hakkında mü'minlere neyi farz kıldığımızı bildirdik ki, sana bir zorluk olmasın. Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

Tefsiri

49 – Ey iman edenler! mümin kadınları nikahlayıp da henüz dokunmadan onları boşarsanız, onları, iddet müddetince bekletmeniz gerekmez. O halde onları faydalandırın. Ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.

"Nikahlayıp..." yani evlenip, demektir. Aslında nikah; ilişki demektir. Evlilik akdinin nikah olarak adlandırılması, akdin ona götüren bir yol olması sebebiyle onu kapsamasındandır. Şarabın, *"günah"* olarak adlandırılması gibi. Çünkü o, onun sebebidir. Racizin sözündeki gibi:

"Develerin hörgüçleri buluttadır." Suyu, develerin hörgüçleri diye adlandırdı. Çünkü o su, develerin hörgüçlerinin gelişmesi sebebidir.

Nikah lafzı, Kur'an'ı Kerim'de sadece nikah akdi manasında kullanılmıştır. Çünkü *"ilişki kurmak"* manasında açıklık vardır. Kur'an'ın âdâbı ise, ona dokunmak, temas kurmak, yaklaşmak, örtmek ve gelmek lafızlarıyla kinayeli bir şekilde ifade şeklindedir.

Ehli kitap kadınları, bu hükümde, mü'min kadınlarla eşit olmasına rağmen, özellikle mü'min kadınların zikredilmesi, mü'mine, öncelikle mü'min kadınlarla evlenmesine dair bir işarettir.

"Henüz dokunmadan..." İlişkiye girmeden. Sahih bir halvet de (başbaşa kalmak da) ilişkiye girmek gibidir.

"Onları, iddet müddetince bekletmeniz gerekmez." Bunda, iddetin, kadınlara, erkekler için gerekli olduğuna dair delil vardır.

« تَعْتَدُّونَهَا »'nın manası, *'iddetlerini tamamladıklarını gördüğünüzde'*, şeklindedir.

"Onları faydalandırın." İlişkiye girmeden önce boşanılan ve mehir de zikredilmemiş olan kadın için bu vacibtir, diğerleri için değil.

"Onları güzel bir şekilde serbest bırakın." Yani, zarar vermek için onları tutmayın ve onları evlerinizden dışarı çıkarın. Çünkü onların sizin için bekleyecekleri bir iddetleri yoktur.

50 – Ey Peygamber! Ücretlerini (mehirlerini) **verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan** (cariye)**leri, seninle beraber göç eden amca kızlarını, hala kızlarını, dayı ve teyze kızlarını sana helâl kıldık. Bir de kendisini** (mehirsiz) **olarak peygambere hibe eden ve peygamberin de kendisini almayı dilediği mü'min kadını, diğer mü'minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere** (helâl kıldık). **Biz hanımları ve elleri altında bulunan** (cariyeleri) **hakkında mü'minlere neyi farz kıldığımızı bildirdik ki, sana bir zorluk olmasın. Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

"Ücretlerini..." yani mehirlerini, demektir. Çünkü mehir, cinsel organ için verilen ücrettir. Bu sebeple Kerhî:

"Kira lafzıyla söylenen nikah, caizdir" der. Biz de deriz ki:

"Ebedîlik nikahın şartındandır. Belirli bir zamana aitlik de kiranın şartlarındandır. İkisi arasında da tezat vardır."

Onun verilmesi, peşinen verilmesidir. Ya da onun belirlenmesi ve akit esnasında zikredilmesidir.

Allah'ın (cc), ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariyeler, *Safiyye* ve *Cuveyriyye* (r.anhüm)'dir. İkisini de azad etti ve onlarla evlendi.

"Seninle beraber göç eden..." yani, seninle birlikte ve seninle birlikte olmadığı halde göç edenler, demektir. Bilakis hicret, tek başına yeterlidir.

﴿ وَاَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ ﴾

"Süleymanla birlikte Müslüman oldum." [10] ayetinde olduğu gibi.

---

[10] Neml, 44.

Ebu Talib'in kızı Ümmü Hani'den (rhma) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resulullah (sav) beni istedi. Ona özür beyan ettim. Özrümü kabul etti de Allah, bu ayeti indirdi. Ben ona helâl olmamıştım. Çünkü ben, onunla birlikte hicret etmemiştim." [11]

"Mü'min bir kadın, kendini, peygambere hibe ederse..." Mü'min kadınlardan herhangi biri, kendini, sana hibe eder ve mehir de istemezse, bu hususta ittifak edilirse, onu sana helâl kıldık, demektir. Çünkü *"kadın"* kelimesi, belirsiz olarak getirilmiştir.

İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

"Bu, gelecekteki bir hükmün beyanıdır. Onun yanındaki hanımlarından hiçbiri hibe ile gelmemiştir." Denildi ki,

"Nefsini hibe eden, Meymûne binti Haris idi, ya da Zeynep Binti Huzeyme idi ya da Ümmü şerik binti Cabir idi, ya da Havle binti Hakîm (rhm) idi."

Hasan « إِنْ » lafzını, « أَنْ » şeklinde « لِ »'ın hazfinin takdirine göre sebep olarak üstünle okumuştur. İbni Mesud (ra) ise, « إِنْ »'siz okumuştur.

"Peygamberin de kendisini almayı dilediği..." Peygamberin (sas), onu nikah altına alması, o, onu isterken almasıdır.

« نَكَحَ » ve « اسْتَنْكَحَ » fiilleri aynı manayadır denildi. İkinci şart, birinci şartla mukayyettir. Kadının helal kılınmasında, onun kendisini hibesi, hibeden sonra da Resulullah (sav)'in onu nikah etmeyi arzulaması şartı vardır. Sanki şöyle demiştir:

"Eğer kendini sana hibe eder ve sen de onu nikah altına almayı arzularsan onu sana helal kıldık."

Çünkü O'nun (peygamberin) (sav) arzusu, hibeyi kabuldur. Ve hibenin kendisiyle tamam olduğu şeydir. Bunda, hibe lafzıyla nikahın caiz olacağına dair delil vardır. Çünkü Resulullah (sav) ve ümmeti hükümlerde eşittirler. Ancak delillerin, onu tahsis ettiği hususlar müstesna.

---

[11] Tirmizi, 3214.

« خَالِصَةً » yani mehirsiz, demektir. « وَهَبَتْ »'deki zamirden haldır. Ya da yineleyici mastardır. Yani, sana helal kıldıklarımız, sadece sana helaldir, demektir. Sadece ona ait olma manasınadır. « فَاعِلَة » vezninin mastarlarda kullanımı nadir değildir. « عَافِيَة » ve « كَاذِبَة »'de olduğu gibi.

"Diğer mü'minlere değil." Bilakis senden başkaları için mehir, zikredilmese de istenilmese de vacibtir.

"Peygamber isterse..." sözünde hitap ikinci şahıstan üçüncü şahısa geçti. Daha sonra da yine ikinci şahısa geçti. Bunu, bu özel ayrımın, ona, peygamberliği sebebiyle yapılan bir ikram olduğunu ve *"Peygamber"* kelimesini tekrar tekrar zikredilişinin de onu, övmek için olduğunun göstermek içindir.

"Biz hanımları ve elleri altında bulunan cariyeleri hakkında mü'-minlere, neyi farz kıldığımızı bildirdik." Yani senin ümmetine eşleri için, mehirden neyi vacib kıldığımızı bildirdik. Ya da onlara, eşlerinin haklarına dair neyi vacib kıldığımızı bildirdik, demektir. Cariyeleri hakkında da, onlara sahip olunması ile ilgili satın alma ve diğer hususları bildirdik.

« حَرَجٌ » zorluk, darlık demektir. Ve *"Diğer mü'minlere değil sırf sana mahsus olmak üzere* (helal kıldık)*"* cümlesine bağlıdır.

"Biz hanımları ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hakkında mü'minlere neyi farz kıldığımızı bildirdik." cümlesi, cümle-i mutarızadır. (Parantez cümlesidir)

"Allah (cc) çok çok bağışlayan –ve kulları üzerine genişlik vermek suretiyle– *çok çok merhamet edendir."*

51. - 52. ÂYETLER

تُرْجِى مَنْ تَشَٓاءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِى اِلَيْكَ مَنْ تَشَٓاءُ ۜ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ
مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ۜ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ وَلَا
يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَٓا اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فٖى
قُلُوبِكُمْ ۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٖيمًا حَلٖيمًا ﴿٥١﴾ لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَٓاءُ مِنْ
بَعْدُ وَلَٓا اَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ اَزْوَاجٍ وَلَوْ اَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ اِلَّا مَا
مَلَكَتْ يَمٖينُكَ ۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ رَقٖيبًا ﴿٥٢﴾

Meâli

51. Onlardan *(hanımlarından)* dilediğini geri bırakır, dilediğini de yanına alırsın. Kendilerinden uzak durduğun kadınlarından arzu ettiğini tekrar yanına almanda, senin üzerine bir günah yoktur. Öyle yapman, onların gözlerinin aydın olmasına, üzülmemelerine ve hepsinin, senin verdiklerine razı olmalarına daha uygundur, Allah, kalplerinizde olanı bilir. Allah, hakkıyla bilen, ceza da acele etmeyendir.

52. Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, bunları başka hanımlarla değiştirmen, güzellikleri hoşuna gitse bile sana helâl değildir. Ancak elinin altında bulunan *(cariyeler)* hariç, başka kadınlar alamazsın. Allah herşeyi gözetler.

Tefsiri

51 – Onların (hanımlarından) **dilediğini geri bırakır, dilediğini de yanına alırsın. Kendilerinden uzak durduğun kadınlarından arzu ettiğini tekrar yanına almanda, senin üzerine bir günah yoktur. Öyle**

yapman onların gözlerinin aydın olmasına, üzülmemelerine ve hepsinin senin verdiklerine razı olmalarına daha uygundur, Allah, kalplerinizde olanı bilir. Allah, hakkıyla bilen, (Halîm)dir (ceza da acele etmeyendir).

« تُرْجِى » Medine kıraat imamları, Hamza, Ali, Halef ve Hafs'a göre « ء »'sizdir. Diğerlerine göre « ء »'lidir. *Geri bırakırsın*, demektir.

"Dilediğini geri bırakır, dilediğini de yanına alırsın." Yani onlardan dilediğinle yatmayı terkedersin, dilediğinle de yatarsın. Ya da dilediğini boşar dilediğini de tutarsın. Ya da onlardan dilediğin için gün taksimatı yapmazsın, dilediğin için de yaparsın, ya da, ümmetinin kadınlarından dilediğinle evlenmez, dilediğinle evlenirsin demektir. Bu, maksat için kapsamlı bir taksimattır. Çünkü ya boşar ya da yanında tutar. Tutarsa ya birlikte olur, ya da olmaz. Ya gün taksimatına sokar, ya da sokmaz. Boşadığında veya uzaklaştırdığında da uzaklaştırılan kadın o taksimatı ya aramaz ya da arar.

Rivayete göre o (sav) onlardan bir kısmını geri bırakmıştı. Onlar, *Cüveyriye*, *Sevde*, *Safiyye*, *Meymûne* ve *Ümmü Habibe* (rhm) idi. Onlar için dilediği kadar gün taksimi yapıyordu. Bir kısmı da yanına aldıklarıydı. Onlar; *Aişe*, *Hafsa*, *Ümmü Seleme* ve *Zeynep* (rhm)idi. Beşini geri bırakmış, dördünü yanına almıştı.

Rivayete göre, o muhayyer bırakılmasına rağmen Sevde (rha) hariç diğerlerine eşit muamele yapıyordu. Çünkü o, kendine ait geceyi Aişe'ye (rha) vermişti. Şöyle demişti:

"Beni boşama ki senin hanımların zümresi içerisinde haşrolayım."

"Kendilerinden uzak durduğun kadınlarından arzu ettiğini yanına almanda üzerine bir günah yoktur." Yani geri bırakmak suretiyle nefsinden uzaklaştırdığın hanımlarından birini yatağına çağırmanda ve sohbetini talep etmende hiçbir günah yoktur. Yani onu uzaklaştırdıysan, onu kendine geri çevirmen caiz değildir, diye bir şey yoktur.

« مَنْ » mübteda olarak merfudur. Haberi « فَلاَ جُنَاحَ » – *"günah yoktur"* cümlesidir. Bu, sana bırakılmış bir şeydir.

Öyle yapman, onların gözlerinin aydın olmasına, üzülmemelerine ve hepsinin senin verdiklerine razı olmalarına daha uygundur." Yani onların gözbebeklerine, az üzülmelerine ve toptan razı olmalarına daha

yakındır demektir. Çünkü onlar, bu serbestiyetin Allah (cc) tarafından olduğunu bildiklerinde kalpleri rahatlar. Ayrılık gayrılık gider, razılık meydana gelir ve gözler aydın olur.

« كُلُّهُنَّ » merfudur. « يُرْضَيْنَ »'nin « ن »'u te'kid için gelmiştir. « كُلَّهُنَّ » öne geçirilerek « وَيُرْضَيْنَ كُلُّهُنَّ بِمَا آتَيْتَهُنَّ » şeklinde de okunmuştur. Yine « كُلَّهُنَّ » şâz olarak « آتَيْتَهُنَّ »'deki « هُنَّ »'yi te'kid için mensup olarak da okunmuştur.

"Allah kalplerinizde olanı bilir." Bunda, Allah'ın (cc), peygamberinin (sav) dilemesine terkettiği şey hususunda o kadınlardan razı olmayanlar için bir tehdir vardır. Allah (cc), kalplerindekini hakkıyla bilendir. Ceza vermede acele etmez. Dolayısıyla O, korkulmaya ve sakınılmaya layık olandır.

52 – Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, bunları başka hanımlarla değiştirmen, güzellikleri hoşuna gitse bile sana helâl değildir. Ancak elinin altında bulunan (cariyeler) **hariç, başka kadınlar alamazsın. Allah herşeyi gözetler.**

« يَحِلُّ » Ebu Amr ve Yakub'a göre « ت » iledir. Diğerlerine göre müzekkerdir. Çünkü çoğulun müennes kılınması hakiki değildir. Bu, fasılsız caiz olursa fasılla haydi haydi olur.

"Bundan sonra..." yani dokuzdan sonra, demektir. Çünkü dokuz, Resulullah (sav)'in eşler hususundaki nisabıydı. Ümmetinin nisabı dört olduğu gibi.

"...bunları başka hanımlarla değiştirmen helal değildir." Yani ikram olsun diye bu dokuz, toptan ya da tek tek başka eşlerle değiştirilmesi delal değildir. Resulullah (sav) onlarla devam etti. Öldüğünde de onlar dokuzdular. *Aişe, Hafsa, Ümmü Habibe, Sevde, Ümmü Seleme, Safiyye, Meymûne, Zeyneb binti Cahş ve Cüveyriye* (rahm).

« مِنْ أَزْوَاجٍ »'deki « مِنْ » olumsuzluğu te'kid içindir. Faydası da yasaklamanın eşlerin cinsinin tamamını kapsamasıdır.

« وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ » cümlesi « تَبَدَّلَ »'nin failinden -ki o zamirdir- haldir. « تَبَدَّلَ » bir şeyi başka bir şeye karşılık almak, demektir. Nekra olduğundan dolayı mef'ulden, yani « مِنْ أَزْوَاجٍ »'den hal değildir. Bunun takdiri, *"onların hoşuna gitmesi tasavvur edildiği halde"*, demektir. denildi ki:

"O Cafer b. Ebi Talib'in hanımı Esma binti Umeyr idi. Güzelliği, onun hoşuna gidenlerdendi." Aişe ve Ümmü Seleme'den (rhma) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resulullah (sav) kadınlardan, dilediği ile evlenmesi, kendisine helal kılınmadan ölmedi."

Yani bu ayet, neshedilmiştir. Onun neshi, ya sünnetle ya da ***"Biz sana eşleri helal kıldık."*** ayetiyle olmuştur. Kur'an'ın iniş düzeni, mushaftaki yazılış düzenine göre değildir.

"Ancak elinin altında bulunan cariyeler hariç..." cariyeler, ona haram kılınanlardan istisna edilmiştir.

« ما » mahallen merfudur. « النِّسَاءُ »'den bedeldir. Allah (cc) herşeyi gözetler, korur. Bu, haddini aşmaya karşı bir uyarıdır.

❁ ❁ ❁

53. – 54. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ اِلَّٓا اَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ
اِلٰى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِر۪ينَ اِنٰيهُۙ وَلٰكِنْ اِذَا دُع۪يتُمْ فَادْخُلُوا فَاِذَا
طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَاْنِس۪ينَ لِحَد۪يثٍؕ اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ
يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْي۪ مِنْكُمْۘ وَاللّٰهُ لَا يَسْتَحْي۪ مِنَ الْحَقِّؕ
وَاِذَا سَاَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِنْ وَرَٓاءِ حِجَابٍؕ ذٰلِكُمْ
اَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّؕ وَمَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللّٰهِ
وَلَٓا اَنْ تَنْكِحُٓوا اَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِه۪ٓ اَبَدًاؕ اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللّٰهِ
عَظ۪يمًا ﴿٥٣﴾ اِنْ تُبْدُوا شَيْـًٔا اَوْ تُخْفُوهُ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ
عَل۪يمًا ﴿٥٤﴾

Meâli

53. Ey iman edenler! bir yemek için size izin verilmiş olması hali müstesna, peygamberin evlerine girmeyin. *(Yemeğe çağırılıp da girdiğiniz vakit de)* yemek vaktini gözetlemeyin. Davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın. *(Yemekten sonra)* sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz peygamberi üzüyor. Fakat o *(size bunu söylemekten)* utanıyor. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin, Allah'ın Resülü'nü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikahlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük *(bir günah)*tır.

54. Bir şeyi açığa vursanız da, gizleseniz de şüphe yok ki Allah, herşeyi gayet iyi bilmektedir.

Tefsiri

53 – Ey iman edenler! bir yemek için size izin verilmiş olması hali müstesna, peygamberin evlerine girmeyin. (Yemeğe çağırılıp da girdiğiniz vakit de) **yemek vaktini gözetlemeyin. Davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın.** (Yemekten sonra) **sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz peygamberi üzüyor. Fakat o** (size bunu söylemekten) **utanıyor. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin, Allah'ın Resulü'nü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikahlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük** (bir günah)**tır.**

« أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ » cümlesi hal makamındadır. Yani, size izin verilmesi hali müstesna, girmeyin, demektir. Ya da zarf makamındadır. Takdiri de; *'size izin verilmesi ânı müstesna'*, şeklindedir.

« غَيْرَ نَاظِرِينَ » cümlesi « لَا تَدْخُلُوا »'dan haldir. İstisna, halin ve vaktin üzerine birlikte vaki olmuştur. Sanki şöyle denilmiştir: *"Peygamberin evlerine ancak izin verdiği vakit girin ve oralara ancak bekleyici olmaksızın girin."* Onlar, Resulullah (sav)'in yemeğini gözleyen bir topluluktur. Giriyorlar, oturuyorlar ve yemeğin gelmesini bekliyorlardı. Manası, *"Ey yemek bekleyiciler! Size, yemek kabını gözetlemeksizin, yemek için izin verilmesi hali müstesna girmeyin"*, şeklindedir.

« انى الطَّعَامِ », *yemeğin gelmesi*dir. Onun için « انَى الطَّعَامُ » – *"yemek vakti geldi"*, denir. « قَلَاهُ قِلَى » – *"Ona kızdı ve terketti."* sözünde olduğu gibi.

Denildi ki: « اَنَاهُ » *onun vaktidir. Yani yemek vaktini yemek yeme saatini beklemeksizin demektir.*

Rivayete göre Peygamber (sav) Zeyneb'in (rha) düğününde hurma, sevik ve bir koyundan oluşan bir ziyafet verdi. Bir gurup yiyor, çıkıyor. Sonra diğer gurup giriyordu. Bu durum, Enes'in:

– *Ya Resulallah! herkesi çağırdım. Çağıracak başka kimse kalmadı."* deyinceye kadar sürdü. Bunun üzerine Peygamber (as):

– *"Yemeğinizi kaldırın"* dedi. İnsanlar ayrıldılar. Sadece konuşan üç kişi kaldı. Sözü uzattılar. Resulullah (sav) çıkmaları için ayağa kalktı. Odaları gezdi. Hanımlarına selam verdi. O'na (sav) dua ettiler. Sonra geri döndü. O üç kişi hala oturmuş konuşuyorlardı. Resulullah (sav) büyük hâyâ sahibi idi de geri döndü ve bu ayet indi. [12]

« وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ » mecrurdur. « نَاظِرِينَ » üzerine atıftır. Ya da mansuptur. Yani söze dalmak için oraya girmeyin, demektir. Oturmayı uzatmaktan menedildiler. Bazısı bazısıyla konuşmak için oturuyor, bu peygambere eziyet veriyor ve o sizi evden çıkarmaktan utanıyordu. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Yani sizin çıkarılmanız haktır. Ve ondan utanılması da gerekmez. Haya, haya sahibini bazı işleri yapmaktan menedince *"hakkı yapmaktan utanmasın"* denir. Yani, sizden utangaç olanlar, onu terketmesin ve ondan imtina etmesin, demektir. Bu, Allah'ın bazı kişileri kendisiyle edeplendirdiği edeptir.

Aişe (ra)'den şöyle rivayet olunmuştur:

"Bazı kişiler hakkında Allah'ın, onlara gazablanmaması ve 'yediğinizde dağılın' demesi yeter."

« سَأَلْتُمُوهُنَّ »'deki zamir, *"peygamberin evleri"* sözünün delaletiyle Resulullah (sav)'in hanımlarına gider. Çünkü oralarda onun hanımları vardır. Bir metayı, ödünç olarak ya da ihtiyaçtan dolayı istediğiniz de perde arkasından isteyin. Bu, şeytanın vesvesesine ve fitnelerin çıkışına karşı, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır.

Bu ayetin inişinden önce kadınlar, erkeklere görünürlerdi. Ömer (ra) üzerlerine örtü örtünmelerini istiyor ve bu hususta ayet inmesini bekliyordu.

– *"Ey Allah'ın Resulu! Senin yanına iyi de giriyor, günahkar da mü'minlerin analarına örtünmelerini emretsen."* dedi ve bu ayet indi. [13]

---

[12] Buhari, 4794, Müslim, 1428, Müsned, 3/98.
[13] Buhari, 4790.

Zikredildiğine göre biri:

— *Amca kızlarımızla ancak perde arkasından mı konuşacağız, eğer Muhammed ölürse falanca hanımla evleneceğim."* dedi de bu ayet indi. [14]

"Sizin Allah'ın Resulünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikahlamanız asla caiz olamaz." Yani Resulullah (sav)'e eziyet vermek sizin için caiz değildir. Ölümünden sonra da hanımlarını nikah etmeniz caiz olmaz. Bu, Allah (cc) katında büyük bir günahtır.

54 – Bir şeyi açığa vursanız da, gizleseniz de şüphe yok ki Allah, herşeyi gayet iyi bilmektedir.

Peygambere eziyet verilmesiyle ya da onlarla evlenilmesiyle ilgili birşeyi açığa vursanız da bunu nefislerinizde gizleseniz de şüphe yok ki Allah (cc), herşeyi bilmektedir. Dolayısıyla da sizi onunla cezalandıracaktır.

Hicap ayeti indiğinde babalar, oğullar ve akrabalar *"Ya Resulallah! biz de onlarla perde arkasından mı konuşacağız?"* dediler, şu ayet indi:

❁ ❁ ❁

[14] İbni Said, Vakidî'den rivayet etmiştir. Haşiyetü'l-Keşşaf, 3/556.

55. – 56. ÂYETLER

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ ف۪ٓي اٰبَٓائِهِنَّ وَلَٓا اَبْنَٓائِهِنَّ وَلَٓا اِخْوَانِهِنَّ وَلَٓا
اَبْنَٓاءِ اِخْوَانِهِنَّ وَلَٓا اَبْنَٓاءِ اَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَٓائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ
اَيْمَانُهُنَّۚ وَاتَّق۪ينَ اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَه۪يدًا ﴿٥٥﴾
اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّۜ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْل۪يمًا ﴿٥٦﴾

Meâli

55. O hanımlara babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları *(mü'min kadınlar)* ve ellerinin altında bulunan *(cariye)*leri hakkında bir günah yoktur. Bununla beraber *(Ey Peygamber hanımları!)* Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah, herşeye şahittir.

56. Muhakkak Allah ve melekleri, peygambere çok salat ederler. *(onun şerefini gözetmeye, şanını yüceltmeye özen gösterirler.)* Ey mü'minler! Siz de ona salat edin ve tam bir teslimiyetle selam verin.

Tefsiri

55 – O hanımlara babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları (mü'min kadınlar) **ve ellerinin altında bulunan** (cariye)**leri hakkında bir günah yoktur. Bununla beraber** (Ey Peygamber hanımları!) **Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah, herşeye şahittir.**

"Kadınları" yani, mü'min kadınları demektir. Yani bunlara karşı örtünmemelerinden dolayı onlar üzerine hiçbir günah yoktur, demektir. Amca ve dayıyı zikretmedi. Çünkü o ikisi ana-baba makamındadır. Amcanın *"baba"* olarak adlandırılması Kur'an'da geçmektedir. Allah'u Teala şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِلَهَ اٰبَائِكَ إِبْرٰهِيمَ وَإِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ ﴾

"Bunların, "İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilahı." [15]

Halbuki İsmail (as), Yakub'un (as) amcasıdır. Cumhura göre onların köleleri, yabancılar gibidir. Daha sonra sözü üçüncü şahıstan ikinci şahısa geçirdi. Bu geçişte onlar lehine büyük bir üstünlük vardır. Sanki şöyle demiştir:

"Örtünmeyle ilgili emrolunduğunuz şey hususunda Allah'tan korkun." Bu hususta vahiy, perdelenmeyle ve çepe çevre korunmakla ilgili olarak inmiştir. Şüphesiz ki Allah (cc), herşeyi bilmektedir. İbni Ata şöyle demiştir:

"Şahîd organların hareketlerini bildiği gibi, kalplerden geçen hatıraları da bilendir."

56 – Muhakkak Allah ve melekleri, peygambere çok salât ederler. (Onun şerefini gözetmeye, şanını yüceltmeye özen gösterirler.) **Ey mü'minler! Siz de ona salat edin ve tam bir teslimiyetle selam verin.**

"Ona salat edin" yani « اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ » ya da « صَلَّى اللّٰهُ عَلٰى مُحَمَّدٍ » deyin, demektir. *"Selam verin"* yani, « اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى مُحَمَّدٍ » deyin. Ya da *"onun emrine ve hükmüne tam olarak boyun eğin"* demektir. Resulullah (sav)'e bu ayet soruldu da şöyle cevap verdi:

"Şüphesiz ki Allah, benim için iki melek tayin etmiştir. Müslüman bir kulun yanında zikredilirim de bana salâvat getirir. O iki melek de 'Allah seni bağışlasın' derler. Allah ve melekleri de bu iki meleğe cevaben 'Âmin.'

[15] Bakara, 133.

derler. Yine Müslüman bir kulun yanında zikredilirim de bana salâvat getirmez. Bu sefer o iki melek 'Allah seni bağışlamasın' derler. Allah ve melekleri de bu iki meleğe cevaben 'Âmin' derler." [16]

Tahavi'ye göre ömürde bir defa salâvat getirmek vacibtir. Kerhî'ye göre ise her ismi zikredildiğinde getirmek vacibtir. İhtiyat budur. Cumhur da bu görüştedir.

"Allah, peygambere ve âline salât etsin." şeklinde peygambere salavat getirdikten sonra ona atfen başkası üzerine de salavat getirilirse, bunda hiçbir sakınca ve söz yoktur. Ama ondan başkasına mesela ehli beyte tek başına salavat getirilirse, bu mekruhtur. Bu Rafîzîlerin alametlerindendir.

❁ ❁ ❁

[16] Heysemi, Mecmeü'z-Zevaid, 7/93.

57. – 58. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾

Meâli

57. Allah ve Resulü'nü incitenlere Allah, dünyada da ve ahirette lanet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır.

58. Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.

Tefsiri

57 – Allah ve Resulü'nü incitenlere Allah, dünyada da ve ahirette lanet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır.

Yani Allah'ın (cc) peygamberini incitenler, demektir. Allah'ın (cc) isminin zikredilmesi, onu şereflendirmek içindir. Ya da *"Allah'ı ve Resulü'nün incitenler"* sözüyle, Allah'ı (cc) ve peygamberliği inkar gibi Allah'ın (cc) ve Resulünün (sav) razı olmadığı fiiller mezacen kastedilmiştir. Her ikisi içinde mecâzi anlamdadır. Çünkü sadece Allah Resulü hakkında (sav) eziyet görmenin hakikati düşünülebilir.

Ki bir lafızda hem hakikat hem de mecaz biraraya toplanmaması için *"Allah onları dünyada da ahirette de lanetlemiştir."* Yani onları her iki dünyada da rahmetinden kovmuştur. (Ayrıca) ahirette de onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır.

58 – Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.

Allah'a (cc) ve Resulü'ne (sav) eziyet verilmesi mutlak olarak kullanılmıştır. Mü'min erkek ve kadınlara eziyet verilmesi ise kayıt altına alınmıştır. Çünkü Allah (cc) ve Resulü'ne (sav) verilen eziyet, kesinlikle haksızdır. Diğerinde ise had ve tazir gibi hak olanlar da var, batıl olanlar da. Denildi ki:

"Bu ayet, Hz. Ali (ra)'a eziyet veren ve ona ad takan münafıklardan bir gurup hakkında nazil oldu."

"İstemedikleri halde kadınlara takılan zinakar hakkında nazil oldu" da denildi. Fudayl şöyle demiştir:

"Haksız yere köpeğe ve domuza bile eziyet vermen helâl olmazken mü'min erkek ve kadınlara eziyet vermen nasıl caiz olur?"

Şüphesiz ki onlar büyük bir yalan ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.

❀ ❀ ❀

59. – 62. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَٓاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ
عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ
وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾ لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ
فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ
لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَٓا اِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾ مَلْعُونِينَ اَيْنَ مَا ثُقِفُٓوا
اُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ
وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

Meâli

59. Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına *(bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman)* üzerlerine cilbablarını (çarşaflarını) almalarını söyle. Bu onların tanınıp da incitilmemesi için en elverişli olandır. Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

60. Andolsun ki, münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar, şehirde kötü haber yayanlar, *(bu hallerinden)* vaz geçmezlerse, mutlaka seni, onlara musallat ederiz. Sonra orada, senin yanında ancak az bir zaman kalabilirler.

61. Hepsi de lanetlenmiş *(Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak)* nerede ele geçirilirse, yakalanır ve öldürülürler.

62. Allah'ın önceden geçen *(millet)* ler hakkındaki kanunu budur. Allah'ın kanununu değiştirmeye asla *(imkan)* bulamazsın.

Tefsiri

59 – Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) **üzerlerine cilbablarını** (çarşaflarını) **almalarını söyle. Bu onların tanınıp da incitilmemesi için en elverişli olandır. Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.** [17]

Cilbab; Müberid'den naklen; dışarı çıkıldığında giyilen üstlük gibi her tarafı örten şeydir. (Çarşaf gibi).

"Cilbablarını üzerlerine almalarını söyle." cümlesinin manası; *"üstlerine sarkıtmalarını ve onlarla yüzlerini örtmelerini söyle"*, demektir. Denir ki:

"Kadının yüzündeki örtü kaydığında, senin elbisen yüzüne gelir."

« مِنْ » teb'iz içindir. Yani örtünün bir kısmı salıverilir, artan kısmı ile yüze örtülür. Cariyelerden ayırdedilecek şekilde örtünür. Ya da maksat, kendilerine ait örtülerin bir kısmıyla örtünmeleri ve günlük elbiseler ve baş örtüsü içerisinde cariyeler gibi bayağı kıyafetli olmamalarıdır. Çünkü çok defa onların evlerinde iki örtüsü olur.

İslam'ın başlangıcında kadınlar, cahiliyyedeki adetleri üzerine bayağı kıyafetler giyiyorlar ev elbisesi ve baş örtüsü içinde dışarı çıkıyor-

---

[17] Ayet-i Kerime'de geçen cilbab kelimesini türkçe olarak tefsir yazan müfessirlerden Konyalı Mehmed Vehbi *"çarşaf"* olarak tercüme etmiştir. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ise bu kelimeyi şöyle açıklamıştır:

"Cilbab" tabirinde iki vecih vardır. Birisi; cilbablarından birisiyle bütün bedenini sıkıca örtmek. Diğeri de Cilbabın bir tarafıyla başından yüzünü örtmek. İki türlü örtünme şekli vardır. Birisi: Kaşlarına kadar başını örttükten sonra büküp yüzünü de örtmek, yalnız tek bir gözünü açık bırakmak. İkincisi ise: Alnının üzerinden sıkıca sardıktan sonra burnunun üzerinden dolayıp gözlerin ikisi de açık kalsa bile yüzün kısm-ı azamını (büyük kısmını) ve göğsü tamamen örtmüş bulunmaktır.

Ümmü Seleme (rha) diyor ki: *"Bu ayet nazil olduğunda ensar kadınları üzerlerine siyah elbiseler giyerek öyle bir sekinet ile çıkmışlardı ki sanki başları üzerinde kuşlar varmış gibiydi."*

Merhum Elmalılı Hamdi Yazır Hazretleri, bu ifadelerin altına şu dipnotu düşmüştür:

"Ben 1310'da İstanbul'a geldiğim zaman, İstanbul hanımlarının bir peçe ilave edilmek ve elde açık bir şemsiyye bulunmak şartıyla tesettür tarzları bu idi." (Hak Dini Kur'an Dili, 6 / 3928, Eser Neşriyat, İstanbul.)

lardı. Hür ile cariye arasında hiçbir fark yoktu. Gençler, geceleri, hurmalıklara ve arazilere ihtiyaçlarını gidermek üzere gelen cariyeleri rahatsız ediyorlardı. Bazan de cariye zannıyla hür kadınlara saldırıyorlardı. Bu sebepten hür Müslüman kadınlar vücudu örten dış elbisesi giymek, başları ve yüzleri örtmek suretiyle cariye kıyafetinden farklı bir kıyafete bürünmeleriyle emrolundular. Böyle örtünsünler ki onlara hiç kimse tamah etmesin.

"Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur." ayeti de bunu ifade etmektedir. Yani, kendilerine saldırılmaması için evlâ ve layık olan (cariyelerden ayırdedilmeleri) tanınmalarıdır. Allah (cc), geçmiş taşkınlıkları çok çok bağışlayandır, güzel ahlakı öğretmek suretiyle de çok çok esirgeyendir.

60 – Andolsun ki, münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar, şehirde kötü haber yayanlar, (bu hallerinden) **vazgeçmezlerse mutlaka seni, onlara musallat ederiz. Sonra orada, senin yanında ancak az bir zaman kalabilirler.**

"Kalplerinde hastalık olanlar..." günahkarlar, zinakarlar.

﴿ فَيَطْمَعَ الَّذِى فِى قَلْبِهِ مَرَضٌ ﴾

"Kalbinde hastalık bulunan kişi tamah eder,"[18] ayeti de bunu ifade etmektedir.

"Şehir de kötü haber yayanlar," onlar Resulullah (sav)'in seriyyeleri hakkında kötü haber uyduruyorlardı. *"Hezimete uğradılar, öldürüldüler, onlar üzerine şu şu kadar atlı gönderildi."* diyorlar, bununla da mü'minlerin maneviyatını kırıyorlardı.

Yalan yere haber verdiğinde « أَرْجَفَ بِكَذَا » denir. Çünkü o, sabit olmayan, sallanan bir haberdir. « رَجْفَة », *"zelzele"* kelimesinden gelmektedir.

"Seni onlara musallat ederiz..." Sana onların ezilmelerini emrederiz. Ya da seni, onlar üzerine göndeririz, demektir. *"Sonra orada az bir zaman kalabilirler."* yani Medine'de.

[18] Ahzab, 32.

Bu cümle « لَنُغْرِيَنَّكَ » olduğu için, bununla, yemine cevap verilmesi caizdir. Vatandan sürülmek, bütün musibetlerin en büyüğü olduğundan, hali atfedildiği halden çok uzak olduğu için « ثُمَّ » ile atfedilmiştir. Mana şudur:

"Münafıklar, düşmanlıklarından ve hilelerinden, fasıklar işledikleri günahlardan yalan haber yayıcıları, kötü haber uydurmaktan vazgeçmezlerse, sana onları mahveden işleri yapmanı emredeceğiz. Sonra onları, Medine'den sürülmeyi istemeye ve yola çıkıncaya kadar az bir zaman seninle orada kalmaya talep etmeye zorlayacaksın."

Bu, mecaz yollu, o insanların arasını bozmaya teşviktir.

61 – Hepsi de lanetlenmiş (Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak) **nerede ele geçirilirse, yakalanır ve öldürülürler.**

« مَلْعُونِينَ » kötüleme üzerine mansuptur. Ya da haldir. Yani *"seninle ancak lanetlenmişler olarak yaşarlar"*, demektir.

İstisna; geçtiği üzere, zarf ve hal üzerine birlikte gelmiştir. « أُخِذُوا » ile mansup kılınmamıştır. Çünkü şart harflerinden sonra gelenler, ondan öncesinde amel etmezler.

"Nerede ele geçirilirlerse..." yani nerede bulunurlarsa, demektir. « قُتِّلُوا » nun tef'il babından olması çokluğa delâlet etmektedir.

62 – Allah'ın önceden geçen (millet)**ler hakkındaki kanunu budur. Allah'ın kanununu değiştirmeye asla** (imkân) **bulamazsın.**

« سُنَّةَ » mastar makamındadır. Yineleyicidir. Yani Allah (cc), peygamberlere karşı, iki yüzlülük yapanlar hakkında her nerede bulunurlarsa bulunsunlar öldürülmelerine hükmetmiştir. Allah kanununu değiştirmez. Bilakis onu, bütün ümmetlerde aynı şekilde icra eder.

63. – 68. ÂYETLER

يَسْـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا
يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ
وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا
نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا
أَطَعْنَا اللّٰهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا
وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾ رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ
وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾

Meâli

63. İnsanlar sana *(kıyametin)* zamanını soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi Allah'ın yanındadır. Ne bilirsin. Belki de zamanı yakındır."

64. Şu muhakkak ki Allah kafirleri rahmetinden kovmuş ve onlara çılgın bir ateş hazırlamıştır.

65. Orada ebedî olarak kalacaklar. *(Kendilerini koruyacak)* ne bir dost, ne de bir yardımcı bulacaklardır.

66. Yüzleri ateşe evrilip çevrildiği gün: "Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik, peygambere itaat etseydik." derler.

67. "Ey Rabbimiz! Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar." derler.

68. "Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lanetle rahmetinden kov."

Tefsiri

63 – İnsanlar sana (kıyametin) **zamanını soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi Allah'ın yanındadır. Ne bilirsin. Belki de zamanı yakındır."**

Müşrikler, Resulullah (sav)'e, alay yollu, acele gelmesini isteyerek, kıyametin vaktinden soruyorlardı. Yahudiler de onu imtihan etmek için soruyorlardı. Çünkü Allah'u Teala ne Tevrat'ta ne de diğer kitaplarda onun vaktini bildirmiş değildi. Allah (cc), peygamberine, onun Allah'ın (cc) kendine mahsus bir ilim olduğunu onlara bildirmesini emretti. Sonra da acele edenler için tehdit olsun, imtihan edenler için de susturucu bir cevap olsun diye peygamberine onun vukuunun yakın olduğunu şu sözüyle beyan etti.

"De ki: 'Onun bilgisi, Allah'ın katındadır. Ne bilirsin belki de zamanı yakındır.'" Yani belki de o yakın bir şeydir. Ya da kıyamet, yakın bir zamanda olur, demektir.

64 – Şu muhakkak ki Allah kafirleri rahmetinden kovmuş ve onlara çılgın bir ateş hazırlamıştır.

« سَعِيرًا» şiddetle yanan ateştir.

65 – Orada ebedî olarak kalacaklar. (kendilerini koruyacak) **ne bir dost, ne de bir yardımcı bulacaklardır.**

"Orada edebî olarak kalacaklar" bu, Cehmiyye mezhebini reddet mektedir. Çünkü onlar, cennet ve cehennemin sona ereceğini zannetmektedirler.

« سَعِيرًا »'dan sonra vakfe yoktur. Çünkü «خَالِدِينَ فِيهَا » – *"orada kalacaklardır"* sözü, « لَهُمْ »'deki zamirden haldir. Ne bir dost, ne de onlardan azabı menedecek bir yardımcı bulamazlar.

66 – Yüzleri ateşte evrilip çevrildiği gün "Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik, peygambere itaat etseydik" derler.

Yüzleri ateşte evrilip çevrildiği günü zikret. Tencere içinde, kaynadığında, dönüp dolaşan parçaları gördüğün gibi onlar, her yerde evrilip çevrilirler.

Özellikle *"yüz"*ü zikretti. Çünkü yüz, insan bedenindeki en mükerrem organdır. Ya da yüzden maksat, bütün bedendir.

« يَقُولُونَ » haldir. *"Keşke Allah'a (cc) itaat etseydik, peygambere itaat etseydik de bu azaptan kurtulsaydık"*, derler. Temenninin, kendilerine fayda vermediği bir anda temenni de bulunurlar.

67 – "Ey Rabbimiz! Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar." derler.

« سَادَتَنَا » kavli « سَيِّد » – *"reis"* kelimesinin çoğuludur. Şam, Sehl ve Yakub'a göre çoğulun çoğulu olarak « سَادَاتِنَا » şeklindedir. Maksat; *"onlara küfrü telkin eden ve onu, onlara güzel gösteren kafir reisleridir"*.

"Büyüklerimize..." yani, yaşlılarımıza ya da alimlerimize, demektir.

"Bizi yoldan saptırdılar..." 'yolu sapıttı onu da saptırdı' denir. « السَّبِيلَا »'nın sonundaki « ا » sadece ses içindir. Şiirin kafiyelerinde olduğu gibi, ayetlerin fasılalarında zikredilmiştir. Faydası, duruştur. Sözün bittiğine ve kendisinden sonraki sözün başlayacağına işarettir.

68 – "Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lanetle rahmetinden kov."

Rabbimiz! Onlara saptıkları ve saptırdıkları için iki kat azap ver. Lanetin en büyüğüne ve en şiddetlisine delâlet etmesi için Asım'a göre « ب » ile « كَبِيرًا » şeklindedir. Diğerlerine göre ise, lânet sayılarını çoğaltmak için « ث » ile « كَثِيرًا » şeklindedir.

69. - 71. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذ۪ينَ اٰذَوْا مُوسٰى فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُواۜ وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَج۪يهًاۜ ﴿٦٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَد۪يدًاۙ ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْۜ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظ۪يمًا ﴿٧١﴾

Meâli

69. Ey iman edenler! siz de Musa'yı incitenler gibi olmayın. Nihayet Allah, onu, dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah katında göz de *(itibarlı)* idi.

70. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin.

71. *(Çünkü böyle davranırsanız)*, Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Resulü'ne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur.

Tefsiri

69 – Ey iman edenler! siz de Musa'yı incitenler gibi olmayın. Nihayet Allah, onu, dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah katında göz de (itibarlı) idi.

Bu ayet, Zeyd, Zeyneb ve bazılarının bu husustaki işitilen dedikoduları hakkında inmiştir. « ما » mastariyye ya da mevsûledir. Herhangisi olursa olsun maksat, bu sözün içeriğinden ve ortaya koyduğundan -ki o ayıplı bir iştir- beraattir. Musa'nın (as) incitilmesi bir fahişenin sözüdür ki, Karun, ondan Musa (as) ile birlikte olduğunu söylemesini istemiştir; ya da onların, Musa'nın (as) Harun'u öldürdüğü, fakat Allah'ın (cc) onu diriltttiği şeklindeki ithamlarıdır. Allah'u Teala onlara:

"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir." sözüyle Peygamber (sav)'i temize çıkardığı gibi, Musa (as)'ın da beraatını bildirmiştir. O, Allah (cc) katında makam ve itibar sahibi idi. Duası makbuldu.

İbni Mesud ve A'meş « وَكَانَ عِنْدَ اللهِ وَجِيهًا » şeklinde okumuşlardır.

70 – Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin.

Doğru söz, ya da hakka yönelik söz söyleyin. « السَّدَادُ » Hakka ve adaletle söz söylemeye yönelmektir. Maksat; onları, Zeyneb'in sözüyle ilgili, kasıtsızca yalan yanlış olarak daldıkları şeyden menetmek ve onları, her konuda, sözlerini düzeltmeye sevketmektir. Çünkü dilin muhafazası ve sözün doğru söylenmesi, her hayrın başıdır. « سَدِيدًا » de durma. Çünkü emrin cevabı « يُصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ » sözüdür.

71 – (Çünkü böyle davranırsanız), **Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Resulü'ne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur.**

"İşlerinizi düzeltir" yani, taatınızı kabul eder. Ya da *"sizi salih amel işlemeye muvaffak kılar"*, demektir. *"Günahlarınızı bağışlar"* yani onları mahveder, demektir. Mana şudur:

"Dillerinizin muhafazası ve sözlerinizin düzgünlüğü hususunda Allah'tan korkun. Çünkü eğer bunu yaparsanız, Allah (cc), size iyiliklerinizin kabul edilmesi, onlara karşı sevap verilmesi, günahlarınızın bağışlanması ve örtülmesi gibi isteklerinizin en iyisini verecektir."

Bu ayet, emir ve nehyi birlikte içersin diye, kendinden önceki Resulullah (sav)'e eziyet vermekten men etmek üzerine, bina edilmiş ayeti ve dilin muhafazası hususunda Allah'tan (cc) korkmayı emreden ayet-i açıklamaktadır. Yasağa tabi olmakla, Musa (as)'ın kıssasında olduğu gibi, tehdidin içerdiği şey vardır. Açık bir vaad içeren emire uymak da eziyet vermekten alıkoyanı ve onu terke çağıranı güçlendirir. *"Kim Allah ve Resulü'ne itaat ederse, o, büyük bir kurtuluşa ermiş olur"* sözüyle taati, *"büyük kurtuluşa"* bağladıktan sonra şöyle devam etti:

72. – 73. ÂYETLER

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ
يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا
جَهُولًا ﴿٧٢﴾ لِيُعَذِّبَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ
وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ
اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾

Meâli

72. Biz, emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar, bunu yüklenmekten çekindiler *(sorumluluğundan)* korktular. Onu, insan yüklendi. *(Bununla beraber onun hakkını da tam olarak yerine getirmedi)* Çünkü o, çok zalim çok cahildir.

73. Allah, münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabul edecektir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

Tefsiri

72 – Biz, emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar, bunu yüklenmekten çekindiler (sorumluluğundan) **korktular. Onu, insan yüklendi.** (Bununla beraber onun hakkını da tam olarak yerine getirmedi) **çünkü o, çok zalim çok cahildir.**

"Emanet" kelimesiyle Allah'a (cc) taati; *"emanetin yüklenilmesi"*yle de hiyaneti kastediyor. « فلان حامل للأمانة ومحتمل لها » denir. Yani, *"onu sahibine bırakmaz ki, zimmetinden düşsün"*, demektir. Çünkü emanet, sanki emanet bırakılan üzerine binmiştir de o, onu taşıyordur. Bu sebepten şöyle denir:

"Üzerine borçlar bindi. Benim onun üzerinde alacağım var." Eda ettiğinde ise, artık ona binen kalmamıştır.

O da onu taşımaz, yani gökler, yer ve dağlar gibi büyük varlıklar bu şekilde *"Allah'ın emrine boyun eğdiler."* Onlar, O'nun dilemesinden iradesinden, yaratmasından, oluşturmasından, çeşitli şekillere ve özelliklere göre düzenlemesinden kaçınmamak suretiyle kendilerine layık bir şekilde itaat ettiler. Nitekim ayet-i kerime de:

﴿ ثُمَّ اسْتَوٰى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴾

"Sonra duman halinde olan göğe yöneldi. Ona ve yerküreye 'isteyerek veya istemeyerek gelin' dedi. ikisi de 'isteyerek geldik' dediler." [19]

Allah'u Teâlâ, güneşin, ayın, dağların, ağaçların ve hayvanların Allah'a secde ettiğini bildirmektedir. Nitekim şu ayet Allah korkusundan yuvarlanan taşları haber vermektedir.

﴿ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ﴾

"Çünkü (taşlardan) öylesi var ki, Allah korkusuyla yukarıdan aşağı yuvarlanır." [20]

İnsanın, akıllı ve teklife müsait bir canlı olarak, Allah'ın emirlerine ve yasalarına boyun eğmedeki ve itaat göstermedeki durumu, bu cansızların durumu gibi değildir. Bu şu ayet-i kerime'nin manasıdır:

---

[19] Fussilet, 11.
[20] Bakara, 74.

".. bunu yüklenmekten çekindiler..." Yani bu hususta hiyanet etmekten ve onu yerine getirememekten kaçındılar, demektir.

"Korktular." Yani, bu hususta hiyanet etmekten korktular, demektir.

"Onu insan yüklendi." Yani, bu hususta hiyanet etti. Ve onu eda edememekten kaçınmadı (korkmadı) demektir. Hakikaten o emaneti eda etmeyi terkettiği için çok çok zalimdir. Ve o, gücü yettiği halde kendisine yardımcı olacak şeyi, yani onun edasını gerçekleştirmediği için çok çok cahildir. Zeccac şöyle demiştir:

"Kafirler ve münafıklar hıyanet ettiler, itaat etmediler. İtaat eden peygamberler ve mü'minler için ise, 'çok zalim ve çok cahildir' denmez."

Denildi ki:

"Ayetin manası; insanın yüklendiği şey o kadar büyük ki, o Allah'ın yarattığı en büyük ve en kuvvetli varlıklara teklif edildi de onlar, onu yüklenmekten kaçındılar ve korktular. Onu, zayıf olmasına rağmen insan yüklendi."

"Hakikaten o, çok zalim, çok cahildir." şöyle ki; önce emaneti yüklendi, sonra da onu ifa etmedi. Önce onu zimmetine aldı, sonra da ondaki zimmetini bozdu. Arap dilinde buna benzer sözler çoktur. Kur'an da onların uslubu üzerine gelmiştir. Onların şu sözü de bundandır.

"İç yağına nereye gidiyorsun?" diye sorulsa, *"Eğrileri düzeltmeye!"* derdi.

73 – Allah, münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabul edecektir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

« لِيُعَذِّبَ »'deki « ل » ta'lil (illet) içindir. Çünkü buradaki azaplandırma senin « ضَرَبْتُهُ لِلتَّأْدِيبِ » – *"onu edeplendirmek için dövdüm"* sözündeki edeplendirmenin bir benzeridir. « جَهُولاً »'den sonra durulmaz.

A'maş « يَتُوبَ »'yi illeti, emanete hıyanet edenlerin fiili üzerine hasretmek ve « يَتُوبَ اللّٰهُ » cümlesi ile başlangıç yapmak için « يَتُوبُ »

şeklinde merfu okumuştur. Meşhur mana; *"Allah, emanete hiyanet edene azap etmek ve diğer hiyanet emeyenleri de bağışlamak için..."* şeklindedir. Çünkü emaneti ifa edenin bağışlanması da hıyanet edene bir tür azaptır.

Ya da « ل » sonuç içindir. Yani, onu insan yüklendi, sonunda iş kötülerin cezalandırılmasına ve iyiliklerin tevbelerinin kabulüne geldi dayandı, demektir. Allah (cc), tevbe edenleri çok çok bağışlayan ve mümin kullarına çok çok merhamet edendir. Doğruya muvaffak kılan Allah'tır (cc).

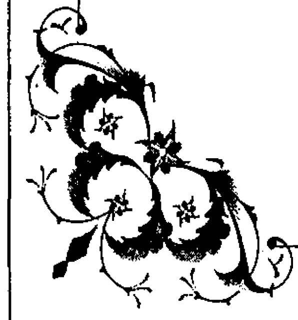

Sûre - 34

SEBE SÛRESİ

Bu sûre 6. âyet hariç Mekke'de nazil olmuştur; 54 âyettir.

Cüz - 22

1. – 6. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَهُ
الْحَمْدُ فِي الْاٰخِرَةِۜ وَهُوَ الْحَك۪يمُ الْخَب۪يرُ ﴿١﴾ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي
الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَٓاءِ وَمَا يَعْرُجُ
ف۪يهَاۜ وَهُوَ الرَّح۪يمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَا تَأْت۪ينَا
السَّاعَةُۜ قُلْ بَلٰى وَرَبّ۪ي لَتَأْتِيَنَّكُمْۙ عَالِمِ الْغَيْبِۚ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ
مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَلَٓا اَصْغَرُ مِنْ ذٰلِكَ
وَلَٓا اَكْبَرُ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍ مُب۪ينٍۙ ﴿٣﴾ لِيَجْزِيَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِۜ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَر۪يمٌ ﴿٤﴾
وَالَّذ۪ينَ سَعَوْ ف۪ٓي اٰيَاتِنَا مُعَاجِز۪ينَ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ
اَل۪يمٌ ﴿٥﴾ وَيَرَى الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ الَّذ۪ٓي اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ
هُوَ الْحَقَّۙ وَيَهْد۪ٓي اِلٰى صِرَاطِ الْعَز۪يزِ الْحَم۪يدِ ﴿٦﴾

Meâli

1. Hamd, göklerde ve yerde bulunanların hepsi kendisinin olan Allah'a mahsustur. Ahirette de hamd O'na mahsustur. O, hikmet sahibidir. *(Her şeyden)* haberdardır.

2. Yerin içine gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni, oraya çıkanı bilir. O, çok merhamet eden, çok bağışlayandır.

3. İnkarcılar: "*(kıyamet)* saati bize gelmeyecek" dediler. De ki: "Hayır! Gaybı bilen Rabbim hakkı için o, mutlaka size gelecektir. Göklerde ve yer de zerre miktarı hiçbir şey, O'ndan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyüğü de şüphesiz, apaçık bir kitapta *(yazılı)*dır."

4. İnanıp iyi işler yapanları mükafatlandırmak için *(her şeyi açık bir kitapta tesbit etmiştir)* onlar için büyük bir mağfiret ve güzel bir rızık vardır.

5. Ayetlerimizi hükümsüz bırakmak için yarışırcasına uğraşanlar içinde iğrenç ve acıklı bir azap vardır.

6. Kendilerine bilgi verilenler, Rabbinden sana indirilenin *(Kur'-an'ın)* gerçek olduğunu bilirler. O'nun mutlak galip ve övgüye layık olan *(Allah'ın)* yoluna ilettiğini görürler.

Tefsiri

1 - Hamd, göklerde ve yerde bulunanların hepsi kendisinin olan Allah'a mahsustur. Ahirette de hamd O'na mahsustur. O, hikmet sahibidir. (Herşeyden) **haberdardır.**

Hamd; eğer ahdi zihni için kılınırsa, o kendisini övdüğü şeyle övülmüştür, demek olur. Eğer istiğrak için kılınırsa, her hamdeden kendisine ait bir istihkak var, demek olur.

« لِلَّهِ » kavlindeki « ل », temlik « ل »'ıyladır. Çünkü O, yaratıcıdır ve hamdin aslî konuşucusudur. Hamde sahip olması dolayısıyla da hamdedilmeye ehil olmuştur. Yaratma, sahip olma ve yok etme yönüyle gökler ve yer O'na aittir. Dolayısıyla O, gizlilik ve aleniyette hamd edilmeye layıktır. Hamd, dünyada O'na ait olduğu gibi, ahirette de O'na mahsustur. Çünkü iki cihanın nimetleri Mevlâ tarafındandır. Şu kadar var ki, burada hamdetmek vacibtir. Çünkü dünya sorumluluk yeridir. Orası (ahiret) ise değil. Orada teklif (sorumluluk) yoktur. Cennet halkı nimetlere karşı sevinçlerinden ve büyük mükafatlardan aldıkları lezzetlerden dolayı hamdederler. Nitekim onlar şöyle derler:

﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖى صَدَقَنَا وَعْدَهُ ﴾

"Bize verdiği söz de sadık olan Allah'a hamdolsun." [1]

---

[1] Zümer, 74.

﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖى اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ﴾

"Bizden hüznü gideren Allah'a hamdolsun" [2]

O, göklerde ve yerdeki şeyleri idare etmek suretiyle hikmet sahibidir. Ceza ve arz günü için kendisine hamdedenlerin kalplerini bilicidir.

2 – Yerin içine gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni, oraya çıkanı bilir. O, çok merhamet eden, çok bağışlayandır.

« يَعْلَمُ » kelimesi Cümle başlangıcıdır. Ölüler ve defineler gibi yere gireni, ot, mücevherat ve madenler gibi yerden çıkanı, yağmurlar ve çeşitli bereketler gibi gökten ineni ve melekler ve dualar gibi göklere çıkanı bilir. O (cc), kendisine ihtiyaç duyulan şeyleri indirmek suretiyle çok çok merhamet edendir. Ve O (cc), kulların cür'et edip işledikleri günahları çok çok bağışlayandır.

3 – İnkârcılar: "(kıyamet) saati bize gelmeyecek" dediler. De ki: "Hayır! Gaybı bilen Rabbim hakkı için o, mutlaka size gelecektir. Göklerde ve yer de zerre miktarı hiçbir şey, O'ndan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyüğü de şüphesiz, apaçık bir kitapta (yazılıdır).

*"İnkarcılar..."*la kast olunan dirilişi inkar edenlerdir. *'"Kıyamet saati bize gelmeyecek' dediler."* Bu, dirilişi yok saymak ve kıyametin kopacağını inkar etmek demektir. Onların yok saymasından sonra, *'iş ancak onun vuku bulmasıdır'*, manasına « بَلٰى » *"hayır"* kelimesiyle, onun vuku bulacağını ifade etti.

Sonra bu ifadeyi te'kidin son noktası olan Allah (cc) üzerine yeminle te'kid etti. Daha sonra da bu yeminli te'kidi *"gaybı bilen"* sözüyle vasfederek kuvvetlendirdi. Çünkü kendisiyle yemin edilenin halinin büyüklüğü üzerine, yemin edilen şeyin halinin kuvvetini ve kesinlik ve doğruluğunun şiddetini bildirir. O, vakıa üzerine delil getirme mesabesindedir. Kendisiyle şehadette bulunulanın derecesinin yüksek oluşu, şehadetin daha kuvvetli ve daha te'kitli olduğunu ve şehadette bulunulan

---

[2] Fatır, 34.

şeyin de daha kesin ve daha sağlam olduğunu gösterir. Kıyametin kopuşu, Allah'ın gizli kıldığı gaybi işlerden olunca gaybın bilinmesiyle ilgili sıfatın zikredilmesi de en layıkı ve en doğrusu olacaktır.

Medine ve Şam kıraat imamlarına göre «عَالِمُ الْغَيْبِ» şeklindedir. Yani *"O, gaybı bilendir"*, demektir.

Hamza ve Ali'ye göre ise, mübalağa sıgasıyla « عَلَّامُ الْغَيْبِ » şeklindedir. Ali'ye göre « يَعْزُبُ »'deki « ز »'nin esresiyle « يَعْزِبُ » şeklindedir. Bir şey uzaklaştığında ve kalbolunduğunda « يَعْزِبُ - يَعْزُبُ - عَزَبَ » kullanılır.

"Zerre miktarı" yani, en küçük bir karınca miktarı demektir. *"Bundan daha küçük ve daha büyüğü;"* yani zerre miktarından daha küçüğü ve büyüğü, demektir. *"Apaçık kitap"* ise levhi mahfuzdur.

« وَلَا أَصْغَرُ وَلَا أَكْبَرُ » merfudur. « مِثْقَالُ ذَرَّةٍ » üzerine atıftır. « إلَّا » lâkin manasınadır. Ya da « وَلَا أَصْغَرُ وَلَا أَكْبَرُ » mübteda olarak merfudur. Haberi ise « فِي كِتَابٍ »'dir.

4 – İnanıp iyi işler yapanları mükâfatlandırmak için (her şeyi açık bir kitapta tesbit etmiştir) **onlar için büyük bir mağfiret ve güzel bir rızık vardır.**

« لِيَجْزِيَ »'deki « لِ » o kitaba, iman mertebelerinden geçirdikleri şeyler içindir. İhsan metbelerinden, sabrettikleri şeyler için de onlara güzel bir rızık vardır. Bu ayet « لَتَأْتِيَنَّكُمْ » fiiline illet olarak taalluk etmektedir.

5 – Ayetlerimizi hükümsüz bırakmak için yarışırcasına uğraşanlar içinde iğrenç ve acıklı bir azap vardır.

Kur'an'ı reddetmek hususunda bizi yok edeceklerine inanarak yarışırcasına gayret gösterenler için çok acıklı bir azap vardır. Mekke kıraat imamları ve Ebu Amr'a göre « مُعَاجِزِينَ » kelimesi « مُعَجِّزِينَ » şeklindedir. Yani, insanları, o ayetlere tabi olmaktan ve onları düşünmekten alıkoyarak, ya da Allah'a (cc) acziyeti nisbet ederek, demektir.

« أَلِيمٌ » kelimesi ötrelidir. Mekke, Hafs ve Yakub'a göre « أَلِيمٌ » kelimesi « عَذَابٌ » kelimesinin sıfatıdır. Yani azabın en kötüsü elîm bir azap demektir. Katade:

"Ricz; azabın kötüsüdür." demiştir.

Diğerlerine göre « أَلِيمٍ » esrelidir. « رِجْزٍ » kelimesinin sıfatıdır.

6 – Kendilerine bilgi verilenler, Rabbinden sana indirilenin (Kur'an'ın) **gerçek olduğunu bilirler, onun mutlak galip ve övgüye layık olan** (Allah'ın) **yoluna ilettiğini görürler.**

« وَيَرَى » kelimesi başlangıç olarak mahallen merfudur. Anlamı *"bilirler"* demektir. *"Kendilerine bilgi verilenler..."* ile Resulullah (sav)'in ashabını ve ümmetinden onlara tabi olanları kastediyor. Ya da Abdullah b. Selam ve arkadaşları (rhm) gibi Müslüman olan ehli kitabı kastediyor.

« وَيَرَى » fiilinin birinci mef'ulü « أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ » – *"Rabbinden sana indirilen"* cümlesidir. Bununla Kur'an'ı kastediyor.

"...Gerçek olduğunu..." yani doğru olduğunu bilirler. « هُوَ » iki şeyi birbirinden ayırmak için gelmiştir. « الْحَقَّ » ikinci mef'uldür. Ya da mahallen mansuptur. « لِيَجْزِيَ » üzerine atfedilmiştir. Yani, ilim sahipleri, kıyametin gelişinde onun hak olduğunu en yakin bir ilimle bilsinler diye, demektir. Allah'ın (cc) ya da sana indirilenlerin, mutlak galip ve övgüye layık olan Allah'ın (cc) yoluna, yani Allah'ın (cc) dinine ilettiğini görürler.

❀ ❀ ❀

7. – 9. ÂYETLER

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ
كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾ أَفْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ
كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ فِى الْعَذَابِ
وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ﴿٨﴾ أَفَلَمْ يَرَوْا إِلٰى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا
خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنْ نَشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ
أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِكُلِّ
عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٩﴾

Meâli

7. Hakkı inkar edip kafir olanlar kendi aralarında şöyle dediler. "Siz öldükten sonra didik didik parçalandığınız vakit, yeniden dirileceğinizi söyleyerek size bir takım haberler veren kişiyi gösterelim mi?

8. Acaba o Allah'a karşı yalan yere iftira mı etmiştir? Yoksa kendisinde delilik mi var? *(dediler)*" Hayır! Ahirete inanmayanlar azapta ve *(haktan)* uzak bir sapıklık içindedirler.

9. Onlar, gökten ve yerden, önlerinde ve arkalarında bulunanı görmüyorlar mı? Dilesek onları yere batırırız. Ya da üzerlerine gökten parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda *(Rabbine)* yönelen her kul için bir ibret vardır.

Tefsiri

7 – Hakkı inkâr edip kâfir olanlar kendi aralarında şöyle dediler. "Siz öldükten sonra didik didik parçalandığınız vakit, yeniden dirileceğinizi söyleyerek size bir takım haberler veren kişiyi gösterelim mi?

Kureyş'ten bazıları, bazılarına; *"Size... kişiyi gösterelim mi?"* dediler. *"Kişi"* sözüyle Muhammed (sav)'i kastediyorlardı. Kureyş içerisinde tanınan bilinen biri olduğu halde ve onun, yeniden dirilişi haber verdiği onlar tarafından bilinen bir şey olduğu halde, onu ve işini tanımazdan gelerek onu belirsiz bir kelimeyle ifade ettiler. Bilmezlikten gelmek, belağat ilmine ve onun sihrine ait bir husustur.

"Siz öldükten sonra didik didik parçalandığınız vakit yeniden dirileceğinizi söyleyerek size bir takım haberler veren." Yani toz toprak olmanızdan, çürümüş cesetlerinizin paramparça olmasından sonra, dirileceğinize ve yeni bir yaratılışla yaratılacağınıza dair çok acaip haberler veren, demektir.

« مُفَرَّقٌ » dağıtmak, izini yok etmek manalarına gelen bir mastardır. « اذا »'daki amil, « إِنَّكُمْ لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ » – *"Şüphesiz ki siz yeni bir yaratılışla diriltileceksiniz"* cümlesinin delâlet ettiği gibi. « اذا »'daki « انّ »'nin haberinde « ل » olduğu için hemzenin üstün olması caiz değildir.

8 – Acaba o Allah'a karşı yalan yere iftira mı etmiştir? Yoksa kendisinde delilik mi var?" (dediler) **Hayır! Ahirete inanmayanlar azapta ve** (haktan) **uzak bir sapıklık içindedirler.**

Allah'a (cc) nisbet ettiği bu hususta o, Allah'a (cc), yalan yere iftira atan biri mi? « ا » (hemze) istifham içindir. Kendisine ihtiyaç kalmadığı için vasıl « ا » (hemze)si hazfedilmiştir.

"Yoksa onda delilik mi var?" ki önce bunu vehmediyor, sonra diliyle söylüyor. Bundan sonra Allah'u Teâlâ:

"Muhammed'de iftira ve delilikten hiçbirşey yoktur. O, ikisinden de beridir. Bilakis dirilişi inkâr eden ve bu sözleri söyleyenler cehennem azabına düçar olacaklardır. Ve onlar bundan gafil oldukları halde, kendilerini cehenneme sürükleyen, haktan uzak bir sapıklık içerisindedirler. İşte bu deliliğin de deliliğidir." buyurmuş oluyor.

Onların azaba düşmelerini, sapıklığa düşmelerinin sonucu kıldı. Sanki bu ikisi aynı vakitte meydana gelmiş gibidir. Azap sapıklığın gereği olunca ikisi beraber gibi kılındı.

"Sapıklık" kelimesinin *"uzak"* kelimesiyle nitelendirilmesi, mecazi bir isimdir. Çünkü *"uzak"* vasfı, doğru yoldan uzaklaşan sapan kişinin sıfatıdır.

9 – Onlar, gökten ve yerden, önlerinde ve arkalarında bulunanı görmüyorlar mı? Dilesek onları yere batırırız. Ya da üzerlerine gökten parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda (Rabbine) **yönelen her kul için bir ibret vardır.**

Ali'ye göre « ف » ile « ب » arasında yakınlık olduğundan « نَخْسِفْ بِهِمْ » idğam iledir. « ب »'ye göre « ف »'deki ses çokluğundan dolayı bazısı bunu zayıf görmüştür. Asım dışındaki Kufeli'lere göre *"Allah'a karşı yalan yere iftira mı etmiştir"* sözünden dolayı üç fiil de « نَشَأْ – نَخْسِفْ – نُسْقِطْ », « ى » iledir. Hafs'a göre « كِسَفًا » şeklindedir. *"Onlar körleşti de göğe ve yere bakmadılar"* demektir.

Nerede olurlarsa olsunlar, nereye giderlerse gitsinler, o ikisi önlerinden arkalarından onları kuşatmıştır. Onların sınırlarından ve içinde bulundukları, Allah'ın (cc) mülkünden dışarı çıkamazlar. Onlar, Allah'ın (cc), kendilerini yere batırmasından korkmadılar. Ya da Karun ve ashabı Eyke'nin yaptığı gibi ayetleri yalanlamalarından, Peygamberi ve getirdiklerini inkâr etmelerinden dolayı üzerlerine parçalar düşürmesinden korkmadılar. Bu, göğe ve yere bakışta, onlar üzerinde düşünmede ve Allah'ın (cc) kudretiyle ilgili delalet ettikleri şeyler de her yönelen kul için bir işaret vardır.

Münîb; *"Rabbine dönen, O'na itaat eden"*, demektir. Çünkü münîb; Allah'ın (cc) ayetlerine bakmaktan uzak kalmaz. O'nun diriltme ve kendisini (cc) inkar edenleri cezalandırma gibi her şeye kadir olduğunu bilir.

❁ ❁ ❁

10. – 11. ÂYETLER

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُ۫دَ مِنَّا فَضْلاًۜ يَا جِبَالُ اَوِّب۪ي مَعَهُ وَالطَّيْرَۚ وَاَلَنَّا لَهُ الْحَد۪يدَۙ ﴿١٠﴾ اَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحاًۜ اِنّ۪ي بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿١١﴾

Meâli

10. Andolsun Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. "Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin" dedik. Ona demiri yumuşattık.

11. "Geniş zırhlar imal et, dokumasını ölçülü yap. *(Ey Davud hanedanı!)* iyi işler yapın. Çünkü ben yaptıklarınızı görmekteyim." diye *(vahyettik)*.

Tefsiri

10 – Andolsun Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. "Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin" dedik. Ona demiri yumuşattık.

« يَا جِبَالُ » *"Ey dağlar"* sözünden önce, *"sözümüz"* ya da *"dedik"* kelimelerinin takdiri ile « يَا جِبَالُ » kavli « فَضْلاً » ya da « اٰتَيْنَا » kelimesinden bedeldir. « اَوِّب۪ي » kavli « تَأْوِيبٌ » kelimesinden gelmektedir. Onunla beraber tesbih et, demektir. Dağların tesbihinin manası:

"Allah'u Teala'nın, onlarda tesbihi yaratması ve Davud (as)'ın bir mucizesi olarak bu tesbihin, ondan, tesbih getiren kişiden işitildiği gibi işitilmesidir."

« طَيْرَ » kelimesi « جِبَالُ » kelimesinin mahalline atıftır.

« طَيْرُ » şeklinde okunduğunda ise « جِبَالُ » kelimesi üzerine atıftır. Bu ifade de gizli olmayan bir muhteşemlik var. Şöyle ki; dağları kendilerine emredildiğinde itaat eden, çağırıldığında da icabet eden akıllılar derecesine yükseltti. Bununla, her bir hayvan ve cansızın ancak Allah'ın

(cc) dilemesine boyun eğdiğini ifade etmek istemiştir. Eğer bu cümleyi *"Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. Dağların tesbihini ve onunla birlikte kuşların tesbihini verdik."* şeklinde deseydi, onda, bu muhteşemlik olmazdı.

"Ona demiri yumuşattık." O'nun için onu, ateş macunu haline getirdik. Denildi ki:

"Demir, onun elinde, ona verilen kuvvetin şiddetinden dolayı yumuşamıştır."

11 – "Geniş zırhlar imal et, dokumasını ölçülü yap. (Ey Davud ve hanedanı!) **iyi işler yapın. Çünkü ben yaptıklarınızı görmekteyim"** diye (vahyettik).

« أَنْ »; *yani* manasınadır. Ya da ona yapmasını emrettik manasını vermektedir. « سَابِغَاتٍ » dört dörtlük geniş zırhlar demektir. Davud (as) ilk zırh yapan kişidir. Bir zırhı dört bin dirheme satıyordu. Bundan kendisine ve ailesine harcıyor, fakirlere de tasadduk ediyordu. Denildi ki:

"Davud (as) kıyafet değiştirerek dışarı çıkar, insanlara kendisi hakkında sorardı. Onlara:

– *Davud hakkında ne dersiniz?* diye sorardı. Onlar da onu överlerdi. Bu arada Allah'u Teala, O'na Ademoğlu suretinde bir melek gönderdi. Davud (as) adeti üzere ona da sordu. O:

– *"Bir hasleti var ki o olmasa iyi bir adam. O, ailesini Beytül Mal'dan geçindiriyor."* dedi.

Bu söz üzerine Davud (as) Rabbinden, kendisini Beytül Mal'a muhtaç bırakmayacak bir sebep istedi. O da ona zırh yapma sanatını öğretti."

"Dokumasını ölçülü yap" yani çivileri ince yapma ki oynamasınlar, kalın yapma ki halkaları eğmesinler, demektir. « سَرْدٌ » zırhların dokunmasıdır.

« اِعْمَلُوا » – *"yapın"*daki zamir, Davud (as) ve onun hanedanı içindir. *"İyi işler."* Yani, kabule elverişli, sadece Allah (cc) rızasının kastedildiği işler, demektir. *"Şüphesiz ki ben sizin yaptıklarınızı görmekteyim."* Dolayısıyla sizi ona göre cezalandıracağım.

12. - 14. ÂYETLER

وَلِسُلَيْمٰنَ الرّ۪يحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌۚ وَاَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ
الْقِطْرِۜ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ رَبِّه۪ۜ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ
عَنْ اَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّع۪يرِ ﴿١٢﴾ يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَٓاءُ مِنْ
مَحَار۪يبَ وَتَمَاث۪يلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍۜ اِعْمَلُٓوا
اٰلَ دَاوُ۫دَ شُكْراًۜ وَقَل۪يلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾ فَلَمَّا قَضَيْنَا
عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلٰى مَوْتِه۪ٓ اِلَّا دَٓابَّةُ الْاَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَاَتَهُۚ
فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ اَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي
الْعَذَابِ الْمُه۪ينِ ﴿١٤﴾

Meâli

12. Süleyman'a da sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü de bir aylık mesafe olan rüzgarı verdik *(emrine âmâde kıldık)* Ve onun için *(erimiş)* bakırı da kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, onun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azabı tattırırdık.

13. Onlar Süleyman'a kalelerden, heykellerden, havuzlar kadar *(geniş)* leğenlerden, sabit kazanlardan ne dilerse yaparlardı. Ey Davud ailesi! Şükretmeye çalışın. Kullarımdan şükreden azdır.

14. *(Süleyman'ın)* ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun öldüğünü, ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. Bu suretle yere kapanıp yıkılınca öldüğü anlaşıldı. Eğer cinler, gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı.

Tefsiri

12 – Süleyman'a da sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü de bir aylık mesafe olan rüzgârı verdik (emrine âmâde kıldık) **Ve onun için** (erimiş) **bakırı da kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, onun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azabı tattırırdık.**

Süleyman'a (as) Saba rüzgarını müsahhar kıldık. « الرِّيحُ » kelimesini, Ebubekir, Hammad ve Fadl ötreli okudular. Yani, rüzgar Süleyman'a (as) musahhar kılındı demektir.

"Sabah gidişi de bir aylık mesafe, akşam dönüşü de bir aylık mesafe..." Yani sabah gidişi bir aylık mesafe, aynı şekilde akşam gelişi de bir aylık mesafedir. Sabah Şam'dan çıkıyor, Kaylûle vakti İran'ın İstahr şehrinde kaylule yapıyordu. İkisi arasında bir aylık mesafe vardır. İstahr şehrinden yola çıkıyor Kabil'de geceliyordu. İkisi arasında da hızlı giden bir atlı için bir aylık mesafe vardır. Denildi ki:

"Sabah yemeğini Rey'de, akşam yemeğini de Semerkant'ta yiyordu."

"Onun için (erimiş) *bakırı da kaynağından sel gibi akıttık."* Yani bakır madenini akıttık demektir.

Kıtr; sarı bakırdır. Ancak Allah (cc) onu akıttı. O, ayda üçgün su gibi akıyordu. Süleyman (as)'dan önce ise erimiyordu. Onu, sonradan dönüştüğü şeyin adıyla « عَيْنَ الْقِطْرِ » – *"bakır kaynağı gözesesi"* olarak isimlendirdi.

« وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ »'deki « مَنْ » mahallen mansuptur. Yani onun önünde çalışan bir kısım cinleri, musahhar kıldık demektir.

"Rabbinin izniyle" Rabbinin emriyle, demektir. Onlardan kim, Süleyman'a itaat hususundaki emrimizden saparsa, ona, alevli ateşin azabından tattırırdık. Denildi ki:

"Onun yanında, elinde ateşten kırbaç olan bir melek vardır. Kim Süleyman'ın emrinden saparsa, ona bir darbe vurur, onu yakardı."

13 – Onlar Süleyman'a kalelerden, heykellerden, havuzlar kadar (geniş) **leğenlerden, sabit kazanlardan ne dilerse yaparlardı. Ey Davud ailesi! Şükretmeye çalışın. Kullarımdan şükreden azdır.**

"Mehârib" kaleler ya da evler, demektir. *"Heykeller"* yırtıcı hayvanların ve kuşların suretleridir. Rivayete göre onlar, onun kürsüsünün altına iki aslan, üstüne de iki kerkenez kuşu yapmışlardı. Yükselmek istediğinde aslanlar, onun için çömeliyorlardı. Oturduğunda da kerkenez kuşları onu kanatlarıyla gölgelendiriyorlardı. O zaman tasvir yapmak mübahtı.

« وَجِفَانٍ » kelimesi « جَفْنَةٌ » kelimesinin çoğuludur. « جَوَابِ » de « جَابِيَةٌ » kelimesinin çoğuludur. *Büyük havuzlar*, demektir. Denildi ki:

"Bir leğenin içine bin adam oturuyordu."

"Mekke, Yakub ve Sehl'e göre vasıl halinde de vakıf halinde de « كَالْجَوَابِ » kavli « كَالْجَوَابِي » şeklindedir. Vasıl halinde, onlara Ebu Amr da muvafakat etmiştir.

"Sabit kazanlar" saçayakları üzerine sabitlenmiş kazanlardır. Büyüklüklerinden dolayı onun üzerinden düşmezler. Denildi ki:

"Onlar, Yemen'de hâlâ durmaktadırlar."

Onlara dedik ki; *"Ey Davud ailesi şükretmeye çalışın."* yani beldelerin halkına merhametle davranın. Rabbinizin fazlından afiyeti isteyin.

« شُكْرًا » mefulun lehtir. Ya da haldir. Yani *şükrederek*, ya da *şükür için çalışın*, demektir. Çünkü « اعْمَلُوا » fiilinde şükredin manası vardır. Zira nimet veren için amel etmek ona şükretmektir. Ya da mef'ulun bih'tir. Yani, *"Size cinleri musahhar kıldık. Onlar, dilediğiniz kadar çalışıyorlar. Bu sebeple siz de şükredin."*, demektir. Cüneyd'e şükür hakkında soruldu da, *"Ma'bud önünde gayretleri sarfetmektir."* dedi.

« عِبَادِيَ »'deki « ى » Hamza'ya göre sakindir. Diğerlerine göre ise fethalıdır.

« الشَّكُورُ » – *Şekûr*; şükrün edasını artıran, o hususta gayretini artıran, itikat, itiraf ve çalışma yönüyle de kalbi, dili ve azaları onunla meşgul olan kişidir.

İbni Abbas (ra)'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Şekur, her haline şükreden kişidir." Denildi ki:

"Şekûr, şükürden aciz olduğunu bilen kişidir." Hikaye edildiğine göre Davud (as) gece ve gündüz saatlerini aile halkı arasında böldü. Hiçbir an olmasın ki, onda Davud ailesinden biri namaz kılıyor olmasın.

14 – (Süleyman'ın) ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun öldüğünü, ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. Bu suretle yere kapanıp yıkılınca öldüğü anlaşıldı. Eğer cinler, gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı.

Süleyman'ın (as) ölümüne hükmettiğimiz de. Onun öldüğünü, onlara, yani cinlere ve Davud ailesine ancak değneğini yiyen ağaç kurdu gösterdi. O, yaprak kurdu denilen kurtçuktu.

« الأَرْضِ » kelimesi, onun fiilidir ki ona izafe edilmiştir. Ağaç kurdu odunu yediğinde *"ağaç yendi"* denir. « مِنْسَأَةً — عَصَا » diye de adlandırılır. Çünkü onunla (istenmeyen şeyler) uzaklaştırılır. Medeni ve Ebu Amr'a göre « مِنْسَأَتَهُ » kavli « ا » (hemze)sizdir.

Süleyman (as) yere düşünce çokluklarına rağmen cinlerin tamamı, iş kendilerine karışık olduktan sonra açık bir şekilde anladılar. Eğer gaybı bilselerdi Süleyman (as)'ın ölümünden sonra o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı.

Rivayete göre Davud (as), Musa (as)'ın çadırının yerinde Beyti Makdis'in binasını kurdu. Onu tamamlamadan önce vefat etti. Onu tamamlamasını, Süleyman (as)'a vasiyyet etti. Süleyman (as)'da, şeytanlara, onu tamamlamalarını emretti. Ömründen geriye bir yıl kaldığında Rabbinden, binayı bitirmeleri ve gaybı bildiklerine dair iddialarının asılsızlığının ortaya çıkması için ölümünün, binayı bitirinceye kadar onlardan gizli kalmasını istedi. Süleyman (as)'ın ömrü elli üç yıldı. On üç yaşında sultan oldu. Kırk yıl hakimiyette kaldı. Beytül Makdis'in binasına, hâkimiyete geçtikten dört sene sonra başladı. Rivayete göre Efriden, onun kürsüsüne çıkmak için geldi, ona yaklaştığında iki aslan, onun ayağına vurdu ve ayağını kırdı. Bundan sonra hiçbir kimse ona yaklaşmaya cesaret edemedi.

❁ ❁ ❁

15. – 17. ÂYETLER

لَقَدْ كَانَ لِسَبَاٍ فِي مَسْكَنِهِمْ اٰيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ
كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾
فَاَعْرَضُوا فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ
جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ اُكُلٍ خَمْطٍ وَاَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾
ذٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي اِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾

Meâli

15. Andolsun, Sebe kavminin oturduğu yerlerde büyük bir ibret vardır. İşte bu *(evlerinin)* sağdan soldan iki bahçe *(ile çevrili olmasıdır.)* Onlara: "Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin" denildi. *(Çünkü onlar için)* güzel bir belde ve çokça bağışlayan bir Rab *(var denildi.)*

16. Ama onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların *(çok güzel olan)* iki bahçesini, buruk yemişli, acı ılgınlı ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki *(harap)* bahçeye çevirdik.

17. Nankörlük ettikleri için onları cezalandırdık. Biz nankörden başkasını cezalandırır mıyız?

Tefsiri

15 – Andolsun, Sebe kavminin oturduğu yerlerde büyük bir ibret vardır. İşte bu (evlerinin) **sağdan soldan iki bahçe** (ile çevrili olmasıdır) **Onlara: "Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin" denildi.** (Çünkü onlar için) **güzel bir belde ve çokça bağışlayan bir Rab** (var denildi.)

"Sebe" kelimesi, mahalle ismi teviliyle cer ve tenvin almıştır. Ebu Amr'a göre kabile ismi teviliyle gayri munsariftir, cer ve tenvin kabul etmez. Hamza ve Hafs'a göre « فِى مَسْكَنِهِمْ » şeklindedir. Ali ve Halef'e göre « مَسْكَنِهِمْ » şeklindedir. O da, onların yerleşme yeri olan beldesidir. Yemen de ikamet ettikleri yerleridir. Ya da onların herbirinin evidir. Diğerlerine göre ise « مَسَاكِنِهِمْ » şeklindedir. « اٰيَةٌ » kelimesi « كَانَ »'nin ismidir. « جَنَّتَانِ » kelimesi « اٰيَةٌ »'den bedeldir. Ya da hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Takdiri de; *"ibret, iki bahçedir"* şeklinde olur. O ikisinin ibret olmasının manası şudur; oranın halkı Allah'a (cc) şükürden yüz çevirdiklerinde, Allah (cc) ibret ve öğüt almaları ve üzerinde bulundukları nimete karşı şükürsüzlüğe tekrar dönmemeleri için onlardan nimeti çekip aldı. Ya da o ikisini (iki bahçeyi) ibret kıldı. Yani Allah (cc), onları, kudretine, ihsanına ve O'na şükrün gerekliliğine delâlet eden alamet kıldı.

"Sağdan soldan iki bahçe..." bununla iki gurup bahçeyi kastetmektedir. Bir gurubu, onların beldesinin sağ tarafında, diğerleri de sol tarafında. Guruplardan her biri, yakınlıkta ve bitişiklikte sanki tek bir bahçe gibiydi. Hamr beldelerin bahçelerinde olduğu gibi. Ya da onlardan her birinin, evinin sağında ve solunda kendisine ait iki bahçesi olduğunu kastetmektedir.

"Onlara Rabbinizin rızkından yeyin ve O'na şükredin denildi." sözü, kendilerine gönderilen peygamberlerin, ya da hal lisanını onlara söylediklerinin hikayesidir. Ya da onlar, kendilerine, bu sözün söylenmesini hak etmişlerdi. Bununla emrettikten sonra sözünü şöyle devam ettirdi:

"Güzel bir belde ve çokca bağışlayan bir Rab." yani rızkınızın olduğu bu belde güzel bir beldedir. Sizi rızıklandıran ve şükretmenizi isteyen Rabbiniz, kendisine şükredeni bağışlayan Rab'dir.

İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

"Sebe, San'a'dan üç fersah uzaklıktaydı. Beldelerin en verimlisiydi. Herhangi bir kadın, başında zembille çıkar, eliyle çalışır, ağaçlar arasında yürürdü. Bu esnada zembil, ağaçlardan düşen meyvelerle dolardı. Temizliğine gelince orada ne sinek, ne sivrisinek, ne pire, ne akrep ve ne de yılan vardı. Oraya uğrayan yabancıların bitleri havanın temizliğinden ölüyordu."

16 – Ama onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların (çok güzel olan) **iki bahçesini, buruk yemişli, acı ılgınlı ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki** (harap) **bahçeye çevirdik.**

Peygamberlerinin davetinden– *"yüz çevirdiler"* –de onları yalanladılar. *"Üzerimiz de Allah'a (cc) ait bir nimet taşımıyoruz"* dediler. *"Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik."* Yani şiddetli yağmuru gönderdik, demektir. Ya da *Arim*, vadi ismidir. Ya da su bendini delen faredir. Taşkınlık yaptıklarında Allah (cc), onlara fareyi musallat etti. O da, bendi, alt tarafından deldi. Böylece Allah (cc), onları suda boğdu.

Onların zikredilen bu– *"iki bahçesini, buruk yemişli, acı ilgınlı ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik."*

Bedel olarak getirilenin *"iki bahçe"* şeklinde isimlendirilmesi, ikisi arasında uygunluk kurmak ve sözü birbirine benzetmek içindir. Bu Yüce Allah'ın şu kavlindeki gibidir:

﴿ وَجَزَٰٓؤُا۟ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ﴾

"Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür *(ona denk bir cezadır)."* [3]

Nitekim « أُكُل » meyve, demektir « كُ » harekeli de harekesiz de okunmuştur. Harekesiz olan, Nafi ve Mekke okuyuşudur.

« خَمْط », *misvak ağacıdır*. Denildi ki: *"Dikenli her ağaç, hamt'tır."*

« الأَثْل », ılgın ağacına benzeyen ondan daha büyük ve odunu ondan daha iyi olan bir ağaçtır. « أُكُل » kelimesini tenvinli okuyan kişiler -ki onlar, Ebu Amr'ın dışındakilerdir- bunun aslını « ذَوَاتَيْ أُكُلٍ أُكُلِ خَمْطٍ » şeklinde takdir etmişlerdir. Buna göre muzaf hazfedilmiş, muzafun ileyh de onun yerine geçmiştir.

Ya da « أُكُل » kelimesinin «خَمْط » ile vasfedilmesi suretiyle sanki *"tadı kötü yemişli"* denilmiştir.

---

[3] Şura, 40.

Ebu Amr'a göre ise « أُكُلِ خَمْطٍ », *"misvak ağacının yeni çıkan taze yemişi"*, manasınadır. Sanki, "Berîr (misvak ağacının yeni çıkmış yemişi)li" denilmiştir.

« أَثْلٍ » ve « سِدْرٍ » kelimeleri « أُكُلٍ » üzerine atfedilmişlerdir. « خَمْطٍ » üzerine değil.

Çünkü ılgın ağacının meyvesi yoktur. Hasan'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Sedir ağacını azalttı. Çünkü o, bedel olarak kendilerine verilenlerin en iyisidir. Zira o, meyveliklerde olur."

17 – Nankörlük ettikleri için onları cezalandırdık. Biz nankörden başkasını cezalandırır mıyız?

Nankörlükleri sebebiyle onları bu şekilde cezalandırdık, demektir.

« ذَلِكَ » öne geçmiş ikinci mefuldur. Ebu Bekir'in dışındaki Kûfe'-lilere göre « وَهَلْ نُجَازِي إِلاَّ الْكَفُورَ » – *"nankörden başkasını cezalandırır mıyız?"* şeklindedir. Diğerlerine göre ise « وَهَلْ تُجَازَى إِلاَّ الْكَفُورُ » – *"nankörden başkası cezalandırılır mı?"* şeklindedir. Yani bu tür bir karşılıkla, ancak küfranı nimet edene ve o nimete şükretmeyene. Ya da Allah'ı (cc) inkar edene karşılık veririz, demektir. Ya da karşılık vermek, *"cezalandırmak"* manasınadır. Çünkü ceza kelimesi, genel olduğunda cezalandırma ve sevap verme manalarında kullanılır. Özel olarak kullanıldığında ise sadece ceza manasınadır. Dahhak'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"Onlar, İsa ile Muhammed (as) arasındaki fetret devrinde yaşamışlardı."

18. – 19. ÂYETLER

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا اٰمِنِينَ ﴿١٨﴾ فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

Meâli

18. Onların yurdu ile, içine feyz ve bereket verdiğimiz beldeler arasında, sırt sırta nice şehirler varettik. Ve bunlar arasında yürümeyi mesafelere ayırdık. "Oralarda geceleri, gündüzleri korkusuzca gezin, dolaşın" dedik.

19. Bunun üzerine: "Ey Rabbimiz! Aralarında yolculuk yaptığımız şehirlerin arasını uzaklaştır" dediler. Ve davranışlarıyla kendilerine yazık ettiler. Biz de onları, *(insanlar arasında söylenen)* hayret verici masallara çevirdik. Onları darmadağın ettik. Şüphesiz bunda, çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.

Tefsiri

18 – Onların yurdu ile içine feyz ve bereket verdiğimiz beldeler arasında, sırt sırta nice şehirler varettik. Ve bunlar arasında yürümeyi mesafelere ayırdık. "Oralarda geceleri, gündüzleri korkusuzca gezin, dolaşın" dedik.

Sebe ile nimetler ve sular hususunda halkına genişlik verdiğimiz Şam köyleri arasında yakınlığından dolayı birbirini gören, bitişik köyler

varettik. Onlar, bakanların gözünde bitişik görünür. Ya da onların yollarından fazla uzaklaşmamış, yolcular için kaybolup görünmeyinceye kadar bitişik görünürler. Onlar, Sebe'den Şam'a kadar dört bin yediyüz köydür.

"Bunlar arasında yürümeyi mesafelere ayırdık." Yani, bu köyleri Şam'a varıncaya kadar belli bir miktarda kıldık. Öyle ki yolcular, birinde gündüz, diğerinde de gece dinleniyordu. Onlara gece-gündüz emin olarak gezin, dolaşın dedik.

Orada (metinde) *"dedik"* sözü yok. Ancak onlar, bu seferleri yapabildiklerinde ve sefer sebepleri onlara kolaylaştırıldığında sanki onlara bu emredilmiş gibi oldu. Yani onlara, *"Orada ister gece ister gündüz gezin, dolaşın. Zira oradaki emniyet, zamanın değişmesiyle değişmez."* denilmiş oldu. Yani yolculuk müddetiniz uzasa, günlerce devam etse de orada düşmandan, açlıktan ve susuzluktan korkmaksızın emin bir şekilde gezin, dolaşın, demektir.

19 - Bunun üzerine: "Ey Rabbimiz! Aralarında yolculuk yaptığımız şehirlerin arasını uzaklaştır." dediler ve davranışlarıyla kendilerine yazık ettiler. Biz de onları, (insanlar arasında söylenen) **hayret verici masallara çevirdik. Onları darmadağın ettik. Şüphesiz bunda, çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.**

"Keşke birbirine uzak olsalardı da en güzel şekilde seyrü sefer yapsaydık, alışverişte daha çok kazansaydık. Hayvanlar ve araçlar hususunda da başkalarına karşı övünseydik." dediler. Nimet bolluğundan şımardılar ve rahatlıktan sıkıldılar da şiddet, sıkıntı ve yorgunluğu istediler. Dedikleriyle kendilerine yazık ettiler. Biz de onları, kendileri hakkında insanların konuştuğu ve durumlarına şaştığı masallar haline getirdik. Onları, darmadağın ettik. İnsanlar, onları darbı mesel edindiler de şöyle dediler.

"Sebe'nin saltanatı, toparlanamamacasına parçalandı."

Gassan, Şam'a, Enmar, Medine'ye, Cüzam, Tihane'ye ve Ezd de Amman'a yerleşti. Bunda, günahlardan sabırla uzaklaşan ve nimetlere çok çok şükreden kişiler için ibretler vardır. Ya da bunda, her bir mü'min için ibretler vardır. Çünkü iman iki kısımdır. Biri şükür, diğeri de sabırdır.

20. – 21. ÂYETLER

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلاَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلاَّ لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْاٰخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

Meâli

20. Andolsun İblis, onlar hakkındaki zannını gerçekleştirdi. İnanan bir zümrenin dışında *(hepsi)* ona uydular.

21. Halbuki şeytanın onlar üzerinde hiçbir nüfuzu yoktu. Ancak ahirete inananı, şüphe içinde kalandan ayırd edip bilelim diye *(ona bu fırsatı verdi)* Rabbin gerçekten herşeyi gözetleyen ve kollayandır.

Tefsiri

20 – Andolsun İblis, onlar hakkındaki zannını gerçekleştirdi. İnanan bir zümrenin dışında (hepsi) **ona uydular.**

Kufe'lilere göre « صَدَّقَ » şeddelidir. Yani, *"onlar aleyhindeki zannını gerçekleştirdi"*, ya da *"o zannının doğru olduğunu gördü."* demektir. diğerlerine göre ise şeddesizdir. Zannında doğru söyledi, demektir.

« عَلَيْهِمْ »'deki ve « اتَّبَعُوهُ »'daki zamir, Sebe halkına ya da Ademoğullarına aittir.

« إلاّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ » – *"inanan bir zümrenin dışında"* sözüyle azlıklarından dolayı mü'minleri az göstermiştir. Buna karşın kafirleri, *"Onların çoğunu şükredenler olarak göremezsin."* sözüyle çok olarak ifade etmiştir.

21 – Hâlbuki şeytanın onlar üzerinde hiçbir nüfuzu yoktu. Ancak ahirete inananı, şüphe içinde kalandan ayırd edip bilelim diye (ona bu fırsatı verdi.) **Rabbin gerçekten herşeyi gözetleyen ve kollayandır.**

Halbuki kendileriyle ilgili zannı doğru çıkan şeytanın, onlar üzerinde vesvese vermek suretiyle, hiçbir gücü ve hiçbir hakimiyeti yoktur. Ancak yok iken bildiğimiz şeyi var iken bilelim diye (ona bu fırsatı verdik). Değişiklik bilinen şeydedir, ilimde değil.

"Rabbin, herşeyi gözetendir."

« فَعِيلٌ » ve « مُفَاعِلٌ » vezinleri aynı manaya gelen iki kardeştirler.

❁ ❁ ❁

22. – 23. ÂYETLER

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ
فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَمَا لَهُ
مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ اِلَّا لِمَنْ اَذِنَ لَهُ
حَتّٰى اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ
وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾

Meâli

22. *(Müşriklere)* de ki: "Allah'tan başka ilah saydığınız şeyleri çağırın! Çünkü onlar ne göklerde ve ne de yerde zerre ağırlığınca bir şeye sahip değillerdir. Onların buralarda hiçbir ortaklıkları yoktur. Ve Allah'ın onlardan bir yardımcısı da yoktur.

23. Allah'ın huzurunda, kendisinin izin verdiği kimselerden başkasının şefaati fayda vermez. Nihayet onların yüreklerinden korku giderilince *(birbirlerine)*: "Rabbiniz *(şefaat hakkında)* ne buyurdu?" dediler. *(Şefaat edecek durumda olanlar)*: "Hak olanı buyurdu" dediler. O, yücedir, büyüktür."

Tefsiri

22 – (Müşriklere) **de ki: "Allah'tan başka ilah saydığınız şeyleri çağırın! Çünkü onlar ne göklerde ve ne de yerde zerre ağırlığınca bir şeye sahip değillerdir. Onların buralarda hiçbir ortaklıkları yoktur. Ve Allah'ın onlardan bir yardımcısı da yoktur."**

Kavminin müşriklerine de ki: *"Allah'tan başka ilah olduğunu zannettiklerinizi çağırın!"* birinci mef'ul, ismi mevsule dönen zamirdir.

﴿ أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴾ – **"Allah'ın Resul olarak gönderdiği bu mu?"** [4] ayetinde olduğu gibi, ismi mevsul, sılasıyla birlikte uzun olduğundan dolayı hafifletilmek üzere hazfedilmiştir.

İkinci mef'ul ise « آلِهَة » – *"ilahlar"*dır. Bu da hazfedilmiştir. Çünkü bu, mevsuftur. Sıfatı da « مِنْ دُونِ اللَّهِ » – *"Allah'tan başka"* cümlesidir. Eğer mana anlaşılıyorsa mevsufun, hazfedilmesi ve sıfatın onun yerine geçirilmesi caizdir.

Demek ki, « زَعَمَ » fiilinin iki mef'ulü, iki ayrı sebebten dolayı hazfedilmiştir. Mana şudur:

"Putlar ve melekler gibi, Allah'tan başka taptıklarınızı ve onun ismiyle isimlendirdiklerinizi çağırın! Sizi üzen şey hususunda ona sığındığınız gibi onlara da sığının! Onun, duanıza icabetini beklediğiniz gibi onlarında icabetlerini bekleyin!"

Daha sonra Allah (cc), onlar hakkında şu sözüyle cevap verdi:

"Onlar, ne göklerde ne de yerde hayır ve şer yönüyle, menfaat ve zarar yönüyle zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların, şu iki cinste ne yaratma, ne de sahip olma hususunda hiçbir ortaklıkları yoktur. Mahlukatın idaresi hususunda Allah'u Teala'nın, onların ilahlarından, kendisine yardım eden hiçbir yardımcısı yoktur. Burada, onlar bu aciz sıfatlara sahipken, onlara nasıl Allah'a dua edildiği gibi dua ediliyor ve nasıl Allah'tan ümid edildiği gibi ümid besleniyor." manasını kastetmiştir.

23 – Allah'ın huzurunda, kendisinin izin verdiği kimselerden başkasının şefaati fayda vermez. Nihayet onların yüreklerinden korku giderilince (birbirlerine): **"Rabbiniz** (şefaat hakkında) **ne buyurdu?" dediler.** (Şefaat edecek durumda olanlar): **"Hak olanı buyurdu" dediler. O, yücedir, büyüktür."**

Allah'ın lehine izin verdiği kişi, yani şefaatçiye, kendisi için izin verilen kişi, demektir. İkinci « لِ », Zeyd'e Amr için izin verildi « أذن لزَيْدٍ لعَمْرٍو » sözündeki gibidir. Bu, onların, *"Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir."* şeklindeki sözlerini yalanlamadır.

---

[4] Furkan, 41.

Kufe'liler « أَذِنَ لَهُ » şeklinde okumuşlardır. Nihayet izzetin Rabbi Allah'ın izin verilmesiyle ilgili konuştuğu söz vesilesiyle şefaat edenlerin ve şefaat edilenlerin kalplerinden korku kaldırılınca bazısı bazısına sorar.

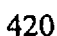
"Rabbiniz ne dedi?" derler. Onlar da: *"Hak sözü -ki o da, razı olduğu kişiler için şefaate izin vermesidir- söyledi"* derler. O, yücelik ve ululuk sahibidir. Hiçbir sultana ve hiçbir peygambere o gün O'nun izni olmaksızın konuşmak ve razı olduğundan başkası için şefaat etmek yoktur.

Şamlılara göre « فُزِّعَ », « فَزَّعَ » şeklindedir. Yani Allah'u Teala korkuyu giderdiğinde demektir. « تَفْزِيع », *"korkunun giderilmesi"*dir.

« حَتَّى » orada şefaat isteyenlerin ve şefaatçilerin onlara izin verilecek mi verilmeyecek mi diye izin için beklemelerinin, ayakta durmalarının ve korkmalarının nihayetidir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Uzun bir müddet korkarak beklerler. Nihayet kalplerinden korku giderilince birbirlerine 'Rabbiniz (şefaat hakkında) *ne buyurdu' derler."*

❀ ❀ ❀

24. – 27. ÂYETLER

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللّٰهُ وَإِنَّـا أَوْ
إِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾ قُلْ لَا تُسْأَلُونَ عَمَّـا
أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ
يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ أَرُونِيَ الَّذِينَ
أَلْحَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ كَلَّا بَلْ هُوَ اللّٰهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

Meâli

24. *(Ey Muhammed!)* De ki: "Göklerden ve yerden size rızık veren kimdir? De ki: "Allah, o halde biz veya siz, ikimizden biri, ya doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir."

25. De ki: "Bizim işlediğimiz suçtan siz sorumlu değilsiniz. Biz de sizin işlediğinizden sorulacak değiliz."

26. De ki: "Rabbimiz *(kıyamet günü)* hepimizi bir araya toplayacak. Sonra aramızda hak ile hükmedecektir. O, en adil hüküm veren *(herşeyi)* hakkıyla bilendir."

27. De ki: "İbadette Allah'a ortak koştuklarınızı bana gösterin. Hayır! Şu anda onları gösteremezsiniz. Bilakis, yegâne gâlip ve herşeyi hikmetle idare eden ancak Allah'tır."

Tefsiri

24 – (Ey Muhammed!) **De ki: "Göklerden ve yerden size rızık veren kimdir?" De ki: "Allah, o halde biz veya siz, ikimizden biri, ya doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir."**

"Sizi kim rızıklandırıyor?" sözüyle onlara, gerçeği ikrar ettirmesini emretti. Sonra da ona, cevabı ve ikrarı onlar adına, *"Sizi Allah rızıklandırıyor."* sözüyle üstlenmesini emretti. Bu onların bunu kalpleriyle ikrar ettiklerini ima etmektedir. Ancak onlar, bunu ifade etmekten kaçınmaktadırlar. Çünkü onlar, kendilerine rızık verenin Allah (cc) olduğunu ifade ederlerse, o zaman onlara *"Öyleyse size ne oluyor ki size rızık verene ibadet etmiyorsunuz ve rızık vermeye güç getiremeyenleri O'na tercih ediyorsunuz?"* sorusu sorulur.

Daha sonra, dilleriyle ikrar etmeseler de, bu yeterli ilzamdan sonra onlara, *"Biz veya siz ikimizden biri doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir."* demesini emretti. Mana şudur:

"Tevhid ve şirk ehli, iki guruptan her biri iki işten biri üzeredir. Ya hidayet veya sapıklık. Bu, onu işiten iyi kötü herkesin, hitap edilene: 'Arkadaşın sana insaf etmiştir' diyeceği adil bir sözdür. Yukarıda geçen ifadelerin uslubunda, iki guruptan birinin hidayet üzere, diğerinin de açık bir sapıklık üzere olduğuna dair, gizli olmayan bir işaret vardır. Fakat sözü kinaye yollu söylemek insanları maksadına kavuşturur. Yalancıya söylediğin 'bizden biri yalancı' sözünde olduğu gibi."

« هُدًى » ve « ضَلَال » kelimelerinin başına gelen harfi cerler farklı getirildi. Çünkü hidayet sahibi, sanki soylu bir ata binmiş, onu istediği gibi koşturmakta, sapık ise karanlıklara batmış nereye yöneleceğini bilmemektedir.

25 – **De ki: "Bizim işlediğimiz suçtan siz sorumlu değilsiniz. Biz de sizin işlediğinizden sorulacak değiliz."**

Bu *"siz"*, insaf hususunda öncekinden de ilerdedir. Şöyle ki; men edilen, sakındırılan günahı hitap edenlere, emredilen, övülen ameli de hitap edilenlere nispet etmiştir.

26 - De ki: "Rabbimiz (kıyamet günü) **hepimizi bir araya toplayacak. Sonra aramızda hak ile hükmedecektir. O, en adil hüküm veren** (herşeyi) **hakkıyla bilendir."**

Rabbimiz, kıyamet günü hepimizi bir araya toplayacak. Sonra aramızda zulüm ve sapma olmaksızın hak ile hükmedecektir. O, hükmedendir, hükmetmeyi bilendir.

27 - De ki: "İbadette Allah'a ortak koştuklarınızı bana götserin." Hayır! Şu anda onları gösteremezsiniz. Bilakis, yegâne gâlip ve herşeyi hikmetle idare eden ancak Allah'tır.

"De ki: 'İbadette Allah'a (cc) eş koştuklarını bana gösterin.'" *"Bana gösterin"* sözü onlara, Allah'a (cc) ortak koşma hususundaki büyük hatayı göstermeyi ve onları, O'na ortak koşma haline muttali kılmayı amaçlamaktadır.

« كَلَّا » –*"hayır"* ret ve uyarıdır. Yani, bu sözden geri durun ve sapıklığınızdan uyanın, demektir. Bilakis, O Allah (cc) galiptir. O'na hiç kimse ortak olamaz. İdaresinde de hikmet sahibidir.

« هُوَ », *"O"*, zamiri şandır.

28. – 30. ÂYETLER

وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا كَٓافَّةً لِلنَّاسِ بَشٖيرًا وَنَذٖيرًا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لَكُمْ مٖيعَادُ يَوْمٍ لَا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

Meâli

28. Seni, bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

29. "Eğer sözünüz de doğru iseniz bu tehdit mahiyetinde va'dettiğiniz *(kıyamet)* ne zaman kopacak?" derler.

30. De ki: size va'dolunan öyle bir günün va'didir ki siz ondan ne bir saat geri kalırsınız, ne de ileri geçebilirsiniz.

Tefsiri

28 – Seni, bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

Seni, onlara, ancak umumi (herkese hitap eden) bir gönderişle, onları kapsayan bir gönderişle gönderdik. Bu şekildeki gönderiliş onların tümüne şamil olunca onlardan birinin bile bu kapsamın dışında kalmasına imkan yoktur. Zeccac şöyle demiştir:

"« كَافَّةً »*'in lugattaki manası, 'ihatadır.' Mana: 'Seni uyarı ve tebliğ hususunda bütün insanlara gönderdik', demektir."*

Onu, « كَ »'ten hal kıldı. « ة » ise, « رَاوِيَةٌ » ve « عَلَّامَةٌ » kelimelerinde olduğu gibi mubalağa içindir.

"Müjdeleyici..." yani, kabul edeni üstünlükle müjdeleyici, demektir. *"Uyarıcı..."* yani, ısrar edeni de adaletle uyarıcı, demektir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler. Dolayısıyla da onların cehaleti, onları, sana muhalefet etmeye sürüklemektedir.

29 – "Eğer sözünüz de doğru iseniz bu tehdit mahiyetinde va'dettiğiniz (kıyamet) ne zaman kopacak?" derler.

"Rabbimiz (kıyamet günü) *hepimizi bir araya toplayacak."* sözünde işaret edilen kıyamet ne zaman? derler.

30 – De ki: Size va'dolunan öyle bir günün va'didir ki siz ondan ne bir saat geri kalırsınız, ne de ileri geçebilirsiniz.

« مِيعَادُ » mekan ya da zaman yönüyle *"va'din"* zarfıdır. Burada zamandır. Buna « مِيعَادٌ يَوْمٌ » şeklinde « يَوْمٌ »'i, « مِيعَادٌ »'dan bedel olarak okuyanların okuyuşu delâlet etmektedir. İzafetle olduğunda ise izafet « بَعِيرُ سَانِيَةٍ » – *"dolaba koşulan deve"* sözünde olduğu gibi açıklama izafetidir.

"Siz ondan ne bir saat geri kalırsınız ne de ileri geçebilirsiniz." Yani, siz ne mühlet istemek suretiyle ondan geri kalabilirsiniz ne de acele olmasını istemek suretiyle ona yaklaşabilirsiniz. Bu cevabın onların sorularına uygunluk yönü şudur: Onlar, bunu inkar ederek inat olsun diye sordular. Hakikati bulmak için değil. Dolayısıyla cevap da soruya uygun bir şekilde inkar ve inat üzere, tehdit yollu gelmiş ve onların, kendilerine ani gelen ve ne geciktirmeye ne de öne almaya güç getiremedikleri bir günü karşılayacaklarını beyan etmiştir.

❁ ❁ ❁

31. – 33. ÂYETLER

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَلاَ بِالَّذِى بَيْنَ
يَدَيْهِ ط وَلَوْ تَرٰى إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ج يَرْجِعُ
بَعْضُهُمْ إِلٰى بَعْضٍ نِ الْقَوْلَ ج يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ
اسْتَكْبَرُوا لَوْلآ أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا
لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوٓا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدٰى بَعْدَ إِذْ جَآءَكُمْ
بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ
اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَآ أَنْ نَكْفُرَ بِاللّٰهِ
وَنَجْعَلَ لَهُٓ أَنْدَادًا ط وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ط
وَجَعَلْنَا الْأَغْلاَلَ فِىٓ أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا ط هَلْ يُجْزَوْنَ إِلاَّ مَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

Meâli

31. İnkar edip kafir olanlar dediler ki: "Biz hiçbir zaman bu Kur'an'a ve bundan önce gelen kitaplara inanmayacağız." Sen o zalimleri, Rablerinin huzurunda tutuklanmış, birbirlerini suçlayarak söz atarlarken bir görsen! Zayıf sayılanlar, büyüklük taslayanlara: "Siz olmasaydınız, elbette biz inanan insanlar olurduk" derler.

32. *(Dünyada)* büyüklük taslayanlar, zayıf sayılanlara *(kıyamet gününde)*: "Size hidayet geldikten sonra sizi ondan biz mi çevirdik? Bilakis siz suç işliyordunuz" derler.

33. *(Buna karşılık)* zayıf kılınanlar, büyüklük taslayanlara: "Hayır! Gece gündüz *(işiniz)* hile ve tuzak kurmaktı. Siz daima Allah'ı inkar etmemizi ona ortaklar koşmamızı bize emrederdiniz." derler. Artık azabı gördüklerinde pişmanlıklarını içlerine atarlar. Biz de o inkar edenlerin boyunlarına *(ateşten)* demir halkalar takarız. Onlar ancak yapmakta oldukları günahlar ile cezalandırılır.

Tefsiri

31 – İnkâr edip kâfir olanlar dediler ki: "Biz hiçbir zaman bu Kur'an'a ve bundan önce gelen kitaplara inanmayacağız." Sen o zalimleri, Rablerinin huzurunda tutuklanmış, birbirlerini suçlayarak söz atarlarken bir görsen! Zayıf sayılanlar, büyüklük taslayanlara: "Siz olmasaydınız, elbette biz inanan insanlar olurduk." derler.

İnkar edenler Ebu Cehil ve taraftarlarıdır. *"Bu Kur'an'a ve Kur'an'dan önce indirilen, Allah'ın (cc) kitaplarına inanmayacağız."* Ya da, *"Bu Kur'an'a ve kıyamet, cennet ve cehenneme inanmayacağız"*, dediler. Hatta onlar, Kur'an'ın Allah tarafından indirildiğini, mükafat ve ceza için tekrar dirilişle ilgili şeylerin gerçek olduğunu inkar ettiler.

"Sen o zalimleri, Rablerinin huzurunda tutuklanmış, birbirlerini suçlayarak söz atarlarken bir görsen..." cümlesi onların işlerinin sonu ve ahiretteki akibetleri hakkında haber verdi. Resulullah (sav)'e ya da muhataba, *"Eğer onların ahirette ki durumlarını, birbirleriyle tam bir tartışma içinde oldukları halde onları görseydin çok acaib bir şey görmüş olacaktın."* (Burada) cevap hazfedilmiştir. Zayıf kılınanlar, yani tabi olanlar, büyüklük taslayanlara yani başlara ve önderlere *"Sizin, bizi küfre çağırmanız olmasaydı, elbette biz Allah'a ve Resulü'ne inanan insanlar olacaktık."* derler.

32 – (Dünyada) **büyüklük taslayanlar, zayıf sayılanlara** (kıyamet gününde): **"Size hidayet geldikten sonra sizi ondan biz mi çevirdik? Bilakis biz suç işliyordunuz." derler.**

İsim üzerine yani « أَنَحْنُ » – *"biz"* üzerine inkar harfini getirdiler. Çünkü murat, kendilerinin onları iman etmekten alıkoyanlar olduğunu inkar ve onların, kendi istekleriyle yoldan çıktıklarını ve kendi istekleriyle geldiklerini ispattır.

« إِذْ » ve « إِذَا » kelimeleri zarfiyye için gerekli zarflardan olsalar da « إِذْ » muzafun ileyh olarak gelmiştir. Çünkü başka birşeyde genişlemeyen zamanda genişler. Dolayısıyla ona, zaman izafe edilmiştir. Bilakis siz, hidayete karşı sapıklığı, bizim sözümüzle ve bizim teşvikimizle değil, kendiniz seçerek ve kendiniz tercih ederek kafir olmuştunuz.

33 – (**Buna karşılık**) **zayıf kılınanlar, büyüklük taslayanlara: "Hayır! Gece gündüz** (**işiniz**) **hile ve tuzak kurmaktı. Siz daima Allah'ı inkâr etmemizi ona ortaklar koşmamızı bize emrederdiniz." derler. Artık azabı gördüklerinde pişmanlıklarını içlerine atarlar. Biz de o inkâr edenlerin boyunlarına** (**ateşten**) **demir halkalar takarız. Onlar ancak yapmakta oldukları günahlar ile cezalandırılır.**

« وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا » de atıf harfini getirmedi.

« وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا »'da getirdi. Çünkü zayıf kılınanların sözü önceden geçmişti. Dolayısıyla da cevap, başlangıç cümlesi olarak atıf harfinin hazfıyla getirildi. Daha sonra, zayıf kılınanlara ait başka bir söz getirildi ve o onların ilk sözleri üzerine atfedildi.

"Hayır, bilakis gece gündüz işiniz bize karşı tuzak kurmaktı."

« مَكْرُ » kelimesi, mef'ulün bihte amel ettiği gibi zarfta amel etmiştir. « مَكْرُ » kelimesinin zarfa izafeti, mastarın mef'ulüne izafeti gibidir. Ya da onların gece ve gündüzünü, isnadı mecazi üzere hile yapanlar kılmıştır. Gündüzde selametin uzun sürmesi bizi aldattı. Sonunda biz sizin hak üzere olduğunuzu zannettik, demektir.

"Siz daima Allah'ı inkar etmemizi, O'na, eşler, ortaklar koşmamızı bize emrederdiniz." Mana şöyledir:

"Büyüklük taslayanlar, 'sizi biz mi çevirdik?' sözleriyle zayıf kılınanların küfrüne sebep olanların kendileri olmadığını ve 'bilakis siz suç işliyordunuz' sözleriyle de onların inkarının kendi çalışmaları ve kendi seçimleri neticesinde olduğunu ifade ettiklerinde, zayıf kılınanlar, onlara: 'Hayır! (sizin işiniz) *gece gündüz tuzak kurmaktı' sözüyle cevap vermek suretiyle onların bu işten beri oldukları ifadesini boşa çıkardılar. Sanki onlar şöyle*

dediler: 'Günah işlememiz kendi kendiliğimizden değildir. Bilakis, sizin gece gündüz devamlı surette bize karşı yaptığınız hileler sebebiyle, bizi şirke ve eş koşmaya sürüklemeniz sebebiyle idi.'"

"Pişmanlıklarını içlerine atarlar." Yani onu gizlerler ya da açığa çıkarırlar.

« الأسرار »; iki zıt manaya gelen bir kelimedir. Onlar zalimlerdir. Nitekim; *"Sen o zalimleri, Rablerinin huzurunda tutuklanmış, birbirlerini suçlayarak söz atarlarken bir görsen..."* ayetinde de bu ifade edilmiştir. Büyüklük taslayanlar, saptıkları ve saptırdıkları için, zayıf kılınanlar da saptıkları ve saptıranlara uydukları için pişman olurlar.

"Azabı gördüklerinde..." sözündeki *"azap"*tan maksat cehennemdir. *"Biz de inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar takarız."* Yani, onların boyunlarına demektir. *"İnkâr edenlerin"* şeklinde açık bir ifadeyle getirilmesi, demir halkaları hak ettikleri şeyi göstermesi içindir. Onlar, dünyada ancak yapmakta oldukları günahlar ile cezalandırılır.

❁ ❁ ❁

34. – 39. ÂYETLER

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا
أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا
نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ
وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ
بِالَّتِي تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفٰى إِلَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولٰئِكَ
لَهُمْ جَزَاءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ اٰمِنُونَ ﴿٣٧﴾
وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي اٰيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولٰئِكَ فِي الْعَذَابِ
مُحْضَرُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ
الرَّازِقِينَ ﴿٣٩﴾

Meâli

34. Biz hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıklı ve şımarık kişileri: "Biz, sizinle gönderilmiş olan şeyi inkar ediyoruz." dediler.

35. Ve ilave ettiler: "Biz malca ve evlatça daha çoğuz. Biz azaba uğratılacak da değiliz."

36. De ki: "Rabbim, dilediğine bol rızık verir ve *(dilediğinden)* kısar." Fakat insanların çoğu bilmezler.

37. Hiçbirinizin malları ve evlatları, huzurumuzda size bir yakınlık sağlamaz. İman edip salih amellerde bulunanlar müstesna. Ancak onlara yaptıklarının kat kat fazlası mükafat vardır. Onlar *(cennet)* odalarında güven *(ve huzur)* içindedirler.

38. *(İnat ederek)* ayetlerimizi boşa çıkarmaya çalışanlara gelince, onlar da azapla yüz yüze bırakılacaklardır.

39. De ki: Rabbim, kullarından dilediğine bol rızık verir ve *(dilediğinden de)* kısar. Siz, Allah için ne verirseniz, Allah onun yerine *(daha iyisini)* verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

Tefsiri

34 - Biz hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıklı ve şımarık kişileri: "Biz, sizinle gönderilmiş olan şeyi inkâr ediyoruz" dediler.

"Uyarıcı" peygamberdir. *"Varlıklı ve şımarık kişileri..."* oranın nimet içinde yüzenleri ve reisleridir. Bu söz, Nebi (sav) için, getirdiklerini yalanlayan ve inkar eden kavminin yaptıklarının bir imtihan olduğunu ve hangi memlekete bir uyarıcı gönderilmişse ona, Mekke halkının Resulullah (sav)'e dediklerinin bir benzerini dediklerini ve ona karşı mal ve evlat çokluğuyla övündüklerini ifade eden teselli sözüdür.

35 - Ve ilave ettiler: "Biz malca ve evlatça daha çoğuz. Biz azaba uğratılacak da değiliz."

Bu sözle, dünyadaki hallerine bakarak, Allah'ın (cc) kendilerine azap etmeyeceğini kastettiler. Zannettiler ki, onlar, Allah (cc) katında üstün kişiler olmasalardı Allah (cc) onları rızıklandırmazdı. Müminler de O'nun katında zelil kişiler olmasalardı, onları mahrum etmezdi. Allah (cc), onların bu zannını, rızkın Allah'ın (cc) bir fazlı olduğunu ve onu dilediği gibi taksim ettiğini ifade etmek suretiyle boşa çıkarmıştır. Zira rızık, bazen isyankarlara artırılır, itaatkarlara kısılır. Bazen tersi olur. Bazen de ikisine de artırılır ya da kısılır. Dolayısıyla sevap-günah işi bu ikisine (mal ve evlat) kıyas edilmez.

36 - De ki: "Rabbim, dilediğine bol rızık verir ve (dilediğinden) **kısar." Fakat insanların çoğu bilmezler.**

Rızkın kısılması, daraltılmasıdır. Nitekim Allah'u Teala:

﴿ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ ﴾ – ***"Rızkı daraltılmış bulunan da..."*** [5] şeklinde buyurmaktadır.

Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

37 – Hiçbirinizin malları ve evlatları, huzurumuzda size bir yakınlık sağlamaz. İman edip salih amellerde bulunanlar müstesna. Ancak onlara yaptıklarının kat kat fazlası mükafat vardır. Onlar (cennet) **odalarında güven** (ve huzur) **içindedirler.**

"Mallarınızın" ve *"evlatlarınızın"* kelimelerinin başında « جَمَاعَة » – *"topluluk"* kelimesi takdir edilir. Bu, cemi mükesserin (kırk çoğul) akıllılarının ve akılsızlarının, müenneslik hükmünde eşit olmasındandır.

Bu « زُلْفَى » ve « زُلْفَة », « قُرْبَى » ve « قُرْبَة » gibidir. « زُلْفَى » mastar olarak mahallen mensuptur. Yani:

﴿ اَنْبَتَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ نَبَاتًا ﴾ – ***"Allah, sizi yerden ot*** (bitirir) ***gibi bitirmiştir."*** [6] ayetinde olduğu gibi.

"...sizi yakınlaştırmak..." İstisna, « تُقَرِّبُكُمْ » deki « كُمْ »'dendir. Yani, mallar onları Allah yolunda infak eden salih mü'min dışında hiç kimseyi yakınlaştırmaz. Çocuklarıda, kendilerine hayrı öğreten, onları, din hususunda bilgi sahibi yapan ve onları, dürüstlük ve ibadet için terbiye eden kişi dışında hiç kimseyi yakınlaştırmaz. İbni Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"« اِلاَّ » *lâkin manasınadır.."*

« مَنْ » de cevabın şartıdır. « جَزَاءُ الضِّعْفِ » mastarın, mefulune izafetindendir. Aslı şudur, önce *"onlar kat kat mükafatlandırılacaktır"*

---

[5] Talak, 7.
[6] Nuh, 17.

Sonra, *"onlar için kat kat fazlası vardır."* Daha sonra da *"onlar için kat be kat fazlası vardır"*

« جَزَاءُ الضِّعْفِ »'nin manası, onlar için tek iyiliklerinin on kat artırılmasıdır. Yakub « فَاُولٰئِكَ لَهُمْ الضِّعْفُ جَزَاءً » – *"onlar için karşılık olarak kat kat fazlası vardır"* manası üzere « جَزَاءً الضِّعْفُ » şeklinde okumuştur. Onlar, cennet köşklerinin odalarında her korkudan ve her meşguliyyetten emindirler.

Hamza'ya göre « الْغُرُفَاتِ » kelimesi « الْغُرْفَةِ » şeklindedir.

38 – (İnat ederek) **ayetlerimizi boşa çıkarmaya çalışanlara gelince, onlar da azapla yüz yüze bırakılacaklardır.**

"Ayetlerimizi boşa çıkarmaya çalışanlara gelince..." yani ayetlerimizi iptal etmeye çalışanlara gelince, demektir.

39 – De ki: Rabbim, kullarından dilediğine bol rızık verir ve (dilediğinden de) **kısar. Siz, Allah için ne verirseniz, Allah onun yerine** (daha iyisini) **verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.**

« وَمَا اَنْفَقْتُمْ »'deki « مَا » şartiyyedir, mahallen mansuptur. « مِنْ شَيْءٍ » onun beyanıdır. *"O, onun yerine verir."* Yani, ona bedel verir. O'ndan başka da bedel veren yoktur. Ya mal olarak acilen verir, ya da sevap olarak geciktirerek verir.

"O, rızık verenlerin en hayırlısıdır." yani, yedirenlerin en hayırlısı, demektir. Çünkü sultan ve efendi gibi başkasına yedirenlerin yedirmesi, Allah'ın (cc) rızkındandır ki O, bunu onların eliyle icra etmektedir. O, rızkı yaratandır, rızıklananın, rızıklanmak suretiyle faydalandığı sebepleri de yaratandır. Bazıları şöyle demiştir:

"Hamd, bana bulduran ve beni iştah sahibi kimselerden kılan Allah'adır. Nice iştah sahipleri var ki bulamıyor ve nice bulanlar var ki iştahları yok."

❁ ❁ ❁

40. – 42. ÂYETLER

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٓئِكَةِ أَهَٓؤُلَٓاءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا
يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا
يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ
بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا
عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾

Meâli

40. O gün Allah onların hepsini *(idare edenleri ve edilenleri)* mahşere toplayacak, sonra meleklere "Bunlar size mi tapıyorlardı?" diyecek.

41. *(Melekler de:)* "Sen yücesin. Bizim velimiz *(koruyucumuz)* onlar değil, sensin. Belki onlar cinlere *(şeytanlara)* tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmıştı." diyecekler.

42. Bugün birinizin diğerinize bir fayda ya da bir zarar vermeye gücü yetmez. Biz haksız davranıp zalim olanlara "yalanlamakta olduğunuz ateş azabını tadın" diyeceğiz.

Tefsiri

40 – O gün Allah onların hepsini (idare edenleri ve edilenleri) **mahşere toplayacak, sonra meleklere "Bunlar size mi tapıyorlardı?" diyecek.**

Çünkü o gün emir sadece Allah'a (cc) aittir. O günde hiç kimse, hiç kimseye menfaat ve zarar veremez. Çünkü o yurt, sevap ve azap yurdudur. Sevap veren de azap eden de Allah'tır (cc). Onların hali, sorumluluk yurdu olan dünyadaki hallerinin zıddıdır. Çünkü orada insanlar, serbest bırakılmışlardır. Birbirlerine zarar ve menfaat verirler. Kastolu-

nan; o günde ondan başka zarar ve menfaat verecek hiç kimsenin olmayacağıdır. Daha sonra, ibadeti yapılması gerekenden başkasına yapmak suretiyle zulmeden zalimlere, *"dünya da iken yalanlamakta olduğunuz ateş azabını tadın"* diyeceğiz sözüyle zalimlerin akıbetini zikretti.

« وَنَقُولُ » , « لَا يَمْلِكُ » üzerine atfedilmiştir.

41 – (Melekler de:) **"Sen yücesin. Bizim velimiz** (koruyucumuz) **onlar değil, sensin. Belki onlar cinlere** (şeytanlara) **tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmıştı" diyecekler.**

Onlara Kur'an açık açık okuduğunda müşrikler:

"Bu Muhammed, sizi babalarınızın taptığı şeylerden çevirmek isteyen bir adamdan başkası değildir. Bu Kur'an da uydurulmuş yalandan başkası değildir." dediler.

« قَالَ » – *"dedi"* sözü dediler manasınadır. *"Dedi"* şeklinde ifade edilmesi büyük bir inkarın ve şiddetli bir gazabın delilidir. *"Hakkı"* yani Kur'an'ı ya da peygamberlikle ilgili herşeyi, demektir. Hak kendilerine geldiğinde onun bir benzerini getirmekten aciz kaldılar. Ve *"Bu hak ancak apaçık bir büyüdür."* dediler. Onun sihir olduğuna hükmettiler. Sonra da onun apaçık olduğuna ve onun hakkında düşünen her akıllının onu sihir olarak isimlendireceğine hükmettiler.

42 – **Bugün birinizin diğerinize bir fayda ya da bir zarar vermeye gücü yetmez. Biz haksız davranıp zalim olanlara "yalanlamakta olduğunuz ateş azabını tadın" diyeceğiz.**

Çünkü o gün emir sadece Allah'a (cc) aittir. O günde hiç kimse hiç kimseye menfaat ve zarar veremez. Çünkü o yurt, sevap ve azab yurdudur. Sevap veren de azap eden de Allah'tır (cc). Onların hali, sorumluluk yurdu olan dünyadaki hallerinin zıddıdır. Çünkü orada insanlar, sebest bırakılmışlardır. Birbirlerine zarar ve menfaat verirler. Kastolunan; o günde ondan başka zarar ve menfaat verecek hiç kimsenin olmayacağıdır.

Daha sonra, ibadeti yapılması gerekenden başkasına yapmak suretiyle zulmeden zalimlere, *"dünyada iken yalanlamakta olduğunuz ateş azabını tadın"* diyeceğiz sözüyle zalimlerin akıbetini zikretti. « وَنَقُولُ » , « لَا يَمْلِكُ » üzerine atfedilmiştir.

43. – 45. ÂYETLER

وَإِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هٰذَٓا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ
يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُ۬كُمْ وَقَالُوا مَا هٰذَٓا إِلَّٓا إِفْكٌ
مُفْتَرًى وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَهُمْ إِنْ هٰذَٓا إِلَّا
سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَٓا اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَٓا أَرْسَلْنَٓا
إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا
مِعْشَارَ مَٓا اٰتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

Meâli

43. Onlara açık açık ayetlerimiz okunduğu zaman demişlerdi ki: "Bu, sizi babalarınızın taptığı *(putlardan)* çevirmek isteyen bir adamdan başkası değildir. Bu *(Kur'an)* da uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir" Hak kendilerine geldiğinde hakkı inkar edenler: "Bu apaçık bir büyüdür, başka bir şey değildir" dediler.

44. Halbuki biz onlara öyle *(okuyup)* ders alacakları kitaplar vermediğimiz gibi senden önce onlara bir uyarıcı *(peygamber)* da göndermemiştik.

45. Onlardan öncekiler de *(peygamberlerini)* inkar etmişlerdi. Bunlar, öbürlerine verdiklerimizin onda birine erişmemişlerdir. *(Böyle iken)* öncekiler peygamberlerini yalanladılar. Benim de inkarım nasıl oldu.

Tefsiri

43 – Onlara açık açık ayetlerimiz okunduğu zaman demişlerdi ki: "Bu, sizi babalarınızın taptığı (putlardan) **çevirmek isteyen bir adamdan başkası değildir. Bu** (Kur'an) **da uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir." Hak kendilerine geldiğinde hakkı inkâr edenler: "Bu apaçık bir büyüdür, başka bir şey değildir" dediler.**

Onlara Kur'an açık açık okunduğunda müşrikler: *"Bu Muhammed, sizi babalarınızın taptığı şeylerden çevirmek isteyen bir adamdan başkası değildir. Bu Kur'an da uydurulmuş yalandan başkası değildir."* dediler.

« قَالَ » dedi sözü, *"dediler"* manasınadır. *"Dedi"* şeklinde ifade edilmesi büyük bir inkarın ve şiddetli bir gazabın delilidir. *"Hakkı"* yani Kur'anı ya da peygamberlikle ilgili herşeyi, demektir. Hak kendilerine geldiğinde onun bir benzerini getirmekten aciz kaldılar. Ve *"Bu hak ancak apaçık bir büyüdür."* dediler. Onun sihir olduğuna hükmettiler. Sonra da onun apaçık olduğunu ve onun hakkında düşünen her akıllının onu sihir olarak isimlendireceğine hükmettiler.

44 - Hâlbuki biz onlara öyle (okuyup) **ders alacakları kitaplar vermediğimiz gibi, senden önce onlara bir uyarıcı** (peygamber) **da göndermemiştik.**

Mekke müşriklerine, içinde şirkin doğruluğuna dair delil bulunan, okuyacakları kitaplar vermedik. Ve onlara şirk koşmamaları için azapla korkutan bir uyarıcı daha önce göndermedik.

45 - Onlardan öncekiler de (peygamberlerini) **inkâr etmişlerdi. Bunlar, öbürlerine verdiklerimizin onda birine erişmemişlerdir.** (Böyle iken) **öncekiler peygamberlerini yalanladılar ama benim de inkârım nasıl oldu.**

Daha sonra *"onlardan öncekiler de yalanlamıştı"* sözüyle, onları yalanlamaları hususunda tehdit etti. Yani, onlardan önce gelen, geçmiş ümmetler ve geçip gitmiş nesiller peygamberlerini, onların yalanlaması gibi yalanlamışlardı. Mekke halkı, uzun ömür, beden kuvveti, mal ve evlat çokluğu yönünden öncekilere verilenlerin onda birine bile ulaşamamıştır. Böyle iken peygamberlerimi yalanladılar. Ama benim de önceki yalanlayalanlara karşı inkarım nasıl oldu! O halde onun benzerini yapmaktan sakınsınlar.

Yakub'a göre vasıl halinde de vakıf halinde de « نَكِيرِ » kelimesi « ى » iledir. Yani, *"Onlar peygamberlerini yalanladıklarında mahvetmek suretiyle inkarım onlara geldi. Korumalarla korunmaları kendilerine fayda vermedi. Ya bunların hali ne olacak?"* sözünün manası "onlardan öncekiler de yalanlama fiilini işlemişler ve ona yönelmişlerdi" şeklinde olunca, peygamberlerin yalanlanması, bu yalanlama fiilini işlemelerinden kaynaklanmış olacaktır. Bu, *"Falan, küfre yöneldi ve Muhammed (sav)'i inkar etti."* şeklinde söyleyenin sözü gibidir.

46. – 50. ÂYETLER

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلّٰهِ مَثْنٰى وَفُرَادٰى ثُمَّ
تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ
يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾ قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ
أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي
يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾ قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ
الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلٰى نَفْسِي
وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

Meâli

46. De ki: "Size bir şeyi öğütleyeyim. Allah için ikişer ikişer ve teker teker durup düşününüz! Arkadaşınızda delilikten eser yoktur. O çetin bir azabın arefesinde sizin için bir uyarıcıdır.

47. De ki: "Ben sizden bir ücret istemişsem o sizin olsun. Benim ücretim yalnız Allah'a aittir. O, herşeye şahittir."

48. De ki: "Her türlü gizliyi noksansız bilen Rabbim, hakkı *(peygamberliği)* yerine koyar."

49. De ki: "Hak geldi. Artık batıl ne bir şey ortaya çıkarabilir, ne de geri getirebilir."

50. De ki: "Eğer *(haktan)* saparsam, kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer doğru yolu bulursam, bu da Rabbimin bana vahyettiği *(Kur'an)* sayesindedir. Şüphesiz ki O, yakındır, işitendir."

Tefsiri

46 - De ki: "Size bir şeyi öğütleyeyim. Allah için ikişer ikişer ve teker teker durup düşününüz! Arkadaşınızda delilikten eser yoktur. O çetin bir azabın arefesinde sizin için bir uyarıcıdır.

"Bir şeyi" yani bir hasleti, demektir. Onu « بِوَاحِدَةٍ » onun atfı beyanı olarak « أَنْ تَقُومُوا » – *"durup"* sözüyle açıkladı. Onun yani « أَنْ تَقُومُوا »'nun bedel olduğu da söylendi. Her iki duruma göre o, mahallen mecrurdur. Denildi ki:

"O, « وَهِيَ أَنْ تَقُومُوا *» (o durmanızdır) takdirine göre mahallen merfudur. 'Kastediyorum' takdirine göre de mahallen mansuptur."*

"Durup" kelimesiyle, Resulullah (sav)'in meclisinden kalkmaları ve onun yanında topluluklarından uzaklaşmaları kastedilmiştir. Ya da bu, bir şeye karşı niyetin oluşmasıdır. Ayağa kalkılması ve dikilinmesi değil. Mana şudur:

"Size bir şeyi öğreteyim, eğer onu yaparsanız hakka isabet etmiş ve kurtulmuş olursunuz. O da, hamiyyet ve asabiyyet için değil, bilakis sadece Allah rızası için, hakkın talebi için ikişer ikişer ve teker teker durmanız ve bundan sonra Muhammed (sav)'in işi ve getirdiği şeyler hususunda düşünmenizdir. İki kişiye gelince, ikisi düşünür, ve herbiri düşüncesini arkadaşına arzeder. Ona doğru ve insaflı bir bakışla bakarlar. Sonunda bu doğru bakış onları hakka götürür. Aynı şekilde tek kişi de kendi başına adalet ve insaf ölçülerine göre düşünür ve fikrini akıl terazisine vurur."

Onların *"ikişer ikişer"* ve *"teker teker"* diye ayrılmalarının manası şudur: Kalabalık kişilerin toplantısı, zihni bulandıran, basiret nurunu körleten ve düşünceden alıkoyan şeylerdendir. Orada insaf az, haksızlık çok olur. Taassup gürültüsü yayılır. Ve ancak hakim görüş dinlenir.

« تَتَفَكَّرُوا » kelimesi « تَقُومُوا » üzerine atfedilmiştir. *"Arkadaşınızda"* yani Muhammed (sav)'de delilikten eser yoktur. Mana şudur:

"Sonra düşünün ve arkadaşınızda delilikten eser olmadığını görün."

"Çetin azap" ise ahiret azabıdır.

« بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ » – *"çetin bir azabın arefesinde"* ayetinin uslubu,

Hz. Peygamber (sav)'in « بُعِثْتُ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ » – *"kıyametin arefesinde gönderildim"* hadisinin uslubu gibidir. Daha sonra şu sözüyle uyarı için hiçbir ücret istemediğini açıklamıştır.

47 – De ki: "Ben sizden bir ücret istemişsem o sizin olsun. Benim ücretim yalnız Allah'a aittir. O, herşeye şahittir."

İkazımı ve risaleti tebliğim için sizden bir şey istemişsem, o sizin olsun.

« فَهُوَ لَكُمْ » – *"o sizin olsun"* şartın cezasıdır. Takdiri; *"ücret olarak sizden hangi şeyi istemişsem"* şeklindedir.

﴿ مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ ﴾

"Allah, insanlara herhangi bir rahmet** (kapısı) **açarsa onu kimse tutup** (kapat)**amaz." [7] ayetinde olduğu gibi.

Bunun manası: Vasıtasız (karşılıksız) olarak ücret istenmemesidir. Bu « مَالِي فِي هٰذَا فَهُوَ لَكَ » – *"Bunda benim için ne varsa senin olsun"* sözü gibidir. Yani, onda hiçbir şey yok, demektir.

Medine ve Şam kıraatı ile Ebu Bekir ve Hafs'a göre « إِنْ أَجْرِيَ » şeklindedir. Diğerlerine göre ise « ي »'nın sukûnüyladır. O, herşeye şahittir. Dolayısıyla da sizin uyarılmanız ve sizin O'na çağrılmanız için ancak O'ndan ücret istediğimi bilin.

48 – Her türlü gizliyi noksansız bilen Rabbim, hakkı (peygamberliği) **yerine koyar.**

"Hakkı" yani vahyi, demektir.

« قَذْفٌ »; ok ve benzerinin kasıtlı bir şekilde atılması, gönderilmesidir.

İlka etmek, salmak manası içinde istiare olarak kullanılır.

---

[7] Fatır, 2.

﴿ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ ﴾

"Onların kalplerine korku saldı." [8]

﴿ أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ ﴾

"O onu sandığa koy." [9] Ayetleri bundandır.

"Hakkı yerine koyar..." cümlesinin manası; *"Onu, peygamberlerine ilka eder, indirir"* şeklindedir. Ya da onu, *"Batılın üzrine atar da o, onun beynini parçalar, onu yok eder"*, şeklindedir.

« عَلَّامُ الْغُيُوبِ », « يَقْذِفُ »'deki, zamirden bedel olarak ya da hazfedilmiş bir mübtedanın haberi olarak merfûdur.

49 – De ki: "Hak geldi. Artık batıl ne bir şey ortaya çıkarabilir, ne de geri getirebilir."

"Hak", 'İslam ve Kur'an' demektir. Batıl zail oldu, yok oldu. Çünkü birşeyi yoktan var etmek ve tekrardan vucudu getirmek hay (diri) olan Allah'ın sıfatlarındandır. Bu ikisinin yokluğu helak demektir. Manası; *"Hak geldi, batıl yıkılıp gitti."* şeklindedir.

﴿ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ﴾

"Hak geldi, batıl yıkılıp gitti" [10] ayetinde olduğu gibi.

İbni Mesud (ra)'den şöyle rivayet edilmiştir.

"Nebi (sav) etrafında putlar olduğu halde Kabe'ye girdi. Yanındaki bir değnekle onları dürtüyor ve 'Hak geldi, batıl yıkılıp gitti. Zira batıl gidicidir' diyordu."

"Batıl, putlardır" denildi. Yine:

"Batıl, şeytandır. Çünkü batılın sahibi odur." Ya da:

---

[8] Ahzab, 26; Haşr, 2.
[9] Ta-Ha, 39.
[10] İsra, 18.

"O, yok olucudur. Yok olduğunda ona « شاط » – 'helak oldu' fiilinden gelen « شَيْطَان » – 'şeytan' denildiği gibi," denildi.

Yani: *"Ne şeytan, ne de putlar hiçbir kimseyi yaratamazlar. Hiçbir kimseyi tekrardan diriltemezler. Yoktan var eden ve dirilten ancak Allah'tır."* Onlar:

"Sen babalarının dinini terketmek suretiyle sapıttın." dediklerinde Allah'u Teala şöyle buyurdu:

50 – De ki: "Eğer (haktan) saparsam, kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer doğru yolu bulursam, bu da Rabbimin bana vahyettiği (Kur'an) **sayesindedir. Şüphesiz ki o, yakındır, işitendir.**

Eğer haktan saparsam kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer saparsam bu, bendendir ve benim aleyhimedir. Eğer doğru yolu bulursam bu da, Rabbimin, beni, vahiyle doğru yola yöneltmesi sayesindedir. Karşılaştırmaya göre kıyas: *"Eğer doğru yolu bulursam bu, onun (nefsimin) lehinedir."* şeklinde denilmesiydi.

﴿ فَمَنِ اهْتَدٰى فَلِنَفْسِهٖۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَاۚ ﴾

"Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur. Kim de doğruluktan saparsa kendi zararına sapmış olur."[11] ayetinde olduğu gibi.

Ancak bu ikisi mana olarak birbirini karşılamaktadır. Çünkü nefsin aleyhine olan ve nefse zarar veren herşey kendindendir, kendi sebebiyledir. Çünkü o, kötülüğü emreder. Onun lehine olan faydalı şeyler ise Rabbinin hidayeti ve tevfiki iledir. Bu, her mükellef için genel hükümdür. Çünkü Allah (cc), peygamberine onu, nefsine isnad etmesini emretti. Mevkiinin yüceliğine ve yaşayışının düzgünlüğüne rağmen peygamber bile bu hükmün altına giriyorsa, ondan başkaları haydi haydi girer. O, size dediğim şeyleri bilir. Ve o, bana ve size yakındır. Bana da karşılığımı verecektir, size de.

❁ ❁ ❁

[11] Zümer, 41.

51. – 54. ÂYETLER

وَلَوْ تَرَى إِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾
وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ وَقَدْ
كَفَرُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾
وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ
إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ ﴿٥٤﴾

Meâli

51. *(Ey Muhammed!)* Telaşa düştükleri zaman onları bir görsen! Hiç kaçacak yerleri yoktur. Yakın bir yerden yakalanmışlardır.

52. *(İş işten geçtikten sonra)* ona *(Muhammed'e)* inandık dediler. ama uzak yerden *(ta dünyadan)* imana kavuşmak onlar için nasıl mümkün olur?

53. Halbuki daha önce onu *(Hz. Muhammed'i ve azabı)* inkar etmişlerdi. Gayba uzak bir yerden atıp tutuyorlardı.

54. Artık kendileriyle, arzu ettikleri şey arasına perde çekilmiştir. Tıpkı bundan önce benzerlerine yapıldığı gibi. Çünkü onlar, kendilerini endişeye düşüren bir korku içindeydiler.

Tefsiri

51 – (Ey Muhammed!) **Telaşa düştükleri zaman onları bir görsen! Hiç kaçacak yerleri yoktur. Yakın bir yerden yakalanmışlardır.**

« وَلَوْ تَرَى »'nın cevabı hazfedilmiştir. Takdiri; *"Büyük bir iş ve korku veren bir durum görecektin"*, şeklindedir. Telaşa düştükleri diriliş anında ya da ölüm anında ya da Bedir gününde onları bir görsen *"Kaça-*

cak yerleri yoktur" Yani kaçacakları yer yoktur. Ya da ondan kaçışları kurtuluşları yoktur, demektir.

« وَأُخِذُوا », « فَزِعُوا » üzerine atıftır. Yani telaşlandıkları ve yakalandıklarında onları bir görsen. Kaçacakları yerleri yoktur. Ya da telaşlandıklarından kaçamadılar, yakalandılar manasına kaçışları yoktur, demektir.

"Yakın bir yerden yakalandılar." yani diriltildiklerinde, mahşer yerinden cehenneme ya da öldüklerinde, yeryüzünün üstünden altına ya da Bedir sahrasından kuyuya alındılar.

52 – (İş işten geçtikten sonra) **ona** (Muhammed'e) **inandık dediler. Ama uzak yerden** (ta dünyadan) **imana kavuşmak onlar için nasıl mümkün olur?**

Azabı gördüklerinde ona yani Muhammed (sav)'a ya da Allah'a (cc) inandık derler.

"O'na" şeklinde zamirle getirmesi *"arkadaşınızda delilikten eser yoktur"* ayetinde zikri geçtiği içindir.

« التَّنَاوُشُ », ele geçirmek demektir. yani, *"Kendilerinden uzaklaştığı halde tevbeyi nasıl ele geçirecekler?"* demektir. Bununla, tevbenin, dünyada iken onlardan kabul olunduğunu, ancak dünyanın da çekip gittiğini ve ahiretten uzaklaştığını kastediyor. Denildi ki:

"Bu, onların olmayacak birşeyi istemeleri ile ilgili bir temsildir. O olmayacak şey de; dünyada iken iman eden mü'minlerin imanının fayda verdiği gibi, bu vakitte ki imanlarının kendilerine fayda vermesidir. Allah (cc), onların halini, birşeyi, kol mesafesinden alanın aldığı gibi, ok atımı mesafeden almak isteyenin haline benzetti."

Ebu Amr'a ve Hafsın dışındaki Kufe'lilere göre « التَّنَاوُشُ », « ء » ile « التَّنَاؤُشُ » şeklindedir. « و », « ء » kılındı. Çünkü her ötreli « و »'ın ötresi, lazimedir. Dilersen onu « و »'ye çevirirsin, dilersen çevirmezsin.

« أَدْوُرٌ وَتَقَاوُمٌ » sözünde olduğu gibi. İstersen bunu « أَدْؤُرٌ وَتَقَاؤُمٌ » şeklinde de söyleyebilirsin. Sa'leb'ten şöyle rivayet edilmiştir:

« اَلتَّنَاوُشُ » kelimesi, « ء » ile olduğunda, *uzaktan almak*, « ء »'siz olduğunda ise, *yakından almak*, demektir.

53 – Hâlbuki daha önce onu (Hz. Muhammed'i ve azab'a) **inkâr etmişlerdi. Gayba uzak bir yerden atıp tutuyorlardı.**

"Daha önce..." yani, azaptan önce ya da dünyada iken, demektir.

« وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ » geçmiş halin hikayesi olarak « وَقَدْ كَفَرُوا » üzerine atfedilmiştir. Yani, gayb hakkında konuşuyorlardı, ya da gaybe ait işleri konuşuyorlardı. *'"Diriliş, hesap, cennet ve cehennem yoktur' diyorlardı"*, demektir.

"Uzak bir yerden..." yani, doğruluktan uzak ya da haktan hakikatten uzak demektir. Ya da o, onların Resulullah (sav) hakkında *"şairdir, büyücüdür, yalancıdır"* şeklinde söyledikleri sözüdür. Bu, gayb hususunda ve gizli bir iş hususunda konuşmaktır. Çünkü onlar ondan ne sihir, ne şiir ve ne de yalan işitmiş, görmüşlerdir. Onun haline en uzak bir cihetten gayba girdiler. Çünkü onun getirdiklerine en uzak olan şey sihir ve şiirdir. Alışkanlıkları ile ilgili olarak, onlar arasında bileneni ve tecrübe edileni onun, en uzak olduğu şeyin yalan olduğudur.

Ebu Amr'dan yapılan rivayete göre « يَقْذِفُونَ », « يُقْذَفُونَ » şeklinde meçhuldur. Yani, onu onlara şeytanları getiriyor ve onu, onlara onlar telkin ediyor. Dilersen onu « وَقَالُوا اٰمَنَّا بِهِ » cümlesine bağla.

Allah'u Teala, dünyada iken kazanmadıkları imanı, ahirette *"inandık"* demek suretiyle kazanmak istemeleri hususunda onlara temsil getirdi. Bu, uzaktan atan kişi için imkansız bir konudur. Çünkü kendisine gaib ve uzak olduğu için, o hususa isabet ettirilmek istenen zannın ulaşması mümkün değildir. « اٰمَنَّا بِهِ »'deki zamirin *"çetin bir azabın arefesinde.."* ayetindeki « عَذَابٍ شَدِيدٍ » ait olması mümkündür.

Ahiret işini dünya işine kıyas ederek, *"Eğer iş sizin dediğiniz gibi, kıyametin kopacağı cezalandırma ve mükafatlandırma olacağı şekilde olsa bile, biz, azaba maruz kalmayacağız. Çünkü biz, Allah katında bize azap etmeyeceği kadar üstünüz"* dediler. Gayb olduğu halde ve ona, uzak bir cihetten atıp tuttukları halde, onların gaybla ilgili atıp tuttuğu şeydir. Çünkü mükafat ve ceza yurdu, teklif yurduna kıyas olunmaz.

54 – Artık kendileriyle, arzu ettikleri şey arasına perde çekilmiştir. Tıpkı bundan önce benzerlerine yapıldığı gibi. Çünkü onlar, kendilerini endişeye düşüren bir korku içindeydiler.

O gün, kendileriyle arzu ettikleri şey arasına perde çekilmiştir. Arzu ettikleri şeyi imanın fayda vermesi, onunla cehennemden kurtuluş ve cennetin kazanılmasıdır. Ya da:

﴿ فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا ﴾

"Bizi geri döndür de salih ameller işleyelim." [12] ayetinde hikaye edildiği gibi dünyaya geri döndürülmeleridir.

« فَزِعُوا », « أُخِذُوا » ve « حِيلَ » fiillerinin hepsi, Allah (cc) katında meydana gelişleri sabit olduğundan mazi olarak geldiler. Ancak bunlarla kastedilen gelecektir.

"Benzerlerine yapıldığı gibi..." yani benzerleri olan kafirlere yapıldığı gibi, demektir. Onlar, peygamberleri işi ve diriliş hakkında kendilerini şüpheye düşüren bir korku içindeydiler.

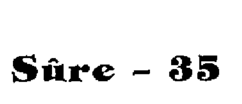
« مُرِيبٌ », birini şüpheye düşürdüğünde kullanılan « أَرَابَهُ » –*"Onu şüpheye düşürdü."* babından gelmektedir. Bu:

"Allah, şüphe üzerine (şüphe ile amel edene) *azap etmez."* şeklinde inananlara karşı bir cevaptır. Allah (cc) en iyi bilendir.

[12] Secde, 12.

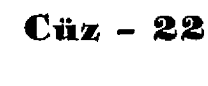
Sûre - 35

FATIR SÛRESİ

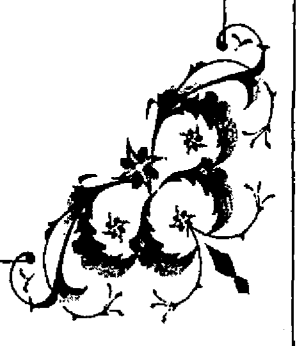
Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

45 âyettir.

Cüz - 22

1. – 3. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا
اُو۫ل۪ٓي اَجْنِحَةٍ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَۜ يَز۪يدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَٓاءُۜ
اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١﴾ مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ
فَلَا مُمْسِكَ لَهَاۚ وَمَا يُمْسِكْۙ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِه۪ۜ وَهُوَ
الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٢﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْۜ
هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللّٰهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِۜ لَٓا اِلٰهَ
اِلَّا هُوَۘ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾

Meâli

1. Gökleri ve yeri yaratan, melekleri, ikişer, üçer dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamd olsun. O yaratmada *(istediğine)* dilediği kadar fazla verir. Şüphesiz Allah, herşeye gücü yetendir.

2. Allah'ın, insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutup hapseden olamaz. O'nun tuttuğunu O'ndan sonra salıverecek de yoktur. O, üstündür, hikmet sahibidir.

3. Ey insanlar! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Allah'tan başka size gökten ve yerden rızık verecek bir yaratıcı var mı? O'ndan başka ilah yoktur, nasıl oluyor da *(tevhidden küfre)* çevriliyorsunuz?

Tefsiri

1– Gökleri ve yeri yaratan, melekleri, ikişer, üçer dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamd olsun. O yaratmada (istediğine) **dilediği kadar fazla verir. Şüphesiz Allah, herşeye gücü yetendir.**

Allah'u Teala, talim ve tazim için zatını övmüştür.

"Gökleri ve yeri yaratan.." onları ilk defa yaratan ve yoktan var eden, demektir. İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

– *"Fatır kelimesinin manasını bilmiyordum. Bir kuyu hakkında ihtilafa düşen iki bedevi bana müracaat etmişti. Onlardan biri:*

– Onu ilk defa ben kazdım deyince öğrendim."

"Elçiler..." yani kullarına gönderilenler, demektir.

« أُولِى » kelimesi « ذُو »'nun çoğulu « ذَوِى» manasınadır. *"sahip, -lı, -li,"* manalarına gelmektedir. « رُسُلاً » kelimesinden bedeldir. Ya da onun sıfatıdır. « أَجْنِحَة » kelimesi « جَنَاحٌ » – *"kanat"* kelimesinin çoğuludur. « مَثْنَى », « ثُلَث » ve « رُبَاعَ » kelimeleri « أَجْنِحَة » kelimesinin sıfatıdırlar. Lafızları değiştiği için tenvin ve cer kabul etmediler. Bu, onların asıl lafızlarından başka bir şekle dönüştürülmesi sebebiyledir. « عُمَرُ » lafzının « عَامِرٌ » lafzından dönüştürülmesi gibi. Yine tekrarlı lafızdan « اِثْنَيْنِ اِثْنَيْنِ » – *"iki iki"* tekrarsız lafza « مَثْنَى » – *"ikişer"* dönüştürülmeleri sebebiyledir.

Denildi ki: *"Lafzı değişti, sıfat olduğu ve ona dayandığı için gayri munsariftir."* Mana şudur:

"Meleklerin bir kısmının kanatları ikişerdir. Yani herbirinin iki kanadı vardır. Bir kısmının kanatları üçerdir ve herhalde üçüncü kanat iki kanat arasında, sırtın ortasındadır, iki kanata yardım eder. Bir kısmının kanatları da dörderdir. O, kanatları ve diğerlerini yaratmada dilediği kadar artırır."

Denildi ki: *"O güzel yüzdür, güzel sestir, güzel saçtır, güzel yazıdır ve gözlerdeki hoşluktur."*

Ayet mutlaktır. Onun için bunlar, uzun bağ, mûtedil endam, aza tamlığı, beden kuvveti, akıl sağlamlığı, görüş tutarlılığı, dil belağatı, mü'minlerin kalplerindeki sevgi ve benzeri, yaratmada her ziyadeyi içine alan ne varsa tamamını kapsar.

2 – Allah'ın, insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutup hapseden olamaz. O'nun tuttuğunu O'ndan sonra salıverecek de yoktur. O, üstündür, hikmet sahibidir.

Yaygınlığından ve kapalılığından dolayı rahmeti tutup hapseden olamaz. O'nun (cc) tuttuğunu O'ndan (cc) sonra salıverecek de yoktur. O (cc), üstündür, hikmet sahibidir. Açacağı rızık, yağmur, sıhhat ve sair rahmetlerden herhangi birini tutup hapseden (engelleyen) olamaz. Hiç kimsenin onu tutmaya ve onu hapsetmeye gücü yetmez.

"Açmak" kelimesi, salıvermek ve göndermek manalarına istiare olarak kullanılmıştır. Allah Teala'nın tutup hapsettiğini, O'nun (cc) tutmasından sonra salıverecek yoktur. Şart manası içeren isme dönen zamiri *"rahmet"* manası üzere müennes kıldı. Sonra onu, ona dönen lafız üzerine hamlederek müzekker kıldı. Zira onda müenneslik yoktur. Birincisi *"rahmet"*'le tefsir edildi. Zamirin tefsire tabi olması da güzel bir şeydir. İkincisi ise tefsir edilmedi ve aslı üzere müzekker olarak bırakıldı. Muaz'dan merfu olarak şöyle rivayet edilmiştir:

"Seçkinleri kölelerine yumuşaklıkla muamele ettikçe iyileri günahkarlarını ululamadıkça ve alimleri Allah'a isyan hususunda idarecilerine yardım etmedikçe Allah'ın eli, bu ümmet üzerinde açık olmaya devam eder. Bunları yaptıklarında ise, Allah elini onlardan çeker." [1]

O galiptir, salıvermeye de tutmaya da kadirdir. Hikmetin, salıverilmesini ve tutulmasını gerektirdiği şeyleri salıveren ve tutan hikmet sahibidir.

3 – Ey insanlar! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Allah'tan başka size gökten ve yerden rızık verecek bir yaratıcı var mı? O'ndan başka ilah yoktur, nasıl oluyor da (tevhidden küfre) **çevriliyorsunuz?**

[1] Bu hadis-i İmam Gazali (rh) *İhya*'da zikretmiştir. Bkz: 2 / 150.

Allah'ın (cc) üzerinize olan nimetini dil ve kalp ile hatırlayın. Onlar, daha önce zikri geçen yerin döşek gibi yayılması, göğün direksiz yükseltilmesi, Allah'a davet ve O'na yakınlık yolunu açıklamak için peygamberlerin gönderilmesi, yasaklama da güzelliklerin artırılması ve rızık kapılarının açılması gibi nimetlerdir. Daha sonra, *"Allah'tan başka sizi, gökten yağmurla ve yerden de türlü türlü bitkilerle rızıklandıran bir yaratıcı var mı?"* sözüyle nimetlerin başına -ki o da, nimet verenin tek oluşudur- dikkat çekti.

« غَيْرُ » kelimesi, sıfat olarak merfudur. Çünkü « خَالِق » kelimesi mübtedadır. Haberi ise hazfedilmiştir. Takdiri de, « لَكُمْ» – *"sizin için"* kelimesidir.

Ali ve Hamza'ya göre « غَيْرِ » kelimesi, sıfat olarak lafzen mecrurdur. « يَرْزُقُكُمْ » cümlesinin başlangıç cümlesi olması da « خَالِق » kelimesinin sıfatı olması da mümkündür. « لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ » ara cümlesidir. İrapta mahalli yoktur.

Hangi yüzle tevhidden küfre döndürülüyorsunuz?

❀ ❀ ❀

4. – 6. ÂYETLER

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ ط وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ
الْأُمُورُ ﴿٤﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ
الدُّنْيَا قف وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ﴿٥﴾ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ
فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ط إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ اَصْحَابِ
السَّعِيرِ ط ﴿٦﴾

Meâli

4. Eğer seni yalanlıyorlarsa *(üzülme)* senden önceki peygamberler de yalanlandı. Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülecektir.

5. Ey insanlar! Allah'ın *(haşr ve ceza ile ilgili diriltme)* va'di gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o aldatıcı *(şeytan)* da Allah'ın *(affına güvendirmek suretiyle)* sizi kandırmasın.

6. Çünkü şeytan, sizin amansız bir düşmanınızdır. Siz de onu düşman sayın. O, kendisine uyan taraftarlarını ancak ateş ehlinden olmaya çağırır.

Tefsiri

4 – Eğer seni yalanlıyorlarsa (üzülme) **senden önceki peygamberler de yalanlandı. Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülecektir.**

Bununla, Kureyş'in, Allah'ın (cc) ayetlerine karşı kötü propagandalarını ve onları yalanlamalarını haber vermiş ve ondan önceki peygamberlerde, Muhammed (sav) için örnekler olduğunu ifade etmek suretiyle

peygamberini teselli etmiştir. Bu sebeple « رُسُلٌ » kelimesini nekre (belirsiz) kılmıştır. Yani, onlar sayıları çok olan elçilerdir, mucize sahipleridir, uyarıcıdırlar, uzun ömür sahipleridir, sabır ve azim ashabıdırlar demektir. Onun nekre olarak getirilmesi, Muhammed (sav) için daha çok teselli vericidir. Sözün takdiri şöyledir:

"Eğer seni yalanlıyorlarsa, senden önceki peygamberlerin yalanlanmasını örnek al ve onlarla teselli bul." Bunun takdiri bu şekildedir. Çünkü ceza şartı takip eder. Eğer zahire göre icra edilseydi ceza cümlesi şart cümlesinden önce gelecekti. *"Senden önceki peygamberler de yalanlandı."* cümlesi, *"müsterih ol, sabret"* cümlesinin yerine getirilmiştir.

Sebebi ifade ettiği için sebebin neticesini ifade etmemiştir. Yani ondan önceki peygamberlerin yalanlanmasını ifade ettiği için *"müsterih ol, sabret"* ifadesini kullanmamıştır.

"Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülecektir." sözü, bütün işlerin O'nun hükmüne döndürüleceğine ve yalanlayanın da yalanlananın da hakettikleri karşılıkla karşılık göreceklerini vaad ve tehdit içermektedir.

Şam kıraat ekolü, Hamza, Ali, Yakub, Halef ve Sehl'e göre « تُرْجَعُ » kelimesi « ت »'nin üstünüyle « تَرْجِعُ » şeklindedir.

5 – Ey insanlar! Allah'ın (haşr ve ceza ile ilgili diriltme) **va'di gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o aldatıcı** (şeytan) **da Allah'ın** (affına güvendirmek suretiyle) **sizi kandırmasın.**

"Allah'ın, diriliş ve ceza ile ilgili va'di haktır, gerçekleşecektir." *"...Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın."* Yani, dünya sizi aldatmasın, ondan istifade etmek ve onun menfaatleriyle lezzetlenmek, sizi ahirete ait amellerden ve Allah katındaki şeyleri istemekten alıkoymasın, demektir. Şeytan da sizi Allah (cc) ile aldatmasın. Çünkü o, sizi boş kuruntulara sevkeder ve *"Allah'ın, senin ibadetine ihtiyacı yoktur, senin yalanlamanın O'na hiçbir zararı olmaz."* der.

6 – Çünkü şeytan, sizin amansız bir düşmanınızdır. Siz de onu düşman sayın. O, kendisine uyan taraftarlarını ancak ateş ehlinden olmaya çağırır.

Şeytan, düşmanlığı açık bir düşmandır. Babanıza (Adem'e) yaptığını yapmıştır. Siz ise ona karşı onun hallerini bilmeyen biri gibi muamele ediyorsunuz. Artık siz de onu, inançlarınızda ve amelleriniz de düşman edinin. Sizden, gizli ve açıkta ona karşı ancak düşmanlığa delalet eden şeyler görülsün.

Daha sonra Allah (cc), *"...O, kendisine uyan taraftarlarını ancak ateş ehlinden olmaya çağırır."* sözüyle, şeytanın işinin gizliliğini ve ona tabi olanların hatasını özetledi, taraftarlarını çağırma hususundaki kastının, onları helak yollarına sevketmek olduğunu açıkladı. Daha sonra da örtüyü kaldırdı, bütün işi imana ve onun terki üzerine kurdu ve şöyle buyurdu:

❁ ❁ ❁

7. – 11. ÂYETLER

اَلَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ط وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ كَبِيرٌ قف ﴿٧﴾ اَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوٓءُ
عَمَلِهِ فَرَاٰهُ حَسَنًا ط فَاِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدِي مَنْ
يَشَٓاءُ ز فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ ط اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا
يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾ وَاللّٰهُ الَّذِٓي اَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَاهُ
اِلٰى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَاَحْيَيْنَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ط كَذٰلِكَ
النُّشُورُ ﴿٩﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا ط اِلَيْهِ يَصْعَدُ
الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ط وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ
السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ط وَمَكْرُ اُو۬لٰٓئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾ وَاللّٰهُ
خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجًا ط وَمَا
تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهِ ط وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا
يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِٓ اِلَّا فِي كِتَابٍ ط اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾

Meâli

7. İnkâr edenler için şüphesiz çetin bir azap var, iman edip iyi işler yapanlara da mağfiret ve büyük bir mükafat vardır.

8. Kötü işi kendisine güzel gösterilip de onu güzel gören kimse, *(kötülüğü hiç istemeyen kimseye benzer)* mi? Allah, dilediğini sapıklığa

yöneltir, dilediğini doğru yola iletir. O halde ruhun, onlar hakkında bir takım üzüntülere dalarak yıpranmasın. Allah, onların ne yaptıklarını biliyor.

9. Rüzgarları gönderip de bulutları harekete geçiren Allah'tır. İşte bu şekilde biz onları ölü bir bölgeye göndeririz de ölümünden sonra toprağa onunla hayat veririz. Ölülerin yeniden dirilmesi de böyle olacaktır.

10. Kim izzet ve şeref istiyor idiyse, bilsin ki, izzet ve şerefin hepsi Allah'ındır. Ona ancak güzel sözler yükselir. Onları da Allah'a amel-i salih ulaştırır. Kötülükleri tuzak yapanlara gelince, onlar için çetin bir azap vardır. Ve onların tuzağı bozulur.

11. Allah sizi *(önce)* topraktan, sonra meniden yarattı. Sonra sizi çiftler *(erkek-dişi)* kıldı. Bir dişinin gebe kalması ve doğurması hep onun bilgisiyledir. Bir canlıya ömür vermesi de, O'nun ömründen azaltılması da mutlaka bir kitapta *(yazılı)* dır. Şüphesiz bunlar, Allah'a kolaydır.

Tefsiri

7 – İnkâr edenler için şüphesiz çetin bir azap var, iman edip iyi işler yapanlara da mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.

(Şeytan) çağırdığında ona icabet edenler için çetin bir azap vardır. Çünkü o, artık onun taraftarlarından, yani onun tabilerinden olmuştur. İman edip salih amelleri işleyenler ve ona icabet etmeyenler ise onun taraftarlarından değil, bilakis onun düşmanı olmuşlardır. Gayretlerinin büyüklüğünden dolayı onlar için büyük bir mükafat vardır. Her iki gurubu zikrettikten sonra Allah (cc), Peygamber'ine (sav) şöyle buyurmuştur:

8 – Kötü işi kendisine güzel gösterilip de onu güzel gören kimse, (kötülüğü hiç istemeyen kimseye benzer) **mi? Allah, dilediğini sapıklığa yöneltir, dilediğini doğru yola iletir. O halde ruhun, onlar hakkında bir takım üzüntülere dalarak yıpranmasın. Allah, onların ne yaptıklarını biliyor.**

Kötü işi kendisine şeytanın süslemesiyle güzel gösterilip de onu güzel gören kişi, kendisine süslü gösterilmeyen kişi gibi olur mu? Sanki burada Resulullah (sav), *"Hayır"* demiştir de, Allah (cc), şöyle devam etmiştir:

"Allah dilediğini sapıklığa yöneltir. Dilediğini de doğru yola iletir. O halde ruhun onlar hakkında bir takım üzüntülere dalarak yıpranmasın."

Zeccac, mananın şu şekilde olduğunu zikretmiştir:

"Kötü ameli kendisine süslü gösterilen kişi için mi nefsin üzüntü duyuyor?"

"Nefsi üzüntü duymasın." cümlesi, ona delalet ettiği için cevap hazfedilmiştir. Ya da mana:

"Kötü ameli kendisine süslü gösterilen kişi, Allah'ın hidayet ettiği kişi midir?" şeklindedir. Buna göre cevap:

"Allah dilediğini sapıklığa yöneltir, dilediğini de doğru yola iletir." cümlesi, ona delâlet ettiği için hazfedilmiştir.

Yezid'e göre « فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ », *"nefsini harap etme"* manasına « فَلَا تُذْهِبْ نَفْسَكَ » şeklindedir. « حَسَرَاتٍ » mef'ulün lehtir. Yani *"üzüntü için nefsini harap etme"*, demektir. « عَلَيْهِمْ » kelimesi, « تَذْهَبْ »'in sılasıdır. « هَلَكَ عَلَيْهِ حُبًّا وَمَاتَ عَلَيْهِ حُزْنًا » – *"Onu sevdiği için helak oldu ve ona üzüldüğü için öldü."* cümlesinde olduğu gibi.

« عَلَيْهِمْ » kelimesinin, « حَسَرَاتٍ »'e taalluku caiz değildir. Çünkü mastarın sılası, mastardan önce gelmez.

"Allah, onların ne yaptıklarını biliyor." cümlesi, yaptıkları kötü işlere karşı azaba uğratılacaklarına dair bir tehdittir.

9 – Rüzgârları gönderip de bulutları harekete geçiren Allah'tır. İşte bu şekilde biz onları ölü bir bölgeye göndeririz de ölümünden sonra toprağa onunla hayat veririz. Ölülerin yeniden dirilmesi de böyle olacaktır.

« الرِّيَاحَ » Mekke, Hamza ve Ali'ye göre « الرِّيحَ » şeklindedir.

« مَيِّتٍ » Medine, Hamza, Ali ve Hafs'a göre şeddelidir, diğerlerine göre ise şeddesizdir. Ölümünden yani kurumasından sonra toprağa onun-

la yani, yağmurla hayat veririz. Çünkü işaret yoluyla (bulut kelimesinin zikredilmesiyle) onun zikri geçmişti. Rüzgarların sevkettiği bulutların, sevkediliş halinin hikayesi için ve kudreti Rabbaniyyeye delalet eden şeyin zihinlere gelmesini temin için « فَتُثِيرُ » fiili muzari kipinde getirildi. Belirsiz bir iş yada garip bir iş anlatılırken de bu şekilde yapılır. Bulutların ölü beldeye sevkedilmesi ve toprağın, ölümünden sonra diritilmesi de böyledir. Hayrette bırakan kudrete delâlet ettiği için gaip kipinden çıkılarak aidiyyet ifadelerini daha çok içeren ve kudretin kemaline daha çok delalet eden mütekellim kipine geçildi ve « فَسُقْنَاهُ » – *"sevkettik"* ve « وَأَحْيَيْنَا » – *"diriltttik"* denildi. « كَذٰلِكَ »'deki « كَ » mahallen merfudur. Yani, ölülerin diritilmesi, ölü toprakların diritilmesi gaibdir, demekti. Denildi ki:

"Allah, mahlukatı, arşın altından gönderdiği suyla diriltir. Mahlukatın cesetleri, erkeklerin erlik suyundan vucuda geldiği gibi."

10 – Kim izzet ve şeref istiyor idiyse, bilsin ki, izzet ve şerefin hepsi Allah'ındır. O'na ancak güzel sözler yükselir. Onları da Allah'a amel-i salih ulaştırır. Kötülükleri tuzak yapanlara gelince, onlar için çetin bir azap vardır. Ve onların tuzağı bozulur.

İzzetin hepsi Allah'a aittir. Dünya izzeti de, ahiret izzeti de. Kafirler, putlarıyla büyükleniyorlardı. Nitekim ayet-i kerime de, bu:

﴿ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴾

"Onlar, kendilerine bir itibar ve kuvvet (vesilesi) olsun diye Allah'tan başka tanrılar edindiler." [2] şeklinde beyan edilmiştir.

Sadece dilleriyle iman edenler de müşriklerle büyükleniyorlardı. Bu, ayet-i kerime de:

---

[2] Meryem, 81.

﴿ اَلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَاۤءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ اَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا ﴾

"Mü'minleri bırakıp da kafirleri dost edinenler, onların yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Bilsinler ki, bütün izzet, yalnızca Allah'a aittir." [3]

Şeklinde ifade edilmiş ve izzetin ancak Allah'a (cc) ait olduğu beyan edilmiştir. Mana: *"Kim izzet ve şeref istiyorsa, onu, Allah katında arasın, şeklindedir."*

"İzzet ve şeref Allah'a aittir" sözü onun yerine gelmiş ve ona delalet ettiği içinde ona ihtiyaç bırakmamıştır. Çünkü bir şey ancak sahibi ve maliki katında aranır. Bunun bir benzeri, senin *"Kim nasihat isterse, o, iyilerin yanındadır."* şeklindeki sözündür. Bu sözünle sen, *"onu, onların yanında ara"* demek istiyorsun. Ama bunu demeyip ona delalet eden bir şeyi onun yerine koyuyorsun. Hadis-i şerifte:

"Şüphesiz ki Rabbiniz, her gün: 'Ben Azizim. Kim dünya ve ahiret izzetini isterse Azize ibadet etsin.' buyurmaktadır."

Daha sonra Allah (cc), izzetin, kendisiyle isteneceği şeyi bildirmiş ve *"O'na ancak güzel sözler yükselir. Onları da Allah'a ameli salih ulaştırır."* sözüyle onun, iman ve ameli salih olduğunu beyan etmiştir.

"O'na" sözünün manası, kabul ve rıza mahalline, demektir. kabul ile vasıflanan herşey, yükseklikle ve yükselişle vasıflanmıştır. Ya da mana; ancak O'nun hükmünün geçerli olduğu yere, demektir. *"Güzel sözler..."* ise, tevhid kelimeleridir. Yani « لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ »'dır. Kıyasa göre « الطَّيِّبُ » kelimesi « الطَّيِّبَةُ » şeklinde olmalıydı. Ancak kendisi ile tekili arasında « ت »'den başka bir fark olmayan çoğullar, müennes için de müzekker içinde kullanılırlar. Ameli salih ise, sırf Allah (cc) için yapılan ibadettir. Amel-i salihi, güzel sözler yükseltir. Yükselten, sözlerdir. Yükseltilen ise amellerdir. Çünkü amel, ancak tevhid ehlinden kabul olunur. Denildi ki:

---

[3] Nisa, 139.

"Yükselten Allah'tır. Yükseltilen amellerdir." Yani, ameli salihi, Allah (cc) yükseltir, demektir. Bunda, amelin, yükseltilmek için beklediğine, güzel sözlerin ise kendi başına yükseldiğine dair işaret vardır. Denildi ki:

"Amel-i salih, onu işleyeni yükseltir ve onu şereflendirir." Yani, kim izzeti isterse demektir. Salih amel sözündeki « السَّيِّئَاتِ » hazfedilmiş bir mastarın sıfatıdır. Yani *"kötü tuzakları"* şeklindedir. Çünkü « مَكَرَ » müteaddi (geçişli) olmayan bir fiildir. Onun için « مَكَرَ فُلاَنٌ عَمَلَهُ » denmez. Kastedilen, Daru'n-Nedve'de toplandıklarında, Peygamber (sav)'e karşı Kureyş'in kurduğu tuzaktır. Nitekim Allah'u Teala şöyle buyurmuştur:

﴿ وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ﴾

"Hatırla ki, kafirler seni tutup bağlamaları veya öldürülmeleri yahut da seni** (yurdundan) **çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı." [4]

Onlar için ahirette çetin bir azap vardır. « وَمَكْرُ أُولَئِكَ » mübtedadır, « هُوَ » zamir-i fasıldır « يَبُورُ » da haberdir. Yani; o tuzak kuranların tuzağı, hasseten o, daha Allah (cc) onlara tuzak kurmadan, onları Mekke'den çıkarmadan, onları öldürmeden ve onları Bedir kuyularına yerleştirmeden bozulur, yok olur gider. Onların tuzaklarının tamamı, kendi başlarına geçirilir. Nitekim Allah'u Teala:

﴿ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴾

"Onlar tuzak kuruyor. Allah da** (onlara) **tuzak kuruyor. Çünkü Allah, tuzak kuranların** (tuzakları kendi başlarına çevirenlerin) **en hayırlısıdır." [5]

﴿ وَلاَ يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلاَّ بِأَهْلِهِ ﴾

"Halbuki kötü tuzak ancak sahibine dolanır." [6] buyurmuştur.

---

[4] Enfal, 30.
[5] Enfal, 30.
[6] Fatır, 43.

11 – Allah sizi (önce) **topraktan, sonra meniden yarattı. Sonra sizi çiftler** (erkek-dişi) **kıldı. Bir dişinin gebe kalması ve doğurması hep O'nun bilgisiyledir. Bir canlıya ömür vermesi de, O'nun ömründen azaltılması da mutlaka bir kitapta** (yazılı)**dır. Şüphesiz bunlar, Allah'a kolaydır.**

Yani, Allah (cc), babanızı topraktan yarattı. Sonra sizi spermden inşa etti. Daha sonra da sizi sınıflara ayırdı. Ya da erkekler ve dişiler kıldı.

« إلّا بعلمه » hal makamındadır. Yani, O'nun (cc) bilgisi çerçevesinde olduğu halde, demektir. Ömrü uzatılan kişiyi *"muammer"* olarak kendisine doğru gittiği şeyle isimlendirdi. *"Kitap"*tan maksat; levhi mahfuz ya da insanların amel defterleridir.

Zeyd'e göre « يُنْقَصُ », « يَنْقُصُ » şeklindedir.

Eğer:

– *"Bir insan ya uzun ömürlüdür, ya da kısa ömürlüdür. Onun ömrünün, aynı anda uzatılması ve kısaltılması da muhaldir. Dolayısıyla 'Bir canlının ömrünün uzatılması da kısaltılması da mutlaka kitapta* (yazılı)*dır.' sözü nasıl doğru olur? dersen. Derim ki:*

– Bu, te'vili hususunda dinleyicinin anlayışına güvenilerek ve onun manasını, akıllarıyla doğru bir şekilde anlayacaklarına itimad edilerek söylenmiş kolaylaştırılmış bir sözdür. Bu da; tek bir ömürde uzama ve kısaltma olmasının onlara karışık gelmemesidir. Bu tip sözleri insanlar da kullanırlar, şöyle derler: 'Allah, kulu ancak hak ile mükafatlandırır ve hak ile cezalandırır."

Ya da ayetin te'vili şöyledir:

"Sayfada onun ömrünün şu kadar sene olduğu yazılır, sonra bunun altına 'bir gün gitti, iki gün gitti' şeklinde sonuna gelinceye kadar yazılır. İşte bu, onun ömrünün kısalmasıdır."

Katade'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Uzun ömürlü kişi, altmış yaşına basan kişidir. Kısa ömürlü ise, altmıştan önce ölen kişidir."

Şüphesiz ki onun sayılması ya da ömrün artırılıp eksiltilmesi Allah'a (cc) kolaydır.

12. – 14. ÂYETLER

وَمَا يَسْتَوِى الْبَحْرَانِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَٓائِغٌ شَرَابُهُ وَهٰذَا
مِلْحٌ اُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً
تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ
وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ يُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ
فِى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِى لِاَجَلٍ مُسَمًّى
ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا
يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ اِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَٓاءَكُمْ وَلَوْ
سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ
وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

Meâli

12. İki deniz birbirine eşit olmaz. Şu, çok tatlıdır, susuzluğu keser, içilmesi kolaydır. Şu da çok tuzludur, acıdır *(boğazı yakar)* Hepsinden de taze et *(balık)* yersiniz ve takmakta olduğunuz süs eşyası çıkarırsınız. *(Allah'ın)* lutfundan *(nasibinizi)* arayıp şürketmeniz için gemilerin, denizi yarıp gittiğini görürsün.

13. Allah, geceyi gündüzün içine sokar, gündüzü de gecenin içine sokar. Güneş ve ayı emri altına almıştır. Her biri belirtilmiş bir sureye kadar akıp gider. İşte *(bütün bunları yapan)* Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. Onu bırakıp da kendilerine taptıklarınız ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değillerdir.

14. Eğer onları *(putları)* çağırsanız, sizin çağırmanızı işitmezler. Faraza işitseler bile size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin *(onları Allah'a)* ortak koşmanızı reddederler. *(Bu gerçeği)* sana, herşeyden haberi olan *(Allah'tan)* başka hiç kimse haber veremez.

Tefsiri

12 - İki deniz birbirine eşit olmaz. Şu, çok tatlıdır, susuzluğu keser, içilmesi kolaydır. Şu da çok tuzludur, acıdır (boğazı yakar) **Hepsinden de taze et** (balık) **yersiniz ve takmakta olduğunuz süs eşyası çıkarırsınız.** (Allah'ın) **lutfundan** (nasibinizi) **arayıp şürketmeniz için gemilerin, denizi yarıp gittiğini görürsün.**

İki deniz birbirine eşit değildir. İkisinden biri tatlıdır, furattır. *Furat;* son derece tatlı, demektir. denildi ki:

"Furat; susuzluğu kesen şeydir."

"Tatlılığından dolayı içimi ve hazmı kolaydır." Onu içenler onunla faydalanırlar.

"Şu da son derece tuzludur." Denildi ki:

"Ucac; tuzluluğuyla yakan şeydir."

"Her ikisinden de taze et yani balık yersiniz."

"Süs eşyası" inci ve mercandır.

"Bütün denizlerde gemilerin akıp gitmeleriyle suyu yardıklarını görürsün." « مَخَرَتِ السَّفِينَةُ الْمَاءَ » – *"Gemi suyu yardı, gitti"* denir.

« مَوَاخِرَ » kelimesi « مَاخِرَةٌ » kelimesinin çoğuludur.

"Lütfundan.." yani, Allah'ın (cc) lutfundan, demektir. Ayette Allah'ın (cc) zikri geçmedi. Ancak ondan önce geçmişti. Ondan önce geçmeseydi dahi mananın delâletinden dolayı yine de müşkilat çıkmayacaktı.

"Şükretmeniz için..." yani, fazlından size verdikleri için Allah'a (cc) şükredersiniz diye, demektir. Tatlı ve tuzlu denizi, mü'min ve kafir için misal verdi. Sonra konuyu değiştirmek suretiyle denizlerin sıfatını ve ikisine ait, Allah'ın (cc) nimetlerini ve lutfunu zikretti. Konunun değişmemiş olması da muhtemeldir. O da; önce ilk cinsi, iki denize benzetmesiyle sonra da acı denizi, balık, inci ve gemilerin, üstünde akıp gitmesi

gibi faydaları yönüyle tatlı denize eş tutmak suretiyle kafire üstün kılmasıdır. Kafir ise tamemen faydasızdır. O Allah'u Teala'nın şu sözü istikametindedir:

﴿ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً ﴾

"Ne var ki, bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. İşte onlar** (kalpleriniz) **şimdi katılıkta taş gibi yahut daha da ileri." [7]

13 – Allah, geceyi gündüzün içine sokar, gündüzü de gecenin içine sokar. Güneş ve ayı emri altına almıştır. Her biri belirtilmiş bir süreye kadar akıp gider. İşte (bütün bunları yapan) **Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. O'nu bırakıp da kendilerine taptıklarınız ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değillerdir.**

Biri onbeş diğeri dokuz saat oluncaya kadar ikisinden birinin saatinden diğerine geçirir.

"Güneş ve ayı emri altına almıştır." Yani seyrinin düzgünlüğünden dolayı şekillerinin ışıklarına boyun eğdirdi, demektir. Her biri kıyamet gününe kadar akıp gider. Kıyamet günü, onların seyri kesilir.

« ذٰلِكُمْ » mübtedadır. « اللّٰهُ », « رَبُّكُمْ » ve « لَهُ الْمُلْكُ » eş anlamlı haberlerdir. Ya da « اللّٰهُ » ve « رَبُّكُمْ » iki ayrı haberdir. « لَهُ الْمُلْكُ » ise « وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ » cümlesinin bitiştiğine gelmiş başlangıç cümlesidir.

"O'ndan başka kendilerine taptıklarınız ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değildirler." Yani Allah'tan (cc) başka taptığınız putlar ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değildirler, demektir. Onlar, o putlardan büyük şeyler istiyorlardı. Halbuki onlar, tohumun üzerindeki ince kabuğa bile sahip değildirler.

14 – Eğer onları (putları) **çağırsanız, sizin çağırmanızı işitmezler. Faraza işitseler bile size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin** (onları Allah'a) **ortak koşmanızı reddederler.** (Bu gerçeği) **sana, herşeyden haberi olan** (Allah'tan) **başka hiç kimse haber veremez.**

---

[7] Bakara, 74.

Eğer o putları çağırsanız, sizin çağrınızı işitmezler. Çünkü onlar cansız cisimlerdir. Faraza işitseler, size, yine cevap veremezler. Çünkü onlar, sizin onlar için iddia ettiğiniz ilahlığı iddia etmiyorlar ve onlar, onu kabul de etmiyorlar. Kıyamet gününde sizin, onları, Allah'a (cc) ortak koşmanızı ve onlara, ibadet etmenizi reddedecekler ve *"siz bize tapmıyordunuz"* diyecekler. Ey kendini gurura kaptırmış kişi! Sana, her işin inceliklerini bilen Allah (cc) gibi hiç kimse haber veremez. Yani, hiçbir haberci, işi, onu bilen gibi haber veremez, demektir. Bu sözle de işi bilenin, diğer haberciler değil, sana, hakikatı haber veren kişi olduğunu kastetmektedir. Mana şudur:

"Putların haliyle ilgili ise haber verdiğim bu şey haktır, gerçektir. Çünkü ben haber verdiğim şeyleri bilenim."

❁ ❁ ❁

15. – 18. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اَنْتُمُ الْفُقَرَٓاءُ اِلَى اللّٰهِۚ وَاللّٰهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَم۪يدُ ﴿١٥﴾
اِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَد۪يدٍۚ ﴿١٦﴾ وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ
بِعَز۪يزٍ ﴿١٧﴾ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰىۜ وَاِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ اِلٰى
حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰىۜ اِنَّمَا تُنْذِرُ
الَّذ۪ينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَۜ وَمَنْ تَزَكّٰى
فَاِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِه۪ۜ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَص۪يرُ ﴿١٨﴾

Meâli

15. Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Zengin ve övülmeye layık olan ancak O'dur.

16. Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize yeni halk getirir.

17. Bu *(yok etme ve yaratma)* Allah'a zor değildir.

18. Hiçbir günahkar başkasının günahını yüklenmez. Eğer yükü *günahı)* ağır gelen kimse onu taşımak için *(başkasını)* çağırsa, bu çağırdığı akrabası da olsa, bir şey *(alıp)* taşımaz, sen ancak görmeden Rablerinden korkanları ve namazı kılanları uyarırsın. Kim *(günahlardan)* temizlenirse o, kendi menfaatine temizlenmiş olur. dönüş Allah'adır.

Tefsiri

15 – Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Zengin ve övülmeye layık olan ancak O'dur.

Zünnûn şöyle demiştir:

"Mahlukat, her nefeste, her anda ve her lahzada O'na muhtaçtır. Nasıl olmasın ki, O'nun yaratmasıyla var oldular ve O'nun yardımıyla varlıklarını idame ettiriyorlar. Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir. O, her lisanla övülendir, insanları 'muhtaçlar' olarak isimlendirmesi tahkir için değildir. Bilakis kendisinin muhtaç olmadığını beyan için kinaye yollu isimlendirmiştir. Bu sebepten kendisini, zenginleri yediren 'gani' (zengin) *olarak vasfetmiştir. Kendisinin zenginliğiyle, mahlukatına faydalı ve onları nimetlendiren cömert zengin olduğuna delalet etsin diye* « الْحَمِيدُ » – *"övülen" ismini zikretmiştir. Zira her zengin, zenginliğiyle başkasına fayda vermez. Ancak zengin, cömert ve yedirici olur da cömertlik eder yedirirse, yedirilenler onu överler."*

Sehl şöyle demiştir:

"Allah, mahlukatı yarattığında nefsi için zenginlikle, onlar içinde fakirlikle hükmetti. Kim zenginlik iddiasında bulunursa Allah'tan mahrum kalır. Kim de fakirliğini izhar ederse bu onu O'na ulaştırır. O halde kula gereken kalben ona yönelmek ve başkasından ilgiyi kesmektir. Ta ki kulluğu halis bir kulluk olsun."

Kulluk; tevazu göstermek ve boyun eğmektir. Alameti de hiç kimseden bir şey istememektedir. Vasifî şöyle demiştir:

"Kim Allah ile, başkasından müstağni olursa, muhtaç kalmaz. Kim de Allah ile yücelik ararsa zelil olmaz."

Hüseyin şöyle demiştir:

"Kul için fakirlik, zenginlikten hayırlıdır. Çünkü tevazu fakirliktedir. Kibirlenmede zenginliktedir. Allah'a dönüş ise tevazu iledir. Tevazu, çok amel işlemek suretiyle olan dönüşten daha hayırlıdır."

Denildi ki:

"Evliyanın vasfı üçtür: her şeyde Allah'a güven, herşeyde O'na ihtiyaç arzetmek ve herşeyden O'na dönmek."

16 – Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize yeni halk getirir.

Dilerse topunuzu yoka çıkarır. Çünkü onun zenginliği, ezelden beri zatıyladır, sizinle değil. Sizin övgünüz olmasa da o, övgücüler olduğu halde yeni halklar getirir.

17 – Bu (yok etme ve yaratma) **Allah'a zor değildir.**

Bu yaratma ve yok etme Allah için imkansız değildir. İbni Abbas'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sizden sonra O'na ibadet eden ve O'na hiçbirşeyi ortak koşmayan kimseleri yaratır."

18 – Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez. Eğer yükü (günahı) **ağır gelen kimse onu taşımak için** (başkasını) **çağırsa, bu çağırdığı akrabası da olsa, bir şey** (alıp) **taşımaz, sen ancak görmeden Rablerinden korkanları ve namazı kılanları uyarırsın. Kim** (günahlardan) **temizlenirse o, kendi menfaatine temizlenmiş olur. dönüş Allah'adır.**

Hiçbir günahkar nefis, başkasının günahını yüklenmez. « وِزْرٌ » ve « وِقْرٌ » aynı manaya gelen iki kardeş kelimedir. Birşeyi yüklendiğinde « وَزَرَ الشَّيْئَ » denir. « اَلْوَازِرَةُ » – *"yüklenen"* kişinin sıfatıdır. Mana şudur; kıyamet gününde herkes, ancak işlediği günahı yüklenir. Dünya zalimlerinin, dostu dost için, komşuyu komşu için yakalaması gibi hiçbir kimse bir başkasının günahı için yakalanmaz.

« وَازِرَةٌ » dendi. « وَلَا تَزِرُ نَفْسٌ وِزْرَ اُخْرٰى » denmedi. Çünkü mana; *"günah yüklenen kişilerden hiçbirini, bir başkasının günahını taşırken göremezsin, ancak kendi günahını taşırken görürsün"*, şeklindedir.

﴿ وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالاً مَعَ اَثْقَالِهِمْ ﴾

"Elbette kendi günahlarını yüklenecekler. Ayrıca kendi yükleriyle birlikte (başka) yükler de yüklenecekler." [8] ayeti ise, sapanlar ve saptıranlar hakkındadır.

---

[8] Ankebut, 13.

Dolayısıyla onlar, kendi sapıklıklarının günahlarıyla birlikte, insanları saptırmaları vesilesiyle kazandıkları günahları da yüklenecekler. Bütün bunlar, onların kendi günahlarıdır. Onlar arasında başkasına ait hiçbir günah yoktur. Görmüyor musun, Allah'u Teala,

﴿ اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ ﴾

"'...Bizim yolumuza uyun, biz de sizin günahlarınızı yüklenelim' derler. Onların günahlarından hiçbirşey yüklenecek değillerdir" [9] ayetiyle onları nasıl da yalanlıyor?

Eğer günahı ağır gelen kişi, günahından bir kısmını taşıması için birini çağırsa ve bu çağırılan baba, evlat ve kardeş gibi yakın kişiler de olsa, ondan hiçbirşey alınıp taşınmaz.

« وَلَوْ كَانَ »'den sonra « الْمَدْعُوُّ » – *"çağırılan"* kelimesi gizlenmiştir. « إِنْ تَدْعُ » sözünden anlaşılan budur.

"Kimse kimsenin günahını yüklenmez." ayeti ile *"Eğer günahı ağır gelen kişi, onu taşımak için bir başkasını çağırsa ondan bir şey alınıp taşınmaz..."* ayetinin manaları arasındaki fark şudur:

Birincisi; Allah'ın, hükmündeki adaletine ve günahsız yere hiçbir kimseyi cezalandırmayacağına delalet etmektedir.

İkincisi ise; O günde yardım çağıran için herhangi bir yardımcının olmadığını beyandır. Mana: *"Herhangi birine günahları ağır gelse ve o, günahlarından bir kısmını hafifletilmesi için dua etse duasına icabet etmeyiz. O'na başkaları da -ki onlar, bazı akrabaları da olsa- yardım etmez."*

Senin korkutmandan ancak, görmeden Rab'lerinden korkanlar ve namazı vakitlerinde kılanlar istifade ederler.

« بِالْغَيْبِ » kelimesi failden yada mefulden haldir. Yani, Rabblerinin azabını görmedikleri halde korkanları, demektir. Ya da kendilerine görünmediği halde O'nun azabından korkanları, demektir.

---

[9] Ankebut, 12.

Denildi ki: « بِالْغَيْبِ » – *"Başkalarının muttali olamadığı gizlilik içerisinde..."* demektir.

"Kim taat işlemek ve günahları terketmek suretiyle temizlenirse, o, kendi menfaati için temizlenmiş olur." Bu, onların korkusunu ve onların namaz kılışını te'kid eden parantez cümlesidir. Çünkü onların ikisi de (korku ve namaz) temizlenme kapsamına dahildir.

"Dönüş Allah'adır." Bu, nefsini temizlemek suretiyle sevaba nail olan kişi için bir vaaddir.

❁ ❁ ❁

19. – 26. ÂYETLER

وَمَا يَسْتَوِى الْأَعْمٰى وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾
وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِى الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ
إِنَّ اللّٰهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِى الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾
إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ
مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ
الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

Meâli

19. Körle gören bir olmaz.

20. Karanlıkla aydınlık *(bir olmaz).*

21. Gölge ile sıcaklık da *(bir olmaz).*

22. Dirilerle öldüler de bir olmaz. Şüphesiz Allah, dilediğine işittirir. Elbette sen kabirlerdekilere işittiremezsin.

23. Sen sadece bir uyarıcısın.

24. Biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Her millet için de mutlaka bir uyarıcı *(peygamber)* bulunmuştur.

25. Eğer seni yalanlıyorlarsa, *(üzülme çünkü)* kendilerinden öncekiler de peygamberlerini, kendilerine açık ayetler *(mucizeler)*. sahifeler ve aydınlatıcı kitaplar getirdikten sonra yalanladılar.

26. Sonra ben o inkar edenleri yakaladım. Benim *(onları)* inkarım *(cezalandırışım)* nasıl oldu?

Tefsiri

19 – Körle gören bir olmaz.

Bunu, kafir ve mü'min için, ya da cahil ve alim için temsil getirdi.

20 – Karanlıkla aydınlık (bir olmaz).

Karanlığı küfür için, aydınlığı da iman için temsil getirdi.

21 – Gölge ile sıcaklık da (bir olmaz).

Hak ile batıl, yada cenet ile cehennem bir olmaz, demektir.

« الْحَرُورُ » – *Harûr;* semûm gibi sıcak rüzgârdır. Ancak semûm gündüz olur. Harûr ise gece ve gündüz olur.

22 – Dirilerle öldüler de bir olmaz. Şüphesiz Allah, dilediğine işittirir. Elbette sen kabirlerdekilere işittiremezsin.

Ferra'dan yapılan rivayete göre, *"Dirilerle ölüler de bir olmaz."* ayetinde; İslam'a girenlerle girmeyenlere temsil getirilmiştir.

« لا »'nın ilavesi olumsuzluk manasını kuvvetlendirmek içindir. « و »'lar arasındaki fark; onların bir kısmının çiftleri birbirine bağlaması, bir kısmının da tekleri birbirine bağlamasıdır.

"Şüphesiz Allah, dilediğine işittirir. Elbette ki sen kabirlerindekilere işittiremezsin." Yani, o İslam'a girecek olanla girmeyecek olanı bilir. Buna göre dilediğine hidayet eder. Sana gelince, onların işi sana gizlidir. Bu sebeple de sen hidayete gelmeyecek, terkedilmiş bir kavmin İslam'a girmesi için çalışıp duruyorsun. Kâfirleri, kendilerine duyurulan şeylerden istifade edemeyen ölülere benzetti.

23 – Sen sadece bir uyarıcısın.

Yani, sana düşen ancak tebliğ etmek ve uyarmaktır. Şayet uyarılan uyarıyı işitenlerdense, bu ona fayda verir. Şayet, o küfürde ısrar edenlerdense o zamanda senin üzerine bir vebal yoktur.

24 - Biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Her millet için de mutlaka bir uyarıcı (peygamber) **bulunmuştur.**

« بِالْحَقِّ » iki zamirden biri için haldir. Yani hakkı gerçekleştirici olarak ya da hakkı gerçekleştirenler olarak gönderdik, demektir. Ya da gizli bir mastarın « إرْسالاً » sıfatıdır. Yani, *"Biz seni hak olan bir gönderişle gönderdik"*, demektir. Vaadle müjdeleyici, vaidle (tehditle) uyarıcı olarak gönderdik. Senin ümmetinden önce hiçbir ümmet yoktur ki, onlara, sapkınlığın kötü neticesiyle ve inkarın kötü sonucuyla uyaran bir uyarıcı gelmesin.

Ümmet; kalabalık topluluk demektir.

﴿ وَجَدَ عَلَيْهِ اُمَّةً مِنَ النَّاسِ ﴾

"Onun başında insanlardan bir topluluk buldu." [10] ayetinde olduğu gibi.

Aynı asırda yaşayanlar için de *"ümmet"* kelimesi kullanılır. Buradaki maksat; aynı asırda yaşayanlardır. İsa (as) ile Muhammed (sav) arasındaki zaman zarfında uyarının eserleri var olduğu için o asırdaki milletlere uyarıcı gelmemiştir. İsa (as)'ın uyarısının eserleri silinince Muhammed (sav) gönderilmiştir.

"Müjdeleyici" ve *"uyarıcı"* kelimelerini zikrettikten sonra ayetin sonunda *"müjdeleyici"* kelimesini zikretmeksizin, *"uyarıcı"* kelimesini zikretti. Çünkü uyarı, müjde ile birliktedir. Dolayısıyla da uyarının zikredilmesi müjdenin de zikredildiğine delalet eder.

25 - Eğer seni yalanlıyorlarsa, (üzülme çünkü) **kendilerinden öncekiler de peygamberlerini, kendilerine açık ayetler** (mucizeler) **sahifeler ve aydınlatıcı kitaplar getirdikten sonra yalanladılar.**

"Onlardan öncekiler de peygamberlerini ...yalanladılar."

« جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ » haldir. Bundan önce gizli bir « قَدْ » vardır. Açık ayetler; mucizelerdir, Zebur sahifelerdir. Aydınlatıcı kitap ise, Tevrat,

[10] Kasas, 23.

İncil ve Zebur'dur. Bütün bu şeyler, onlarda (peygamberlerde) bulunduğundan onların getirilmesini, onlara mutlak olarak isnad etmiştir. Halbuki onların bir kısmı -ki açık ayetler (mucizeler)dir- herbir peygamberde vardır. Bir kısmı da -ki sahifeler ve aydınlatıcı kitaptır- bazılarında vardır. Bu ayette Resulullah (sav) için teselli vardır.

26 – Sonra ben o inkâr edenleri yakaladım. Benim (onları) **inkarım** (cezalandırışım) **nasıl oldu?**

Sonra o inkar edenleri çeşitli cezalarla cezalandırdım. Benim onlara karşı inkarım ve onları cezalandırmam nasılmış görsünler bakalım.

❁ ❁ ❁

27. – 30. ÂYETLER

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءًۚ فَأَخْرَجْنَا بِهٖ ثَمَرَاتٍ
مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَاۜ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ
أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَٓابِّ وَالْأَنْعَامِ
مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذٰلِكَۜ إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُاۜ
إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللّٰهِ وَأَقَامُوا
الصَّلٰوةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ
تَبُورَۙ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهٖۜ إِنَّهُ غَفُورٌ
شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

Meâli

27. Allah'ın gökten indirdiği suyu görmedin mi? Biz onunla renkleri çeşit çeşit meyvalar çıkardık. Dağlardan *(geçen)* beyaz, kırmızı, değişik renkler de ve simsiyah yollar *(yaptık.)*

28. İnsanlardan hayvanlardan ve davarlardan da yine böyle türlü renkte olanlar var. Kulları içinden ancak alimler, Allah'tan *(gereğince)* korkar. Şüphesiz ki Allah, daima üstündür, çok bağışlayandır.

29. Allah'ın kitabını okuyanlar namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan *(Allah için)* gizli ve açık sarfedenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umarlar.

30. Çünkü Allah, onların mükafatlarını tam öder ve lutfundan onlara fazlasını da verir. Çünkü O, çok bağışlayan şükrün karşılığını bol bol verendir.

Tefsiri

27 – Allah'ın gökten indirdiği suyu görmedin mi? Biz onunla renkleri çeşit çeşit meyvalar çıkardık. Dağlardan (geçen) **beyaz, kırmızı, değişik renkler de ve simsiyah yollar** (yaptık.)

Biz, o suyla nar, elma, incir ve üzüm gibi sayılamayacak kadar çok çeşit çeşit meyvalar çıkardık. Ya da kırmızı, sarı, yeşil vesair renklerde çeşit çeşit meyvalar çıkardık, demektir.

« جُدَدٌ » – *"muhtelif yollar"*, demektir. Tekili « جُدَّة »'dür. « مُدَّة », « مُدَدٌ »'de olduğu gibi. « غَرَابِيب » de « غِرْبِيب »'nun çoğuludur. Koyu siyah demekir. « أَسْوَدُ غِرْبِيبٌ » – *"kapkara"* denir. Bu, son derece siyah, demektir. « غُرَابٌ » – *"karga"* kelimesi de buradan gelmektedir. Te'kidin hakkı, « أَصْفَرُ فَاقِعٌ » – *"sapsarı"* kelimesinde olduğu gibi. Te'kid edilenden sonra gelmektir. Ancak burada te'kid edilen gizlendi. Kendisinden sonra gelen ise, gizleneni açıklamaktadır. Bu, te'kidi kuvvetlendirmek için yapılır. Şöyle ki; bu hem açık hem de kapalı yolla aynı manaya delalet etmektedir.

« وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ » sözünde « وَمِنَ الْجِبَالِ ذُو جُدَدٌ » şeklinde hazfedilmiş bir muzafın takdiri gerekir. Yani *"Renkleri muhtelif meyveler"* sözünde olduğu gibi.

"Dağlardan renkleri muhtelif şeyi (yolları)*"* şeklinde bir tevilin yapılabilmesi için, *"dağlarda beyaz, kırmızı ve siyah renkli yollar* (var ettik)*"* manasınadır.

28 – İnsanlardan hayvanlardan ve davarlardan da yine böyle türlü renkte olanlar var. Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) **korkar. Şüphesiz ki Allah, daima üstündür, çok bağışlayandır.**

"Onlardan da meyvelerde ve dağlarda olduğu gibi muhtelif renklerde olanlar var." "Allah'ın gökten indirdiği suyu görmedin mi?" dedikten sonra Allah'ın (cc) ayetlerini, kudretinin alametlerini, sanatının izlerini, yaratılışları farklı mahlukatını ve kendisine, sıfatlarına delalet eden şeyleri saydıktan sonra *"Kulları içinden ancak alimler Allah'tan*

(gereğince) *korkarlar"* dedi. Yani O'nu (cc) bilenler, O'nu (cc) sıfatlarıyla tanıyanlar ve O'nu (cc) yüceltenlerdir. Kimin de O'nun (cc) hakkındaki bilgisi artarsa, onun O'na (cc) karşı korkusu artar. Kimin de O'nun (cc) hakkındaki bilgisi azalırsa o, O'ndan (cc) emin olur. Nitekim Hadis-i Şerifte:

"Sizin Allah'ı en çok bileniniz, O'ndan en çok korkanınızdır." [11] buyurulmuştur. Allah'u Teala'nın isminin önce zikredilmesi ve *"alimler"* kelimesinin sonradan zikredilmesi, mananın şu şekilde olduğunu bildirmektedir.

"Kulları arasında Allah'tan korkanlar alimlerdir, diğerleri değil." Tersi olsaydı (yani önce *"alimler"* sözü gelseydi) o zaman mana:

﴿ وَلَا يَخْشَوْنَ اَحَدًا اِلَّا اللّٰهَ ﴾

"Allah'tan başka hiç kimseden korkmazlar." [12] ayetinde olduğu gibi, *"Onlar Allah'tan başka hiç kimseden korkmazlar."* şeklinde olurdu. Bu ikisi arasındaki fark çok açıktır.

Birincisinde korkanların alimler olduğu beyan edilmektedir. İkincisinde ise, kendisinden korkulanın Allah'u Teala olduğu beyan edilmektedir. Allah kendilerinden razı olsun Ebu Hanife, Ömer bin Abdülaziz ve İbni Sirin, bu ayeti « إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهُ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءَ » şeklinde okumuşlardır. Bu okuyuşa göre *"korku"* istiaredir (yüceltmeye benzetilmiştir). Buna göre mana:

"Şüphesiz ki Allah daima üstündür, çok çok bağışlayandır." sözü, isyankarların cezalandırılacağına ve perişan edileceğine; taat ehlinin de mükafatlandırılacağına ve bağışlanacağına delalet ettiği için, ayrıca cezalandıran ve mükafatlandıran zat hakkında layık olanın ondan korkulması gereğine delalet ettiği için korkunun gerekliliği için sebep kılmıştır.

29 – Allah'ın kitabını okuyanlar namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah için) **gizli ve açık sarfedenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umarlar.**

---

[11] Hafız bu şekliyle hadisin aslını bulamadığını söylüyor. Ancak Sahih-i Buhari'de şu rivayet vardır. *"Ben sizden Allah'ı (cc) en iyi bileniniz ve O'ndan en çok korkanınızım."* Bkz: Haşiyetü'l-Keşşaf, 3 / 611.

[12] Ahzab, 39.

"Allah'ın kitabını okuyanlar..." yani Kur'an okumaya müdavim olanlar, demektir.

"Kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık sarfedenler..." Yani, nafileleri gizli, farzları açık açık işleyenler, demektir. Yani: *"Onlar Kur'an'la amel etme lezzetini bırakıp onu okumakla iktifa etmezler"*, demektir.

« يَرْجُونَ », « اِنَّ »'nin haberdir.

"Kazanç umarlar." İfadesi, ibadet etmek suretiyle sevap talep etmek demektir.

"Asla zarara uğramayacak..." yani kesâdın uğratmadığı ve Allah katında kazançlı bir ticaret demektir.

30 – Çünkü Allah, onların mükâfatlarını tam öder ve lutfundan onlara fazlasını da verir. Çünkü O, çok bağışlayan şükrün karşılığını bol bol verendir.

« لِيُوَفِّيَهُمْ » kavli « لَنْ تَبُورَ »'ya tallauk etmektedir. Yani, *"O'nun katındaki kazancını onlara ödemek için"* demektir.

"Mükafatlarını..." yani amellerinin karşılığını, sevabını, demektir. Fazlından onlara, kabirlerinin genişletilmesi, ya da kendilerine iyilik edenler için şefaatçı kılınmaları ya da iyiliklerinin kat kat artırılması ya da O'na mülâki olacaklarına dair va'dinin gerçekleştirilmesi sureti ile fazlasını da verir.

Veya « يَرْجُونَ » mahallen mansuptur, haldir. Yani *"ümid eder oldukları halde"*, demektir.

« لِيُوَفِّيَهُمْ »'deki « لِ » da « يَتْلُونَ »'ye ve sonrasına taalluk eder. Yani, Kur'an okumak, namaz kılmak ve infak etmek gibi ibadetlerin, tamamını bu maksat için yapmışlardır. « اِنَّ »'nin haberi, « إِنَّهُ غَفُورٌ » cümlesidir. O, onların taşkınlıklarını çok çok bağışlayan, az amele karşı çok çok verendir.

31. – 32. ÂYETLER

وَالَّذِى أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ
يَدَيْهِ إِنَّ اللّٰهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ
اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ
وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

Meâli

31. Kitaptan sana vahyettiğimiz, kendinden önceki semavi kitapları doğrulayıcı olarak gelen gerçektir. Allah kullarının *(her halini)* bilendir, görendir.

32. Sonra kitabı, kullarımız arasından seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimi, kendisine zulmeder, kimi orta *(yolda)* gider, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazilet budur.

Tefsiri

31 – Kitaptan sana vahyettiğimiz, kendinden önceki semavi kitapları doğrulayıcı olarak gelen gerçektir. Allah kullarının (her halini) **bilendir, görendir.**

"Kitaptan" maksat Kur'an'dır. « مِنْ » tebyin içindir. « مُصَدِّقًا » te'kid edici haldir. Çünkü hak bu tasdikten ayrılmaz.

"Kendisinden öncekileri..." yani, kendisinden önce gelen kitapları, demektir. Şüphesiz ki Allah (cc), kullarının her halini bilendir, görendir. Dolayısıyla da O, seni tanımakta, senin hallerini görmekte ve diğer bütün kitaplar için ölçü olan böylebir muciz kitabı sana indirmeye, seni ehil görmektedir.

32 – Sonra kitabı, kullarımız arasından seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimi, kendisine zulmeder, kimi orta (yolda) **gider. Kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazilet budur.**

Kur'an'ı sana vahyettik. Sonra onu, senden sonrakilere miras bıraktık. Yani, *"onun nesilden nesile intikaline hükmettik"*, demektir. *"Kullarımız arasından seçtiklerimize..."* Yani: Onlar, onun ümmetine mensup, sahabe, tabiin, tebeüttabin ve kıyamete kadar gelecek olan diğer kişilerdir. Çünkü Allah (cc), onları, diğer ümmetlere karşı üstün kılmıştır. Onları, insanlar üzerine şahitler olsun diye orta bir ümmet kılmıştır. Peygamberlerin en üstününe ümmet olma şerefini onlara bahşetmiştir. Daha sonra Allah (cc), onları, mertebelere ayırmış ve şöyle demiştir:

"Onlardan kimi, nefsine zulmeder." Bu, işi Allah'ın (cc) emrine kalmış kişidir.

"Kimi, orta (yolda) *gider."* Bu, salih ameli de kötü fiili de işleyen kişidir. *"Kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır."* Bu te'vil Kur'an'a uygundur. Nitekim Allah'u Teala şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ ﴾

"(İslam dinine girme hususunda) ***öne geçen ilk muhacirler ve ensar.."*** [13]

﴿ وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ ﴾

"Diğerleri de *(Tebuk seferinden geri kalmalarından dolayı)* ***günahlarını itiraf ettiler."*** [14]

﴿ وَاٰخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللّٰهِ ﴾

"ve *(sefere katılmayanlardan)* ***diğer bir Taife de Allah'ın emrine bırakılmışlardır*** *(Onların işi Allah'a kalmıştır)."* [15]

Bu tevil, hadise de uygundur. Rivayet edildiğine göre Ömer (ra) minber üzerinde bu ayet-i okuduktan sonra şöyle demiştir:

"Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur: '(Hayırda) yarışanlarımız öne geçmiştir. Orta yolda gidenlerimiz kurtulmuştur. (Nefsine) zulmedenlerimiz bağışlanmıştır.'" [16]

---

[13] Tevbe, 100.
[14] Tevbe, 102.
[15] Tevbe, 106.
[16] Ed-Dürrü'l-Mensur, 7 / 25; Kurtubi, Tefsir, 14 / 346.

Resulullah (sav)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"(Hayırda) yarışan hesapsız olarak cennete girer, orta yolda giden kolay bir muhasebeden geçer, sonra cennete girer, (nefsine) zulmeden ise hapsedilir, öyle ki onun kurtuluşa eremeyeceği zannedilir. Sonra ona rahmet ulaşır da bu sebeple cennete girer." [17] Bu hadisi Ebu'd-Derda rivayet etmiştir.

Bu te'vil, sahabeden rivayet edilen esere de uygundur. İbni Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Hayırda yarışan ihlas sahibi kişidir. Orta yolu takibeden gösterişçidir. Zalim ise inkar etmeksizin küfranı nimet edendir. Zira bu üçün cennete gireceklerine hükmedilmiştir."

Bu tevil selef-i salihinin sözüne de uygundur; Rab'i b. Enes şöyle demiştir:

"Nefsine zulmeden, büyük günahların sahibidir, orta yolu takib eden küçük günahların sahibidir, hayırda yarışan ise her ikisinden de sakınandır."

Hasan Basri (rh) şöyle demiştir:

"Nefsine zulmeden, kötülükleri çok olandır. Hayırda yarışan iyilikleri çok olandır. Orta yoldaki ise, iyilikleri ve kötülükleri eşit olandır."

Allah rahmet etsin Ebu Yusuf'a bu ayet hakkında soruldu da o, şöyle dedi:

"Onların hepsi mü'mindir. Kafirlerin sıfatı bundan çok çok uzaktır. O da ***«inkar edenler için cehennem ateşi vardır»*** *ayetidir. Bu üç tabaka da, Allah'ın kulları arasından seçip yükselttiği kimselerdir. Çünkü ayet-i kerime de 'onlardan kimi', 'kimi' ve 'kimi de' şeklinde buyurulmuştur ki bunların hepsi, 'kullarımız arasından seçtiklerimize' sözüne dönmektedir. Onların hepsi iman ehlidir. Cumhur'un görüşü de budur. Çokluklarını bildirmek için 'nefislerine zulmedenler'i öne aldı. 'Orta yollu takip edenler' onlara göre azdır. 'Hayırda yarışanlar' ise, o azdan da azdır."*

İbni Ata (rh) şöyle demiştir:

"(Nefsine zulmeden) *zalim, Allah'ın fazlından ümidi kesmesin diye Allah, onu öne almıştır."*

---

[17] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5 / 198; Mecmeu'z-Zevaid, 7 / 95. İbni Kesir, 3 / 563.

Denildi ki:

"Günahının, onu Rabbinden uzaklaştırmadığını bildirmek için onu öne almıştır."

Denildi ki:

"Hallerin ilki masiyettir, sonra tevbedir, sonra da istikamettir."

Sehl (rh) şöyle demiştir:

"Hayırda yarışan alimdir, orta yolu takibeden talebedir, nefsine zulmeden ise ahiretini bırakıp dünyasıyla meşgul olandır."

Denildi ki:

"Nefsine zulmeden; Allah'a, gaflet ve alışkanlık üzere ibadet edendir. Orta yolu takibeden; Allah'a, korku ve ümit üzere ibadet edendir. Hayırda yarışan ise; Allah'a, heybeti ve hak sahibi olduğu için ibadet edendir."

Denildi ki:

"Nefsine zulmeden, helal haram demeden dünyadan nasiplenen kişidir. Orta yolu takip eden; dünyada ancak helal yoldan nasiplenmeye çalışan kişidir. Hayırda yarışan ise; dünyanın tamamından yüz çeviren kişidir."

Denildi ki:

"Nefsine zulmeden, dünyayı talep edendir, orta yolu takib eden, ahireti talep edendir, hayırda yarışan ise mevlayı talep edendir."

"Allah'ın izniyle..." yani, O'nun emriyle ya da O'nun ilmiyle ya da O'nun tevfikiyle, demektir.

"İşte büyük fazilet budur." yani, kitabın nesilden nesile intikal ettirilmesi büyük bir fazilettir, demektir.

33. – 37. ÂYETLER

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ
وَلُؤْلُؤًا ۚ وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى
أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ۖ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾ الَّذِى أَحَلَّنَا دَارَ
الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ ۚ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا
لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ لَا يُقْضَى عَلَيْهِمْ
فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا ۖ كَذٰلِكَ نَجْزِى كُلَّ
كَفُورٍ ﴿٣٦﴾ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا ۚ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا
غَيْرَ الَّذِى كُنَّا نَعْمَلُ ۖ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ
وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ ۖ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٣٧﴾

Meâli

33. *(Onların mükafatı)* içine girecekleri Adn cennetleridir. Zira orada altın bilezikler takarlar ve incilerle süslenirler. Orada giyecekleri elbiseleri de ipektir.

34. Cennette şöyle derler: "Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbimiz çok bağışlayan, çok nimet verendir.

35. O *(Rab)* ki lutfuyla bizi gerçek ikamet evine *(cennete)* yerleştirdi. Artık orada bize ne bir yorgunluk dokunacak, ne de orada bize bir usanç gelecektir.

36. İnkar edenlere de cehennem ateşi vardır. Öldürülmezler ki ölsünler. Cehennem azabı da biraz olsun hafifletilmez. İşte biz küfürde ileri giden her kafiri böyle cezalandırırız.

37. Onlar orada "Rabbimiz! Bizi çıkar, *(önce)* yaptığımızdan başkasını yapalım" diye feryad ederler. Size düşünecek kimsenin düşünebileceği, öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi? Size uyarıcı da gelmişti? *(Fakat inanmadınız)* öyle ise tadın *(azabı)*, zalimlerin yardımcısı yoktur.

Tefsiri

33 – (Onların mükâfatı) **içine girecekleri Adn cennetleridir. Zira orada altın bilezikler takarlar ve incilerle süslenirler. Orada giyecekleri elbiseleri de ipektir.**

« جَنَّاتُ عَدْنٍ », « ذٰلِكَ »'nin ikinci haberidir. Ya da hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Ya da mübtedadır. Haberi de « يَدْخُلُونَهَا »'dır.

"İçine girecekleri..." yani, bu üç gurup oraya girecekler demektir. Ebu Amr'a göre « يُدْخَلُونَهَا » – *"girdirilecekler"* şeklindedir.

« أَسَاوِرَ » kelimesi « سُوَارٌ » kelimesinin çoğulu olan « أَسْوِرَةٌ » kelimesinin çoğuludur. Bilezikler demektir. Onlar inci ile bezenmiş altın bilezikler takarlar. Nafi ve Hafsa göre « وَلُؤْلُؤًا » kelimesi « مِنْ أَسَاوِرَ »'nın mahalli üzerine atıf olmak üzere mansuptur ve « ء » iledir. Yani bilezikler ve inciler takarlar demektir. Orada giyecekleri elbiseleri de hoşa giden ve zinet olan ipektir.

34 – Cennette şöyle derler: "Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbimiz çok bağışlayan, çok nimet verendir.

"Tasayı" yani, ateş korkusunu ya da ölüm korkusunu ya da dünyevi üzüntüleri, demektir. *"Doğrusu Rabbimiz çok bağışlayandır..."* Yani, çok olsa da günahları bağışlar, demektir. *"Çok çok nimet verendir."* Yani, az olsa da taatleri kabul eder, demektir.

35 – O (Rab) **ki lutfuyla bizi gerçek ikamet evine** (cennete) **yerleştirdi. Artık orada bize ne bir yorgunluk dokunacak, ne de orada bize bir usanç gelecektir.**

O ikamet evinden (yurdundan) çıkmayacağız. Oradan ayrılmayacağız. « أَقَمْتُ اِقَامَةً وَمُقَامًا وَمُقَامَةً » – *"İkamet ettim."* manasına üç halde de kullanılır.

"Lütfuyla" yani, hak ettiğimiz için değil, lutfu ve ihsanıyla, demektir. « نَصَبٌ » yorgunluk ve meşakkat demektir. « لُغُوبٌ » ise, yorgunluk sebebiyle oluşan takatsizlik ve zayıflık, demektir. Ebu Abdurrahman Sülemî « لَ »' üstünüyle « لَغُوبٌ » şeklinde okumuştur. Bu okuyuşa göre mana *"yorgunluğa düşüren şey"* demektir. Yani yorgunluk veren bir işle mükellef olmayız, demektir.

36 – İnkâr edenlere de cehennem ateşi vardır. Öldürülmezler ki ölsünler, Cehennem azabı da biraz olsun hafifletilmez. İşte biz küfürde ileri giden her kâfiri böyle cezalandırırız.

« فَيَمُوتُوا » – *"Nehyin* ('öldürülmezler ki' sözünün)*"* cevabıdır. Onlar için ikinci bir ölümle hükmedilmez ki (ölsünler de) rahatlasınlar. Cehennem ateşinin azabı da hafifletilmez. İşte biz, küfürde ileri giden her nankörü böyle bir ceza ile cezalandırırız.

Ebu Amr'a göre « يُجْزَى كُلُّ كَفُورٌ » – *"her kafir böyle cezalandırılır"* şeklindedir.

37 – Onlar orada "Rabbimiz! Bizi çıkar, (önce) yaptığımızdan başkasını yapalım" diye feryad ederler. Size düşünecek kimsenin düşünebileceği, öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi? Size uyarıcı da gelmemişti? (Fakat inanmadınız) öyle ise tadın (azabı), zalimlerin yardımcısı yoktur.

Onlar orada feryad ederek yardım isterler.

« يَصْطَرِخُونَ », « صُرَاخٌ »'dan gelmektedir. « اِفْتِعَالٌ » babındandır. Zorluk ve meşakkat içerisinde bağırmak, feryad etmek demektir. Yardım isteme hususunda yardım isteyen kişinin sesinin yüksekliği için kullanılmıştır.

"Ey Rabbimiz! Bizi ateşten çıkar, dünyaya döndür. İnkar etmek yerine inanalım ve (önceki) *isyandan sonra itaat edelim."* derler. Dünyanın ömrü kadar bir müddet geçtikten sonra onlara cevap verilir.

« مَا يَتَذَكَّرُ »'deki « مَا »'nın mevsuf bir nekre olması mümkündür. Yani, *"düşünecek bir kimsenin, düşünebileceği bir ömür"*, demektir. Bu, kısa da olsa, mükellefin işini ıslah edebileceği her ömrü içermektedir. Ancak uzun ömürdeki azarlanan daha büyüktür. Sonra:

"'Düşünecek kimsenin düşünebileceği, öğüt alabileceği bir ömür' on sekiz yıldır." dendi.

"Kırktır." dendi.

"Altmış yıldır." dendi.

"Size uyarıcı da..", yani o Peygamber de (sav) ya da ihtiyarlık da *"gelmedi mi?"* Bu, *"size ömür vermedik mi?"* cümlesinin manası üzerine atıftır. Çünkü onun lafzı, soru şeklindedir. Manası ise haber verme şeklindedir. Sanki şöyle denilmiştir. *"Size uzun ömür verdik ve size uyarıcı geldi öyleyse tadın azabı."*

Zalimler için, kendilerine yardım edecek bir yardımcı da yoktur.

❀ ❀ ❀

38. – 40. ÂYETLER

إِنَّ اللّٰهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۜ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿٣٨﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ ۜ فَمَنْ كَفَرَ
فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۜ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا ۚ
وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَ
كُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۜ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ
أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوَاتِ ۚ أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلٰى بَيِّنَةٍ
مِنْهُ ۚ بَلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾

Meâli

38. Muhakkak Allah, göklerin ve yerin gaybını bilendir. O kalplerde ne varsa onu da hakkıyla bilendir.

39. Sizi yeryüzünde halifeler *(yöneticiler, yeryüzünün tasarruf ve hakimiyetini elinde bulunduran kimseler)* yapan O'dur. O'nun için kim inkar ederse, inkarı kendi zararınadır. Kafirlerin küfrü, Rableri yanında *(kendilerine)* gazabtan başka bir şey artırmaz. Kafirlerin küfrü, *(kendilerine)* ziyandan başka birşeyi çoğaltmaz.

40. De ki: Siz, Allah'tan başka taptığınız şu tanrıları gördünüz mü? Haydi gösterin bana! Onlar yerden hangi şeyi yarattılar? Yoksa onların, göklerin yaratılmasında ortaklıkları mı var? Yahut biz onlara *(taptıkları putları bize ortak koşmalarını söyleyen)* bir kitap mı verdik? Bu sebeple onlar, o kitaptan aldıkları bir delil üzerinde mi bulunuyorlar? Hayır! O zalimler birbirlerine, aldatmadan başka birşey vadetmiyorlar.

Tefsiri

38 – Muhakkak Allah, göklerin ve yerin gaybını bilendir. O kalplerde ne varsa onu da hakkıyla bilendir.

Allah, göklerde ve yerde size gizli olan şeyleri bilendir.

"O, kalplerde ne varsa onu da hakkıyla bilendir." sözü illet gibidir. Çünkü varlıkların en gizlisi olduğu halde, kalplerindekini bilirse, alemdeki bütün gizlilikleri de bilir, demektir.

« بِذَاتِ الصُّدُورِ » – *"kalplerdeki gizliliklerdir".*

« ذَاتُ » kelimesi « ذُو »'nun müennesidir. Ebubekir (ra)'ın sözünde olduğu gibi:

« ذُو بَطْنِ خَارِجَةَ جَارِيَةٌ » – *"Haricenin karnı geçicidir."* [18] Yani onun karnında hamilelik yoktur. Çünkü hamilelik karınla olur.

Aynı şekilde kalplerdeki gizlilikler de kalplerle birliktedir. « ذُو مَوْضُوعٍ » tamlaması da sohbet manasınadır.

39 – Sizi yeryüzünde halifeler (yöneticiler, yeryüzünün tasarruf ve hâkimiyetini elinde bulunduran kimseler) **yapan O'dur. O'nun için kim inkâr ederse inkârı kendi zararınadır. Kâfirlerin küfrü, Rableri yanında** (kendilerine) **gazabtan başka bir şey artırmaz. Kâfirlerin küfrü,** (kendilerine) **ziyandan başka birşeyi çoğaltmaz.**

Vekil bırakılan için *"halife"* denir. Halife « خَلَائِفُ » şeklinde çoğul kılınır. Mana, *"o sizi arzında halifeler kıldı, size orada tasarruf yetkisi verdi. Ve sizi orada olan şeyler üzerine hakim kıldı. Tevhid ve taatla O'na şükretmeniz için onun faydalarından istifade etmeyi size mübah kıldı."*

Artık sizden kim inkar eder ve bu gibi büyük bir nimete şükretmezse, onun küfrünün vebali kendisine dönecektir. Bu da, Allah'ın gazabı ve ahiretinin mahvolması, demektir. Nitekim Allah (cc) şöyle **buyurmuştur:**

---

[18] **Muvatta, 2 / 752.**

"Kafirlerin küfrü, Rableri yanında (kendilerine) *gazabtan başka bir şey artırmaz."* Gazap, kin ve nefretin en şiddetlisidir. Kafirlerin küfrü ziyandan, yani helak ve hüsrandan başka birşeyi çoğaltmaz.

40 – De ki: siz, Allah'tan başka taptığınız şu tanrıları gördünüz mü? Haydi, gösterin bana! Onlar yerden hangi şeyi yarattılar? Yoksa onların, göklerin yaratılmasında ortaklıkları mı var? Yahut biz onlara (taptıkları putları bize ortak koşmalarını söyleyen) **bir kitap mı verdik? Bu sebeple onlar, o kitaptan aldıkları bir delil üzerinde mi bulunuyorlar? Hayır! O zalimler birbirlerine, aldatmadan başka birşey vadetmiyorlar.**

« شُرَكَاءَكُمْ » yani *"ortak koştuğunuz ilahlarınızı"*, demektir.

« أَرُونِي », « أَرَأَيْتُمْ »'den bedeldir. Çünkü « أَرَأَيْتُمْ »'ün manası *bana bildirin*, demektir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Bana şu ortak (koşulan tanrı)*lardan ve onların ortak olmaya hak kazandıkları şeyden haber verin."*

"Bana gösterin." Yani: Allah'ın (cc) değilde onların tek başlarına yarattıkları yeryüzünün bir parçasını gösterin. Yoksa göklerin yaratılmasında da Allah (cc) ile bir ortaklığı mı var? Yoksa onların yanında, onların O'nun ortağı olduğunu söyleyen, Allah (cc) katından gelmiş bir kitap mı var? dolayısıyla onlar o kitaptan aldıkları delil ve burhan üzere bulunuyorlar?

Ali, İbni Amir, Nafi ve Ebu Bekir'e göre « بَيِّنَةٍ » kelimesi « بَيِّنَاتٍ » şeklindedir. « إِنْ » ise « مَا » manasınadır. « بَعْضُهُمْ » kelimesi « الظَّالِمُونَ »'-den bedeldir. Onlar, reisleridir. « بَعْضًا » ise, tabi olanlardır. Yani *"O reisler tabilere aldatmaktan başka bir şey vaadetmiyorlar"*, demektir. O aldatma da onların:

﴿ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ ﴾

"Bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir." [19] şeklindeki sözleridir.

---

[19] Yunus, 18.

41. - 43. ÂYETLER

إِنَّ اللّٰهَ يُمْسِكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا ۚ وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ
أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ ۜ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾
وَأَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدٰى
مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ ۚ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾
اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۜ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ
إِلَّا بِأَهْلِهِ ۜ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ ۚ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ
اللّٰهِ تَبْدِيلًا ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾

Meâli

41. Şüphesiz ki Allah, gökleri ve yeri, nizamları bozulmasın diye tutuyor. Andolsun ki onların nizamı eğer bir bozulursa kendisinden sonra hiç kimse onları tutamaz. Şüphesiz O, Halim'dir *(cezalandırmada aceleci değildir)* çok bağışlayıcıdır.

42. Bütün güçleriyle eğer kendilerine bir uyarıcı *(peygamber)* gelirse herhangi bir milletten daha çok doğru yolda olacaklarına dair Allah'a yemin ettiler. Fakat kendilerine uyarıcı *(Muhammed)* gelince bu, onların haktan uzaklaşmalarından başka birşeyi artırmadı.

43. Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taslamak ve kötü tuzaklar kurmak *(istiyorlar)* Halbuki kötü tuzak ancak sahibine dolanır. Onlar öncekilerin kanunundan (*onlara uygulanandan*) başkasını mı bekliyorlar? Allah'ın kanununda ne bir değişme bulursun; ne de Allah'ın kanununda bir sapma bulursun.

Tefsiri

41 - Şüphesiz ki Allah, gökleri ve yeri, nizamları bozulmasın diye tutuyor. Andolsun ki onların nizamı eğer bir bozulursa kendisinden sonra hiç kimse onları tutamaz. Şüphesiz O, Halim'dir (cezalandırmada aceleci değildir) **çok bağışlayıcıdır.**

"Şüphesiz ki Allah, gökleri ve yeri, nizamları bozulmasın diye tutuyor." Demek *"o ikisini düzeninden kaymaktan menediyor"*, demektir. Çünkü *imsak*; menetmek, muhafaza etmek, demektir. Farzedelim ki o ikisinin düzeni bozuldu. İşte o zaman o ikisini, O'nun tutuşundan sonra kimse tutamaz (düzenine oturtamaz).

Birinci « مِنْ » olumsuzluğun tekidi için gelmiştir. İkinci « مِنْ » ise, başlangıç içindir.

"Şüphesiz ki O, ceza verme hususunda aceleci değildir." O ikisini düzenli bir şekilde tutar. Layık olan, ortaklıkla ilgili sözlerin büyüklüğünden dolayı o ikisinin darmadağın olmasıydı. Nitekim Allah'u Teala şöyle buyurmaktadır:

﴿ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ ﴾

"Bundan dolayı neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak, dağlar yıkılıp dağılacaktır." [20]

42 - Bütün güçleriyle eğer kendilerine bir uyarıcı (peygamber) **gelirse herhangi bir milletten daha çok doğru yolda olacaklarına dair Allah'a yemin ettiler. Fakat kendilerine uyarıcı** (Muhammed) **gelince bu, onların haktan uzaklaşmalarından başka birşeyi artırmadı.**

« جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ » mastar olmak üzere mansuptur. Yani *"son derece kuvvetli bir yeminle yemin ettiler"*, demektir. Ya da hal üzere mansuptur. Yani, *"yeminlerinde gayret gösterir oldukları halde"*, demektir. Nebi (sav) gönderilmezden evvel, Kureyş'e kitap ehlinin, peygamberlerini yalanladıkları haberi ulaşmıştı. Bunun üzerine onlar:

[20] Meryem, 90.

"Allah, Yahudi ve Hıristiyanlara lanet etsin. Kendilerine peygamberler geldi de onları yalanladılar. Allah'a yemin olsun ki eğer bize bir peygamber gelirse, elbette biz, herhangi bir milletten daha çok doğru yolda oluruz." dediler.

Yani, kendileri hakkında *"Bu millet, hidayet ve istikamet hususunda başkalarına göre daha üstün olan milletlerden biridir."* diyorlardı.

Büyük felaketler için de « هِىَ اِحْدَى الدَّوَاهِى » – *"O büyük, felaketlerden biridir"* denildiği gibi. Resulullah (sav) kendilerine gönderilince, Peygamber (sav)'in gelişi, onların haktan uzaklaşmalarından başka birşeyi artırmadı. Bu, mecazî bir isnaddır.

43 – Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taslamak ve kötü tuzaklar kurmak (istiyorlar.) **Hâlbuki kötü tuzak ancak sahibine dolanır. Onlar öncekilerin kanunundan** (onlara uygulanandan) **başkasını mı bekliyorlar? Allah'ın kanununda ne bir değişme bulursun; ne de Allah'ın kanununda bir sapma bulursun.**

« اِسْتِكْبَارًا فِى الْاَرْضِ » mef'ulün lehtir. Aynı şekilde « وَمَكْرَ السَّيِّئِ » de mefulun lehtir. Mana, *"Büyüklük taslamaları ve çirkin tuzaklar kurmaları için bu, ancak onların nefretini artırdı."* şeklindedir.

Ya da her ikisi de haldir. Yani; *"Resulullah* (sav)*'a karşı büyüklük taslar oldukları halde ve ona karşı çirkin tuzaklar kurar oldukları halde"*, demektir.

« وَمَكْرَ السَّيِّئِ » sözünün aslı « وَاَنْ مَكَرُوا السَّيِّئَ »'dir. Yani « اَلْمَكْرَ السَّيِّئَ »'dir. Sonra « مَكْرًا السَّيِّئَ » oldu. Daha sonra da « مَكْرَ السَّيِّئِ » oldu. Bunun delili;

« وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ » sözüdür. *"Halbuki kötü tuzak ancak sahibine dolanır."*

"Dolanır." yani çepeçevre kuşatır, iner manalarınadır. Nitekim Bedir günü tuzakları, kendilerine dolanmıştır. Darbı Meselde de:

"Kim kardeşinin kuyusunu kazarsa, oraya kendisi yüzüstü düşer." [21] şeklinde geçmiştir.

"Onlar, öncekilerin kanunundan başkasını mı bekliyorlar." Bu kanun, kendilerinden önce peygamberlerini yalanlayan milletler üzerine azabın indirilişidir. Mana şudur:

"Onlar, seni yalanladıktan sonra, kendilerinden önce peygamberlerini yalanlayan milletlere indiği gibi, azabın kendilerine inmesini mi bekliyorlar."

"Azaba doğru yönelişlerini", onu beklemeleri şeklinde ifade etmiştir.

"Allah'ın kanununda ne bir değişme bulursun, ne de Allah'ın kanununda bir sapma bulursun." Allah'u Teala bir kanununu açıkladı. O da peygamberleri yalanlayanlardan intikam alınmasıdır ki, bu kanun asla değiştirilmez. Vaktinden şaşmaz ve kaçarsız gerçekleşmiş demektir.

❁ ❁ ❁

[21] Zamahşeri, El-Müsteska Fi Emsali'l-Arab,1302.

44. - 45. ÂYETLER

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ
فِى السَّمٰوَاتِ وَلَا فِى الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾ وَلَوْ
يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ
وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلٰى أَجَلٍ مُسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ
كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

Meâli

44. *(Onlar)* kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görmek için yeryüzünde hiç gezip dolaşmadılar mı? Halbuki onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Ne göklerde ne de yerde Allah'ı aciz bırakacak bir güç yoktur. O, bilir ve güçlüdür.

45. Eğer Allah yaptıkları yüzünden insanları *(hemen)* cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı. Fakat, Allah onları belirtilmiş bir süreye kadar erteliyor. Vakitleri gelince *(gerekeni yapar)* zira Allah, kullarını görmektedir. *(gözetlemektedir.)*

Tefsiri

44 – (Onlar) **kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görmek için yeryüzünde hiç gezip dolaşmadılar mı? Hâlbuki onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Ne göklerde ne de yerde Allah'ı aciz bırakacak bir güç yoktur. O, bilir ve güçlüdür.**

Şam'a, Yemen'e ve Irak'a yaptıkları seferlerde geçmiş ümmetlere ait eserlerden ve onların helak edildiklerine dair izlerden gördükleri şeylerle onlara delil getirmektedir. Halbuki onlar Mekke halkından daha güçlü idiler. Buna rağmen kaçamadılar.

"Allah'ı aciz bırakacak bir güç yoktur." Yani hiç bir şey O'nu geride bırakamaz, geçemez. Allah (cc), onları bilir ve onlara karşı Kadir'dir.

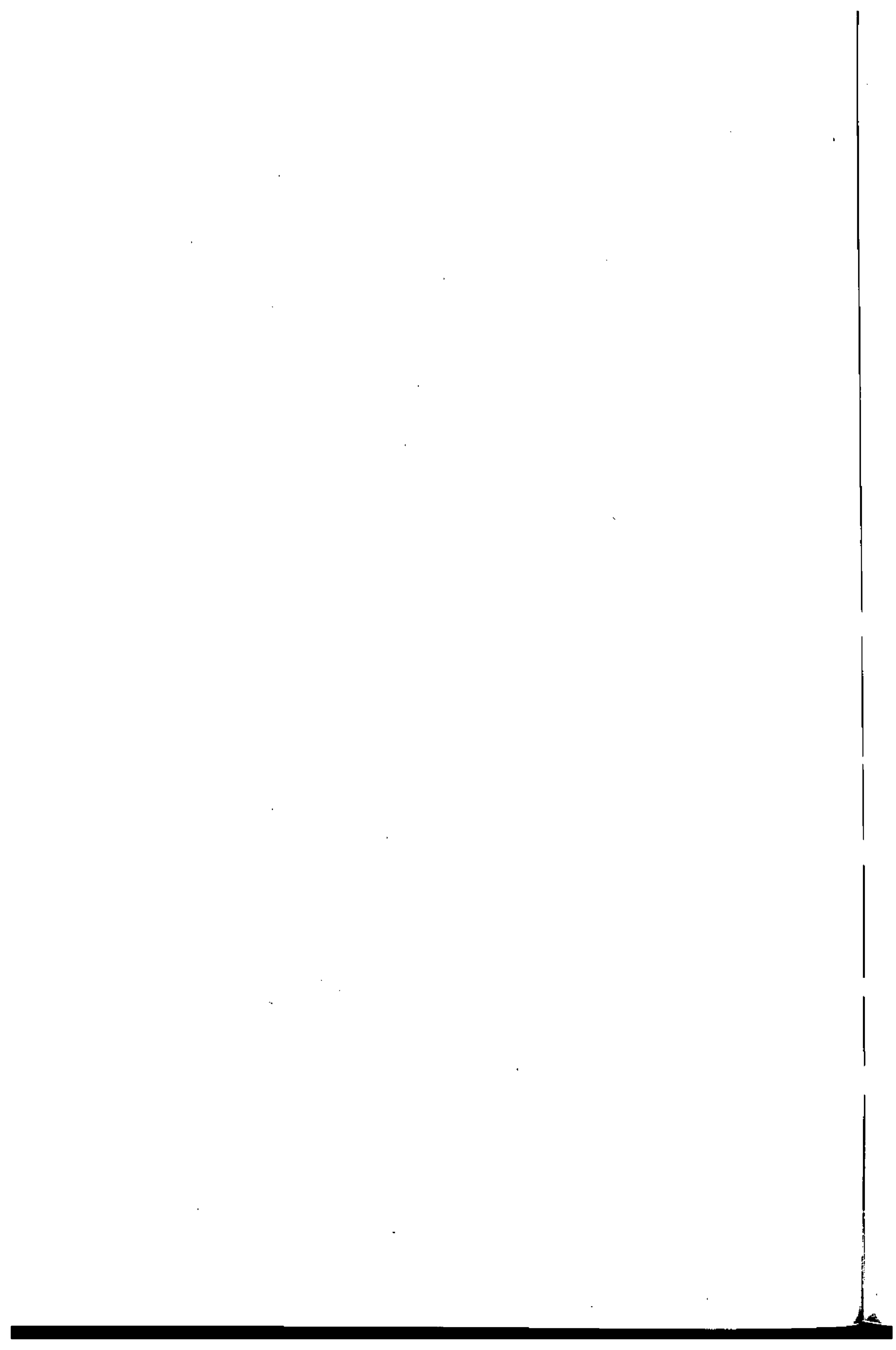
45 – Eğer Allah yaptıkları yüzünden insanları (hemen) **cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı. Fakat Allah onları belirtilmiş bir süreye kadar erteliyor. Vakitleri gelince** (gerekeni yapar) **zira Allah, kullarını görmektedir.**

Eğer Allah (cc), işledikleri günahlar yüzünden insanları hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. « ظَهْرِهَا »'daki « هَا » « اَرْضٌ » – *"yerüyüzü"* manasınadır. Çünkü « اَرْضٌ » kelimesi, bir önceki ayette « لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِى السَّمٰوَاتِ وَلاَ فِى الْأَرْضِ » şeklinde geçmişti.

"Hiçbir canlı (Dabbe)*"* yani yeryüzünde hareket eden her bir canlı yaratık, demektir. Fakat Allah (cc), onları, belirli bir süreye kadar, yani kıyamete kadar erteliyor.

"Allah, kullarını görmektedir." Yani: Onların yaptıkları hiçbir işin hakikati ve verdikleri hiçbir hükmün inceliği O'na gizli kalmaz. Doğruya muvaffak kılan Allah'tır (cc).

Sûre - 36

YASİN SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

83 âyettir.

Cüz - 22

1. – 7. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يٰسٓ ﴿١﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣﴾ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤﴾ تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٥﴾ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَٓا اُنْذِرَ اٰبَٓاؤُ۬هُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ﴿٦﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾

Meâli

1. Yâ – Sîn

2. Hikmet dolu Kur'ân'a yemin olsun ki.

3. – 4. Sen, doğru yol üzerine gönderilmiş peygamberlerdensin.

5. *(Bu Kur'an)* üstün ve çok merhametli Allah tarafından indirilmiştir.

6. O kitap sana, ataları uyarılmamış, bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarman için indirilmiştir.

7. Andolsun ki onların çoğu hakkında azap ile hükmetmek hak oldu. Çünkü onların çoğu iman etmeyecekler.

Tefsiri

1 –Yâ - Sîn.

İbni Abbas (ra)'dan rivayet edildiğine göre manası; Tay kabilesi nin dilinde *"Ey insan"* demektir. İbni Hanefiyye'den rivayet edildiğine göre ise: *"Ey Muhammed"* demektir. Hadisi şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Allah, beni Kur'an'da yedi isimle isimlendirdi: Muhammed, Ahmed, Tâhâ, Yâsin, Müzzemmil, Müddessir ve Abdullah." [1]

Manasının; *"Ey Seyyid"* şeklinde olduğu da söylendi. Ali, Hamza, Halef, Hammad ve Yahya'ya göre « يس » imale iledir.

2 – Hikmet dolu Kur'an'a yemin olsun ki.

« وَالْقُرْآنِ » yemindir. « حَكِيمِ » hikmet sahibi demektir. Ya da hikmetle konuşan bir delil olduğu için, ya da hikmet içeren bir söz olduğu için onunla (hikmetle) konuşan şeklinde nitelendirildi.

3 – / 4 – Sen, doğru yol üzerine gönderilmiş peygamberlerdensin.

Bu yeminin cevabıdır. *"Sen peygamber değilsin"* dediklerinde kâfirlere verilmiş bir cevaptır. « عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ » Haberden sonraki haberdir. Ya da « الْمُرْسَلِينَ » kelimesinin sılasıdır. Yani, dosdoğru yol -ki İslam'dır- üzerine gönderilmiş kişilerdensin demektir.

5 – (Bu Kur'an) **üstün ve çok merhametli Allah tarafından indirilmiştir.**

Şam ve Ebubekir'in dışındaki Kufe'lilere göre « اقْرَأْ تَنْزِيلَ » – *"İndirilen Kur'an'ı oku."* takdirine ya da « نَزَّلَ تَنْزِيلَ » – *"indirilen Kuran'ı"* indirdi takdirine göre « ل »'ın üstünüyledir. Diğerlerine göre hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Yani *o indirilenler*, demektir. Mastar « تَنْزِيلُ » mef'ul manasınadır. « الْعَزِيزِ » kitabın ibaresindeki fesahatla galip olan demektir. Ya da *"inat sahibini mahzun eden"* demektir.

---

[1] Bu hadisin benzerini İbni Adiy ve İbni Asakir rivayet etmiştir. (Kenzü'l-Ummal, 32169)

« الرَّحِيمِ » hitabındaki mananın letafetiyle olgun kişilerin kalplerini celbeden demektir.

6 – O kitap sana, ataları uyarılmamış, bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarman için indirilmiştir.

« لِتُنْذِرَ » kelimesindeki « لِ », « الْمُرْسَلِينَ » kelimesinin manasına bitişmiştir. Yani, *"Sen babaları uyarılmamış bir kavmi uyarmak için gönderildin."* demektir. « مَا » Cumhura göre (mâ-i nafiye) olumsuzlayan « مَا »'dır. Sıfattır. Yani babaları uyarılmamış bir kavme demektir. Bunun delili de:

﴿ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا اَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ ﴾

"Senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş bir kavmi uyarman için" [2] ayeti ve

﴿ وَمَا اَرْسَلْنَا اِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ ﴾

"Senden önce onlara hiçbir uyarıcı göndermedik." [3] Ayetidir.

Ya da « مَا » ismi mevsuldur. İkinci mef'ul olmak üzere mansuptur. Yani, *"babalarının uyarıldığı azap"* demektir.

﴿ اِنَّا اَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا ﴾

"Gerçekten biz sizi yakın bir azapla uyardık" [4] ayetinde olduğu gibi.

Ya da « مَا » mastariyyedir. Yani kavmi, babalarının uyarıldığı gibi uyarman için demektir. « مَا »'yı olumsuzlayan « مَا » (mâ-i nafiye) kılarsan «فَهُمْ غَافِلُونَ» olumsuzluğa taalluk eder. Yani *"gafil oldukları halde*

---

[2] Kasas, 46; Secde, 3.
[3] Sebe, 44.
[4] Nebe, 40.

uyarılmadılar", demektir. Değilse « إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ لِتُنْذِرَ » –*"Gerçekten sen uyarmak için gönderilmiş peygamberlerdensin."* sözüne taalluk etmektedir. *"Seni, uyarman için falana gönderdim. Çünkü o gafildir."* Ya da *"seni falan gafili uyarman için gönderdim"* dediğin gibi.

7 – Andolsun ki onların çoğu hakkında azap ile hükmetmek hak oldu. Çünkü onların çoğu iman etmeyecekler.

Onlar iman etmezler. Yani:

﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴾

"Cehennemi cinlerin ve insanların bir kısmıyla tamamen dolduracağım." [5]

Bu söz, onlarla ilgilidir ve onların aleyhine sabit olmuştur. Çünkü onlar küfür üzere ölecekleri bilinenlerdendir. Daha sonra bununla, onların küfür üzerine kat'i ısrarlarını ve onların güzellikle küfürden yüz çevirmeyeceklerini beyan etmiştir. Boyunlarına halkalar geçirilmiş, kafaları yukarı kalkık kişiler gibi oldukları için hakka dönemiyorlar. Boyunlarını ona doğru çeviremiyorlar ve başlarını ona eğemiyorlar. Yine onlar, iki duvar arasında bulunup önünü ve arkasını göremeyen kişiler gibi olduklarından, ne bir düşünceye ne de bir görüşe sahiptirler. Onlar, Allahu Teâlâ'nın ayetlerine bakıp düşünmekten yana körlük göstermektedirler.

❁ ❁ ❁

[5] Hud, 119; Secde, 13.

8. – 12. ÂYETLER

إِنَّا جَعَلْنَا فِى أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِىَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ
مُقْمَحُونَ ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا
فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾ وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ
لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ إِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِىَ
الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ ج فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾ إِنَّا نَحْنُ
نُحْيِى الْمَوْتٰى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَاٰثَارَهُمْ ط وَكُلَّ شَىْءٍ
اَحْصَيْنَاهُ فِى إِمَامٍ مُبِينٍ قف ﴿١٢﴾

Meâli

8. Biz, onların boyunlarına bir takım halkalar geçirdik. O halkalar çenelerine, kadar dayanmıştır. Onun için kafaları yukarı kalkıktır.

9. Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çektik de onları kapattık. Artık görmezler.

10. Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, artık inanmazlar.

11. Sen ancak Kur'an'a uyan ve görmeden Rahman'dan korkan kimseyi uyarabilirsin. İşte böylesini bir mağfiretle ve güzel bir mükâfatla müjdele.

12. Şüphesiz ölüleri ancak biz diriltiriz. Önden gönderdikleri işleri ve bıraktıkları eserleri yazarız. Zaten biz, herşeyi apaçık bir kitap *(olan levhi mahfuzda)* sayıp yazmışızdır.

Tefsiri

8 – Biz, onların boyunlarına bir takım halkalar geçirdik. O halkalar çenelerine kadar dayanmıştır. Onun için kafaları yukarı kalkıktır.

Manası; *"halkalar, çenelere ulaşmış, onlara dayanmıştır"*, şeklindedir.

"Kafaları yukarı kalkıktır." başları yukarı kalkıktır. Deve su içip başını kaldırdığında « قَمَحَ الْبَعِيرُ » denir. Bunun böyle olması, halkalanmış olanın boyundaki halkanın tasması, iki elin çene altında birleştiği yerde olmasından ve o halkadan çeneye doğru çıkan bir çıkıntının, onu, başını aşağı eğmeye bırakmamasındandır. Bu sebeple o, devamlı olarak başı kalkık bulunmaktadır.

9 – Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çektik de onları kapattık. Artık görmezler.

« سَدًّا » kelimesi, Hamza, Ali ve Hafs'a göre «س »'in üstünüyledir. Denildi ki:

"İnsanların yaptığı bir şey (set, duvar v.s.) *olursa üstün okunur. Dağ gibi Allah'ın yarattığı bir şey olursa ötre okunur."*

"Gözlerini örttük." Yani, *"onlar üzerine perde çektik"*, demektir. Artık onlar hak ve doğruyu görmezler. Denildi ki:

"Bu ayet, Ben-i Mahzum hakkında inmiştir. Bu şöyle olmuştu:

Ebu Cehil, Muhammed (sav)'i *namaz kılarken görürse başını taşla ezeceğine dair yemin etmişti. Namaz kılarken ona geldi. Yanında onun başına vurup yaracağı taş vardı. Fakat elini kaldırdığında eli boynuna yapıştı. Taş da eline yapışmıştı. Öyle ki o taşı ondan zorla ayırdılar, daha sonra o kavmine döndü. Bu olayı onlara anlattı. Başka bir Mahzumî:*

– Ben onu bu taşla öldürürüm, dedi ve gitti. Allah da onun gözünü kör etti."

10 - Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar.

Yani uyarılmaları ya da uyarılmamaları birdir. Mana şudur; *"Allah kimi bu şekilde saptırırsa ona uyarılma fayda vermez".*

Rivayet edildiğine göre:

"Ömer b. Abdülaziz bu ayeti Gaylan el- Kaderî'ye okudu da. O:

- Sanki ben bu ayeti hiç okumadım. Seni şahit tutuyorum ki ben, kader husmeans görüşümden tevbe ediyorum, dedi. Ömer de şöyle dedi:

- "Allah'ım! Eğer doğru söylüyorsa onun tevbesini kabul et. Eğer yalan söylüyorsa ona, ona merhamet etmeyen birini musallat kıl." Hişam b. Abdülmelik onu onun yanından aldı, ellerini ve ayaklarını kestirdi ve onu Şam kapısına astırdı."

11 - Sen ancak zikre (Kur'an'a) **uyan ve görmeden Rahman'dan korkan kimseyi uyarabilirsin. İşte böylesini bir mağfiret ve güzel bir mükâfatla müjdele.**

Yani, senin uyarmanla ancak Kur'an'a tabi olanlar fayda görür. *"Görmeden Rahman'dan korkan..."* yani görmediği halde Allah'ın azabından korkan demektir. *"Mağfiret"* günahların affedilmesidir. Güzel mükâfat ise, cennettir.

12 - Şüphesiz ölüleri ancak biz diriltiriz. Önden gönderdikleri işleri ve bıraktıkları eserleri yazarız. Zaten biz, herşeyi apaçık bir kitap (olan levhi mahfuzda) **sayıp yazmışızdır.**

"Ölüleri –ölümlerinden sonra– *ancak biz diriltiriz."* Ya da *"onları şirkten imana biz çıkarırız"*, demektir. Onların salih olan ya da olmayan amellerini yazarız. Öğrettikleri ilim gibi, yazdıkları kitap gibi, vakfettikleri vakıf gibi, inşa ettikleri kale ve mescid gibi bıraktıkları iyi eserleri ve bazı zalimlerin emrinde çalışmak gibi kötü işleri de yazarız. Aynı şekilde uyulan her iyi ya da kötü adetleri de yazarız. Allah'u Teâlâ'nın şu ayeti kerimesi de bunun bir benzeridir:

﴿ يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَ ﴾

"İnsanın yapıp öne sürdüğü ve geride bıraktığı herşey kendisine haber verilir." [6]

Yani yaptığı amelleri ve geride bıraktığı eserleri, demektir.

Denildi ki: *"Bu, onların cumaya ya da cemaate giderken attıkları adımlardır."*

« اَحْصَيْنَاهُ » – *"saydık, döktük, açıkladık"* demektir.

"Apaçık bir kitapta..." Yani *"levhi mahfuzda"* demektir. Çünkü o, kitapların ve tabiilerinin aslıdır.

❀ ❀ ❀

[6] Kıyame, 13.

13. - 17. ÂYETLER

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلاً اَصْحَابَ الْقَرْيَةِ اِذْ جَٓاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾
اِذْ اَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُٓوا اِنَّٓا
اِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَٓا اَنْتُمْ اِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَٓا اَنْزَلَ
الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍ اِنْ اَنْتُمْ اِلاَّ تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ
اِنَّٓا اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَٓا اِلاَّ الْبَلاَغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾

Meâli

13. Onlara, şu şehir halkını misal getir. Hani onlara elçiler gelmişti.

14. İşte o zaman biz, onlara iki elçi göndermiştik. Derhal onları yalanladılar. Biz de hemen bir üçüncü elçiyi gönderdik. Onlar hep beraber "Biz, size gönderilmiş Allah elçileriyiz" dediler.

15. Onlar elçilere dediler ki: "Siz bizim gibi insandan başka bir şey değilsiniz. Rahman herhangi bir şey indirmedi. O halde siz ancak yalan söylüyorsunuz.

16. *(Elçiler de)* dediler ki: "Rabbimiz biliyor, biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz.

17. Bizim vazifemiz, açık bir şekilde Allah'ın buyruklarını size tebliğ etmekten başka bir şey değildir."

Tefsiri

13 - Onlara, şu şehir halkını misal getir. Hani onlara elçiler gelmişti:

"Onlara misal getir." sözü « عِنْدِى مِنْ هَذَا الضَّرْبُ كَذَا » sözündeki gibidir. Yani, *"yanımda bu misalden şu var"*, demektir. Yine, *"Bu şeyler tek tip üzeredirler."* sözündeki gibidir. Mana; *"Onlara şehir halkının yani Antakya halkının kıssasını zikret. Onlara o şehir halkının şaşkınlık veren kıssasını anlat."*

İkinci « مَثَلً » birinciyi beyandır. « إِذْ » mansuptur. Çünkü « أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ »'den bedeldir.

"Elçiler" İsa (as)'ın o şehir halkına gönderdiği elçilerdir. Onları hakka davet etsinler diye göndermişti. Çünkü onlar putperesttiler.

14 - İşte o zaman biz, onlara iki elçi göndermiştik. Derhal onları yalanladılar. Biz de hemen bir üçüncü elçiyi gönderdik. Onlar hep beraber "Biz, size gönderilmiş Allah elçileriyiz" dediler.

Buradaki « إِذْ », birinci « إِذْ »'den bedeldir.

"Onlara göndermiştik" yani bizim emrimizle İsa (as) gönderilmişti, demektir. Doğru söyleyen ve güvenilen iki kişi gönderdik. Şehre yanaştıklarında koyunlarını otlatan bir ihtiyar gördüler.

O, *Habib-i Neccar*'dı. (Habib-i Neccar) o ikisine durumlarını sordu.

– *"Biz İsa'nın elçileriyiz. Sizi, putlara ibadeti terkedip Rahman'a ibadete çağırıyoruz."* dediler. (Habib-i Neccar:)

– *Yanınızda herhangi bir mucize var mı?* diye sordu.

– *"Hastaları iyileştiririz, körleri ve baras hastalarını ,iyi ederiz."* dediler. Habib-i Neccar'ın iki yıldan beri hasta olan bir oğlu vardı. Onu meshettiler de ayağa kalktı. Bunun Habib, iman etti. Haber derhal yayıldı. O ikisinin elinde birçok kimse şifa buldu. Sultan o ikisini çağırdı ve onlara:

– *İlahlarımızdan başka bir ilahınız mı var?* diye sordu.

– *"Evet, seni ve ilahlarını yaratan."* dediler. (Sultan):

– *İşinizi bir düşüneyim?* dedi. İnsanlar o ikisini takip ettiler ve onlara vurdular. Denildi ki:

Hapsedildiler. Sonra İsa (as) Şem'un'u gönderdi. Şem'un kendisini tanıtmaksızın şehre girdi. Sultanın çevresiyle temas kurdu. Onu benimsediler. Onu sultana tanıttılar. Sultan da onu benimsedi. Günün birinde Şem'un sultana:

– *Senin, iki adamı haspettiğin bana ulaştı. Onların sözünü hiç dinledin mi?* diye sordu. Sultan:

– *Hayır*, dedi ve o ikisini çağırdı. Şem'un onlara:

– *Sizi kim gönderdi?* diye sordu.

– *"Herşeyi yaratan, her canlıyı rızıklandıran ve ortağı olmayan Allah"* dediler.

– *Onu kısaca anlatın*, dedi.

– *"Dilediğini yapar ve dilediği gibi hükmeder."* dediler.

– *Delilimiz var mı?* dedi.

– *"Sultanın dilediği şeydir"* dediler. Sultan bir kör çocuk getirtti. Allah'a dua ettiler, çocuk derhal gördü. Şem'un sultana:

– *İlahından bunun benzerini yapmasını istesende bu olsa ve o da şeref sahibi olsa*, dedi. Sultan:

– *Benim senden sakladığım bir şey yok. Bizim ilahımız işitmez, görmez, zarar ve fayda da vermez.* dedi. Sonra şöyle dedi:

– *Eğer sizin ilahınız, ölüyü diriltmeye güç getirirse O'na iman ederiz.* Yedi gün önce ölmüş bir çocuk cesedi getirdiler. (Çocuk) derhal ayağa kalktı ve şöyle dedi:

– *"Şirk üzere öldüğümden dolayı yedi ateş içerisine sokuldum. Bu sebeple ben sizi bulunduğunuz halde kalmaktan sakındırırım. İman ediniz."* sonra şöyle dedi:

– *"Gök kapıları açıldı. Gördüm ki güzel yüzlü bir genç bu üç kişiye şefaat ediyor."* Sultan:

– *Kim onlar?* diye sordu. Genç:

– *"Şem'un ve bu ikisi."* diye cevap verdi. Sultan bu işe hayret etti. Şem'un sözünün tesir edeceğini anladığında ona nasihat etti. O ve bir gurup iman etti. İman etmeyenlere gelince, onlara Cebrail (as) bir sayha attı, derhal öldüler."

"Şehir halkı elçileri yalanladı. Biz de o ikisini güçlendirdik."

Ebu Bekir'e göre « عَزَزْنَا » « يَعِزُّ – عَزَّ » fiilinden gelmektedir. « عَزَزْنَا » şeklindedir. Yani, *"galebe çaldık, kahrettik"*, demektir. *"Üçüncüsüyle."* Üçüncü elçi Şem'un'dur.

Mef'ulü bihi zikretmeyi terketti. Çünkü murat, kendisiyle güçlendirilen -ki o Şem'un'dur- ve hakkı azîz, batılı zelil kılan tedbiri içeren lutuftur. Eğer söz bir sebep için söylenmişse devamını da ona göre getirir. Ve sanki ondan başkası yokmuş gibi sadece ona yönelir.

"Biz, size gönderilmiş elçileriz." dediler. Yani bu üç kişi (bunu) şehir halkına dediler.

15 – Onlar elçilere dediler ki: "Siz bizim gibi insandan başka bir şey değilsiniz. Rahman herhangi bir şey indirmedi. O halde siz ancak yalan söylüyorsunuz.

"Dediler:" Yani şehir halkı dedi. « بَشَرٌ » merfudur.

﴿ مَا هٰذَا بَشَرًا ﴾ [7] ayetinde ise olumsuzluk « إِلَّا » ile bozulduğundan mansuptur. Çünkü « لَيْسَ »'ye benzeyen bir şey kalmamıştır. Ameli gerektiren de odur.

"Rahman herhangi bir şey indirmedi." Yani herhangi bir vahiy indirmedi, demektir. Siz ancak yalancılarsınız.

16 – (Elçiler de) **"Rabbimiz biliyor ki biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz.**

17 – Bizim vazifemiz, açık bir şekilde (Allah'ın size buyruklarını) **tebliğ etmekten başka bir şey değildir" dediler.**

---

[7] Yusuf, 31.

İkinci « مُرْسَلُونَ » kelimesini « لَ » ile te'kit etti. Birincisi etmemişti. Çünkü birincisi, bildirmek içindir. İkinci ise inkâra karşı cevaptır. Dolayısıyla fazladan olarak te'kide muhtaçtır.

« رَبُّنَا يَعْلَمُ » – *"Rabbimiz biliyor"* sözü te'kid hususunda yemin yerine geçmektedir. « شَهِدَ اللهُ » – *"Allah görüyor"* « عَلِمَ اللهُ » – *"Allah biliyor"* sözleri de böyledir. Bize düşen doğruluğuna şehadet eden mucizelerle desteklenmiş bir tebliğdir.

❁ ❁ ❁

18. – 20. ÂYETLER

قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ
مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ أَئِنْ ذُكِّرْتُمْ بَلْ
أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿١٩﴾ وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى
قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾

Meâli

18. "Doğrusu sizin yüzünüzden uğursuzluğa düçar olduk. Eğer bu işten vazgeçmezseniz, andolsun ki sizi taşlarız. Ve bizden size mutlaka acıklı bir işkence ve kötülük dokunur" dediler.

19. *(Elçiler şöyle cevap)* verdiler: "Sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir. *(O bizden değil, sizdendir.)* Size öğüt verildiği için mi? Hayır! Siz (aşırı giden) haddi aşan bir milletsiniz."

20. *(Bu esnada o)* şehrin öbür ucundan koşarak bir adam geldi. "Ey kavmim! Bu elçilere uyunuz." dedi.

Tefsiri

18 – "Doğrusu sizin yüzünüzden uğursuzluğa düçar olduk. Eğer bu işten vazgeçmezseniz, andolsun ki sizi taşlarız. Ve bizden size mutlaka acıklı bir işkence ve kötülük dokunur" dediler.

Bizim uğursuzluğumuz sizinledir. Onlar, onların dinlerini çirkin görmüşler ve nefisleri ondan kaçınmıştı. Cahillerin âdeti, meylettikleri ve tabiatlarının kabul ettiği herşeyi uğurlu saymak, nefret ettikleri ve çirkin gördükleri şeyleri de uğursuz saymaktır. Eğer kendilerine bela ya da nimet isabet ederse, *"Bu, şunun uğursuzluğundan"*, *"şunun bereketinden"* derler. Denildi ki:

"Onlara yağmur yağdırılmadı da onlar bu sözü söylediler."

"Eğer vazgeçmezseniz..." yani bu sözlerinizi söylemekten vazgeçmezseniz elbette sizi öldürürüz. Ya da sizi tard eder, kovarız. Ya da size

söver sayarız ve elbette ki size ateş azabı dokunur ki o, azapların en şiddetlisidir.

19 – (Elçiler şöyle cevap) **verdiler: "Sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir.** (O bizden değil, sizdendir.) **Size öğüt verildiği için mi? Hayır!** (Siz aşırı giden) **haddi aşan bir milletsiniz."**

Yani sizin uğursuzluğunuzun sebebi sizinledir. O da küfürdür. Kûfe ve Şam kıraat imamlarına göre « أَئِنْ » soru « أ »'si ve şart edatıyladır. Nasihat edildiğiniz ve İslam'a davet edildiğiniz için mi? Şartın cevabı gizlidir. Takdiri ise, *"uğursuzluğa uğruyorsunuz"*, şeklindedir.

Ebu Amr'a göre « آئِنْ » şeklinde uzun « ا »'le ve esreli « ي » iledir. Mekke ve Nafi'ye göre ise « أَيِنْ » şeklinde kısa « ا » ile ve esreli « ي » iledir. Yezid'e göre « ذُكِرْتُمْ » şeddesizdir.

"Bilakis siz, isyan hususunda haddi aşıyorsunuz. Bu sebepten dolayı da uğursuzluk size sizin tarafınızdan gelmektedir. Allah'ın elçileri ve onların hatırlatması sebebiyle değil."

Ya da *"Bilakis siz, sapkınlığınızda ve kininizde haddi aştınız. Öyle ki siz, kendileriyle teberrük olunması vacip olan Allah'ın elçilerini bile uğursuz sayıyorsunuz."*

20 – (Bu esnada o) **şehrin öbür ucundan koşarak bir adam geldi. "Ey kavmim! Bu elçilere uyunuz" dedi.**

O, Habib-i Neccar'dır. Dağdaki bir mağarada Allah'a ibadet ediyordu. Peygamberlerin haberi ona ulaştığında onlara geldi ve dinini açıkladı. Şöyle dedi:

– *"Size getirilen bu şey için sizden ücret isteniyor mu?"*

– *Hayır,* dediler. O da:

– *"Ey kavmim! Bu elçilere tabi olun. Sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tabi olun. Onların sözlerine kulak verin. Çünkü onlar hidayete ermiş kimselerdir"*, dedi.

❁ ❁ ❁

21. - 27. ÂYETLER

اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْـَٔلُكُمْ اَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَٓا اَعْبُدُ
الَّذ۪ي فَطَرَن۪ي وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَاَتَّخِذُ مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةً اِنْ يُرِدْنِ
الرَّحْمٰنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنّ۪ي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا وَلَا يُنْقِذُونِ ﴿٢٣﴾
اِنّ۪ٓي اِذًا لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٢٤﴾ اِنّ۪ٓي اٰمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾
ق۪يلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْم۪ي يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ
ل۪ي رَبّ۪ي وَجَعَلَن۪ي مِنَ الْمُكْرَم۪ينَ ﴿٢٧﴾

Meâli

21. Sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tabi olun. *(Onların sözlerine kulak verin.)* Çünkü onlar hidayete ermiş kimselerdir.

22. Bana ne olmuş ki beni yaratana ibadet etmeyecek mişim! Şunu iyi biliniz ki, hepiniz O'na döndürülecek. *(Ona götürüleceksiniz.)*

23. Ben, O'ndan başka tanrılar edinir miyim hiç? Çünkü O çok esirgeyici Allah, eğer bana bir zarar dilerse o sizin putlarınızın şefaati bana hiçbir faide vermez. Onlar beni asla kurtaramazlar.

24. İşte o zaman ben apaçık bir sapıklığın ta içine gömülmüş olurum.

25. Ben sizin Rabbiniz olan Allah'a inandım. Beni işitin.

26. Gir cennete denildi. *(Bu ilahi müjdeyi duyan zat)* "Keşke kavmim bunu bilseydi" dedi.

27. Rabbimin, beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını anlasalardı!

Tefsiri

21 – Sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tabi olun. (Onların sözlerine kulak verin.) **Çünkü onlar hidayete ermiş kimselerdir.**

Risaletin tebliği için sizden herhangi bir ücret istemeyenlere tabi olun. *"Onlar"* yani elçiler, hidayete ermiş kimselerdir. Dediler ki:

"Sen de bunların dininden misin?" diye sorduklarında şöyle dedi:

22 – Bana ne olmuş ki beni yaratana ibadet etmeyecek mişim! (Şunu iyi biliniz ki) **hepiniz O'na döndürülecek** (O'na götürüleceksiniz.)

Dönüşümüz O'nadır. Hamza'ya göre « مَالِيَ », « ى »'nin sukunuyla « مَا لِى » şeklindedir.

23 – Ben, O'ndan başka ilahlar edinir miyim hiç? Çünkü O Rahman olan Allah, eğer bana bir zarar dilerse o sizin putlarınızın şefaati bana hiçbir faide vermez. Onlar beni asla kurtaramazlar.

Kûfe okuyuşuna göre « أَأَتَّخِذُ » iki « ا »'lidir. *"Allah'tan başka ilahlar yani, putlar mı edineceğim?"* manasınadır.

"Rahman eğer bana bir zarar dilerse..." cümlesi şarttır. Cevabı ise, *"O sizin putlarınızın şefaati bana hiçbir fayda vermez ve onlar beni asla kötü durumdan kurtaramazlar"*dır. Yakub'a göre « وَلَا يُنْقِذُونِى », « فَاسْمَعُونِى » şeklinde « ى » iledir.

24 – İşte o zaman ben apaçık bir sapıklığın ta içine gömülmüş olurum.

"İşte o zaman..." yani putları ilah edindiğimde apaçık bir dalalet içinde olurum. Habibi Neccar, kavmine nasihat ettiğinde onu taşlamaya başladılar. O, öldürülmeden önce peygamberlere doğru koştu ve onlara şöyle dedi:

25 – Ben sizin Rabbiniz olan Allah'a inandım. Beni işitin.

Benim lehime onunla şehadet etmeniz için benim imanımı işitin, dedi. Öldürülünce ona;

26 – Gir cennete denildi. (Bu ilahi müjdeyi duyan zat) **"Keşke kavmim bunu bilseydi" dedi.**

Habib-i Neccar'ın kabri Antakya çarşısındadır. Çünkü söz, söylenileni açıklamak için sevkedildi. Bilindiği halde söylenilen kişiyi açıklamak için değil. Bu ayette cennetin yaratılmış olduğuna delalet vardır. Hasan şöyle demiştir:

"Kavmi onu öldürmek istediğinde Allah onu kendi katına yükseltmiştir. O, cennettedir. Ancak göklerin ve yerin yok olmasıyla ölecektir. Cennete girdiğinde ve onun nimetlerini gördüğünde şöyle dedi:

– 'Keşke kavmim, Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar kıldıklarından eylediğini bilseydiler.'"

27 – Rabbimin, beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını anlasalardı!

Rabbimin beni bağışladığını ya da beni bağışladığı şeyi bilselerdi. Ve beni cennetle ikram olunanlardan kıldığını bilselerdi.

❀ ❀ ❀

28. - 32. ÂYETLER

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا
مُنْزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿٢٩﴾
يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ
إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَإِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

Meâli

28. Biz ondan sonra, onun milletini helak etmek için üzerlerine gökten herhangi bir asker indirmedik ve indirecek de değildik.

29. Çünkü *(onların helakı,)* sadece bir tek saydadan başka bir şey değildi. İşte o azgınlar *(bu sayha ile)* bir anda sönüverdiler.

30. Yazıklar olsun o kullara! Çünkü onlara bir peygamber gelmeye dursun, onlar illede onunla alay etmeye kalkışırlar.

31. Görmüyorlar mı *(müşrikler)* kendilerinden önce nice kavimleri helak ettik. Çünkü onlar, muhakkak onlar bir daha onlara geri dönmüyorlar.

32. Elbette onların hepsi karşımıza hazır olacaklar.

Tefsiri

28 - Biz ondan sonra, onun milletini helak etmek için üzerlerine gökten herhangi bir asker indirmedik ve indirecek de değildik.

« مَا » olumsuzluk « مَا »'sıdır. *"Onun"* yani Habib-i Neccar'ın kavmine, onun öldürülmesinden ya da yükseltilmesinden sonra onlara azap vermek için gökten bir ordu indirmedik. İndirecek de değildik. Habib'in kavmini helâk için gökten ordular indirmek hikmetimize uygun olmadı. Çünkü Allah'u Teala kavimleri bir tek şekilde değil, onu gerekli kılan hikmeti icabı farklı farklı şekillerde helak eder.

29 – (Çünkü onların helakı) **sadece bir tek saydadan başka bir şey değildi. İşte o azgınlar** (bu sayha ile) **bir anda sönüverdiler.**

Onların yakalanması ya da cezalandırılması ancak Cebrail (as)'ın bir tek sayha atmasıyla idi. Birden onlar ateşin sönüşü gibi sönüverdiler, öldüler. Mana, şüphesiz ki Allah, onlara meleğin sayhasıyla kifayet eder, şeklindedir. Bedir ve Hendek günlerinde yaptığı gibi onların helakı için gökten ordular indirmedi.

30 – Yazıklar olsun o kullara! Çünkü onlara bir peygamber gelmeye dursun, onlar illede onunla alay etmeye kalkışırlar.

Hasret, pişmanlığın son haddidir. Bu, onlar aleyhine hasrete bir nidadır. Sanki ona (hasrete) şöyle denmiştir:

"Ey hasret gel gel. Bu, senin hazır olmaya layık olduğun bir durumdur. Bu da onların, peygamberleri alaya almaları durumudur."

Mana; onlar, hasret çekenlerin ve ahu vah edenlerin hasretine ve ahu vah etmesine en layık olanlardır. Ya da onlar, melekler tarafından insanlar ve cinlerden oluşan inananlar tarafından hasretle anılanlardır.

31 – Görmüyorlar mı (müşrikler) **kendilerinden önce nice kavimler helak ettik. Muhakkak onlar bir daha onlara geri dönmüyorlar.**

"Görmüyorlar mı?" yani bilmiyorlar mı demektir. « كَمْ » kelimesi « أَهْلَكْنَا » fiili ile mansuptur. « يَرَوْا »'de « كَمْ » amel etmemiştir. Çünkü istifham içinde olsa haber içinde olsa « كَمْ »'de kendisinden önceki amil amel etmez. Çünkü onun aslı istifhamdır. Şu kadar var ki onun manası cümlede geçerlidir. *"Muhakkak onlar bir daha onlara geri dönmüyorlar"* sözü *"nice kavimleri helak ettik"* cümlesinden mana olarak bedeldir, lafız olarak değil. Takdiri şöyledir:

"Kendilerinden önce helak ettiğimiz kavimlerin çokluğunu görmüyorlar mı? Onlar, onlara (peygamberlerle) *dönmüyorlardı."*

32 – Elbette onların hepsi karşımıza hazır edilecekler.

« لَمَّا » Şam kıraat imamları, Asım ve Hamza'ya göre « اِلاَّ » manasına şeddelidir. « إِنْ » olumsuzluk içindir. Diğerlerine göre « مَا » te'kidin sılası olmak üzere şeddesizdir. « إِنْ » ise « إِنَّ »'den hafifletilmiştir. Bu da kesin olarak « لِ » ile bilinmektedir. « كُلٌّ »'deki tenvin muzafun ileyhin yerine gelmiştir. Mana; *"onların hepsi hesap için toptan haşrolacaklar ya da onların hepsi toptan azab edilecekler"*.

« كُلٌّ » hakkında « جَمِيعٌ »'u kullandı. Çünkü « كُلٌّ » ihata manasını içermektedir. « جَمِيعٌ » ise « فَعِيلٌ » veznindedir. Mef'ul manasınadır. Manası da toplanmaktır. Yani mahşer onları toplayacak demektir.

❀ ❀ ❀

33. – 36. ÂYETLER

وَآيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ ۚ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ
يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا
فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ ۖ
أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾ سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا
تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

Meâli

33. *(Kendisine hayat verdiğimiz)* ölü toprak hakikatte onlar için bir ibret ayetidir. Çünkü biz onu *(yağmurla)* dirilttik de ondan pek çok *(taneler)* çıkardık. İşte onlar bunlardan yerler.

34. Biz orada *(yeryüzünde)* nice nice hurma bahçeleri, üzüm bağları yarattık ve oralarda birçok pınarlar kaynattık.

35. Onların meyvelerinden ve elleriyle bunlardan imal ettiklerinden yemeleri için *(bu nimetleri verdik.)* Hal böyle iken onlar şükretmezler mi?

36. Yerin bitirdiklerinden insanoğlunun kendi varlığından ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ı tesbih ve takdis ederim.

Tefsiri

33 – (Kendisine hayat verdiğimiz) **ölü toprak hakikatte onlar için bir ibret ayetidir. Çünkü biz onu** (yağmurla) **dirilttik de ondan pek çok** (taneler) **çıkardık. İşte onlar bunlardan yerler.**

« وَآيَةٌ لَهُمْ » Mübteda ve haberdir. Yani, Allah'ın (cc) ölüleri diriltmesine delalet eden alamet ölü toprağı diriltmesidir. « آيَةٌ » kelime-

sinin mübteda olmak üzere merfu olması caizdir. « لَهُمُ » onun sıfatı olur. Haberi de « الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ » – *"ölü toprak"*tır. Ölü toprak, kuru toprak demektir. Medeni okuyuşuna göre « مَيِّتَةُ » şeklinde şeddelidir.

"Onu yağmurla diriltir." Bu, ölü toprağın bir ibret olduğunu açıklamak üzere başlangıç cümlesidir. « نَسْلَخُ » – *"sıyırırız"* kelimesi de böyledir. Yer ve gece kelimelerinin fiille vasfedilmeleri caizdir. Çünkü onların ikisiyle de mutlak iki cins kastedilmiştir. Yer ve gecenin kendileri değil. Bu sebeple fiille ve benzerleriyle sıfatlanmalarında nekre muamelesine tabi tutuldular. Bunun benzeri ise: « وَلَقَدْ اَمُرُّ عَلَى اللَّئِيمِ يَسُبُّنِي » – *"Bana, küfreden alçak bana acı verdi."* gibidir.

« حَبًّا » – *"Tane"* kelimesiyle cins kastedilmiştir. Yaşamın büyük ölçüde taneye taalluk ettiğine ve insanın ayakta kalabilmesinin ondan rızıklanmaya bağlı olduğuna delalet etsin diye zarfı öne aldı. Çünkü tane azaldığında kıtlık gelir ve zarar ortaya çıkar. Yok olduğunda da ölümler gelir, belalar iner.

34 – Biz orada (yeryüzünde) **nice nice hurma bahçeleri, üzüm bağları yarattık ve oralarda birçok pınarlar kaynattık.**

"Orada" yani yeryüzünde demektir. « جَنَّاتٍ »'den maksat bahçeler, bostanlardır. « مِنْ » Ahfeş'e göre zaittir. Diğerlerine göre hazfedilmiş mef'uldur. Takdiri bu, *"kendisiyle istifade olunan şeyi"* şeklindedir.

35 – Onların meyvelerinden ve elleriyle bunlardan imal ettiklerinden yemeleri için (bu nimetleri verdik.) **Hal böyle iken onlar şükretmezler mi?**

« مِنْ ثَمَرِهِ »'deki zamir Allah'u Teâlâ içindir. Yani Allah'ın yarattığı mahsullerden yesinler diye, demektir. Hamza ve Ali'ye göre « ثُمُرِهِ » şeklindedir. Elleriyle iman ettiklerinden yani diktiklerinden, suladıklarından, aşıladıklarından ve mahsul alıncaya kadar elleriyle yaptıkları bütün işlerden, demektir. Yani mahsul, aslen Allah'ın (cc) bir fiili ve bir mahsuludur. Onda Ademoğlunun zahmet ve meşakkat çektiği izler vardır. Onun aslı « مِنْ ثَمَرِنَا » – *"bizim mahsulümüzden"* şeklindedir. *"Kıldık"*

"akıttık" dediği gibi. Orada söz iltifat yoluyla mütekellim sıgasından gaip sıgasına geçmiştir.

Zamirin « نَخِيلٍ » kelimesine raci olması da caizdir. O zaman « أَعْنَابٍ » kelimesi kendisine dönen bir şey olmaksızın terkedilir. Çünkü onun da meyvesinin yenilmesi yönüyle «نَخِيلٍ» hükmünde olduğu bilinmektedir. *"Zikredilenin mahsulünden..."* şeklinde kastedilmesi de caizdir ki o da bostanlardır. Ru'be'nin dediği gibi:

فِيهَا خُطُوطٌ مِنْ بَيَاضٍ وَبَلَقْ كَأَنَّهُ فِي الْجِلْدِ تَوْلِيعُ الْبَهَقْ

Onlarda** (atlarda ya da sığırlarda) **beyaz ve siyah çizgiler vardır. Sanki o cildde beyazla renklendirmedir.

Ona (Rube'ye) soruldu da o « كَأَنَّ ذَاكَ » – *"'sanki şu' manasını kastettim"* dedi.

Hafs'ın dışındaki Kufe'lilere göre « وَمَا عَمِلَتْ » şeklindedir. Kufe halkının mushaflarında da bu şekildedir. Mekke, Medine, Basra ve Şam halkının mushaflarında ise zamirledir. Denildi ki:

« مَا » nafiyedir. Zira mahsul Allah'ın (cc) mahlûku olduğu, onda insan elinin işlemediği ve onu yapmaya güç getiremedikleri için olumsuzluk « مَا »'sıdır. *"Hal böyle iken hâlâ şükretmezler mi?"* cümlesi nimete karşı şükrün azlığına işarettir ve nimete karşı şükre teşviktir.

36 – Yerin bitirdiklerinden insanoğlunun kendi varlığından ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ı tesbih ve takdis ederim.

"Çiftleri..." yani sınıfları *"yerin bitirdiklerinden..."* yani, hurma ağacı, ağaç, ekin ve mahsullerden demektir. *"Kendi nefislerinden..."* yani, kız ve erkek çocuklarından *"bilmedikleri..."* yani, Allah'ın (cc), kendilerini muttali kılmadığı ve onları tanımaya yol bulamadıkları çiftlerden, demektir. Nehirlerde ve denizler de insanların bilmediği birçok şey vardır.

37. – 40. ÂYETLER

وَاٰيَةٌ لَهُمُ الَّيْلُ ۚ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ ﴿٣٧﴾
وَالشَّمْسُ تَجْرٖى لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ۜ ذٰلِكَ تَقْدٖيرُ الْعَزٖيزِ الْعَلٖيمِ ﴿٣٨﴾
وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدٖيمِ ﴿٣٩﴾ لَا
الشَّمْسُ يَنْبَغٖى لَهَٓا اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۜ
وَكُلٌّ فٖى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

Meâli

37. Gece de onlar için bir ibret ayetidir. Biz ondan gündüzü sıyırıp çekeriz de onlar karanlıklara gömülürler.

38. Güneş, kendine mahsus yörüngesinde akıp gitmektedir. İşte bu, Aziz ve Âlim olan Allah'ın takdiridir.

39. Ay içinde bir takım menziller *(yörüngeler)* tayin ettik. Nihayet o, eğri hurma dalı gibi *(hilal)* olur da geri döner.

40. Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzün önüne geçebilir. Bunlardan herbiri belli bir yörüngede yüzmeye *(akıp gitmeye)* devam ederler.

Tefsiri

37 – Gece de onlar için bir ibret ayetidir. Biz ondan gündüzü sıyırıp çekeriz de onlar karanlıklara gömülürler.

Ondan gündüzü çıkarırız da onda gündüzün ışığından hiçbirşey kalmaz. Ya da ondan ışığı, beyaz elbisenin çıkarıldığı gibi çıkarırız da o zaman zenci bir şahıs gibi (siyah bir şekilde) çıplak kalır. Gökle yer arasındaki hava aslen karanlıktır. Onun bir kısmı güneş ışığını giyinir. İçinde lamba yakılan karanlık bir ev gibidir. Lamba söndüğünde karanlığa bürünür. Bir de bakarsın ki onlar karanlığa girmişler.

38 – Güneş, kendine mahsus yörüngesinde akıp gitmektedir. İşte bu, Aziz ve Âlim olan Allah'ın takdiridir.

Yörüngesinde hareket eden güneş onlar için bir ayettir. Onun için yörüngesinde hareket ederek sene sonunda ulaştığı bir sınırı ve takdir edilen bir vakti vardır.

« مُسْتَقَرٌ » – *"yörünge"* kelimesini, yolunu kateden yolcuya benzetti. Ya da onun *"güneşin"* hergün gözümüzün önünde katettiği belirli yolunda demektir. O da akşam vaktidir. Ya da dünyanın yok oluşu esnasında işinin bitmesine kadar, demektir. Bu takdir ve ince hesap üzere olan bu akış, her takdir olunan şeye kudretiyle galip olanın ve her bilineni bilenin takdiridir.

39 – Ay içinde bir takım menziller (yörüngeler) **tayin ettik. Nihayet o, eğri hurma dalı gibi (hilal) olur da geri döner.**

« وَالْقَمَرَ » kelimesi « قَدَّرْنَاهُ » fiilinin açıkladığı bir fiille mansuptur. Mekke, Nafi ve Ebu Amr ve Sehl'e göre mübteda olmak üzere merfudur. Haberi ise « قَدَّرْنَاهُ »'dur. Ya da « وَآيَةٌ لَهُمُ الْقَمَرُ » – *"onlar için ay bir ayettir"* şeklinde olmak üzere merfudur. Ay içinde bir takım menziller tayin ettik. Menziller yirmi sekiz tanedir. Ay her gece bir menzile iner. Onlardan birini ne atlar, ne de vazgeçer. Eşit bir takdirle hilalli bir gece ile başlar, yirmi sekizinci geceye kadar akar gider. Sonra iki gece gizlenir, ya da ay kısaldığında bir gece gizlenir. « قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ » cümlesinde bir muzaf takdiri gerekmektedir. Çünkü, ayın kendisine menziller tayin edilmesinde hiçbir mana yoktur. Yani onun kendisine menziller tayin ettik, artıyor ve eksiliyor, şeklindedir. Ya da onun yörüngesine menziller tayin ettik, şeklindedir. Bu şekilde olunca zarf olmaktadır. Son

menzilinde olunca ay incelir ve yay şeklini alır. « عُرْجُون » *"kuruyan ve eğrilen hurma dalı"*dır. Vezni « فُعْلُون »'dir. « انْعِرَاج »'dan gelmektedir. O da bükülmek, katlanmak, demektir. « قَدِيم » *"değişime uğramış, eski"*, demektir. Hurma dalı eski olduğunda incelir, eğrilir ve sararır. Dolayısıyla ayı üç yönden ona benzetmiş oldu.

40 – Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzün önüne geçebilir. Bunlardan herbiri belli bir yörüngede yüzmeye (akıp gitmeye) **devam ederler.**

Güneş için aya yetişmek kolay değildir. Mümkün de değildir. Aynı anda onunla biraraya gelmesi, ışığına karışması ve nurunu yok etmesi mümkün değildir. Çünkü ay ve güneşin her birinin kendine göre ışığı vardır. Güneşin ışığı gündüzdedir. Ayın ışığı ise gecededir. Gece de gündüzü geçemez. Yani *"gecenin ayeti gündüzün ayetini geçemez"*, demektir. Onlar da güneş ve aydır. Kıyamet kopuncaya kadar iş bu minval üzere devam eder. Kıyamet vakti gelince de Allah (cc), güneş ve ayı biraraya getirir ve güneş batıdan doğar.

« كُلٌّ »'deki tenvin, muzafun ileyhin yerine gelmiştir. Yani « كُلُّهُمْ » *"onların hepsi"* demektir. Zamir ise, güneşlere ve aylara gitmektedir. Onların herbiri yörüngelerinde akıp gitmektedirler.

❁ ❁ ❁

41. - 44. ÂYETLER

وَاٰيَةٌ لَهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا
لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾ وَاِنْ نَشَاْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ
وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَ ﴿٤٣﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا اِلٰى حِينٍ ﴿٤٤﴾

Meâli

41. Onların zürriyetlerini dopdolu bir gemide taşımamız da onlar için büyük bir ibret ayetidir.

42. *(Gemilerin benzerlerinden)* binmekte oldukları ve ileride binecekleri şeyleri onlar için biz yarattık.

43. Eğer biz dileseydik onları suda boğardık. O zaman ne onların imdadına koşan olurdu, ne de kurtarılırlardı.

44. Ancak bizim tarafımızdan bir rahmet onları kurtardı. Ve belli bir zamana kadar dünyadan faydalanmaları uygun görüldü.

Tefsiri

41 - Onların zürriyetlerini dopdolu bir gemide taşımamız da onlar için büyük bir ibret ayetidir.

Medine ve Şam kıraatına göre « ذُرِّيَّتَهُمْ » – *"zürriyetlerini"* şeklindedir. « مَشْحُونِ » *dopdolu* demektir. Zürriyetten maksat; çocuklar ve taşınmasına önem verdikleri kişilerdir. Onlar, onları, karada ve denizde ticaret için gönderiyorlardı. Ya da zürriyetten maksat babalardr. Çünkü bu kelime ezdattandır (zıt manalı kelimelerdendir). Buna göre gemi, Nuh (as)'ın gemisidir. Denildi ki:

"Allah'ın, onların zürriyetini orada (gemide) *taşımasının manası; orada çok önceki babalarını, zürriyetleri sulblerinde olduğu halde taşımasıdır. Onların zürriyetlerini zikretti, kendilerini değil. Bu, onlara nimeti hatırlatma açısından daha beliğdir."*

42 – (Gemilerin benzerlerinden) **binmekte oldukları ve ileride binecekleri şeyleri onlar için biz yarattık.**

Onlar için gemilerin benzerlerinden deve gibi -ki onlar kara gemileridir- binecekleri şeyleri yarattık.

43 – Eğer biz dileseydik onları suda boğardık. O zaman ne onların imdadına koşan olurdu, ne de kurtarılırlardı.

Eğer dilesek onları denizde boğarız. Onlar için bir kurtarıcı ya da bir yardımcı olmaz.

44 – Ancak bizim tarafımızdan bir rahmet onları kurtardı. Ve belli bir zamana kadar dünyadan faydalanmaları uygun görüldü.

Yani onlar, ancak bizden bir rahmetle ve ecel günü gelip çatıncaya kadar yaşamakla faydalandırmamızla kurtulurlar. Her ikisi de mefulun leh olmak üzere mansupturlar.

45. – 47. ÂYETLER

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾ وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا
عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ
الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ
أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٤٧﴾

Meâli

45. Onlara, "önünüzdeki ve arkanızdaki *(sizden önce ve sizden sonra gelecek)* olaylardan sakının ki merhamet olunasınız, denilince *(aldırış etmezler).*

46. Rablerinin ayetlerinden bir ayet geldikçe mütemadiyen ondan uzaklaşıyorlardı.

47. "Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden hayra sarfediniz" denildiğinde, kâfirler, mü'minlere dediler ki: "Allah'ın, dileseydi doyuracağı kimseleri biz mi doyuralım! Siz gerçekten sapıtmış kimselersiniz."

Tefsiri

45 – Onlara, "önünüzdeki ve arkanızdaki (sizden önce ve sizden sonra gelecek) **olaylardan sakının ki merhamet olunasınız, denilince** (aldırış etmezler).

Yani işlediğiniz ve henüz işlemediğiniz günahlarınızdan, demektir. ya da peygamberlerini yalanlayan ümmetlerin başna gelen belaların ben-

zerinden ve geride kalan kıyametten, ya da dünya fitnesi ve ahiret azabından, demektir. Allah'ın (cc) rahmetini ümid edenler olmanız için « إِذَا »'nın cevabı gizlidir. Yani, *"yüz çevirdiler."*

Hazfedilmesi caizdir. Çünkü, *"Rablerinin ayetlerinden bir ayet geldikçe mütemadiyen ondan uzaklaşıyorlardı."* ayeti buna delalet etmektedir.

46 – Rablerinin ayetlerinden bir ayet geldikçe mütemadiyen ondan uzaklaşıyorlardı.

Birinci « مِنْ » olumsuzluğun te'kidi içindir. İkincisi ise teb'iz içindir. Yani, onların âdeti her ayette ve her nasihatta yüz çevirmektir.

47 – "Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden hayra sarfediniz" denildiğinde, kâfirler mü'minlere dediler ki: "Allah'ın, dileseydi doyuracağı kimseleri biz mi doyuralım! Siz gerçekten sapıtmış kimselersiniz."

"Onlara... –yani Mekke müşriklerine,– *'Allah'ın sizi rızıklandırdığı şeylerden fakirlere infak edin' denildiğinde kâfirler mü'minlere dediler ki: 'Allah'ın, dileseydi doğuracağı kimseleri biz mi doyuralım?'"*

İbni Abbas (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Mekke'de zındıklar vardı. Fakirlere sadaka vermekle emrolunduklarında şöyle dediler:

– Hayır vallahi, Allah'ın fakir kıldığını biz mi doyuracağız?"

"Siz gerçekten sapıtmış kimselerdiniz." sözü Allah'ın (cc) onlara hitabıdır. Ya da müminlerin onlara söylediği sözün hikâyesidir. Ya da onların mü'minlere verdiği cevabın devamıdır.

48. - 50. ÂYETLER

وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ مَا يَنْظُرُونَ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَٓا اِلٰٓى اَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾

Meâli

48. Onlar "Eğer siz gerçekten doğru iseniz söyleyin bakalım! O sözünü ettiğiniz tehdit ve felâket ne zaman gelecek?"derler.

49. Onlar birbirleriyle gürültü ve şamata ederken kendilerini ansızın yakalayacak bir tek sayhayı bekliyorlar.

50. İşte o anda onlar ne bir tavsiyede bulunabilirler, ne de ailelerine dönebilirler.

Tefsiri

48 – Onlar "Eğer siz gerçekten doğru iseniz söyleyin bakalım! O sözünü ettiğiniz tehdit ve felâket ne zaman gelecek?"derler.

Dediğiniz hususlarda eğer doğrulardan iseniz söyleyin bakalım. Diriliş ve kıyamet ne zaman? Hitap peygambere ve ashabınadır.

49 – Onlar birbirleriyle gürültü ve şamata ederken kendilerini ansızın yakalayacak bir tek sayhayı bekliyorlar.

"Bir tek sayha" yani sura ilk üfürülüşü, demektir.

Hamza'ya göre « يَخِصِّمُونَ », « خَصَمَ » fiilindendir. « يَخْصِمُونَ » şeklindedir. Husumet ve niza edip kazanmak, demektir. Diğerleri ise, « يَخَصِّمُونَ » şeklinde « ت »'yi ve « ص »'a idğam ederek « ص »'ı şeddeli okudular. Ancak Mekke kıraat imamları idğam edilen « ت »'nin harekesini nakletmek suretiyle « خ »'yı üstün okudu. Medeni'ye göre « خ » sakindir. Yahya'ya göre « ى » ve « خ » esrelidir. Diğerlerine göre ise « ى »'nın üstünü « خ »'nın esresiyledir. Mana; *"Muamelelerinde bir kısmı bir kısmıyla çekişirken onları yakalar."*, şeklindedir.

50 – İşte o anda onlar ne bir tavsiyede bulunabilirler, ne de ailelerine dönebilirler.

Kendilerine ait işlerden biri hakkında vasiyette bulunamazlar. Evlerine dönmeye de güçleri yetmez. Bilakis o sayhayı duydukları yerde ölürler.

❁ ❁ ❁

51. – 55. ÂYETLER

وَنُفِخَ فِى الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿٥١﴾
قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ
وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ
جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾ فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا
تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾ إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِى
شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾

Meâli

51. Sur'a üflendi. Birde ne göresin, onlar, kabirlerinden kalkıp koşarak Rablerine gelirler.

52. İşte o zaman "Eyvah, eyvah! Bizi kabirimizden kim çıkarıp diriltti? Bu Rahman'ın va'didir. Peygamberler gerçekten doğru söylemişler" derler.

53. Bu, bir tek sayhadan başka bir şey değildir. İşte ondan sonra hepsi toplanıp huzurumuza dizilirler.

54. Artık bu gün hiçbir kimse en ufak bir haksızlığa uğramaz. Siz orada ancak dünyada yaptıklarınıza karşılık alırsınız.

55. Bu gün *(ahirette)* cennetlikler, nimetler içerisinde safa sürerler.

Tefsiri

51 – Sur'a üflendi. Birde ne göresin, onlar, kabirlerinden kalkıp koşarak Rablerine gelirler.

Bu ikinci üfürüştür. « الصُّورُ » – *"Sur"*; boynuz, demektir ya da « صُورَة » – *"suret, şekil"* kelimesinin çoğuludur. « أَجْدَاث » Kabirler, demektir. « يَنْسِلُونَ » fiili « س »'in esresi ve ötresiyledir.

52 – İşte o zaman "Eyvah, eyvah! Bizi kabirimizden kim çıkarıp diriltti? Bu Rahman'ın va'didir. Peygamberler gerçekten doğru söylemişler" derler.

Kâfirler derler ki: *"Bizi yattığımız yerden kim diriltti, kim yaydı?"* Hafs'a göre « مَرْقَدِنَا »'da vakfı lazım vardır. Küçük bir duruşla durulur. Mücahit'ten şöyle nakledilmiştir:

"Kâfirler için içinde uykunun tadını buldukları yataklar vardır. Kabir halkının kalkışı için sura üfürüldüğünde 'bizi kim diriltti?' derler."

"Bu, Rahman'ın va'didir. Peygamberler gerçekten doğru söylemişlerdir." Bu, meleklerin ya da muttakilerin sözüdür. Ya da bu, risaletle ilgili işittiklerini hatırlayan kâfirlerin kendi kendilerine söyledikleri ya da birbirlerine söyledikleri sözdür.

« مَا » mastariyyedir. Manası; *"Bu, Rahman'ın vadi ve peygamberlerin doğrulanan haberidir."* Orada va'd olunan, vad olarak doğrulanan da sıdk olarak adlandırılmıştır.

Ya da « مَا » ismi mevsuldur. O zaman takdiri şöyledir:

"Bu, Rahman'ın va'dettiği ve peygamberlerin doğru söylediği şeydir. Yani bu, onda peygamberlerin doğru söylediği şeydir", demektir.

53 – Bu, bir tek sayhadan başka bir şey değildir. İşte ondan sonra hepsi toplanıp huzurumuza dizilirler.

Bu son üfürüş, tek bir sayhadan başka bir şey değildir. Bir de bakarsın ki onlar toptan hesap için huzurumuza gelmiştir. Daha sonra (Allah (cc)), o günde onlara söylenen şeyi zikretti.

54 – Artık bu gün hiçbir kimse en ufak bir haksızlığa uğramaz. Siz orada ancak dünyada yaptıklarınıza karşılık alırsınız.

55 – Bu gün (ahirette) **cennetlikler, nimetler içerisinde safa sürerler.**

« شُغُل » Kûfe ve Şam kıraat imamlarına göre iki ötrelidir. Mekke, Nafi ve Ebu Amr'a göre örte ve sükûnladır. Mana şudur; *"'Onlar' vasfedilemeyen bir meşguliyet içerisindedirler. O da; ağaçların altında, nehir kıyısında bakirelerle birleşmektir."* Ya da *"çalgı aletlerinin tellerine vurmaktır"*. Ya da *"Cebbar* (olan Allah'ın (cc)) *ziyafetidir."*

« فَاكِهُونَ » ikinci haberdir. Yezid'e göre « فَكِهُونَ » şeklindedir. « فَاكِهٌ » ve « فَكِهٌ » nimetlenip lezzet alan demektir. « فَاكِهَةٌ » kelimesi bundandır. Çünkü o, kendisiyle lezzet alınan şeydir. « فُكَاهَةٌ » – *"latife"* de böyledir.

❁ ❁ ❁

56. - 62. ÂYETLER

هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِؤُنَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا
فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾ سَلَامٌ قَوْلاً مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ ﴿٥٨﴾
وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ
أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ
اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا
كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾

Meâli

56. Onlar ve eşleri gölgeler altında tahtlara kurulurlar.

57. Orada her çeşit meyve onlar içindir. Bütün arzuları yerine getirilir.

58. Bağışlayıcı bir Rab olan Allah'tan onlara söz olarak selâm gelir.

59. Ayrılım bir tarafa bugün ey günahkârlar!

60. Ey İnsanoğlu! "Şeytana tapmayın, çünkü o, sizin apaçık bir düşmanınızdır" diye size and vermedim mi? *(Bunu size peygamberlerim vasıtasıyla açık açık bildirmedim mi?)*

61. *(Ve demedim mi?)* Sadece bana ibadet ve kulluk ediniz. Çünkü dosdoğru yol budur.

62. Şeytan sizden pek çok milleti kandırıp saptırdı. Siz aklınızı kullanmıyor musunuz?

Tefsiri

56 - Onlar ve eşleri gölgeler altında tahtlara kurulurlar.

« هُمْ » Mübtedadır. « وَأَزْوَاجُهُمْ » onun üzerine atıftır. « فِي ظِلَالٍ » haldir. « ظِلٌّ » kelimesinin çoğuludur. Güneşin, üzerine düşmediği yerdir. « ذِئْبٌ » ve « ذِئَابٌ »'da olduğu gibidir. Ya da « ظِلَّةٌ » kelimesinin çoğuludur. « بُرْمَةٌ » « بِرَامٌ »'da olduğu gibi. Bunun delili de Hamza ve Ali'nin kıraatıdır. « ظُلَلٌ » « ظُلَّةٌ » kelimesinin çoğuludur. Seni güneşten koruyan şeydir. « أَرَائِكَ» kelimesi «أَرِيكَةٌ» kelimesinin çoğuludur. Gelin odasındaki divan ya da gelin odasındaki yaygı demektir. « مُتَّكِئُونَ» haberdir. Ya da « فِي ظِلَالٍ» haberdir. « عَلَى الْأَرَائِكِ » başlangıç cümlesidir.

57 - Orada her çeşit meyve onlar içindir. Bütün arzuları yerine getirilir.

Yaptıkları dualar onlar içindir. (kabul edilir) yani cennet halkının yaptığı bütün dualar (istekler) kabul edilir. Ya da temenni ettikleri şeyler onlara verilir, demektir. Bu, onların «ادَّعِ عَلَيَّ مَا شِئْتَ» - *"aleyhime dilediğini nisbet et"* sözündeki gibi. Yani onu aleyhime temenni et, demektir. Ferra'dan rivayet edildiğine göre o «يَدَّعُونَ», « دَعْوَى» kelimesindendir. *"Onlar hak sahibi olmadıkları şeyleri temenni etmezler."* demiştir.

58 - Bağışlayıcı bir Rab olan Allah'tan onlara söz olarak selâm gelir.

« سَلَامٌ », « مَا يَدَّعُونَ »'den bedeldir. Sanki onlara *"Allah"* (cc) selam demiştir. Rahim olan Rab'den onlara söz olarak *"selam"* denir. Mana; *"Şüphesiz ki Allah onlara, onları yüceltmek için melekler vasıtasıyla, ya da vasıtasız olarak selam verir. Bu, onların temenni ettiği şeydir. Bu, onların hakkıdır. Bundan mahrum edilmezler."*

İbni Abbas şöyle demiştir: *"Melekler, onların yanına âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş selamla girerler."*

59 – Ayrılın bir tarafa bugün ey günahkârlar!

"Mü'minlerden ayrılın. Ayrı olun." Bu mü'minler haşrolunduğunda ve cennete doğru götürüldüklerinde (söylenir). Dehhak'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"Her kâfirin (içinde bulunduğu) *ateşten bir evi vardır. Ebedi olarak ne bir kimseyi görür, ne de görülür."* kıyamet günü onlara şöyle denir.

60 – Ey İnsanoğlu! "Şeytana tapmayın, çünkü o, sizin apaçık bir düşmanınızdır" diye size and vermedim mi? (Bunu size peygamberlerim vasıtasıyla açık açık bildirmedim mi?)

« الْعَهْدُ », *vasiyyet* demektir. Vasiyyet ettiğinde « عَهِدَ اِلَيْهِ » – *"vasiyyeti yerine getirmesini istedi"* denir. Allah (cc) da onlardan onlar da var ettiği aklî delilleri ve onlara indirdiği vahyi delilleri kullanmalarını istemiştir. Şeytana ibadet ise kendilerine vesvese verdiği ve süslü gösterdiği hususlarda ona itaat etmeleridir.

61 – (Ve demedim mi?) **Sadece bana ibadet ve kulluk edin. Çünkü dosdoğru yol budur.**

Beni birleyin ve bana itaat edin. « هٰذَا » – *"bu"* kelimesi, Allah'ın (cc) şeytana isyan ve Rahman'a itaat hususunda onlara tâvsiye ettiği şeye işarettir. *"Sırat-ı Müstakim"*; yani istikameti düzgün yol demektir ki ondan daha düzgün hiçbir yol yoktur.

62 – Şeytan sizden pek çok milleti kandırıp saptırdı. Siz aklınızı kullanmıyor musunuz?

Medineliler, Asım ve Sehl'e göre « جِبِلًّا »'de « ج » ve « ب » esreli, « ل » şeddelidir. Yakub'a göre « ج » ve « ب » örteli, « ل » şeddelidir. Şamlılar ve Ebu Amr'a göre « جُبْلًا » şeklindedir. Diğerlerine göre ise « ج » ve « ب » ötreli, « ل » şeddesizdir. Bunlar, *"mahlûkat"* manasına gelen kelimelerdir. *"Akledecek akla sahip değil misiniz?"* Bu, aklı kullanmayı terkettikleri için sorulmuş azar sorusudur.

63. – 67. ÂYETLER

هٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّت۪ي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٦٣﴾ اِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ
تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾ اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَٓا اَيْد۪يهِمْ
وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ نَشَٓاءُ لَطَمَسْنَا
عَلٰٓى اَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى يُبْصِرُونَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ
نَشَٓاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا
يَرْجِعُونَ ﴿٦٧﴾

Meâli

63. İşte bu, size vaad edilen cehennemdir.

64. Küfür ve inkârınız sebebiyle bugün girin oraya!

65. O gün onların ağızlarını mühürleriz. Kazandıklarını *(yaptıkları iyi ya da kötü amelleri)* bize elleri anlatır. Ayakları da şehadet eder.

66. Dilersek gözlerini büsbütün kör ederiz. Bu sefer de yolda itişip kakışırlar. Çünkü yolu göremezler.

67. Eğer biz dileseydik oldukları yerde onların bünyelerini şekillerini değiştirirdik. Ne ileriye gitmeye güçleri yeterdi, ne de geri dönmeye.

Tefsiri

63 – İşte bu, size vaad edilen cehennemdir.

64 – Küfür ve inkârınız sebebiyle bugün girin oraya!

Küfür ve inkârınız sebebiyle bugün oraya girin!

65 – O gün onların ağızlarını mühürleriz. Kazandıklarını (yaptıkları iyi ya da kötü amelleri) **bize elleri anlatır. Ayakları da şehadet eder.**

Yani, onları söz söylemekten men ederiz. Rivayet edildiğine göre:

"Onlar, inkâr edip mücadeleye başlarlar. Komşuları, aileleri, aşiretleri, onlar aleyhine şahitlik yaparlar. Ancak onlar, yine de müşrik olmadıklarına dair yemin ederler. İşte o zaman ağızları mühürlenir, elleri ve ayakları konuşur." Nitekim Hadis-i Şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Kıyamet gününde kul şöyle der:

– 'Ben aleyhime benden olan bir şahitten başkasını kabul etmem.' Bunun üzerine ağzı mühürlenir ve azalarına şöyle denir:

– Konuş. O da yaptığını söyler. Sonra konuşmasına müsaade edilir de şöyle der:

– 'Kahrolasılar! Ben sizin için mücadele veriyorum.'" [8]

66 – Dilersek gözlerini büsbütün kör ederiz. Bu sefer de yolda itişip kakışırlar. Çünkü yolu göremezler.

Dileseydik onları kör ederdik ve onların gözlerini giderirdik. « اَلطَّمَسُ », *"ortadan kaybolacak şekilde gözün yarığının kapanması, silinmesidir."* « فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ » harfi cer hazfedilmiş ve fiil bitişik kılınmıştır. Aslı « فَاسْتَبَقُوا اِلَى الصِّرَاطِ » şeklindedir. O zaman da mana; *"Gözlerini sildiğimiz halde nasıl görecekler?"* şeklindedir.

[8] Müslim, 2969.

67 – Eğer biz dileseydik oldukları yerde onların bünyelerini şekillerini değiştirirdik, ne ileriye gitmeye güçleri yeterdi, ne de geri dönmeye.

Dileseydik onları maymunlara, ya da domuzlara, ya da taşlara dönüştürürdük. Ebubekir ve Hammad'a göre « عَلٰى مَكَانَاتِهِمْ» şeklindedir. « مَكَانَةٌ» ve « الْمَكَانُ » aynı manayadır. « مُقَامَةٌ » ve « مُقَامَ » kelimelerinin bir benzeridir. Yani, onları günahları işledikleri evlerinde dönüştürürdük, demektir. Ne gitmeye ne de gelmeye güç getiremezlerdi. Ya da ne önlerine doğru ilerleyebilirler ne de arkalarına dönebilirlerdi.

❁ ❁ ❁

68. – 73. ÂYETLER

وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَّمْنَاهُ
الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٦٩﴾ لِيُنْذِرَ
مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا
خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾
وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا
مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

Meâli

68. Kime uzun ömür verirsek biz onun yaratılışını *(gençliğini, güzelliğini bozar, beli bükük hale getiririz.)* Onlar bunu hiç düşünmezler mi?

69. Biz ona *(peygambere)* şiir öğretmedik. Hem bu ona gerekli de değildir. Onun söyledikleri ancak Allah'tan gelmiş bir hatırlatma, açık bir Kur'an'dır.

70. *(Bununla)* onun, diri olanları uyarmasını ve kâfirlere *(cezanın)* hak olduğunu *(söylemesini istedik).*

71. Onlar bakıp görmediler mi ki, biz azimüşşan, kudretimizin eseri olmak üzere pekçok faydalı hayvanlar yarattık. Ve onlar da bunlara malik ve sahip oldular.

72. Bu hayvanları onların emrine amade kıldık. Onların bazısını binek olarak kullanırlar, bazısını besin olarak yerler.

73. Bu hayvanlarda onlar için içecek *(sütler)* ve daha nice faydalar vardır. Hala şükretmezler mi?

Tefsiri

68 – Kime uzun ömür verirsek biz onun yaratılışını (gençliğini, güzelliğini bozar, beli bükük hale getiririz.) **Onlar bunu hiç düşünmezler mi?**

Asım ve Hamza'ya göre « نُنَكِّسْهُ » şeklindedir. « التَّنْكِيسُ » birşeyin üstünü altına getirmektir. Diğerlerine göre « نَنْكُسْهُ » şeklindedir. Yani onun yaratılışını tersine çeviririz demektir. Mana şudur: *"Ömrünü uzun kıldığımız kişinin yaratılışını tersine çeviririz de kuvvetin yerini zayıflık, gençliğin yerini yaşlılık alır."* Bu şöyledir:

"Biz onu zayıf bir bünye ile yarattık. Aklı ve ilmi yoktu. Sonra onu, güçlü kuvvetli vaktine ulaşıncaya kadar zamanla kapasitesini artırdık. Kuvvetinin kemale ulaşmasını, aklını kullanmasını, lehinde ve aleyhinde olan şeyleri bilmesini sağladık. Yaşlılık sınırına geldiğinde de onun yaratılışını tersine çevirdik. Onun bünyesinin zayıflığı, aklının azlığı ve ilmi olmamasıyla küçük bir çocuğun haline benzeyen bir hale dönünceye kadar kapasitesini azaltırız. Okun dönüşü gibi ki o üstünü altına getirir."

Nitekim Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

﴿ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا ﴾

"Sizden kimi de ömrün en kötü çağına** (ihtiyarlığa) **itilir ki bilirken bir şey bilmez hale gelsin." [9]

"Hiç düşünmüyorlar mı?" Onları gençlikten ihtiyarlığa, kuvvetten zayıflığa, akıl keskinliğinden karıştırmaya ve temyiz kabiliyetinin azalmasına nakletmeye kadir olan, onların gözlerini de silmeye ve kendilerini de mekanlarında (başka bir şeye) dönüştürmeye Kadir'dir. Ve onları öldükten sonra diriltmeye de Kadir'dir.

Medine, Yakub ve Sehl'e göre « ت » ile « تَعْقِلُونَ » şeklindedir.

69 – Biz ona (peygambere) **şiir öğretmedik. Hem bu ona gerekli de değildir. Onun söyledikleri ancak Allah'tan gelmiş bir hatırlatma, açık bir Kur'an'dır.**

---

[9] Hac, 5.

Allah'ın Resulü (sav) için *"şairdir"* diyorlardı da bu ayet indi. Yani, *"Nebi'*ye (sav) *şairlerin sözünü öğretmedik"*, demektir. Ya da Kur'an şiir değildir manasına ona Kur'an öğretmekle şiiri öğretmedik, demektir. O şiir, bir manaya delalet eden vezinli ve kafiyeli bir sözdür. Öyleyse Kur'-an da nerede vezin, nerede kafiye? Eğer araştırırsan onunla şiir arasında hiçbir münasebetin olmadığını göreceksin. Bu, onun için uygun olmaz. Onun haline layık da değildir. İstese de bunu yapamaz. Yani *"O'nu* (sav) *şiir söylemek istesede bunu başaramayacak ve ona kolay gelmeyecek biri kıldık"*, demektir. Delil daha sağlam ve şüphe tamamen iptal olsun diye onu yazı yazmayı bilmeyen bir ümmi kıldığımız gibi.

اَنَا النَّبِىُّ لاَ كَذِبْ اَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبْ

Ben peygamberim yalan yok.

Ben Abdülmuttalibin oğluyum (torunuyum)

هَلْ اَنْتِ اِلاَّ اِصْبَعٌ دُمِيتِ وَفِى سَبِيلِ اللهِ مَا لَقِيتِ

Sen ancak kan akan (yaralı) bir parmaksın.

Karşılaştığın şeyler Allah yolundadır.

sözleri ise sanat içermeyen ve zorlanmaksızın düzgün bir şekilde söylediği sözlerindendir. Ancak insanların konuşmalarında, mektupların da ve sohbetlerinde birçok söz vezinli geldiği gibi böyle bir şeyi kastetmeksizin ve böyle birşeye yönelmeksizin söz vezinli gelmiştir. Bunu hiç kimse şiir olarak adlandırmaz. Çünkü onun sahibi vezni kastetmemiştir ki, bu şiir için gerekli birşeydir.

Resulullah (sav) sükûnla « لَقِيْتَ » demiştir. « كَذِبَ »'de de « بَ »'yi üstün kılmıştır. « الْمُطَّلِبِ »'de de « بِ »'yi esre kılmıştır. Kur'an'ın şiir cinsinden olduğunu iptal ettikten sonra şöyle dedi:

"O öğretilen şey ancak insanların ve cinlerin onunla öğüt aldığı, Allah tarafından gönderilmiş bir zikirdir (hatırlatmadır.) *O Kur'an, ancak mihraplarda okunan mabedlerde tilavet olunan, tilaveti ve onunla amel edilmesi sebebiyle iki cihanda başarıya ulaşılan semavi bir kitaptır. Onunla şeytanın dürtmelerinden olan şiir arasında ne kadar da fark var."*

70 – (Bununla) **onun, diri olanları uyarmasını ve kâfirlere** (cezanın) **hak olduğunu** (söylemesini istedik).

Kur'an'ın ya da peygamberin uyarmasını. *"Diri olanları"* yani akıllı düşünen kimseleri, demektir. Çünkü gafil, ölü gibidir. Ya da kalben diri olanları demektir. Ölüler hükmünde olan düşünmeyen kâfirler üzerine *"söz hak olsun diye"* demektir.

71 – Onlar bakıp görmediler mi ki, biz, kudretimizin eseri olmak üzere pekçok faydalı hayvanlar yarattık. Ve onlar da bunlara malik ve sahip oldular.

Yani, yaratılması, bizzat bizim üstlenip başardığımız şeylerdendir. Bizden başka hiç kimse onların yaratılmasını üstlenmeye güç getiremedi. *"Onlar da bunlara sahip oldular."* Yani onları onlar için yarattık ve onları onların mülkiyetine verdik. Onlardan faydalanmak üzere onlarda mülkiyet tasarrufuyla tasarruf ederler. Ya da onlar, onları tutup hâkimiyetleri altına alanlardır.

72 – Bu hayvanları onların emrine amade kıldık. Onların bazısını binek olarak kullanırlar, bazısını besin olarak yerler.

Onları, onların emrine amade kıldık. Allah'u Teâlâ'nın onları zelil kılması ve emre amade kılması olmasaydı buna kimin gücü yeterdi? Bu sebepten Allah'u Teâlâ biniciye bu nimete şükretmesini ve:

﴿ سُبْحَانَ الَّذِى سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴾

"Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz, yoksa biz bunlara güç yetiremezdik." [10] sözüyle tesbih getirmesini gerekli kıldı.

« رَكُوبُ » binilen şey, demektir. Yani, onların, sırtlarına binsinler ve etlerinden yesinler diye onlara boyun eğdirdik, demektir.

---

[10] Zuhruf, 13.

73 – Bu hayvanlarda onlar için içecek (sütler) **ve daha nice faydalar vardır. Hala şükretmezler mi?**

O hayvanlarda onlar için menfaatler ve içilecek sütler vardır. Derilerinden, tüylerinden, yünlerinden ve daha başka faydalarından istifade ederler.

« وَمَشَارِبُ » kelimesi « مَشْرَبٌ » kelimesinin çoğuludur. O da içme yeri veya içilecek şeyin yeri demektir. Hayvanları ihsan ettiği için Allah'a (cc) hâlâ şükretmezler mi?

❀ ❀ ❀

74. – 76. ÂYETLER

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطٖيعُونَ
نَصْرَهُمْۙ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾ فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْۢ اِنَّا
نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾

Meâli

74. *(Kendilerine bu kadar nimetler verildiği halde yine)* onlar, yardımlarını umarak Allah'tan başka ilahlar edindiler.

75. *(Hâlbuki o mabut edindikleri putların)* onlara yardım etmeye asla güçleri yetmez. Bilakis onlar, bu mabutlar için yardıma hazır askerlerdir.

76. *(Ey Muhammed!)* onların sözleri sakın seni üzmesin. Çünkü biz, onların gizlemekte olduklarını da açığa vurduklarını da biliyoruz.

Tefsiri

74 – (Kendilerine bu kadar nimetler verildiği halde yine) **onlar, yardımlarını umarak Allah'tan başka ilahlar edindiler.**

Kendilerine bela isabet ettiğinde putları onlara yardım eder umuduyla Allah'tan başka ilahlar edindiler.

75 – (Hâlbuki o mabut edindikleri putların) **onlara yardım etmeye asla güçleri yetmez. Bilakis onlar, bu mabutlar için yardıma hazır askerlerdir.**

Onların ilahları, kendilerine ibadet edenlere yardıma güç getiremezler. Bilakis o kâfirler, putlara hizmet eden, onları koruyan yardım-

cılar ve taraftarlardır. Ya da Allah (cc) katında kendilerine yardım etsin, şefaatçi olsun diye onları ilahlar edindiler. Hâlbuki iş onların zannettiğinin tam tersinedir. Şöyle ki; o putlar kıyamet gününde onlar (kâfirler) için hazırlanmış, onlara azap etmek için getirilmiş ordulardır. Çünkü onlar, ateş yakıtı haline getirilecekledir.

76 – (Ey Muhammed!) **onların sözleri sakın seni üzmesin. Çünkü biz, onların gizlemekte olduklarını da açığa vurduklarını da biliyoruz.**

Nafi'ye göre « ى » ötreli « ز » esrelidir. « يُحْزِنْكَ » şeklindedir. « حَزَنَ » fiilinden, « اَحْزَنَ » babındandır. Yani *"Onların yalanlamaları eza ve cefa vermeleri seni üzmesin."*, demektir.

"Biz, onların gizlemekte oldukları düşmanlıklarını da açığa çıkardıklarını da biliriz." Ve biz, onları ona göre cezalandırırız. Senin gibi birinin kederinin gitmesi ve üzüntünün kendisini kaplamaması için, bu tehditle teselli bulması ve ahiretteki kendi durumunu ve onların durumunu düşünmesi gerekir.

Kim "« إِنَّا نَعْلَمُ » *şeklinde* « أ » (hemze)*nin üstünüyle okursa namazı bozulur ve manasına inanırsa küfre girer"*, derse hata etmiştir. Çünkü onun, sebep bildiren « ل »'ın hazfi üzerine hamledilmesi mümkündür. Bu, Kur'an da, şiirde ve her tür sözde çokca geçmektedir. Resulullah (sav)'in telbiyesi de böyledir. « اَنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ » şeklinde. [11]

Ebu Hanife (rh) « اِنْ »'i esreyle okudu. Şafii (rh) ise üstünle okudu. Allah'ın rahmeti her ikisinin de üzerine olsun. Her ikisinin de sözü sebep içindir. Eğer üstün olursa bu « قَوْلُهُمْ » sözünden bedel olur.

Sanki « فَلاَ يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ » – *"Onların 'biz onların gizlemekte olduklarını da açığa vurduklarını da biliyoruz'"* dersen derim ki; « قَوْلَ » kelimesine mef'ul kılarsan bu mana « اَنَّ »'da da oluşur. Ortaya çıktı ki hüznün, Allah'u Teâlâ'nın âlim olmasına taalluk edip etmemesi « اِنْ » ya da « اَنْ » olması ile alakalı birşey değildir.

[11] Buhari, 1549; Müslim, 1184.

Bu senin takdirine göredir. « إنْ » şeklinde okuduğunda mef'ul manası değilde ta'lil manası takdir ettiğin gibi, « أنْ » şeklinde okuduğunda da ta'lil manasını takdir edersin bedel manasını değil. Yine konuşanın meseleyi büyüttüğü şey üzerine esre ya da üstün okutan bir şey takdir edersen, o zamanda bu, Allah'u Teâlâ'nın, onların gizlisini ve açığını bildiğine üzülmekten Resulullah (sav)'in menedilmesidir. Onun üzülmekten men edilmesi üzüldüğünü göstermez. Nitekim;

﴿ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ﴾

"Sakın kâfirlere arka çıkma!" [12]

﴿ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

"Müşriklerden olma!" [13] ve

﴿ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ﴾

"Allah ile beraber başka bir ibadet etme" [14] ayetleri de böyledir.

❁ ❁ ❁

[12] Kasas, 86.
[13] Enam, 16; Yunus, 105; Kasas, 87.
[14] Kasas, 88.

77. – 83. AYETLER

أَوَلَمْ يَرَ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيمٌ
مُبِينٌ ﴿٧٧﴾ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ
وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي اَنْشَاَهَا اَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ
خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ اَلَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارًا فَاِذَا
اَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾ اَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
بِقَادِرٍ عَلٰى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلٰى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾
اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْـًٔا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾
فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

Meâli

77. İnsan görmüyor mu ki, biz onu nutfeden *(sperma)* yarattık. Bir de bakıyorsun ki apaçık düşman kesiliyor.

78. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal iradına kalkışıyor. Ve "şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyor.

79. De ki onları ilk defa yaratmış olan diriltir. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir.

80. Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur, işte siz ateşi ondan yakıyorsunuz.

81. Semavat ve arzı yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kadir değil midir? Evet, *(onların benzerini yaratmaya her zaman elbette)* Kadir'dir. O, herşeyi hakkıyla bilen bir yaratıcıdır.

82. O'nun işi, birşey yaratmak istediği vakit ona sadece "ol" demektir ve o şey derhal olur.

83. Herşeyin mülkü kendi elinde olan Allah bütün noksanlardan münezzehtir. Siz O'na döndürüleceksiniz.

Tefsiri

77 – İnsan görmüyor mu ki, biz onu nutfeden (sperma) **yarattık. Bir de bakıyorsun ki apaçık düşman kesiliyor.**

Bu ayet, çürümüş bir kemiği eline alıp ufalayan ve:

– *Ey Muhammed! Ne dersin, Allah bunu çürüdükten sonra diriltecek mi?* diyen Ubey b. Halef hakkında nazil olmuştur. Resulullah (sav) de ona:

– *"Evet, seni de diriltecek ve cehenneme sokacak."* cevabını vermiştir.[15]

« نُطْفَةً » (Nutfe) pislik kanalı olan sidik yolundan çıkan bir pisliktir. *"Bir de bakıyorsun ki apaçık hasım kesiliyor?"* Yani düşmanlığı açık biri haline gelir. Yani o hala aslının zelilliği ve evvelinin düşüklüğü üzeredir. Rabbine karşı düşmanlık üzere baş kaldırıyor. O'nun, kemikleri çürüdükten sonra ölüyü diriltmeye Kadir olduğunu inkâr ediyor. Sonra da kendisinin en önemli vasfı hususunda bile O'nun düşmanı kesiliyor. O da, onun ölüden inşa edilmesidir. Buna rağmen o, ölüden inşa edileceğini inkâr ediyor. Bu da inatlaşmanın son haddidir.

78 – Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal iradına kalkışıyor. Ve "şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyor.

Kemiği ufalamak suretiyle bize misal vermeye kalkışıyor ve kendisinin meniden yaratıldığını unutuyor. Bu, kemiği diriltmekten daha gariptir. « خَلْقَهُ »'da mastar, mef'ula muzaf olmuştur. Yani bu « خَلْقَنَا اِيَّاهُ » – *"bizim onu yaratışımızı"* demektir. « رَمِيمٌ » – *"çürümüş kemiklere verilen bir isimdir."*

---

[15] El-Vâhidi, Esbab-ı Nuzûl, 246.

« رُمَّةٌ » ve « رُفَاتٌ » gibi sıfat değildir. Bu sebepten müennes kılınamaz. Burada müennes için haber olarak gelmiştir. Kemiklerde canlılık olduğu iddiasında bulunan ve *"Ölünün kemikleri necistir. Çünkü kendisinde canlılık var olduğu cihetle ölüm, onda da tesirini icra etmiştir."* diyen kişi bu ayete yapışmaktadır. O kemik bize göre temizdir. Aynı şekilde saç ve sinir de temizdir. Çünkü canlılık onlarda karar kılmaz. Dolayısıyla da ölüm onlarda tesirini icra etmez. Ayette geçen *"kemiklerin diriltilmesi"*nden maksat; onların canlı hassas bir bedenle bulundukları eski, yumuşak ve taze hale dönüştürülmesidir.

79 – De ki onları ilk defa yaratmış olan diriltir. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir.

"İlk defa" yani ilk olarak, demektir. O bütün mahlûkatı bilir. Onun hiçbir parçası O'na gizli kalmaz. Eğer karada ve denizde paramparça olsa onu toplar bir araya getirir ve onu önceden olduğu gibi kendine kul edinir.

80 – Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur, işte siz ateşi ondan yakıyorsunuz.

Bundan sonra mahlûkatın harikulade olanlarından bahsetti. Ateş, suyun zıddı olduğu ve onu söndürdüğü halde yeşil ağaçtan ateş yakılmasıdır. Bu, bedevilerin tutuşturdukları *zinad*'dır. Onun çoğunluğu *marh* ve *afardan*dır. Onların atasözlerinde de şöyle denilmiştir:

* فِى كُلِّ شَجَرٍ نَارٌ وَاسْتَمْجَدَ الْمَرْخُ وَالْعَفَارُ *

"Her ağaçta ateş vardır. Mahr ve Afar daha çok ateşi toplamış ve şerefi kendilerine has kılmıştır." [16]

Marh; çabuk tutuşan bir ağaçtır. *Afar* ise kendisiyle ağaç yakılan ağaçtır. Adam ikisinden de misvak büyüklüğünde dal keser -o ikisi yeşildir ve ikisinden de su damlamaktadır-. Marhı -ki o erkektir- Afara sürter -bu dişidir- Allah'ın izniyle derhal ateş yanar.

İbni Abbas (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Hiçbir ağaç yoktur ki onda ateş olmasın (yanmasın) *ancak elbiselerin inceltilmesinde kullanılan hünnep ağacı müstesna."*

---

[16] Faslül-Makal Fi Şerhi Kütubi'l-Emsal, 202.

Kim suyu ve ateşi bir arada tutmaya güç getirebiliyorsa, o insanda da ölümü ve hayatı peşpeşe getirebilir. İki zıttan birinin diğerinden sonra getirilmesi aklen ikisini bir araya getirmekten daha kolaydır.

« الأخضر » kelimesi lafza göre müzekker gelmiştir. Ama manaya göre « الخضراء » şeklinde de okunmuşur. Daha sonra tüm azametiyle birlikte gökleri ve yeri yaratmaya kadir olanın insanları da yaratmaya kadir olduğunu şu sözüyle beyan etti.

81 – Semavat ve arzı yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kadir değil midir? Evet, (onların benzerini yaratmaya her zaman elbette) **Kadir'dir. O, herşeyi hakkıyla bilen bir yaratıcıdır.**

Göklere ve yere nisbeten küçüklükte onların bir benzerini yaratmaya Kadir değil midir? Ya da onları tekrardan yaratmaya Kadir değil midir? Çünkü dönüş yeri birincinin bir benzeridir. Ya da onun aynı (kendisi) değildir.

"Evet! –Yani De ki: 'Bilakis O, buna– *kadirdir.* –O birçok mahlukatı yaratandır, birçok malumatı– *bilendir.'"*

82 – Onun işi, birşey yaratmak istediği vakit ona sadece "ol" demektir ve o şey derhal olur.

Yani o, çaresiz mevcut olur. Kısaca; kâinat O'nun yaratmasıyla meydana gelmiştir. Ancak var etmesini, kendisinden « ك » ve « ن » harfleri sadır olmaksızın « كُنْ » sözüyle ifade etmiştir. Gerçekte bu, yaratışın hızlılığını beyandır. Sanki o şöyle demektedir:

"« كُنْ » sözünü söylemek size nasıl ağır gelmiyorsa aynı şekilde mahlûkatı ilk baştan yaratmak ve onları tekrardan yaratmak da Allah'a ağır gelmez."

Şam kıraat imamları ve Ali'ye göre « فَيَكُونَ » şeklindedir. « يَقُولَ » üzere atıftır. Ötre olması ise mübteda ve haberden oluşan cümle olmasındandır. Takdiri de « فَهُوَ يَكُونُ » şeklindedir. Benzeri üzerine atfedilmiştir. O da « أَمْرُهُ أَنْ يَقُولَ لَهُ » cümlesidir.

83 – Herşeyin mülkü kendi elinde olan Allah bütün noksanlıklardan münezzehtir. Siz O'na döndürüleceksiniz.

« فَسُبْحَانَ » kelimesi, O'nu (Allah'ı) müşriklerin vasfettikleri şeyden tenzihtir. Ve O'nun hakkında onların dediklerini demeyi yadırgamaktır. O herşeye sahiptir. « مَلَكُوتُ » kelimesindeki « و » ve « ت » harfleri mübalağa içindir. Yani, *"O (cc), herşeyin sahibidir"*, demektir.

"–Öldükten sonra firesiz– *O'na döndürüleceksiniz."* Yakub'a göre « تَرْجِعُونَ » şe klindedir.

Nebi (sav) şöyle buyurmuştur:

"Herşeyin bir kalbi vardır. Kur'an'ın kalbi de Yâ-Sîn Suresidir. Kim Allah'ın rızasını dileyerek Yâ-Sîn'i okursa Allah onu bağışlar ve ona ecir olarak Kur'an'ı yirmi iki defa okumuş gibi sevap verir." [17]

"Kim haceti esnasında Yâ-Sîn'i okursa haceti giderilir." [18]

"Onu okuyan eğer aç ise, Allah onu doyurur. Eğer susuzsa Allah onu suya kandırır. Eğer çıplaksa Allah onu giydirir. Eğer korkuyorsa Allah onu emin kılar. Eğer yalnızlık hissediyorsa Allah ona ünsiyet verir. Eğer fakirse Allah onu zengin kılar. Eğer hapishanedeyse Allah onu çıkarır. Eğer esirse Allah onu kurtarır. Eğer yoldan çıkmışsa Allah ona hidayet verir. Eğer borçluysa Allah onun borcunu hazinesinden öder."

Yasin Suresi « دَافِعَة » ve « قَاضِيَة » olarak da adlandırılır. Çünkü o okuyana arız olabilecek her kötülüğü defeder ve onun her hacetini yerine getirir.

Allah'u Alem.

❁ ❁ ❁

---

[17] Tirmizi, 2887.
[18] Darimî, Ata b. Ebi Rebah'tan rivayet etmiştir. Ed-Dürrül-Mensur, 7 / 38.

Sûre - 37

SAFFAT SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur;

182 âyettir.

Cüz - 23

SAFFAT SÛRESİ

Kur'an-ı Kerim'in Mushaf tertibine göre 37. suresidir. Mekke'de inmiştir. Nüzul sırasına göre elli altıncı suredir. 181 ya da 182 ayetten ibarettir.

Bu sure-i celile *"saffat"* kelimesiyle başladığından bu adı almıştır.

1. – 10. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالصَّٓافَّاتِ صَفًّاۙ ﴿١﴾ فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًاۙ ﴿٢﴾ فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًاۙ ﴿٣﴾
إِنَّ إِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌۜ ﴿٤﴾ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ
الْمَشَارِقِۜ ﴿٥﴾ إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِۙ ﴿٦﴾
وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍۚ ﴿٧﴾ لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ
الْأَعْلٰى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ﴿٨﴾ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ
وَاصِبٌۙ ﴿٩﴾ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾

Meâli

1. – 4. Saf saf dizilmişlere, toplayıp sürenlere, zikir okuyanlara yemin ederim ki, ilahınız birdir.

5. O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbi, hem de doğuların *(ve doğuşların)* Rabbidir.

6. Biz, yakın göğü, bir süsle, yıldızlarla süsledik.

7. Ve itaat dışına çıkan her şeytandan *(yıldızlarla)* gökyüzünü koruduk.

8. Onlar, artık mele-i âlâda olup bitenleri dinleyemezler. (Dinlemeye kalkışsalar) her taraftan taşlanırlar.

9. Kovulup atılırlar. Ve onlar için sürekli bir azap vardır.

10. Ancak *(meleklerin konuşmalarından)* bir söz kapan olursa, onu da delen ve yakan bir alev takip eder.

Tefsiri

1– / 4– Saf saf dizilmişlere, toplayıp sürenlere, zikir okuyanlara yemin ederim ki, ilahınız birdir.

Allah'u Teala, melekler taifesiyle yemin etmiştir. Ya da namazda ayakları saf saf dizilenlerin nefisleriyle yemin etmiştir. Bulutları sevkedenlere yemin olsun. Ya da ilham yoluyla günahlardan ménedenlere yemin olsun. İndirilmiş kitaplardan ve diğerlerinden Allah'ın (cc) kelamını okuyanlara yemin olsun. Bu, İbni Abbas, İbni Mes'ud ve Mücahid'in görüşüdür. Ya da teheccüd namazında ve diğer namazlarda ayakları saf saf dizilen, ilmiyle amil âlimlerin nefislerine yemin etmiştir. Öğüt ve nasihatlerle (günaha düşmekten) menedenlere yemin olsun. Allah'ın (cc) ayetlerini ve O'nun şer'i emirlerini okuyanlara yemin olsun. Ya da Allah (cc) yolunda savaşan, saf saf dizilen, atları cihad için sevkeden ve bu halde bile Kur'an okuyan gazilerin nefislerine yemin etmiştir.

« صَفًّا » tekid edici mastardır. « زَجْرًا » de böyledir. « فَ » sıfatların birbirlerine karşı üstünlüklerindeki tertibe delalet etmektedir. Faziletin, önce safa, sonra sevketmeye, sonra da tilavete ait olduğunu ifade etmektedir. Ya da tam tersidir. Yeminin cevabı « إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ » –*"ilahınız birdir"* cümlesidir. Denildi ki:

"Bu, onların **'o tanrıları tek bir ilah mı yapmış?'** [1] sözlerinin cevabıdır."

5 – O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbi, hem de doğuların (ve doğuşların) **Rabbidir.**

« رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ » haberden sonra haberdir. Ya da hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir. Yani « هُوَ رَبُّ » – *"o ... Rabbidir"* şeklindedir. « الْمَشَارِق » güneşin doğuş yerleridir. Üç yüz altmış tane doğuş yeri vardır. Batış yerleri de böyledir. Güneş, her gün o doğuş yerlerinin

[1] Sad, 5.

birinden doğar batış yerlerinin birinden batar. Onların birinden iki gün üst üste ne doğar, ne de batar.

﴿ رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴾

"İki doğunun ve iki batının Rabbidir" [2] ayetine gelince, onda yaz ve kıştaki doğuş-batış yerlerini kastetmiştir.

﴿ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ ﴾

"Doğunun ve batının Rabbi." [3] ayetinde ise yönü kastetmiştir. Doğu bir yöndür, batı da bir yöndür.

6 – Biz, yakın göğü, bir süsle, yıldızlarla süsledik.

Size en yakın göğü süsledik. « الدُّنْيَا » kelimesi, « أَدْنَى »'nın müennesidir. Hafs ve Hamza'ya göre « زِينَة »'den bedel olmak üzere « بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ » şeklindedir. Mana, *"en alt göğü yıldızlarla süsledik"*, şeklindedir.

Ebu Bekir'e göre « بِزِينَةٍ »'in mahallinden bedel olmak üzere « بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبَ » şeklindedir. Ya da *"kastediyorum"* kelimesinin gizliliği üzere, ya da mastarı nunlayarak mef'ulde amel ettirmek üzere « بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبَ » şeklindedir.

Diğerlerine göre, mastarın faile izafeti ile, « بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ » şeklindedir. Yani, yıldızların onu süslemesiyle, demektir. Aslı « بِزِينَةِ الْكَوَاكِبُ » şeklindedir. Ya da mefule izafetiyledir. Yani « بِأَنْ زَانَ اللّٰهُ الْكَوَاكِبَ » – *"Allah'ın, yıldızları bezemesi ve onları güzelleştirmesiyle"* demektir. Çünkü gökyüzü, onların kendi güzelliğinden dolayı süslenmiş olmaktadır. Ebu Bekir'in kıraatından dolayı aslı « بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبَ » şeklindedir.

7 – Ve itaat dışına çıkan her şeytandan (yıldızlarla) **gökyüzünü koruduk.**

---

[2] Rahman, 17.
[3] Şuara, 28; Müzzemmil, 9.

« حِفْظًا » mana üzerine atfedilmiştir. Çünkü mana: *"Gerçekten biz, yıldızları, gökyüzü için bir süs ve şeytanlara karşı da koruma olarak yarattık"* şeklindedir.

﴿ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ ﴾

"Andolsun biz, en yakın göğü lambalarla donattık ve onları şeytanlar için taşlamalar yaptık." [4] buyurulduğu gibi. Ya da illet bildiren bir fiil takdir olunmuştur. Sanki şöyle demiştir: *"Her şeytandan koruduk, onu yıldızlarla süsledik."* ya da manası, *"onu tamamen koruduk"*, şeklindedir.

« مَارِدٍ » itaat dışına çıkan, demektir.

8 – Onlar, artık mele-i âlâda olup bitenleri dinleyemezler. (Dinlemeye kalkışsalar) **her taraftan taşlanırlar.**

« لَا يَسَّمَّعُونَ »'deki zamir « كُلِّ شَيْطَانٍ » – *"her şeytana"* gider. Çünkü o, şeytanlar manasınadır. Ebu Bekir'in dışındaki Kufe'liler « يَسَّمَّعُونَ » şeklinde okumuşlardır. Aslı « يَتَسَمَّعُونَ »'dir. « التَّسَمُّعُ », *işitmeyi istemek*, demektir. *"İşitmeyi istedi de işitti ya da işitmedi."* denir. Ayrı bir söz olması gerekir. Onda gizlice dinlemeyi isteyenin hali olduğundan hikaye edilerek gelmiştir. Mübtedadır. Onlar, meleklerin sözlerini işitmeye, ya da dinlemeye güç getiremezler. Denildi ki:

"Onun aslı « لِئَلَّا يَسَّمَّعُوا » – *"dinlenmemeleri için"* şeklindedir. « لِ » harfi « جِئْتُكَ اَنْ تُكْرِمَنِي » – *"Bana ikram etmen için sana geldim."* cümlesinde olduğu gibi hazfedilmiştir. Geriye « اَنْ لَا يَسَّمَّعُوا » kalmıştır. « اَنْ » de hazfedilmiş ve ameli de iptal edilmiştir.

❋ اَلَا اَيُّهٰذَا الزَّاجِرِى اَحْضُرَ الْوَغٰى ❋

"Ey savaşa katılması için teşvik ettiğim kişi" sözünde olduğu gibi.

---

[4] Mülk, 5.

Bunda zorlama vardır. Kur'an'ın bunun benzerlerinden korunması gereklidir. Zira hazfetme işinden herbiri tek başına reddedilmez. Ancak ikisinin birlikte hazfedilmesi kabul edilmemiştir.

« سَمِعْتُ فُلاَنًا يَتَحَدَّثُ » – *"konuşan falan* (adamı) *işittim"*, « سَمِعْتُ اِلَيْهِ يَتَحَدَّثُ » – *"konuşan* (adam)*a kulak verdim"*, « سَمِعْتُ حَدِيثَهُ » – *"sözünü işittim"* ve « سَمِعْتُ اِلَى حَدِيثِهِ » – *"sözüne kulak verdim"* sözleri arasındaki fark şudur:

Harfi cersiz müteaddi olanlar anlamayı ifade etmektedir. « اِلَى » harfi cer ile müteaddi olanlar ise anlamayla birlikte kulak verip dinlemeyi de ifade etmektedir.

Mele-i Ala, meleklerdir. Çünkü onlar gökyüzü sakinleridir. İnsanlar ve cinler ise mele-i esfeldir. Çünkü onlar yeryüzü sakinleridir. Çalmak için her nereden çıkarlarsa çıksınlar onlara gökyüzünün her cihetinden parlak yıldızlar atılır.

9 – Kovulup atılırlar. Ve onlar için sürekli bir azap vardır.

« دُحُورًا », mef'ulün lehtir. Yani, kovalamak için taşlanırlar, demektir. « دُحُورًا », *kovmak, tardetmek*, demektir. Ya da hal olmak üzere *"kovularak"* demektir. Ya da sanki terkedilirler ya da taşlanırlar denilmiştir. Çünkü kazf ve tard kelimeleri manası birbirine yakındır.

"Onlar için sürekli bir azap vardır." « وَاصِبٌ » kelimesi, « وُصُوبٌ »'-dan gelmektedir. Daimi demektir. Yani, *"Onlar dünyada parlak yıldızlarla taşlanırlar. Ahirette de onlar için kesintisiz olan sürekli bir azap hazırlanmıştır."*

10 – Ancak (meleklerin konuşmalarından) **bir söz kapan olursa, onu da delen ve yakan bir alev takip eder.**

« إِلاَّ مَنْ » deki « مَنْ » mahallen merfudur. « لاَ يَسَّمَّعُونَ »'daki « وَ » 'dan bedeldir. Yani, şeytanlar, onları (melekleri) dinleyemezler. Süratle onların sözlerinden bir şey kapan şeytan hariç. Onu da derhal atılan delici parlak bir yıldız takip eder. « شِهَابٌ » atılan yıldız demektir.

11. – 19. ÂYETLER

فَاسْتَفْتِهِمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمْ مَنْ خَلَقْنَا اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ
لاَزِبٍ ﴿١١﴾ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾ وَاِذَا ذُكِّرُوا لاَ
يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَاِذَا رَاَوْا اٰيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا اِنْ هٰذَا اِلاَّ
سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ اَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا اَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ
﴿١٦﴾ اَوَاٰبَاؤُنَا الْاَوَّلُونَ ﴿١٧﴾ قُلْ نَعَمْ وَاَنْتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَاِنَّمَا
هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَاِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٩﴾

Meâli

11. Şimdi sor onlara! Yaratılış bakımından kendilerini yaratmak mı daha zor, yoksa bizim yarattıklarımız mı? Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.

12. Belki de sen *(bu muhteşem kudreti inkârlarına)* şaşırdın. Hâlbuki onlar *(seninle ve Kur'an'la)* alay ediyorlar.

13. Kendilerine öğüt verildiği vakit, düşünüp öğüt almazlar.

14. Bir mucize görseler alay ederler.

15. Bu ancak apaçık bir büyüdür" derler.

16. "Biz öldüğümüz, toprak ve kemik olduğumuz zaman mı diriltileceğiz"

17. "İlk atalarımız da mı *(diriltilecek?)*"

18. De ki: "Evet siz de hor ve hakir olarak *(diriltileceksiniz)*."

19. O *(dirilme işi)* sadece korkunç bir sesten ibaret olacak. O anda hemen onların gözleri birden bire açılıp etrafa bakacaklar."

Tefsiri

11 – Şimdi sor onlara! Yaratılış bakımından kendilerini yaratmak mı daha zor, yoksa bizim yarattıklarımız mı? Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.

Mekke kâfirlerine bir sor. Mahlûk olarak onlar mı daha güçlü?

« أَشَدُّ خَلْقًا » onların « شَدِيدُ الْخَلْقِ » – *"yaratılışı güçlü"* ve « فِي خَلْقِهِ شِدَّةٌ » – *"yaratılışında güçlülük var"* cümlelerinden gelmektedir. Ya da mana, *"Onları yaratmak mı daha zor, daha meşakkatlidir?"* Şeklindedir. Bu, onların dirilişi inkârına cevap manası taşımaktır. Çünkü bu kadar büyük mahlûkatı yaratmak kendisine kolay gelen ve onu sıfırdan yaratmak kendisine zor gelmeyen zata, insanı yaratmak daha kolay gelir.

*"Bizim yarattıklarımız"*la mahlûkatından zikrettiği melekleri, gökleri, yeri ve arasındakileri kastetmektedir. Akıllılar için diğerlerine karşı üstünlük olduğundan « مَنْ » edatıyla getirildi. « أَمْ مَنْ عَدَدْنَا » – *"yoksa sayıp döktüklerimiz mi?"* şeklinde okuyanın kıraatı da buna delalet etmektedir.

« عَدَدْنَا » şeddeli ve şeddesiz olarak okunmuştur. « لَازِبٍ » yapışan ya da ayrılmayan demektir ki bu şekilde de, yani « لَازِمٍ » şeklinde de okunmuştur. Bu, onların zayıflığına şehadettir. Çünkü çamurdan yaratılan bir şey güçlü ve kuvvetli olmakla vasıflandırılamaz. Ya da yaratıldıkları o yapışkan çamurun toprak olduğu cümlesiyle onlara karşı delil getirmiştir. Çünkü *"toprak olduktan sonra mı?"* demeleriyle, benzeri bir topraktan yaratılacaklarını nasıl inkâr ediyorlar? Bu manayı, onların dirilişi inkâr etmeleri hususunun zikredilmesi desteklemektedir.

12 – Belki de sen (bu muhteşem kudreti inkârlarına) **şaşırdın. Hâlbuki onlar** (seninle ve Kur'an'la) **alay ediyorlar.**

Belki de Sen, onların Seni inkârına şaşırdın. Onlar seninle ve senin şaşkınlığınla alay ediyorlar. Ya da sen, onların, dirilişi alaya alarak inkâr etmelerine şaşırdın.

Hamza ve Ali'ye göre « بَلْ عَجِبْتُ » şeklindedir. Yani yadırgadın, demektir.

« عَجِبْتَ »: *"Bir şeye karşı şaşkınlık gösterdiğinde insanı kaplayan korkudur."* Allah'u Teâlâ için şaşkınlık gösterme manası söz konusu değildir. Çünkü korkunun O'na (cc) atfedilmesi caiz değildir. Ya da manası; *"Ey Muhammed! De ki: Bilakis Ben şaşırdım."* şeklindedir.

13 – Kendilerine öğüt verildiği vakit, düşünüp öğüt almazlar.

Onların âdeti, kendilerine öğüt verildiğinde öğüt almamaktı.

14 – Bir mucize görseler alay ederler.

Ayın yarılması ve benzeri mucizeleri gördüklerinde alaya almak için birbirlerini çağırırlar. Ya da alaya alma hususunda mübalağa ederler.

15 – "Bu ancak apaçık bir büyüdür" derler.

« مُبِينٌ » Apaçık demektir.

16 – "Biz öldüğümüz, toprak ve kemik olduğumuz zaman mı diriltileceğiz"

« أَئِذَا », inkâr sorusudur. *"Toprak ve kemik olduktan sonra mı diriltileceğiz?"*

17 – "İlk atalarımız da mı (diriltilecek?)"

« أَوَآبَاؤُنَا » kavli, « إِنَّ »'nin isminin mahalli üzerine atıftır. Ya da « مَبْعُوثُونَ »'deki zamir üzerine atıftır.

Mana; *"Aynı şekilde babalarımız da mı diriltilecek?"* şeklindedir. Bunu, çok uzak gördükleri için söylüyorlar. Bununla, onların daha eski olduğunu kastetmişlerdir. « أَوَآبَاؤُنَا »'daki « وَ » Medine ve Şam kıraat imamlarına göre sakindir. Yani inkârda mübalağa ederek *"Bizden biri diriltilecek mi?"* demektir. *"İlk atalarımız da mı?"* yani, önceki eski atalarımızda mı? demektir.

18 – De ki: "Evet siz de hor ve hakir olarak (diriltileceksiniz)."

Evet, onlar da diriltilecekler. Ali'ye göre « نَعِمْ » şeklindedir. Her ikisi de ayrı bir lehçedir.

19 – O (dirilme işi) **sadece korkunç bir sesten ibaret olacak. O anda hemen onların gözleri birden bire açılıp etrafa bakacaklar.**

« فَإِنَّمَا هِيَ » – Mukadder bir şartın cevabıdır. Takdiri de *"böyle olduğunda"* şeklindedir. O ancak tek bir sesten ibarettir. « هِيَ » hiçbir şeye raci değildir. « إِنَّمَا هِيَ » lafzı kapalıdır. Onu açıklayan haberidir. Mananın, o diriliş tek bir sesten ibarettir, şeklinde olması caizdir. O da ikinci üfürüştür. « زَجْرَةٌ », ses demektir. Bu, hayvanlara seslendiğinde *"çoban develeri ya da koyunları sürdü"* sözündendir.

"Bir de bakarsın ki onlar, diri ve görür bir şekilde amellerinin kötülüğüne bakıyorlar." Ya da *"onlar kendilerine inecek olan* (azabı) *bekliyorlar."*

❁ ❁ ❁

20. – 26. ÂYETLER

وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هٰذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾ هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِى كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾ اُحْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾ مِنْ دُونِ اللهِ فَاهْدُوهُمْ إِلٰى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾ وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ ﴿٢٤﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾

Meâli

20. (*Bu durumu gören kâfirler:)* "Eyvah bize! Bu, ceza günüdür" derler.

21. "İşte bu, yalanlamış olduğunuz ayrışma *(hüküm)* günüdür.

22. – 24. *(Allah meleklerine emreder)*: "Zalimleri, onların aynı yoldaki arkadaşlarını ve Allah'tan başka tapmış oldukları putları toplayın. Onlara cehennem yolunu gösterin. Böylece onları durdurun çünkü onlar sorgulanacaklar.

25. Size ne oldu ki yardımlaşmıyorsunuz?

26. Evet onlar o gün zilletle boyun eğecekdir.

Tefsiri

20 – (Bu durumu gören kâfirler): **"Eyvah bize! Bu, ceza günüdür" derler.**

« وَيْلَ » kişinin, helak vaktinde söylediği bir kelimedir. Bu, kendisinde hesaba çekildiğimiz gündür. Yani, amellerimize göre karşılık gördüğümüz gündür.

21 – İşte bu, yalanlamış olduğunuz ayrışma (hüküm) **günüdür.**

Bugün, hüküm günüdür, hidayet grupları ile sapkın grupların arasının ayrılması günüdür. « هٰذَا يَوْمُ الدِّينِ »'den itibaren « اُحْشُرُوا »'ya kadar

olan cümlenin, kâfirlerin birbirlerine söyledikleri bir söz olması da, meleklerin onlara söyledikleri bir söz olması da muhtemeldir. Ya da *"Eyvah bize. Bu, ceza günüdür!"* kâfirlerin sözüdür. *"İşte bu, yalanlamış olduğunuz hüküm günüdür."* sözü de meleklerin onlara cevaben söylediği bir sözdür.

22– / 24– (Allah meleklerine emreder:) **"Zalimleri, onların aynı yoldaki arkadaşlarını ve Allah'tan başka tapmış oldukları putları toplayın. Onlara cehennem yolunu gösterin. Böylece onları durdurun. Çünkü onlar sorgulanacaklar."**

"Toplayın" sözü Allah'ın (cc) meleklere hitabıdır. *"Zalimleri"* yani inkâr edenler *"onların eşlerini, arkadaşlarını"* yani şeytanlardan olan benzerlerini ve arkadaşlarını, ya da kâfir olan karılarını, demektir. « و » harfi « مَعَ » manasınadır. Atıf için olduğu da söylenmiştir. « ظَلَمُوا »'-deki zamir üzerine atfen merfu olarak da okunmuştur. Allah'tan (cc) başka tapmış oldukları şeyler, putlardır. Esmai'den şöyle nakledilmiştir:

"Din hususunda yol gösterilmesi « هُدًى » kelimesiyle, normal yol gösterilmesi « هِدَايَة » kelimesiyledir."

"Onları hapsedin." Çünkü onlara sözleri ve fiillerinden sorulacaklar.

25 – Size ne oldu ki yardımlaşmıyorsunuz?

Yani bazınız bazınıza yardım etmiyor? Bu, dünyada iken birbirlerine yardım etmelerinden sonra, onların birbirlerine yardım etmekten aciz olduklarını ifade ile onların azarlanmasıdır. Denildi ki:

"Bu, Bedir günü 'Biz, birbirine yardım eden bir topluluğuz.' diyen Ebu Cehil'e cevaptır."

Hal olmak üzere mahallen mansuptur. Yani *"Size ne oluyor ki birbirinize yardım etmiyorsunuz?"* demektir.

26 – Evet, onlar o gün zilletle boyun eğecekdir.

Boyun eğerler. Ya da onların bir kısmı diğer kısmını aciz kalmaktan dolayı perişan edecek, aşağılayacaktır. Onların hepsi boyun eğmiştir. Hiçbiri karşı gelememiştir.

27. – 37. ÂYETLER

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَتَسَٓاءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُوٓا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ
تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿٢٨﴾ قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَۚ ﴿٢٩﴾ وَمَا
كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍۚ بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ
عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَٓا إِنَّا لَذَٓائِقُونَ ﴿٣١﴾ فَاَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿٣٢﴾
فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا كَذٰلِكَ نَفْعَلُ
بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوٓا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَٓا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ
يَسْتَكْبِرُونَۙ ﴿٣٥﴾ وَيَقُولُونَ اَئِنَّا لَتَارِكُوٓا اٰلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍۜ
﴿٣٦﴾ بَلْ جَٓاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾

Meâli

27. Onlardan bir kısmı, diğerlerine yönelir, birbirlerini sorumlu tutmaya çalışırlar.

28. "Siz bize sağdan gelirdiniz *(vesvese verirdiniz.)*" derler.

29. – 30. *(Diğerleri de:)* "Yok, siz kendiniz inanan kimseler değildiniz. Bizim sizi zorlayacak bir gücümüz de yoktu. Fakat siz azmış bir kavimdiniz." derler.

31. Onun için Rabbimizin azabı üzerimize hak oldu. Muhakkak hepimiz onu tadacağız.

32. *(Evet biz)* sizi azdırdık. Çünkü kendimiz de azmıştık.

33. O halde, o gün onlar azapta ortaktırlar.

34. İşte biz suçlulara böyle yaparız.

35. Çünkü onlar, "Lâ ilâhe illellah" denildiği zaman kafa tutarlardı.

36. "Biz, deli bir şair için ilahlarımızı bırakacak mıyız?" derlerdi.

37. Hayır! O, hak ile geldi ve peygamberleri tasdik etti.

Tefsiri

27 – Onlardan bir kısmı, diğerlerine yönelir, birbirlerini sorumlu tutmaya çalışırlar.

Tabi olanlar tabi olunanlara yönelir, onlarla çekişirler.

28 – "Siz bize sağdan gelirdiniz (vesvese verirdiniz.)**" derler.**

Tabi olanlar tabi olunanlara şöyle derler: *"Sağdan gelirdiniz"* yani kuvvet ve zorla üstün gelerek gelirdiniz, demektir. Çünkü « الْيَمِينِ » – *"sağ"* kelimesi kuvvetle nitelendirilmiştir. Tutup almak onunla olur. Yani *"sizler bizi sapıklığa sürüklüyordunuz ve bizi zorluyordunuz"* demektir.

29– / 30– (Diğerleri de:) **"Yok, siz kendiniz inanan kimseler değildiniz. Bizim sizi zorlayacak bir gücümüz de yoktu. Fakat siz azmış bir kavimdiniz." derler.**

Reisleri der ki: *"Bilakis iman etmekten siz kaçındınız ve ondan siz yüz çevirdiniz. Ona inanabilir ve onu küfre tercih edebilirdiniz, küfre sığınmazdınız. Sizin kararlılığınızı ve seçiminizi çekip alabileceğimiz bir gücümüz yoktu. Bilakis siz, azgınlığı seçen bir kavimdiniz."*

31 – Onun için Rabbimizin azabı üzerimize hak oldu. Muhakkak hepimiz onu tadacağız.

Toptan hepimize hak oldu. Hepimiz tadacağız. Yani bu Allah'ın, halimizi bildiği için azabını, çaresiz tadacağımıza dair tehdididir. Eğer tehdidi olduğu gibi hikâye etseydi *"sizler tadacaksınız"* derdi. Ancak ondan mütekellim sıgasına geçti. Çünkü onlar bununla kendilerinden bahsediyorlardı. Şu söz de onun bir benzeridir. « فَقَدْ زَعَمَتْ هَوَازِنُ قَلَّ مَالِى » – *"Hevazin, malımın azaldığını söyledi."* Hevazinin sözünü hikâye etseydi « قَلَّ مَالُكَ » – *"malın azaldı"* derdi.

32 – (Evet biz) **sizi azdırdık. Çünkü kendimiz de azmıştık.**

Benzerimiz olmanız için sizi azdırdık. Yani sizi azgınlığa davet ettik. Azgınlaşmanızı istedik.

33 – O halde, o gün onlar azapta ortaktırlar.

Onlar, yani tabi olanlar ve tabi olunanların hepsi, o kıyamet gününde azgınlıkta ortak oldukları gibi azapta ortaktırlar.

34 – İşte biz suçlulara böyle yaparız.

Suçlulara, yani müşriklere. Hakikaten biz her suçluya böyle davranırız.

35 – Çünkü onlar, "Lâ ilâhe illellah" denildiği zaman kafa tutarlardı.

Onlar, kelime-i tevhidi duyduklarında büyüklük taslarlar ve şirk hariç onlardan kaçınırlardı.

36 – "Biz, deli bir şair için ilahlarımızı bırakacak mıyız?" derlerdi.

« أَئِنَّا » Şam ve Kufelilere göre iki hemzelidir. *"Mecnun bir şair"* sözüyle Muhammed (as)'ı kastediyorlardı.

37 – Hayır! O, hak ile geldi ve peygamberleri tasdik etti.

Bu, müşriklere bir cevaptır. *"Peygamberleri tasdik etti."* sözü *"...**kendisinden öncekileri tasdik eden...**"* [5] sözü gibidir.

❁ ❁ ❁

---

[5] Bakara, 97; Al-i İmran, 3; Maide, 46 ve 48; Fatır, 31; Ahkaf, 30; Meryem, 62.

38. – 49. ÂYETLER

إِنَّكُمْ لَذَٓائِقُوا الْعَذَابِ الْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ أُولٰٓئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ
مَعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ وَهُمْ مُكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾
عَلٰى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ﴿٤٥﴾
بَيْضَٓاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾ لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ﴿٤٧﴾
وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ ﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ ﴿٤٩﴾

Meâli

38. – 39. Elbette siz o acı azabı tadacaksınız. Başka değil sadece yaptığınız amellerinizle cezalandırılacaksınız.

40. *(Bu azabtan)* ancak Allah'ın halis kulları istisna edilecektir.

41. – 44. Onlar için belirli bir rızık ve türlü meyveler vardır. Naim cennetlerinde karşılıklı tahtlar üzerine kurulmuş oldukları halde kendilerine ikram edilir.

45. Kendilerine akan kaynaktan kadehler dolaştırılır.

46. Bembeyaz, içenlere lezzet verir.

47. Onda ne sersemletme vardır, ne de başlarına vurur.

48. Yanlarında bakışlarını yalnız kendilerine tahsis etmiş, iri gözlü eşler vardır.

49. Sanki onlar, sedefler içine yerleştirilmiş incilerdir.

Tefsiri

38– / 39– Elbette siz o acı azabı tadacaksınız. Başka değil sadece yaptığınız amellerinizle cezalandırılacaksınız.

Fazlası olmaksızın.

40 – (Bu azabtan) **ancak Allah'ın halis kulları istisna edilecektir.**

« الْمُخْلَصِينَ » Kûfe ve Medinelilere göre « ل »'ın üstünüyledir. « إلاّ »'dan sonrası da aynı şekilde üstündür. Yani *"Ancak Allah'ın (cc) kulları müstesnadır."* sözü istisnai munkatıdır.

41– / 44– Onlar için belirli bir rızık ve türlü meyveler vardır. Naim cennetlerinde karşılıklı tahtlar üzerine kurulmuş oldukları halde kendilerine ikram edilir.

"Bilinen bir rızık" ibaresini « فَوَاكِهُ » kelimesiyle tefsir etmiştir. O da, kendisiyle lezzet alınan ve bedenin korunması için yenmeyen şeylerdir. Yani, onların bütün rızkı fevakihtir (meyvelerdir) çünkü onlar (cennettekiler) sıhhatlerini yiyeceklerle korumaktan müstağnidirler. Zira onların cesetleri sağlamdır. Ebedi olmak üzere yaratılmışlardır. Yedikleri şeyler sadece lezzet almak içindir. Güzel tat, güzel lezzet ve güzel görüntü özelliklerine sahip bilinen bir rızkın kastedilmesi caizdir. Denildi ki:

"Vakti bilinen bir rızık, demektir."

﴿ وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴾

"Orada onlar için sabah akşam rızıkları vardır." [6] ayetinde olduğu gibi. Nefis ona meyleder.

"...İkram edilirler" yani nimetlendirilirler. *"Naim cennetlerinde..."* ibaresinin zarf olmas, hal olması ve haberden sonra haber olması caizdir. *"Karşılıklı koltuklar üzerine kurulmuş oldukları halde..."* ibaresinin de zarf olması, hal olması ve haberden sonra haber olması caizdir. Karşı karşıya olmak sevinç ve ünsiyetin son haddidir.

---

[6] Meryem, 62.

45 – Kendilerine akan kaynaktan kadehler dolaştırılır.

« كَأْسٍ» Ebu Amr ve Hamza'ya göre vakf halinde « أ »'(hemze)-sizdir. Diğerlerine göre « أ »'(hemze)lidir. İçinde şarap olan bardağa *"ke's"* denir. Şarabın kendisi de *"ke's"* diye adlandırılır. Ahfeş'ten şöyle rivayet edilmiştir:

"Kur'an'da geçen her 'ke's' kelimesi şaraptır."

İbni Abbas (ra)'ın tefsirinde de bu şekildedir.

« مِنْ مَعِينٍ », *"akıtılmış içecekten"* ya da *"akıtılmış nehirden"*, demektir. O da, yerin üzerinde akan, gözlere görünen şeydir. Suyun kendisiyle vasfedildiği şeyle vasfedildi. Çünkü o, suyun aktığı gibi cennette nehirler de akar. Allah'u Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ ﴾ – **"şaraptan nehirler."**[7]

46 – Bembeyaz, içenlere lezzet verir.

« بَيْضَاءَ » kelimesi, « كَأْسٍ » kelimesinin sıfatıdır. Lezzetle vasfedildi. Sanki o, lezzetin kendisidir. Ya da lezzetli manasınadır.

47 – Onda ne sersemletme vardır, ne de başlarına vurur.

Dünya şarapları gibi onların akıllarını almaz. « غَالَ – يَغُولُ – غَوْلًا » babından gelmektedir. Helak etmek, ifsat etmek manalarına gelmektedir. « يُنْزَفُونَ », « نُزِفَ الشَّارِبُ » cümlesindendir. Bu, içenin aklı gittiğinde kullanılır. Sarhoş için « نَزِيفٌ » ve « مَنْزُوفٌ » denir.

Ali ve Hamza'ya göre « يُنْزِفُونَ » şeklindedir. Yani *"sarhoş olmazlar"* demektir. Ya da onların içkisi tükenmez, demektir. Bunlar da, aklı gittiğinde ya da içeceği bittiğinde söylenen « أَنْزَفَ الشَّارِبُ » fiilinden gelmektedir.

---

[7] Muhammed, 15.

48 – Yanlarında bakışlarını yalnız kendilerine tahsis etmiş, iri gözlü eşler vardır.

Gözlerini eşlerine dikerler. Onlardan başkasına göz ucuyla bile dönüp bakmazlar. « عِينٌ » kelimesi, « عَيْنَاءُ » kelimesinin çoğuludur. *İri gözlü*, demektir.

49 – Sanki onlar, sedefler içine yerleştirilmiş incilerdir.

« مَكْنُونٌ » korunmuş, demektir. Onları, safilikte korunmuş deve kuşu yumurtalarına benzetti. Araplar da kadınları bunlara benzetir ve onları mahfelerin yumurtaları diye isimlendirirler.

❁ ❁ ❁

50. – 61. ÂYETLER

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَتَسَٓاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَٓائِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي
كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾ يَقُولُ أَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ أَئِذَا مِتْنَا
وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾
فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ فِي سَوَٓاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللّٰهِ إِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينِ
﴿٥٦﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾ أَفَمَا نَحْنُ
بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ إِنَّ هٰذَا
لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾

Meâli

50. Derken birbirlerine dönüp soruşturuyorlar.

51. İçlerinden bir sözcü: "Benim bir arkadaşım vardı" der.

52. Derdi ki: "Sen de cidden inananlardan mısın?

53. – Biz ölüp, kemik olduğumuz, sonra da toprak haline geldiğimiz zaman *(diriltilip)* cezalanacak mıyız?"

54. – *(O kişi, cennetteki arkadaşlarına der ki:)* "Siz işin gerçeğine vakıf mısınız?"

55. İşte o zaman konuşan baktı, arkadaşını cehennemin ortasında gördü.

56. "Yemin ederim ki, sen az daha beni de helak edecektin." dedi.

57. Rabbimin nimeti olmasıydı, ben de, bu getirilenlerden olacaktım.

58. – 61. Birinci ölümümüz hariç bir daha ölecek değiliz? Bir daha azaba uğrayacak değiliz? Şüphesiz ki bu, o büyük kurtuluştur. Böyle bir kurtuluş için çalışsın çalışanlar.

Tefsiri

50 – Derken birbirlerine dönüp soruşturuyorlar.

Bu ayet, « يُطَافُ عَلَيْهِمْ » üzerine atfedilmiştir. "*...Birbirlerine...*" yani cennet ahalisi birbirlerine dönüp sorarlar. Mana; içenlerin âdeti olduğu üzere içerler ve içki üzerine sohbet ederler. Şair şöyle demiştir:

وَمَا بَقِيَتْ مِنَ اللَّذَّاتِ اِلاَّ أَحَادِيثُ الْكِرَامِ عَلَى الْمُدَامِ

Kerem sahiplerinin konuşmasından
Başka hiçbir lezzet kalmadı.

Birbirlerine dönerler ve dünyada iken iyi ya da kötü, başlarından geçeni sorarlar. Ancak (Allah (cc)) onu, haberlerinde bilindiği üzere mazi olarak getirdi.

51 – İçlerinden bir sözcü: "Benim bir arkadaşım vardı" der.

52 – Derdi ki: "Sen de cidden inananlardan mısın?

53 – Biz ölüp, kemik olduğumuz, sonra da toprak haline geldiğimiz zaman (diriltilip) cezalanacak mıyız?"

« أَئِنَّكَ » Şam ve Kûfe'lilere göre iki « ء » iledir.

"Sen de din gününü doğrulayanlardan mısın?" « مَدِينُونَ», « الدِّينُ » kelimesindendir. O da, ceza demektir.

54 – (O kişi, cennetteki arkadaşlarına der ki:) **"Siz işin gerçeğine vakıf mısınız?"**

55 – İşte o zaman konuşan baktı, arkadaşını cehennemin ortasında gördü.

Bu konuşan *"Siz cehennemi görüyor musunuz? Size o arkadaşı göstereyim."* dedi. Denildi ki:

"Cennette bir delik vardır ki cennet ahalisi oradan cehennem ahalisine bakarlar."

Ya da Allah'u Teâlâ cennet ahalisine şöyle der:

"Siz cehennemi görüyor musunuz ki durumunuzla cehennem ahalisinin durumu arasındaki farkı bilesiniz." Bunun üzerine Müslüman baktı ve onu (arkadaşını) cehennemin ortasında gördü.

56 – "Yemin ederim ki, sen az daha beni de helak edecektin." dedi.

57 – Rabbimin nimeti olmasıydı, ben de, bu getirilenlerden olacaktım.

« إِنْ » kavli « أَنْ »'den hafifiletilmiştir. O « كَانَ »'nin başına geldiği gibi « كَادَ »'nin başına da gelir. « لَتُرْدِينِ »'deki « ل » onunla, (« كَادَ »'nin başına gelen « إِنْ » ile) olumsuzlayan « إِنْ »'i ayırmaktadır. « اِرْدَاء » kelimesi *"yok etmek"* manasınadır. Yakub'a göre her iki halde de (vakf ve vasl hali) « لَتُرْدِينِى » şeklinde « ى »'lıdır.

"Rabbimin nimeti olmasaydı –yani İslam kulpuna sıkı sıkıya sarılma hususundaki koruması ve tevfiki olmasaydı– *getirilenlerden olurdum."* senin ve emsalinin getirildiği gibi bende azaba getirilenlerden olurdum.

58– / 61– Birinci ölümümüz hariç bir daha ölecek değiliz? Bir daha azaba uğrayacak değiliz? Şüphesiz ki bu, o büyük kurtuluştur. Böyle bir kurtuluş için çalışsın çalışanlar.

« ف » mahzuf (bir cümle) üzerine atıftır. Takdiri « اَنَحْنُ مُخَلَّدُونَ مُنَعَّمُونَ فَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ وَلاَ مُعَذَّبِينَ » – *"Ebedi olarak nimetlenecek miyiz. Ölmeyecek ve azap görmeyecek miyiz?"* şeklindedir. Mana:

"Bu, mü'minlerin halidir. O da; kâfirlerin hılafına ancak ilk ölümü tatmalarıdır. Çünkü onlar kâfirler her an ölümü temenni ettikleri bir durumdadırlar."

Hakim'in birine şöyle soruldu:

– *Ölümden daha kötü bir şey nedir?*

– *"İçinde ölümü istediği şeydir."* diye cevap verdi.

Mü'minin, Allah'ın (cc) nimetini anarak söylediği bu sözü, arkadaşı, daha fazla azap olsun diye azar olarak işitir.

« مَوْتَتَنَا » mastar olarak mansuptur, istisna-i muttasıldır. Takdiri, *"ancak bir defa ölürüz"*, şeklindedir. Ya da istisna-i munkatıadır. O zaman da takdiri, *"lakin ilk ölüm dünyada idi"*, şeklindedir. Bundan sonra serzenişte bulunmak için arkadaşına şöyle dedi:

"İçinde bulunduğumuz bu durum büyük kurtuluştur." Sonra Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurdu:

"Böylesi bir kurtuluş için çalışanlar çalışsın." Denildi ki:

"Bu da (bu söz de) *onun* (cennetteki kişinin) *sözüdür."*

❁ ❁ ❁

62. – 70. ÂYETLER

أَذٰلِكَ خَيْرٌ نُزُلاً أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً
لِلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِى أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا
كَأَنَّهُ رُؤُسُ الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾ فَإِنَّهُمْ لَاٰكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِؤُنَ مِنْهَا
الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾ ثُمَّ إِنَّ
مَرْجِعَهُمْ لَاِلَى الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾ إِنَّهُمْ اَلْفَوْا اٰبَٓاءَهُمْ ضَٓالِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ
عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾

Meâli

62. – 63. *(Allah buyurdu:)* "Bu mu daha iyi bir ikram, yoksa zakkum ağacı mı? Biz onu *(zakkumu)* zalimler için bir fitne kıldık.

64. Zira o cehennemin dibinden çıkan bir ağaçtır.

65. Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir.

66. Ondan yerler ve karınlarını ondan doldururlar.

67. Sonra arkasından onlar için kaynar su karıştırılmış bir içecek vardır.

68. Sonra dönüşleri, çılgın ateşe olacaktır.

69. Çünkü onlar babalarını dalalette *(sapıklık içinde)* buldular.

70. Ve hemen onların izinden koştular.

Tefsiri

62– / 63– (Allah buyurdu:) **"Bu mu daha iyi bir ikram, yoksa zakkum ağacı mı? Biz onu** (zakkumu) **zalimler için bir fitne kıldık.**

« نُزُلاً » Temyizdir. *"İkamet yeri olarak cennet nimetleri ve oradaki lezzetler, yiyecekler içecekler mi daha hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı daha hayırlı?"* « نُزُل » bir mekânda misafir için hazırlanan rızıktır. Zakkum, Tihame bölgesinde bulunan acı bir ağaçtır. *"Biz, onu ahirette onlar için sıkıntı ve azap kıldık."* Ya da *"onu, dünyada iken onlar için imtihan kıldık"*, demektir. Bu da, onların *"Ateş içerisinde nasıl ağaç olur ki? Ateş ağacı yakar."* diyerek yalanlamalarıdır.

64 – Zira o cehennemin dibinden çıkan bir ağaçtır.

Denildi ki:

"Onun bittiği yer, cehennemin dibidir. Onun dalları cehennemin derecelerine (katlarına) *yükselir."*

65 – Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir.

« الطَّلْعُ » hurma ağacı için kullanılır. Zakkum ağacından tomurcuklanan şeye istiare yoluyla hamledilmiştir. İğrençliğin son haddine ve çirkin görünüşe delalet ettiği içinde şeytanların başlarına benzetilmiştir. Çünkü şeytan, insanlar nezdinde *"o sırf kötülüktür, inancından dolayı iğrençtir, çirkindir."*

Denildi ki:

"Şeytan, görünüşü çirkin, korkutucu, saçlı bir yılandır."

66 – Ondan yerler ve karınlarını ondan doldururlar,

"Ondan" yani ağaçtan, yani ağacın tomurcuğundan, şiddetli açlık onlara galebe çaldığında karınlarını onunla doldururlar.

67 – Sonra arkasından onlar için kaynar su karıştırılmış bir içecek vardır.

"Onun üzerine..." onun yenilmesi üzerine. « شَوْبًا », *karışım* demektir. « حَمِيمٍ », *"onların yüzlerini kavuran ve bağırsaklarını parçalayan sıcak sudur"*. Cennet ahalisinin içeceğinin özelliği hakkında:

﴿ وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ﴾ – ***"karışımı tensimdendir"*** [8] dediği gibi.

« لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ », "kaynar su karıştırılmış" demiştir. Mana; *"Sonra onlar, karınlarını zakkum ağacından doldururlar. O, sıcaktır. Karınlarını yakar. Ve onları susatır. Bu susuzluk da onlara azap olsun diye* (onlar) *uzun bir zaman içirilmezler. Sonra da ondan daha sıcak olan şey kendilerine içirilir. O da, sıcak su karıştırılmış içecektir."*

68 – Sonra dönüşleri, çılgın ateşe olacaktır.

Yani onlar, cehennemdeki karar yerlerinden ve menzillerinden -ki onlar kaldıkları derekelerdir (tabakalardır)- zakkum ağacına götürülürler. Doyana kadar yerler, bundan sonra içirilirler. Sonra da derekelerine döndülürler. Bunda bıkkınlık manası açıktır.

69 – Çünkü onlar babalarını dalalette (sapıklık içinde) **buldular.**

70 – Ve hemen onların izinden koştular.

Bu şiddetlere maruz kalmaya hak kazanmalarını, dinde, babalarını taklid etmeleri, sapıklıkta onlara uymaları ve delili terketmeleriyle illetlendirildi.

« اهْرَاعٌ »: *"çok hızlı koşmak"* demektir. Sanki onlar birbirlerini teşvik ediyorlar, kışkırtıyorlar.

❁ ❁ ❁

[8] Mutaffifîn, 27.

71. – 82. ÂYETLER

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ اَكْثَرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾ وَلَقَدْ نَادٰينَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِرِينَ ﴿٧٨﴾ سَلَامٌ عَلٰى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا الْاٰخَرِينَ ﴿٨٢﴾

Meâli

71. Muhakkak ki onlardan önce gelip geçenlerin çoğu da dalâlete düştü.

72. Muhakkak ki, biz onların içinden kendilerine uyarıcılar gönderdik.

73. Bak *(Ey Muhammed!)* Ve düşün; uyarılanların akıbeti ne oldu?

74. Allah'ın muhlis kulları müstesna.

75. Nuh bize dua edip, niyazda bulundu. Biz onun duasını güzelce kabul ettik.

76. Kendisini ve ailesini büyük sıkıntıdan *(felaketten)* kurtardık.

77. Biz yalnız Nuh'un zürriyetini kalıcılar kıldık.

78. Sonradan gelenler içinde ona *(iyi bir ün)* bıraktık.

79. Bütün âlemler içinde Nuh'a selam olsun!

80. İşte biz muhsinleri *(doğruları)* böyle mükâfatlandırırız.

81. Zira o, bizim mü'min kullarımızdandı.

82. Nihayet ötekilerini suda boğduk.

Tefsiri

71 – Muhakkak ki onlardan önce gelip geçenlerin çoğu da dalâlete düştü.

"Onlardan önce..." Kureyş kavminden önce, *"gelip geçenlerin çoğu..."* Yani geçmiş milletlerin çoğu, taklit sebebiyle, araştırma ve düşünmeyi terketmekle yoldan saptılar.

72 – Muhakkak ki, biz onların içinden kendilerine uyarıcılar gönderdik.

"Uyarıcılar..." onları karşılaşacakları kötü sondan sakındıran peygamberlerdir.

73 – Bak (Ey Muhammed!) **Ve düşün; uyarılanların akıbeti ne oldu?**

Yani uyarılıp sakındırılanların akibeti nasılmış. Zira onlar toptan helâk edildiler.

74 – Allah'ın muhlis kulları müstesna.

Onlardan iman edip dinlerini yalnızca Allah'a (cc) has kılanlar müstesna. Ya da Allah'ın (cc), din için kendilerini ihlâslı kıldığı kişiler hariç. Bu iki mana, iki ayrı kıraata göredir. Geçmiş ümmetlere uyarıcıların gönderilişini ve o uyarılanların kötü akibetini zikrettikten sonra buna Nuh'un (as) zikri ve kavminden ümidini kestiğinde Allah'a yaptığı duayı ekledi.

75 – Nuh bize dua edip, niyazda bulundu. Biz onun duasını güzelce kabul ettik.

Onu boğulmaktan kurtarmamız için bize dua etti. Denildi ki:

"Bununla ***'Hakikaten ben mağlup oldum, yardım et'*** [9] *sözü kastedilmiştir."*

« نِعْمَ »'nin başına gelen « لَ » hazfedilmiş bir yeminin cevabıdır. Mahsus bil medh hazfedilmiştir. Takdiri de, Nuh (as) bize dua etti, vallahi biz (duaya) ne güzel icabet edenleriz, demektir.

"Biz" şeklinde çoğul olarak kullanılması azamet ve büyüklüğün delilidir. Mana; *"Biz ona en güzel şekilde icabet ettik. Ona, düşmanlarına karşı yardım ettik. Ve onlardan olabilecek en üst seviyede intikam aldık."*

76 – Kendisini ve ailesini büyük sıkıntıdan (felaketten) **kurtardık.**

Ona iman edenleri ve çocuklarını da kurtardık. *"Büyük sıkıntı"* boğulmaktır.

77 – Biz yalnız Nuh'un zürriyetini kalıcılar kıldık.

Diğerleri yok oldular. Katade şöyle dedi:

"İnsanların tümü Nuh'un (as) *zürriyetindendir. Nuh* (as)*'ın üç oğlu vardı.* ***'Sam'****, Arapların, Farsların ve rumların babası,* ***'Ham'****, doğudan batıya sudanların babası ve* ***'Yafes'****, Türklerin babası."*

78 – Sonradan gelenler içinde ona (iyi bir ün) **bıraktık.**

"Sonradan gelenler..." sonradan gelen ümmetlerdi. Yani sonradan gelenlere bu kelimeyi yani *"Nuh'a selam olsun"*'u bıraktık.

79 – Bütün âlemler içinde Nuh'a selam olsun!

Yani ona selam verirler ve onun için dua ederler. Bu, hikâye olunan sözdendir.

« أَنْزَلْنَاهَا » – *"'Onu indirdik' sözlerini okudum"* sözünde olduğu gibi. Yani bu selam, onların tamamının içinde sabit olmuştur. Onlardan hiçbiri bundan biri değildir. Sanki şöyle denilmiştir:

---

[9] Kamer, 10.

"Allah, Nuh (as)'a selamı, melekler, insanlar ve cinler arasında sabit ve devamlı kılmıştır. Sonuncusuna kadar ona selam verirler."

80 – İşte biz muhsinleri (doğruları) **böyle mükâfatlandırırız.**

Bu üstün ihsanla mükâfatlandırmasını, onun ihsan sahibi olmasıyla illetlendirdi.

81 – Zira o, bizim mü'min kullarımızdandı.

Sonra, iman mahallinin büyüklüğünü göstermek için, mü'minleri bir kul oluşuyla illetlendirdi. Bu da, övgü ve yüceltme sıfatlarının son noktasıdır.

82 – Nihayet ötekilerini suda boğduk.

"Ötekileri..." yani kâfirleri.

❁ ❁ ❁

83. – 88. ÂYETLER

وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرٰهِيمَ ﴿٨٣﴾ إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾
إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ أَئِفْكًا اٰلِهَةً دُونَ اللّٰهِ
تُرِيدُونَ ﴿٨٦﴾ فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي
النُّجُومِ ﴿٨٨﴾

Meâli

83. Şüphesiz İbrahim de onun *(Nuh'un)* milletindendi.

84. Rabbine kalbi selim ile geldiği vakit,

85. Babasına ve kavmine: "Siz kime kulluk ediyorsunuz?" demişti.

86. Allah'tan başka bir takım ilahlar mı istiyorsunuz?

87. "O halde âlemlerin Rabbi hakkında neler düşünüyorsunuz?"

88. Ve yıldızlara bir göz attı.

Tefsiri

83 – Şüphesiz İbrahim de onun (Nuh'un) **milletindendi.**

Yani Nuh'un (as) milletindendi. Yani dinin aslı üzere onu takip edenlerdendi. Ya da Allah'ın (cc) dini üzere devamlılıkta ve yalanlayıcılara karşı sabretmede onu takip edenlerdendi. Nuh ile İbrahim (as) arasında iki bin altı yüz kırk yıl vardır. İkisi arasında iki peygamber vardır. Hud ve Salih (asm).

84 – Rabbine kalbi selim ile geldiği vakit,

« إِذْ » kelimesi « شِيعَتِهِ » kelimesindeki tabi olma manasına taalluk etmektedir. Yani, o İbrahim şirkten ya da kalp afetlerinden uzak bir kalple Rabbine geldiğinde onu (Nuh'u) dini ve takvası üzere takip edenlerden olmuştur. Ya da « إِذْ » mahzuf bir kelime -ki o « اُذْكُرْ » *"hatırla"*dır.- Taalluk etmektedir. Kalbiyle Rabbine gelişinin manası; kalbini Allah'a

(cc) vermesidir. Allah (cc) da bunu bildiği için onun bu gelişini misal olarak vermiştir.

85 – Babasına ve kavmine: "Siz kime kulluk ediyorsunuz?" demişti.

Buradaki « إِذْ » Birinci « إِذْ »'den bedeldir.

86 – Allah'tan başka bir takım ilahlar mı istiyorsunuz?

« أَئِفْكًا » mef'ulun leh'tir. Takdiri *"Uydurma olsun diye Allah'tan (cc) başka ilahlar mı istiyorsunuz?"* şeklindedir. Mef'ulun bih, önemine binaen fiilden önce gelmiştir. Mef'ulun leh, mef'ulun bih üzerine takdim edilmiştir. Çünkü O'nun katında ehem olan, iftira ve batıl üzere şirk koşmaları sebebiyle onlarla mücadeledir.

« إِفْكًا » kelimesinin mef'ulun bih olması caizdir. Yani *"iftirayı mı istiyorsunuz"*, demektir. Sonra « إِفْكًا » – *"Allah'tan başka ilahlar"* sözüyle zatları itibarıyla uydurma olmalarına binaen tefsir etmiştir.

Ya da « إِفْكًا » kelimesi halidir. Yani, *"İftira ederek Allah'tan (cc) başka ilahlar mı istiyorsunuz?"* demektir.

87 – "O halde âlemlerin Rabbi hakkında neler düşünüyorsunuz?"

O'ndan başkasına ibadet ettiğiniz halde âlemlerin Rabbine karşı zannınız nedir?

« مَا » başta olduğundan merfudur, mübtedadır. Haber « ظَنُّكُمْ »'dur. Veya *"Ondan başkasına ibadet ettiğiniz ve O'nun gerçek nimetlendirici olduğunu bildiğiniz dolayısıyla da O'nun ibadete hak sahibi olduğunu bildiğiniz halde O'na karşı zannınız nedir? Size ne yapacak ve sizi nasıl cezalandıracak?"*

88 – Ve yıldızlara bir göz attı.

Yani nasıl bir çare bulacağını düşünerek gözünü gökyüzüne çevirip yıldızlara baktı. Ya da onlar, yıldız ilmine inandıkları için kendisinin yıldızlara baktığını onlara gösterdi ve onlara kendisinin hastalanacağına dair bir işaret bulduğu vehmini verdi.

89. – 98. ÂYETLER

فَقَالَ إِنِّى سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ إِلَٓى اٰلِهَتِهِمْ
فَقَالَ اَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ
ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾ فَاَقْبَلُٓوا إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾ قَالَ اَتَعْبُدُونَ مَا
تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا ابْنُوا لَهُ
بُنْيَانًا فَاَلْقُوهُ فِى الْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَاَرَادُوا بِهٖ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ
الْاَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾

Meâli

89. – 90. “Ben hastayım” dedi. Ona arkalarını dönüp gittiler.

91. – 92. Yavaşça onların putlarının yanına vardı. “Yemiyor musunuz? Hem niçin konuşmuyorsunuz?” dedi.

93. Arkasından, yanlarına gelip sağ eliyle vurdu *(kırdı)*.

94. *(Kavmi)* koşarak İbrahim’e geldiler.

95. – 96. *(İbrahim, onlara:)* “Yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz? Oysaki sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı” dedi.

97. *(Onlar birbirlerine:)* “Onun için bir bina yapın ve derhal onu ateşe atın” dediler.

98. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları alçaklardan kıldık.

Tefsiri

89– / 90– “Ben hastayım” dedi. Ona arkalarını dönüp gittiler.

Yani hastalanmak üzereyim. O da taundur. Çünkü o, onların ençok yakalandığı bir hastalıktı. (Bu hastalık bulaşıcı olduğundan) hastalığın kendilerine sirayet etmesinden korkuyorlardı. Ondan ayrılıp, kaçtılar.

Bayram yerine gittiler. Onu puthanede bıraktılar. Yanında da hiç kimse yoktu. O da putlara yapacağını yaptı.

"Yıldız ilmi ile uğraşmak mübah idi. Sonra onu öğrenmek için uğraşmak menedildi. Yalan, -tariz müstesna- haramdır. İbrahim (as)'ın söylediği üstü kapalı bir sözdür. Yani "Hastalanacağım" demiştir. Ya da ensesinde ölüm (kılıcı) *olan kişi hastadır, manasınadır. Şu atasözü de ondandır. 'Hastalık olarak selamet yeter.'*

Bir adam aniden ölmüştü. Sapasağlam olduğu halde öldü, dediler de bir bedevi şöyle dedi:

"Ensesinde ölüm (kılıcı) olan sağlam mıdır?" Ya da:

"Şu husustan dolayı kalbim rahatsız." denildiği gibi.

"Sizin küfrünüzden dolayı benim nefsim rahatsız." manasını kastetmiştir.

91– / 92– Yavaşça onların putlarının yanına vardı. "Yemiyor musunuz? Hem niçin konuşmuyorsunuz?" dedi.

Gizlice onlara meyletti ve alaya alarak *"yemiyormusunuz?"* dedi. Onların yanında yiyecekler vardı. Çoğul « و » ve « ن »'la getirildi. Çünkü o, onların akıllılara hitap edildiği gibi hitap etti.

93– Arkasından, yanlarına gelip sağ eliyle vurdu (kırdı).

Onlara gelince yöneldi. Sanki Allah (cc) şöyle dedi: *"Onlara öyle bir vurdu ki (onları kırıp döktü)."*

Çünkü: « فَرَاغَ عَلَيْهِمْ »: *"Onları dövdü"* manasınadır. Ya da *"onlara vurarak yöneldi"*, demektir. « يَمِين » kuvvetle vurulan şiddetli vuruş demektir. Çünkü sağ el, iki organdan daha güçlü olanıdır.

Ya da « يَمِين » kuvvetle ve metanetle, demektir. Ya da yapmış olduğu yemin sebebiyle demektir. O da onun, ***"Allah'a andolsun ki, sizin putlarınıza tuzak kuracağım."*** [10] sözüdür.

94 – (Kavmi) **koşarak İbrahim'e geldiler.**

[10] Enbiya, 57.

« يَزِفُّونَ », « زَفِيفٌ »'dendir. O da *koşmak* demektir. Hamza'ya göre süratle gidildiğinde kullanılan « اَزَّفَ – اِزْفَافًا » babındandır. « يُزِفُّونَ » şeklindedir. Sanki bazıları onu (İbrahim'i) putları kırarken gördü, bazıları görmedi. Onu görenler süratle ona doğru koştular. Sonra da onu kırarken görmeyenler geldiler de sanki onu görmüş gibi:

"İlahlarımıza bunu kim yaptı? Gerçekten o zalimlerdendir." [11] dediler. Diğerleri:

"Onları diline dolayan bir genç duyduk. Ona İbrahim deniyor." [12] diyerek tariz yollu cevap verdiler. Sonra da hep birlikte şöyle dediler:

– *Biz onlara ibadet ediyoruz. Sen onları kınıyorsun.* İbrahim (as) onlara şu sözüyle cevap verdi;

95– / 96– (İbrahim, onlara:) **"Yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz? Oysaki sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı" dedi.**

Ellerinizle yonttuğunuz şeylere mi ibadet ediyorsunuz? Yaptığınız putları Allah yarattı.

Ya da « مَا » mastar manası veren « مَا »'dır. Yani *"sizin amellerinizi yarattı"* demektir. Bu, fiillerin yaratılması hususunda bizim delilimizdir. Yani Allah (cc), sizin yaratıcınızdır, sizin amellerinizin de yaratıcısıdır. Öyleyse niçin O'ndan başkasına ibadet ediyorsunuz?

97 – (Onlar birbirlerine:) **"Onun için bir bina yapın ve derhal onu ateşe atın" dediler.**

"Onun için taştan, uzunluğu otuz, genişliği yirmi zira olan bir bina yapın ve onu şiddetli ateşe atın" dediler. Denildi ki:

"Parçaları üst üste kat kat yanan her ateş cehimdir."

98 – Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları alçaklardan kıldık.

Ateşe atmak suretiyle ona tuzak kurmayı dilediler. Ancak biz onları (İbrahim'i ateşe) atmaları esnasında kahredilenler içinde kıldık. Çünkü o (İbrahim) ateşten (sağ salim) çıktı.

---

[11] Enbiya, 59.
[12] Enbiya, 60.

99. – 113. ÂYETLER

وَقَالَ إِنِّى ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّى سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾ رَبِّ هَبْ لِى مِنَ
الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْىَ
قَالَ يَا بُنَىَّ إِنِّى أَرَى فِى الْمَنَامِ أَنِّى أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا
تَرَى ۚ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِى إِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ
الصَّابِرِينَ ﴿١٠٢﴾ فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٣﴾ وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا
إِبْرٰهِيمُ ﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا ۚ إِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِى
الْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلَٰٓؤُا الْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾ وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ
عَظِيمٍ ﴿١٠٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِى الْاٰخِرِينَ ﴿١٠٨﴾ سَلَامٌ عَلَى إِبْرٰهِيمَ ﴿١٠٩﴾
كَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١١﴾
وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحٰقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٢﴾ وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَى
إِسْحٰقَ ۚ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ ﴿١١٣﴾

Meâli

99. – 100. *(İbrahim:)* “Ben Rabbime gidiyorum. O, beni doğru yola eriştirir. Rabbim! Bana salihlerden *(olacak birini)* ver” dedi.

101. Biz de ona halim selim bir oğul ile müjdeledik.

102. (Çocuk) kendisiyle beraber yürümeye başlayınca, “Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum. Bir düşün ne dersin?” dedi. (O da:) “Ey babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın” dedi.

103. – 106. Her ikisi de teslim olup, onu alnı üzere yatırınca "Ey İbrahim! Rüyayı doğruladın. Biz muhsinleri böyle mükâfatlandırırız. Doğrusu bu, apaçık bir imtihandır" dedik.

107. – 111. Ona fidye olarak büyük bir kurban verdik. Geriden gelecekler arasında ona *(bir ün)* bıraktık. "İbrahim'e selam" dedik. Biz muhsinleri böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mü'min kullarımızdandı.

112. – 113. Salihlerden bir peygamber olarak ona İshak'ı müjdeledik. Kendisini ve İshak'ı mübarek kıldık. İkisinin soyundan da iyi olan da vardır, açıktan açığa kendisine zulmeden de vardır.

Tefsiri

99– / 100– (İbrahim:) **"Ben Rabbime gidiyorum. O, beni doğru yola eriştirir. Rabbim! Bana salihlerden** (olacak birini) **ver" dedi.**

Ben, Rabbimin bana gitmemi emrettiği yere gidiyorum. O, beni benim hususunda kurtuluşumun kendisinde olduğu şeye irşat edecektir. Beni yüceltecek ve beni muvaffak kılacaktır. Yakub'a göre her iki halde de (vasl ve vakf) « سَيَهْدِينِي » şeklindedir. *"Salihlerden* (olacak bir evlat)*"* sözüyle erkek çocuğu kastediyor: Çünkü hibe kelimesinin erkek çocuk için kullanılması galiptir.

101 – Biz de ona halim selim bir oğul ile müjdeledik.

Müjde üç şeyi kapsamaktır. Çocuğun erkek olduğu, rüyalanma yaşlarında olduğu ve hilm sahibi olduğu, rüyalanma yaşlarındadır. Çünkü çocuk, hilm ile vasıflandırılamaz. Hilm sahibi olmasına gidince hangi hilm onun hilminden büyüktür ki? Babası kesme işini ona arzettiğinde *"inşallah beni sabredenlerden bulacaksın"* demiş, sonra da bu iş için kendisini teslim etmişti.

102 – (Çocuk) **kendisiyle beraber yürümeye başlayınca, "Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum. Bir düşün ne dersin?" dedi.** (O da:) **"Ey babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi.**

Meşguliyetlerinde ve ihtiyaçlarında babasıyla birlikte çalışma yaşına ulaştığında « مَعَهُ » çalışma yaşına birlikte ulaştıkları manasını gerektireceği için « بَلَغَ »'ya taalluk etmez. « السَّعْيَ »'ye de taalluk etmez. Çünkü, mastarın sılası kendisinden önce gelmez. Geriye beyan olması kaldı. Sanki *"çalışabileceği çağa ulaştığında"* dediğinde, ona *"kiminle"* denildi de *"babasıyla"* dedi. O zamanlar onüç yaşındaydı.

Hafs'a göre « بُنَيَّ » şeklindedir. Diğerlerine göre « ى »'nın esresiyledir. Hicaz kıraatı ve Ebu Amr'a göre her ikisinde de, « ى »'nın fethasıyladır.

Ona uykuda *"oğlunu boğazla"* dendi. Peygamberlerin rüyası uyanıklık halindeki vahiy gibidir. *"Gördüm"* demedi. Çünkü o aynı rüyayı birkaç defa görmüştü. Denildi ki:

"Terviye günü - gecesi gördü ki biri ona 'Allah, sana bu oğlunu kesmeyi emrediyor' diyor. Sabahladığında sabahtan akşama kadar bu hususta düşünüyor. Bu rüya Allah'tan mı yoksa şeytandan mı? Bu sebeple o gün terviye günü olarak adlandırdı. Gecelediğinde aynı rüyayı tekrar gördü. Anladı ki bu Allah'tandır. Bu sebeple o gün arafe günü olarak adlandırıldı. Sonra üçüncü gece aynı rüyayı tekrar gördü. Bundan sonra onu kesmeye azmetti. Bu sebeple o gün boğazlama günü olarak adlandırıldı."

"Bak ne görüyorsun?" (ne dersin?) Bu, istifade yoluyla olan görüştür. Normal gözün görmesi değil. Bunu, görüşüne dönmesi için söyledi. Ali ve Hamza'ya göre « تُرِى » şeklindedir. Yani, "(bakalım) *görüşünden neye sabredecek ve neyi ortaya koyacaksın"*, demektir.

« مَا تُؤْمَرُ مَا تُؤْمَرُ بِهِ » şeklinde de okunmuştur. Boğazlanma hususunda beni inşaallah sabredenlerden bulacaksın.

Rivayet edildiğine göre boğazlanma esnasında babasına şöyle dedi:

– *"Babacığım! Alnımı tut ve omuzlarımın arasına otur ki bıcak kestiğinde sana eziyet vermeyeyim. Yüzüme bakarak beni kesme. Olur ki bana merhamet eder, acırsın. Yüzümü yere doğru çevir."*

Şöyle de rivayet olundu:

"Beni secde halinde iken boğazla. Anama selam söyle eğer gömleğimi anama götürmeyi dilersen bunu yap. İnşallah bu ona daha kolay gelir."

103– / 106– Her ikisi de teslim olup, onu alnı üzere yatırınca "Ey İbrahim! Rüyayı doğruladın. Biz muhsinleri böyle mükâfatlandırırız. Doğrusu bu, apaçık bir imtihandır" dedik.

Allah'ın emrine uyup boyun eğdiler. Katade'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Oğlu ve kendisi boyun eğdi. Onu alnı üzerine yıktı. Bıçağı boğazına dayadı. Ama bıçak kesmedi. Sonra bıçağı ensesine dayadı. Bıçak ters döndü ve ona şöyle nida edildi: 'Ey İbrahim! Rüyayı doğruladın.'"

Rivayet edildiğine göre bu mekân Mina'daki büyük kayanın yanıdır.

« لَمَّا »'nın cevabı hazfedilmiştir. Takdiri:

"Her ikisi de teslim olup, onu alnı üzerine yatırınca ona: 'Ey İbrahim! Rüyayı doğruladın. Yani rüyada sana çocuğun kesilmesiyle ilgili emrimizi doğruladın. Halin konuşabileceği ve kelimelerin ifade edemiyeceği müjdelenmeleri, Allah'a hamd etmeleri ve başlarına gelen bu büyük imtihanın kaldırılmasından dolayı kendilerine olan bu nimete şükretmeleri gibi işler oldu", şeklindedir."

Ya da cevap ondan kabul ettik, şeklindedir. « نَادَيْنَاهُ » da onun üzerine atıftır.

"Biz Muhsinleri böyle mükâfatlandırırız." Sıkıntıdan sonra her ikisine de, ihsan sahibi olmaları nedeniyle gelen rahatlığın sebebidir. Bu, ihlâs sahiplerinin, diğerlerinden ayrıldığı apaçık bir imtihandır. Ya da apaçık bir sıkıntıdır.

107– / 111– Ona fidye olarak büyük bir kurban verdik. Geriden gelecekler arasında ona (bir ün) bıraktık. "İbrahim'e selam" dedik. Biz muhsinleri böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mü'min kullarımızdandı.

« ذِبْحٍ » kesilen şeydir. İbni Abbas'tan şöyle rivayet olunmuştur.

"O, Habil'in kestiği koçtur. Ondan kabul edildi ve İsmail'e fidye kılınıncaya kadar cennette otlatılıyordu." Yine ondan şöyle rivayet olunmuştur:

"Eğer bu boğazlanma tamamlansaydı, sünnet olacaktı ve insanlar oğullarını boğazlayacaklardı."

« عَظِيمٍ » yani, iri cüsseli, semiz, kurbanlarda sünnet olan da budur. Rivayet edildiğine göre, *"O, cemre mevkinde* (şeytanın taşladığı yer) *İbrahim'den kaçtı da o ona yedi taş attı. Sonunda yakaladı. Bu da taş atmada sünnet olarak kaldı."*

Yine, rivayet edildiğine göre O (İsmail (as)), boğazladığında Cebrail (as):

– *"Allahu Ekber, Allahu Ekber."* dedi. Boğazlanan:

– *"La ilahe illallahü vallahü ekber."* dedi. İbrahim (as) de:

– *"Allahu Ekber ve lillahil hamd."* dedi. Bu da sünnet olarak kaldı.

Ebu Hanife (rh) bu ayete dayanarak oğlunu kurban etmeyi adayan kişinin bir koyun kesmesini gerekli görmüştür. En açık olan boğazlananın İsmail (as) olmasıdır ki Peygamber (as)'ın:

"Ben iki boğazlananın oğluyum" [13] sözü de bunu desteklemektedir.

Ebu Bekir'in, İbni Abbas'ın, İbni Ömer'in ve tabiinden bir topluluğun (ra) görüşü budur. Biri, dedesi İsmail (as) diğeri babası Abdullah'tır. O da şöyle olmuştu:

Abdülmuttalib, erkek çocukları ona ulaştırsa sonuncusunu kurban olarak keseceğine dair bir adak adamıştı. Abdullah b. Abdulmuttalib sonuncuydu. Onun için yüz deve fidye verdi. Yine Haccac ve Abdullah b. Zübeyr zamanında Kâbe'nin yıkılışma kadar koçun iki boynuzunun İsmail oğulları elinde Kâbe'de asılı durması da bunun bir delilidir. Esmai'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebu Amr b. A'laya, boğazlanan kişi hakkında sordum da şöyle dedi:

– Ey Esmai! Aklın nereye gitti? İshak ne zaman Mekke'deydi. İsmail Mekke'deydi. Babasıyla birlikte Kâbe'yi bina eden o idi. Boğazlanma yeri de Mekke'dedir."

Ali, İbni Mes'ud, Abbas ve tabiinden bir topluluğun (ra) görüşü ise onun İshak (as) olduğudur. Buna, Yakub'un (as), Yusuf (as)'a gönderdiği

---

[13] Hakim, Müstedrek, 2 / 554.

mektup delalet etmektedir: *"Allah'ın halili İbrahim'in oğlu Allah'ın kurbanlığı İshak'ın oğlu, Allah'ın İsraili Yakub'tan."*

« فَدَيْنَاهُ » dendi. Çünkü kurtaran İbrahim (as) olsa da gerçekte kendisinden fidye alman Allah'u Teâlâ'dır. Çünkü boğazlamakla emreden O'dur (cc). Zira onu kurtarmak için koçu Allah'u Teâlâ hibe etmiştir. Burada bir problem var. O da İbrahim (as)'ın baştan sona yaptığı işler ve bıçağı onun boğazına dayaması boğazlama hükmünde midir, değil midir? Eğer boğazlama hükmündeyse fidye verilmesinin manası nedir? Fidye vermek; birinin, boğazlanmaktan (öldürülmekten) bedel karşılığı kurtarılmasıdır. Eğer böyle değilse *"Rüyayı doğruladın"* sözünün manası nedir? Eğer ondan aslen ya da bedelen boğazlama meydana gelse, o zaman onu tasdik etmiş olur. O da olmadı? Cevap şudur:

"İbrahim (as) gayretini harcadı. Ve boğazlayan kişinin yapacağı herşeyi yaptı. Fakat Allah'u Teâlâ, bıçağı kesmekten meneden şeyi getirdi. Bu ise, İbrahim (as)'ın yaptığına zarar vermez. Allah ona kesmesi için İsmail'in bedeninde icra edeceği hakikata bedel bir koç hibe etti. Bazılarının dediği gibi bu, hükmün kendisi tarafından neshi değildir. Bilakis bu hüküm sabitti. Ancak ona izafe edilen mahalle hüküm, fidye yoluyla değil, nesh yoluyla gelmiştir.

Bu, boğazlanma musibeti karşılığında fidye olarak ikram olunması ve iş ortaya çıkıncaya kadar sabır ve mücahede ile imtihan olunması hükmüne nisbeple, çocuk hakkında ondan istenen emir hükmünün muhatap nezdinde son ana kadar bulunması için (gerçekleştirilmiş) bir imtihandır. Nesh, emirle kastedilenin vukuundan sonra olmuştur. Öncesinde değil. Bu sebeple de kitapta nesh olarak değil de fidye olarak adlandırılmıştır."

« فِى الْاٰخِرِينَ » de durulmaz. Çünkü « سَلَامٌ عَلٰى اِبْرٰهِيمَ » cümlesi « تَرَكْنَا »'nın mefuludur. Başka yerde olduğu gibi burada da « اِنَّا كَذٰلِكَ » demedi. Çünkü bu, bu kıssada geçmişti. Dolayısıyla onu atmak suretiyle bir defayla yetinip ikinci defa zikretmekten kaçınarak (metni) hafifletmeyi kastetti.

112– / 113– Salihlerden bir peygamber olarak ona İshak'ı müjdeledik. Kendisini ve İshak'ı mübarek kıldık. İkisinin soyundan da iyi olan da vardır, açıktan açığa kendisine zulmeden de vardır.

« نَبِيًّا » kelimesi, « اِسْحٰقَ »'den takdir olunmuş haldir. Burada hazfedilmiş bir muzafın takdiri gereklidir. Yani onu, İshak'ın nebi olarak var oluşuyla müjdeledik, şeklindedir. Yani peygamberliği takdir edilmiş olarak var edilişiyle, demektir. Haldeki amil « الْوُجُودُ »'dur. « بَشَارَةٌ » değildir. « مِنَ الصَّالِحِينَ » ikinci haldir. Bunun gelişi övgü yoluyladır. Çünkü her peygamberin salihlerden olması zaten gereklidir.

"Kendisini ve İshak'ı mübarek eyledik." yani her ikisi üzerinde de din ve dünya bereketlerini akıttık. Denildi ki:

"İbrahim'e çocukları hususunda bereket verdik. İshak ise onun neslinden ilki Yakub sonuncusu İsa (as) olan tam bin peygamber çıkarmakla bereket verdik.."

"Muhsin" yani mü'min, *"kötülük eden"* yani kâfir. Ya da insanlara iyilik eden ve şer'i sınırları tecavüz etmesi sebebiyle nefsine zulmeden demektir. Bu ayet-i kerime de iyi ve kötü kişilerin işlerinin irsî olarak nesillerine intikal etmeyeceğine tenbih vardır. Zira iyiden kötü, kötüden de iyi doğar. Bu, karakter ve irsîlik hususunu yıkıp yok eden şeylerdendir. Zulmün, onların hemen akabinde gelmesi onlar aleyhine bir kusur, bir noksanlık sayılmaz. Çünkü kişi yaptığı işin kötülüğüyle ayıplanır ve kendi yaptıklarıyla cezalandırılır. Ataları ya da torunlarıyla değil.

❁ ❁ ❁

114. - 123. ÂYETLER

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ
الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿١١٥﴾ وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٦﴾
وَاٰتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ
الْمُسْتَقِيمَ ﴿١١٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِرِينَ ﴿١١٩﴾ سَلَامٌ عَلٰى
مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١٢٠﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢١﴾ اِنَّهُمَا مِنْ
عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٢﴾ وَاِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾

Meâli

114. Andolsun Musa ve Harun'a da nimetler verdik.

115. Hem onları, hem de kavimlerini büyük bir sıkıntıdan kurtardık.

116. Onlara yardım ettik de gâlip geldiler.

117. Her ikisine de apaçık anlaşılan kitabı verdik.

118. Her ikisini de doğru yola eriştirdik.

119. – 123. Sonra gelenler içinde "Musa ve Harun'a selam" olsun diye *(bir ün)* bıraktık. Doğrusu biz, iyileri böylece mükâfatlandırırız. Onların ikisi de şüphesiz mümin kullarımızdandı. İlyas da, gönderilmiş peygamberlerdendi.

Tefsiri

114 – Andolsun Musa ve Harun'a da nimetler verdik.

Peygamberlikle nimetlendirdik.

115 – Hem onları, hem de kavimlerini büyük bir sıkıntıdan kurtardık.

"Kavimlerini" yani İsrailoğullarını *"büyük sıkıntıdan"* boğulmaktan ya da Firavun'un ve kavminin hâkimiyetinden, zulmünden kurtardık.

116 – Onlara yardım ettik de gâlip geldiler.

Musa'ya, Harun'a ve kavimlerine yardım ettik de Firavun'a ve kavmine karşı galip gelenler onlar oldular.

117 – Her ikisine de apaçık anlaşılan kitabı verdik.

İfadesi açık kitabı verdik. O da Tevrat'tır.

118 – Her ikisini de doğru yola eriştirdik.

Ehli İslamın yoluna. O da Allah, kendilerini nimetlendirdiği kişilerin yoludur. Gazaba uğrayanların ve dalalette kalmışların yolu değil.

119– / 123– Sonra gelenler içinde "Musa ve Harun'a selam" olsun diye (bir ün) bıraktık. Doğrusu biz, iyileri böylece mükâfatlandırırız. Onların ikisi de şüphesiz mümin kullarımızdandı. İlyas da, gönderilmiş peygamberlerdendi.

O, İlyas b. Yasin'dir. Musa'nın kardeşi Harun'un evladındandır. Denildi ki:

"O, İdris Peygamber'dir (as)."

İbni Mesud (ra) da :

« إِلْيَاسَ » yerine « اِدْرِيسَ » okumuştur.

● ● ●

124. – 138. ÂYETLER

إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ ﴿١٢٥﴾ اللَّهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَامٌ عَلَى إِلْيَاسِينَ ﴿١٣٠﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٤﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٥﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٣٦﴾ وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ ﴿١٣٧﴾ وَبِاللَّيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٣٨﴾

Meâli

124. – 126. *(İlyas)* milletine: "Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Yaratanların en iyisi olan, sizin de Rabbiniz, önceki babalarınızın da Rabbi olan Allah'ı bırakıp da Ba'le mi taparsınız" demişti.

127. – 128. Bunun üzerine O'nu yalanladılar. Allah'ın ihlaslı kulları müstesna onların hepsi *(cehenneme)* götürüleceklerdir.

129. – 130. Sonra gelenler içinde, "İlyas'a selam olsun" diye bir ün bıraktık.

131. – 136. Doğrusu biz, iyileri işte böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandı. Şüphesiz Lut da gönderilmiş peygamberlerdendi. Geridekiler arasında kalan yaşlı bir kadın dışında, Lut'u ve ailesinin tamamını kurtardık. Sonra diğerlerini yok ettik.

137. – 138. Elbette siz de sabah akşam onlara uğruyorsunuz. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?

Tefsiri

124– / 126– (İlyas) **milletine: "Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Yaratanların en iyisi olan, sizin de Rabbiniz, önceki babalarınızın da Rabbi olan Allah'ı bırakıp da Ba'le mi taparsınız" demişti.**

Allah'tan korkmaz mısınız? *Ba'l*, put ismidir. Bu put altından imal edilmişti. Uzunluğu yirmi zira idi ve dört tane yüzü vardı. Ona meftun oldular ve onu yücelttiler. Öyle ki ona dört yüz hikmeti verdiler ve peygamber yaptılar. Bulunduğu yere *"bek"* denirdi. Bu ikisi terkip edildi. *"Ba'lebek"* oldu. O da Şam beldelerindendir.

İlyas ve Hızır hakkında, *"onlar diridir"* denildi. Yine:

"Hızır denizlere müvekkel kılındığı gibi İlyas da karalara müvekkel kılındı." denilmiştir. Hasan:

"Hızır ve İlyas ölmüştür" derdi. İnsanların dediği gibi *"onlar diridir"* demezdi.

"Yaratanların en iyisi olan Allah'ı bırakıyorsunuz..." yani takdir edicilerin en iyisi olan Allah'a ibadeti terkediyorsunuz, demektir.

« اللّٰهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ » ayetinin tamamı, Ebu Bekir ve Ebu Amr'ın dışındaki Iraklılara göre « أَحْسَنَ »'den bedel olmak üzere mansuptur. Diğerlerine göre başlangıç cümlesi olmak üzere merfudur.

127– / 128– Bunun üzerine yalanladılar. Allah'ın ihlâslı kulları müstesna onların hepsi (cehenneme) **götürüleceklerdir.**

Cehenneme götürüleceklerdir. Ancak kavminden Allah'ın ihlâslı kulları hariç.

129– / 130– Sonra gelenler içinde, "İlyas'a selam olsun" diye bir ün bıraktık.

"İlyas'ın" yani İlyas ve inanan kavmi, demektir. Ebu Hubeyb Abdullah b. Zübeyr ve kavmini kastederek *"Habibün"* dedikleri gibi.

Şam kıraat imamları ve Nafi'ye göre « آلْ يَاسِينَ » şeklindedir. Çünkü « يَاسِينَ » İlyas'ın babasının ismidir. « آلْ » kelimesi de ona muzaf kılınmıştır.

131– / 136– Doğrusu Biz iyileri işte böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mü'min kullarımızdandı. Şüphesiz Lut da gönderilmiş peygamberlerdendi. Geridekiler arasında kalan yaşlı bir kadın dışında, Lut'u ve ailesinin tamamını kurtardık. Sonra diğerlerini yok ettik.

« الْغَابِرِينَ » Geride kalanlar, demektir. « دَمَّرْنَا » helak ettik, demektir.

137– / 138– Elbette siz de sabah akşam onlara uğruyorsunuz. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?

"Siz" Ey Mekke halkı, demektir. « مُصْبِحِينَ », *"sabaha girerken"*, demektir. « بِاللَّيْلِ » de vakf-ı mutlak vardır, durulmalıdır. *"Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?"*

"Ticaretiniz için Şam'a giderken gece ve gündüzde onların konaklarına rastlıyorsunuz. Sizden bunlardan ibret alacak hiç mi yok."

Lut ve Yunus (asm) kıssasını, onlardan öncekilerin kıssalarında olduğu gibi selamla bitirmedi. Çünkü Allah'u Teâlâ surenin sonunda bütün peygamberlere selam göndermiştir. Bu sebeple de her birine tek tek selam vermek yerine bununla iktifa etmiştir.

❁ ❁ ❁

139. – 148. ÂYETLER

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٩﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ
﴿١٤٠﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ
مُلِيمٌ ﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ
إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾ فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَأَنْبَتْنَا
عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ ﴿١٤٦﴾ وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِئَةِ أَلْفٍ أَوْ
يَزِيدُونَ ﴿١٤٧﴾ فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ ﴿١٤٨﴾

Meâli

139. – 140. Doğrusu Yunus da peygamberlerdendi. Hani o, dolu bir gemiye kaçmıştı.

141. Gemi de olanlarla karşılıklı kura çekmişti de yenilenlerden olmuştu.

142. Yunus kendisini kötülerken onu bir balık yuttu.

143. – 144. Eğer Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı, tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı.

145. Onu, hasta bir haldeyken çorak bir sahile attık.

146. Üzerine örtmesi için geniş yapraklı bir bitki bitirdik.

147. Onu, yüzbin veya daha çok kişiye peygamber olarak gönderdik.

148. Sonunda ona iman ettiler. Biz de onları bir süreye kadar güzelce geçindirdik.

Tefsiri

139– / 140– Doğrusu Yunus da peygamberlerdendi. Hani o, dolu bir gemiye kaçmıştı.

« إِبَاقْ »: *"Nereye gittiğini bilmeden rastgele kaçmak"*, demektir. Onun, Rabbinin izni olmaksızın kavminden kaçışı mecazen kaçış olarak adlandırdı.

« مَشْحُونْ »: *"dolu"*, demektir.

Yunus (as) kavmine azabın geleceğini va'detmişti. Azabın onlara gelişi gecikince onlardan gizlenerek (şehirden) çıktı. Denize yöneldi ve gemiye bindi. Gemi durdu, hareket etmedi.

– *"Burada efendisinden kaçan bir köle var."* dediler. Denizciler, gemide efendisinden kaçan bir köle olduğunda geminin hareket etmeyeceğine inanıyorlardı. Kur'a çektiler. Kur'a, Yunus (as)'a çıktı. O (as):

– *"Kaçan benim."* dedi ve kendisini suya attı. Bu, Onun (Allah Teala'nın) şu sözüdür.

141 – Gemi de olanlarla karşılıklı kur'a çekmişti de yenilenlerden olmuştu.

Kur'a oklarıyla ya da üç defa kur'a çektiler. « مُشَاهَمَةْ », *"kur'a çekmek üzere kur'a oklarının atılması"*, demektir. Kur'a'da yenilenlerden oldu.

142 – Yunus kendisini kötülerken onu bir balık yuttu.

Kötülemeye başlamışken. (kendini ayıplayıp yererken)

143– / 144– Eğer Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı, tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı

Allah'ı tesbih etmekle çok çok zikredenlerden olmasaydı. Ya da ﴿ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنّ۪ي كُنْتُ مِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴾ [14] diyenlerden olmasaydı. Ya da *"bundan önce namaz kılanlardan olmasaydı"*, demektir.

---

[14] Enbiya, 87.

İbni Abbas (ra.)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Kur'an da geçen her tesbih namazdır."

"Ameli salih, sahibini tökezlediğinde tutup kaldırır." denir.

"Tekrar diriltilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı." Anlaşılan, onun karnında kıyamete kadar diri olarak kalacağıdır. Katade'den şöyle nakledilmiştir:

"Balığın karnı kıyamete dek onun kabri olurdu." Onun karnında üç ya da dört ya da kırk gün kalmıştır. Şa'bi'den şöyle nakledilmiştir:

"Onu kuşluk vakti yuttu, akşam vakti çıkardı."

145 – Onu, hasta bir haldeyken çorak bir sahile attık.

Onu ağac ve otun olmadığı bir mekâna attık.

"...halsiz hasta vaziyette..." yani balığın yutması sebebiyle maruz kaldığı hastalıklı halde, demektir. Onun bedenini, doğduğu andaki çocuk gibi olduğu rivayet edilmiştir.

146 – Ve üzerine örtmesi için geniş yapraklı bir bitki bitirdik.

Yani, ey insanlar üzerine örüldüğü gibi gölgelik olsun diye onun üzerine nebatı bitirdik.

Cumhura göre « يَقْطِينٍ » kabaktır. Faydası; sinekler onda toplanmaz ve bitkiler arasında en çabuk uzayan ve yükselen ot olmasıdır. Resulullah (sav)'e:

– *Sen kabağı çok seviyorsun?* dediklerinde:

– *"Evet, o kardeşim Yunus'un ağacıdır."* demiştir.

147 – Onu, yüzbin veya daha çok kişiye peygamber olarak gönderdik.

Bundan kasıt, yutulmadan önce kendilerine gönderildiği kavimdir. Ki « قَدْ » tahkik edatı buna bağlı olarak gizli olabilsin.

"Veya daha çok kişiye..." bakan kişinin gözünde daha çok kişiye, demektir. Yani bakan kişi onları gördüğünde, *"Bunlar yüzbin ya da daha çoktur"* der. Zeccac şöyle demiştir:

"Birden çok kişi 'onun manası bilakis daha çoktur' şeklindedir demişlerdir."

Bunu Ferra ve Ebu Ubeyde demiştir. İbni Abbas (ra)'danda bu şekilde nakledilmiştir.

148 – Sonunda ona iman ettiler. Biz de onları bir süreye kadar güzelce geçindirdik.

Ona ve onunla gönderilen şeylere iman ettiler. Biz de onları ecellerinin sonuna kadar yaşattık.

❁ ❁ ❁

149. – 160. ÂYETLER

فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَۙ ﴿١٤٩﴾ اَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰٓئِكَةَ
اِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ اَلَٓا اِنَّهُمْ مِنْ اِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَۙ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ
اللّٰهُۙ وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ اَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَۜ ﴿١٥٣﴾ مَا
لَكُمْ۠ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾ اَفَلَا تَذَكَّرُونَۚ ﴿١٥٥﴾ اَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ
مُبِينٌۙ ﴿١٥٦﴾ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٧﴾ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ
وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًاۜ وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ اِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَۙ ﴿١٥٨﴾
سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَۙ ﴿١٥٩﴾ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾

Meâli

149. Onlardan sor: “Kızlar Rabbinin de, erkekler onların mı?”

150. Yoksa biz melekleri kız olarak yarattığımız da onlar hazır mı idiler?

151. – 152. Dikkat edin. Doğrusu onlar yalan uydurup söylüyorlar. “Allah doğurdu” diyorlar. Onlar şüphesiz yalancılardır.

153. Allah, kızları oğullara tercih mi etmiş?

154. Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz?

155. Hiç düşünmüyor musunuz?

156. Yoksa sizin apaçık bir deliliniz mi var?

157. Doğru sözlülerden iseniz kitabınızı getirin.

158. Allah ile cinler arasında da bir soy bağı uydurdular. Andolsun cinler de kendilerinin hesap yerine götürüleceklerini bilirler.

159. Allah, onların isnad edegeldiklerinden münezzehtir.

160. Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları bunun dışındadır.

Tefsiri

149 – Onlardan (Putperestlere) **sor: "Kızlar Rabbinin de erkekler onların mı?"**

Aralarındaki mesafe uzasa da surenin başındaki benzeri üzerine atıftır. Yani, *"Onlara sor, onların yaratılışı mı daha güçlü?"* sözü üzerine atıftır. Allah (cc), Resulullah (sav)'e, ilk önce dirilişin inkârı hakkında Kureyş'e sormakla emrediyor. Sonra sözü birbirine bitiştirerek devam ettiriyor. Sonra da ona, yaptıkları haksız taksimat hakkında onlara sormasını emrediyor. Şöyle ki; onlar, dişileri Allah'u Teâlâ'ya, erkekleri de kendilerine ait kılıyorlardı. Sözlerinde *"Melekler Allah'ın kızlarıdır."* diyorlardı. Hâlbuki onlar, onları (kızları) çok düşük görüyorlar. Onları toprağa gömüyorlar ve onları ağızlarına almaktan kaçınıyorlardı.

150 – Yoksa biz melekleri kız olarak yarattığımız da onlar hazır mı idiler?

Onların ilminin müşahadeyle tahsis edilmesi, onların alaya alınması ve onların cehaletle nitelendirilmesidir. Çünkü onlar, bunu bizzat görerek öğrenmedikleri gibi, Allah'u Teâlâ'nın, onların kalbinde onun ilmini yaratmasıyla da, sadık bir habercinin haber vermesiyle de, delil ve inceleme yoluyla da öğrenemediler. Ya da manası, onlar, bunu ifrat derecedeki cehaletleri sebebiyle sanki onların yaratılışına şahit olmuşlar gibi kendilerine güvenerek söylemektedirler.

151– / 152– Dikkat edin. Doğrusu onlar yalan uydurup söylüyorlar. "Allah doğurdu" diyorlar. Onlar şüphesiz yalancılardır.

Onlar, sözlerinde şüphesiz yalancılardır.

153 – Allah, kızları oğullara tercih mi etmiş?

Soru olduğu için « ا »'nin üstünüyledir. Bu azar sorusudur. Soru « ا »'sinden dolayı gerek kalmadığından dolayı « ا »'si hazfedildi.

154 – Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz?

Bu bozuk hükme nasıl varıyorsunuz?

155 – Hiç düşünmüyor musunuz?

Hamza, Ali ve Hafsa göre « تَذْكُرُونَ » şeklinde « ذ » şeddesizdir.

156 – Yoksa sizin apaçık bir deliliniz mi var?

Meleklerin Allah'ın kızları olduğuna dair size gökten inmiş bir delil mi var?

157 – Doğru sözlülerden iseniz kitabınızı getirin.

Davanızda doğrulardan iseniz siz indirilen kitabı getirin.

158 – Allah ile cinler arasında da bir soy bağı uydurdular. Andolsun cinler de kendilerinin hesap yerine götürüleceklerini bilirler.

"Cinler..." Yani melekler. Görünmedikleri için böyle denmiştir. *"soy bağı..."* bu onların *"onlar O'nun kızlarıdırlar"* şeklindeki yanlış inancıdır. Ya da onlar:

"Allah, cinlerden biriyle evlendi de o, O'na melekleri doğurdu." dediler. Elbette melekler bilirler ki, bu sözü söyleyenler kesin olarak cehenneme götürüleceklerdir.

159 – Allah, onların isnad edegeldiklerinden, münezzehtir.

Allah'u Teâlâ kendini, çocuk ve eş edinmekten tenzih etti.

160 – Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları bunun dışındadır.

« مُحْضَرِينَ »'den istisnai munkatıdır. Manası, lakin ihlâsa erdirilmiş kullar ateşten kurtulacaklardır.

« سُبْحَانَ اللهِ » istisna edilen ile kendisinden istisna olunan arasına girmiş cümle-i mutarızadır. (Ara cümlesidir) istisnanın « يَصِفُونَ »'deki « و »'dan olması da caizdir. Yani onlar O'nu bununla vasfediyorlar. Lakin ihlâsa erdirilmiş kullar O'nu bununla vasfetmekten beridirler.

❁ ❁ ❁

161. - 170. ÂYETLER

فَاِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ۙ ﴿١٦١﴾ مَٓا اَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ۙ ﴿١٦٢﴾ اِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا مِنَّٓا اِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾ وَاِنَّا لَنَحْنُ الصَّٓافُّونَ ۚ ﴿١٦٥﴾ وَاِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾ وَاِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ۙ ﴿١٦٧﴾ لَوْ اَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْاَوَّلِينَ ۙ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

Meâli

161. – 163. Siz ve taptığınız şeyler, cehenneme girecek kimseden başkasını azdırıp saptıramazsınız.

164. *(Melekler şöyle derler)* "Bizim her birimiz için bilinen bir makam vardır.

165. Şüphesiz biz saf saf duranlarız.

166. Şüphesiz Allah'ı tesbih ederiz.

167. – 169. *(Putperestler)*: "Eğer öncekilere verilenlerden bizde de bir kitap olsaydı, Allah'ın ihlâslı kulları olurduk" diyorlardı.

170. Böyle iken onu inkâr ettiler. Ama ileride bilecekler.

Tefsiri

161– / 163– Siz ve taptığınız şeyler, cehenneme girecek kimseden başkasını karşı azdırıp saptıramazsınız.

"Sizler ve taptığınız şeyler" yani Ey Mekke halkı, sizler ve ma'butlarınız, *"Ona karşı"* yani Allah'a (cc) karşı «صَالِ» kelimesi «لِ»'ın esresiyledir, yani *"Sizler, onun, (Allah'ın (cc)) ilminde kötü amelleri sebebiyle*

cehenneme girmeyi kendilerine vacib kıldıkları bilinen cehennemlikler hariç saptıramazsınız."

"Falan, falanın karısını azdırdı." denir. *"Ona karşı onu mahvetti"* dediğin gibi.

Hasan şöyle demiştir:

"Eğer bu sözü söyleyenler, sizler ve sizin putlardan taptıklarınız, hiçbiriniz, cehenneme atılacakları yani ateşe girecekleri takdir olunanlar hariç, hiç kimseyi putlara ibadete saptıramazsınız."

Denildi ki:

"Sizler, ilmi ezeli de sapıtma kendilerine vacib kılındığı kimseler hariç saptıramazsınız."

« مَآ اَنْتُمْ »'deki « مَا » olumsuzlayan « مَا » (mâ-i nafiye)dır. « مَنْ » kavli « بِفَاتِنِينَ » ile mahallen mansuptur. Hasan « ل »'ın ötresiyle « صَالُ » şeklinde okumuştur. Bu, onun çoğul şeklidir. İzafetten dolayı « ل » hazfedilmiştir. İki sakin « و » ve « ل » biraraya geldiği için de « و » hazfedilmiştir. « مَنْ »'in lafzı tekildir, manası çoğuldur. Bu sebepten « هُوَ » onun lafzına, « صَالُونَ » de manasına hamledilmiştir.

164 – (Melekler şöyle derler) **"Bizim her birimiz için bilinen bir makam vardır.**

İbadet hususunda herbirimizin tecavüz edemeyeceği bilinen bir makamı vardır. Mevsuf hazfedilmiş ve sıfat onun yerine getirilmiştir.

165 – Şüphesiz biz saf saf duranlarız.

Namazda ayaklarımızı bir hizaya getiririz. Ya da arşın etrafında müminlere dua ederek saf saf diziliriz.

166 – Şüphesiz Allahı tesbih ederiz.

"Allah'ı tenzih edenleriz." Ya da *"namaz kılanlarız"*. Bu ve bundan öncekilerin, *"Andolsun melekler de bilirler."* sözündeki zikirlerine bitişmesi için meleklerin sözü olan *"Allah'ı (onların) vasfettiklerinden tenzih ederiz."* sözünden olması muhtemeldir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Melekler bilmişler ve şahit olmuşlardır ki, müşrikler, şanı yüce olan izzetin Rabbi ile kendi aralarında nesep bağı kurarak aleyhlerine iftira atmaktadırlar. Bunun için melekler:

– "Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederiz" demişlerdir. O'nu bundan tenzih etmişlerdir. Allah'ın, ihlâs sahibi kullarını da istisna etmişler, onları bundan beri kılmışlardır. Kâfirlere şöyle demişlerdir:

– "Bu, doğru olunca siz ve ilahlarınız, Allah'a karşı O'nun mahlûkatından cehennemlik olanlar hariç hiç kimseyi azdıramazsınız, saptıramazsınız. Bizim ile izzetin Rabbi arasında nasıl sebep bağı olabilir? Hâlbuki biz, O'nun önünde ancak aciz kullardan ibaretiz. Ve her birimizin, ibadetten O'nun azameti sebebiyle, yapmaya muktedir olamayacağı bilinen bir makamı vardır. Rablerine karşı bütün kullara vacib olduğu gibi O'na ibadet için ayaklarımızı bir hizaya getirir, saf saf diziliriz. O'nu yücelterek tesbih ederiz."

Denildi ki:

"Bu, Resulullah (sav)'ın sözündendir. Yani Müslümanlardan hiç kimse yoktur ki, kıyamet gününde onun, ameli miktarınca bilinen bir makamı olmasın." Nitekim Allah'u Teala:

﴿ عَسٰٓى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا ﴾

"Rabbinin, seni güzel bir makama ulaştırması umulur." [15] Buyurmuştur.

Sonra (Resulullah (sav)) onların amellerini zikretmiş ve onların namazda saf saf dizildiklerini, Allah'ı (cc) tenzih ettiklerini ve onu, kendisine isnadı caiz olmayan şeylerden tenzih ettiklerini beyan etmiştir.

167– / 169– Onlar (Putperestler): **"Eğer öncekilere verilenlerden bizde de bir kitap olsaydı, Allah'ın ihlâslı kulları olurduk" diyorlardı.**

Kureyş müşrikleri, Resulullah (sav) gönderilmezden önce (böyle) diyorlardı.

"Öncekilere verilenlerden bir kitap,..." öncekilere indirilen kitaplardan biri ki, onlara Tevrat ve İncil indirilmişti.

---

[15] İsra, 79.

"Allah'ın, ihlâslı kulları olurduk." İbadeti Allah'a mahsus kılardık. Yalanladıkları gibi yalanlamaz, muhalefet ettikleri gibi muhalefet etmezdik. Kitapların şahı olan kitap, bütün kitapların en aciz bırakanı, en susturucusu olan kitap kendilerine geldi.

170 – Böyle iken onu inkâr ettiler. Ama ileride bilecekler.

Yalanlamalarının neticesini ve kendilerinden alınacak intikamı bilecekler. « انْ » kavli, « انّ »'den hafifletilmiştir. « ل » ise onu ayıran « لَ »'dır. Bu hususta onlar sözü yineleyecek, azimle söylüyorlardı. Önceki durumlarıyla sonra ki durumları arasında ne kadar da fark var.

❁ ❁ ❁

171. – 179. ÂYETLER

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ
الْمَنْصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ
حَتّٰى حِينٍ ﴿١٧٤﴾ وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾ أَفَبِعَذَابِنَا
يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٧﴾
وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِينٍ ﴿١٧٨﴾ وَأَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٩﴾

Meâli

171. Andolsun ki peygamber kullarımıza söz vermişizdir.

172. – 173. Şüphesiz onlar, yardım göreceklerdir. Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir.

174. Onun için sen bir süreye kadar onlardan yüz çevir.

175. Onlara inecek azabı gözetle. Onlar da göreceklerdir.

176. Şimdi onlar azabımızı acele mi istiyorlar?

177. O *(azap)* yurtlarına indiğinde, uyarılmış olup da yola gelmeyenlerin sabahı ne kötü olur!

178. Sen bir zamana kadar onlardan yüz çevir.

179. İnecek azabı gözetle, onlar da göreceklerdir.

Tefsiri

171 – Andolsun ki peygamber kullarımıza söz vermişizdir.

Sözü, şu sözüdür.

172– / 173– Şüphesiz onlar, yardım görecekledir. Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir.

Kelimelerden ibaret olduğu halde onu *"kelime"* (söz) olarak adlandırmıştır. Çünkü onlar, tek bir mana için bir araya geldiklerinde tek bir kelime hükmünde olurlar. Kastedilen onların dünyada tartışma ortamında ve savaş meydanlarında düşmanlarına galip gelecekleri ve ahirette de galip gelecekleridir. Hasan'dan şöyle nakledilmiştir:

"Hiçbir peygamber harpte yenilmemiştir." İbni Abbas'tan (ra) şöyle nakledilmiştir:

"Dünyada galip gelmezlerse ahirette galip gelirler."

Hasılı; onların işinin kuralı ve esası, bunlar arasına karışan bela ve zorluklar olsa da zafer ve yardımın galip olmasıdır. İtibar da galip olanadır.

174 – Onun için sen bir süreye kadar onlardan yüz çevir.

Az bir zamana kadar. O da mühlet verildikleri müddettir. Ya da Bedir gününe kadar, ya da Mekke'nin fethine kadar.

175 – Onlara inecek azabı gözetle. Onlarda göreceklerdir.

O günde onlara dokunacak olan şeyi gözetle. Onlar da bunu göreceklerdir. Bu, tehdit içindir. Uzak olduğu manasını ifade etmek için değil. Ya da azap edildiklerinde onlara bak, onlar da inkâr ettikleri şeyi görecekler. Ya da onlara bildir, onlar bilecekler.

176 – Şimdi onlar azabımızı acele mi istiyorlar?

Zamanından önce.

177 – O (azap) **yurtlarına indiğinde, uyarılmış olup da yola gelmeyenlerin sabahı ne kötü olur!**

« الْمُنْذَرِينَ »'deki « ل » uyarılan kişilerin cinsi hakkında mübhemdir. Çünkü « سَاءَ » ve « بِئْسَ » bunu gerektirmektedir. Denildiki:

"Bu (iniş) Resulullah (sav)'in Fetih günü Mekke'ye girişidir."

Uyarıldıktan ve inkâr ettikten sonra onlara inen azabı, bir nasihatçinin, kavmini bir ordunun hucum edeceğine dair uyarması, fakat onların onun uyarısına iltifat etmemesi, sonunda da o ordunun onların mülküne aniden girmesi ve onlara baskın yapması şeklinde temsil getirmiştir. Onların âdeti, baskını sabah vakti gerçekleştirmekti. Dolayısıyla baskın başka bir zamanda da gerçekleşse sabah olarak isimlendirilmiştir.

178 – Sen bir zamana kadar onlardan yüz çevir.

179 – İnecek azabı gözetle, onlar da göreceklerdir.

Teselli üzerine teselli olsun diye ve tehdidin gerçekleşeceğine dair tehdit üzerine tehdit olsun diye iki defa tekrarladı. Bunda fazladan bir fayda daha vardır. O da her iki fiilin de mef'ulle kayıt altına alınmadan mutlak olarak kullanılmasıdır. O da, *"sözün ihata edemeyeceği iyi ve kötü birçok şeyi onun ve onların göreceğidir."* Denildi ki:

"Bunların biriyle dünya azabı, diğeriyle ahiret azabı kastedilmiştir."

❁ ❁ ❁

180. - 182. ÂYETLER

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾

Meâli

180. Senin kudret ve şeref sahibi Rabbin, onların nitelendirmelerinden yücedir, münezzehtir.

181. Peygamberlere selam olsun.

182. Ve âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.

Tefsiri

180 - Senin kudret ve şeref sahibi Rabbin, onların nitelendirmelerinden yücedir, münezzehtir.

« رَبّ » kelimesi kendisine ait olduğu için « عِزَّة » kelimesine muzaf kılınmıştır. Sanki *"izzet sahibi"* denilmiştir. Doğruluğu benimseyen kişi için *"doğruluk sahibi"* dediğin gibi. Bununla, *"Hiç kimseye ait hiçbir izzet yoktur ki onun Rabbi ve sahibi O olmasın"* denilmesi de mümkündür. Aynen Rabb'imizin (cc):

"Dilediğini yüceltir." [16] Ayetinde olduğu gibi.

"Onların isnad etmekte oldukları vasıflardan..." yani çocuk, eş ve ortak sahibi olmak gibi vasıflardan.

---

[16] Ali İmran, 26.

181 – Peygamberlere selam olsun.

Surede selamı, bir kısım peygamberlere tahsis etti, sonra da bütün peygamberlere şamil kıldı. Çünkü onların herbirinin (isminin) zikredilmesi suretiyle (yapılacak) tahsiste uzatma vardır.

182 – Ve âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.

Düşmanları helak etmesi ve peygamberlere yardım etmesi sebebiyle Allah'a (cc) hamd olsun. Sûre, müşriklerin Allah (cc) hakkında dediklerinden, münezzeh olduğu şeylerden ona nisbet ettiklerini, peygamberlerin bu husustaki mücadelelerini ve sonuçta onlara karşı zaferle taltif edildiklerini içermektedir. Sûreyi, müşriklerin vasfettiklerinden zatını tenzih, peygamberlere selam ve onlara güzel akibeti nasib ettiği için âlemlerin rabbi Allah'a (cc) hamd ile bunların tamamıyla bitirdi. Maksat; bunu söylemelerini, bundan uzak kalmamalarını, Kur'an-ı Kerim'in içeriğinden ve Kur'an'ı Mecid'in vaadlerinden gafil kalmamalarını mü'minlere öğretmektir.

Hz. Ali (ra)'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Kim kıyamet gününde terazisinin dolu dolu olmasını isterse meclisinden kalktığında son sözü şu olsun:

«سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ۞ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ۞ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»

Dokuzuncu Cild, «Sad Sûresi 1. — 3.» Ayetlerin Tefsiri ile Başlayacaktır...